Metod Mikuž

SVET PO VOJNI 1945-57

C
ZALOŽBA

Metod Mikuž

SVET PO VOJNI

(1945–1957)

Oris časa, v katerem živimo

CANKARJEVA ZALOŽBA V LJUBLJANI
1983

UVOD

Namen te knjige in tistih, ki ji bodo sledile, je orisati čas, v katerem živimo.* Ta čas pravzaprav najmanj poznamo, zato se tudi čudimo (ali zgražamo) nad dogodki, ki se pred nami »nenadoma« pojavljajo, imajo pa dostikrat svoje vzroke v najbližji preteklosti. To ne velja samo za domačo, temveč tudi za svetovno zgodovino.

Pričujoče delo nima visokih stremljenj in je pisano le z željo, da bi bil oris najvažnejših dogodkov v povojnem obdobju čim bolj razumljiv, četudi vseh njihovih vzrokov ne moremo ugotoviti.

Kot pri orisu katerega koli razdobja moramo tudi za najnovejše poznati vire, dokumente o vsem, kar je kakor koli ustvarjalo najrazličnejše dogodke v čisto določenem času. Poznati moramo tudi vse, kar je bilo o tem razdobju že napisanega (literatura).

Kake znanstvene *zbirke virov* za svetovno 35-letno razdobje še ni. Vzrokov za to je več in med njimi niti ni najvažnejši tisti, da je še mnogo arhivov v večini držav nedostopnih. Na kratko rečeno, na tako vrsto zbirk bo treba čakati še dolgo časa. Pač pa so objavljeni vsi dogodki, katere koli že vrste, v dnevnem časopisju, številnih biltenih velikih poročevalskih družb itd., tudi v državah, kjer se še vedno bojujejo za »svobodo in odprtost obveščanja«. Obstajajo že različne strokovne ustanove, ki periodično izdajajo preglede vseh vrst dnevnih dogodkov in jih tudi že komentirajo. Seveda, le kolikor jim to dopuščajo trenutne okoliščine.

Te vrste ustanove izdajajo zbirke virov, ki so več kot koledarsko urejeni dnevni dogodki in so zelo uporabni tudi za zgodovinske orise. Take ustanove imajo seveda dobro izučene in podkovane ljudi, predvsem pa vsestransko razgledano vodstvo, ki lahko precej svobodno odloča.

Pri svojem orisu sem največ črpal iz monumentalne in dobre zbirke Archiv der Gegenwart.

Kljub skrbnemu varovanju »tehničnih«, pa tudi »političnih« skrivnosti le-te včasih pridejo na dan. Ne samo s pomočjo danes že izredno izpopolnjenih vseh vrst vohunskih služb, pa prisluškovanja in pod-

* Avtor je nameraval v treh knjigah podati oris povojne svetovne zgodovine do leta 1976. Za tisk je bilo mogoče pripraviti le prvo (1945—1957) in drugo (1958—1963) knjigo.

kupovanja, temveč tudi s pomočjo izredno razvitih tehničnih znanosti in tudi prek preproste resnice, da nekateri (ne samo ženske) skorajda zbolijo, če morajo obdržati kako tajnost zase.

V ZDA so dosti prej vedeli, da je v Sovjetski zvezi eksplodirala prva sovjetska atomska bomba, kot so Sovjeti uradno javili. Ko je Bela hiša takoj po eksploziji sporočila to s seizmografi ugotovljeno resnico, so v Sovjetski zvezi najprej lagali, da gradijo na več krajih velikanske objekte in da pri gradnji rabijo najmočnejša razstreliva, ki povzročajo neke vrste potrese. Nič ni pomagala laž in končno je morala sovjetska vlada povedati celo zelo točen datum eksplozije svoje atomske bombe.

Po etičnem kodeksu bi celo v kapitalističnem družbenem redu taka laž uglednega državnega vodstva zbudila vsaj zgražanje. Danes se je laž žal v svetu že nekako uzakonila kot diplomatska spretnost. Kljub temu še lahko verjamemo v staro dobro znano modrost, da ima laž kratke noge in da kdor laže, tudi krade.

Drugačni in mnogo bolj zapleteni morajo biti seizmografi (vključno s špijonažami vseh vrst) pri odkrivanju »političnih« skrivnosti. Hruščov je svoj znani govor o detronizaciji Stalina prebral na XX. kongresu KP Sovjetske zveze v strogi tajnosti, a svetovna agencija Reuter ga je kmalu objavila in ni bilo dosti ugovorov proti pristnosti vsebine. Kako je agencija prišla do teksta, bodo morda kdaj razkrili »spomini« neznanega človeka, kakršne bodo ljudje radi brali.

Seveda se zgodovinski oris ne more zadovoljiti samo s pregledi dogodkov (»na današnji dan«). Iskati mora tudi njihove vzroke, jih razčlenjevati, primerjati itd. Ne samo od zgodovinarjeve pridnosti in vztrajnosti, temveč tudi od njegovega svetovnega nazora je odvisno, da bo prišel čim dlje v tem iskanju.

Tudi prave znanstvene *literature* za naše celotno razdobje še ni. Bolj ali manj pa so že obdelana posamezna večja, tudi svetovna razdobja, pregledi razvojev posameznih držav in pomembnih svetovnih dogodkov. Nisem še vsega prebral, ker mi vse tudi ni bilo dostopno. Brez zares velikih knjižnic z najnovejšo literaturo gre težko. Po drugi strani pa je tudi res, da nisem hotel vplivati na delitev obsežnega dela po časovnih razdobjih. Zato sem gradivo razdelil na tri velike dele in te na poglavja in podpoglavja na podlagi virov, ki so mi bili dostopni, jemljem pa jih le kot »delovna poglavja«. Neka časovna delitev je bila potrebna, težave pa so pri tem nastale, kakšni vse vplivi posameznega velikega svetovnega dogodka so se hkrati ali kmalu zatem odražali po vsem svetu.

Upam, da bo o vsem tem mogoče kaj več povedati na koncu zadnje knjige, za katere terminus ad quem se še nisem odločil. Težave so v tem: kar je danes današnje, bo jutri že zgodovina. Danes pa neprestano odpira nova vprašanja, o katerih (kot o starih) bo govoril mladi rod zgodovinarjev. Čas se nikoli ne ustavi in zato se tudi zgodovina ne.

Priznati je treba, da je vsebina dogodkov komaj preteklih časov velika in včasih tudi težka. Da za besedilo glavnih treh delov knjige ne bi veljal pregovor: zaradi drevja ne vidimo gozda, sem poskušal že v uvodu na kratko orisati vsebino vseh treh delov, kasnejši obširnejši tekst pa naj pokaže vsaj v glavnem vso zapletenost dogajanj. Mislim, da utegne biti to koristno.

Strnjen pregled dogajanja od leta 1945 do 1957

Prvi del: 1945—1948/49

Prvi del obsega čas od konca 2. svetovne vojne leta 1945 do pomembnih dogodkov, ki jih je prineslo prelomno leto 1948/1949. Poskuša podati oris časovnega razvoja glavnih dogodkov v tem razdobju.

Že na začetku se nam pokažeta dva temeljna problema, ki obstajata še danes. Prvi je hladna vojna in drugi — začetki delitve sveta na dva dela ali bloka (vzhodnega in zahodnega) po nekakšni črti, železni zavesi. To delitev in črto so ustvarili najodgovornejši voditelji dveh nasprotujočih si ideologij in družbenih sistemov, čeprav so bili med vojno več ali manj uspešno povezani v enotni in zato tudi zmagoviti protifašistični koaliciji.

Zgodovina nas pravilno uči, da delitev v bloke prej ali slej pripelje do vojne, do svetovne ali do pokrajinsko omejenih, a prav tako krvavih. Današnji svet je z vso svojo kulturo, znanostjo, umetnostjo in velikimi tehničnimi dosežki obogaten še z nečim novim. Trepeta pod udarci hladne vojne in v večnem strahu, da se ne bi lokalne vroče vojne razvnele v tretjo svetovno vojno.

Sreča je morda le v tem, da si oba superbloka ob še tako majhni priložnosti sicer nasprotujeta, a sta pri tem sama polna nasprotij, neenotna in torej nesposobna za kako večjo akcijo.

Prva zapoved zmagovitih zaveznikov po vojni je bila sklenitev mirovnih pogodb s premaganci in ureditev sveta po vojni. Vodilne sile obeh blokov so brž pokazale, da hočejo vsaka urediti svoj blok po svoje (družbeni sistem itd.), takoj pa je prišel na dan problem vseh problemov, Nemčija, ki jo je razdvojila črta železne zavese. Težave so povečevala že medvojna nesoglasja »velikih treh«, ali ostane enotna Nemčija (Stalin) ali naj jo razdelijo na več držav (Roosevelt in Churchill).

Zato naj bi Nemčijo uredila uspešna mirovna konferenca, katere do danes še ni bilo. Tako so zanjo lahko začele takoj veljati le štiri deklaracije zavezniških okupacijskih vrhovnih komandantov in sklepi potsdamske konference. Šlo je predvsem za delitev Nemčije na štiri okupacijske cone in prav tako delitev Velikega Berlina, ki pa je ležal

v sovjetski coni. Prav ta delitev je kmalu povzročila velike težave zaradi dohodov iz treh zahodnih okupacijskih con v zahodni Berlin prek sovjetske okupacijske cone.

V vzhodni sovjetski okupacijski coni in v deželah, ki jih je kakor koli že osvobodila sovjetska vojska in so ležale onkraj železne zavese, so Sovjeti začeli nemudoma vpeljavati sistem ljudske demokracije (vodilna vloga delavskega razreda, njegove partije, agrarna reforma itd.), kar je ponekod povzročilo vrsto težav. Nič manj jih ni nastalo zaradi zahteve treh zahodnih velesil (ZDA, Velike Britanije in Francije), da bo lahko navzoča na mirovni konferenci le tista država (tudi ljudskodemokratična), ki bo imela demokratično parlamentarno opozicijo in svobodne, demokratične volitve.

V treh zahodnih okupacijskih conah in drugih deželah tostran železne zavese je seveda ostal sistem meščanske demokracije. Brž pa so se čutile posledice razpadanja britanskega imperija, nastopanje zanimive osebnosti, francoskega generala de Gaulla, pojavljanje novih meščanskih politikov, začeli so se kazati imperialistični odnosi med Francijo in Veliko Britanijo, še vedno nezdravi odnosi med Francijo in zahodno Nemčijo, predvsem pa dominantna vloga ZDA in njena volja ostati v Evropi.

Prevladalo je mnenje, da Nemčija še ne more biti predmet razpravljanja na mirovni konferenci. Toda svet zunanjih ministrov štirih velesil (ZDA, SZ, Velike Britanije in Francije), ustanovljen na konferenci treh velikih v Potsdamu, je začel že septembra 1945 zasedati v Londonu in konferenco je nadaljeval v Moskvi. Tam so se še bolj pokazala velika nesoglasja med zmagovalci. Na dan so prišla velika vprašanja, zlasti nemško (meje, reparacije in enotna nemška vlada, ki bo zmogla sprejeti obveznosti mirovne pogodbe). Kljub neuspehom obeh konferenc so sklicali plenum mirovne konference že julija 1946 v Parizu in je trajal do oktobra, nadaljeval pa se je s konferenco sveta zunanjih ministrov novembra in decembra istega leta v New Yorku. Tam so sklenili mirovne pogodbe s Finsko, Italijo, Madžarsko, Romunijo in Bolgarijo in jih končno podpisali 10. februarja 1947 v Parizu. Jugoslavija je dobila svoje nepravične zahodne meje in ustanovljeno je bilo Svobodno tržaško ozemlje (STO). Pogodbo z Avstrijo pa je mirovna konferenca odložila.

Ostala so vsa zavezniška nesoglasja in nastajala so še nova. ZDA so vedno bolj kazale željo zavladati nad svetom, imele so atomsko bombo, predsednik Truman pa je obljubljal pospešeno oboroževanje.

Vse štiri okupacijske velesile so ponujale za rešitev nemškega vprašanja različne predloge. Nekaj so k temu prispevali tudi vrhovi nemškega kapitala in morda tudi zelo močna nemška socialna demokracija. Najbolj stvaren je postajal predlog ZDA in Velike Britanije, da je treba odpraviti meje med okupacijskimi conami (zahodnimi) in doseči najtesnejše sodelovanje med Nemci samimi. Tako je leta 1946 nastala iz britanske in ameriške okupacijske cone *bicona*, Francozi pa

svoje niso hoteli priključiti. Pod vodstvom okupacijskih sil so jo začeli upravljati (gospodarsko) Nemci sami (že izvoljeni nemški gospodarski svet). To je znova sprožilo potrebo po mirovni konferenci, SZ pa je ostro protestirala proti biconi, češ da cepi Nemčijo.

Do nove mirovne konference štirih velesil o nemškem vprašanju je prišlo marca in aprila 1947 v Moskvi. Neuspešno so obravnavali zahodni predlog, ali privoli SZ v nekakšno nemško gospodarsko enotnost, razpravljali so o denacifikaciji, reparacijah, kjer je kazala SZ največ interesa o vrnitvi nemških vojnih ujetnikov, o tem, kdo naj podpiše mirovno pogodbo, o nemških mejah, o delitvi Nemčije in o mirovni pogodbi z Avstrijo.

Druga taka konferenca je bila novembra in decembra 1947 v Londonu. Govorili so (brez uspeha) o mirovni pogodbi in enotni nemški vladi. Molotov je bil za enotno vlado, kakršna bi lahko sprejela obveznosti mirovne pogodbe, toda drugi trije so bili proti, češ da je za to še prezgodaj. Najtrši oreh pa so bile reparacije.

Vidno pa so medtem napredovale priprave za ustanovitev zahodnonemške države, Zvezne republike Nemčije (ZRN). Izpeljali so volitve za konstituanto, junija 1948 so izvedli v zahodnih conah in Zahodnem Berlinu denarno reformo. V *frankfurtskem dokumentu* so trije zahodni ponudili zelo omejeno zahodnonemško državnost, ki ni krnila pravic SZ nad vso Nemčijo, 1. septembra so v Bonnu sestavili nemški parlamentarni svet, 23. maja 1949 pa je bila sprejeta začasna ustava ZRN.

Tako je bila sovjetska vlada postavljena pred dejstvo in odgovorila je na dva načina. Prvi je zajemal nekakšno posnemanje zahodnih akcij in razna razgovarjanja in pogajanja, drugi pa je bil nevarnejši, berlinska blokada, ki je trajala 13 mesecev. Povzročila jo je denarna reforma v zahodnih okupacijskih conah in Zahodnem Berlinu. Zahodni so jo prebijali z izredno dragim zračnim mostom. Uspešno so dovažali v Zahodni Berlin vseh vrst potrebščine, a blokada in njeno prebijanje sta pomenila tudi stalno vojno nevarnost.

V vzhodni coni in Vzhodnem Berlinu so se razvijali elementi ljudske demokracije, od fuzije socialdemokratske stranke s KP v enotno socialistično stranko do dosti rigorozne agrarne reforme in volitev deželnih vlad itd. Od zaplenjene industrije jo je nekaj ostalo deželam, v glavnem pa je težka industrija, kolikor je niso odpeljali v SZ, prešla v Sovjetsko-nemško delniško družbo, ki je delala za reparacije. Decembra 1947 so izvolili nemški ljudski kongres kot začetek nemške ljudske skupščine; 7. oktobra je izglasoval začasno ustavo Nemške demokratične republike (NDR).

V to razdobje spada dvoje direktnih posegov ZDA v Evropo. Prvi je bil *doktrina predsednika Trumana,* drugi pa načrt ameriškega zunanjega ministra *Marshalla (Marshallov načrt).* Truman je marca 1947 obljubil veliko denarno in materialno podporo Grčiji in Turčiji, ki sta sami zaprosili zanjo. Njegovo doktrino je ostro napadla SZ, češ da je

pomoč dana zato, da bi deželi ne podlegli komunizmu in kakršni koli drugi nevarnosti iz SZ. Nekaj ugovorov proti tej pomoči je bilo tudi v ZDA (izolacionisti), Churchill pa jo je zelo pohvalil.

Veliko več uspeha je imel tri mesece kasneje objavljeni Marshallov načrt. To je bil obnovitveni program za Evropo — kot *pomoč* ZDA. Evropske države naj bi najprej same naredile svoj obnovitveni program, ZDA pa bodo dale pomoč, kolikšna se jim bo zdela potrebna. Za to je Amerika pripravila velik začetni fond, 12 in pol milijarde dolarjev.

V načrtu naj bi bila skrita ideja nekakšne »nadnacionalne Evrope«, dostopen pa je bil sleherni državi, celo SZ. Ker so ga že na začetku razglasili kot *dar* ali posojilo, je bil zelo vabljiv in tudi nekatere države v vzhodnem bloku so omahovale, dokler ni sovjetska vlada začela kopičiti pomisleke, klicati vodstva omahljivih držav v Moskvo in jim razlagati »pravo« bistvo načrta (gospodarsko in zatem politično odvisnost od ZDA).

Tudi Marshallov načrt naj bi pripomogel k integraciji Evrope. Staro idejo o predvojni Panevropi je začel kmalu po vojni obnavljati Churchill. Nadnacionalna Evropa naj bi po njegovi zamisli zapolnila v Evropi »prazen prostor«, ki je nastal po velikem prodoru SZ proti Zahodu.

Hkrati se je razvijala zamisel šestih držav (Velika Britanija, Francija, Italija, Beneluks) o zahodni zvezi. Po konferencah v Londonu in Bruslju so sredi marca 1948 sklenile *bruseljsko pogodbo*, katere glavna vsebina sta bili sodelovanje na gospodarskem, socialnem in kulturnem področju in kolektivna obramba vsake članice. Tako je imela bruseljska pogodba dva elementa, združevalnega in vojaškega.

Na konferenci 16 držav aprila 1948 so ustanovili gospodarski svet in dolarski fond za razdelitev Marshallove pomoči. Obe smeri za ustanovitev nadnacionalne Evrope (Churchillova in bruseljska) sta se zbrali 7. maja 1948 v Haagu na velikem »kongresu Evrope« (30 držav). Tam so poudarili, da je za nadnacionalno evropsko skupnost potrebno, da vsaka od članic odstopi *»nekaj od svoje suverenosti«*, ki jo bo nadomestila izvoljena evropska skupščina.

Septembra 1947 so delegati nekaterih vzhodnoevropskih komunističnih partij in dveh zahodnih (Francije in Italije), zbrani v Skljarski Porembi na Poljskem, ustanovili Informacijski biro komunističnih partij (Kominform, IB). Na tem ustanovnem sestanku je bil glavni govornik Andrej Ždanov. Poudarjal je delitev sveta v dva bloka in trdil, da ustanovitev IB pomeni »torpediranje Marshallovega načrta«. To zadnje ni bilo tako važno, kot tudi ne reakcija na Zahodu, da gre za obnovo kominterne, ki jo je Stalin razpustil spomladi 1943.

Svetovni razvoj in razvoj v posameznih državah sta postajala vedno bolj zapletena in nekatere, zlasti manj razvite KP, niso znale in tudi niso mogle pravilno usmerjati svoje dejavnosti. Zato je bil

potreben IB kot posvetovalni organ *enakopravnih KP*, ki bi se sestajal od časa do časa in pripravljal načrte za bodoče delo.

Poudarek je bil torej na enakopravnosti KP v IB, a Moskva si je v njem začela prilaščati vodilno vlogo in ga poskušala izrabiti, kot je to delal Stalin s kominterno.

To je kmalu privedlo do sporov s CK KP Jugoslavije, ki se je držal pravilnih načel IB in je zato tudi branil samostojnost vsake KP. Spor je imel daljnosežne posledice, izključitev KPJ iz IB, in sprožil je proces z veliko vsebino, ki še vedno ni izčrpana.

Razdobje, ki ga obravnavamo v prvem delu, ni prineslo in sprožilo vrste problemov samo v Evropi, temveč tudi na Bližnjem, Srednjem in Daljnem vzhodu. Ni razpadal samo britanski imperij, budila ali razvijala se je tudi nacionalna zavest, predvsem pa je bilo na tem območju opaziti nadaljevanje kolonialistične in imperialistične politike dveh supersil, ZDA in SZ.

Ta politika se na Bližnjem in Srednjem vzhodu kaže zlasti v večjih ali manjših akcijah (predvsem s pomočjo arabskih dežel in nastajajočega Izraela) pri obrambi izredno bogatih naftnih ležišč in pomembnih poti med Azijo, Afriko in Evropo. Na Daljnem vzhodu pa gre v prvi vrsti za obvarovanje lastnih interesnih sfer, kar vzbuja pri ZDA večjo pozornost pa tudi aktivnost.

Na Bližnjem vzhodu so dozorevale razmere za ustanovitev *države Izrael*. Plenum OZN je zato ustanovil poseben odbor za Palestino, ki je dal več predlogov, a so jih palestinski Arabci odklanjali. V bistvu so predlagali ustanovitev enotne ali deljene Palestine. Večina v odboru je bila za delitev na arabski in židovski del, manjšina pa za zvezno državo Palestino. Hkrati je arabska liga združila 7 arabskih dežel za obrambo pravic v Palestini živečih Arabcev, ki so bili v veliki večini. Toda plenum OZN je novembra 1947 izglasoval delitev Palestine, arabska liga pa je pripravljala oborožen odpor.

Januarja 1948 so se začeli med Arabci in židovskimi ilegalnimi organizacijami resni spopadi. Že konec februarja je britanska vlada objavila, da preneha njen mandat nad Palestino 15. maja, potem pa naj jo upravlja palestinska komisija OZN, a ponujale so se tudi ZDA. Arabci so zagotavljali, da se bodo branili delitve.

Že 13. aprila so Židje objavili sestavo vlade za svojo enotno palestinsko državo, a izredni plenum OZN si še ni bil na jasnem, ali naj bi se namesto za delitev izrekel za skrbništvo Palestine. Toda Židje so začeli uspešno ofenzivo, VS pa je postavil komisijo za premirje.

Štirinajstega maja so v Tel Avivu razglasili ustanovitev države Izrael. Toda v noči na 15. maja so začeli Egipt, Jordanija, Irak, Sirija in Libanon ofenzivo na treh frontah, na severu, vzhodu in zahodu. Truman je že priznal de facto državo Izrael, 17. maja pa tudi SZ.

Devetega junija je bilo sklenjeno bolj navidezno premirje. Na obeh straneh so imeli hude izgube, iz Palestine pa je zbežalo 400 000 arabskih beguncev. Mesec dni zatem je sledila kratka izraelska protiofen-

ziva, po kateri so bili zopet vsi za premirje, razen Iraka in Sirije. V začetku septembra so se vneli hudi boji v Jeruzalemu.

V Gazi so nato ustanovili palestinsko (arabsko) vlado, a priznala sta jo le Saudska Arabija in Jemen. V začetku oktobra 1948 je začel Izrael novo ofenzivo in razbil arabske sile. V VS so se pogajali za premirje, a Izrael je 22. decembra prešel v novo ofenzivo proti egiptovskim silam in jih razbil v Gazi in Negevu.

V začetku decembra 1948 je del palestinskih Arabcev proglasil jordanskega kralja za kralja Palestine, a del je bil proti, zlasti Egipt. Dvanajstega januarja 1949 so se začela pogajanja med Izraelom in Egiptom in končno so določili črto premirja.

ZDA so vedno bolj dvigale roke od *Kitajske,* ker so sprevidele, da Čankajškova administracija in vojska ne bosta zaradi neverjetne korumpiranosti, pa tudi neborbenosti nikdar kos vedno močnejši in uspešnejši rdeči armadi in odločni politiki kitajskih voditeljev Mao Ce-tunga in Ču En-laja. Sredi maja 1947 je Kitajska preživljala hudo državljansko vojno in Čankajšek je bil samo še v defenzivi. Ko so ZDA v začetku 1949 umaknile svoje sile iz Kitajske, se je Čankajšek bojeval le še za »častni mir«.

Koreja je leta 1947—48 sprožila v ZDA in SZ veliko vprašanje, kako združiti njen severni in južni del. OZN je predlagala svobodne volitve. Toda v Severni Koreji (sovjetska okupacijska cona, 18 milijonov prebivalcev) je SZ postavila demokratično vlado, v Južni (ameriška okupacija, 28 milijonov prebivalcev) pa so izpeljali volitve, ki so dale »legalno vlado«. Nastalo je nevarno vojno žarišče.

V *Indokini* (Vietnam, Kambodža-Kampučija, Laos) sta bili zadnji deželi že v francoski uniji, ne pa ves Vietnam, ki ga je zasedel francoski ekspedicijski korpus 115 000 mož. Voditelj vietnamskega osvobodilnega gibanja Ho Ši Minh je bil za premirje in miroljubno rešitev, Francija pa je zahtevala, naj vojska Vietminha položi orožje.

Septembra 1947 je dobil južni del Vietnama, ki je bil nekako v francoski uniji, avtonomijo z lastno vlado in policijo (Francija je obdržala le zunanjo politiko in strateške točke), zahteval pa je tudi lastno vojsko. Zato se je začela francoska vlada pogajati z odstavljenim indokitajskim cesarjem Bao Daiem in ponujala mu je oblast nad vsem Vietnamom. Toda izvoljeni predsednik centralne vlade za severni in južni del je bil narodni izdajalec in izbruhnila je huda državljanska vojna.

V *Indoneziji* so še vedno trajali boji med indonezijskimi republikanci in nizozemskimi silami, kar ZDA in Veliki Britaniji ni bilo po volji. Takratni indonezijski voditelj Sukarno je razvnemal odpor, ZDA pa je zahteval konec sovražnosti in ZDA so ponudile pomoč. V začetku 1948 so sklenili premirje in nizozemske oblasti so internirale Sukarna. Nato so ga izpustile in nizozemska vlada je priznala njegovo de facto vlado.

V *Indiji* je zahteval veliki bojevnik za indijsko osvoboditev Mahatma Gandhi maja 1947 umik Britancev. Tako je bilo v noči med 14. in 15. avgustom 1947 konec britanske oblasti nad Pakistanom in Indijsko federacijo.

Drugi del: 1948/49—1954/55

Drugi del obsega razdobje dobrih petih let in je polno pomembnih dogodkov. Vrstili so se številni poskusi, kako rešiti nemško vprašanje, kako združiti Evropo, vnela se je krvava vojna na Koreji. Velikega zavezniškega komandanta v vojni, generala Eisenhowerja, so v hudi konkurenci izvolili za predsednika ZDA, umrl pa je Stalin. Svet je začutil odjugo v hladni vojni. Na Bližnjem, Srednjem in Daljnem vzhodu so šli dogodki svojo pot, a so močno vplivali na razvoj Evrope in ostalega sveta.

SZ je začela trditi, da berlinske krize (blokade) ni in tudi ne nemškega vprašanja, bila pa je za konferenco šefov držav, a zahodni so postavili pogoj, naj Sovjetska zveza poprej le odpravi berlinsko blokado. Truman je povabil Stalina v Washington, ta pa Trumana v SZ.

V začetku aprila 1949 so trije zahodni zunanji ministri podpisali v Washingtonu pogodbo o Zahodni Nemčiji, obljubili so popravek okupacijskega statuta, federacijo zahodnonemških držav, obdržali pa naj bi si kontrolo nad to federacijo in še vrsto pravic. Devetega maja 1949 je vrhovni komandant v sovjetski coni ukazal odpravo berlinske blokade.

Maja in junija 1949 je bila konferenca štirih zunanjih ministrov v Parizu. Sovjetski delegat je predlagal razpravo o nemški enotnosti in suverenosti, o gospodarski kontroli štirih velesil, o denarju v Berlinu in nemški mirovni pogodbi. Dogovorili so se le za datum nove konference, dali skupno izjavo o Berlinu in o tem, da v Avstriji ostanejo meje pred anšlusom (od 1. januarja 1938), a določili so varstvo za slovensko in hrvaško manjšino.

Dvanajstega avgusta 1949 so bile volitve v Bundestag (parlament) ZRN; klerikalna koalicija je dobila 139, socialdemokrati 131, komunisti le 15 mandatov itd. Izvoljen je bil predsednik republike, kancler Adenauer pa je dobil najmanjšo možno večino in še to s pomočjo nekaj neveljavnih glasov. Socialdemokrati so bili to pot le blizu zmagi.

V začetku oktobra 1949 sta torej obstajali dve Nemčiji, ZRN in NDR. Ena drugi sta oporekali legalnost in nastalo je še vprašanje, ali ima le ZRN pravico govoriti tudi v imenu NDR (Hallsteinova doktrina). Novembra 1949 so podpisali trije zahodni zavezniški komandanti (komisarji) in Adenauer *protokol Bonn-Petersberg* o vključitvi ZRN v evropsko skupnost, o tem, da lahko ZRN sodeluje v vseh mednarodnih organizacijah, ostane pa demilitarizirana in ne more imeti

lastne vojske itd. Tako je lahko ZRN sredi decembra sklenila prvo pomembno mednarodno pogodbo, ko je pristopila k Marshallovemu planu.

Od leta 1950 do 1951 kakih vidnejših akcij v razvoju državnosti ZRN ni bilo, trije zahodni ministri in Adenauer pa so tajno pripravljali pogodbo. Maja 1952 je bila ta *generalna (nemška ali bonska) pogodba* podpisana in je znatno razširila nemško suverenost (ZRN), okupatorske sile pa so obdržale »posebne pravice«. Berlin naj bi dobil nov statut, a ZRN je morala vsak mesec plačevati okrog 850 milijonov mark okupacijskih stroškov. Le še pogodbo so morali ratificirati.

Podpis te pogodbe je sprožil ostre zahteve SZ, da skličejo konferenco štirih; tako naj bi se že enkrat končala dolga pot do združitve Nemčije, ki je bila po nastanku in oblikovanju dveh Nemčij vedno bolj razcepljena. Dnevni red konference naj bi bil sestava vsenemške vlade, svobodne volitve, za katere naj možnosti ugotovi posebna komisija OZN, določitev termina o odpoklicu okupacijskih sil. SZ je dopuščala tudi možnost, da bi bili na konferenci navzoči zastopniki obeh Nemčij, ko bodo razpravljali o Nemčiji. To zadnje je sprožilo celo potovanje delegacije ljudske skupščine NDR v Bonn, ki pa je bilo za delegacijo zelo žaljivo in tudi neuspešno.

SZ je tudi sicer odgovorila na bonsko še neratificirano pogodbo in je s 1. januarjem 1954 objavila konec reparacij v NDR, znižanje okupacijskih stroškov na 5 odstotkov od državnih dohodkov itd.

Podpisali so *moskovski protokol,* v katerem si je sovjetska okupacijska oblast tudi obdržala »posebne pravice«. Tako sta bili obe Nemčiji, ZRN in NDR, še daleč od svobode, neodvisnosti in polne suverenosti. Ostala so še velika nerešena vprašanja »varstva«, lastnih oboroženih sil itd.

Po dolgih, mučnih in nadvse težkih diplomatskih pogajanjih se je 25. januarja 1954 začela težko pričakovana konferenca štirih zunanjih ministrov v Berlinu; trajala je do 18. februarja 1954. Rešila naj bi bistvo nemškega vprašanja, a njen edini realni uspeh je bil, da so zahodni zelo enotno nastopali proti Molotovu, ki jim je seveda vračal milo za drago (veto!).

Dnevni red je postavila sovjetska delegacija: sklic konference petih (tudi LR Kitajske), nemško vprašanje in avstrijska državna (mirovna) pogodba. Zahodni so ta dnevni red sicer sprejeli, a novi ameriški zunanji minister Dulles je pristavil: »Razpravljajmo samo o nemškem in avstrijskem vprašanju, da bomo sploh kam prišli.«

Britanski zunanji minister Eden (in pravzaprav še ostala dva zahodna ministra) je za rešitev nemškega vprašanja predlagal sledeči vrstni red: svobodne demokratične volitve v vsej Nemčiji, izvolitev parlamenta, načrt ustave, priprave na mirovno konferenco, sprejem ustave, sestava enotne nemške vlade, podpis mirovne pogodbe, veljavnost ustave, ko jo ratificirajo štiri velesile in Nemčija.

Molotov je razvijal za mirovno pogodbo in za nemško enotnost obširne načrte. Najprej naj bi s pomočjo obeh obstoječih nemških parlamentov in ob širokem sodelovanju demokratičnih organizacij sestavili začasno nemško vlado (!). Ta začasna vlada naj bi pripravila in izpeljala volitve brez vmešavanja tujih sil in še pred volitvami bi morali zmanjšati okupacijske sile. Odklonil je Edenov (zahodni) predlog, ta pa je zavrnil Molotovega. Sledila je še cela vrsta kompromisnih predlogov, a vsi so bili od te ali one strani odklonjeni.

Bistvo rešitve nemškega problema je bila torej združitev Nemčije s svobodnimi volitvami in skupno nemško vlado, s katero bi sklenili mirovno pogodbo (zahodni predlog), sovjetski predlog pa je vso težo postavljal v prvi vrsti na to, da je rešitev vprašanja stvar Nemcev samih. A to sta ovirali dve pogodbi, bonska in še ne ratificirana pogodba o evropski obrambni skupnosti.

Hkrati se je v tem obdobju gradila tudi »nadnacionalna Evropa«, njeno skupno gospodarstvo, obramba itd. Na pomoč so znova prišle ZDA. Njihov senat je že 14. januarja 1949 objavil resolucijo o »kolektivni varnosti v severnoatlantskem prostoru«. To je prvi primer v zgodovini, da so ZDA ponudile sklenitev vojaške zveze izven ameriške poloble v mirnem času. Na resolucijo je takoj ostro reagirala SZ, češ da je to nadaljevanje bruseljske pogodbe — preprečiti prisotnost SZ. Rabila naj bi svetovni nadvladi in bila naperjena proti SZ in ZDA.

Kljub temu da je bilo glasove proti slišati tudi v ZDA, so 18. marca 1949 v Washingtonu ustanovili še danes živeči NATO (North Atlantic Treaty Organization), h kateremu je takoj pristopilo 10 evropskih držav, ZDA in Kanada. Rabil naj bi kolektivni obrambi miru in varnosti ter medsebojni pomoči, a kot defenzivna ustanova. NATO se je od začetka leta 1950 počasi razvijal v velikansko organizacijo z veliko administracijo (birokracijo) in ogromnimi stroški. Septembra in decembra 1950 je njegov najvišji organ, svet, začel ustanavljati skupno vojsko iz članic in sklenil je, naj da svoj kontingent tudi ZRN, Francija pa samo moštvo za najmanj 10 divizij. Za vrhovnega komandanta je Truman imenoval uglednega generala Eisenhowerja, čemur so močno oporekali ameriški izolacionisti, pa tudi nekateri v Evropi. Postavili so glavni stan v Evropi (Francija) in temu v pomoč generalni štab.

Eisenhower je na poti po Zahodni Evropi naletel na hude demonstracije, zlasti v Parizu. Zato je zelo previdno poudarjal, naj »Evropa dovoli Amerikancem delati zanjo«. Churchill je bil proti sestavi Eisenhowerjevega štaba, ker je bil vrhovni komandant pomorskih sil NATO Amerikanec, še ostrejši pa je bil de Gaulle.

Ker je postal Eisenhower kandidat za predsednika ZDA, je 1. maja 1952 imenoval za naslednika generala Ridgwaya, ki je v Parizu in drugih večjih francoskih mestih naletel na še hujše demonstracije. Policija je zaprla več kot 700 komunistov, med njimi tudi enega od vodilnih, Duclosa.

Vendar je NATO v veliki meri pripomogel k evropskemu gospodarskemu sodelovanju, iz katerega se je v začetku julija 1949 razvila evropska posvetovalna skupščina, ki je ustanovila *evropski svet.*

Kot prvi realni začetek *skupne* gospodarske in politične obnove v Evropi je bil načrt francoskega zunanjega ministra Roberta Schumana *(Schumanov plan).* Združila naj bi se vsa nemška in francoska produkcija premoga in jekla pod skupno »vrhovno oblast«, tej skupnosti pa bi se lahko pridružile tudi druge države. To bi bila prva stopnja gospodarskega razvoja evropske federacije. »Vrhovna oblast« bi skrbela za modernizirano produkcijo premoga in jekla in njuno delitev pod enakimi pogoji, brez carin na francoski in nemški trg ter v dežele, ki bi se načrtu pridružile.

Eni so plan pozdravili, drugi so ga močno kritizirali, vendar je v začetku junija 1950 k planu pristopilo 6 držav (Beneluks, Italija, Francija in za enkrat še kot le »pridružena« ZRN). Velika Britanija je z njim le simpatizirala. Tako je bila 19. marca 1951 ustanovljena *Evropska skupnost za premog in jeklo.* Vsaka od članic je odstopila vrhovni oblasti te skupnosti nekaj od svoje suverenosti. V to Churchill ni hotel privoliti in nastale so težave.

Julija 1950 se je sestal evropski svet in Churchill je predlagal ustanovitev *evropske armade,* čeprav je obstajala že vojska NATO. To vojsko naj bi sestavljali kontingenti sil ZDA in Velike Britanije, Francija naj bi obnovila svojo armado, v armadi bi sodelovale tudi Italija, Grčija, Turčija in Beneluks ter ZRN. Predlog je svet sprejel, a nastale so težave, kako oborožiti ZRN in kakšno vlogo naj bi pri obrambi Evrope še imela vojska NATO.

Do februarja 1952 so glede druge težave le našli kompromis. NATO bo podprl evropsko obrambno skupnost (evropsko armado), obe armadi bosta med seboj tesno povezani z istimi cilji. Tako so 9. maja 1952 v Parizu sprejeli predlog francoskega ministra Plevena *(Plevenov načrt)* o evropski obrambni skupnosti z evropsko armado (Francija, ZDA, Italija, Beneluks) in v tesnem sodelovanju z NATO. Pogodbo je 27. maja v Parizu podpisalo 6 zunanjih ministrov Plevenovega načrta vpričo Edena in Adenauerja. Skupnost je imela skupno obrambo in sedež NATO, a bila je to nova, nadnacionalna organizacija z lastnim ministrskim svetom, skupščino itd.

Tako sta čakali na ratifikacijo še dve pogodbi, pariška (Plevenov načrt) in bonska (nemška, generalna). Toda začel se je kazati nov problem, ki ga ni sprožil samo Churchill, temveč v veliki meri tudi de Gaulle: kdo bo prvi in vodilni v Evropi? Če SZ in ZDA ne, so ostali še vedno trije kandidati: Francija, Velika Britanija in združena Nemčija.

V ZDA, kolikor niso bile polno zaposlene v vojni na Koreji, se je v prvi polovici 1950 okrepila propaganda proti komunizmu in prešla v pravi lov na čarovnice, v veliki meri po »zaslugi« senatorja McCarthyja (makartizem). To se ni prenehalo niti z izvolitvijo novega pred-

sednika ZDA, generala Eisenhowerja, ki je poskušal resno poseči v nevarno histerijo.

Krvava vojna na Koreji (1950—54) je odprla vrata mnogim problemom. Prvi in najvažnejši je bil, kdo je to čudno vojno začel, ali ZDA, ki naj bi nato vodstvo (odgovornost) pripisale OZN, ali Severna Koreja. Cilji obeh vojskujočih se strani so bili sicer jasni, potek vojne (vojaški in politični) pa ne. To je pokazalo kasnejše zasliševanje že med vojno odstavljenega vrhovnega komandanta sil OZN, generala MacArthurja, ob čemer so prišla na dan tudi velika nesoglasja v samem vrhu ZDA (predsednik—vlada—Pentagon).

Pokazala se je volja ZDA podrediti si OZN (glasovanje proti sprejemu LR Kitajske v OZN in obsodba LR Kitajske kot agresorja). Velike težave so delala vprašanja, kako skleniti premirje, kakšna naj bodo pogajanja, kje je črta premirja, predvsem pa, kam z ujetniki, zlasti tistimi, ki se niso bili pripravljeni vrniti v Severno Korejo.

Tako je bila tudi mirovna konferenca v Ženevi (od aprila do junija 1954) brez uspeha. Koreji se nista združili in ni bil dosežen »trajni« mir.

Sredi julija 1952 je prišlo v *Egiptu* do udara generala Nagiba in skupine mladih oficirjev proti skorumpiranemu političnemu in administrativnemu režimu in mlademu kralju Faruku, krivcem poraza v palestinski vojni. Faruk je odšel v Italijo, a monarhija je še ostala skoraj leto dni. Takrat so se začela trenja med pučisti in zrasla je nova osebnost, podpolkovnik Gamal Abdel Naser. Izbruhnili so veliki nemiri.

V *Indokini* se je od začetka 1954 vse bolj bližal katastrofalni polom francoske vojske v Severnem Vietnamu. Vojska se je končno zatekla v močno trdnjavo Dien Bien Fu. Ho Ši Minh je bil še vedno za miroljubna pogajanja, a francoska vlada je trmasto upala na ponovno veliko ameriško pomoč in na konferenco v Ženevi.

Po Eisenhowerjevi izvolitvi in Stalinovi smrti se je pokazalo nekaj znamenj, ki bi utegnila voditi do začetkov odjuge v hladni vojni, do demokratične sprostitve. V ZDA teh znamenj ni bilo dosti, v SZ in drugod pa več, a različnih vrst. V SZ so še pred Stalinovo smrtjo odkrili hudo zdravniško afero. Zdravnica je pri oblasteh oklevetala svoje kolege, po večini Žide, da so zaradi nestrokovnega znanja zakrivili smrt več uglednih politikov in državnikov. Začele so se preiskave in velika senca in krivda je padla na notranjo upravo in njeno vodstvo, zaprte zdravnike pa so izpustili.

Po Stalinovi smrti (5. marca 1953) se je začel boj za njegovo politično dediščino, ki je trajal v raznih fazah dalj časa in se je kazal tudi v nasilnem odstranjevanju nekdanjih najvidnejših Stalinovih sodelavcev. Kaj kmalu so odstranili prvega namestnika ministrskega predsednika in notranjega ministra Berijo pod obtožbo, da je delal v korist tujega kapitala in da je bil imperialistični agent.

Tretji del: 1954/55—1957

Tretji del obsega zelo razgibano razdobje.

V letih 1954—55 so bile v Ženevi tri konference na visoki ravni, druga celo na najvišji. Še največ uspehov je pokazala prva (štirje zunanji ministri velesil in LR Kitajske) o Koreji in Indokini. Bili so za konec sovražnosti v Indokini, Vietnam pa so razdelili na dve polovici.

Največ je svet pričakoval od druge, vrhunske konference, na kateri so se zbrali Eisenhower, Eden, francoski ministrski predsednik Faure in Bulganin-Hruščov s svojimi zunanjimi ministri in maršal Žukov. Družabnost na konferenci in ob drugih prilikah je bila zares dobra in sovjetski vrhovi so pokazali kar najbolj prijazne in vljudne obraze. To naj bi bil »ženevski duh« in svet je začel verjeti v nekaj novega, kar naj bi naznanjalo konec hladne vojne.

Toda druga plat je bila precej drugačna. Voditelji so na konferenci bolj deklamirali kot sklepali zares, a prav od njih je bilo vse odvisno. Eisenhower je povedal, da vseh problemov ne bodo rešili in da se jih bodo lotili zunanji ministri. Poudaril je, da je najvažnejši združitev Nemčije (s svobodnimi volitvami), in mnogo je govoril tudi o razorožitvi in kontroli nad njo. Faure je bil za konec hladne vojne in za nemško združitev po Edenovem planu, v čemer ga je Eden seveda podprl. Tudi Bulganin (Hruščov) je bil za konec hladne vojne, pa za združitev Nemčije, a v nekakšnem sistemu evropske kolektivne varnosti.

Zunanji ministri so predlagali dnevni red: združitev Nemčije, evropsko kolektivno varnost, razorožitev in kontrolo nad njo in navezavo stikov Vzhod—Zahod. Bulganin je dajal razna dopolnila, svetoval pa je postopno reševanje problemov. Končno je predlagal načrt pogodbe o evropski kolektivni varnosti za dobo 50 let. Eisenhower mu je oporekal in ostala dva sta potegnila z njim.

Triindvajsetega julija 1955 je bilo te druge konference konec. Že na poti domov je Hruščov v Vzhodnem Berlinu poudaril, da je rešitev nemškega vprašanja v enotni demokratični Nemčiji, in to v sistemu evropske kolektivne varnosti, enotnost pa naj dosežejo Nemci sami, brez vmešavanja velesil.

Tretja ženevska konferenca (štirje zunanji ministri) je trajala v dveh fazah od konca septembra do srede novembra 1955. Njen dnevni red je bila združitev Nemčije. Konferenca ni uspela. Razprave so bile zelo zapletene, zlasti jih je zapletala sovjetska delegacija s trditvijo, da v duhu sklepov šefov držav z druge konference ni glavni cilj združitev Nemčije, temveč evropska kolektivna varnost in da pot do združitve niso volitve, temveč nemški skupni svet, v katerem naj Nemci sami najdejo skupni jezik. (To je bila izrazita, že dalj časa znana sovjetska zahteva!)

Edini sklep je bil, naj se razprave nadaljujejo po diplomatski poti.

Razvoj nemškega vprašanja je torej dosegel stopnjo, da je vzhodni blok (SZ) priznaval obstoj dveh nemških držav, oba bloka pa sta se skoraj ujemala v sovjetski trditvi, da je rešitev vprašanja stvar Nemcev samih.

V NDR so imeli konec junija 1954 uspeli referendum za nemško mirovno pogodbo, proti pariški in bonski pogodbi. Vlada ZRN je na to odgovorila z ukazom svojemu ambasadorju v Parizu, naj v ostri noti zahteva takojšnjo ratifikacijo pariške pogodbe, Adenauer pa je od zahodnih ponovno terjal polno suverenost ZRN.

Medtem je britansko-ameriška študijska skupina naredila načrt dodatnega protokola k bonski pogodbi. A načrt je povzročil zmedo in še bolj povečal neenotnost zahodnih. Ker francoski parlament konec avgusta ni ratificiral pariške pogodbe, se je sestala septembra in v začetku oktobra 1954 v Londonu konferenca deveterice (ZDA, Velika Britanija, Francija, Kanada, Italija, ZRN in Beneluks). Sklenila je končati okupacijski režim v ZRN, a tri velesile naj bi še obdržale »določene odgovornosti«, pač pa naj bi ZRN takoj sprejeli v NATO.

Sredi oktobra je bila v Parizu konferenca in podpisali so *pariške protokole*, ki so vsebovali: pogodbo med ZRN in Francijo o statutu Posarja; protokol o vzpostavitvi nemške (zahodne) suverenosti »s pridržkom«; protokol o dopolnitvi in spremembi bruseljske pogodbe (1948) in o ustanovitvi *nove* zahodnonemške unije z vključitvijo ZRN in Italije; sprejem ZRN v NATO.

Reakcija SZ je bila huda, a predlagala je le sklicanje vseh evropskih držav, ZDA in LR Kitajske (kot opazovalke) na konferenco o ustanovitvi sistema evropske kolektivne varnosti. Na ponoven poziv so zahodni odgovorili, naj se sovjetska vlada najprej izreče glede avstrijske državne (mirovne) pogodbe in svobodnih nemških volitev. Ta je odgovorila: če Francija in Velika Britanija ratificirata pariške protokole, bo sovjetska vlada razveljavila francosko-sovjetsko in britansko-sovjetsko pogodbo, ki sta bili sklenjeni med vojno. Toda francoski parlament je konec 1954. na pritisk Velike Britanije in še posebej Eisenhowerja le ratificiral pariške protokole.

Ker je kazalo, da bodo tudi druge podpisnice ratificirale pariške protokole, so nastali večji zapleti. SZ je začela januarja 1955 trditi, da je združitev miroljubne NDR z militarizirano in v vojaških blokih nahajajočo se Zahodno Nemčijo nemogoča, in ponovila je, da je združitev stvar nemškega naroda. Zato je predlagala v vsej Nemčiji in Berlinu svobodne volitve na podlagi volilnih zakonov obeh Nemčij in pod mednarodnim nadzorstvom, prepoved vseh separatnih pogodb in udeležbe v vojaških organizacijah. Državno obliko naj določi nemški narod sam, druge države pa naj mu pri tem pomagajo.

Februarja 1955 je prišlo v SZ do spremembe v vrhu. Malenkov je »prostovoljno« prosil za razrešnico in njegov naslednik je postal maršal Bulganin. Sledila je tudi nova grožnja Zahodu: če Zahodna Nemčija ratificira pariške protokole, bo SZ sklenila skupno pogodbo o sodelo-

vanju, pomoči in o skupnem vojaškem vodstvu z državami vzhodnega bloka. To je bil v bistvu zapozneli odgovor SZ na NATO. Obenem pa je sovjetska vlada poudarila, da je nujno treba sklicati konferenco o avstrijski državni pogodbi, ker je ta možna. Novi sovjetski obrambni minister je postal maršal Žukov in Eisenhower ga je povabil v ZDA. Konec februarja 1955 je Bundestag ratificiral pariške protokole in kmalu zatem so to storile še druge podpisnice. Adenauer je dobil zagotovilo, da bo od NATO deležen vse pomoči in varstva.

Tako se je sovjetska visoka politika znašla v slepi ulici. Nič niso zalegle grožnje, ratifikacije so le izpeljali. Prestiž je bilo možno trenutno reševati le s ponudbo avstrijske državne pogodbe.

V Moskvi so zelo prijazno sprejeli v avdienco avstrijskega ambasadorja in mu sporočili, da ni ovir za rešitev avstrijskega vprašanja pod pogojem, da Avstrija ne sklene nobenih vojaških pogodb, ne dovoli tujih vojaških oporišč in se izreče za strogo nevtralnost po vzorcu Švice; okupatorske sile se bodo umaknile do konca 1955.

Že 2. maja 1955 je bila konferenca štirih ambasadorjev na Dunaju in soglasno so sprejeli besedilo pogodbe, podpisane 15. maja. Ta v znanem 7. členu govori tudi o pravicah in dolžnostih slovenske in hrvaške narodne manjšine.

V tem času je Churchill prepustil predsedniško mesto Edenu, že 5. maja 1955 pa so v ZRN praznovali *»dan suverenosti«*, ker so trije zahodni objavili, da je prenehal veljati okupacijski statut, a okupacijske določbe in obveznosti do NATO so le še ostale.

Enajstega maja 1955 so trije zahodni povabili SZ na sestanek šefov vlad. Pogajanja naj bi potekala v dveh fazah, v prvi vrhunski sestanek, v drugi pa reševanje njihovih predlogov na konferenci zunanjih ministrov. Sovjetska vlada je povabilo načelno sprejela.

Vzhodni blok pa je prav med končnimi razpravami o avstrijski državni pogodbi sklenil pogodbo o ustanovitvi *varšavskega pakta* in vrhovni komandant združenih vojaških sil vzhodnega bloka je postal sovjetski maršal Konjev.

Od 9. do 13. septembra 1955 se je mudila v Moskvi vrhunska delegacija ZRN. Razpravljali so o izpustitvi nemških vojnih ujetnikov in o združitvi Nemčije. Nekatere Adenauerjeve netaktne besede o početju sovjetske vojske pri prodiranju po Nemčiji so zbudile na sovjetski strani hudo reakcijo. Hruščov je vendarle postavljal realne predloge za razpravljanje o navezavi diplomatskih stikov in o ugodnih pogojih za razvoj trgovine in kulturnih odnosov.

Uspeh konference je bil dvojen: izpustitev vojnih ujetnikov in navezave diplomatskih odnosov in s tem tudi sovjetsko priznanje ZRN, ki jo je doslej SZ dosledno imenovala le zahodna Nemčija. Takoj zatem je bila v Moskvi tudi delegacija NDR. Sovjetska vlada je priznala suverenost NDR, a okupacijske sile so še ostale, vendar le s soglasjem NDR, katerega pa ne bi bilo težko doseči.

Toda Adenauer je še vedno trmasto vztrajal pri problematični tezi, da ZRN zastopa vso Nemčijo, ker da vlada NDR ni svobodno izvoljena. Vsako navezavo diplomatskih stikov kake tretje države z NDR bi vlada ZRN ocenila kot »neprijazno dejanje«.

Ob ženevskih konferencah se je SZ ponujala tudi v NATO, če je ta res samo defenzivne narave. Zahodni so ob tej ponudbi potrebovali mesec dni za odgovor, da je predlog povsem nerealen. NATO je *več kot samo vojaška organizacija* in SZ bi delala samo težave z vetom.

Pomembna je bila pot sovjetske delegacije (Hruščova itd.) v Beograd. Priprave za to so dozorele sredi maja 1955. Tito je v Pulju dejal, da prihaja sovjetska delegacija na lastno pobudo. Zahvalil se je Zahodu za pomoč v težkih stiskah in poudaril, da bo Jugoslavija obdržala z njim najboljše odnose.

Sovjetska delegacija je bila v Beogradu od 26. maja do 2. junija 1955. V pozdravnem govoru je Hruščov valil krivdo za nastanek spora z IB na druge. Končno so sprejeli *beograjsko deklaracijo* o enakopravnosti obeh vlad, ne pa tudi KP. Deklaracija je zelo nedvoumna in sestavljena zelo resno.

Jeseni 1954 je bilo rešeno tudi vprašanje Svobodnega tržaškega ozemlja (STO). Ker to ozemlje ni moglo dobiti guvernerja, so tri zahodne velesile, Jugoslavija in Italija odločile v londonski pogodbi, da pripadeta k Jugoslaviji cona B in delček cone A, cono A s Trstom pa je dobila Italija.

Gibanje za narodno osvoboditev v francoski severni Afriki (Tunizija, Maroko, Alžirija) se je širilo in poglabljalo. Najbolj v *Alžiriji*, kjer je dobivalo tudi socialno vsebino. Tam se je 1. novembra 1954 začel pravi osvobodilni boj. Francija je pošiljala svojo vojsko, za pomoč vstajnikom pa je obdolžila Egipt. Maja 1955 je narodnoosvobodilni boj zajel že velik del Alžirije in Francija je morala okrepiti vojsko, žandarmerijo in enote domačinov.

Prvi je resneje poskušal reševati alžirsko vprašanje ministrski predsednik Faure. Trdil je, da je treba Alžirijo povsem združiti s Francijo, a pri tem je treba upoštevati njene posebnosti. Predlagal je več reform, katerih pa niso hoteli sprejeti alžirski muslimani, ki so vztrajno zahtevali in se tudi bojevali za priznanje alžirske nacionalnosti.

Na Daljnem vzhodu je avgusta 1954 sprožila LR Kitajska zaplete okrog Formoze, ko je napovedala njeno osvoboditev izpod Čankajškovega režima, ki so ga še vedno podpirale ZDA. Eisenhower je izjavil, da je za modus vivendi s komunističnim blokom, kajti izoblikovalo se je vprašanje, čigava sta pravzaprav Formoza in morje, na katero meji (formoška cesta).

Od 19. do 24. aprila 1955 je bila pomembna konferenca v Bandungu (Java), ki se je je udeležilo 340 delegatov iz azijskih in afriških dežel in so predstavljali 1,4 milijarde ali 55 odstotkov prebivalcev sveta. Sklepali so o človečanskih pravicah, samoodločbi, obsojali kolo-

nializem vseh vrst itd. Vlada LR Kitajske se je bila pripravljena tudi pogajati z ZDA.

Na *Bližnjem vzhodu* so se začenjali spopadi med Izraelom in Egiptom. Vmes je posegel Eisenhower in terjal, da je treba predvsem rešiti problem 900 000 arabskih beguncev iz Izraela (Palestincev) in preprečiti vsak poskus nasilnega menjavanja meja. Britanci so januarja 1956 zasedli Ciper.

Koliko je torej še ostalo od »ženevskega duha«? To, da so se veliki trije samo sestali v Ženevi, je bilo vsekakor premalo.

Nekaj novega in svojevrstno odjugo je prinesel XX. kongres KPSZ (od 14. do 25. februarja 1956), predvsem tajni referat Hruščova o *posledicah kulta Stalinove osebnosti.* Na čaščenje Stalina kot boga, pa tudi na njegove hude napake in zločine je Hruščov vsul ogenj iz mnogih orožij, kar je vzbudilo močno reakcijo z vidnimi in občutnimi posledicami doma in v tujini. Šele po štirih mesecih so se v SZ začeli resnejši poskusi analiz vsega, kar se je dogajalo v SZ. Izoblikovalo se je resno vprašanje, kdo je temu kriv. Morda celo socialistični režim sam? To zadnje je bilo (in je še) nepotrebno, kajti človeški rod je imel velike in male človeške bogove v vseh časih in družbenih sistemih.

Med najvidnejšimi procesi, ki jih je sprožil XX. kongres, so bile rehabilitacije neštetih živih in mrtvih žrtev stalinizma, pa tudi kaznovanje številnih stalinistov. Največ pozornosti sta zbudila dva velika procesa odjuge na Madžarskem in na Poljskem. Na Poljskem je konec junija 1956 izbruhnil krvavi upor delavcev v Poznanu, na Madžarskem pa malo kasneje hudi in krvavi dogodki.

Takoj po kongresu je sovjetska vlada predlagala nov razorožitveni načrt: čimprej skleniti pogodbo o prepovedi izdelave atomskega orožja in ga izločiti iz oborožitve. Tri mesece po tej pogodbi naj podpisnice ne bi povečale oborožitve prek tistega, kar so imele konec 1955. ZDA, SZ in LR Kitajska naj takoj zmanjšajo oborožene sile na 1 do 1,5 milijona mož, Velika Britanija in Francija na 650 000, druge države pa na 150 do 200 000. Vse prihranke od tega naj bi namenili za večjo blaginjo, a vse to je treba izpeljati pod učinkovito mednarodno kontrolo na zemlji in iz zraka. V Evropi naj bi vzpostavili območje z omejeno oborožitvijo (obe Nemčiji in njune sosede).

Že 3. aprila so objavile svoj načrt tudi ZDA. Najprej naj bi posebna komisija pripravila načrt pogodbe o razorožitvi. To je bilo še sprejemljivo, a v nadaljevanju se je načrt silno zapletel.

Sredi aprila 1956 sta Bulganin in Hruščov obiskala Anglijo. Tam je mnogo govoril in se povrh še razburjal nedisciplinirani Hruščov, zahteval je trgovanje brez diskriminacije, napadal in žalil je laburiste, glede nemškega vprašanja pa ni povedal nič novega. Eden je vztrajal pri volitvah, Hruščov pa pri nemškem svetu.

Uspešen je bil obisk jugoslovanske delegacije od 1. do 23. junija v SZ, kjer so kot dopolnilo k beograjski izjavi podpisali *moskovsko izjavo.*

Četrtega februarja je novi francoski ministrski predsednik Guy Mollet obiskal Alžirijo, kar je povzročilo velike demonstracije francoskih naseljencev. Odbor bivših francoskih borcev je zahteval ustanovitev odbora za javno blaginjo, uveljavitev francoske suverenosti z vojaško silo in da Francozi v Alžiriji dobijo volilne pravice. Sestavili so odbor za javno blaginjo.

Po vrnitvi je Mollet pred parlamentom razgrnil obsežen načrt o Alžiriji, zavarovanju Evropejcev v tej državi, milijonu brezposelnih naj bi zagotovili življenjski minimum. Poudaril je, da je zveza z Alžirijo nerazvezljiva in da za Francijo ni prihodnosti brez nje. Mollet je bil za priznanje »alžirske osebnosti«, a le s pomočjo legitimnih zastopnikov, pripravljen je bil iskati francoske zaveznike (ZDA, Velika Britanija) in povečati francosko vojsko v Alžiriji na 373 000 mož.

Sredi maja je Mollet obiskal Moskvo, kjer je bilo izrečenih kup lepih besedi, med drugim tudi, da je treba alžirsko vprašanje rešiti v svobodoljubnem duhu.

Konec maja je dobil francoski vladajoči minister v Alžiriji od svoje vlade dve direktivi: da mora Francija ostati v Alžiriji in da ta dobi neke vrste avtonomijo. Devetnajstega junija 1956 je postala Francija četrta atomska sila na svetu.

Prišli smo do *sueške krize,* ki jo je povzročila egiptovska država, ko je nacionalizirala veliko svetovno pot, Sueški prekop. Močno je prizadela sueško delniško družbo, v prvi vrsti francoski in britanski kapital. Povod za nacionalizacijo naj bi bila odpoved obljubljenega posojila Mednarodne banke in drugih zahodnih velesil, namenjenega za graditev asuanskega jezu, ker je Naser začel kupovati orožje v SZ in Češkoslovaški.

Nacionalizacijo družbe je Naser objavil 26. julija 1956. SZ je obljubila vso pomoč, svetovala pa je, naj Naser ne naredi ničesar, kar bi poslabšalo odnose z Washingtonom in Londonom.

Stališče treh zahodnih velesil do obrambe razlaščene delniške družbe naj bi utrdile številne konference v Londonu. Raznih in številnih predlogov niso mogli uskladiti, ker so ZDA previdno taktizirale. Odločilo naj bi torej orožje, tudi izraelsko. Tako je Izrael prvi napadel egiptovske položaje na območju prekopa in na Sinaju, Egipt pa se je seveda branil. Eden je 30. oktobra poslal ultimat Egiptu in Izraelu, a Egipt ga je odklonil. Zato se je 31. oktobra začela britanska zračna ofenziva proti Egiptu, toda ZDA (Eisenhower) so takoj izjavile, da ne bodo šle v vojno. V noči med 1. in 2. novembrom je prišla zadeva pred plenum OZN, kjer so ZDA zelo odločno zahtevale takojšnje premirje, umik Izraela za črto prvega premirja, svobodno plovbo po prekopu itd. Govorilo je še mnogo delegatov. Sovjetski je ostro obsodil agresijo, zahteval umik sil in postavitev nadzorne komisije, francoski delegat pa je terjal, naj OZN pošlje dovolj močne policijske sile.

Drugega novembra so Egipčane vrgli s Sinaja (imeli so zelo hude človeške in materialne izgube), dan zatem pa sta Francija in Velika

Britanija odklonili resolucijo OZN o umiku, privolili pa v sile OZN. Plenum OZN je sprejel še tri resolucije, a britanski padalci so 5. novembra zasedli Port Said, francoski pa Port Fuad. Tistega dne je pisal Bulganin čudno pismo Eisenhowerju, naj bi skupna akcija ZDA in SZ proti Egiptu zaustavila agresijo, kar pa je Eisenhower odločno odklonil.

Dan zatem sta bila Egipt in Izrael za brezpogojno ustavitev ognja in Egipt je privolil v navzočnost sil OZN na svojem ozemlju. Prvič so ustavili ogenj sicer že 6. novembra, a napadalci so se umikali zelo počasi, sredi novembra pa so začele prihajati v Egipt prve sile OZN.

Velika Britanija je doživela hud moralni poraz in Eden je moral 9. januarja 1957 odstopiti. Vnovič so se oglasile ZDA, to pot Eisenhower s svojo doktrino o Srednjem vzhodu. Ta je obljubljala uporabo ameriških sil proti agresiji na Srednjem vzhodu in dveletno gospodarsko pomoč, 400 milijonov dolarjev, zvečanje egiptovske vojske za varstvo arabskih meja in ureditev spornih zadev. Konferenca šefov vlad Egipta, Jordanije, Saudske Arabije in Sirije v Kairu je sredi januarja 1957 odklonila Eisenhowerjevo doktrino; dejali so, da arabski svet ne bo interesna sfera nikogar. Ker se Izrael ni hotel umakniti za demarkacijsko črto, je v začetku februarja vnovič nastopil plenum OZN, a Izrael se je izgovarjal, da vojno stanje z Egiptom še traja in da ta država neprestano krši resolucije OZN.

Saudski kralj je februarja 1957 obiskal ZDA, ki so mu prodale orožje, sam pa je dal ZDA v zakup letališča za pet let. Kralj je izjavil, da je Eisenhowerjeva doktrina sprejemljiva, če jo tako pojasnijo, kot so jo njemu. Trdil je, da so proti doktrini samo še Egipt, Sirija in Jordanija.

Oglasila se je tudi sovjetska vlada, ki je postavila za Srednji vzhod drugačna načela. Medtem je Eisenhower zelo odločno zahteval umik Izraela iz Egipta. Ta se je v začetku marca 1957 res začel umikati, Egipt pa je v Gazi postavil svojega guvernerja.

Na *Poljskem* je zaradi nemirov in nezdravih razmer hotela napraviti »red« sovjetska oborožena intervencija. Vendar je oktobra 1956 deželo začasno pomiril 8. plenum CK poljske delavske stranke, predvsem pa govor na plenumu rehabilitiranega in prej zaradi stalinizma zaprtega Wladyslawa Gomulke. Njegov govor je »narodu povedal vso resnico«, ni pa še mogel odstraniti vseh stalinističnih sil.

Povsem drugače je bilo na *Madžarskem*. Tam je prišlo med 21. in 24. oktobrom 1956 do tragičnih dogodkov. Velike demonstracije proti osovraženemu režimu in tistim, ki so ga hoteli ohraniti, so prerasle v pravo narodno vstajo in policija in varnostna služba sta streljali v množico.

Nujno bi moralo priti do sprememb v vodstvu. Vstaja je sicer odprla pot v CK bivšim voditeljem, poprej zaradi stalinizma preganjanim in zaprtim, med njimi tudi Imreju Nagyu, a naredili so tudi hudo napako, da sta ostala v CK in predsedništvu vlade (Nagyove) dva

krivca za hude napake in zločine starega režima, Gerö in Hegedüs. Tako se vrhova dveh najvišjih organov v bistvu nista dosti spremenila.

Štiriindvajsetega oktobra sta Gerö in Hegedüs brez vednosti vlade in Nagya razglasila obsedno stanje in za zadušitev vstaje poklicala na pomoč sovjetsko vojsko. Vstaja, ki je močno odmevala po svetu, se je naglo širila po vsej deželi, boji s sovjetsko intervencijo pa so z vso srditostjo in hudimi izgubami trajali do 26. oktobra. Dan zatem so Budimpešto še vedno obkoljevali sovjetski tanki, vendar je Nagy — kolikor je bil pač svoboden — sestavil vlado narodne koalicije, ki je izdala svoj meščansko-demokratični program. 28. oktobra pa so sestavili 6-članski komite CK, ki naj bi ostal do kongresa.

Že 28. oktobra so zahodni zahtevali nujen sklic VS z eno samo točko dnevnega reda, položajem na Madžarskem. Toda madžarska (Nagyova) vlada je protestirala, da je to poseg v madžarske notranje zadeve.

Konec oktobra so se začele iz Budimpešte umikati večje sovjetske sile in Nagy je bil že toliko svoboden, da je lahko z vso odločnostjo zanikal, da ni poklical sovjetskih sil in privolil v obsedno stanje. Objavil je tudi, da je zahtevala intervencijo pregnana banda Gerö-Hegedüs. Toda Nagyova vlada je storila drugo veliko napako. Namesto da bi takoj začela uresničevati revolucionarni program in ne podlegati morda tudi reakcionarnim težnjam, ki jih je začel dvigati del vstajniškega vala, je razpravljala le o izstopu Madžarske iz varšavskega pakta. To takrat ni bilo tako važno in trenutno tudi neizvedljivo. Govorila je o odhodu sovjetskih sil iz Madžarske, o tem, da naj se Madžarska nevtralizira in dobi potrebno materialno pomoč iz tujine.

V začetku novembra so močne sovjetske sile znova obkolile Budimpešto in letališča, Nagy pa je storil tretjo napako. Objavil je izstop Madžarske iz varšavskega pakta in nevtralnost, prosil je Zahod pomoči za obrambo nevtralnosti, kar naj bi tudi uvrstili na dnevni red plenuma OZN.

V noči med 2. in 3. novembrom je sovjetska delegacija (Hruščov in drugi) obiskala Tita na Brionih, kjer so potekali težki razgovori. Hruščov je dejal, da ni nujno, da je Jugoslavija za drugo intervencijo na Madžarskem, ker je to SZ že sklenila in je že sestavila novo madžarsko vlado.

Tretjega novembra je v Budimpešti zavladala anarhija in začelo se je neusmiljeno pobijanje komunistov, sovjetska in madžarska vojna delegacija pa sta razpravljali o umiku sovjetskih sil, a s teh pogajanj se madžarska delegacija ni več vrnila.

V noči na 4. november je zasedal VS. Predlagali so umik sovjetskih sil in pomoč Madžarski v hrani in živilih. Sovjetski delegat je postavil veto.

Četrtega novembra se je začela 2. sovjetska intervencija z generalnim napadom na Budimpešto. Nagyova vlada je razpadla in Nagy si je poiskal azil v jugoslovanski ambasadi. Postavili so novo vlado

(Kadar). Do »pomirjenja je prišlo šele januarja 1957, po krvavem zlomu delavskega štrajka v velikem podjetju Czepel pri Budimpešti.

Šestega novembra so v ZDA drugič izvolili za predsednika Eisenhowerja, že poleti 1956 pa so v ZRN prepovedali KP Nemčije. SZ je znova načela vprašanje združene Nemčije in za začetek je predlagala pogajanja ZRN—NDR, pri čemer bi SZ dajala vso pomoč. A težava je bila v tem, da se obe Nemčiji med seboj nista hoteli priznati.

Hruščov je začel nekakšno mirovno ofenzivo proti ZDA. Znova je predlagal normalizacijo odnosov in pomnožitev trgovinskih stikov ter stike s poslovnimi ljudmi. Poudarjal je, da bo v spopadu idej zmagala močnejša. Zahteval je takojšnjo prepoved jedrskih poskusov in skrčenje oboroženih sil. V SZ so potekale nove čistke. Odstranili so skupino Malenkov, Kaganovič, Molotov in Šepilov.

V Londonu se je začel avgusta 1957 sestanek posebnega pododbora OZN za razorožitev, na katerem pa je kmalu prišlo do zelo hudih debat. Sovjetski minimalni predlog je bil, naj države izločijo iz svojih arzenalov vse jedrsko orožje in ustavijo vse jedrske poskuse za dve do tri leta. ZDA tega termina na začetku niso hotele sprejeti in so bile le za rok 10 mesecev, v katerem lahko druge države pristopijo k tej pogodbi, podprle pa so ustavitev poskusov, kar so doslej odklanjale.

Sklenili so le zmanjšati oborožene sile, in to pod mednarodnim nadzorom, a SZ se je zdel rok 10 mesecev prekratek. Končno so ZDA privolile v rok enega leta, toda nastale so nove težave in v začetku septembra je pododbor nehal delati.

Sedemindvajsetega julija 1957 je predlagal Hruščov *nemško konfederacijo,* to je državno zvezo dveh nemških držav. Iz obeh nemških parlamentov naj bi najprej sestavili nemški svet za »postopno zbližanje«, še prej pa naj bi obe nemški državi sklenili politično pogodbo, izstopili iz NATO oziroma iz varšavskega pakta itd.

Na ta predlog so takoj odgovorili trije zahodni ambasadorji in zunanji ministri z *berlinsko izjavo o združitvi,* da so za združitev Nemčije odgovorne štiri velesile, odgovornost za vso Nemčijo pa more prevzeti le izvoljena vsenemška vlada. Sovjetska vlada je odvrnila, da je to volilni manever za Adenauerja pred bližnjimi parlamentarnimi volitvami. Hruščov je v začetku avgusta na obisku v NDR znova predlagal konfederacijo, to je *»združitev, ki bo zavarovala socializem v vsej Nemčiji«.*

Ko je 4. oktobra 1957 poletel v vsemirje prvi *sovjetski sputnik,* je sledila slovesna in ponosna izjava sovjetske vlade, Bela hiša pa je poudarila, da je dogodek velikega znanstvenega pomena, vendar ni presenečenje za ZDA. Toda v ameriškem časopisju so se začeli hudi napadi na vlado.

V SZ so v novi čistki odstranili maršala Žukova, češ da je bil proti kontroli KP nad vojsko in da je gojil kult osebnosti. Ko so 3. novembra izstrelili drugi satelit s psičko Lajko, je Hruščov poudaril, da bo SZ prehitela ZDA, želel pa je vrhunski sestanek. Hruščovu je odgovoril

Eisenhower 7. in 14. novembra v dveh velikih govorih o tehnični znanosti in o nacionalni varnosti. Našteval je vse, kar že imajo v ZDA.

V *Alžiriji* je prišlo že leto prej do novih zapletov. Povod sta dala dva napada. Prvi je bil napad francoske vojne ladje na tovorno, ki je vozila iz Egipta orožje za alžirske upornike. Drugi pa je bil napad francoskega vojnega letala na drugo letalo, z voditelji alžirskega osvobodilnega gibanja s pogajanj v Maroku, in ga prisililo k pristanku v Alžiriji. Vseh pet voditeljev so francoske oblasti zaprle.

Predsednik Mollet se je zagovarjal, da so to storile alžirske civilne in vojaške oblasti, v imenu francoske vlade pa naj bi to ukazal minister za Alžirijo Lacoste. To in glasovi o velikih francoskih zločinih nad alžirskim prebivalstvom so le začeli buditi otrplo francosko demokracijo, da se je vprašala, kdo ima v Alžiriji še oblast, ali Lacoste (vojska in civilna birokracija) ali francoski parlament in vlada.

Končno je francoska vlada padla, nova pa je dobila le pičlo zaupnico. Njen program je bil ustvariti novo Alžirijo, priznati »alžirsko osebnost«, a obdržati jo v francoski zvezi. Predsednik vlade je začel iskati stike z vodstvom alžirskega osvobodilnega gibanja prek Tunizije. V parlamentu so sprejeli okvirni načrt o alžirski osebnosti, kar pa je vodstvo alžirskega osvobodilnega gibanja odklonilo in napovedalo nadaljnji boj za neodvisnost. Francoska vlada je znova padla.

Od 14. do 19. novembra 1957 je bilo dvoje velikih posvetovanj v Moskvi. Prvo — posvetovanje delegatov KP in delavskih strank iz socialističnih dežel in drugo — posvetovanje istih in delegatov KP ter delavskih strank iz kapitalističnih dežel. Jugoslovanska delegacija je podpisala samo *izjavo o miru* s širšega posvetovanja. Enaindvajsetega decembra je sprejel vrhovni sovjet SZ *mirovni načrt.*

V ZDA se izstrelitev prvega satelita Vanguarda, 6. decembra 1957, ni posrečila. Sredi decembra je na zasedanju sveta NATO Eisenhower poudaril, da bo mir terjal še veliko naporov, da pa je treba ohraniti »prednost moči«. V posebni luči se je pokazalo nerešeno črnsko vprašanje.

Na *Poljskem* je bil sredi julija veliki štrajk transportnih delavcev v Lodzu, ki ga je zatrla šele policija, kot je zatrla tudi hude študentovske demonstracije v začetku oktobra v Varšavi. Poseben odbor OZN je 21. junija 1957 objavil dosti objektivno poročilo o dogodkih na *Madžarskem.* Madžarska vlada je odgovorila, da je to zbirka laži. Plenum je le sprejel resolucijo o tej državi.

Na Bližnjem in Srednjem vzhodu je bilo čutiti akcije ZDA, ki so hotele zamenjati kolonialno oblast Velike Britanije, čutiti pa je bilo tudi protiakcije SZ. To je sprožilo spore in nezaupanja med Arabci.

PRVI DEL

(1945–1948/49)

I. HLADNA VOJNA IN ŽELEZNA ZAVESA (DVA BLOKA)

Kakih konkretnih načrtov za ureditev sveta po končani drugi svetovni vojni ni bilo. Veliki trije (Roosevelt-Truman, Churchill, Stalin) so na svojih medvojnih srečanjih govorili in sklepali predvsem o zmagi nad Hitlerjevo Nemčijo in njeni usodi, ničesar pa o številnih perečih vprašanjih uprave zasedenega ozemlja, s katerega je odšla razbita nacistična vojska. Churchill je 11. maja 1953 dejal pred spodnjim domom, da je na to pomanjkljivost opozarjal že pred kapitulacijo fašistične vojske in preden so se zmagovite sile začele umikati s črte, na kateri se je končala vojna. Šlo je torej za izredno težko vprašanje zahodnih politikov, kako napolniti »prazen prostor«, na katerem je ostala zmagovita sovjetska vojska, ki je z vsem svojim vojaškim in moralnopolitičnim kapitalom obetala, da prinaša nov svet, drugačen od sveta fašizma, nacizma in zahodnih demokracij.

Tako so nastala in ostala skrbno varovana predvsem stičišča obeh teh svetov, tistega, ki ga je zasedla armada zahodnih demokracij, in onega, ki ga je zasedla sovjetska vojska v Nemčiji, na Balkanu, na Srednjem vzhodu in jugovzhodni Aziji. Na teh ozemljih in seveda tudi prek njihove demarkacijske črte so kmalu začele nastajati vseh vrst konfliktne situacije, ki so sprožile tako imenovano hladno vojno, v kateri je svet še danes. Nastalo in ostalo je temeljno vprašanje: kaj in kdo je nosilec »svobodnega sveta«, ali vzhodna ali zahodna demokracija.

Omeniti moramo le dvoje načrtov za vzpostavitev pravičnejšega, boljšega in svobodnega sveta po vojni, a ne samo v Evropi. O tem govori prva Rooseveltova izjava o človečanskih pravicah in tako imenovana atlantska izjava (Roosevelt-Churchill), drugi pa je načrt o ustanovitvi OZN. Ker je k Atlantski izjavi prav kmalu pristopila tudi Sovjetska zveza, jo moremo šteti za pomembno načelno izjavo o ureditvi vsega sveta po vojni. Z atlantsko izjavo sta se oba podpisnika, Roosevelt in Churchill, obvezala, da ne bosta terjala v tej vojni nobenih dobičkov, ne ozemeljskih ne drugih, da bosta spoštovala pravico vseh

narodov izbrati si po osvoboditvi tako vladavino, v kakršni hočejo živeti, želita pa jim vrnitev suverenih pravic in demokratično izvoljenih vlad, ki so jim bile odvzete z okupacijo. Vsem velikim in majhnim narodom naj bi bila dana možnost svobodnega trgovanja v enakih okoliščinah, upala pa sta, da bo po popolnem uničenju fašistične tiranije mogoč tak mir, da bodo v njem vsi živeli brez strahu in tiranije in da se bodo vsi vzdržali nasilja. Zato bi bilo treba vzpostaviti sistem splošne varnosti.

To so vsekakor velike besede in morda jim je Roosevelt tudi verjel, vendar bi morali njihovo vsebino natančno opredeliti že pred zlomom nacistične vojske. Tako je ta velika protifašistična koalicija (Združene države Amerike, Velika Britanija, SZ in vlade mnogih držav, vsekakor pa številna odporniška gibanja) kljub vsem fašističnim poskusom — razbiti jo — vzdržala do popolne kapitulacije fašističnih armad, potem pa na žalost ne več.

Verjetno so Rooseveltovi načrti o enotnem svetu »miru in brez tiranije« pripomogli tudi k ustanovitvi OZN, saj so njeno ustanovno listino 25. aprila 1945 v bistvu sestavili po vzorcu atlantske izjave (svet miru, socialnega napredka, nemotenih mednarodnih odnosov, brez tajne diplomacije, brez gospodarskih vojn itd.). Na Rooseveltov predlog je ameriški kongres že 13. septembra 1943 sklenil, naj se ZDA včlanijo v kako mednarodno organizacijo, ki bo skrbela za mir. Roosevelt je tudi želel, naj bi še po vojni ostala koalicija velesil ZDA, VB, SZ, Francije in Kitajske, njihova pravica veta pa naj bi služila le kot sredstvo proti možnemu preglasovanju važnih predlogov; plenum koalicije teh velesil naj bi imel le posvetovalno pravico.

Tako naj bi bila še danes temeljna naloga OZN varovanje miru in odstranjevanje vojne nevarnosti. Sodelovanje vseh narodov naj bi temeljilo na mednarodnem pravu, na enakopravnosti vseh in pravici vsakega naroda do samoodločbe. K takemu zgolj političnemu sodelovanju je ustanovna listina OZN pridala še obravnavanje gospodarskih, socialnih, kulturnih, humanitarnih in upravno-pravnih problemov.

Vse lepo in prav, a vendar o usodi sveta končno le odloča število članic varnostnega sveta (VS) — s pravico veta, in še šestih nestalnih članic, ki pa te pravice nimajo.

Ker se torej zmagoviti zavezniki niso dogovorili o stvareh, na katere je opozarjal Churchill, so se že prve zmagoslavja polne dni začela kazati znamenja, ki so ločila v Evropi in kasneje tudi drugod zmagovite vzhodne zaveznike od zahodnih in na temelju katerih so zahodni nadaljevali na svojih okupacijskih območjih *zahodno* demokracijo, vzhodni pa oblikovali *ljudsko* demokracijo. Skupni imenovalec obeh demokracij je ostala še vedno izkorenitev fašistične tiranije in vseh njenih nosilcev, vendar sta se obe demokraciji bistveno razlikovali. V čem je bila ta bistvena razlika, so prvi kot drugi sicer dobro vedeli, niso pa si upali javno povedati zaradi takrat izredno razgibanih ljudskih množic. Zato so rajši prešli k politiki nepredirne železne zavese

med obema blokoma. Churchill je namreč takrat izjavil, da se je Evropa razdelila na dva dela in da se v vzhodnem delu »odigrava velikanska tragedija«.

Zato je prav poučno pregledati nekoliko natančneje njegov govor 5. marca 1946 v Fultonu (Missouri), katerega so v vzhodnem delu Evrope, zlasti pa v SZ, takoj poimenovali vojnohujskaškega. Dejal je, da lahko imajo ljudje vsega sveta občutek varnosti le, če jih ne mori dvojno zlo, vojna in tiranija. Neprevidno bi bilo, če bi izdali tajnosti atomske bombe OZN, saj zanje vedo samo ZDA, VB in Kanada. OZN še dela prve korake in to bi bila v tem neenotnem svetu zločinska blaznost.

Nihče na svetu ne bo slabše spal, če je tajnost atomske bombe v rokah Amerikancev, ne bi pa mogel reči, da bi tako dobro spali, če bi postala monopol katerekoli komunistične ali neofašistične države.

Dejal je, da je tiranija v mnogih državah, kjer ni temeljev demokracije, temveč vsemogočna moč države diktatorjev, ali ene stranke, ali policije. Doseči bi morali zvezo angleško govorečih narodov in posebne odnose britanske skupnosti z ZDA, tesno vojaško sodelovanje, skupno uporabo vseh vojaških oporišč, kar ni v nasprotju z OZN in bi organizacija s tem le pridobila moč. Nihče ne ve, kaj bosta storili SZ in komunistična mednarodna organizacija, in nihče ne pozna meja, do katerih se bodo raztegnili njuni »spreobračevalni nameni«. Od Szczecina do Trsta je železna zavesa in za njo ležijo Varšava, Berlin, Praga, Dunaj, Budimpešta, Beograd, Bukarešta in Sofija. Vsa ta mesta so pod vedno večjo kontrolo Moskve; le Atene so še svobodne. Tudi tostran železne zavese grozijo nevarnosti. Ne verjamem sicer, da hoče SZ vojno, hoče pa neomejeno raztegniti svoje moči in razširiti svoje nauke.

Ta tako imenovani vojnohujskaški govor je imel velik odmev in nekateri menijo, da je bil uvod v hladno vojno, češ da je Churchill v njem zastopal krepitev in enotnost zahodnega bloka in njegovo ideologijo ter je pokazal njegove nasprotnike. Britanska laburistična vlada je takoj izjavila, da je Churchill govoril brez posvetovanja z njo, le kot zasebnik, da politika VB ne temelji na blokih, pač pa na OZN, in da bi bila njena politika do zahodne Evrope enaka, če ne bi bilo SZ. Najmanj pa more biti govora o kakem zahodnem bloku proti SZ.

Čeprav je bila laburistična Attleejeva vlada proti koncepciji zahodnega bloka, je ta kljub temu začel nastajati. Ni pa bil ne na začetku ne kasneje nikdar povsem enoten. Vsak je namreč gledal na svoje koristi in »načelna« enotnost je morda obstajala le v najvišjem imperialističnem vrhu.

Stalin se je oglasil na Churchillov govor 13. marca 1946. Rekel je, da je táko govorjenje nevarno, ker utegne zasejati razdor med zavezniškimi narodi. Churchill postaja vojni hujskač. Ni sam in ima tudi v ZDA svoje prijatelje, ki spominjajo na Hitlerja in njemu naklonjene. Postavlja celo ultimat: ali priznati zahodno nadoblast — ali pa je nova

vojna neizbežna. Churchill trdi, da na Vzhodu ni prave demokracije, čeprav je kljub utrjenosti KP možna tudi parlamentarna opozicija, in to imenuje totalitarizem in policijski režim.

V govoru v New Yorku se je Churchill 16. marca sicer taktično umikal, hvalil in povzdigoval je ruski narod, poudaril pa je, kar je kasneje še večkrat ponovil, da je razvoj v SZ odvisen le od sklepov peščice izredno sposobnih ljudi v Kremlju, ki vodijo usodo vseh milijonov ljudi doma in veliko milijonov ljudi zunaj Rusije.

Kljub nastanku in kasnejšemu razvoju sveta onstran in tostran železne zavese v dva bloka z različnima družbenima sistemoma, o katerih so voditelji na obeh straneh trdili, da sta demokratična, je bilo treba svet in Evropo le nekako urediti, čeprav je bila ureditev samo po zahodnem in vzhodnem načrtu skoraj izključena. Tako se je začel dolgotrajni proces odpravljanja, pa seveda tudi nadaljevanja hladne vojne, ki traja še danes.

SZ je že 17. maja 1945 izjavila, da je treba takoj uveljaviti sklepe, sprejete na jaltski konferenci februarja 1945 o zasedbi in ureditvi Nemčije. V zahodni Nemčiji so delovale zavezniške vojaške vlade, ki so začele s pomočjo zastopnikov obnovljenih nemških demokratičnih strank volitve administrativnih organov, postavljali so začasne pokrajinske vlade in občinske organe. To so delale onstran železne zavese tudi sovjetske vojaške oblasti. Na nenemških ozemljih, ki jih je osvobodila sovjetska vojska, pa so sovjetske vojaške oblasti postavljale politične režime ljudskih front, ki naj bi z volitvami prerasli v demokratične ljudskofrontovske vlade, v katerih naj bi dobile KP vodilno vlogo, zastopana pa bi bila lahko v njih tudi meščanska demokratična opozicija.

Petega junija 1945 so se v štabu maršala Žukova sestali vsi štirje zavezniški vrhovni komandanti za Nemčijo, torej še ameriški general Eisenhower, britanski general Montgomery in francoski general Lattre de Tassigny. Pripravili in izdali so štiri deklaracije o Nemčiji.

1. Deklaracija o porazu in zasedbi Nemčije. V Nemčiji ni več nobene nemške centralne oblasti, ki bi mogla nositi odgovornost za ohranitev miru in upravljanje dežele. Brezpogojno se prenehajo vse sovražnosti. Nemške oborožene sile je treba razorožiti in zanje velja status vojnih ujetnikov. Zaveznikom naj bi izročili nacistične voditelje in osumljene vojnih zločinov. Vso oblast v Nemčiji prevzamejo štiri zavezniške vlade, kar pa ne pomeni aneksije Nemčije.

2. Zavezniki, ki prevzamejo nad Nemčijo vso oblast, se med seboj posvetujejo o vseh pomembnejših nemških zadevah.

3. Nemčijo naj bi v mejah, ki so veljale od 31. decembra 1937, razdelili na okupacijske cone: v vzhodno (SZ), severozahodno (VB), zahodno (Francija) in jugozahodno (ZDA). Tudi Veliki Berlin — ki leži v sovjetski okupacijski coni — bi razdelili na štiri okupacijske cone, zavezniški komandanti pa naj bi postavili skupno upravo.

4. Ustanovitev kontrolnega sveta štirih vrhovnih komandantov. Ti skupaj zastopajo vrhovno avtoriteto vse Nemčije po navodilih svojih vlad, vsak v svoji okupacijski coni. Sklepi o vsej Nemčiji morajo biti soglasni.

Kaže, da se demarkacijska črta železne zavese, ki se je pomikala proti Zahodu, ni takoj ustalila in da so zaradi tega nastajale težave. Predsednik ZDA Truman je 14. junija opozoril Stalina, naj se zavezniške sile držijo na območju svojih con in da je treba poslati garnizijske sile tudi v Veliki Berlin in jim določiti svoboden dohod. Stalin se mu je opravičil. Prihod sil ZDA v Veliki Berlin naj bi zato naletel na težave, ker je bil nekaj časa maršal Žukov z drugimi sovjetskimi komandanti odsoten zaradi zasedanja vrhovnega sovjeta v Moskvi in nato še zaradi velike parade. Poleg tega bo Berlin očiščen min šele konec junija in naj zato vkorakanje zavezniških sil odlože do začetka julija, določiti pa je treba še francosko okupacijsko cono.

ŠTIRI DEKLARACIJE O NEMČIJI

Recimo, da je to opravičilo držalo. Omeniti pa je treba zelo zapleteno vprašanje o komunikacijah zahodnih zaveznikov prek meje sovjetske okupacijske cone v zahodni Berlin, kar je kasneje skoraj pripeljalo do krvavega spopada. Na seji kontrolnega sveta zahodnih vrhovnih komandantov so o tem konec junija 1945 sicer govorili, kar pa so sklenili, niso uradno zapisali. Baje so zahodni zahtevali popolnoma svobodno povezavo s svojimi conami. Sovjeti pa so trdili, da je njihova vojska dolžna vzdrževati te komunikacije in da ima tudi pravico do kontrole dokumentov, do spoštovanja sovjetskih prometnih znakov, ne pa do nadzora tovora. Rečeno je menda tudi bilo, da se Žukov spočetka ni zanimal za vse to, zato so zahodni zavezniki uporabljali nekatere komunikacije in zračni prostor in bili so s tem zadovoljni.

Tako so torej 29. junija zvečer v kontrolnem svetu zapisali le skupno notico, da je zavezniški promet v Berlin in iz mesta brez vsake kontrole na conskih mejah. Tudi glede morebitnega zavezniškega koridora si niso bili na jasnem in niso niti zapisali, kje je. Kasneje, ko je prišlo do hudih sporov, pa se je izkazalo, da so bile pravice zahodnih zaveznikov do teh komunikacij natančno določene že prej. Zaradi nadaljnjih sporov pa je bilo šele leta 1955 določeno, da temeljijo mednarodne pravice zahodnih zaveznikov do Berlina in komunikacij na pravici do zasedbe in da jih pri tem SZ ne more ovirati. Toda tudi ta ugotovitev je veljala samo štiri leta. Kasnejši voditelj SZ Nikita Hruščov je začel trditi, da so zahodni izgubili pravico do Berlina, ker so večkrat prekršili sklepe potsdamske konference (1945). Z Zahoda pa so mu odgovarjali, da imajo pravico do Berlinu že po londonskem protokolu iz 1944 in da jim tudi kršitev potsdamskih sklepov ne more odvzeti pravice do mesta.

Primerov take vrste zavezniških odnosov je veliko. Na zunaj so videti kot juristična igračkanja ali celo navadno nagajanje. V resnici

pa je bila to odločna volja zahodnih, da ne bi na noben način prepustili celotnega Berlina vzhodnemu bloku. Pri vsem tem lahko opazimo tudi posebno rahločutnost, kako je kdo branil svoje, ne pa, kako je to pokazal, ko je kaj jemal — zlepa ali zgrda — drugemu. Vse to je bilo seveda skrito pod plaščem visoke diplomacije, a je vedno bolj sililo na dan, saj so se nekdanji zavezniki v vojni vedno bolj oddaljevali. Niso se mogli sporazumeti, kako urediti povojni svet: ali naj bo to en sam svet miru in pravičnosti ali dva ali trije, ena ali dve Evropi, ena ali dve Nemčiji itd.

Nasprotja med velesilami so bila vedno večja in povzročala jih je vrsta velikih problemov v zvezi z Nemčijo, jugovzhodno Evropo, Srednjim vzhodom, Kitajsko, nedokončano vojno z Japonsko, predvsem pa težnja zahodnih zajeziti velik vpliv SZ v Evropi. Predsednik Truman je 13. junija 1945 na tiskovni konferenci objavil, da pripravljajo sklic konference Churchill, Stalin, Truman za julija v Evropi, kar naj bi bilo nujno za sklenitev pravičnega miru.

Nesoglasja med Vzhodom in Zahodom se niso večala samo zaradi mejnih vprašanj, temveč tudi zaradi politike obeh velesil na svojih interesnih področjih. Zahod je očital SZ nastope v Bolgariji in Romuniji, SZ pa poseg VB v grško državljansko vojno in akcije proti osvobodilnim gibanjem. ZDA so imele še veliko prednost v oborožitvi — atomsko bombo. Jasno sta si stala nasproti dva svetova: tako imenovana zahodna demokracija s kapitalističnim družbenim redom ali tako imenovani svobodni svet, kjer si je vodstvo ZDA vedno bolj lastilo vodstveno pravico, in ljudskofrontovska demokracija pod vplivom in vodstvom SZ.

KONFERENCA V POTSDAMU

Churchill v tistem času še ni prebolel hudega udarca, kakršnega ni pričakoval. Zmagovalec v vojni, velika politična in vojaška osebnost je bil na parlamentarnih volitvah poražen. Njegova konservativna stranka je dobila 189 poslancev (leta 1935 jih je imela 361), laburistična pa 398 (leta 1935 le 166) in 27. junija je njen šef Clement Attlee sestavil vlado. Poraz desnice je bil vsekakor izraz takratnih časov, na katere je nemalo vplival veliki moralni in politični ugled SZ in najštevilnejših levičarskih gibanj.

Konferenca v Potsdamu se je začela 17. julija 1945. Do 25. julija so tri velesile — Francija ni bila povabljena — predstavljali Harry S. Truman, Josip Visarionovič Stalin in Winston Churchill, ki ga je 25. julija zamenjal Attlee. Konferenca se je končala 2. avgusta in izdali so obširno poročilo, ki pa v celoti še danes ni znano. Vsebina tajnih razgovorov in tudi sklepov le počasi prihaja na dan. Na splošno o konferenci danes menijo, da so se tam — čeprav v spremenjeni osebni sestavi — zadnjikrat srečali veliki trije in kljub hudim in še kako očitnim nesoglasjem so le soglasno sprejeli več sklepov. Takega ujemanja ni bilo na nobeni vrhunski konferenci več.

Sklepi potsdamske konference so bili:

1. Ustanovitev sveta zunanjih ministrov petih velesil (VB, SZ, ZDA, Francija in Kitajska) za pripravo mirovnih pogodb in za ureditev drugih velikih vprašanj. Za redne sestanke sveta je bil določen London in prvi naj bi bil že 1. septembra; vsak zunanji minister je imel svojega namestnika in vsi so kolektivno pripravljali gradivo za sestanke svojih šefov. Prvo najvažnejše delo sveta naj bi bila priprava predlogov za mirovno pogodbo z Italijo, Romunijo, Bolgarijo, Madžarsko in Finsko in za ureditev mejnih vprašanj, ki so postala konec vojne sporna.

2. Svet je dobil naloge pripraviti tudi predloge za mirovno konferenco z Nemčijo; predloge naj bi sprejela nemška vlada. A konference ni bilo. Rečeno je bilo, da je »začel nemški narod delati pokoro za strašne zločine, storjene pod vodstvom ljudi, katerim je na vrhuncu njihovih uspehov pritrjeval in jim slepo sledil«. Zato je konferenca postavila skupne politične in gospodarske temelje za skupno politiko in vodstvo premagane Nemčije, dokler bo ta pod zavezniško kontrolo.

Militarizem in nacizem bosta v Nemčiji iztrebljena za vselej, ne bo pa zasužnjen in uničen nemški narod. Temu daje konferenca priložnost za obnovitev svojega življenja na miroljubnih in demokratičnih temeljih.

a) Temeljne politične smernice. Vrhovno oblast v Nemčiji prevzamejo vrhovni komandanti zavezniških sil; izvajali jo bodo po navodilih svojih vlad, vsak v svoji coni, vsi pa kot člani kontrolnega sveta skupaj, ko gre za Nemčijo kot celoto. Kontrolni svet je dobil velika pooblastila glede razorožitve, demilitarizacije, odprave vse nemške oborožitvene industrije, obnove političnega življenja na demokratični podlagi in kaznovanja vojnih zločincev. Velika pooblastila je imel tudi pri politični decentralizaciji in ustanavljanju voljenih krajevnih organov, nastajanju nemških demokratičnih strank ter postavljanju okrajnih in pokrajinskih uprav.

Tako Nemčija ni imela nobene centralne vlade, pod vodstvom kontrolnega sveta pa so še ostale »centralne oblasti« za finance, promet, poročevalstvo, zunanjo trgovino, industrijo itd. Vzpostavili so tudi svobodo govora, tiska, vere in svobodne sindikate.

b) Gospodarske smernice. 1. Prepovedana je izdelava vsakega orožja in najstrožja kontrola nad strateškimi surovinami. Podjetja, ki jih ne potrebujejo, bo določila reparacijska komisija, da jih odpeljejo ali uničijo. Gospodarstvo naj bi čimprej decentralizirali (odprava kartelov, sindikatov in trustov) in skrbeli predvsem za razvoj poljedelstva in domačo industrijo usmerili le v miroljubne namene. Dokler je Nemčija zasedena, ostane gospodarska celota in veljajo enotne gospodarske smernice. Kontrolni svet naj skrbi za povprečen standard, ki pa ne sme biti višji kot v drugih evropskih državah.

2. Nemške reparacije. SZ naj jih pokrije z izvozom tvarne vrednosti iz svoje okupacijske cone in nemškega premoženja v tujini. S tem bo SZ pokrila tudi reparacijske zahteve Poljske, dobila pa bo iz zahodnih con še 15 % industrijskih naprav, ki niso potrebne za nemško mirnodobno industrijo, in še 10 % strojev in to v šestih mesecih. SZ ne zahteva nič od zlata, ki so ga zaplenili zavezniki v Nemčiji. Reparacije ZDA, VB in drugih držav naj bi poravnali iz zahodnih con.

3. Vojni zločinci. Konferenca se je strinjala, da ustanovijo mednarodno sodišče, in odločila, naj posebna komisija pripravi v Londonu do 1. septembra prvi seznam zločincev. Sodišče naj bi sodilo za zločine proti miru, za vojne zločine (umor, odgon civilnega prebivalstva na suženjsko delo, pobijanje in iztrebljanje vojnih ujetnikov, pobijanje talcev itd.) in za zločine proti človeštvu (umor, iztrebljenje, zasužnjevanje, deportacija).

4. Obravnavali so predlog o tem, da bi prenesli oblast začasne avstrijske vlade na vso Avstrijo (kljub štirim okupacijskim conam v Avstriji), in sklenili so, da bodo o tem razpravljali dalje, ko bodo tudi britanske in ameriške sile zasedle Dunaj. Komplicirano zahodno poljsko mejo (Odra—Nisa) pa so odložili do mirovne konference.

Kmalu se je pokazalo, da so nekateri od potsdamskih sklepov neuresničljivi, ker dobre volje, da bi jih uresničili, ni bilo. Ostajala je še vojna z Japonsko, katero so ZDA končale na silovit način, z dvema atomskima bombama na Hirošimo in Nagasaki. Truman je to opravičeval kot odgovor, ker Japonska ni upoštevala potsdamskega ultimata. Devetega avgusta je napovedala vojno Japonski tudi SZ, 11. avgusta pa je Japonska brezpogojno kapitulirala. Ker zavezniki (Roosevelt in Churchill) že med vojno niso vedeli, kaj naj brezpogojna kapitulacija pomeni, so postavili Japonski še poseben pogoj, da se mora japonski cesar, ki da je božanskega izvora, podrediti ameriškemu vrhovnemu komandantu za Daljni vzhod, generalu MacArthurju, ki bo izpeljal vse, kar je potrebno za kapitulacijo.

Ko sta tri mesece po kapitulaciji Nemčije Montgomery in Eisenhower poročala o življenju v njunih conah, sta trdila, da so že naredili začetne korake za obnovo, da je žetev dobra, a da so kljub temu težave s prehrano in da bo zima težka. Vzpostavili so red in mir, še naprej zatirajo naciste, dovolili so demokratične stranke itd.

Truman je 9. avgusta v obširnem govoru pojasnil, da bodo zavezniki še naprej obdržali tuja oporišča po vsem svetu in da ne bodo več storili napake kot po prvi svetovni vojni: da bi od Nemčije zahtevali reparacije v gotovini, nato pa ji dali posojila za plačilo. Velik del ozemlja sovjetske okupacijske cone so pred mirovno pogodbo iz upravnotehničnih vzrokov izročili Poljski, to pa naj bi opravičevali še drugi vzroki. Že v sklepih, sprejetih na Jalti, je bilo rečeno, naj dobi SZ dele vzhodne Prusije in s tem pristanišča, ki pozimi ne zamrznejo. Romunija, Bolgarija in Madžarska ne bodo interesne sfere nobene sile in jih zdaj upravljajo kontrolne komisije treh velesil, za Berlin pa so določili

boljše nadzorstvo. ZDA so v Potsdamu tudi predlagale svobodno plovbo po evropskih rekah pod nadzorom štirih velesil in držav, ki ležijo ob njih.

»Nad atomsko bombo smo uvedli kontrolo in jo bomo uporabljali le za svetovni mir,« je rekel Truman. Na koncu pa je poudaril, česar mu sovjetski oblastniki niso hoteli verjeti, da so končale ZDA to vojno kot najmočnejša država v vsej zgodovini sveta.

Že kot šef opozicije je Churchill v spodnjem domu 16. avgusta odgovoril Trumanu, da je v Potsdamu res sporočil Stalinu, da bodo ZDA vrgle atomsko bombo. Bomba je resda prinesla konec vojne, a mir more ohraniti samo človek. Strinjal se je, naj skrivnosti atomske bombe »v teh okoliščinah« ne bi izdali nikomur. Ni mogoče sicer zavreti razvoja znanosti, a nihče še nima takih vojaških tovarn, da bi mogel spreminjati teorijo v prakso. Zato bodo ZDA nekaj časa na vrhu sveta — česar je bil Churchill vesel — in uporabljajo naj svojo moč, a same nosijo tudi odgovornost. Tri do štiri leta bo treba še čakati, da bi dohiteli ZDA.

Glede potsdamskih sklepov je dejal, da nemškega naroda ne smejo poniževati, da bi čakal le na preskrbo s hrano. Mnogo zadev je ostalo še nerešenih. Začasna zahodna meja Poljske jemlje Nemčiji četrtino obdelovalne zemlje, kar ni dobro za prihodnost Evrope. »Vedno smo bili za to, da dobi Poljska polno odškodnino na zahodu za ozemlje vzhodno od Curzonove črte, ki je pripadlo SZ.« Skrbelo ga je tudi, da Poljaki izganjajo Nemce iz nove Poljske; tam je pred vojno živelo 8 do 9 milijonov Nemcev, zdaj pa pravi poljska vlada, da jih je le še poldrugi milijon, vse drugo se je preselilo v britansko in ameriško cono. Podobno izganjajo Nemce tudi iz Češkoslovaške.

Doumeti je treba, kje danes smo, in zavzeti jasno stališče do razmer na Balkanu in v Vzhodni Evropi. Naša zvezda vodnica je ljudska vlada, vlada ljudstva za ljudstvo, vlada, za katero se je potreba svobodno odločiti na tajnih volitvah. Roosevelt je postavil zahtevo štirih pravic do svobode, kar so vnesli tudi v atlantsko izjavo. Ena od njih je znebiti se strahu, a danes družine bežijo pred policijo, ki trka na njihova vrata. Bojijo se za življenje in človeške pravice.

Nekakšno dopolnilo tega so bile tudi misli iz govora laburističnega zunanjega ministra Bevina. Tudi ta je govoril o slabem položaju v okupiranih deželah in o beguncih. Tamkajšnjih volitev sicer ne gre meriti z angleškimi merili, odločno pa se je treba bojevati proti temu, da ne bi ene totalitaristične vladne politike zamenjali z drugo. Postavljene vlade v Bolgariji, Romuniji in na Madžarskem ne zastopajo večine in vtis je, da je nov totalitaristični režim zamenjal starega.

Zavezniki so 29. avgusta objavili prvo listo 24 največjih vojnih zločincev, od katerih je kasneje sodišče v Nürnbergu skoraj vse obsodilo na vešala. Na tem seznamu je bil tudi šef Kruppove dinastije smrti, vendar ni bil obsojen na smrt.

II. O NEKATERIH EVROPSKIH IN IZVENEVROPSKIH DRŽAVAH DO PRVE LONDONSKE KONFERENCE

Ko so prenehali premiki velikih armad, se je ustalila med sovjetsko vojsko in vojsko zahodnih zaveznikov demarkacijska črta. Postajala je vedno bolj utrjena in branjena, legalni prestop pa je bil vse težavnejši. Na obeh straneh črte sta se razvijala dva bloka z različnima družbenima sistemoma. Na eni strani blok ljudske demokracije s tendenco čimprej doseči nasvetovani in ponujani družbeni sistem SZ, na drugi strani pa je obstajal blok kapitalističnega sistema, nad katerim so si lastile vsestransko varstvo ZDA, vendar so hotele nekatere države ostati »samostojne«.

Ker je potsdamska konferenca že določila, po katerem vrstnem redu naj bi se sklepale mirovne pogodbe, je seveda nastalo tudi vprašanje, kakšne vlade teh držav naj bodo navzoče na mirovni konferenci. Za priznanje delegatov teh vlad so zahodni voditelji brezpogojno zahtevali, da so to svobodno izvoljeni zastopniki demokratičnih strank in demokratične opozicije v vladi. Rekli smo že, kaj sta dejala Churchill in Bevin, ki sta ocenila ljudskofrontovski sistem za totalitarističen, v katerem dopušča vsaka koalicija demokratičnih meščanskih strank s komunistično v bistvu le enostrankarski sistem brez možnosti prave demokratične opozicije.

V vseh vzhodnih državah so nastali prvi spori, zlasti s katoliškimi cerkvenimi oblastmi, zaradi agrarne reforme na cerkveni in nadarbinski zemlji. Te oblasti so branile svojo zemljo v moči cerkvenopravnih določil in grozile tudi s cerkvenimi kaznimi, a kmetje so bili s povečano posestjo kar zadovoljni. Kasneje so se nosilci cerkvenih oblasti spopadali z državnimi oblastmi tudi na ideološkem področju, kar je seveda veliko prispevalo k hladni vojni.

Čisto drugače je bilo na zahodni strani železne zavese. Pri obnovi so kmalu nastopile dotlej nepoznane oblike naddržavnih ustanov, utrjevanje parlamentarne demokracije pa je dobivalo novo podobo s prenosom zakonodajne oblasti na izvršno itd. Čutiti je bilo tudi močan ugled SZ. Skoraj povsod so se levice znatno okrepile, desnice pa so

bile na splošno ob veljavo tudi zaradi sodelovanja z okupatorjem. Mnogokje je prihajalo do začetkov intenzivnejšega načrtnega gospodarstva in celo do »gospodarskih čudežev«.

Že v nekaj letih pa se je politično razpoloženje na splošno spremenilo. Veliki moralno-politični kapital SZ postopoma mineva, rastejo pa ideje krščanske demokracije in socializma, kot protiutež komunizmu. Nastopajo dotlej neznani meščanski politiki. V Italiji de Gasperi, v Franciji Robert Schuman in general de Gaulle, v Zahodni Nemčiji Konrad Adenauer itd. V Italiji odpravijo celo monarhijo, a le s pomočjo levice na severu. Moč in ugled vodstva vseh treh največjih krščanskih religij, posebno katoliške cerkve, je bil še vedno velik in vodstva so se poskušala prilagajati novemu svetu. Vendar ta novi svet ni nastal po neki duhovni moralni renesansi, temveč po silno realnem dejstvu, štiriletni, doslej največji svetovni vojni. V vsaki vojni pa vedno zmaga najmočnejši v orožju in ne tudi v moralno-političnem pogledu.

Poljska je imela konec vojne dve vladi. V Londonu tisto, ki se je leta 1939 umaknila iz Poljske in je imela po Atlantski izjavi jamstvo, da se bo vrnila v domovino, in začasno vlado v Varšavi, ki se je razvila iz medvojnega lublinskega komiteja, sestavljenega povečini iz poljskih komunistov, ki so med vojno živeli v SZ in ki jih je sovjetska vojska na svoji zmagoviti poti proti Zahodu pripeljala s seboj. Nastalo je torej vprašanje, katera od teh vlad naj bi bila po mednarodnem pravu legalna in zato tudi edina upravičena zastopati Poljsko na mirovni konferenci.

POLJSKA

Že 12. junija 1945 so zahtevale SZ, VB in ZDA, naj za rešitev vprašanja enotne poljske vlade (do svobodnih volitev) čimprej skličejo v Moskvo predsednika začasne vlade v Varšavi in demokratične voditelje doma in v tujini. Takoj zatem pa je Truman zahteval, da SZ izpusti vse zaprte poljske visoke politike, in poudaril, da ZDA še vedno priznavajo le poljsko vlado v Londonu, ne bodo pa je več, brž ko bo sestavljena enotna vlada. Tako so na konferenci v Moskvi sredi junija vpričo zastopnikov vseh treh velesil sestavili začasno vlado poljske enotnosti (predsednik Boleslaw Bierut) iz dotedanje začasne vlade in domačih ter v tujini bivajočih političnih osebnosti. Toda te vlade ni hotela priznati poljska vlada v Londonu.

Prav ob koncu konference se je v Moskvi pred vojaškim sodiščem končal veliki sodni proces proti 16 vodilnim Poljakom, med njimi tudi proti komandantu poljske ilegalne vojske v domovini. Ta se je bojevala z Nemci po navodilih poljske vlade v Londonu (varšavska vstaja avgusta 1944), dolžili pa so jo, da je po vojni, še vedno ilegalna, zagrešila več zločinskih dejanj. Obtoženi general Okulicki (naslednik generala Bora-Komorowskega, ki so ga Nemci po zadušeni varšavski vstaji zaprli), je na procesu trdil, da so ozadje vsega tega neurejeni odnosi med Poljaki v Londonu in Moskvi. Zatrjeval je, da so varšavsko vstajo dvignili Poljaki sami, in prosil, naj sodišče ne razvrednoti njihovega junaškega boja. Priznal je, da je po vojni ustanovil ilegalno organi-

zacijo, vzdrževal radijsko zvezo z vlado v Londonu, sovražno propagiral proti sovjetski vojski in SZ, ni pa priznal terorističnih dejanj.

K procesu je poljska vlada v Londonu izjavila, da je sovjetska vojska po skupnih akcijah s poljsko vojsko v domovini razorožila po zmagi njene enote in aretirala njihove komandante; nekatere so ubili pri priči, druge pa odgnali v SZ. Sredi januarja 1945 je poljska vlada razpustila poljsko vojsko v domovini, a veliko njenih vojakov je bilo pobitih, odkar je prevzel upravo dežele lublinski komite. V nesrečni deželi je vladal kaos. Deželo so preplavili nemški dezerterji in oborožene tolpe raznih narodnosti, kar sta potrdila tudi sovjetska vlada in sam lublinski komite. Sovjetska vojska in lublinski komite sta začela rekrutirati in rekvirirati, prebivalstvo se je upiralo z orožjem in sovjetska vojska je požigala vasi. Žrtve so bile na obeh straneh, kriva tega pa je bila nova oblast na Poljskem.

Začasna poljska vlada je odstopila že 28. junija 1945 in novo je sestavil Osobka-Morawski; kmalu so jo priznali zavezniki. Poljska vrhovna komanda v Londonu je na to izjavila, da poljska armada v tujini (1 milijon mož in žensk) ostane nespremenjena; en korpus je v Italiji v sestavi 8. zavezniške armade maršala Alexandra, tankovska divizija pa v Nemčiji (Montgomery). Novi poljski ministrski predsednik je 10. julija 1945 izjavil za tisk, da so volitve nujne čimprej, a ne pred vrnitvijo milijonov Poljakov iz tujine in dokler ne bo konca žetve in naseljevanja Poljakov na Zahodu. Sovjetske sile bodo vsaj v dveh mesecih zapustile deželo, iz poljske armade pa bodo odpoklicali sovjetske inštruktorje. Za obrambo proti Nemčiji je treba čimprej skleniti zvezo s Francijo, tešinski problem pa je treba rešiti s ČSR po miroljubni poti.

Generali poljske vojske v tujini so pozivali vojake, naj se priključijo vojski enotne vlade v domovini pod poveljstvom maršala Role-Zimierskega, vrhovni komandant poljske vojske v Italiji (general Anders) pa je zahteval zvestobo poljski vladi v Londonu in obsojal britansko in ameriško vlado, ker sta priznali novo poljsko vlado.

Nacionalni svet Poljske (začasna skupščina) je 22. avgusta 1945 med prvimi razpravljal o obnovi porušene domovine in o končni zahodni meji Odra—Nisa. Razpravljal je o vrnitvi Poljakov v domovino, o parlamentarnih volitvah, o agrarni reformi, o graditvi industrije in o obnovi Varšave. Velik pomen je pripisoval poljsko-sovjetski prijateljski pogodbi o pomoči ter o dobrih odnosih in prijateljstvu s Francijo. Vsakemu je treba dati delo in kruh, da ju ne bo iskal v tujini. Deželo je treba očistiti fašistov. Osobka-Morawski je 16. avgusta podpisal v Moskvi pogodbo o novi sovjetsko-poljski meji (črta San—Bug), ki je popravek Curzonove linije.

Namestnik predsednika vlade Gomulka se je na zboru delegatov poljskega partizanskega gibanja v začetku septembra zahvaljeval SZ za pomoč, za osvoboditev in neodvisnost dežele. Poudaril je vodilno vlogo poljske delavske stranke (komunistov). Zastavlja se torej resno

vprašanje: kdo in kdaj je Poljsko resnično osvobodil? Odgovora na to zgodovina doslej še ni dala.

Češkoslovaška (ČSR). Deželo je osvobodila sovjetska vojska s pomočjo češkega in slovaškega odporniškega gibanja in njune partizanske vojske. Njen nekdanji predsednik dr. Edvard Beneš, ki se je ob koncu vojne mudil v Moskvi, se je vrnil v Prago sredi maja 1945. Že v Londonu je češkoslovaška vlada v tujini sredi decembra 1943 sklenila s SZ pogodbo o prijateljstvu in medsebojni pomoči po osvoboditvi dežele, septembra 1944 pa je zahtevala od britanske vlade svojo zahodno mejo pred münchensko pogodbo (1938) in izgon sudetskih Nemcev, s čimer sta se že prej strinjala Roosevelt in vlada SZ.

ČEŠKOSLOVAŠKA

Z Benešem se je vrnila v domovino tudi češkoslovaška vlada, v Moskvi sestavljena iz čeških in slovaških komunistov. Ob vrnitvi je Beneš poudarjal, da je treba deželo očistiti starih ostankov germanstva, postaviti gospodarstvo na socialistične temelje in ustvariti močno armado. Zagotavljal je večno hvaležnost SZ, ki jih je osvobodila, pa tudi zahodnim zaveznikom. V govoru v Plznu je sredi junija dejal, da se vlada zaveda izdaje Nemcev in Madžarov (1938) in se je upravičeno odločila za čistko teh izdajalcev. »Naloga je obsežna in je ni mogoče opraviti brez soglasja zaveznikov. Nekateri Nemci so že sami pobegnili, na naši strani pa je treba s tem v zvezi odpraviti vse nepravilnosti.« To je moral povedati zaradi ostre britanske note, ki se ni strinjala z množičnim izgonom sudetskih Nemcev, in poudaril je, da ureditev tega vprašanja ni samo stvar vlade ČSR, temveč tudi nadzornih sil SZ, ZDA, VB in Francije.

Vse imetje pregnanih je država zaplenila, zemljo pa razdelila kmetom. S pogodbo je vlada 26. junija 1945 odstopila SZ Karpatsko Ukrajino, v pogajanjih s Poljsko pa tešinskega vprašanja niso rešili in je morala končno posredovati sovjetska vlada, a ta je priznala ČSR le ozemeljske pravice pred münchensko pogodbo. Sovjetska zveza je podpirala izgon nemške in madžarske manjšine, obljubljala je tudi skorajšen umik svojih sil, ostale pa naj bi še v važnejših prometnih središčih. Toda sovjetska vojska je že demontirala vse nemško premoženje v ČSR in ga odpeljala. Predsednik vlade Zdenek Fierlinger je poudaril, da sovjetska vojska povsod upošteva češkoslovaške oblasti, da so odnosi »izredno prisrčni«, čeprav je bilo spočetka nekaj napak. Težave so imeli le pri vračanju 1 300 000 beguncev in izgonu Nemcev in Madžarov. Nastala je politična organizacija narodna fronta (komunisti, socialisti in narodni socialisti). Tako je vladala v ČSR do februarja 1948 neke vrste liberalna demokracija z močnim vplivom in ugledom KP, a tudi Zahoda.

Še na kratko o treh državah, ki so bile med vojno na strani sil osi. Na Madžarskem se je oktobra 1944 stari regent Horthy poskušal ob prihodu sovjetske vojske na madžarsko ozemlje rešiti Nemcev in

je prosil sovjetsko vlado za premirje. Toda Nemci so ga zaprli in novo vlado je sestavil voditelj fašističnih puščičastih križev Szalasi. Vendar so 23. decembra 1944 v Debrecenu sestavili protivlado, ki je 20. januarja 1945 v Moskvi podpisala premirje s SZ in zahodnimi velesilami. Ta vlada je po osvoboditvi madžarske zemlje že 1945 izvedla veliko agrarno reformo in razdelila 2 milijona hektarov obdelovalne zemlje 700 000 kmetom, ki so se obvezali sprejeti zadružništvo. Na volitvah 6. novembra 1945 se je pokazala premoč stranke malih posestnikov in komunistov in socialisti so bili po glasovih daleč za njo. To je tudi vplivalo na sestavo vlade. Zadružništvu je sledilo podržavljenje rudnikov, industrije itd. in 2. februarja 1946 je postala Madžarska republika.

MADŽARSKA

Romunija: Južno krilo mogočnega sovjetskega prodiranja proti Zahodu se je približalo Romuniji in kralj Mihael je 23. avgusta 1944 odstavil fašističnega diktatorja Antonescuja, svoji vojski ukazal prenehanje bojev in napovedal vojno Nemčiji. Že 12. septembra 1944 so v Moskvi podpisali premirje z zavezniki, 6. decembra pa so iz komunistov, socialistov, sindikatov in kmečke zveze sestavili narodno demokratično fronto. Konec februarja 1945 je sestavil vlado njen voditelj Petru Groza; vlada je izvedla agrarno reformo in razdelila kmetom več kot milijon hektarov zemlje za odškodnino enoletne žetve. Ni pa zahtevala kolektivizacije.

ROMUNIJA

Bolgarija: S prodorom v Romunijo je sovjetska vojska segla do Donave in bolgarski vladni agenti so prosili VB in ZDA za premirje. Sestavili so tudi demokratično in zahodno usmerjeno novo vlado, ki je 4. septembra 1944 pretrgala odnose z Nemčijo, 5. septembra pa je Bolgariji napovedala vojno SZ. Že 6. septembra 1944 je nova prosovjetska bolgarska vlada strmoglavila staro in sovjetska vojska je začela zasedati Bolgarijo, kjer se je med vojno zelo počasi razvijalo tudi narodnoosvobodilno gibanje; 28. oktobra 1944 so v Moskvi podpisali premirje s SZ, VB in ZDA.

BOLGARIJA

V Bolgariji so sestavljale narodno fronto spočetka le levičarske stranke pod vodstvom Georgija Dimitrova. Narodna fronta je za volitve 18. novembra 1945 postavila enotno listo, ki je dobila 90 odstotkov glasov. Vlada narodne fronte je izvedla agrarno reformo, kmalu pa se je začela kolektivizacija z velikimi zadrugami. Ljudska republika je postala 4. decembra 1946.

Septembra 1944 so se začeli Nemci umikati iz Grčije. Ko so bile osvobojene Atene, je bila prva skrb angleške vojske, ki je s pomočjo grških partizanov izgnala Nemce, kako bi razorožila vse grške partizane. Zato so ti decembra 1944 vzdignili v Atenah veliko vstajo, ki jo je le s težavo zadušila angleška vojska. V Atene je moral konec decembra priti sam Churchill, ki se mu je končno le posrečilo doseči nekakšno premirje.

GRČIJA

Tako je bila Grčija ob koncu leta 1944 na pragu državljanske vojne. S pomočjo angleške vojske je bila v Atenah postavljena begunska grška vlada, kralj pa se iz previdnosti zaenkrat še ni vrnil in je postavil za svojega namestnika pravoslavnega nadškofa. Toda grški partizani (ELAS) so bili ob koncu vojne še popolni gospodarji v vsej severni Grčiji. Tako sta obstajali nekaj časa dve Grčiji: severna, partizanska, in južna z vlado, ki jo je podpirala angleška vojska.

V Veliki Britaniji so se po vojni pokazale posebne težave: dekolonizacija in obramba razpadajočega imperija, tesna politična in gospodarska povezava bolj z ZDA kot z ostalo Evropo, začeta modernizacija dežele z nepretrgano politično kontinuiteto in velikansko tradicijo. O reševanju vseh teh problemov seveda ne bomo govorili.

VELIKA BRITANIJA

Konservativci so takoj po vojni izgubili na volitvah in začele so se laburistične socialne reforme, ki naj bi prinesle vsakomur blaginjo od zibeli do groba. Nacionalizirali so več pomembnih industrijskih podjetij in Angleško banko. To pa življenjske ravni navadnega človeka ni zboljšalo, kajti še vedno so ostale — kot so bile med vojno — racionalizirane najvažnejše življenjske potrebščine.

Že maja 1945 se je razvnelo med vojno začeto imperialistično sovraštvo med VB in Francijo, ki je še imela mandat nad Sirijo in Libanonom. Tega se je hotela polastiti britanska vlada in je s pomočjo nahujskanega domačega prebivalstva sprožila veliko prelivanje krvi. Takratni ministrski predsednik Churchill je na ves glas poudarjal, da VB ne misli zamenjati Francije v Siriji in Libanonu kot tudi ne nikjer na svetu. V še hujše stvari se je VB zapletla na Bližnjem vzhodu s svojim mandatom v Palestini, kar pa se je odkrilo šele nekaj let kasneje.

Vse to je pripeljalo do hudih sporov s francoskim ministrskim predsednikom de Gaullom in do še večjega nesoglasja v taboru dveh tako pomembnih velesil konec 2. svetovne vojne.

Francija: Po izkrcanju zaveznikov in uspehih de Gaullove armade ter ob podpori močnega francoskega osvobodilnega gibanja so se Nemci v Parizu kmalu predali in 25. avgusta 1944 je de Gaulle s svojo vojsko slovesno vkorakal v Pariz, kjer so nekaj dni poprej obvladali Nemce francoski borci za osvoboditev, predvsem komunisti. Nemški poveljujoči general ni hotel poslušati enega zadnjih Hitlerjevih blaznih ukazov, naj mesto pred umikom porušijo. Konec decembra 1944 je bila sklenjena francosko-sovjetska pogodba za 20 let, v kateri se je Francija obvezala voditi lastno politiko spričo vsiljevane anglosaksonske.

FRANCIJA

Prvega januarja 1945 je postala Francija polnopravna sozmagovalka in je kasneje dobila stalni sedež v varnostnem svetu OZN in upravo ene od štirih okupacijskih con v Nemčiji in Avstriji. Po referendumu jeseni 1945 so bile volitve v konstituanto, za katero so dobili komunisti, socialisti in republikansko ljudsko gibanje veliko število glasov; 13. novembra 1945 so de Gaulla izvolili za predsednika vlade.

O zanimivi osebnosti de Gaulla, med vojno ustvarjalca nove francoske armade v kolonijah in ustanovitelja osvobodilnega odbora, po zmagi pa soustvarjalca nove Francije, je v zgodovini več mnenj, a veliko je o sebi povedal v Spominih. V njem je bila nakopičena mešanica starih tradicionalnih absolutističnih idej in novih, plebiscitarnih. Bil je nekak skrivnostni oboževalec časti in slave francoskega naroda, zlasti njegove armade, in bojevnik zanju, komunistov pa ni maral, čeprav so se mu večkrat poskušali približati. Zaradi neprestanih strankarskih prepirov in obračunavanj v narodni skupščini je že 24. januarja 1946 odstopil.

Ob osvoboditvi je imelo velik ugled in politično moč francosko osvobodilno gibanje (makijevstvo), v katerem so bili precej močni francoski komunisti, pa tudi v javnem življenju veliko bolj kot socialisti, čemur se je de Gaulle na vso moč upiral. V tem času je generalni sekretar KPF Thorez dejal, da ima stranka le eno željo, združiti vse delavce, vse republikance in vse dobre Francoze. Ponujal je roko katoliškim delavcem, čeprav je pariški kardinal in mnogo uglednih katoličanov sodelovalo z Nemci, vendar se je tudi veliko nižjega katoliškega klera bojevalo in padlo v osvobodilnem gibanju. Zavračal je očitke na račun zvestobe in prijateljstva s SZ. V njej je videl pravo domovino mednarodnega delavskega gibanja, ki se bo z gotovostjo razširilo po svetu, močno pa je poudaril tudi to, da spadajo komunisti med najboljše Francoze. Pohvalil je de Gaulla, ki je znal zbrati okrog sebe sile dobre volje in je pripomogel k osvoboditvi Francije, grajal pa je vlado, ki ni dala narodu tega, kar je pričakoval. Zahteval je enodomni parlament in združitev vseh delavcev v eno samo delavsko stranko.

De Gaulle je 4. septembra 1945, ob 75. obletnici francoske revolucije (1870/71), dejal, da je III. republika naredila sicer veliko, toda njena izvršna oblast je vedno bolj izgubljala svojo stalnost. V letih po 1. svetovni vojni je Francijo vodilo 20 mož, nekaj zelo zaslužnih, ki so sestavili 45 vlad, ker si je le posredno izvoljeni senat lastil prevelike pravice. Na začetku druge svetovne vojne je režim pokazal še večjo izrabljenost in zastarelost. Ko se je 18. junija 1940 začelo odporniško gibanje (de Gaulle v Londonu) je bilo povedano, da bo to tudi boj za vrnitev pravic suverenosti naroda (parlament) in da bo sprememba ustave prinesla IV. republiko.

Zato je de Gaulle pred volitvami zahteval referendum, na katerem naj ljudstvo odgovori na dvoje vprašanj: ali naj bo nova skupščina tudi ustavodajna in ali bo ta konstituanta sestavljena po vladnem načrtu; »da« na prvo vprašanje bo pomenil, da hoče ljudstvo nov sistem, kakršen je bil pred vojno, na drugo pa, da ničesar ne prepušča naključju.

Francija je imela v poldrugem stoletju 13 ustav in ustava iz 1875. našim časom več ne ustreza, je dejal de Gaulle 12. julija. Konstituanta naj izvoli ministrskega predsednika, ta pa bo sestavil vlado.

V velikem sodnem procesu je 90-letnega maršala Pétaina, kvizlinškega šefa dela francoskega države (Vichy, 10. julija 1940), obtožnica dolžila zarote proti notranji varnosti države in sporazuma s sovražnikom. V pismenem zagovoru je maršal poudaril, da bo zgodovina nekoč dokazala, pred čim vse je obvaroval francoski narod. Ta mu je dal polnomočje in temu bo polagal račune, kajti to sodišče ne predstavlja ljudstva. Vse življenje mu je služil in ni zakrivil katastrofe. »Pravi krivci se skrivajo za menoj. Premirje je Francijo rešilo in prispevalo k zmagi zaveznikov. Oblast sem dobil po ustavni poti in priznali so jo tudi sveti sedež in SZ ter ZDA. Uporabljal sem jo za zaščito francoskega naroda, zanj sem žrtvoval svoj ugled. Zasedba me je prisilila, da sem priznaval sovražnika, vendar le toliko, da sem varoval vas v pričakovanju, da bo dežela svobodna. Medtem ko je general de Gaulle nadaljeval boj zunaj naših meja (in v kolonijah), sem pripravljal pot svobode in ohranjal trpečo, a še vedno živečo Francijo. Utelesil sem tradicijo krščanske civilizacije proti pritiskom vseh tiranij. Obsodili boste nedolžnega. Francoski maršal ne prosi milosti nikogar.«

Pétaina so 10. avgusta obsodili na smrt in na odvzem vseh časti in premoženja (20 : 7), vendar se je sodišče izreklo, naj smrtne kazni ne izvršijo (14 : 13).

Tako je de Gaulle neprijetno zadevo rešil s kompromisom in smrtne obsodbe ni bilo treba podpisati. Javno mnenje odporniškega gibanja je zahtevalo smrt, zato je de Gaulle najprej poskušal po svojih odposlancih prepričati Pétaina, naj se ne vrne iz Švice, kamor se je zatekel. De Gaulle je bil namreč v stiski, kajti Pétainovo sodišče ga je 1945. obsodilo na smrt zaradi izdaje in prevratništva (beg v London in snovanje osvobodilnega odbora); ta smrtna obsodba je bila — po francoskem pojmovanju — legalna, kot se je zdel zakonit odpor dela francoskih oficirjev v kolonijah proti de Gaullu, češ da so prisegli zvestobo legalni francoski oblasti, nadaljujoči se v vichyjski vladi. Smrtno obsodbo nad Pétainovo desno roko, ministrom Lavalom, pa so izvršili.

De Gaulle je bil hudo nezadovoljen, ker Francije niso povabili v Potsdam, saj bi jo verjetno kot eno od okupacijskih sil v Nemčiji morali. Kmalu zatem je obiskal ZDA, kjer sta s Trumanom razpravljala o gospodarskih in političnih vprašanjih. De Gaulle je prosil za velika posojila in dobil je 650 milijonov dolarjev. Ob tej priliki je zunanji minister ZDA Byrnes izjavil, da že bolje razumejo francoske probleme, kar naj bi vodilo do tesnejšega sodelovanja. De Gaulle je mož, ki je vrnil Franciji vero in zaupanje.

O odnosih in tesnem sodelovanju z Anglijo in o drugih problemih je de Gaulle 10. septembra dejal, da sta Francija in Anglija evropski velesili, obe imperialni in obe demokratični. Kljub razvoju letalstva in odkritju atomske bombe je zahodna Evropa naravna celota, ki jo

zemljepisno, politično in kulturno sestavljajo še Nizozemska, Belgija, Italija, Zahodna Nemčija in Pirenejski polotok.

Francija in Anglija sta šli glede številnih vojnih in povojnih problemov različno pot. Tak primer je Bližnji vzhod (Sirija—Libanon). Glede tega morata svoje odnose sporazumno rešiti, kajti Anglija dela Franciji krivico. Še večji problem je Nemčija, pri kateri je Anglija privolila v prvo urejanje brez Francije, kar je absurdno za vso Evropo. Na potsdamski konferenci niso Nemčije amputirali na Zahodu in nemška vitalnost se bo širila prav tja. Ključni pokrajini sta torej Porenje in Porurje. Če se Francija umakne z levega brega Rena (Köln—švicarska meja), bo izgubila svojo varnost. V Porurju mora Nemčija sicer imeti nekaj svojega premoga, ne sme pa ga sama deliti, saj je premog pomemben tudi za druge evropske države. Tam bi bilo treba uvesti mednarodni režim, v katerem bi sodelovala vsa Evropa, kajti od Porurja je odvisna njena gospodarska trdnost.

Če VB ne zmore vlade, ki bi naredila konec težavam, nastajajočim med njo in Francijo v zadevah, za Francijo važnih, potem VB ne bo deležna francoskih simpatij in vse pogodbe in zmage bodo kot gradovi na pesku.

Italiji je takoj po vojni grozila revolucija, zlasti na severu, kjer je bila KPI v vseh pogledih najmočnejša. Deželo je pritiskala težka gospodarska kriza, ostanki fevdalizma in velika nesoglasja med severom in jugom. Kot nekakšna politična protiutež se je pod vodstvom de Gasperija uspešno razvijala krščanska demokracija, številčno močna levica pa je bila razcepljena v dve glavni veji, komuniste in socialiste.

ITALIJA

Splošna zavezniška ofenziva, ki se je začela 9. aprila 1945 in ki jo je močno podprlo italijansko odporniško gibanje, je proti koncu aprila zlomila nemški odpor. To je bila prva od nemških front, ki je kapitulirala.

Medtem ko je francoska rezistenca še po vojni vplivala na politično življenje, se je nekdaj velika in požrtvovalna italijanska rezistenca v povojnih letih vedno bolj izgubljala v zunanjih manifestacijah. Zunanji vzrok je bil pač ta, da so zahodni zavezniki že ob postopnem in počasnem prodiranju po Italiji razoroževali v političnem in vojaškem vrhu neenotno italijansko osvobodilno gibanje in partizansko vojsko; v Italiji so po »uničenju« fašizma na vsak način hoteli obdržati klasično zahodno demokracijo. To se jim je tudi posrečilo, morali pa so vendarle privoliti v republiko. Sovjetska vojska ni mogla prodreti v Italijo in direktiv, ki jih je prinesel jeseni 1944 iz Moskve šef KPI Palmiro Togliatti, ni bilo mogoče popolnoma izpolniti.

Po vojni si je utrla pot zahodna parlamentarna demokracija, čeprav s težavo. Na predlog strank so ustanovili začasni parlament in 9. decembra 1945 je de Gaspari sestavil koalicijsko vlado. Na plebiscitu so se 2. junija 1946 odločili z 2-milijonsko večino za republiko.

Naša soseda Avstrija se je znašla po vojni v posebnem položaju. Od marca 1938 je bila vključena v nemški rajh, kar je potrdil tudi malo kasnejši referendum Avstrijcev. Tako so se Avstrijci v nemški vojski bojevali na vseh svetovnih frontah, njihovo domače osvobodilno gibanje pa je bilo slabo razvito in internacionalistično pomoč od zunaj jim je v bistvu dajalo le jugoslovansko osvobodilno gibanje. Že na zavezniški moskovski konferenci 1. novembra 1943 so sklenili, da bodo republiko Avstrijo obnovili v mejah pred anšlusom. Ko je sovjetska vojska 27. aprila 1945 osvobodila Dunaj, je prvi predsednik že bivše avstrijske republike, socialdemokrat dr. Karl Renner sestavil koalicijsko avstrijsko vlado, katere oblast je kmalu segla na vso republiko. Četrtega julija 1945 so zavezniki ponovno izjavili, da bodo Avstrijo obnovili v mejah iz leta 1937, kar je za nas pomenilo izgubo strnjeno naseljenih koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov. Osvobojeno in seveda tudi okupirano Avstrijo so po vojni razdelili na štiri okupacijske cone, tudi Dunaj, ki je kot Berlin ležal v sovjetski okupacijski coni.

AVSTRIJA

Do velikih sprememb je po kapitulaciji Japonske prišlo na Daljnem vzhodu. Na Koreji je demarkacijska črta med sovjetsko in ameriško okupacijo postal 38. vzporednik in glavno mesto Seul je prišlo v ameriško okupacijsko cono. ZDA so okupirale del japonskih otokov in Filipine ter veliko območje od Burme, Siama, južnega dela Indokine do Malaje, Nizozemske Indije z izjemo Bornea, britanske Nove Gvineje, Bismarckovih in Salomonovih otokov, kar sta zasedli VB in Avstralija. SZ je zasedla Severno Korejo, Mandžurijo, južni del Sahalina, nastajajoči novi Kitajski pa naj bi ostali Kitajska in Formoza (Taivan).

KOREJA

Ponovna kolonizacija v teh deželah ni tekla gladko, ponekod pa sploh ne. Vračajoči se kolonialistični gospodarji so se srečavali z domačimi oboroženimi osvobodilnimi gibanji, ki so nastala med japonsko okupacijo, čutiti pa jih je bilo že prej; bojevala so se proti kolonializmu. Poseben primer za to sta Indonezija in Indokina.

ZDA so do japonskega napada na Pearl Harbor posegale v vojno na strani vojujočih se demokratičnih sil previdno, a gospodarsko odločujoče. Nato so se popolnoma posvetile ne samo zmagi nad fašizmom, temveč tudi ustvarjanju »novega sveta«, katerega največji sovražnik naj bi bil po prepričanju, kakršno je vladalo v ZDA in v deželah meščanske demokracije med najodgovornejšimi in najbogatejšimi ljudmi — komunizem; to so poskušali po vojni zakrivati z bojem za svetovni mir. V tem boju so seveda imele ZDA na koncu vojne le nekaj namišljene vojaške prednosti z atomsko bombo.

ZDA

III. PRIPRAVE MIROVNIH KONFERENC

Konferenca naj bi zastavila prve temelje miru z mirovnimi pogodbami, sklenjenimi z Italijo, Finsko, Romunijo, Madžarsko in Bolgarijo. Prvega dne so soglasno sklenili, naj bi po potsdamskih sklepih sodelovalo v razpravah pet zunanjih ministrov (tudi Kitajske), pri sklepih pa le tisti, ki bodo podpisali glavne pogoje kapitulacije. Začetek je bil torej dober. Že 13. septembra je vlada ZDA v posebni noti poudarila, da ni nobenega vzroka zahtevati reparacije od Italije, za mejo med Italijo in Jugoslavijo pa je predlagala Wilsonovo črto (usodni predlog ameriškega predsednika Wilsona na pariški mirovni konferenci konec 1. svetovne vojne): Karavanke—Učka—Raša s popravki na severu v prid Jugoslavije, na jugu pa v korist Italije; Trst s svobodnim pristaniščem naj pripade Italiji, Zadar in dalmatinski otoki Jugoslaviji, Dodekanez Grčiji in Italija izgubi vse kolonije. O italijanskih kolonijah so govorili še 18. septembra; sovjetski zunanji minister Molotov je vse predloge odklonil. Predlagal pa je, naj bi postala skrbnica vseh italijanskih kolonij SZ in naj bi zato prevzela pod svojo kontrolo pristanišče v Tripolisu. Sporno vprašanje so izročili namestnikom zunanjih ministrov. Dan zatem je Molotov v obširnem intervjuju poudaril, da kolektivnega varstva niso še nikjer preizkusili in da ne gre zanemarjati individualnega skrbništva. Ni pa odgovoril, ali hoče biti SZ skrbnica, in zanikal je poročilo o svoji izjavi glede Tripolisa.

PRVO ZASEDANJE SVETA ZUNANJIH MINISTROV V LONDONU OD 11. SEPTEMBRA DO 2. OKTOBRA 1945

O Balkanu je dejal, da je v nekaterih državah potreba spremeniti vlade, a mednje ne spadajo romunska, madžarska in bolgarska, ker bodo tam svobodne in tajne volitve. SZ podpira vlade teh dežel, ker so po svoji sestavi demokratične in so v svojih deželah vzpostavile red in mir. Nujno in hitro pa naj bi preoblikovali vlado v Grčiji.

Na dveh sejah so 20. septembra govorili o načelih pogodb s Finsko in Romunijo. K razpravam tistega dne je pripisalo glasilo sovjetske vlade Izvestja, da hoče del francoskega in ameriškega tiska onemo-

gočiti konferenco z novicami o nekem vzhodnem bloku, da bi pokopal zaupanje v SZ. Vendar je Molotov čez dva dni presenetil konferenco s trditvijo, da 11. septembra doseženo soglasje temelji na napačni razlagi potsdamskega sklepa in da morajo biti pri obravnavanju balkanskega vprašanja navzoče le SZ, VB in ZDA, ne pa tudi Kitajska in Francija. Sam je sicer soglasje 11. septembra podpisal, a če bo obveljalo njegovo sedanje stališče, Francija in Kitajska ne bi mogli razpravljati o Balkanu, ZDA pa ne o Finski.

Ameriški zunanji minister Byrnes je predlagal kompromis, naj Francija in Kitajska ne sodelujeta pri pogodbah, če nista neposredno prizadeti, vseh pet zunanjih ministrov pa naj se udeleži plenuma mirovne konference vseh držav, ki so se bojevale proti fašizmu. Molotov je izjavil, da se mora prej posvetovati s svojo vlado. Problem so pojasnili šefom držav. Stalin je podprl Molotova, Truman in Attlee pa Byrnesov predlog.

Tako se je londonska konferenca neuspešno končala, vendar je Molotov še upal na uspeh in 3. oktobra je obširno razložil, zakaj je bilo konference konec. Konferenca je delala po potsdamskih sklepih in je končala svoje prvo zasedanje na 33 sejah. Dosegla je enotnost glede reparacijske komisije za Nemčijo in Avstrijo. Mnenja so bila različna o sodelovanju francoske vlade. Tudi pri drugih točkah ni bilo soglasja, ker je sovjetska vlada vztrajala pri potsdamskih sklepih. Zato je SZ predlagala, naj svet 2. oktobra sprejme, kar je bilo dotlej soglasno sprejeto, o nesprejetih predlogih pa naj razpravljajo 3. oktobra; to naj bi bil tudi zadnji dan konference.

Predloga, da bi trajala konferenca še 3. oktobra, niso sprejeli in Molotov je 2. oktobra pred začetkom razprave povedal, da je Stalin pisal Trumanu in Attleeju, naj bi se natančno držali potsdamskih sklepov.

Po tej izjavi Molotova se je 5. oktobra oglasil Byrnes, da tudi o reparacijah ni bilo soglasja. Povedal je, da je SZ zahtevala še demontažo severnoitalijanske industrije, ZDA pa, naj Italija plača 600 milijonov dolarjev. Dejal je, da so zavezniki po sklepih jaltske konference dolžni podpirati balkanske dežele pri vzpostavljanju demokratičnih režimov. »Kot vemo, ni nobena vlada popolna in popolnosti ne zahtevamo, če ni mogoča. Ko smo priznali poljsko vlado, nismo zahtevali nemogočih reči, tudi ne pri pripravah za madžarsko vlado in upamo, da bo kmalu priznana. Ne vemo, ali v Bolgariji in Romuniji dopuščajo priznanje vlad, ker naši politični zastopniki niso dovolj obveščeni, časnikarji pa nimajo svobodnega vstopa v obe deželi. Ne vtikamo se v notranje razmere nobenega naroda, imamo pa pravico ne priznati katere od vlad, če po naših raziskavah ni v skladu z jaltskimi sklepi in Atlantsko izjavo.« Soglasja na konferenci niso dosegli, ker druge delegacije niso hotele popustiti sovjetski. »ZDA so pripravljene diktirati mirovne pogodbe sovražniku, ne pa svojim zaveznikom.«

Britanski delegat je 9. oktobra poudaril pred spodnjim domom, da je konferenca v prvih 10 dneh pokazala velik napredek, zlasti pri Italiji in Finski, pa tudi v težkih vprašanjih o jugoslovansko-italijanski meji.

Dodatek tega zborovanja je bila konferenca treh zunanjih ministrov v Moskvi (od 16. do 26. decembra 1945). Čeprav je konferenca potekala brez francoskega zunanjega ministra, so na njej govorili že celo o datumu plenuma mirovne konference. Sklenili so, naj mirovno pogodbo z Italijo pripravijo zunanji ministri VB, ZDA, SZ in Italije, z Romunijo, Bolgarijo in Madžarsko zunanji ministri SZ, Bolgarije in Madžarske, s Finsko zunanja ministra SZ in VB. Namestniki zunanjih ministrov naj bi nadaljevali delo v Londonu.

Ko bodo vsi predlogi pripravljeni, bo svet zunanjih ministrov sklical plenum mirovne konference; predloge bodo še enkrat pretresli. Plenum bodo sestavljali pet zunanjih ministrov velesil in zastopniki članic OZN, ki so se aktivno borili proti fašističnim državam v Evropi (SZ, VB, ZDA, Kitajska, Francija, Avstralija, Belgija, Belorusija, Brazilija, Kanada, ČSR, Etiopija, Grčija, Indija, Nizozemska, Nova Zelandija, Norveška, Južna Afrika, Jugoslavija in Ukrajina). Plenum naj bi se sestal najkasneje do maja 1946. Ob koncu razprav v plenumu bodo sopodpisnice sprejele dokončno besedilo pogodb in jih bodo zatem podpisale. Mirovne pogodbe bodo začele veljati, ko jih bodo ratificirale vse prizadete države. Sledile so še razne določbe o Koreji, Kitajski, Romuniji in Bolgariji ter o atomski energiji.

Vlade ZDA, VB in Francije so 4. aprila 1946 predlagale, naj bi sklicali sejo sveta zunanjih ministrov za 25. aprila v Parizu; seja naj bi se razširila v plenum mirovne konference, ki bi se začela 1. maja. Vlada SZ se je s tem strinjala. Svet zunanjih ministrov se je sestal in Byrnes je 29. aprila predlagal, naj na dnevni red plenuma uvrstijo tudi nemško vprašanje in razpravljajo o načrtu, ki so ga ZDA predlagale trem velesilam februarja 1946 o razorožitvi in zasedbi Nemčije za 25 let.

PLENUM MIROVNE KONFERENCE V PARIZU (OD 29. JULIJA DO 15. OKTOBRA 1946) IN KONFERENCA SVETA ZUNANJIH MINISTROV V NEW YORKU (OD 3. NOVEMBRA DO 12. DECEMBRA 1946)

To je bila nova okoliščina, kajti v Potsdamu so se dogovorili, da bodo razpravljali o Nemčiji posebej in šele po sklenitvi drugih mirovnih pogodb. Molotov je bil proti temu ameriškemu načrtu in je predlagal svojega: najprej razorožitev vseh nemških oboroženih sil, razpustitev generalnega štaba in nobene javne ali prikrite polvojaške organizacije.

Svet je 7. maja razpravljal o tem, da bi dobila Romunija nazaj Sedmograško, Besarabija in Bukovina bi ostali SZ, Dobrudžo pa bi dobila Bolgarija. Niso se strinjali glede grških meja in bolgarskih ter madžarskih reparacij. V zvezi z Nemčijo je francoski zunanji mi-

nister predlagal internacionalizacijo Porurja in trajno francosko zasedbo Porenja.

Ker ni bilo soglasja o več vprašanjih, je Byrnes 8. maja predlagal, naj skličejo plenum mirovne konference šele 15. junija, pa najsi bodo osnutki mirovnih pogodb izdelani ali ne. Zahodna ministra sta bila za to, Molotov pa je dejal, da mora vprašati svojo vlado. Ministri so 15. maja razpravljali o francoskem predlogu za Porenje in Porurje. Byrnes je predlog podprl, predlagal pa je, naj ga preštudirajo še strokovnjaki, z nemško mirovno pogodbo pa naj predolgo ne odlašajo. Molotov je pripomnil, da sta ti pokrajini najvažnejši del nemškega vprašanja. Datum plenuma naj bi preložili na sredo julija, čeprav je vlada ZDA zagrozila s sklenitvijo separatne mirovne pogodbe.

Na seji 21. maja je Byrnes ponovno govoril o neenotnosti vseh štirih, želja ZDA pa je bila, da bi sklicali plenum 1. ali 15. junija. Če bodo čakali na enotnost in konference ne bodo sklicali, bo vedno en član sabotiral (sovjetski veto!). Že pred mesecem je ob stalnem famoznem »njet« Molotova vzkliknil britanski zunanji minister, da ima očitno ena sama država na svetu moč veta. Ameriški delegat je še dejal, da bodo ZDA vso zadevo izročile OZN in prosile za njeno priporočilo. Molotov se je znova oglasil 27. maja in dejal, da se natančno drži sklepov moskovske konference in da je zato proti določitvi datuma plenuma, ne da bi poprej pripravili predloge, čeprav tako zahteva Byrnes in ga pri tem podpira britanski zunanji minister Bevin. Naj prej rešijo vsa odprta vprašanja. SZ na primer zahteva od Italije 100 milijonov dolarjev reparacij, za Jugoslavijo, Grčijo in Albanijo pa skupaj 200 milijonov dolarjev. VB terja za Libijo in Tripolis s Cirenajko neodvisnost, a noče umakniti svojih sil in hoče ustanoviti veliko Somalijo na račun Etiopije. Rada bi se zasidrala v Sredozemlju in na Rdečem morju. To podpirajo ZDA, vse skupaj pa je naperjeno proti SZ. Le ta podpira jugoslovanske zahteve po Julijski krajini, drugi so za njeno delitev. Francija postavlja svojo zahtevo po Porurju, Porenju in Posarju in o tem ni svet še nič razpravljal. Presenetil je ameriški predlog o obravnavanju Nemčije, a ta sploh še nima centralne vlade, čeprav jo je Stalin predlagal že julija 1945, drugi pa odbili.

Konference svéta naj bi torej pokazale, da hočejo ZDA in VB vsiliti svojo voljo SZ; ustvarili so nekakšen blok in zato iščejo vojaška oporišča po svetu. SZ odločno odklanja razbijanje enotnosti konference in spodkopavanje avtoritete OZN.

Na seji sveta 9. julija je Molotov privolil v 40-letno demilitarizacijo Nemčije, očital pa je, da zahodni še niso popolnoma razorožili nemške vojske v zahodnih conah. Poudaril je, da preobrazba nemškega političnega življenja ne bo lahka in da ima zasedba Nemčije trojni pomen, vojaško in gospodarsko razorožitev Nemčije, demokratizacijo političnega življenja in zagotovitev reparacij. Francoski zunanji minister je naslednjega dne dejal, da so vsi štirje enotni glede popolne razorožitve Nemčije, iztrebljenja nacionalsocializma, reparacij itd.

Zato je treba določiti meje nove Nemčije in skupno politiko zasedbenih sil ter postaviti temelje za novi položaj države. Njena vzhodna meja je že določena (!), ni pa še zahodna in Francija od svojih zahtev ne bo odstopila, vendar je za nemško gospodarsko enotnost v zahodnih conah.

Bevin se je bolj nagibal k ameriškemu predlogu, za mir v Evropi, za ravnotežje sil, za skupen nadzor vseh štirih velesil. Molotov se je s tem strinjal, zahteval pa je od Nemčije 10 milijard reparacij. Dejal je, da maščevalnost ni dober svetovalec. Nemčije ne gre enačiti z nemškim narodom, čeprav je ta odgovoren za nemško agresijo in se odgovornosti ne more otresti. Zavarovati se je treba pred novo agresijo in se zavedati, da je bila nemška industrija podlaga za oboroževanje. Ne gre pa Nemčije spreminjati samo v poljedelsko deželo, kar bi pokopalo evropsko gospodarstvo in omajalo svetovno. Možno je govoriti o delitvi Nemčije na avtonomne pokrajine, o nekakšni federaciji in o odcepitvi Porurja, kar bi sicer pomenilo, da naj bi bila Nemčija poljedelska država, vendar pa bi bilo napačno vsiljevati ji kakršnokoli stališče.

Za sklepanje mirovne pogodbe mora obstajati nemška vlada, ki bi bila dovolj demokratična, da iztrebi ostanke nacizma, in dovolj odgovorna, da lahko izpolni svoje obveze do zaveznikov, zlasti reparacije. Rešiti je torej treba najprej vprašanje enotne nemške vlade, kar je predlagala SZ že na potsdamski konferenci, a minila bodo še leta, da bo do tega prišlo.

Molotov je 12. julija znova načel vprašanje o 10 milijardah dolarjev reparacij. Byrnes mu je odgovoril, da je SZ že dobila direktno ali indirektno 14 milijard v zgornji Šleziji in na območju Königsberga. Roosevelt je na Jalti privolil v to, da sestavijo reparacijsko komisijo, ki naj bi določila ruske reparacije. Takratni sovjetski delegat se je s tem strinjal, pa tudi s tem, da Nemčija plača 20 milijard, od katerih dobi SZ polovico. Na koncu je francoski zunanji minister povzel, o čemer so razpravljali: o gospodarski enotnosti Nemčije in o reparacijah, o nemški centralni upravi in o nemškem premogu. Dejal je, da je Francija za to, da bi Nemčijo v sedanjih mejah obravnavali kot gospodarsko celoto, da bi postavili centralno upravo iz bivših upravnih uradnikov, a pod nadzorstvom zavezniškega kontrolnega sveta, ki naj bi bil v Berlinu.

Končno se je 29. julija plenum mirovne konference le sestal. Predložili so osnutke mirovnih pogodb, ki so jih izdelali namestniki zunanjih ministrov, in še odprta vprašanja o Italiji, Finski, Bolgariji, Romuniji, Madžarski in o svobodni plovbi po rekah. V bistvu so obveljali predlogi zunanjih ministrov (tudi ameriški predlog glede Italije), še odprta vprašanja pa so znova pretresali namestniki zunanjih ministrov. Konferenca se je končala 15. oktobra 1946 s pripombo, da bo končno besedilo znano na zasedanju sveta zunanjih ministrov, ki bo 4. decembra 1946 v New Yorku.

V zvezi s problemi med Jugoslavijo in Italijo se je politična komisija konference 28. septembra odločila za francoski predlog mejne črte, ki so jo soglasno sprejeli zunanji ministri. Uspeh glasovanja za ta predlog je bil: 12 za, 5 proti (Poljska, Jugoslavija, ČSR, Ukrajina, Belorusija) in 3 vzdržani glasovi, 9. oktobra pa je ta predlog sprejel tudi plenum. Jugoslovanska delegacija je izjavila, da pogodbe ne bo podpisala in da ne bo umaknila svojih sil s Svobodnega tržaškega ozemlja (STO), ustanovljenega na konferenci. Le s pičlo večino je plenum sprejel predlog ZDA, da Jugoslavija ne bo dobila ne reparacij, ne ozemlja v Julijski krajini, ne drugih ugodnosti, če mirovne pogodbe ne bo podpisala.

Glede ustanovitve STO ni bilo v svetu zunanjih ministrov enotnosti. Tretjega oktobra je politična komisija konference sprejela francoski predlog: s 14 glasovi za in 6 proti (Jugoslavija, SZ, Poljska, ČSR, Ukrajina in Belorusija), 9. oktobra pa plenum (15 : 6). Nova država STO naj bi bila demilitarizirana in pod varstvom VS, imela bi demokratično izvoljeno skupščino, kateri bi odgovarjal vladni svet, in guvernerja, ki bi ga imenoval VS po posvetovanju z Jugoslavijo in Italijo. Niso pa sprejeli sovjetskega predloga, naj bi okupacijske sile zapustile ozemlje STO 30 dni po ustanovitvi in o posebni svobodni coni za Jugoslavijo in Italijo.

Po končani konferenci je Byrnes izjavil, da težave pri pripravi mirovnih pogodb še ne prinesejo vselej vojne. Ta bi bila neizbežna le takrat, če države ne priznajo drugim narodom pravice do lastnega načina življenja.

V to razdobje spada tudi odrezavi Stalinov intervju za United Press.

Vprašanje: Ali napetost med ZDA in SZ narašča?
Odgovor: Ne.
V: Ali bodo sedanja pogajanja vodila do sklenitve mirovnih pogodb:
O: Upam da.
V: Kaj je danes največja nevarnost za mir na svetu?
O: Hujskači na novo vojno, zlasti Churchill in ljudje, ki tako mislijo v VB in ZDA.
V: Če pride do vojne nevarnosti, kako naj ljudje vojno preprečijo?
O: Nujno bo razkrinkati hujskače in jih držati na uzdi.
V: Ali naj se štiri zasedbene cone v Nemčiji združijo zaradi gospodarskega upravljanja, da bi postala Nemčija gospodarska enota in bi razbremenila zasedbene sile?
O: V Nemčiji je nujna tudi politična enota.
V: Ali bi bilo danes že možno postaviti kako centralno nemško upravo in izročiti Nemčijo pod zavezniško kontrolo ter svetu zunanjih ministrov omogočiti, da bi načrtoval mirovno pogodbo?
O: Da.

V: Poleti so bile v raznih zasedbenih conah volitve, ki so pokazale, da se Nemčija razvija v demokracijo ali morda v miroljubni nemški narod?
O: Trenutno nisem tako prepričan o tem.
V: Ali ste mnenja — kot nekateri mislijo — da naj bi se nemška industrijska moč dvignila nad dovoljeno mero in bi Nemčija več prispevala k reparacijam?
O: Sem takega mnenja.
V: Toda Nemčiji bi bilo treba onemogočiti, da ne bi ponovno ogrozila sveta?
O: V Nemčiji je treba iztrebiti ostanke fašizma in jo temeljito demokratizirati.
V: Ali je mogoče Nemčiji dovoliti, da obnovi svojo industrijo in trgovino in da postane samostojna?
O: To se more zgoditi.
V: Ali je mogoče potsdamske sklepe dobro uporabljati?
O: Niso jih vedno pravilno uporabljali, zlasti ne glede demokratizacije Nemčije.
V: Ali ima SZ poljsko mejo za končno?
O: Da.
V: Ali ni bil pri pogajanjih zunanjih ministrov, pa tudi v varnostnem svetu, uporabljen sovjetski veto napadalno?
O: Nimam takega občutka.
V: Kako močne so sovjetske sile na Poljskem, Madžarskem, v Bolgariji, Jugoslaviji in Avstriji in kako dolgo bodo še ostale tam?
O: V Nemčiji, Avstriji, na Madžarskem, v Bolgariji in na Poljskem ima SZ trenutno 60 divizij; v Jugoslaviji sovjetskih sil ni.
V: Kakšno je vaše mnenje, zakaj se Jugoslavija brani podpisati mirovo pogodbo z Italijo?
O: Jugoslavija ima vzroke za nezadovoljstvo.
V: Kaj misli SZ o navzočnosti ameriških vojnih ladij v Sredozemlju?
O: Ravnodušna je.
V: Ali je SZ že razvila atomsko bombo, ali ima kako posebno orožje?
O: Ne.
V: Kako bi bilo mogoče atomsko bombo najbolje kontrolirati?
O: Potrebna je močna mednarodna kontrola.

Konferenca zunanjih ministrov, ki naj bi rešila druga sporna vprašanja s plenuma mirovne konference, je bila od 3. novembra do 12. decembra 1946 v New Yorku. V glavnem je tekla razprava o STO in o reparacijah. Glede STO je Molotov predlagal neposredna pogajanja med Jugoslavijo in Italijo, jugoslovanski zunanji minister Stanoje Simić pa internacionalizacijo Trsta. Če bi bila uprava strogo demokratična in guverner Jugoslovan, bi se moglo povečati tudi mestno ozemlje. Za to koncesijo pa je zahteval Gorico, Tržič in Trbiž. Italijanski delegat je zahteval, naj mejo določi plebiscit. Sklep se je glasil,

da bi bila direktna pogajanja neuspešna, meja pa da je že določena s francosko črto. O STO so govorili brez pravega uspeha še do konca novembra.

Natančneje pa so določili reparacije, ki naj bi jih plačala Italija Sovjetski zvezi, Jugoslaviji, Grčiji, Etiopiji in Albaniji, bolgarske reparacije Grčiji, romunske Sovjetski zvezi, madžarske Sovjetski zvezi, Jugoslaviji in ČSR ter finske Sovjetski zvezi.

Končni sklep je bil, da morajo mirovno pogodbo podpisati 10. februarja 1947 v Parizu, o nemškem vprašanju pa bodo še razpravljali. Ob podpisovanju mirovnih pogodb v Parizu je jugoslovanski delegat izjavil, da podpis ne pomeni, da se je Jugoslavija odrekla Kanalski dolini, Beneški Sloveniji, Trbižu, Trstu in severnemu delu Istre.

IV. NEENOTNOST ZAVEZNIKOV, MEDSEBOJNA TRENJA TER POSKUSI NAPREDOVANJA

Že pred mirovno konferenco, zlasti pa po njej, soglasja med Vzhodom in Zahodom ni bilo, pa tudi ne med zahodnimi velesilami samimi in seveda ne med SZ in ZDA. O ZDA je Stalin septembra 1946 še posebej dejal, da njihov monopol nad atomsko bombo ne bo mogel več dolgo trajati. Moskovska Pravda je celo dolžila ugledne zahodne socialistične voditelje, da snujejo nekakšen protisovjetski blok, pa tudi de Gaulle je trdil, da je zahodna Evropa naravna celota. Za organizacijo evropskih držav je de Gaulle res bil, a ne z Nemčijo, ki je trikrat v eni generaciji napadla Francijo. Ni pa izključeval Italije. O ureditvi zahodne Nemčije pa VB in Francija nista bili enotni; prva je bila za centralno zahodno upravo, druga pa za federacijo dežel s čim širšo avtonomijo.

Konec oktobra 1945 je Truman objavil 12 temeljnih točk politike ZDA: močne oborožene sile je treba še obdržati, da bi sovražnik izpolnil mirovne pogoje in da bi, četudi s silo ohranili trajen mir in branili ZDA, ki ne stremijo po tujih ozemljih; ZDA ne bodo nikogar napadle in ne bodo dopustile pri svojih prijateljih nobenih nasilnih sprememb.

V zahodni, pa tudi vzhodni Nemčiji so nastale težave z živežem. V britanski coni je imel dnevni obrok 1500 kalorij, v ameriški do 1350, v sovjetski coni pa so bile tri kategorije, od 1520 do 1050 kalorij. O razmerah, ki so vladale jeseni 1945 v ameriški coni, je Eisenhower konec oktobra 1945 poročal, da je rasla brezposelnost (!), da so se širile razne bolezni, da že dva meseca ni bilo nobenega mesa, da so bili med conami slabi stiki in da so mladina in razni dezerterji sestavljali oborožene tolpe.

Churchill je v spodnjem domu novembra 1945 izjavil, da so v ZDA bolj vznemirjeni, ker imajo atomsko bombo, kot bi bili, če je ne bi imeli. Ni verjel, da bi se dal svet urediti z mirovnimi pogodbami, ker ostajajo še veliki gospodarski in politični problemi. Z barantanjem za meje ne bo postalo človeštvo bogatejše in varnejše. Glede očitkov

SZ o zahodnem bloku pa je dejal, da je VB še prav tako tesno povezana z narodi zahodne Evrope kot SZ z vzhodnimi.

Sredi novembra 1945 je prišel v ZDA prosit posojilo tudi Attlee. Pred kongresom je dejal, da hoče laburistična stranka dvigniti življenjski standard britanskega ljudstva, ne pa ovirati svobodno trgovino. V Washingtonu je podpisal s Trumanom in kanadskim ministrskim predsednikom skupno izjavo o atomski bombi, da proti njej ni nobene obrambe in da ne sme imeti monopola nanjo nobena država. Nova odkritja naj bodo človeku v prid in pomembne znanstvene informacije naj bi izmenjavali, a le v miroljubne namene.

Na zboru konservativne stranke je Churchill napovedal boj »bolnim reakcionarnim socialistom« (vladi), ki narod le zapeljujejo. »Ne bomo živeli od usmiljenja drugih narodov, življenjsko raven si bomo pridobili z lastnim trudom. Danes se pred trgovinami vijejo dolge kače, a še daljši bodo postali obrazi. Toda Attlee je prinesel iz ZDA velik kredit, 3 milijarde 750 milijonov dolarjev pod ugodnimi pogoji.«

1. PRVI KORAKI PRI REŠEVANJU NEMŠKEGA VPRAŠANJA

Če svet zunanjih ministrov ni dal za reševanje nemškega vprašanja veliko pobude, so se mimo njega lotevali te težke naloge vrhovi nekaterih velesil samih. Sicer je Francija (de Gaulle) zelo menjavala svoje mnenje o usodi Porenja, Porurja in Posarja, vendar je odločno zahtevala nekaj nemškega zahodnega ozemlja zase. Truman je 21. januarja 1946 svetoval, naj se vojaške okupacijske cone v Nemčiji čimprej spremenijo v civilne organizacije, v začetku maja pa je britanska vlada predlagala, naj zahodna Nemčija dobi posojilo, da se bo gospodarsko razvila, toda bila je proti francoskim amputacijskim zahtevam.

Iniciativa je prišla tudi od nemških socialdemokratov. Na kongresu stranke v Hannovru 13. maja 1946 je dejal novi šef stranke dr. Kurt Schumacher, da je za Nemčijo edino upanje demokratični socializem, ki bo odstranil dediščino diktature, korupcijo, vojno in propadanje. Prisiljena kolektivizacija ne prinaša socializma. Ni razlike med »meščansko« in »proletarsko« demokracijo. Ta je le ena, v svobodni vesti in svobodni kritiki.

V ameriški coni so omejili prehrano od 1275 kalorij na 1180 na dan, 8 kg kruha pa na 4 kg na mesec. Schumacher je dejal: »Ali naj nas zavezniki pustijo umreti hitro in brez bolečin ali pa naj nam dajo možnost živeti. Ljudstvo ne more biti več odgovorno za zločine nacionalsocializma.«

Osmega junija 1946 se je v spodnjem domu oglasil Churchill. Dejal je, da evropskemu miru in bodočnosti moderne civilizacije trenutno ne grozi nevarnost iz Nemčije, temveč zaradi razsula in zmede vse Evrope ali njenega velikega dela, kar se na žalost hitro širi.

Za Nemčijo je predlagal »praktično in človeško rešitev« tudi de Gaulle. Prusija, Bavarska, Würtenberg, Baden, Hessen, Pfalz, Porenje naj bi dobili lastno upravo, Porurje mednarodno kontrolo, Posarje pa naj bi postalo sestavni del francoskega gospodarstva. Poljska bi dobila zahodna nemška obmejna območja kot odškodnino za vzhod. Odra in Ren bi tako bila varna meja za nemške sosede.

De Gaulle se potemtakem ni iz zgodovine mirovne konference konec prve svetovne vojne ničesar naučil. Zatem se je 8. avgusta 1946 oglasila britanska vlada, da je temeljno načelo potsdamskega sporazuma upravljati okupirano Nemčijo kot gospodarsko celoto. Toda izkazalo se je, kakšno breme so za Nemčijo reparacije. Zato ne more SZ, dokler Nemčija kot gospodarska celota ne bo imela presežka za izvoz, po potsdamskih sklepih zahtevati nič od 10 milijard dolarjev, o katerih VB na Jalti sploh ni hotela razpravljati. Padale pa so tudi obtožbe Sovjetske zveze, da ZDA izžemajo Nemčijo z reparacijami.

Realnejši je postajal predlog britanskega in ameriškega komandanta o tesnejšem upravnem sodelovanju njunih con in o odpravi gospodarskih ovir med njima. Nastala naj bi bicona (dvojna cona). Ta je imela že v začetku septembra 1946 pet centralnih gospodarskih uradov, ki so jih vodili Nemci sami pod nazorstvom zavezniških vojaških uprav.

Nastopile so tudi ZDA. Byrnes je 6. septembra 1946 v Stuttgartu na velikem zboru pojasnil načrt ameriškega zunanjega ministrstva, ki je zahtevalo »gospodarsko ozdravljenje Nemčije«. Doslej so morale okupacijske sile vzdrževati nemško civilno prebivalstvo, a ker Anglija tega ni zmogla, je padlo breme na ZDA, čeprav bi tega že po neki Rooseveltovi odredbi ne smele prevzeti. Toda pritisnili so finančni in bančni mednarodni krogi (pa vojska), ki so hoteli vložiti svoj kapital tudi v tujino in ki jim je bilo do obnove Nemčije, ker bi brez Nemčije obubožala tudi Evropa.

Zato ne bodo ZDA ponovile napake iz leta 1918, ko se za Evropo niso več zmenile. Varovale bodo evropski mir, ki naj ne bi bil za Nemčijo »ne trd ne mil«, temveč trajen. Potsdamski sporazum predvideva reparacije in demilitarizacijo Nemčije do tiste mere, da mora država doseči povprečni evropski standard brez podpore drugih. Presežek gre v izvoz, da Nemčija zmore plačevati uvoz. ZDA ne bodo nikdar privolile, da bi Nemčija plačevala večje reparacije, kot jih predvideva potsdamski sporazum. Nemško gospodarstvo mora funkcionirati kot celota in ustanoviti je treba pomembne gospodarske centrale. Gospodarske meje med conami je treba odpraviti. Zavezniški kontrolni svet se ni izkazal in ni dal Nemcem prilike za ureditev najvažnejših gospodarskih vprašanj in postavlja se vprašanje, ali naj sploh še obstaja ali pa naj Nemci sami prevzamejo nadzorstvo. Naj nemški narod sam odgovarja za reševanje svojih najvažnejših zadev. Sestavili naj bi demokratično nemško vlado, ki bo zmogla sprejeti pogoje mirovne pogodbe. Ta vlada naj bo odgovorna nemškemu narodnemu svetu

(začasnemu parlamentu), ki naj izdela ustavo za nemške združene dežele; z dovoljenjem in pod kontrolo zavezniškega kontrolnega sveta naj nemški narod izvoli svoj parlament.

Potsdamska konferenca — je nadaljeval Byrnes — je nekatera ozemlja Nemčije odstopila SZ in Poljski, o čemer bo končno spregovorila šele mirovna konferenca. Toda kako gospodarsko urediti to ozemlje, če velja za del sovjetske in poljske uprave? ZDA bodo podprle SZ v zahtevah po priključitvi Königsberga in okolice. Šlezijo in vzhodno nemško provinco je SZ že pred Potsdamom izročila Poljski; tudi to bodo ZDA podprle na mirovni konferenci z Nemčijo.

ZDA vedo, da je Nemčija v 70 letih trikrat napadla Francijo, kateri ne moremo braniti Posarja. Ne bodo pa ZDA podprle nobenih zahtev po ozemljih, ki so nesporno nemška, ali njihovo odcepitev. ZDA vedo, da hoče prebivalstvo Porurja in Porenja ostati v Nemčiji.

To so bile zelo odkrite besede ameriškega in svetovnega kapitalističnega imperializma, besede ameriškega zunanjega ministrstva, kakšna naj bo ureditev vse Nemčije. V britanski coni so medtem že izvedli denacifikacijo prebivalstva, ki so ga razdelili v pet kategorij: vojne zločince je zadela smrtna kazen ali težka ječa, nevarni zločinci so dobili do 15 let ječe, aktivne naciste so odstranili z vodilnih mest in zanje je veljalo trimesečno policijsko nadzorstvo, »majhni« so izgubili volilno pravico, nekatere pa so poslali samo na prevzgojo. V francoski coni so sredi septembra 1946 ljudje dobivali le po 980 kalorij na dan in veliko otrok je pomrlo zaradi lakote.

Molotov je imel dopolnilo k Byrnesovemu govoru o sklepih, sprejetih v Potsdamu. Dejal je, da so veliki trije sklenili, da nekdanje nemško ozemlje vzhodno od črte Swinemünde—Odra—Nisa pride pod upravo Poljske, končno ureditev poljske zahodne meje pa bi odložili do mirovne konference. Po razlagi Molotova naj bi bilo to le dopolnilo jaltske konference, da mora dobiti Poljska »na severu in zahodu večji del ozemlja«. Do sklepa o premaknitvi poljske zahodne meje na Odro—Niso je prišlo šele po dolgih debatah, pri katerih so bili navzoči tudi delegati Poljske. Tudi francoska vlada je v to črto privolila. Na potsdamski konferenci so še odločili, da se nemško prebivalstvo z ozemlja, ki ga dobi Poljska, preseli v Nemčijo. Ta odločitev ni ostala samo na papirju in izseljevanje se je začelo takoj po konferenci. Že več kot leto dni je poljska meja na črti Swinemünde—Odra—Nisa in vse ozemlje vzhodno od nje že drugo leto upravlja poljska vlada. O tem v bodoče ne more biti nobenega popravka.

Churchill se je 19. septembra 1946 na züriški univerzi lotil že pred vojno znanega problema o Panevropi ali kot je sam dejal — obnove »evropske družine«. Rekel je, da bi morali ustvariti nekakšne združene države Evrope, kar je podprl tudi Truman, saj ne bi, tako kot britanska skupnost, ovirale OZN. Nemčijo je treba sicer razorožiti, povedal pa je tudi, da bi morali opustiti maščevalnost nad Nemčijo, da naj zavladajo pravičnost, usmiljenje in svoboda.

Prvi korak k temu mora biti skupna pot Francije in Nemčije, kajti le tako bo Francija znova dobila vodstvo v Evropi. Evrope ni mogoče obnoviti brez duhovno močne Francije in Nemčije. Zgradba združenih držav Evrope bi morala biti taka, da bi izgubila pomen materialna moč posameznih držav; male države bi pomenile prav toliko kot velike in bi si pridobile slavo s prispevanjem k skupnosti. Stare nemške države in kneževine, svobodno združene v federaciji, morajo vsaka zase dobiti svoje mesto v federaciji Evrope. Če bo več kot 100 milijonov ljudi živelo po Rooseveltovih štirih svoboščinah in po Atlantski izjavi, ne bo težav za praktično sožitje. Sedaj vojne ni, a je še nevarnost in če hočemo združeno Evropo, jo moramo graditi danes. Drugi korak pa naj bi bila ustanovitev evropskega sveta.

To je eden redkih »miroljubnih« Churchillovih govorov, od katerega se je dosti kasneje izpolnilo le de Gaullovo pobotanje z zahodno Nemčijo. Omenimo še nekaj misli bivšega ameriškega trgovinskega ministra in posebne vrste demokrata Wallacea. Ta je odklanjal vsak imperializem, ruskega, britanskega in ameriškega. Treba je gledati z lastnimi očmi, je govoril. »Čim ostreje bomo nastopili proti SZ, tem ostreje bo ta odgovorila. SZ bo skušala svoje interesne sfere socializirati, kot poskušamo naše demokratizirati. A vse to bi lahko opravili na prijateljski način. SZ je treba prepričati, da ni naš prvi cilj niti reševati britanski imperij niti, da bi ta lahko kupoval nafto na Bližnjem vzhodu s krvjo ameriških vojakov.«

Še posebej je o Churchillovih mislih pisalo moskovsko časopisje, da je »pridiga o ustanovitvi zahodnega bloka ob sodelovanju Nemčije in pod vodstvom anglosaksonskih sil«. Na vse to je 24. septembra delno odgovoril tudi Stalin v intervjuju britanskim dopisnikom:

V: Ali verjamete v nevarnost nove vojne?
O: Ne. Res pa je, da vojaški in politični pustolovci govorijo o njej, da bi prestrašili svoje nasprotnike in da bi jim dali koncesije.
V: Ali VB in ZDA pripravljajo kapitalistično obkoljevanje SZ?
O: Ne.
V: Ali SZ pripravlja Nemčijo kot orožje proti Zahodu?
O: Ne. Poleg tega imamo z VB in Francijo pogodbi o pomoči proti nemški agresiji, z ZDA pa smo povezani s sklepi potsdamske konference. Demilitarizacija in demokratizacija sta najzanesljivejše poroštvo za trden in trajen mir.
V: Ali politiko zahodnih KP diktira Moskva?
O: To je neumnost bankrotiranega Hitlerjevega in Goebbelsovega arzenala.
V: Ali je možno trajno sodelovanje SZ z zahodno demokracijo kljub ideološkim razlikam.
O: To je brezpogojno možno.
V: Kaj pa prijateljski odnosi z VB?
O: Politični, kulturni in trgovinski odnosi so se še okrepili.

V: Ali je čimprejšnji umik sil ZDA iz Kitajske v korist bodočemu miru?
O: Brezpogojno.
V: Ali je monopol ZDA nad atomsko bombo glavna nevarnost za mir?
O: Atomske bombe ne jemljem tako resno kot nekateri politiki. Ti strašijo ljudi s slabimi živci, ne morejo pa odločati o nobeni vojni.

Bevin je pred spodnjim domom zelo odkrito priznal, da je najtežji problem Nemčije v tem, ker se veliki zavezniki ne razumejo. VB in ZDA niso pripravljene pošiljati hrane in drugih dobrin, SZ pa jih iz svoje cone izvaža. Za težko industrijo bi morali uvesti javno kontrolo in Nemčija bi bila kmalu sposobna skrbeti sama zase. Na drug nesporazum s SZ je opozoril Attlee, da zloraba veta zmanjšuje avtoriteto varnostnega sveta, na tretji nesporazum pa je pokazal Churchill, da SZ ne išče vojne, pač pa njene sadove. »Danes nimamo več opraviti s Hitlerjem in njegovo tolpo, temveč s trinajstimi ali štirinajstimi zelo sposobnimi ljudmi v Kremlju, ki obvladajo Rusijo in več kot tretjino Evrope. In, ali je res, da je danes več kot 200 sovjetskih divizij v zasedeni Evropi od Baltika do Dunaja in Črnega morja, k čemur ne štejemo vojske satelitskih držav.«

Stalin je Churchillu odgovoril, da gre le za 60 divizij, Attleeju pa je odgovoril Molotov pred plenumom OZN 1. novembra 1946, s čimer je načel tudi velik problem OZN same. Dejal je, da se za razpravljanjem proti vetu skriva težnja nadomestiti mednarodno demokratično sodelovanje s svetovno nadvlado. Soglasnosti sklepov se ne da nadomestiti z odločitvijo večine. Glas Hondurasa ne velja toliko kot glas ZDA, ali glas Haitija toliko kot glas Tahitija. Odpravljeno načelo soglasnosti velesil v VS bi vodilo k razpustitvi OZN in k zmagi tiste politične linije, ki jo ima večinski blok nad manjšinskim. Boj zaradi veta torej kaže, da prihaja do nasprotij med obema političnima linijama. Ukrajinski delegat je še pristavil, da to vodi k politiki svetovne nadvlade. VS je v nenormalnem položaju, če vsak pameten predlog manjšine naleti na ugovor drugih držav. Veto je potreben zaradi poskusa večine anglosaksonskih držav doseči monopol večine z ovirami in moralnim pritiskom.

Churchill je Stalinu odgovoril, da ga visoko ceni, kot tudi junaški ruski narod. Vesel je, da gre samo za 60 divizij, se je torej pač zmotil. Dvanajstega novembra pa je še zagrozil, da je treba z Nemčijo ali vsaj s tistim delom, ki je pod britansko odgovornostjo, skleniti mir in da mora biti konec maščevanja.

Anglosaksonska uprava bicone je 2. decembra 1946 določila, da bodo spojili obe coni 1. januarja 1947. Bicona bo dobila nemški gospodarski svet, ki ga bodo izvolili deželni zbori. Obe coni že upravljajo kot gospodarsko celoto, da bi dosegli enoten standard. Obe zavezniški vladi bosta za stroške uvoza enako odgovorni, če jih ne bo mogoče poravnati iz drugih virov. Uvoz je imel dve kategoriji, prvo, s katero

naj bi preprečili nemire (socialni fond), in drugo: uvoz surovin, da bi se bicona postavila na lastne gospodarske noge. Za uvoz je skrbela posebna družba ZDA in obe vladi je to stalo že 29 milijonov dolarjev.

V zvezi z bicono se je oglasil vzhodni nemški komunistični politik Walter Ulbricht in dejal, da hoče »naš narod enotno demokratično Nemčijo«. Zato naj bi za vso Nemčijo ustanovili veliko antifašistično ljudsko gibanje, da bi dosegli enotno Nemčijo in za boj proti federalizmu, za ljudski parlament v skupščinah, za razlastitev koncernov, velikih bank in veleposesti.

Zaradi opozicije proti zunanjemu ministrstvu ZDA je Byrnes januarja 1947 odstopil in Truman je imenoval novega zunanjega ministra, generala Marshalla, ki je bil pred tem Trumanov posebni odposlanec na Kitajskem. Truman je 9. januarja 1947 v poročilu kongresu poudaril, da ima gospodarstvo dve šibki točki, upadanje kupne moči večjega dela kupcev zaradi nekontroliranega dviganja cen in spore med delavci in delodajalci, kar vodi do stavk.

Šef socialdemokratske nemške stranke (Sozialdemokratische Partei Deutschlands — SPD) Schumacher je 13. januarja poudaril, da Nemčija ne more postati nevarna zaradi lastne moči, pač pa, če postane orodje ene od zmagovitih sil v boju proti drugi. Nemški vojaški potencial ni industrija, temveč 70 milijonov prebivalcev.

Sredi januarja 1947 je obiskal VB francoski ministrski predsednik Léon Blum in z Attleejem sta ugotovila, da morajo zaradi obnovitve industrije uvažati iz Porurja več premoga v Francijo in Evropo, gospodarsko pa se mora dvigniti tudi Porurje samo. Zedinili so se tudi, naj se nemško gospodarstvo preveč ne dviga in da je nujna francosko-angleška zveza; tako naj bi preprečili spopade v prihodnje.

Churchill s svojo združeno Evropo ni odnehal in 17. januarja so v Londonu že ustanovili britanski odbor za združene države Evrope pod Churchillovim predsedstvom. Ugotovili so, da bi sicer potrebovali večje narodne skupine, kot so že parlamentarna unija, britanska skupnost in SZ. Evropa naj se združi ne glede na OZN zaradi prijateljskega sodelovanja s SZ in ZDA. A pobudo za to mora dati Evropa sama.

Stalin je trdil, da obstaja še iz vojnih časov sovjetsko-angleška pogodba, Bevin pa je 18. januarja opozoril, da se je ta spričo OZN preživela (sodelovanje po vojni). Kljub temu jo je VB pripravljena podaljšati še za 50 let. Stalin je odgovoril, da pogodba še drži, če bi prišlo do nemškega napada, za podaljšanje pa bi bila potrebna razna dopolnila.

Ker je bilo več glasov za to, da bi morala potekati konferenca o nemški mirovni pogodbi, je francoska vlada 22. januarja 1947 poslala vladam treh velesil predlog o ureditvi Nemčije. Vzpostavili naj bi gospodarsko enotnost Nemčije s centralnimi uradi, v katerih naj — pod pogoji — sodeluje tudi Nemčija. Dežele naj imajo med zasedbo samostojnost na določenih kulturnih področjih in glede javne varnosti. Določiti je treba, kaj spada pod nemško centralno oblast in pod oblast

zaveznikov. Okupacijske sile naj imajo nad deželami in lokalno oblastjo pravico kontrole in veta in naj imajo za to svoje organe. Nemčija naj bo federalna država z enakimi pravicami in dolžnostmi vseh zveznih dežel, vsaka deželna vlada naj imenuje v soglasju s svojim parlamentom 4 poslance v zvezni parlament, ki naj za 4 leta voli zveznega predsednika, ta pa naj imenuje zvezno vlado (svet). Glavno mesto naj bo Berlin.

Bevin je pred spodnjim domom opozarjal na velike težave zaradi mirovne pogodbe z Nemčijo. Ne bi smeli dopustiti, da zdrkne Nemčija v gospodarsko depresijo, a ohraniti je treba evropsko varnost. Najboljša rešitev bi bila demokratična decentralizacija, saj okupacija veliko stane. Zato sta se britanska in ameriška cona združili, cilj pa naj bo združitev vseh štirih con. Urediti je treba tudi vprašanje meja.

Toda oglasil se je član zavezniškega kontrolnega sveta maršal Sokolovski, da zavezniški kontrolni svet ni nikdar dovolil bicone. To je le spodbuda nemški reakciji proti potsdamski konferenci.

Churchill, ki je že konec decembra 1946 v spodnjem domu dejal, da britanski imperij razpada tako hitro kot kopni ameriško posojilo, se je 12. marca 1947 znova lotil britanske vlade. V manj kot dveh letih se je dežela s svojega ponosnega in slavnega položaja znašla na tleh. Preden bo vlada nacionalizirala našo industrijo, naj se najprej nacionalizira sama in pokaže, da je predvsem britanska in nato socialistična. Socializem vlade uničuje svobodno življenje Britancev, hromi nacionalno podjetnost in načenja energijo naroda. Za racionalizacijo kruha ni pametnega razloga; britanski narod je podhranjen in življenjska oskrba je slabša kot na Nizozemskem, v Belgiji in na Danskem. Namesto da bi Nemci sami skrbeli za svoje zadeve, daje britanska vlada 120 milijonov funtov šterlingov na leto, da bi rešila nemško vprašanje, a še svojega ne more. Britanska vlada poskuša učiti Nemce sovražiti nacionalsocializem, a se ji je posrečilo le to, da Nemci sovražijo Britance.

2. FRANCOSKA UNIJA IN TRUMANOVA DOKTRINA

Medtem se je na de Gaulla sprožil prvi plaz očitkov, da poskuša postati diktator, kar je seveda odločno zanikal. Po volitvah je prenesel na parlament vsa pooblastila, ki jih je imel; kritiziral je osnutek ustave, katerega je parlament sprejel. Šef države mora biti izvoljen neposredno in imeti mora pravico imenovati vlado, predsedovati ministrskemu svetu, podpisovati vladne dekrete, razpusti lahko skupščino itd. Francoska unija mora biti res francoska.

O bližnjem referendumu o ustavi je dejal, da bo glasoval z »ne«, kar želi tudi od Francozov. Če bi referendum sprejeli, ne bi omejili samovolje strank in sledili bi nemoč, nered in diktatura, kar bi bilo vse v sedanjih okoliščinah smrtno nevarno. Če načrt ne bo sprejet,

mora skupščina napraviti novega, ki bo ločil tri državne oblasti in postavil temelje prave demokracije.

Kljub temu so na referendumu ustavni načrt vlade potrdili (9 : 8 milijonov glasov) in Francija je dobila ustavo IV. republike, ki je začela veljati konec 1946. Ustanovljena je bila *francoska unija* (matične dežele, čezmorski departmaji in dežele ter pridružene države). De Gaulle je po referendumu dejal, da so tri stranke prevzele odgovornost za ustavo, po kateri vsa državna oblast izhaja iz teh strank (ne iz ljudstva) in je od njih odvisna.

Prišli smo do prvega javnega, pomembnega imperialističnega političnega in gospodarskega posega ZDA prek Atlantika. Truman je 12. marca 1947 pred kongresom izjavil, da je grška vlada poslala ZDA nujno prošnjo za finančno in gospodarsko pomoč. »Eden od najplemenitejših ciljev zunanje politike ZDA je, da živijo narodi svobodno, brez pritiska, kar je bila že temeljna misel za vojno z Nemčijo in Japonsko. Grčija potrebuje vse, od hrane do orožja. Prav take potrebe kaže tudi Turčija in mi smo edina dežela, ki lahko pomaga.« Truman je opozoril, da so pred kratkim — proti svoji volji — dobile totalitaristične režime Poljska, Romunija in Bolgarija. Za Grčijo in Turčijo je predlagal do 30. junija 1948 420 milijonov dolarjev in tja naj bi poslali tudi vojaške in civilne strokovnjake.

Izjavo in vse, kar je po njej sledilo, imenujemo *Trumanovo doktrino*. Ta naj bi z denarjem zajezila sovjetski vpliv v Grčiji in Turčiji, ki so ju ZDA imele za svojo interesno sfero (vzhodno Sredozemlje kot most na Srednji in Daljni vzhod). To je bil torej velik odklon od klasične Monroejeve doktrine.

Nam že znani podpredsednik ZDA, demokrat Wallace, je k tej Trumanovi doktrini dejal, da prevzemajo ZDA »na mejah policijsko službo proti SZ«. Te meje so na kritičnih območjih in nekega dne utegne priti do nove svetovne vojne.

Razumljivo je, da so te besede povzročile v ameriškem kongresu hude proteste in zahtevo, da je treba Wallacea postaviti pred sodišče, ker je sovražno govoril o politiki ZDA »pod vplivom tuje vlade«. Eden od republikanskih poslancev je dejal, da bi Wallacea, če bi bil državljan tiste dežele, katere stvar zastopa, ob vrnitvi ustrelili. Neki demokratični poslanec pa je dejal, da je Wallace govoril tako, kot da je na poti v Moskvo, od koder se ne misli vrniti. Nasprotno pa je Churchill te besede zelo pohvalil, da pomenijo velik korak k miru. Če bi ZDA to storile pred vojno, bi je ne bilo, še boljše pa bi bilo, če bi to storile že pred prvo svetovno vojno. »Te besede samo pozdravljamo, ker naša politika in verjetno tudi politika ZDA temeljita na prijateljstvu do SZ, to je na prijateljstvu moči in ne na pomirjevanju, ki izvira iz naše šibkosti.«

K Trumanovi doktrini so imeli tudi v SZ dosti pripomb. Uradni časopis Izvestja je že 14. marca zapisal, da je to resno vmešavanje v notranje zadeve druge države in da kaže apetite zainteresiranih kro-

gov ZDA. Toda stare metode kolonializma in trdosrčnih politikov so preživele. Kaj bo ostalo od suverenosti Grčije, če ji bodo sedli na vrat civilni in vojaški inštruktorji z 250 milijoni dolarjev? Tega hrabri grški narod ni zaslužil. Že britanske sile niso prinesle Grčiji miru. Notranji spori in revščina so vedno hujši. Sedaj ne bo nič bolje. Nihče ne ogroža Turčije in ZDA jo hočejo z dolarji le spraviti pod svojo kontrolo.

Britanska vlada je 17. marca obvestila spodnji dom, da je Truman pred objavo svoje doktrine ni nič vprašal in da njegov načrt ne spreminja dejstva, da se bodo britanske sile čimprej umaknile iz Grčije. Namestnik zunanjega ministra ZDA je nato pojasnil, da ZDA ne bodo prevzele britanske obveznosti v teh dveh deželah in da tudi ne bodo vodile britanske politike. Dale bodo le gospodarsko podporo. Grčija bo dobila 300 milijonov dolarjev, od tega polovico za oborožitev, da bo »opravila z gverilo«, 20 milijonov za obnovo poljedelstva in 130 za splošno obnovo.

V ZDA so 23. marca pojasnili tudi svoje načrte o pomoči Nemčiji. Njeni industriji bodo dali svobodo, kontrolirali pa jo bodo, da ne bo delala orožja. Prenehati se mora demontiranje in prisvajanje celih tovarn, razen za oboroževalno industrijo, težave pa so nastale zaradi tega, ker je SZ odpeljala iz svoje cone velik del temeljne industrije. Nemška industrija mora ostati v nemških rokah, Porurje in Porenje naj se ne odcepita, ker sta srce nemškega industrijskega gospodarstva. Britanski in ameriški davkoplačevalci plačujejo vsako leto 600 milijonov dolarjev, da bi Nemci v obeh conah ne pomrli od lakote. Preostane le eno, zvišanje produkcije, a to je v Evropi nemogoče brez nemške proizvodnje.

TASS je na očitek, da SZ odvaža reparacijsko blago, 18. marca objavila tajni protokol z Jalte. V njem je rečeno, da morajo dati reparacije zlasti tistim državam, ki so nosile v vojni velika bremena in ki so zmagale. Zato naj plača Nemčija dve leti po kapitulaciji reparacije iz narodnega bogastva (doma in v tujini), to je, stroje, orodje, ladje, delnice, investicije itd. Letno naj plačuje tudi iz tekoče produkcije in s svojo delovno silo. Zato naj bi v Moskvi ustanovili posebno reparacijsko komisijo (SZ, VB, ZDA). Vrednost vseh nemških reparacij so določili na 20 milijard dolarjev, od katerih jih dobi SZ deset. Britanska vlada je na to odgovorila, da veljajo le sklepi potsdamske konference.

Vsekakor so znane Wallaceove besede vplivale tudi na Trumana, ki je takoj ukazal odstraniti vse prevratne elemente, vštevši komuniste in fašiste, iz javne uprave, pri kongresu pa so ustanovili odbor za preiskavo protiameriške dejavnosti. Slišali bomo še, da je imel odbor veliko dela, kajti ameriška demokracija ni bila preprosta in razumljiva ustanova. Trumanovo doktrino je senat sprejel 22. aprila 1947. V debati je demokratski senator Johnson dejal, da je to neke vrste vojna napoved SZ.

3. VZHODNO OD ŽELEZNE ZAVESE V EVROPI IN DRUGOD

Poglejmo nekoliko nazaj, kaj se je pomembnega dogajalo vzhodno od železne zavese, pa ne samo v Evropi. Nekaj smo o tem že govorili, a treba je povedati še tole. V sovjetski okupacijski coni (vzhodni Nemčiji) so sovjetske okupacijske oblasti že jeseni 1945 postavile 11 nemških pokrajinskih vlad z direktorji pod sovjetskim vojaškim poveljstvom, trgovino pa je že vodila nemška centralna uprava za trgovino in preskrbo. Konec oktobra 1946 je sovjetska vojaška uprava ukazala deportirati nemške strokovne delavce in znanstvenike iz sovjetske cone in Berlina v SZ za 5 let. Imeli naj bi enake pravice kot sovjetski strokovnjaki. SPD v Berlinu je proti temu ostro protestirala, pa tudi nekateri v ZDA, čeprav so tudi ZDA v svoji coni uporabile enake metode. Sovjetska vlada je odgovorila, da je ameriška vojska z oboroženo silo in v dveh urah odpeljala iz Turingije v ZDA 2400 nemških znanstvenikov in specialistov. V taborišču v Göttingenu je še 200 znanstvenikov svetovnega slovesa, ki se morajo vsak teden javljati pri britanski komandi. To ni samo sramotna žalitev Nemčije, temveč vse znanosti.

NEMČIJA

V ČSR je predsednik Beneš v začetku oktobra 1945 ugotovil, da je padla nemška narodna manjšina v državi od 3 milijonov na 300 000. Dejal je, da ČSR »ni niti vzhodna niti čisto zahodna dežela« in da more postati važen činitelj pri sodelovanju med Vzhodom in Zahodom. Dejal je tudi, da sta VB in ZDA še naprej (kot med vojno) prijateljici ČSR, kar je enako nepogrešljivo kot zveza z Rusijo. Želel je kar najtesnejše gospodarsko sodelovanje in prijateljske odnose z Avstrijo in Madžarsko.

ČEŠKOSLOVAŠKA

Ko je Beneš 15. oktobra 1945 dal izjavo za ameriški radio, je dejal, da je na socializacijo v ČSR vplivala tudi socialistična struktura v SZ kot *slovanski državi*. Toda ČSR je in ostane parlamentarna demokracija z lastnim režimom, neodvisna in suverena država. »SZ se ne vmešava v naše notranje zadeve in mi se ne vmešavamo v njene. Ker misli ne more zavreti nobena meja, si od SZ izposojujemo vse, kar more koristiti, kot tudi, kar je za nas koristnega v Angliji, ZDA in Franciji.«

Ne moremo reči, da je bil Beneš naiven, naivno pa je bilo njegovo taktiziranje in poskušanje sedeti na dveh stolih. Tako je moral mirno požreti oster protest britanske vlade zaradi nacionalizacije angleškega kapitala v ČSR, pa tudi, da je sovjetska vlada pri neurejenih mejnih vprašanjih s Poljsko popolnoma podprla to državo, ki je zasedla 5 okrajev v Zgornji Šleziji. Tako je mogla ČSR zahtevati samo še kanal do Odre. Parlamentarna demokracija se je kljub velikim težavam in žrtvam obdržala do začetka 1948.

Vsaj sprva je na Poljskem poskušal s podobno taktiko predsednik vlade Osobka-Morawski. Vendar je poudarjal vedno tesnejše odnose

s SZ in končno rešena mejna vprašanja. »Prisrčnih odnosov z VB še ni bilo, opozarjal pa je na potrebo po pomoči ZDA in na tradicionalno prijateljstvo s Francijo. A ni se mogel pohvaliti z razmerami doma: silno sta se širila korupcija in antisemitizem. Število Židov se je silovito zmanjšalo. Od predvojnih 3 in pol milijona jih je ostalo le še 600 000.

POLJSKA

Na Madžarskem so se kmalu začele rigorozne čistke med visokimi civilnimi in vojaškimi funkcionarji s poudarkom, da gre za Horthyjeve ljudi, in pod geslom, da »sovražniki naše demokracije ne morejo biti naši prijatelji«.

MADŽARSKA

V Bolgariji ni opozicija nastopila na prvih volitvah s svojo listo in lista domovinske fronte je zmagala z 90 % glasov. Temu so oporekale ZDA, odgovarjala pa jim je moskovska Pravda. Kot je znano — je pisala — je SZ večkrat poudarjala, da je nedovoljeno vsako vmešavanje v notranje zadeve kake države. To je poudarila sovjetska vlada že pri nedavnih volitvah v Jugoslaviji. Na novih volitvah 27. oktobra 1946 je nastopila tudi opozicija in dobila nekaj nad milijon glasov, medtem ko je domovinska fronta dobila skoraj 3 milijone od 4 milijonov in četrt oddanih glasov. Tudi v Romuniji je 20. novembra 1946 dobil vladni blok (demokratska unija) veliko večino, poražena pa je bila dvojna opozicija (Maniu in Bratianu).

BOLGARIJA

ROMUNIJA

Iz Grčije so se Angleži ob koncu vojne sicer umaknili, a že marca 1946 je zaplulo v pirejsko pristanišče ameriško vojno ladjevje. V senci topov teh ladij so v južni Grčiji izvedli referendum o kraljevi vrnitvi. Kralj se je res vrnil, a v Grčiji je prišlo do državljanske vojne, kajti južna Grčija je proglasila severno — partizansko za največjega sovražnika grške države. Na jugu je začela veljati Trumanova doktrina in z njo prihajati velika denarna in gospodarska pomoč ZDA. Avgusta 1947 so grški partizani na severu proglasili grško republiko, voditelj ELAS, general Markos, pa je sestavil vlado.

GRČIJA

Toda leta 1948 je začela južna Grčija ob podpori ZDA ofenzivo proti severni Grčiji. Začeli so se hudi in krvavi boji posebno za pogorje Gramos, kjer je imel Markos svoj štab. Z zlomom odpora grških partizanov se je oktobra 1948 končala državljanska vojna.

Mnogo bolj zapleten položaj pa je bil na Bližnjem in Srednjem vzhodu, kjer se je stikala črta interesnih sfer zahodnih velesil in SZ, kjer se je porajala nacionalna zavest arabskih narodov, kjer je nastajala židovska država in kjer so pod zemljo ležali neizčrpni zakladi nafte.

Velika gibanja na Bližnjem vzhodu, ki so bila tudi že posledica dogodkov med vojno in neposredno po njej, zlasti pa doseljevanje Židov v Palestino so povzročila, da je 6 arabskih držav (Irak, Egipt, Sirija, Libanon, Transjordanija, Saudska Arabija in Jemen) že marca

1945 ustanovilo v Kairu arabsko zvezo (ligo), ki naj bi narode združevala in varovala mir med njimi. Posebno trdna zveza to ni nikdar bila, je pa že v začetku decembra 1945 zelo odločno poudarjala, da bodo Arabci izgubili demokratične pravice odločati o lastnem domu, če zmaga židovsko gibanje za ustanovitev samostojne države v Palestini (sionizem). Sionizem poskuša z nasiljem ustvariti židovsko večino v Palestini, kar bo nujno vodilo do bojev. Kmalu zatem je liga zahtevala že popoln bojkot in blokado Palestine.

Vlada ZDA je 24. septembra 1945 predlagala britanski vladi, ki je imela mandat nad Palestino, da bi razpravljali o tem problemu. Toda britanska vlada je poklicala na pomoč VS. Arabska liga je takoj objavila, da je prišel čas, ko naj Arabci — če bo treba — zagrabijo za orožje in se rešijo Židov. Arabci vsakodnevnega doseljevanja Židov ne bodo dopustili, pripravljeni pa so dati Arabcem in Židom v neki neodvisni državi povsem enake pravice in polno svobodo v kulturnih in verskih zadevah.

Sredi oktobra 1945 so vlade Egipta, Sirije, Libanona in Iraka (torej ne vse v arabski ligi) z noto opozorile vlado ZDA, naj ne urejuje palestinskega vprašanja brez privolitve Arabcev. Vsak predlog, da bi Židje odkupovali zemljo od Arabcev, gre le v arabsko škodo. Ustanoviti sionistično državo je možno le s pomočjo in pritiskom tuje oblasti.

Truman je 18. oktobra izjavil, da Attlee ni hotel privoliti v doselitev 50 000 Židov v Palestino, temveč le v 8000 na mesec. Byrnes pa je dejal, da se ZDA ne bodo strinjale s končno rešitvijo palestinskega vprašanja brez posvetovanja z Židi in Arabci. Kralj Saudske Arabije je že med vojno rekel Rooseveltu, da nimajo židovske zahteve po Palestini ne zgodovinskih ne naravnih pravic, da so v Palestini živeli Arabci že 3500 let pred Kristusom, Turki 1300, Židje pa le 380 let. Židje so si ustvarili domovino po vsem svetu in Palestina je bila le en del. Ustanovitev židovske države v Palestini bi bila smrten udarec za Arabce, nenehno ogrožanje miru in nevarnost za sosede.

O palestinskem problemu je razpravljal spodnji dom 13. novembra. Odkar je imela VB mandat nad Palestino, je dejal Bevin, so bila vsa prizadevanja za sodelovanje Arabcev z Židi brezuspešna. Da bi morda le dosegli spravo, naj ustanovijo britansko-ameriško preiskovalno komisijo, ki naj prouči politične, gospodarske in socialne odnose v Palestini, položaj Židov v deželah, kjer so bili žrtve nacistov in ali morejo še naprej tam živeti brez diskriminacije in zatiranja. Ničesar ne smejo reševati s silo, temveč sporazumno z velesilami, tudi s SZ.

Ta preiskovalna komisija je že 10. decembra 1945 svetovala, naj obe državi sestavita odbor za naseljevanje Židov v Palestini, kongres ZDA pa naj doseže zanje pri britanski vladi neomejeno naseljevanje. Toda britanska policija in vojska sta konec leta 1945 zaprli v Palestini zaradi terorističnih dejanj več tisoč Židov.

Na konferenci te komisije je 29. januarja 1946 britanski član izjavil, da sionizem v Palestini ni versko, temveč nacionalsocialistično gibanje, precej podobno nemškemu nacionalsocializmu. Ustanovitev židovske države v Palestini bi ustvarila le negotovost na Bližnjem vzhodu in fanatični sionisti bi postali hudi sovražniki Anglije. Arabska liga je vse vplivnejša in Arabci se bojijo, da bodo zaradi naseljevanja Židov postali manjšina in da se bodo morali podrediti tujim židovskim zakonom. VB se bo temu uprla s silo. Problem židovskih beguncev naj reši OZN skupaj z Arabci, a ZDA in VB naj pri tem pomagata.

Pred plenumom OZN je 1. februarja 1946 ta problem res načel sirski delegat. Poudaril je, da je to politično vprašanje, želja Arabcev pa je, naj OZN najde za Žide kako drugo domovino. Arabci so s sedaj živečimi Židi v Palestini pripravljeni živeti po bratovsko, vendar naj Palestina ostane za Žide le njihova duhovna domovina. Delegat je bil proti delitvi Palestine v arabsko in židovsko državo in dejal je, da bo tudi majhna židovska država zaradi 14 ali 15 milijonov dobro živečih in vplivnih Židov v tujini postala žarišče nemirov.

Vse to je registriral sovjetski tisk 3. februarja le z majhno pripombo, da »skrivnostna britansko-ameriška komisija dela brez kakršnegakoli pooblastila neposredno prizadetih strank«.

Arabska liga je v začetku marca 1946 opozorila britansko-ameriško komisijo, da bo Palestina v rokah Židov središče vseh sporov, mednarodnih intrig in verskih bojev. Ni v prid mednarodnega miru in strpnosti, če velesile uporabljajo svojo vojsko, da bi branile umetno ustvarjeno deželo. Arabska liga bo odločno zavrnila vse sionistične cilje, vendar je pripravljena sodelovati pri pozitivni rešitvi palestinskega vprašanja, da bi povrnili red in mir.

Kmalu zatem je eden od vidnih židovskih voditeljev v Palestini, David Ben Gurion, dejal, da je bila od 600 000 Židov, živečih v Palestini, v tej deželi rojena ena tretjina in da je sedanje trenje med Arabci in Židi le prehodno. Drugače je trdil arabski voditelj Huseini; rekel je, da Arabci niso izjave britanskega ministra Balfourja (med prvo svetovno vojno o dovolitvi naseljevanja Židov v Palestino) in britanskega mandata nad Palestino nikdar priznavali in ju tudi sedaj ne. Židovsko vprašanje je svetovni problem in morajo ga rešiti zunaj Palestine. Arabci zahtevajo neodvisnost Palestine, konec načrtovanja židovske domovinske države, konec britanskega mandata, pa židovskega naseljevanja in prodajanja arabske zemlje Židom.

Britanska vlada je v beli knjigi 20. aprila 1946 izdala poročilo britansko-ameriške komisije za Palestino. V poročilu je rečeno, da za naselitev Židov ni bilo mogoče najti druge države. Za Palestino naj postavijo vlado, ki bi ob mednarodnem jamstvu varovala koristi kristjanov, muslimanov in Židov. Država naj ne bo ne arabska ne židovska, sedanji britanski mandat naj ostane, dokler OZN ne postavi drugega skrbništva. Jewish Agency (politično vodstvo Židov, ki je imelo tudi pravico nadzorovati priseljevanje Židov), naj sodeluje z britanskim

mandatarjem in preprečuje teror in ilegalno židovsko naseljevanje. Židom in Arabcem je treba dopovedati, da bodo vsak poskus — doseči nekaj svojega s silo — onemogočili z vsemi sredstvi.

Poslaniki Egipta, Iraka, Saudske Arabije, Libanona in Sirije so vladi ZDA izročili v zvezi s tem priporočilom protestno noto, a Truman ga je sprejel kot podlago za politiko ZDA v Palestini.

Na izrednem zasedanju arabske lige so 14. junija 1946 imenovali poseben odbor za Palestino, ki je dobil za nalogo najprej sestaviti nekakšen višji palestinski arabski odbor, zahtevati razpustitev sionističnega gibanja in razorožitev teroristov. Priporočil naj bi arabskim državam, naj kaznujejo tiste, ki prodajajo zemljo Židom itd. Ustanovili naj bi palestinski sklad, v katerega bi dajali vsi Arabci, izboljšali naj bi propagando in svetovali palestinskim Arabcem, naj se združeni upro sionistom. Toda prav istega dne je Truman postavil ministrski odbor za Palestino, ki naj bi vodil naseljevanje Židov.

Konec junija 1946 je začela VB v Palestini prave vojne operacije zaradi vedno bolj krvavih nemirov, ki jih je povzročal del Židov. To je Attlee 1. julija opravičeval pred spodnjim domom. Govoril je o sabotažah in o terorizmu, o tem, da je vse napade načrtovala »zelo razvita vojaška organizacija«, da po vsej deželi obstaja ilegalna oborožena vojska Hagana (70 000 borcev, mobilne enote po 5000 ljudi, in dvoje terorističnih organizacij) in da Židje posnemajo v grozodejstvih nacistični sistem.

Truman je 3. julija izjavil, da je vlada ZDA pripravljena organizirati prevoz 100 000 Židov v Palestino in plačati stroške. Prava vojna v Palestini pa se je nadaljevala. Ben Gurion je 27. julija poudarjal, da je odgovorna za vse nemire, sabotaže in brezpravnost britanska vlada, saj v Palestini že 7 let vlada brezpravno stanje. Istega dne je Churchill pred spodnjim domom dejal, naj se VB odpove mandatu nad Palestino in ga izroči OZN, če se palestinskega vprašanja ne da rešiti v sodelovanju z ZDA. »Popoln nesmisel je palestinski prostor ponujati Židom, ki hočejo zapustiti Evropo. Že nekaj let je jasno, da so VB naprtili nepravičen del odgovornosti in bremen za izpeljavo sionistične politike, ZDA pa stojijo ob strani in ne naredijo nič, pač pa kritizirajo pomanjkljivosti britanske politike popolnoma svobodno in neodgovorno.«

Konec julija 1946 so potekale velike britanske vojaške operacije proti dvema židovskima terorističnima organizacijama v Tel Avivu (proti Irgun Zwai Leumi in Zvezda), podzemna armada Hagana pa je izdala letak proti terorističnim akcijam.

Enaintridesetega julija je šef britanskega tajnega sveta izjavil pred spodnjim domom, da se je britanska vlada pripravljena pogajati z ZDA na konferenci o Palestini. Ker političnih teženj obeh narodnosti ni mogoče uskladiti, je trenutno najboljša rešitev razdeliti deželo na pokrajine. Zato naj Palestino razdele na štiri dele, arabski in židovski del, Jeruzalem in Negev. Židovski del naj obsega ozemlje, kjer so Židje že naseljeni, Jeruzalem naj obsega okolico z Betlehemom, Negev je

nenaseljena puščava na jugu Palestine, ostali del Palestine pa naj bi bil arabski. Ti deli ali pokrajine naj bi imeli lokalne avtonomije z vladami, nad njimi pa bi bila centralna vlada. Jewish Agency je takoj odgovorila, da o predlogu ni mogoče razpravljati.

Britanska vlada je 12. avgusta svetovala palestinski civilni upravi (vladi), naj ne dovoli več naseljevanja Židov in naj nove kontingente doseljencev internira na Ciper ali v katera druga pristanišča. Da ni mogoče tega pravilno urediti, je kriv sionizem. Židovski nacionalni svet v Palestini je ostro protestiral proti izganjanju Židov na Ciper, pa tudi židovska svetovna eksekutiva v Parizu, trdeč, da gre za »dejanje grozovitosti« in da bo svetovno židovstvo še naprej podpiralo naseljevanje.

O bližnji konferenci, ki naj bi o Palestini potekala v Londonu, je Truman 16. avgusta dejal, da ZDA nimajo nobenega načrta za rešitev palestinskega vprašanja. »Ni ga mogoče rešiti, da bi bili obe strani popolnoma zadovoljni, in treba bo precej razuma.«

Na konferenci 10. septembra v Londonu ni bilo ne Jewish Agency ne palestinskih Arabcev. Attlee je dejal, da bo možna rešitev šele, ko bodo vsi prizadeti pripravljeni na koncesije in ko bodo upoštevali tudi koristi drugih. Britanska vlada je 25 let blagohotno spremljala naraščajočo arabsko narodno zavest. Do spora je prišlo zaradi navzkrižij med britansko politiko in arabskimi težnjami, kar je treba rešiti, a le z realizmom in s sporazumevanjem. Britanska vlada je naredila načrt, o katerem naj bi razpravljali. Načrt je obsegal delitev Palestine, arabski zastopniki pa so zahtevali ustanovitev palestinske dežele in v njej enakopravnost Židov, vendar brez slehernih prednosti.

Končno so ustanovili odbor za študij arabskih predlogov, ki so predvidevali ustanovitev začasne vlade za Palestino; vlado bi sestavljalo 7 Arabcev in 3 Židje, britanski visoki komisar pa bi imel v prehodnem razdobju pravico veta. Po proporcu prebivalstva bi izvolili konstituanto 60 članov, ki naj bi sprejeli ustavo. Po sprejetju ustave bodo parlamentarne volitve, določili bodo predsednika države, VB bo obdržala mandat in priznala neodvisnost države najkasneje do konca 1948. Palestina naj bo federativna država, varuje naj svete kraje, svobodno izvajanje verskih predpisov itd.

V začetku oktobra so konferenco prekinili, 18. oktobra pa je dobil Truman pismo saudskega kralja, da Arabci že stoletja živijo v Palestini, Židje pa da niso drugega kot »nasilen narod, ki pod krinko humanosti dela nasilje, želeč doseči svoj cilj«. Njihove želje ne segajo samo do Palestine, temveč na druge arabske države, kjer so sveti kraji.

Na 22. sionističnem kongresu 10. decembra 1946 v Baslu je šef svetovne sionistične organizacije Jewish Agency dr. Weizmann dejal, da so vrata Palestine zaprta Židom v najhujši stiski, odločno pa je zanikal teroristične akcije ekstremistov. Rekel je, da med Židi in Arabci ni nepremostljivih nasprotij in da ustanovitev židovske države ne ogroža arabskih koristi. VB ima danes dve možnosti, izpolniti dolž-

nost mandatarja ali pa mandat odložiti. Načrt o federativni uniji pa je za Žide nesprejemljiv.

Za novo leto 1947 je britanska vojska zasedla večji del palestinske obale in postavila blokado. Akcije proti Irgun Zwai Leumi po srditosti niso popustile. Churchill je konec januarja 1947 v spodnjem domu dejal, da vlada nima do Palestine jasne politike. Če bo konferenca o tej deželi sklenila, da mora VB sama rešiti vprašanje, bo to odobraval. ZDA bi morali dati rok 6 mesecev, če so pripravljene sodelovati pri reševanju problema in če so voljne prevzeti pol stroškov. Sicer naj VB mandat odloži OZN.

V začetku februarja 1947 je britanska vlada postavila vsem judovskim političnim in upravnim organizacijam in vojski (Hagani) ultimat, naj v sedmih dneh pozovejo židovsko občino k sodelovanju z britansko policijo in vojsko. Odklonitev bi pomenila preklic mednarodnega položaja židovske občine, razglasitev izrednega stanja in vojaške akcije proti ekstremistom. Na londonski palestinski konferenci je sirski delegat izjavil, da je arabska liga proti delitvi Palestine, o židovski državi pa da ni treba niti razpravljati. Jewish Agency je zahtevala, da VB obdrži mandat ali da razdele deželo, zagotové nadaljnje doseljevanje in odpravijo prepovedi o pridobivanju zemlje.

Ob koncu konference je Bevin poudaril, da niso sprejeli nobenega britanskega predloga kot podlage za nadaljnjo razpravo in da bo britanska vlada vso zadevo izročila OZN. Pred spodnjim domom je 18. februarja povedal, da so predloge britanske vlade odklonili tudi Židje in Arabci. Takrat je bilo v Palestini 1,2 milijona Arabcev in 600 000 Židov. Če bo OZN prevzela problem, naj tudi prevzame skrbništvo za 5 let in v prvih dveh letih doseli 96 000 Židov in naj začne popis predelov, ki jih bodo dobili, drugod pa morajo imeti večino Arabci. Če bi delala pri tem ovire židovska agencija, naj jo razpusté.

V začetku aprila 1947 je Ben Gurion na nekem židovskem zborovanju obsodil terorizem, VB pa je od generalnega sekretarja OZN zahtevala, *naj uvrsti palestinski problem na dnevni red plenuma, izredni plenum OZN pa naj takoj sestavi poseben odbor za Palestino.* Vlade Egipta, Iraka, Libanona, Sirije in Saudske Arabije so konec aprila zahtevale, naj da generalni sekretar OZN na dnevni red vprašanje o prenehanju britanskega mandata in izjavo o neodvisnosti Palestine.

Tudi še vedno neodvisna francoska mandata Sirija in Libanon sta bila proti naseljevanju Židov v Palestini, proti nadaljnji infiltraciji sionizma in za umik zavezniških sil. Trinajstega decembra 1945 sta vladi VB in Francije izjavili, da sta za neodvisnost Sirije in Libanona in da ju bosta predlagali za članici OZN. Glede umika svojih sil pa sta se pripravljeni pogajati. Že 5. februarja 1946 sta Sirija in Libanon zahtevala umik francoskih in britanskih sil in predlagala, naj zadevo reši OZN. VS je o tem že kmalu razpravljal, a sovjetski delegat je postavil veto. Francija in

SIRIJA IN LIBANON

VB sta svoje sile umaknili že konec aprila 1946, a nemiri v obeh deželah niso prenehali.

Egipt je zahteval 24. septembra 1945 odhod britanskih sil in združitev s Sudanom, a ker se britanska vlada za to ni dosti zmenila, je prišlo februarja 1946 v Kairu do velikih nemirov in egiptovska vlada je na protest britanske odgovorila, da je za vse to kriva VB, ker noče odpoklicati svojih sil iz Kaira in Aleksandrije. Končno je britanska vlada obljubila umaknitev čet, če Egipt sklene vojaško zvezo z VB. Britanske sile so res začele zapuščati Egipt, za Sudan pa je britanska vlada izjavila, da bo neodvisen šele po 20 letih. Novembra 1946 so sklenili pogodbo, da VB umakne svoje sile do konca marca 1947, in to iz Kaira, Aleksandrije in delte Nila, ne pa z območja Sueškega prekopa.

EGIPT

Težje je bilo z Iranom, ki ga je takoj po vojni znova začela zasedati sovjetska vojska in hotela odtrgati Azerbajdžan. Na pritožbo Irana pri VS je sovjetski delegat odgovoril, da je navzočnost sovjetskih čet na iranskem ozemlju povsem pravilna in da je v soglasju s sovjetsko-iransko pogodbo iz 1921. in sovjetsko, britansko in iransko pogodbo iz 1942. Iranska vlada je odgovorila, da nemiri na severu niso vzrok za sovjetsko agresijo, pač pa da se sovjetska vlada ni hotela pogajati z iransko. Iran je pred VS zahteval konec vmešavanja in podpiranja upornikov. Terjal je, da se sovjetska vojska umakne do 2. marca 1946. Sovjetski delegat Višinski je izjavil, da se je sovjetska vlada pripravljena pogajati direktno in da je razpravljanje pred VS nepotrebno, čemur je VS konec januarja 1946 tudi pritrdil.

IRAN

Na novo iransko pritožbo je sovjetski delegat v VS dal veto in je dejal, da se bo sovjetska vojska začela umikati iz Irana 24. marca in da bo umik trajal 6 tednov. Ker se ni začel, se je Iran znova pritožil, a VS je 25. marca pritožbo odložil za en dan, da bi dobil poročilo, če se sovjetske čete umikajo in če bo to trajalo res tako dolgo, kot je bilo rečeno.

Šestindvajsetega marca je stekla v VS težavna razprava. Sovjetski delegat Gromiko je predlagal, da bi črtali iransko pritožbo z dnevnega reda, ker se je umik začel 24. marca. Byrnes (ZDA) je bil proti, saj bi moral VS vedeti, da obstaja pogodba o umiku, in poznati njeno vsebino. VS je sovjetski predlog odložil, a naslednjega dne je sovjetski delegat sejo zapustil, iranski delegat pa je izjavil, da mu ni o taki pogodbi nič znanega.

Osemindvajsetega marca je bila tajna seja, na kateri sovjetskega delegata ni bilo. Poslal pa je obvestilo, da SZ ne izstopa iz OZN, a da njen delegat ne bo prihajal samo na seje o iranskem vprašanju. Za sejo VS 2. aprila je Gromiko pisal generalnemu sekretarju, da se je umik res začel 24. marca, iranski delegat pa je izjavil, da sovjetski funkcionarji še naprej ovirajo vlado in da se vtikajo v notranje zadeve ter da vlada sovjetske zveze povezuje umik svojih čet s pogoji:

z ustanovitvijo iranskosovjetske petrolejske družbe in z avtonomijo Azerbajdžana. Pristavil je, da je iranska vlada pripravljena umakniti obtožbo proti SZ, če se ta odpove gornjim pogojem in izprazni Iran do 6. maja.

Gre torej za sovjetske pogoje, ki jih je iranska vlada objavila šele 4. aprila 1946, a so jih postavili na pogajanjih v Moskvi že februarja istega leta. Takrat sta se iranski šah in SZ dogovorila o ustanovitvi mešane naftne družbe; prvih 25 let naj bi pripadlo Iranu 49 % delnic in SZ 51 %, v drugih 25 letih pa vsakemu pol. Takrat je TASS poročala, da se bodo začele sovjetske sile umikati 24. marca in da bo umik končan v 6 tednih, za Azerbajdžan pa da bosta poiskala iranska vlada in azerbajdžanski narod miroljubno rešitev.

Tako je VS (brez sovjetskega delegata) 4. aprila sprejel resolucijo, v kateri je rečeno, naj bi odločitev o iranskem vprašanju odložili do 6. maja. Do takrat naj obe strani poročata o odhodu sovjetskih sil, nato pa bo VS določil, ali so potrebni še nadaljnji ukrepi. Iranski delegat je želel, naj vprašanje še ostane na dnevnem redu.

Kmalu zatem je Truman opozoril na težke probleme na Bližnjem in Srednjem vzhodu (Iran). Ozemlje ima velika naravna bogastva, ugodne vodne poti in strateške točke, a prebivalci niso dovolj močni, da bi se posamič ali skupaj uprli agresiji. Verjetno bodo za to območje še huda tekmovanja velesil, ki se lahko sprevržejo v boje. OZN ima pravico braniti neodvisnost teh držav, da ne bi prišlo do infiltracije. ZDA jim bodo pomagale do boljšega življenja.

Gromiko je 8. aprila opozoril VS, da le-ta ni sprejel sovjetskega predloga, naj zadevo umaknejo z dnevnega reda. Iz objavljene pogodbe je razvidno, da je »prišlo do sporazuma v vseh vprašanjih«. Tako se je potrdila pravilnost sovjetskega predloga. Toda VS je sklenil 6. maja nadaljevati razpravo, kot je iranski delegat ponovno zahteval. VS je na tajni seji predlagal, naj zadeva še ostane na dnevnem redu, vendar Gromiko zahteva, da jo črtajo, kajti sedaj je to izključno stvar varnostnega sveta.

Toda sovjetski pritisk na iransko vlado ni popustil in 14. aprila je iranski zunanji minister sporočil svojemu delegatu v OZN, naj zaradi sklenjene iransko-sovjetske pogodbe umakne pritožbo pred VS. Gromiko je pristavil, da so diskusije o tem brezpredmetne, Stettinius (ZDA) pa, da položaj ni nič bolj jasen in da njegova vlada zahteva, da zadeva ostane na dnevnem redu.

Sedemnajstega aprila je generalni sekretar OZN sporočil, da ni več nobene pravne utemeljitve, da bi problem še mogel ostati na dnevnem redu. Toda Stettinius je opozoril, da je prišlo do nenadnega padca iranske vlade prav zdaj, ko so sovjetske sile še v Iranu, zato ne bi v ničemer zadevalo sovjetsko-iranske pogodbe, če bi vprašanje obdržali na dnevnem redu. Sklenili so, naj odbor strokovnjakov pripravi mnenje za naslednjo sejo. Še istega dne je Bevin pred spodnjim domom

ZEMLJEVID POVOJNE RAZDELITVE NEMČIJE

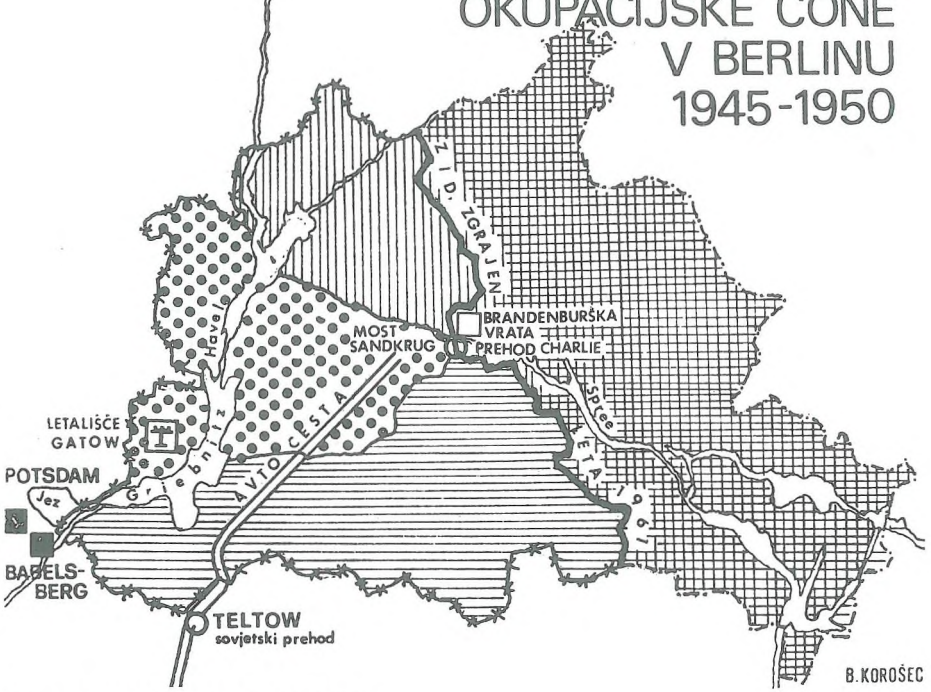

OKUPACIJSKE CONE V BERLINU

MEJA MED ZAHODNO IN SOVJETSKO CONO V NEMČIJI

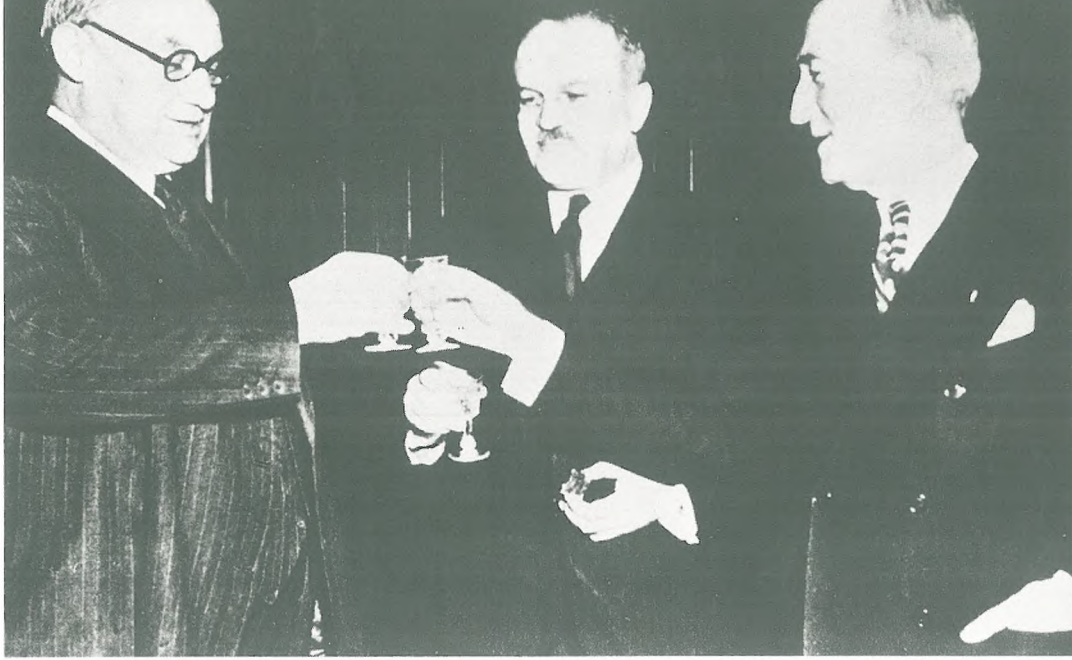

TRIJE MINISTRI ZA ZUNANJE ZADEVE
ERNEST BEVIN, VJAČESLAV MOLOTOV IN JAMES BYRNES PO VOJNI

STANOJE SIMIĆ PODPISUJE V IMENU JUGOSLAVIJE USTANOVNO LISTINO OZN
V SAN FRANCISCU JUNIJA 1945

HIROŠIMA, POGLED NA DEL MESTA, 6. AVGUSTA 1945

WINSTON CHURCHILL JE IMEL 5. MARCA 1946 V FULLTONU (ZDA) ZNAMENITI PROTIKOMUNISTICNI GOVOR, V KATEREM JE PRVIČ UPORABIL IZRAZ »ŽELEZNA ZAVESA«

STALIN ODGOVARJA CHURCHILLU

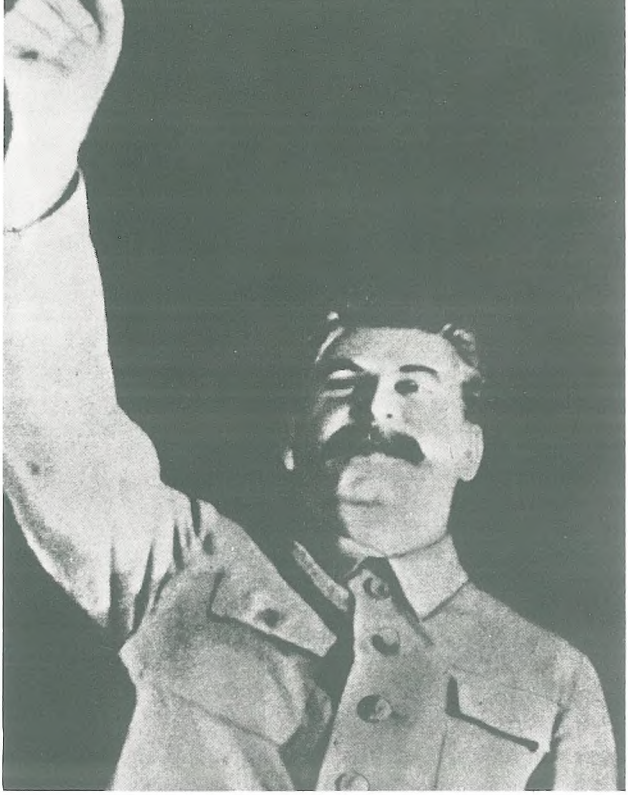

DE GAULLE SE JE LETA 1946 RAZOČARAN UMAKNIL V RODNI COLOMBEY — LES DEUX ÉGLISES IN PRIČEL PISATI VOJNE SPOMINE

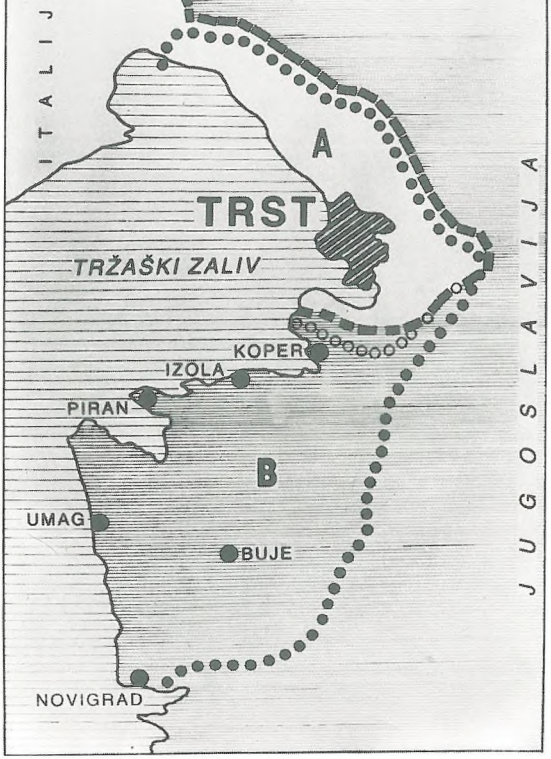

ITALIJANSKO-JUGOSLOVANSKA MEJA MED LETI 1945—1954

EDVARD KARDELJ NA PLENUMU PARIŠKE MIROVNE KONFERENCE (29. JULIJA—15. OKTOBRA 1946)

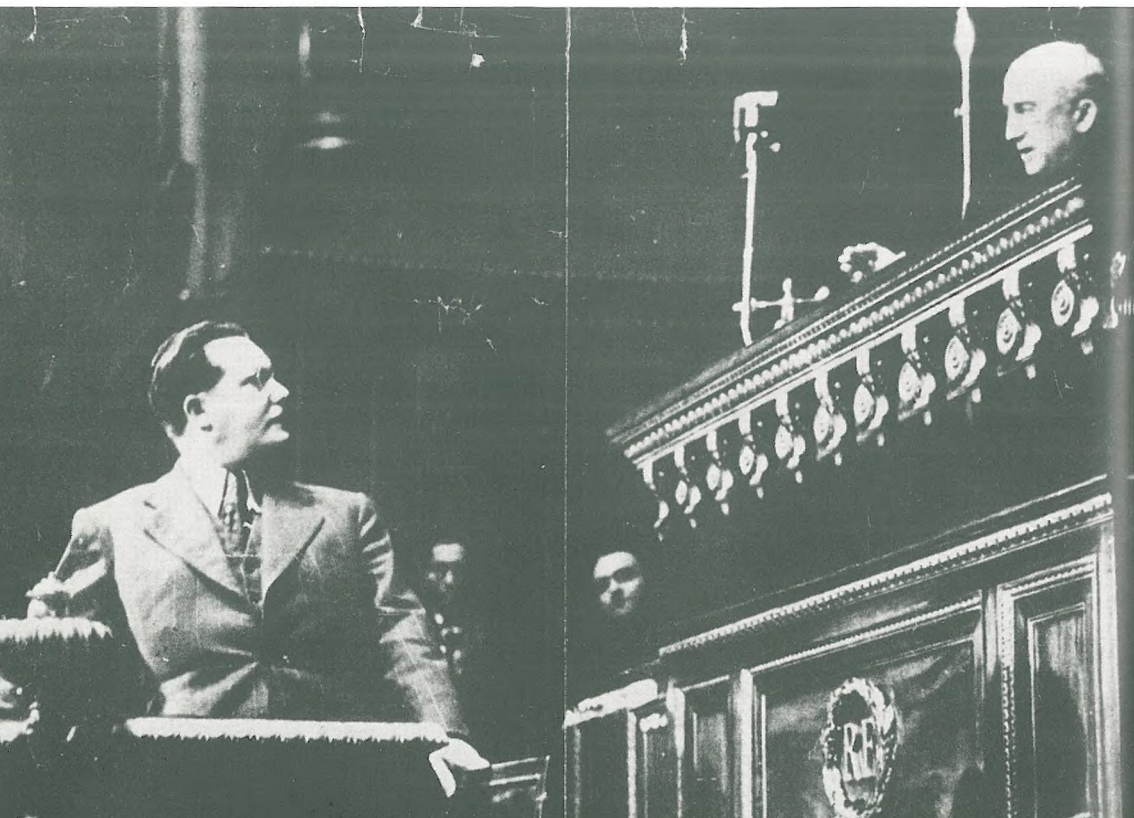

OBROK MED NÜRNBERŠKIM PROCESOM

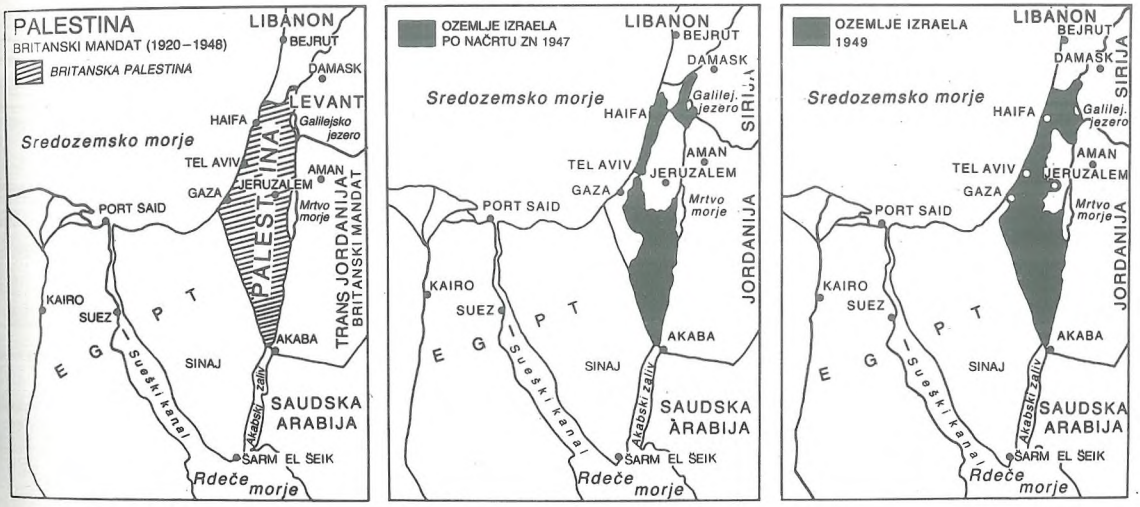

NASTAJANJE IZRAELSKE DRŽAVE

DAVID
BEN GURION
RAZGLAŠA
USTANOVITEV
DRŽAVE
IZRAEL
14. MAJA 1948

IZRAELCI Z BEN GURIONOM POZDRAVLJAJO ODHOD BRITANSKIH ČET
IZ PALESTINE

dejal, da nima nič proti gornji pogodbi, želi pa, da v prihodnje ne bi takih pogodb sklepali pod pritiskom.

Dvaindvajsetega aprila je Azerbajdžan dobil avtonomijo, odbor strokovnjakov OZN pa je z 8 : 3 sklenil, da ostane iransko vprašanje na dnevnem redu VS. Predlog francoskega delegata, naj uvrste zadevo na dnevni red plenuma OZN, so odklonili in Gromiko je dejal, da tudi tokrat ne more sodelovati v nadaljnjih razpravah. Sovjetske sile so 24. aprila zapustile Iran, ne pa Azerbajdžana in glavnega mesta Tabrisa; vendar je še mnogo sovjetskih civilistov in vojakov ostalo v azerbajdžanskih uniformah.

VS je ponovno zasedal 8. maja (brez Gromika) in ugotovil, da ni nobenega uradnega poročila o umiku sovjetskih sil. Zato lahko iranski delegat poroča le za čas do 6. maja, ko je sovjetska vlada sporočila, da bodo sovjetske sile do 7. maja zapustile tudi Azerbajdžan. Delegat ZDA pa je predlagal, da bi odložili razpravo do popolnega umika sovjetskih sil.

Desetega maja so se pogajanja med iransko vlado in azerbajdžansko delegacijo o izvršitvi azerbajdžanske avtonomije izjalovila, ker Azerbajdžanci niso hoteli ostati pod tiranijo iranske centralne vlade. Voditelj azerbajdžanskih demokratov je 14. maja izjavil, da so se sami osvobodili despotizma reakcionarne vlade v Teheranu, da jih bo branila lastna armada, da pa se ne mislijo odcepiti od Irana.

Iranski ministrski predsednik je 18. maja po radiu dejal, da je ob prevzemu dolžnosti poskušal spremeniti nezaupanje javnosti do SZ v prijateljstvo. Hotel je tudi rešiti azerbajdžansko vprašanje. V največji meri so odgovorni za sedanji položaj poslanci dveh zadnjih parlamentov in prejšnja iranska vlada, ki je povzročila nesporazume s SZ. Njegova naloga je ohraniti ravnotežje s SZ-VB-ZDA.

To je privedlo do bojev med iranskimi in azerbajdžanskimi silami v Azerbajdžanu, 21. maja pa je iranski ministrski predsednik sporočil, da so sovjetske sile že 6. maja popolnoma zapustile Azerbajdžan in da naj zato iranski delegat umakne pritožbo v VS.

Toda ni šlo gladko, kajti Stettinius je dejal, da taka brzojavka ni odločilna in da naj zato še ostane vprašanje na dnevnem redu, dokler se ne razjasnijo vse okoliščine. Britanski delegat ga je podprl in vprašal, ali je iranska vlada raziskala novice o sovjetskih vojakih v civilnih oblekah v Azerbajdžanu, češkoslovaški delegat pa je predlagal, naj bi poročilo iranske vlade sprejeli, ker je po njegovem zadeva urejena.

Iranski delegat je rekel, da se mu zdi brzojavka neprepričljiva in da so sovjetske sile zapustile Iran šele precej po 6. maju. Iran ima sicer polno zaupanje v SZ, a težave so nastale zaradi njenega prejšnjega vmešavanja, ki še sedaj ni prenehalo.

VS je sklenil zadevo za nekaj časa odložiti, lahko pa bi razpravo obnovili na zahtevo kateregakoli člana. Iransko zunanje ministrstvo

je 24. maja sporočilo, da se izjava iranskega delegata v VS ne ujema z mnenjem vlade in da naj se podobnih izjav v prihodnje vzdrži.

Sredi junija 1946 so sklenili novo iransko-azerbajdžansko pogodbo: Azerbajdžan dobi avtonomijo, se odpove svoji vladi, deželo pa upravljajo pokrajinski in mestni sveti.

Toda 6. avgusta 1946 je južni Iran zasedla britanska vojska, češ da Iran ne zanima samo VB, temveč ves svet. Seveda je iranska vlada zahtevala takojšen umik.

Ni težko uganiti, kako so se tri velesile trudile za iransko naftno ravnovesje. SZ je dobila delnice s sovjetsko-iransko pogodbo in se je trdno zasidrala v Azerbajdžanu, VB je zasedla južni Iran, ZDA pa so ovirale delo VS in ponovno so se pokazale velike pomanjkljivosti veta in sovjetskega sabotiranja.

Zanima nas še nekaj dežel. V Indokini je britanski vrhovni komandant za južni del dežele 22. septembra 1945 objavil vojno upravo v Saigonu, kjer so se ropanja in številni nemiri kar vrstili. Ko je 15. oktobra francoska križarka pripeljala v Indokino francoske oborožene sile z željo, da bi britanske čete čimprej odšle iz nekdanje francoske kolonije, je morala francoska vojska z velikimi izgubami krotiti vse nemire, britanske sile pa so deželo zapustile konec januarja 1946.

INDOKINA

Toda v Indokini se je že prej, zlasti med japonsko okupacijo, razvilo v Vietnamu močno narodnoosvobodilno gibanje (Vietminh) pod vodstvom v Moskvi šolanega Ho Ši Minha. Ta je izjavljal, da se borijo za neodvisnost dežele, da pa nočejo pretrgati vseh stikov s Francijo. Rekel je, da Vietminh ni politična organizacija, temveč zveza ali fronta, ki vključuje vse stranke v boju za neodvisnost dela Indokine, Vietnama in da se je Francija že odrekla protektorata nad Kambodžo.

Ho Ši Minh se je 6. marca 1946 s Francijo pogodil, da francoska vlada prizna Vietnam kot samostojno državo v indokitajski federaciji, vključeni v francosko unijo, s parlamentarno vlado in vojsko. Toda konec 1946. je že prišlo do spopada med Severnim in Južnim Vietnamom in Francozi. V božični poslanici je francoski visoki komisar za Indokino poudaril, da je vlada v Hanoju (severni Vietnam) dolžna skrbeti za red in mir, Francija pa bo skrbela za svoj vpliv in gospodarske koristi, varovala narodne manjšine in strateška oporišča. Francoska vlada ne misli znova vzpostaviti svoje nekdanje suverenosti in se ne bo vmešavala v notranje zadeve.

Toda vojna med francoskimi silami in Vietminhom je še trajala in Francija je trdila, da ne vidi druge rešitve kot nadaljevati operacije, kajti tisti, ki imajo resnično moč v vietnamski vladi, nočejo miru. Ho Ši Minh je 9. februarja 1947 poudaril, da hoče vietnamski narod enotnost in neodvisnost anamitsko govorečih pokrajin. Pripravljen je ustaviti vojno, če pa Francija noče miroljubne rešitve, naj o tem odloča OZN. »Francija napačno misli, da je Vietnam orodje Japoncev in da je

Vietminh komunistična organizacija. Naš program ni ne socialističen ne komunističen: 90 % članov je resničnih domoljubov, ki se bojujejo za neodvisnost svoje domovine. V vladi so zastopane prave stranke in tudi nepolitične organizacije. Hočemo dati vsakemu državljanu dovolj hrane in obleke. Ljudska skupščina je sprejela demokratično ustavo, toda Francija se ni držala pogodbe in je le terorizirala in krepila svoje sile.«

Francoski ministrski svet je 5. marca 1947 sklenil, da je potreba avtoriteto Francije v Indokini obdržati »z vsemi silami« (čeprav so bili takrat še komunisti v francoski vladi!), vsem narodom na Indokitajskem pa je treba v okviru statuta francoske unije priznati položaj svobodnih zavezniških držav. Francoska vlada je dobila v parlamentu popolno zaupnico, ko je zahtevala za vojno v Indokini 34 milijard frankov.

V bivši nizozemski koloniji Indoneziji je bilo nekoliko drugače. Narodni voditelj in šef začasne republikanske vlade dr. Ahmed Sukarno je že 23. septembra 1945 izjavil, da je Indonezija neodvisna in da bo taka tudi ostala. Vlada je 18. oktobra objavila, da Indonezija ne želi nobenega kolonialnega ali polkolonialnega reda, kajti nizozemske oblasti in vojska so bile pripravljene vrniti se, a ob vračanju je prišlo do spopada. Vendar so se konec oktobra sporazumeli in boji so se ustavili. Sklenili so, da bodo vse ozemlje, ki so ga nekdaj zasedli Japonci, takoj izročili Indoneziji. Sukarno je postal predsednik republike, vendar je VB še vedno priznavala nizozemsko suverenost v Vzhodni Indiji.

Stvari še vedno niso bile jasne in zunanji minister ZDA je svetoval nizozemski in indonezijski vladi, naj se pogajajo miroljubno in naj pri tem upoštevajo naravne težnje indonezijskih narodov in legitimne pravice Nizozemske.

Ukrajinski delegat je 21. januarja 1946 v VS poudaril, da indonezijsko prebivalstvo zatirajo nizozemske in japonske sile in da je potrebna preiskava. Že naslednjega dne pa je predstavnik indonezijske vlade izjavil, da tega predloga poprej ni poznal in da zanj tudi ni zaprosil. Sredi novembra 1946 so nizozemska delegacija in zastopniki indonezijske republike v Bataviji sklenili pogodbo o ustanovitvi nizozemsko-indonezijske unije. Indonezija je dobila Javo, Sumatro in Borneo.

V obeh primerih opazimo torej poskuse velesil, ki močno bodejo v oči. Pri Indokini ni bilo čutiti vpliva ZDA, pač pa SZ, saj se je Ho Ši Minh šolal v Moskvi. Francija je tam hotela obdržati svoj vpliv, pri čemer so jo podpirali tudi komunistični ministri, da se ne bi KPF pokazala kot nefrancoska stranka. Pri Indoneziji pa je bilo čutiti blagohoten vpliv ZDA in indonezijsko zavračanje sovjetskega vpliva.

Dejansko korist v vojni Kitajske z Japonsko je imela kitajska komunistična partija pod vodstvom Mao Ce-tunga. Ne torej nacional-

na Kitajska pod Čankajškovim vodstvom, čeprav so jo ZDA močno podpirale. Septembra 1945 se je Mao pogajal s Čankajškom in poskušal je doseči enotno fronto, a že v začetku novembra 1945 je prišlo do sovražnosti med vladami in komunističnimi silami, čeprav je še obstajala pogodba med SZ in nacionalno Kitajsko.

KITAJSKA

ZDA so 8. decembra 1945 postavile dvoje načel o politiki do Kitajske. Vse kitajske skupine, ki se med seboj prepirajo, je treba združiti v skupnem boju proti Japonski, v daljši prihodnosti pa ustvariti močno, združeno in demokratično Kitajsko. Ker ponuja Čankajškova vlada najboljše pogoje, jo je treba razširiti, pri čemer naj pomagajo oborožene sile ZDA. To je obrazložil Truman v daljšem radijskem govoru 15. decembra. Dejal je, da je poslal na Kitajsko novega odposlanca generala Marshalla, da bi rešili sporne zadeve med vladnimi silami in komunisti na miroljuben način in da bi kitajska nacionalna vlada učinkovito nadzorovala vso Kitajsko ter da bi se japonske sile takoj odstranile. Da bi preprečili vpliv tujih sil, se je v severni Kitajski stacionirala ameriška vojska. Intervencija ZDA ne bo segla do kitajskih notranjih zadev, le sedanjo kitajsko vlado naj bi okrepili in razširili. Poleg avtonomne komunistične armade je enotnost Kitajske nemogoča. Vse kitajske oborožene sile se morajo združiti v eno kitajsko narodno armado. Kitajsko enotnost morajo ustvariti Kitajci sami. Če se bo Kitajska razvijala v miru in enotnosti, so ZDA pripravljene nacionalno vlado »pametno« podpreti. Za ZDA je edina legalna kitajska vlada v Čungkingu. Čankajšek se je s tem govorom popolnoma strinjal.

Toda 20. decembra 1945 se je oglasila tudi moskovska Pravda z vprašanjem, kaj delajo ameriške sile na Kitajskem. Zapisala je, da so za razorožitev japonskih sil najbolj poklicane kitajske sile. Ker je Kitajska na poti graditve lastne države, so ji sile ZDA le v težko breme in njihova navzočnost tudi ni v skladu s kitajskimi suverenimi pravicami in z nevmešavanjem. Poleg tega podpirajo majhen del Čankajškovih privržencev, kar ustvarja nevarne iluzije o njihovi moči.

Sporazum o koncu državljanske vojne so sklenili 10. januarja 1946. Čankajšek je pojasnil svoj vladni program, Ču En-laj pa je izjavil, da KP Kitajske priznava narodno vodstvo Čankajška in Kuomintanga kot vodilne stranke, a ta naj prizna KP Kitajske, ki je druga najmočnejša stranka in ki je za koalicijsko kitajsko vlado.

Toda ZDA so prenehale podpirati Čankajška, kajti ameriški generali so poročali, da je izginilo 90 % vseh vrst ameriške pomoči v rokah njegovih korumpiranih ljudi, ameriški gospodarstveniki pa so trdili, da Kitajska ne bo nikdar rentabilno tržišče.

Politični posvetovalni svet (začasni kitajski parlament) v Čungkingu je sklenil sestaviti koalicijsko vlado, dokler ne bi sprejeli nove ustave; nameraval je tudi reorganizirati kitajsko armado (90 divizij nacionalne armade in 50 komunističnih divizij). Toda komunistične in vladne sile so se 11. aprila 1946 spopadle in v Mandžuriji se je začela

nova državljanska vojna, komunisti pa so izjavili, da ne bodo šli v začasni parlament, dokler traja vojna. Konec maja 1946 je generalisimus Čankajšek ukazal veliko ofenzivo proti komunistični armadi v Mandžuriji in sam prevzel poveljstvo. Trumanovemu odposlancu generalu Marshallu se je 7. junija posrečilo doseči premirje za 15 dni, a ga je kitajska vlada že 12. junija odpovedala, nato pa spet podaljšala do 30. junija.

CK KP Kitajske je izdal 9. julija 1946 razglas, da nacionalna kriza še vedno traja. »Še 7 mesecev po kapitulaciji Japonske je ljudstvo v državljanski vojni proti reakciji in izdajalcem. Ti dobivajo pomoč iz ZDA. Vojno je treba takoj končati, preurediti politično življenje in vojsko.«

Moskovsko časopisje je 19. julija poročalo, da vodijo ZDA na Kitajskem velike vojaške operacije, da bi si jo politično in gospodarsko podvrgle. General Marshall je 11. avgusta poročal Trumanu, da je sovražnosti nemogoče ustaviti. Komunistični glavni stan v Jenanu izjavlja, da je kriva za neuspeh premirja zmotna politika ameriške vlade, ki podpira Čankajškovo vojsko, diktaturo in ameriške težnje na Kitajskem. Komunisti v Šanghaju zahtevajo takojšnjo ustavitev ognja, a Kuomintang tega noče, Čankajšek pa trdi, da komunisti nočejo normalnih odnosov in da delajo vse mogoče težave.

Ču En-laj je 9. oktobra poročal, da so vladne sile začele novo ofenzivo, da so komunisti protestirali pri generalu Marshallu in da so zahtevali od kitajske vlade prenehanje vojne. Komunisti so pripravljeni sodelovati v komisiji treh (zastopniki vlade, komunistov in generala Marshalla), da bi vojsko ustavili, a vlada v to ni hotela privoliti. Sedemnajstega oktobra je Čankajšek predlagal, naj vladne in komunistične sile v srednji in severni Kitajski ostanejo na svojih položajih, dokler se ne bo sestal predlagani odbor treh. CK se je na to pripravil, a državljanska vojna je trajala dalje. Truman je bil 18. decembra 1946 voljan pomagati, da bi Kitajska dobila pravo demokratično vlado; pripravljenih je bilo 500 milijonov dolarjev, ZDA pa naj bi svojo vojsko zmanjšale od 110 000 na 12 000 mož.

Kitajska začasna skupščina je sprejela brez komunistov 24. decembra 1946 ustavo, ki naj bi začela veljati čez eno leto. Marshall je Trumanu 7. januarja 1947 poročal o položaju in poudaril, da so se pogajanja izjalovila zaradi reakcionarne skupine v Kuomintangu in zaradi skupine radikalnih komunistov, ki so za sabotaže in nasilja.

Molotov je 8. aprila 1947 pripomnil, da sta enotnost in demokracija izključno zadeva kitajskega ljudstva. Vsako vmešavanje tuje vojske bi nemire samo povečalo.

V. HLADNA (TUDI VROČA) VOJNA RASTE, PONEHUJE IN SE PONOVNO VNEMA

1. NEMŠKEGA VPRAŠANJA ŠE NI MOGOČE REŠITI

Vzrokov za razvoj te nove vrste vojne torej ni težko poiskati. Oba svetovna bloka, obe velesili kažeta z dejanji in besedami, da do pomiritve in do uspešnega sodelovanja ne more priti, ker tega pač nočeta. Vsak blok trdi, da ima prav, in ljubosumno varuje monopolistično misionarjenje svojih družbenopolitičnih in gospodarskih idej ter načel, zlepa pa tudi s silo. Morda so bili voditelji obeh blokov celo prepričani, da njihov stari ali novi evangelij mora prinesti samo dobro, a s tem si niso mogli pridobiti niti vseh narodov v svojih blokih.

Desetega marca 1947 se je začela v Moskvi konferenca štirih zunanjih ministrov velesil in je trajala do 24. aprila. Imela je obširen dnevni red, v glavnem o nemškem vprašanju. Molotov je 11. marca poudaril, da je industrija v Porurju v glavnem še nedotaknjena in da so od 1555 velikih podjetij v zahodnih conah demontirana samo 3, v sovjetski coni pa od 733 že 676. Rekel je, da so tudi ostanki nemške vojske še pod poveljstvom nemških oficirjev. Za to in za likvidacijo trustov in kartelov naj bi poskrbeli do konca 1948. Bevin je 12. marca pojasnil, da nemška vojska le odstranjuje ruševine in mine, vprašal pa je, kaj je s 3 milijoni nemških vojakov v SZ. Dejal je, da je za uničenje nemškega vojnega potenciala, toda SZ naj najprej pove, ali privoli v kako gospodarsko nemško enotnost. Vsi trusti in karteli so nadzorovani in jih prejšnji lastniki ne bodo nikdar več dobili.

O denacifikaciji je spregovoril minister Marshall (ZDA). Rekel je, da v sovjetski coni vstopajo bivši nacisti v enotno socialistično stranko in da si tako zagotovijo varnost. Potreben bi bil enoten postopek, kajti v ameriški coni so 3,7 milijona bivših nacistov vrgli iz javnih služb. Toda Molotov je odgovoril, da ne pozna niti enega takega primera, Bevin pa mu je pokazal seznam nacistov, ki so v sovjetski coni na po-

membnih mestih. Glede demokratizacije je Marshall poudaril, da bi morali priznati svobodo tiska in sindikalnega gibanja v vsej Nemčiji, a Molotov je dostavil, naj prepovedo v Nemčiji vso nacistično propagando. Bevin je v zvezi z begunci in razseljenci poudaril, da se marsikdo ne upa vrniti domov, zato naj bi jih porazdelili po conah. Višinski je povedal, da jih je v zahodnih conah 827 000, od tega 221 525 sovjetskih državljanov, 236 735 Poljakov, 24 343 Jugoslovanov in 7088 Čehov, da pa jih zahodne oblasti ne pustijo v sovjetsko cono.

O gospodarskih problemih in o gospodarski enotnosti Nemčije je 17. marca govoril Molotov. Rekel je, da VB krši potsdamski sporazum, ker jemlje premog in jeklo iz Porurja samo zase, Francija pa, ker je samovoljno odcepila Posarje. Tudi z ustanovitvijo bicone kršijo gospodarsko enotnost Nemčije. Predlagal je vrsto ukrepov ter prenos kartelov, trustov in koncernov v last nemške države v soglasju z demokratičnimi strankami in svobodnimi sindikati. Toda Marshall je dejal, da je SZ prekršila potsdamski sporazum, ker se je v sovjetski coni polastila nemške industrije in jo odpeljala. Predlagal je skupno uporabo nemških gospodarskih virov, skupen načrt za uvoz in izvoz, določitev reparacij, finančno reformo itd.

Molotov je znova načel vprašanje o desetih milijardah dolarjev, a Marshall je menil, da je to jaltsko določilo odpravil Potsdam, Bevin pa je trdil, da je Churchill takrat dejal, da je vsota močno pretirana in da je Nemčija ne zmore plačati. Toda Molotov je še naprej trdil svoje in poudarjal, da je SZ dobila iz zahodnih con premalo.

Devetnajstega marca so sklenili, da je treba izpustiti do konca 1948 vse nemške vojne ujetnike, naslednjega dne pa so načeli najtežje vprašanje, kako pripraviti mirovno pogodbo, kajti namestniki zunanjih ministrov se sploh niso mogli sporazumeti, niti o tem ne, kdo naj pri dogovorih sodeluje. Molotov je vztrajal, da mora mirovno pogodbo podpisati nekakšna nemška vlada, ki bo pogodbena določila tudi izpolnila, vendar se je s tem Marshall strinjal le delno. Kazali so se vedno večji problemi v zvezi s prihodnjo politično organiziranostjo Nemčije. Debate so bile dolge, ostre in so vodile samo v slepo ulico.

Šestega aprila so se vsaj deloma strinjali v trojem: 1. v ustanovitvi nemških centralnih gospodarskih organov; tri mesece zatem naj bi ustanovili nemški posvetovalni odbor, katerega glavna naloga bo — v tesnem sodelovanju z zavezniškim nadzornim svetom pripraviti osnutek ustave; 2. devet mesecev po ustanovitvi posvetovalnega odbora naj bi postavili začasno nemško vlado, 3. a niso si bili na jasnem, ali naj dobijo polnomočja vse nemške dežele ali — kot je predlagal Molotov — le centralna nemška vlada.

Devetega aprila so govorili o mejah. Marshall je predlagal ustanovitev komisije, ki naj bi začrtala nemško-poljsko mejo. Določila naj bi začasno mejo, kakršna je bila pred vojno, da ne bi bilo motenj v gospodarstvu in da se v Nemčiji ne bi začelo iredentistično gibanje. Določitev končne meje pa so že na potsdamski konferenci prenesli na

mirovno konferenco. Bevin je poudaril, da je imela britanska delegacija že v Potsdamu tehtne pomisleke glede začasne meje Odra—Nisa in da je predlagala, naj poljedelski predel vzhodno od Szczecina dobi Nemčija.

Molotov je odločno izjavil, da je bila zahodna poljska meja že dvakrat določena (Jalta, Potsdam) in da je francoski zunanji minister že na pariški mirovni konferenci trdil, da jo potrjuje tudi potsdamski sklep o preselitvi Nemcev. Do začetka 1947 so preselili že 5,6 milijona Nemcev in ostalo jih je samo 400 000, Poljakov pa 5 milijonov. Zahodna meja je torej dokončna in ni potreba nobene mejne komisije.

Francoski zunanji minister Bidault je zahteval ločitev Porenja in Porurja od Nemčije in da naj zavezniki za stalno zasedejo levi breg Rena. Ustanovili naj bi nekakšno porensko državo in zagotovili njeno avtonomijo. Porurje naj bi internacionalizirali s posebnim statutom kot Trst, premogovniki in plavži bi postali last držav, ki so se bojevale proti Nemčiji, Posarje pa bi vključili v francoski gospodarski sistem. Marshall se je strinjal le z zadnjim predlogom, a Molotov je trdil, da delitev Nemčije ogroža trajen mir. Res je, da so ZDA že v Teheranu predlagale delitev Nemčije na 5 delov, oktobra 1944 pa je Churchill v Moskvi ponujal Stalinu le delitev na 3 dele, toda 9. maja 1945 je Stalin dejal, da SZ ne misli Nemčije deliti ali je uničiti. Molotov naj bi se potegoval le za varstvo vseh štirih velesil nad Porurjem.

Končno so načeli tudi vprašanje avstrijske mirovne, kasnejše državne pogodbe. Kardelj in zunanji minister Simić sta 14. aprila 1947 zahtevala južno Koroško, mejne popravke na južnem Štajerskem ter demilitarizacijo meje v globino 20 km in povrnitev jugoslovanskih tvarnih dobrin. Avstrijski zunanji minister Gruber je oporekal; rekel je, da ni važno razpravljati o etničnem izvoru. Ugotoviti je treba, kaj tamkajšnje prebivalstvo misli, h kateri narodnosti pripada (statistika). Marshall in Bevin sta bila za predvojne meje, Molotov pa je podprl jugoslovanske zahteve.

O moskovski konferenci je Marshall 29. aprila dejal, da so bili temeljni in kritični problemi konference tile: omejitev polnomočij nemške centralne vlade, oblika gospodarskega sistema, reparacije, meje in vprašanje, kako naj bodo zastopane pri sestavi mirovne pogodbe vse države, ki so bile v vojni z Nemčijo. Soglasja ni bilo zaradi sovjetskega predloga za centralno vlado in za to, da je Nemčija dolžna dati večji del svoje produkcije za reparacije SZ.

Marshall je govoril tudi s Stalinom. Ta je dejal, da morebiti konferenca ne bo uspešna, da pa bi lahko o nekaterih pomembnih vprašanjih dosegli kompromis. Morajo biti potrpežljivi in ne pesimistični. Marshall mu je odgovoril, da utegne imeti prav. Dejal je, da je konferenca kljub nesoglasjem pomenila velik napredek, saj so prvič ugotovili razlike in jasno opozorili nanje. TASS je še istega dne zapisala, da SZ ni odgovorna za potek konference, Izvestja pa so poudarile, da je treba v Nemčiji postaviti vsaj tak sistem, kot je bil weimarski po prvi sve-

tovni vojni. VB in ZDA hočejo dati čim večjo moč deželnim vladam, kar pa bi pomenilo razkosanje Nemčije.

Evropsko razdobje, ki ga začenjamo, bi lahko delili na vzhodno in zahodno, a obe sta z nekaterimi dogodki tako tesno povezani, da taka delitev ne bi bila uspešna.

Eden od prvih zagovornikov Panevrope grof Coudenhove-Kalergi je 3. maja 1947 predlagal, naj bi takoj sestavili nekakšen evropski vrhovni svet, vrhovno sodišče ter skupno policijo in ugotovili skupne človekove pravice (OZN!). Zahteval je tudi ustanovitev skupnega trga in uvedbo enotnega denarja. Toda premeteni Churchill je bil spričo teh utopističnih idej previdnejši. Res je — je dejal — da more združena Evropa prinesti mir in blaginjo, a le ob sodelovanju VB in Francije. Brez rešitve nemškega vprašanja pa združene Evrope ne bo in vanjo bi morali pritegniti tudi Italijo. Zato se je treba najprej pobotati z Nemčijo. Res je, da SZ odklanja tako idejo združitve, čeprav ne gre za zaroto proti njej. Vendar so združitev pozdravile ZDA in naši dominioni.

Sovjetski tisk je ob obletnici konca druge svetovne vojne zapisal, da se že pojavljajo novi vojni hujskači, ki se tudi ne bodo ustrašili iti po poti orožja.

2. MARSHALLOV NAČRT

Prav v tistem času je prišlo tudi do poskusov prvih skupnih samo nemških politično-gospodarskih akcij za gospodarsko ozdravitev nemškega naroda. V Münchnu so se sestali šefi vlad skoraj vseh nemških dežel; šefi vlad iz sovjetske okupacijske cone so predlagali kot prvo točko dnevnega reda sestavitev centralne nemške vlade in ustanovitev enotne Nemčije. Ker zahodni šefi vlad tega predloga niso sprejeli, so vzhodni odšli. A so se kmalu vrnili in bili pripravljeni sodelovati, če bi mogli na konferenci razložiti svoj program. Po tajni seji so zahodni to zavrnili, češ da se ne sme razpravljati o nobenih političnih problemih, vzhodni pa so spet odšli. Eden od vzhodnih šefov je povedal, da vidi v tej odklonitvi poskus zahodnih ustanovitev »vrsto zveznih dežel«; obstaja torej nevarnost, da ne bi nekatere skupine teh dežel postale odvisne od tujega monopolističnega kapitala. Le plebiscit po vsej Nemčiji more določiti njeno obliko, vlogo centralne vlade in deželnih vlad ter vlogo dežel v okviru enotne države.

Dogodek ni tako brezpomemben in nazorno kaže vsaj dvoje: prepad med nemškimi politiki in gospodarstveniki in to, da je za vzhodnimi stala SZ (centralna Nemčija), za zahodnimi pa predvsem ZDA.

Toda prišlo je do pomembnega dejanja, ki je razgibalo velik del sveta. Ameriški zunanji minister Marshall je v govoru, ki ga je imel 5. junija 1947 na harvardski univerzi, predlagal in obrazložil »obnovitveni program za Evropo«. Dejal je, da bo potrebovala Evropa v pri-

hodnjih treh do štirih letih živež od drugod, v glavnem iz ZDA, a ga ne bo mogla plačati. Zato potrebuje pomoč, ki naj bi bila v tem, da bi Evropi vrnili zaupanje v moč lastnih držav. Tovarnar in poljedelec morata biti spet sposobna in pripravljena menjati svoje produkte za drugo vrednost (blago—denar).

ZDA bodo storile vse za obnovitev normalnih in stalnih gospodarskih odnosov, čeprav še ni politične stalnosti. Taka politika ni naperjena proti nobeni deželi ali doktrini, temveč proti lakoti in revščini; biti mora resnično zdravilo. Vsaka država, ki se hoče obnoviti, bo dobila od vlade ZDA polno podporo. Ne bo je dobila le država, ki ovira druge pri obnovi in jih hoče obdržati v revščini.

Države, ki želijo podporo, naj se torej združijo, da bo ta pomoč učinkovita. Evropske države naj naredijo skupni evropski program, dobile bodo podporo, »kot se nam bo zdela potrebna«. Če ta evropski program ne bo obsegal vseh evropskih držav, naj jih vsaj večino. Politične strasti in predsodki ne smejo pri tem igrati nobene vloge.

Ta *Marshallov načrt* je v bistvu druga faza Trumanove doktrine, le da razpolaga z velikim fondom 12,5 milijarde dolarjev, da je namenjen vsej Evropi in ne posameznim državam. Pogoj je torej združitev Evrope na temelju obnovitvenega načrta in pomeni začetke ustvarjanja skupne nadnacionalne Evrope.

Ker »miru ni mogoče graditi na človeški stiski«, je Truman 11. junija obljubil pomoč vsem, ki hočejo živeti po svoje in to pravico priznavajo tudi drugim. »Podporo želijo od nas revni in zatirani.« Dan zatem je Marshall ponovil svoj poziv in poudaril, da mora priti iniciativa iz Evrope same, lahko pa tudi iz VB, Azije in SZ.

To je učinkovalo na dve pomembni državi. Francija in Italija sta že odstranili iz svojih vlad komuniste, ki bi mogli postati kakršnakoli ovira za Marshallovo pomoč. Bevin je 13. junija dejal, da bi lahko ves svet na novo zgradili in vodili in da bodo vprašali Francijo in druge evropske države, kako naj bi uresničili predloge ZDA, ter da bodo veseli, če bo sodelovala tudi SZ. Predsednik francoske republike Auriol je 17. junija izjavil, da se mora Evropa organizirati in združiti, in pohvalil je »pogumno in modro« iniciativo ZDA, h kateri pristopa Francija brez pomišljanja, zunanja ministra Bidault in Bevin pa sta Molotovu predlagala takojšen sestanek. Kmalu se je oglasila tudi poljska vlada; izjavila je, da sicer ni bila povabljena k razgovorom, da pa je po njenem mnenju pomoč Evropi nujno potrebna, vendar morajo države same odločati, ali potrebujejo pomoč, da ne sme biti nobenih političnih pogojev, da mora pri organizaciji načrta sodelovati OZN, prednost pa naj imajo države, ki so bile žrtve agresije, a pomagati je treba tudi Nemčiji.

Sovjetska vlada je 24. junija na britansko-francosko akcijo za neko konferenco previdno odgovorila, da se strinja, da se evropske države dvignejo in uredijo svoje gospodarstvo, ter da je jasno, da bo cilj prej dosežen s pomočjo ZDA. Čeprav vlada še nima točnejših

podatkov o taki pomoči, se bo SZ konference udeležila. Toda Thorez, ki ni bil več v francoski vladi, je že dan zatem izjavil, da je Marshallov načrt predhodnik zahodnega bloka, poljski ambasador v Londonu pa je še dejal, da želi njegova vlada sodelovati pri razpravah. Bevin mu je obljubil, da ga bodo o pogajanjih sproti obveščali.

Jugoslovanska vlada je 27. junija v verbalni noti trem velesilam odgovorila, da je bila o konferenci treh zunanjih ministrov velesil, na kateri so govorili o Marshallovem načrtu, le neuradno obveščena. Čeprav ji niso znane podrobnosti, se ji zdi potrebno izjaviti, da je Jugoslavija za to akcijo zainteresirana, kolikor bo rabila obnovi evropskih držav in utrjevanju miroljubnega sodelovanja med narodi in kolikor bo to v skladu s statutom OZN. Zato je vlada pripravljena sodelovati pri teh gospodarskih razgovorih.

Seja treh zunanjih ministrov 27. junija v Parizu je bila tajna; poslali so Marshallu spomenico, naj si Evropa najprej pomaga sama in naj razvije svoje najpotrebnejše produkcijske veje. Pomoč ZDA bo že velika, če bo pomagala Evropi z ustreznim materialom, s čimer bosta obnova Evrope in njena neodvisnost najbolj zavarovani. Da bi čimprej ugotovili, kaj Evropa potrebuje za svojo obnovo, naj bi ustanovili posebno organizacijo iz držav, ki to pomoč želé. Organizacija pa se ne bi mogla vmešavati v notranje razmere držav. Potrebe Nemčije naj sporočijo vrhovni komandanti con.

Obširnejšo izjavo o Marshallovem načrtu je 28. junija objavila TASS. Poudarila je, da bo obnova res olajšana, če ZDA podprejo države, ki so potrebne pomoči, res pa je tudi, da hočejo ZDA spričo krize, ki jim grozi doma, s tem razširiti svojo zunanjo trgovino. SZ je na konferenco šla, čeprav je ne more zadeti nobena kriza. Na konferenci je Francija predložila svoj načrt, ki ga je podprla tudi VB, a SZ je imela resne pomisleke. Povedala je, da ima vsaka država svoj obnovitveni načrt in da se nobena druga ne more vmešavati vanj, do česar pa bi pri izdelavi enotnega evropskega programa moralo priti. Tri velesile niso pooblaščene, da bi odločale, kaj naj dajo ZDA tej ali oni državi. V odbor za pomoč bi morali pritegniti še druge države, dati prednost tistim, ki so bile okupirane, a upoštevati tudi agresorje. Vse delo naj bi bilo tesno povezano z OZN. Naloga konference bi bila, da posreduje potrebe posamezne države ZDA, ki naj bi pretehtale te potrebe in obe državi naj bi se potem med seboj pogodili.

Na kongresu SPD 29. junija 1947 je dr. Schumacher poudaril, da je blokovska politika nesmisel in da vodi le k cepitvi. Rekel je, da je Nemčija danes v gospodarski državljanski vojni, ki jo hoče nasprotnik izbojevati s pomočjo okupatorskih sil. Najglasnejši ugovor proti Marshallovemu načrtu prihaja od tistih, ki hočejo iniciativo ZDA obtožiti kot okupacijski dolar ali dolarski imperializem, oni pa, ki gledajo daleč, vidijo v načrtu gospodarsko in splošno obnovo kontinenta. Evropa naj čim tesnejše sodeluje s SZ, vendar ne moreta Evropa in Nemčija postati ruski.

Marshall je 1. julija odgovoril Molotovu in sovjetskemu tisku, da ZDA nimajo imperialističnih ciljev in da ne dajejo pomoči za politično in gospodarsko obvladovanje dežel. Seveda je res, da pri tem ne vodi ZDA samo usmiljenje, kajti skrbeti mora tudi za lastno blaginjo. Zahtevajo le to, da pomoč porabijo za obnovo, ne pa za kakršne koli gospodarske ali politične koristi.

Toda s tem zadeva še ni bila končana, kajti če že ne formalno, pa sta dejansko obstajala dva bloka in ne SZ ne ZDA nista hoteli zapustiti in izgubiti svojih varovancev; nekateri vzhodni so močno omahovali, res pa sta dve najmočnejši zahodni KP podpirali težnje SZ. V Parizu se je 1. julija znova sestala konferenca treh zunanjih ministrov. Bila je tajna, trajala je 3 ure, a brez uspeha. Bevin je predlagal imenovanje odbora iz največ štirih evropskih držav; takoj naj bi izdelal štiriletni obnovitveni načrt in ga predložil zainteresiranim vladam. Program naj bi predvidel, koliko si more Evropa sama pomagati iz produkcije in medsebojne pomoči in kakšno pomoč še potrebuje; za to pomoč naj bi se odbor obrnil na ZDA. Molotov je na konferenci vprašal oba kolega, če sploh vesta, kaj je Marshallov načrt. Rekel je, da je bistveno poznati namen ZDA, preden začnejo delati evropski program.

Francoska in britanska vlada sta 3. julija povabili delegacije 22 vlad, tudi skoraj vse vzhodne, v Pariz na konferenco o Marshallovem načrtu in Bevin je še posebej povabil Molotova. Vlada ČSR je povabilo sprejela, vlada Poljske pa ga je odklonila z utemeljitvijo, da je že v v gospodarski komisiji OZN, da ima že sama vrsto gospodarskih pogodb, da ni zagotovila, ali bodo upoštevali gospodarske načrte malih držav, in da preveč poudarjajo obnovo Nemčije. Oglasil se je de Gaulle in dejal, da sta dve tretjini Evrope pod rusko kontrolo in, če bo šlo tako naprej, da bosta izginila genij Evrope in njen razum. Po vrsti so odpovedale udeležbo Romunija (opozicijski stranki sta bili za sodelovanje), Bolgarija, Jugoslavija (da ima že vrsto pogodb in da je tudi z lastnimi sredstvi mnogo obnovila), na koncu tudi ČSR (da so udeležbo odklonile vse slovanske države), Madžarska, Albanija in Finska. Avstrija je povabilo sprejela.

Druga konferenca je bila v Parizu 13. julija 1947 (Avstrija, Danska, Norveška, Švedska, Belgija, Irska, Grčija, Islandija, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Portugalska, Švica in Turčija). Bidault je poudaril, da ni kriv, če navzočih ni več. Rekel je, da ne bodo nikomur vsiljevali svojih metod in da se bodo omejili le na najnujnejšo pomoč. Bevin je poudaril gospodarsko in politično plat konference. »Organizacija ni stalna in ne bo konkurirala OZN, vrata pa so vsem državam še vedno odprta.«

Ministrski predsednik ČSR je 18. julija pojasnil, zakaj se ČSR ni udeležila konference. Ob povabilu je britanska vlada zagotovila, da ne bodo posegali v suverene državne pravice. Zato je vlada ČSR pooblastila poslanika, naj se konference udeleži. To je storila že potem,

ko je bilo znano odklonilno stališče Moskve. Menila je namreč, da bi bilo dobro na konferenci izvedeti vsebino predlogov in se nato odločiti. Ko je bila češkoslovaška delegacija v Moskvi, se je tam seznanila z vsemi podrobnostmi o resničnih ciljih konference. Zato je vlada ČSR odločila, da se konference ne bo udeležila. Glavna tema konference naj bi bila vključitev Nemčije v načrt evropske obnove, kar je bilo že na moskovski konferenci zunanjih ministrov kamen spotike. SZ ni hotela privoliti v nobeno rešitev, ker ni bilo zagotovila, da bi Nemčija v določenem času postala pobudnica miru v Evropi. »Očitajo nam,« je nadaljeval, »da smo izgubili samostojnost, ker upoštevamo nasvete Moskve. Temu očitku ne bi ušli, tudi če bi šli v Pariz in če bi tam zastopali svoje koristi, ki bi se razlikovale od drugih. V tem pogledu nismo nič manj samostojni kot Belgija, Nizozemska ali Norveška. Te so se priključile Zahodu, a jim nihče ne očita vazalstva. Pripravljeni pa smo tekmovati z vsem svetom.«

Švedsko zunanje ministrstvo je 8. julija objavilo spomenico, ki jo je poslalo sovjetskemu poslaništvu. V njej je rečeno, da sta se VB in Francija o vsem domenili za hrbtom SZ. Dalje, da Marshall sam nič ne govori o pogojih in višini kreditov. Toda na drugi konferenci v Parizu se je izkazalo, da ZDA nočejo o kreditih povedati ničesar in da tudi ni jasno, ali jih bo kongres odobril.

Truman je 20. julija pred kongresom izjavil, da je Marshallov načrt »jedro ameriške zunanje politike«. »Evrope ni mogoče obnoviti samo z ameriško pomočjo, temveč s skupnimi napori vseh prizadetih držav. Tako bomo povečali produkcijo materiala, da ga bo še vedno ostalo dovolj za izvoz.« Pred konservativci je Churchill v začetku avgusta dejal, da ne bi mogel verjeti, da bo VB tako kmalu po zmagi nad Japonsko zdrknila tako globoko. »Na kontinentu so dežele, ki so bile okupirane in ki jih je osvobodila britanska vojska, a živijo srečno, ponosna VB pa išče tuje pomoči, da bi sploh mogla živeti.« Churchill je rekel, da je sicer za še tesnejšo povezavo z ZDA.

V britanskem spodnjem domu so pet dni razpravljali o zakonskem pooblastilu vladi, da sme država zaradi krize neposredno poseči v gospodarstvo. Šlo je za veliko omejitev uvoza in za ukrepe za povečan izvoz. Attlee je utemeljeval nujnost hitrega ameriškega kredita. Na pogajanjih v Washingtonu so za britansko cono v Nemčiji sklenili, da pride odgovornost za izkop porurskega premoga v nemške roke, a pod skupno ameriško-britansko kontrolo, lastništvo jam pa naj ostane za enkrat še odprto. Vojaška vlada za sovjetsko cono pa je 10. septembra objavila, da je po agrarni reformi dobilo pol milijona poljedelskih delavcev, malih kmetov in občin, 3 140 000 hektarov zemlje.

Sovjetska vlada je 2. septembra ostro protestirala, ker je bicona zvišala produkcijo brez njene vednosti, a zahodni so protest zavrnili z utemeljitvijo, da SZ ne spoštuje potsdamskih odlokov in da so zato ZDA finančno preobremenjene.

ZDA (Marshallov načrt) so 6. septembra zahtevale, da Evropa poveča pridobivanje hrane, premoga in drugih industrijskih surovin. Nadalje, da v programu ne določa, kaj mora vsak narod producirati zase, temveč glede na druge dežele, izdela naj načrt za stabilizacijo svojega denarja, razvije svoj trg in narodi naj naredijo načrt, kako bodo v nekaj letih zadovoljevali svoje potrebe.

Po prvi pomoči Marshallovega načrta bo vsaka nadaljnja pomoč samo še za plačilo. ZDA morajo storiti za Evropo vse, da ne bo stradala, da ne bo anarhije, da ne bodo proizvodne naprave propadale zaradi pomanjkanja kapitala, da ne bo prišlo do diktature »ne z leve ne z desne«.

Znova se je oglasil de Gaulle in ponovil, da sta dve tretjini Evrope izolirani pod knuto sovjetskega režima in da nihče ne ve, kakšne meje bodo jutri. V notranjosti Francije je ta nevarnost poosebljena v komunistih, zato morata v državi vladati socialna pravičnost in zdrava morala. Na to je odgovorila resolucija CK KPF, da je bilanca francoske vlade pred bankrotom, da je preskrba nezadostna, da cene rastejo in da grozi nevarnost inflacije. Na zunaj je Francija podrejena ameriškemu kapitalizmu, njena obnova je zapostavljena, prednost ima nemška. Ne gre za izbiro med de Gaullom in komunizmom, temveč med reakcijo in demokracijo. Možna je le ena rešitev, socialna komunistična akcijska skupnost in sestavitev demokratične vlade z udeležbo komunistov.

Naposled smo le prišli do nekaterih številk Marshallovega načrta. Trgovinski minister ZDA je 8. novembra predlagal za štiriletni program 17 milijard pomoči, Marshall pa je pred zunanjepolitično komisijo kongresa vse to natančnejše pojasnil in zahteval:

A. 1. Takojšnji kratkoročni kredit do 31. marca 1948: 597 milijonov dolarjev, in sicer Franciji 328, Italiji 227 in Avstriji 42 milijonov.

2. Za upravo zahodnih okupacijskih con do 30. junija 1948 — 500 milijonov dolarjev.

3. Za prvi obrok Marshallovega načrta (1. do 30. aprila 1948) — 1500 milijonov dolarjev.

4. Za gospodarsko leto (1. julija 1948 do 30. junija 1949) — 6000 milijonov dinarjev.

5. Za pomoč Kitajski 360 milijonov dolarjev.

B. Skupne potrebe Marshallovega načrta bodo v 4 letih znašale 16 do 20 milijard dolarjev.

C. To bo za ZDA velika žrtev in bo vplivala tudi na tradicionalni ameriški način življenja. Načelno naj bi bila pomoč dana v obliki *daru ali posojila* (glede na možnost plačila). Temeljna pomoč so življenjske potrebščine, gnojila, kurivo in pogonska sredstva. Vse to je *dar*. Surovine pa so *posojila*. ZDA naj sklenejo z vsako državo bilateralno pogodbo z zagotovilom, da bo pomoč koristno uporabljena. Pošiljke more dati tudi Kanada in Latinska Amerika.

3. INFORMACIJSKI BIRO KOMUNISTIČNIH PARTIJ (IB)

Napetost med ZDA in SZ je prehajala tudi na idejno področje. V ZDA so trdili, da sta življenjski filozofiji ZDA in SZ nezdružljivi. V SZ vlada bojevita ideologija, ki hoče združiti svet s svetovno revolucijo in nemoralnimi metodami (»kot lačen tiger«). Komunizem misli v svoji obsedenosti, da je treba ameriško pot v avtonomijo in svobodno iniciativo razbiti in da le sovjetska pot vodi k uspehom. Višinski je 20. septembra 1947 v OZN dejal, da sta Marshallov načrt in Trumanova doktrina flagrantna kršitev temeljev OZN in poskus delitve Evrope v dva bloka.

Rekli smo že, da je zlasti predlagani Marshallov načrt povzročil v nekaterih vzhodnih deželah prvo vidno neenotnost in da je morala Moskva celo nekatere državne voditelje klicati na odgovornost. Ta neenotnost je bila vsekakor nevarna. Ni bilo več kominterne, premajhna razvitost nekaterih evropskih KP pa ni dopuščala samostojnih in zrelih akcij, ki bi nujno enotnost komunističnega gibanja vzdrževale in utrjevale. Potrebovali so torej nekakšen skupen organ iz zastopnikov vseh pomembnejših KP, ki bi se od časa do časa posvetoval in enakopravno sklepal o akcijah KP v posameznih državah in o dobro premišljenih skupnih nastopih. Predlog ali nasvet KP SZ bi torej veljal toliko kot katere koli druge KP. Zamisel je bila pravilna, a praksa njene pravilnosti ni nikdar potrdila.

Tako je prišlo konec septembra 1947 v Skljarski Porembi na Poljskem do ustanovitve Informacijskega biroja komunističnih partij (Kominform, IB) ob udeležbi delegatov KP Jugoslavije, Bolgarije, Romunije, Madžarske, Poljske, SZ, Francije, ČSR in Italije. Poslušali so poročila o dejavnosti vseh CK, posvetovali so se o izmenjavi mnenj, o sodelovanju in medsebojnem sporazumevanju. IB je dobil lastno glasilo, za sedež pa so določili Beograd.

Dogodek je s svojimi posledicami močno razgibal svet in predstavlja veliko prekretnico v zgodovini svetovnega delavskega gibanja.

Na sestanku je imel glavno poročilo Ždanov, ena od takratnih Stalinovih desnih rok. Vsebina poročila je v glavnem prešla v resolucijo. Ta je trdila, da je svet razdeljen v dva tabora. Po vojni — je dejal Ždanov — je prišlo do nove delitve najpomembnejših političnih sil, ki so med vojno še sestavljale enoten tabor (antifašistična koalicija), čeprav so se že tudi takrat kazala med zavezniki različna mnenja o ciljih vojne in ureditve sveta po njej.

Nastali sta dve nasprotujoči si politični smeri, prva (SZ in dežele ljudskih demokracij) in druga (ZDA, VB), nastala sta dva tabora, imperialistični in protiimperialistični, in to v času krize kapitalizma in krepitve socializma in demokracije. Povečala se je zlasti agresivnost ZDA, nekdanji agresorji so postali orodje njene agresije v Nemčiji in Aziji. Voditelji desnih socialistov pa so postali zamaskirani pomagači.

Zato bi potrebovali strnjen protiimperialistični in demokratični tabor, skupen akcijski načrt in taktiko, naloge KP pa so predvsem nositi zastavo nacionalne neodvisnosti in suverenosti svojih dežel, boj proti imperialistični ekspanziji na vseh področjih.

Medsebojna izolacija KP bi bila »napačna in škodljiva«, treba je izmenjavati izkušnje in prostovoljno usklajati dejavnost.

Prvo je 6. oktobra komentiralo nastanek IB britansko zunanje ministrstvo in menilo, da je to obnova kominterne in tako »formalen konec zavezniškega sodelovanja med vojno«. Glede napada na desne socialistične voditelje pa je citiralo Stalina, da je nemogoče uničiti kapitalizem, dokler socialne demokracije ne izključijo iz delavskega gibanja. Zatem so se oglasile ZDA, da so stranke in vlade, ki se s tem programom strinjajo, jasno pokazale, da bodo ovirale obnovo Evrope, kolikor bodo seveda mogle. Evropski narodi, ki se dajo voditi od takih, si nalagajo težko odgovornost. Tudi de Gaulle ni mogel molčati. Dejal je, da so Hitlerja komaj premagali, a že lega na svet nova senca. Nova sila, Sovjetska Rusija, posega po gibkejših metodah totalitarističnega sistema in hoče osvojiti svet. Francoski komunisti so bili na Poljskem in bi radi tudi Francijo naredili pokorno Moskvi.

Stalin je 23. oktobra v intervjuju z znanim angleškim levim laburistom Zilliacusom dejal, da bi bil poskus obnoviti kominterno utopija, komunisti pa niso utopisti. »Danes imajo KP velike odgovornosti, so globoko zakoreninjene v svojih deželah in jih vodijo močne osebnosti. Nesmisel bi bil voditi jih iz nekega skupnega središča. Deklaracija devetih KP v politiki SZ ničesar ne spreminja in tega tudi ne more. Politični cilj SZ je kot vedno — zboljšati politične in gospodarske odnose z vsemi deželami, predvsem z ZDA in VB. Če je po mnenju teh držav to potrebno, bomo to pozdravili. Če tega nočejo, bomo tako dolgo čakali, da jih bo spet srečala pamet. Lahko čakamo, saj smo potrpežljivo ljudstvo. Sodelovanje z državami različnih svetovnih nazorov je možno.«

Na kongresu sindikata industrijskih delavcev je 16. oktobra Marshall dejal, da je velika sovražnica demokracije vsaka samovoljna koncentracija moči v rokah peščice ljudi. Največja od vseh zgodovinskih prevar pa je, da v človeških zadevah namen posvečuje sredstva.

»Temeljni problem obnove sveta je produkcija (življenjske potrebščine, gorivo, stanovanje, transport). Evropa trenutno potrebuje hrano in premog. S tem so tesno povezani cene in pomanjkanje denarja. Evropa je pred zimo in zunanjo pomoč nujno potrebuje. Doslej je naredilo svoj gospodarski program 16 držav in uresničile jih bodo v 4 ali 5 letih s svojo in tujo pomočjo. Ne bomo neodgovorno obremenili lastnega gospodarskega programa in predložene programe študirajo številne komisije, ki jih je postavil predsednik ZDA.«

V Italiji je Togliatti 19. oktobra močno napadel de Gasperijevo vlado, da pod pretvezo — dobiti tujo pomoč — služi ameriškim imperialistom in spreminja Italijo v oporišče ameriške vojne politike. To bi

kazalo, da se je KPI znova čutila močno, zato se je z njo hudo spopadel tudi milanski kardinal Schuster. Podobno je bilo v Franciji, kjer je CK KPF nujno zahteval združitev vseh delavcev.

Zanimiva pa tudi pogumna je izjava Beneševe narodno-socialistične stranke 5. novembra, da hoče politika češkoslovaške KP dobiti oblast nad drugimi strankami. Beneševa stranka je bila proti »totalitarni in monopolistični ljudski fronti« in za demokratično sodelovanje z vsemi strankami, tudi s KPČSR. Pripravljena je bila braniti neodvisnost države in svobodo državljanov in ne odstopiti niti za ped. Čemu taka izjava, bo postalo kmalu jasno.

Beneš se je znova oglasil in pisal 11. novembra ob državnem prazniku predsedniku parlamenta: »Če se nam posreči na demokratičen način, po resnični češkoslovaški poti, ki nam jo je pokazal Masaryk, najti pravo sintezo med nujno socialistično povezanostjo in življenjsko nujno individualno svobodo, smo si pridobili veliko, čeprav še ne vsega. Če se nam to ne posreči, bo pokazal ves svet ob našem primeru na nemožno sožitje obeh principov, kar bo vodilo do nezaupanja, sovraštva in do vseh tistih ukrepov, ki so klice spopadov.«

Tudi Molotov je ob 30-letnici oktobrske revolucije tako kot Ždanov govoril o delitvi sveta v dva tabora. Ob nemškem vprašanju je poudaril, da dela bicona brez nadzorstva zavezniškega nadzornega sveta in da imajo sovjetski zastopniki opraviti samo še s svojo cono. Nemčijo je treba obnoviti kot enotno demokratično državo. V zvezi z IB je v glavnem poudaril Stalinovo misel, da je komunizem že nemogoče voditi iz enega središča, da pa so izkušnje pokazale, da morajo imeti KP v Evropi neki združevalen organ za stalno izmenjavo mnenj, ki naj bi — če bi bilo treba — koordiniral medsebojno sporazumno dejavnost KP.

4. TRENJA IN BOJI MED OBEMA OBLIKAMA DEMOKRACIJE (OD NOVEMBRA 1947 DO JUNIJA 1948)

De Gaulle je 12. novembra 1947 govoril o notranji nevarnosti v Franciji, hujši od Hitlerja in ki ne ogroža samo njenih meja, temveč tudi njeno dušo. V Franciji je prišlo do hudih nemirov in stavk, Auriol je dal mandat za sestavo nove vlade socialistu Blumu, ki je dejal pred parlamentom, da so ogroženi domovina, svoboščine državljanov in mir. Nevarnost je dvojna: na eni strani mednarodni komunizem, ki je napovedal vojno francoski demokraciji, na drugi strani pa se je izoblikovala stranka (de Gaullovo gibanje), ki hoče odpraviti temeljne pravice državljanov. »Poskušati moramo združiti vse republikance, ki se ne bodo priklonili ne kaki osebni diktaturi ne diktaturi proletariata. Zboljšati je treba demokratične odnose v sindikatih in položaj delavcev. V francoski uniji ne smeta vladati ne nacionalni fanatizem ne kolonialno izžemanje.

KRIZA V FRANCIJI

Ker Blum ni dobil zaupnice, je prevzel mandat za sestavitev vlade Robert Schuman, ki je pred parlamentom opozarjal na resnost položaja in na to, da je treba reševati republiko. Dobil je potrebno večino in opozarjal je delavce, da se morajo vrniti na delo. Toda nemiri so še trajali in parlament je moral konec novembra sprejeti dva zakona, da vpokličejo 80 000 rezervistov, na razpolago notranjemu ministrstvu, in da razpuste 11 varnostnih čet, ki se niso obnesle.

Sindikati v Franciji niso bili enotni, zato je splošna sindikalna zveza 9. decembra predlagala, naj se delo zopet začne. Ni se posrečilo, da bi vlada zvišala prejemke in izpustila zaprte delavce in reakciji je uspelo prebiti delavsko fronto. Zato je sindikalna zveza menila, da bi se morali pregrupirati in za nekaj časa umakniti. Manjšina sindikatov se je bila pripravljena pogajati z vlado, če ne bi bilo nobenih sankcij proti stavkajočim itd. CK KPF je 11. decembra samo protestiral proti zatrti stavki, proti cepitvi delavstva, proti mobilizaciji in izrednim zakonom.

Blum je v glavnem odboru socialistične stranke dejal, da se morajo bojevati proti komunizmu in degolizmu. Minister za delo je videl v zatrtju stavke zmago nad Stalinom, a tudi nad de Gaullom. Generalni sekretar socialistične stranke Guy Mollet je poudaril, da grozi velika nevarnost francoskemu gospodarstvu, vendar da se trenutno degolizma ni bati. Resolucija glavnega odbora pa pravi, da so politične svoboščine bolj ogrožene kot kdaj koli. Nujna bi bila kaka »tretja sila«, da bi odstranili nevarnost komunizma in osebne diktature. Če se je KPF sprijaznila z delitvijo sveta v dva bloka in je ponižno sprejela ukaz kominterne, je ponovno dokazala, kako zelo je pod vplivom SZ.

NEMŠKO VPRAŠANJE

Štirje zunanji ministri so se ponovno sestali od 25. novembra 1947 do 15. decembra v Londonu. Dnevni red konference so sestavljali samo nemški problemi, o avstrijskem vprašanju pa niso govorili.

1. Nemške meje: Bevin je ob podpori francoskega in ameriškega zunanjega ministra predlagal komisijo za ureditev meje. Tudi Molotov je bil za to, rekel pa je, da naj bi jo postavili kasneje, ker da še ne more zavzeti stališča do gospodarske vključitve Posarja v Francijo. Bevin in Marshall sta se s tem načelno strinjala, vendar je Molotov trdil, da je vzhodna meja že dokončna. Marshall je bil proti in je ponavljal že znane stvari, kot novo pa je povedal, da bi to kršilo Atlantsko izjavo.

2. Nemška mirovna pogodba in nemška vlada: Molotov je bil nemudoma za sestavitev enotne vlade, ki bi na mirovni konferenci lahko sprejela pogoje in obveznosti. Pogodbo naj bi tudi podpisala, ratificiral pa bi jo nemški parlament. Mirovno konferenco naj bi sestavljalo 5 velesil, sosede Nemčije in države, ki so bile z njo v vojni. Temelji za pogodbo so jaltski in potsdamski sklepi.

Ostali trije so bili proti tem predlogom, češ da je še prezgodaj sestavljati nekakšno centralno nemško vlado. Molotov je odgovarjal, da pri pariških mirovnih pogodbah ni bilo težav. Bevin je bil za kompromis, da bi zastopniki neke nemške vlade imeli priliko na konferenci povedati svoje. Molotov je trdil, da mora biti ta vlada sestavljena po potsdamskih sklepih, Bevin pa, da na to mirovna konferenca ne more čakati. Vendar je Molotov vztrajal, da morajo nekakšno centralno nemško vlado sestaviti že pred konferenco.

3. Gospodarska načela: Marshall je dejal, da je brez potrebe govoriti o nemški vladi, dokler za to ni možnosti. Nemčiji je treba jasno določiti obveznosti. Francoski zunanji minister je pristavil, da bi morali določiti, koliko bodo izvozili premoga in koksa, in da nemški obnovi ne bi smeli dajati nobene prednosti. Francija je pripravljena vsako leto sprejeti 11 milijonov ton premoga, za Porenje pa bi morali sestaviti poseben pogodbeni režim. Francoska vlada ni proti nemški gospodarski enotnosti, vendar le pod pogojem, da dobita Porurje in Porenje poseben status. Posarje pa naj bi gospodarsko in denarno vključili v francoski gospodarski sistem.

Bevin je zahteval gospodarsko enotno Nemčijo in da bi odstranili vse notranje ovire; tako bi Nemčija mogla dati zaveznikom najprej denar, ki ga dobi od prodaje živeža in življenjskih potrebščin, preden bi začela plačevati reparacije iz tekoče produkcije.

4. Reparacije: To je bilo najtežje, ker niso mogli ugotoviti, kaj vse je bilo na ta račun že odpeljanega iz con. Molotov je očital zahodnim, da so prodajali iz Nemčije izvoženi koks in premog drugim po višjih cenah, z dobičkom. Bevin je to tajil, dejal pa je, da je bilo iz sovjetske cone odpeljanih vrednosti za 7 milijard dolarjev. Molotov je to preslišal in zahteval je znanih 10 milijard itd.

Konferenco so odložili in Bevin je 16. decembra pojasnjeval, da VB ni vzela iz Nemčije nobenih reparacij, razen tistih, ki so ji bile dodeljene po normalni poti. Pač pa se SZ ni držala potsdamskih sklepov in je odpeljala iz svoje cone kapitalno premoženje. Do 7 milijard dolarjev in 70 % produkcije naj bi odšlo iz te cone v SZ.

Marshall je povedal, da hoče SZ narediti iz svoje cone provinco. Ker Molotov noče dati podatkov o demontaži in odpeljavanju nemške industrije, se ni mogoče sporazumeti. Potreba bi bilo sprejeti pet temeljnih sklepov: o odpravi umetnih conskih mej in dovoliti ljudem svobodo gibanja, pretakanja idej in blagovne menjave po vsej Nemčiji; vrniti zaplenjeno premoženje in ga uporabiti za reparacije; uvesti zdrav denar v Nemčiji; končno naložiti Nemčiji gospodarska bremena za v prihodnje; sestaviti skupen načrt uvoza in izvoza za vso Nemčijo.

Od 28. novembra do 8. decembra 1947 je bil v Antwerpnu mednarodni kongres socialistov. Bili so si edini o ameriški pomoči, če ne bi bila povezana s pogoji politične ali socialne narave. Menili so, da so napadi IB na demokratično misleče socialiste in njihove voditelje škodljivi za enotnost delavskega razreda. Soglasno so sklenili, da v

sedanjih okoliščinah ni priporočljivo obnavljati socialistično internacionalo, ustanovili pa so odbor za stike med socialističnimi strankami.

Truman je 19. decembra pred kongresom objavil, da bodo ZDA zaradi trajnega miru vodile gospodarsko obnovo Evrope. Od konca vojne so dale že za več kot 15 milijard dolarjev darov ali posojil. Odločiti se je treba, ali bodo svojo nalogo končale in res pomagale pri evropski obnovi. Za ZDA je obnova Evrope življenjskega pomena, nujni pa so tudi koraki, da ne bi postala ta pomoč čezmerna. Vsak narod si mora pomagati sam, pomoč pa bo dobil tudi od zunaj. Pomagali bosta tudi Kanada in Mednarodna banka. Nastale pa so težave: porast cen v ZDA, suša v Evropi in agresivnost komunistov, kar ovira evropsko obnovo. Zato je treba obnovitveni program omejiti na določen čas in dati zanj le 17 milijard dolarjev.

V intervjuju za ameriški tisk je predsednik vlade ČSR brez olepšavanja in zakrivanja poudaril, da je lažnivo pisanje ameriškega tiska, češ da bodo v ČSR odpravili večstrankarski sistem, da bodo prevzeli oblast komunisti itd. Komunisti so že večkrat poudarili, da bo, četudi bi dobili pri prihodnjih volitvah večino, sedanji način sodelovanja strank v narodni fronti še vedno koristen za uspešen in miroljuben razvoj republike.

Na vprašanje, ali bi sodelovanje ČSR pri Marshallovem načrtu ogrožalo neodvisnost dežele in zakaj, je odgovoril, da je ta pomoč povezana s pogoji, ki »ne dovoljujejo udeleženim deželam nobenih samostojnih odločitev v svoji politiki in gospodarstvu«. »Marshallov načrt daje ZDA nadzorno moč, ki je nezdružljiva z državno suverenostjo prizadetih držav. Smo proti pomoči, če odklanja podržavljanje industrije in bank in če ni namenjena obnovi držav prizadetih po nemški okupaciji, temveč hoče oživiti le nemški imperializem.«

Prihajalo je novo, 1948. leto. ZDA so z Marshallovim načrtom vsekakor triumfirale (četudi delno v lastno gospodarsko škodo), SZ pa je na vsak način poskušala »torpedirati Marshallov načrt«, kar je zelo rad ponavljal Ždanov, a se ji to ni posrečilo. V novem letu se bodo v ČSR zgodile velike spremembe, prišlo bo do ostre berlinske krize, IB pa bo nesramno obsodil Jugoslavijo.

Prav ta obsodba je sprožila velik proces v mednarodnem delavskem gibanju, proces, ki še zdaleč ni končan. Togliatti je to na 8. kongresu KPI sicer označil drugače. Dejal je, da se začenja reakcionarna ofenziva: ZDA stojijo nasproti miroljubni moči SZ, katere prednja straža je več kot pol Evrope.

Prvič se je v ostri luči zastavil nemški in berlinski problem. Podrobnejšo podobo o nemških okupacijskih conah nam pokaže izjava nemških direktorjev (»ministrov«), zbranih 4. januarja 1948 v Frankfurtu zaradi gospodarstva v biconi: če Nemčije ne bodo vključili v Marshallovo pomoč (dar) in če bo dobila le kredit, naj odgovornost prevzamejo okupacijske sile same, ne pa Nemci. V vsej nemški žele-

zarski industriji nima Nemec niti besede, angleška gospodarska politika zavestno cepi enotno nemško industrijo železo-premog in jo bo v 3 letih izropala. Industrije Porurja nista uničila samo Hitler in vojna, temveč tudi britanska okupacijska politika. Francozi ne jemljejo produktov samo iz svoje cone, temveč tudi iz bicone. Sovjetska cona se je oddaljila od načel skupnega gospodarstva in še leta bodo morala poteči za enotno gospodarstvo Nemčije. Ruska demontaža industrije je še najmanjša skrb, veliko težja je razlika v gospodarskem sistemu.

Nemcem, to je nemškemu kapitalu je že rastla gospodarska hrbtenica in gospodarstveniki so se upali poudariti, da Nemčiji nihče ničesar ne podari. Vojaška uprava ameriške cone je na to zelo ostro odgovorila, da je žalostno, če se pojavi v javnem življenju »tak prekleti nadlažnivec«, a predstavnik nemškega kapitala je mirno odgovoril, da taka obdolžitev ne spremeni stvari. Nemci so v upravi bicone sami poskušali uvesti več reform, a so vedno zadevali ob velike težave. Na sestanku 7. januarja 1948 v Frankfurtu so nemški gospodarstveniki zahtevali izboljšanje prehrane, denarno reformo, reformo davkov itd. Oglasil se je tudi dr. Schumacher in rekel, da so Angleži in Amerikanci po brezpogojni kapitulaciji Nemčije izjavili, da bodo vse nemške ustanove pod njihovo suverenostjo in odgovornostjo. Res pa je, da so njihovi odnosi s SZ nejasni. SPD je pripravljena delati za gospodarsko obnovo bicone, ne pa prevzeti odgovornosti za medsebojne težave zaveznikov.

Oglasil se je tudi dotlej malo glasni šef krščanskodemokratske unije CDU (Christlich Demokratische Union) dr. Konrad Adenauer. Dejal je, da bo uspeh odvisen le od tega, kdaj bodo dali zavezniki proste roke nemškemu narodu, kot so obljubili.

Zahodni zavezniki so jemali vso to nemško kampanjo in zahteve po reformah kot poskus spremeniti bicono v nekakšno nemško državo. Že Marshall je 9. januarja 1948 opozoril, da ustanovitev nemške zahodne države trenutno ne bi bila zaželena, pač pa naj bi se francoska cona čimprej povezala z bicono v tricono.

Na vse to pa je sovjetski komandant v vzhodnem Berlinu odgovoril z zahtevo, da morajo imeti tovorni avtomobili, namenjeni za promet med Berlinom in sovjetsko cono (v kateri je ležal Veliki Berlin), posebne dovolilnice. Smisel tega oviranja prometa je 11. januarja 1948 pojasnil organ sovjetske vojaške uprave; cepitev Nemčije naj bi bila dokončna in v Frankfurtu so postavili nekakšno »renegatsko vlado iz lakajev anglo-ameriškega imperializma«. To seveda ni bilo čisto res. Tudi francoska vlada je protestirala proti reformam v biconi, na kar je britansko zunanje ministrstvo izjavilo, da je šlo v Frankfurtu le za gospodarske zadeve.

Dr. Schumacher je 14. februarja dejal, da Nemci niso zakrivili živčne vojne, pač pa okupatorske sile, ki se na nemških tleh bojujejo za delitev Nemčije. Če pride do nekega nemškega predstavništva, se

bo moralo najprej ukvarjati s temile vprašanji: katere okupacijske sile živijo na račun nemških življenjskih potrebščin in jih celo izvažajo, nadalje z demontažami, reparacijami, suženjskim delom itd. To bi bile hvaležne teme za kak ljudski kongres v sovjetski coni. Naposled so zgoraj omenjenega direktorja, ki je govoril tako brezbožno, odstavili na ukaz vrhovnih komandantov obeh con; Adenauer je nato izjavil, da je bil izvoljen neposredno, a zahodna generala se za to nista zmenila.

Ne smemo pozabiti, da so ti generali sovražili Nemce kot narod, in nemški dvigajoči se kapital kot nevarnega konkurenta njihovemu monopolističnemu kapitalu.

Truman je v novoletni poslanici kongresu napovedal nekaj socialnih reform, budnejši nadzor nad dohodki, skrb za plodnost zemlje, nego gozdov, čistost voda, zvišanje dohodkov poljedelcem in delavcem in dovolitev naseljevanja razseljenega prebivalstva (beguncev). Zlasti je poudaril, da imajo ZDA posebno odgovornost za Nemčijo, Avstrijo in Japonsko, ni pa povedal, zakaj, na kar ni težko odgovoriti.

Posebna komisija Marshallovega načrta je 14. januarja 1948 razdelila države po plačilni zmogljivosti v pet kategorij: v prvo tiste, od katerih ZDA ne pričakujejo nobenega povračila (Grčija, Avstrija), v drugo one, ki morejo plačati vse (Portugalska, Švica, Turčija), v tretjo take, ki dobijo pomoč v kreditih (Irska, Norveška, Švedska), v četrto države, ki so že dobile kredit in pomoč brez obveznosti odplačila (Belgija, Danska, Francija, VB, Italija, Islandija, Luksemburg, Nizozemska), in v peto, posebno kategorijo, zahodno Nemčijo.

Na sovjetski odgovor na izjave nemških gospodarstvenikov o oviranju prometa v Berlinu je 17. januarja 1948 zelo ostro odgovoril komandant ameriške cone general Clay, da ameriški vojak, ki stoji nasproti mali figuri iz gipsa in slamnati lutki ter Moskvi, ve, da Amerikanci niso vajeni popuščati kakršnemu koli pritisku. (Približno tako prispodobo je uporabil tudi Hitler, a je vojno s SZ in veliko antifašistično koalicijo izgubil.) Razboriti general je še dejal, da ne gre resno jemati, da jih misli SZ izriniti iz Berlina. Če bodo Sovjeti pretrgali zvezo z Berlinom, bodo Amerikanci pošiljali svoje sile po zraku, preskrbo Nemcev v zahodnem Berlinu pa bodo prepustili SZ.

Na zborovanju »naprednih državljanov Amerike« je nam že znani Wallace 17. januarja 1948 kot kandidat za predsedniške volitve izjavil, da se Trumanova doktrina in Marshallov načrt po krivici imenujeta program za gospodarsko obnovo Nemčije, saj sta »bolj vojaška politika velikega kapitala v njegovo korist«. V ZDA je bilo v tem času opaziti neko močnejše tipično ameriško demokratično gibanje. Sem moremo šteti tudi protest 21 ameriških profesorjev in znanstvenikov, med njimi profesorja Alberta Einsteina, proti nameravanemu vojaškemu nadzoru nad dejanji državne administracije, kar je navzkriž s koristmi ameriškega ljudstva. V protestu pravijo o Marshallovem načrtu, da krepi kontrolo ameriškega monopola nad Evropo in da

gradi Nemčijo na ukaz Wall Streeta, tako kot po 1. svetovni vojni. Ogromni izdatki in novi zakon o vojaški obveznosti naj bi bili dokaz Trumanove agresivne politike. Takoj je treba odpraviti zakone, delavcem sovražne, razpustiti kongresni odbor za preiskavo protiameriške dejavnosti itd. Protest ni dosti razburil ZDA, tako kot tudi ne Wallaceove izjave.

V ČSR so se stvari že toliko zaostrile, da je vodstvo Beneševe stranke 12. januarja 1948 odločno protestiralo proti vedno večjemu terorju v deželi in poskusom spremeniti republiko v policijsko državo. Minister za informacije (komunist) je odgovarjal, da se je položaj že tako razvil, da je treba narodno fronto preurediti; vodile naj bi jo »leve, napredne in socialistične sile«. Upal je, da so v vseh strankah napredne sile, ki bodo šle s komunisti, da bi ustanovili skupno fronto naprednih socialističnih sil. K temu je glasilo socialdemokratske stranke pristavilo, da hočejo komunisti bolj ali manj totalitaristični blok pod nekakšno firmo, s katere bo zbrisana beseda komunist, da bi pogoltnili neodločne sile starih strank in morda tudi češkoslovaško demokracijo. Socialdemokrati za nobeno ceno ne bodo zapustili demokratične poti.

ZAOSTROVANJE ČEŠKOSLOVAŠKE KRIZE

Na poslansko vprašanje je 21. januarja v parlamentu odgovarjal pravosodni minister (Beneševa stranka). Dejal je, da so preiskave o pošiljkah z bombami, naslovljenih na zunanjega ministra Masaryka, podpredsednika vlade, nanj in druge, pokazale, da vodijo niti v skladišče orožja KP v Olomoucu in da so obtožili nekega komunističnega poslanca. Notranji minister (komunist) je izjavil, da ni nič novega, če je po vojni najti pri posameznikih orožje. Izvršni komite CK je poudaril, da ne bo ščitil kršilcev zakonov, očital pa je pravosodnemu ministru, da dela s tem odkritjem senzacijo. Po mnenju komiteja naj bi šlo za navaden volilni manever proti KP. Minister naj bi se rajši izkazal pri preganjanju izdajalcev, kolaboracionistov in črnoborzijancev. V notranjepolitičnem odboru je 29. januarja socialdemokratski poslanec vprašal notranjega ministra, ali je dežela pred državnim udarom, v katerem naj bi igrala glavno vlogo policija, ki je pod kontrolo KP. Rekel je, da socialdemokratska stranka za to škandalozno stanje ne prevzema nobene odgovornosti. Prepričan pa je bil tudi, da jo bodo podprli vsi častivredni ljudje in vsi pravi domoljubi.

Stvari so bile jasne in kdor jih je hotel razumeti, jih je lahko. V ČSR je prišlo do težke notranje krize. Trinajstega februarja je vlada odstranila vse nekomunistične policijske uradnike, na vladni seji 17. februarja pa so odstopili ministri Beneševe stranke, kar so jim socialdemokrati očitali. Za 18. februarja sklicane seje vlade ni bilo, ker se je niso udeležili ministri več strank. 19. februarja socialdemokrati niso hoteli v vlado s komunisti, na seji vlade 20. februarja (le komunisti in socialdemokrati) pa je objavil ministrski predsednik odstop ministrov treh strank in še drugih.

Popoldne objavljeni komunike CK je trdil, da je republika v nevarnosti zaradi reakcije iz tujine. Vse to so spremljale hude demonstracije, ki jih je organizirala vlada. Demonstranti so zahtevali novo ustavo, obsežnejšo agrarno reformo itd.

Beneš 21. februarja ni sprejel ostavke ministrov, predsednik vlade Gottwald pa je trdil, da je za odstop ministrov kriva domača in tuja reakcija, vendar da se bo kriza rešila po ustavni in demokratični poti. Zahteval je, da Beneš sprejme ostavke nemarksističnih ministrov, na strani komunistov pa so v vladi ostali samo socialdemokrati.

Beneš je trdil, da zanj ni vlade brez strokovnjakov in komunistov, za mandatarja pa je znova določil Gottwalda. Tudi Husak (Slovak) je zahteval odstop demokratičnih ministrov, ki ovirajo KP. Dejal je, da ČSR ni več meščanska, temveč ljudska republika.

Ker so bili tokrat tudi socialisti proti koaliciji s komunisti, je bilo treba ubrati drugo pot. Kongres delavskih svetov in sindikatov je 22. februarja sklenil organizirati akcijske odbore vseh naprednih sil v jedro nove ljudske fronte, a 23. februarja so baje odkrili novo zaroto in veliko Beneševih strankarskih privržencev so zaprli. V noči od 23. na 24. februar je Gottwald sklical zastopnike različnih strank in organizacij ter ugledne posameznike. Sestavili so pripravljalni odbor za ustanovitev centralnega akcijskega odbora, ki naj bi postal glavni odbor in vrhovni organ demokratične enotnosti ljudstva. Podprl naj bi vlado pri volitvah in pri krepitvi zveze s SZ in drugimi slovanskimi deželami. Socialdemokrati so obljubili »častno sodelovanje s komunisti po načelih parlamentarne demokracije«.

Tako so 24. februarja ustanovili centralni akcijski odbor ljudske fronte, ki je pozival vse resnične domoljube itd. Beneš je zvečer pisal Gottwaldu, da se zaveda velike odgovornosti, ker mora ostati zvest svojemu demokratičnemu prepričanju. Zato so nujni razgovori s koaliranimi strankami in skupinami, vse stranke ljudske fronte morajo nositi odgovornost. Gottwald mora voditi vlado, saj si socializem kot obliko življenja večina želi. Odpadel pa je napovedani Benešev govor po radiu.

Gottwald in generalni sekretar CK Slansky sta 25. februarja Benešu odgovorila, da razgovori s sedanjim vodstvom narodnih socialistov, ljudske in slovaške demokratične stranke niso možni, ker so ta vodstva izdala program ljudske fronte in so v zvezi z reakcijo v tujini poskušala razpustiti vlado ter narediti državni udar. Socialisti so odgovorili, da je različnost mnenj premagana, da je armada zunaj krize, da pa so študentje na strani vlade.

Opoldne je Beneš sprejel ostavko ministrov, dano 20. februarja, popoldne pa je sprejel novo Gottwaldovo vlado (komunisti, socialdemokrati, Slovaki, brezstrankarji, zunanji minister je bil Masaryk, v vladi je bil general Svoboda, pa tudi sindikalisti, ljudska stranka in narodni socialisti). Na Vaclavovem trgu je Gottwald govoril množici, da Benešu ni bilo lahko sprejeti njegovih predlogov, pa je naposled

le sprevidel nujnost in da so mu zato hvaležni. Rekel je, da je reakcija premagana.

Vlade ZDA, Velike Britanije in Francije so 26. februarja izjavile, da pazljivo spremljajo dogodke v ČSR, kjer so uporabili »umetno in premišljeno izzvano krizo« in verjetno že drugod preizkušene metode, kako je treba vreči demokracijo. Že naslednjega dne se je oglasil radio ČSR, da je to neodpustljivo vmešavanje v notranje zadeve in da še misliti ni na odpravo demokracije in uvedbo diktature. Krizo bodo rešili na parlamentaren način in sistem bo ostal. Nastala naj bi zaradi odstopov ministrov.

Dogodki v ČSR so se razpletali. Vodstvo nove ljudske fronte je podprlo novo vlado, ki je 27. februarja prisegla pred Benešem. Ob tej priliki je Gottwald ponovil, da je Beneševa zasluga, da je poslušal glas ljudstva, Beneš pa je odgovoril, da odločitev ni bila lahka, a da se je bal globlje krize. Naslednjega dne je Beneš zapustil Prago in odšel na deželo, istega dne pa se je vrnil v Moskvo tudi namestnik sovjetskega zunanjega ministra Zorin, ki je bil v Pragi od 19. februarja, baje na razgovorih z zunanjim ministrom in ministrom za prehrano. Desetega marca je menda naredil samomor zunanji minister Jan Masaryk.

S tem češkoslovaške krize še ni bilo konec, saj je pospešila protikomunistično gonjo skoraj po vsem svetu. To je pokazala že razprava 3. marca v britanskem spodnjem domu, kjer so govorili o tem, da je ČSR pred državnim udarom, po imenu komunističnim, po tehniki pa hitlerjanskim. Komplot naj bi se pripravljal že dalj časa in naj bi bil v opomin vsem, ki še zaupajo komunističnim tovarišem. Komunizem je zločinska setev, ki uspeva povsod, kjer trpita človeška duša in telo lakoto. To pogubno setev sejejo fanatični agenti neke tuje velesile. Kako naj se svet reši komunizma, česar nacionalsocializem ni zmogel? Z jasno pripravo na obrambo, še bolje pa bi bilo prepričati SZ in njene satelite o uspehih ali neuspehih v zahodni Evropi. De Gaulle je 7. marca dejal, da dogodki v Pragi in ekspanzionistična volja kličejo Francijo, naj se predrami, ker v tujini plačani separatisti razjedajo deželo na znotraj.

Da bi se zahodna Evropa združila v zahodnoevropsko obrambno zvezo (Francija, Beneluks in še drugi zahodni člani), je Velika Britanija predlagala že 22. januarja 1948 in to so podprle tudi ZDA. Churchill za to ni bil posebno navdušen, SZ pa je trdila, da gre za delitev Evrope. Churchill je med razpravo v spodnjem domu zagovarjal skupno uporabo vojnih oporišč, skupen štab ZDA-Anglija in temu primerno zunanjo politiko. Po njegovih besedah pa bi bilo nujno, da Francija in Nemčija prej pokopljeta tisočletno sovraštvo in da se Nemčija znova vrne v skupnost narodov. A ne razbijati evropske enotnosti. Menil je, da SZ vodi imperializem v novi obliki (ideološki, gospodarski in vojaški), da je s komunisti nemogoče debatirati, da pa bi lahko z njimi našli kako drugo realno pot.

Skoraj hkrati je bil govor tudi o balkanski ali vzhodnoevropski uniji. Dimitrov je 17. januarja 1948 v Bukarešti dejal, da Bolgarija, Jugoslavija, Albanija, Romunija, Madžarska, Poljska in ČSR prav zdaj razmišljajo o ustanovitvi nekakšne vzhodnoevropske federacije. Zaenkrat stvar še ni zrela za razgovor, da pa bo prišel čas za to. Za zdaj sklepajo le medsebojne prijateljske pogodbe, ki niso »nekaj navadnega«, vse države pa so zaveznice SZ. Malo kasneje je Dimitrov trdil, da bo do balkanske unije prišlo že v bližnji prihodnosti. Narodi se bodo odločili ali za federacijo ali za konfederacijo, pa tudi, kdaj in kako naj bi to izvedli. Seveda bodo še naprej sodelovali tudi z drugimi državami, z Anglijo itd.

Toda že 28. januarja se je oglasila moskovska Pravda; zapisala je, da objava govora Dimitrova o donavski federaciji v tem časopisu še ne pomeni, da se SZ s tako federacijo strinja. Nasprotno, meni, da te obdonavske države ne potrebujejo nobene federacije in carinske zveze. Kar potrebujejo, sta konsolidacija in varovanje njihove neodvisnosti in suverenosti, za kar naj bi mobilizirali domače ljudske demokratične sile, kot je rečeno v izjavi IB.

Dan zatem je bolgarska poročevalska agencija odgovorila, da je Dimitrov dejal, da je za federacijo še prezgodaj, in da to ni bil predmet pogajanj z vladami. Nihče ni mislil na vzhodni blok v taki obliki, kot imajo v mislih iniciatorji zahodnega bloka. Dimitrov tudi ni mislil na carinsko zvezo Jugoslavije, Bolgarije, Romunije, Albanije.

V Rimu je bil 1. februarja 1948 prvi kongres demokratične ljudske fronte Italije; združila naj bi vse Italijane, ki si žele miru in svobode. V ZDA se je boj za državljanske pravice nadaljeval, a glavni državni tožilec je svetoval, da mora biti zakon o zatiranju komunizma ostrejši, vendar da ne sme postaviti KP izven zakona, da ne bi šli komunisti v ilegalo in postali mučeniki. V šestih točkah je naštel, kaj vse naj doleti komuniste, od stalnega nadzorstva nad njihovim delom do odstranitve iz javnih služb in sindikatov, še posebej pa naj bi poostrili zakon proti vohunstvu.

ZAČETKI ZAHODNO- IN VZHODNONEMŠKE DRŽAVNOSTI

Zavezniška komandanta sta 6. februarja 1948 objavila gospodarsko upravo nemške bicone in združitev gospodarskega sveta obeh con (50 voljenih članov in ustanovitev nemškega vrhovnega sodišča v biconi).

To so nekakšni začetki zahodnonemške državnosti. Adenauer je brž izjavil, da je koalicijska skupina krščanskih demokratov in krščanskih socialistov najmočnejša in da je pripravljena prevzeti vso odgovornost za upravljanje bicone.

Na seji zavezniškega kontrolnega sveta za Nemčijo je 11. februarja maršal Sokolovski izjavil, da bicona utegne razbiti upravo štirih zavezniških sil v Nemčiji, istega dne pa je izjavil predsedniku nemške liberalne stranke, da ni namen SZ ustanoviti vzhodnonemške države, ker hoče enotno Nemčijo. Pač pa bi morali v vzhodni coni prekon-

trolirati zaplembe, vrniti zaplenjene posesti, znižati okupacijske stroške in dati Nemcem več odgovornosti pri graditvi mirnodobne industrije in ljudskih podjetij. Reparacijske politike zaenkrat ni mogoče spremeniti.

Toda 12. februarja 1948 so začeli sovjetski nadzorni organi v Berlinu ustavljati vozila v britanski in ameriški coni, na meji sovjetske cone z bicono pa so postavljali cestne in žične ovire in izsekavali široke in globoke gozdne pasove. Kot protiutež gospodarski upravi v biconi je maršal Sokolovski postavil v vzhodni coni nemško gospodarsko komisijo, ki je bila pod nadzorstvom sovjetske vojaške uprave; imela je 25 »ministrov« in devetčlanski izvršilni odbor. To so bili torej tudi začetki vzhodnonemške državnosti. Odgovornost za reparacije je Sokolovski prenesel iz tekoče vzhodnonemške proizvodnje na sindikate, politične stranke in množične organizacije. Tägliche Rundschau je zapisal: »Namesto demontaže — graditev novih obratov in obnova obstoječih, a ne s pomočjo Marshallovega načrta, temveč s skupnim delom!«

Marshall je 13. februarja po radiu dejal, da je obnova Evrope — ne samo gospodarska — eden največjih dogodkov v zgodovini svetovne civilizacije. SZ in njeni zavezniki so poskušali izrabiti sedanjo krizo in doseči prevladujoč vpliv nad vso Evropo. Rekel je, da bi po njegovem vtisu sovjetski voditelji radi sklenili mir pred stabilizacijo Evrope, »ne smemo pa dovoliti, da bi zahodna Evropa doživela enako usodo kot vzhodna«.

Bidault se je zahvaljeval ZDA za prehodno pomoč, za dar, za katerega pa jih Francija ni nikdar prosila.

Toda ZDA kljub temu niso privolile v politično odcepitev Posarja in Porenja, dvomljiv se jim je zdel tudi britanski predlog o nacionalizaciji porurskih premogovnikov in koncernov. Še najbolj so bile za to, da vse to ostane nemška lastnina, a pod nadzorstvom domačega in tujega kapitala.

Triindvajsetega februarja 1948 se je začela v Londonu konferenca šestih držav (Velika Britanija, Francija, Italija, Beneluks) o nemških problemih (odnos Zahodne Nemčije do okupacijskih sil in do Marshallovega načrta, o vlogi nemškega gospodarstva v Evropi, o nadzorovanju Porurja in o reparacijah). SZ je protestirala proti konferenci, toda ZDA so odgovorile, da SZ ovira enotnost Nemčije in da so zahodne države prisiljene o tem razpravljati. Velika Britanija je odvrnila, da sploh ne gre za pogodbe, protestirale so tudi zahodnoevropske države.

Prvi del konference se je končal 6. marca. Sklenili so, naj se gospodarstvo Zahodne Nemčije tesno poveže z zahodno Evropo, naj za industrijo Porurja velja mednarodna kontrola, za novo zahodnonemško državo pa naj bi sklicali konstituanto. De Gaulle je 2. marca izjavil, da mora biti Zahodna Nemčija vključena v zahodni blok, ker sicer bloka ne bo. Porenje naj dobi poseben statut, a Francija mora imeti vodilno vlogo. V sodelovanju z ZDA ne sme biti nikakršne odvisnosti.

Nekoliko drugače je pred parlamentom dejal Bidault, da naj se Nemčija s svojimi deželami vključi kot federacija v zahodno unijo, ustanovili naj bi zahodnoevropsko skupnost in sklenili carinsko zvezo z Italijo in Beneluksom.

Truman je 17. marca pred kongresom govoril o kritičnem položaju v Evropi in poudaril je pomembnost prizadevanj za mir, a da le en narod noče sodelovati pri tem (veto SZ!). Govoril je o tragični smrti ministra Masaryka, o pritisku SZ na Finsko in Grčijo, o tem, da v Italiji poskuša priti na oblast manjšinska KP.

V Bruslju se je 17. marca 1948 končala konferenca šesterice in z *bruseljsko pogodbo* so se domenili za sodelovanje na gospodarskem, socialnem in kulturnem področju ter za kolektivno obrambo vsake članice organizacije. S to pogodbo se začenja integracijska politika Evrope, ki so jo ZDA močno podprle in ki se je potem širila še na druge zahodnoevropske države.

Sedemnajstega in 18. marca je bil v sovjetskem delu Berlina že drugi ljudski kongres delegatov strank, sindikatov in množičnih organizacij pod geslom enotnosti in svetovnega miru. Ulbricht je naznanil zmanjšanje reparacij za 10 odstotkov, okupacijskih stroškov za 30 odstotkov in povečanje dnevnih obrokov. Kongres je bil proti odcepitvi Posarja in je menil, da mora ostati nemško, mejo Odra—Nisa pa da je zakrivil Hitler, kot tudi izgubo drugega nemškega ozemlja. Sklenili so plebiscit za enotno Nemčijo in izvolili nemški ljudski svet.

Tudi Marshall je 19. marca govoril o kritičnem položaju in dejal, da se ne omejuje samo na Evropo, temveč sega tudi na Bližnji vzhod, v Indonezijo, Kitajsko in Latinsko Ameriko, Japonsko in Korejo. Podobno kot je nacizem požiral državo za državo, Poljske pa se je lotil z orožjem, dela sedaj tudi SZ. Wallace je k temu pripomnil, da ameriška vlada zganja vojno histerijo in da razširja s strašenjem o komunizmu sovraštvo in strah. Sedanji gospodarji ZDA so spoznali, da se je svet spremenil in da narodi Francije, Italije, ČSR, Kitajske in Grčije iščejo novih poti, kar v ZDA imenujejo rusko agresijo.

Odbor za mednarodno sodelovanje socialističnih strank je konec marca zasedal v Londonu in obsodil je voditelje socialne demokracije v Romuniji, Bolgariji, na Madžarskem in nekatere v ČSR, da so samovoljno prešli h komunističnemu gibanju. Levi italijanski socialist Nenni je iz protesta zapustil konferenco.

Predsednik zavezniškega nadzornega sveta za Nemčijo, maršal Sokolovski, je hotel 20. marca 1948 uvrstiti na dnevni red sveta najprej protest nekaterih vzhodnih zunanjih ministrov s sestanka v Pragi (18. marca 1948) in nato razna vprašanja z jaltske in potsdamske konference. Predlagal je tudi razpravo o demilitarizaciji, demokratizaciji, o nemških reparacijah itd. Zahodni člani sveta so dnevnemu redu oporekali in poudarjali, da bi morale prej o tem razpravljati njihove vlade, nakar je Sokolovski zapustil sejo.

BLOKADA BERLINA

Uradno sicer nadzorni svet ni prenehal obstajati, *ni se pa več sestajal* in ostale so le še vojaške in tehnične povezave. Tako je bila SZ pravzaprav prva, ki je prekršila enega od pomembnih potsdamskih sklepov. Samo trije zahodni člani so se 21. marca znova sestali, Sokolovskega, ki bi moral biti predsednik sveta še do 1. aprila, ni bilo več. Pač pa so Sovjeti 23. marca sklicali komisijo nadzornega sveta za davke, cene in druge gospodarske zadeve, čemur so zahodni nasprotovali. Ameriški general Clay je zahteval sklicanje sveta do 30. marca in rekel, da bodo sicer Rusi tvegali razpust sveta (»vlade četverice«), zunanji minister ZDA pa je izjavil, da je SZ že 20. marca dokazala, da se odreka tej vladi. Sledila je nota vlade ZDA; v njej je bilo rečeno, da je SZ kriva za politično cepitev Evrope, ker je vselej tako enostransko nastopala v svoji coni in ker je vplivala na vzhodnoevropske države. Sovjetska vlada naj bi pod pretvezo reparacij spremenila vso industrijo v svoji coni v gigantski trust in jemala reparacije v obliki surovin in iz tekoče produkcije.

Vlada SZ je odgovorila, da želi ohraniti nadzorni svet kot vodilni organ, a 30. marca je sovjetska vojaška komanda v coni objavila, da bodo s 1. aprilom uvedli dopolnila k določbam o prometu med sovjetsko in zahodnimi conami. Gre za okrepitev nujne kontrole in ureditev prometa med Berlinom in zahodnimi conami zaradi beguncev, političnih agentov in črnoborzijancev. Zahodni so bili za potne dovolilnice in pregled blaga, ne pa za to, da bi vozila nadzorovalo sovjetsko osebje. Pri tem so se sklicevali na že omenjeno površno pogodbo o Berlinu.

Na seji namestnikov berlinskih komandantov so 2. aprila še natančneje razpravljali o tem. Sovjetska stran je trdila, da je bilo iz Berlina odpeljanih v zahodno cono okoli 300 različnih podjetij, zahodni pa so odgovarjali, da se jim zdi čudno, zakaj načenjajo to vprašanje. Pred vkorakanjem zahodnih sil v Berlin, so našli demontiranih že 30—40 % vseh industrijskih naprav, ki bi morale ostati v mestu. General Clay je izjavil, da preskrbo že dovažajo z letali.

Zanimiv je članek Pravde o zavezniškem nadzornem svetu, ki je imel 223 odborov, ravnateljstev in stalnih komisij in samo 1947. leta se je zvrstilo kar 200 sej, uspeha pa ni bilo prav nobenega. Razen tega je bila poleg nadzornega sveta (centralnega in po pokrajinah) še vrsta vlad, vojaških in civilnih. Dnevni red nadzornega sveta je obsegal postranske zadeve, delitev Nemčije pa je postala zanesljiva stvar. »Tako je možno razumeti, zakaj nadzornega sveta kot organa vrhovne oblasti v Nemčiji ni več.« Do 6. aprila je svet še raziskoval razne nesreče v koridoru (vsak dan je bilo do 60 poletov), nato pa sej ni imel več, ostale pa so še seje komandantur.

Bolj ko so se množile zračne nesreče in bolj ko je bilo čutiti to prvo blokado, težji je postajal položaj. Med prebivalstvom je nastajalo nevarno razpoloženje, a sovjetska blokada se je stopnjevala. Zato so bile seje vojaških komandantov vedno ostrejše. Iz ameriškega sektorja

v Berlinu je izginilo že več ljudi. Sovjetski komandant je trdil, da je tam zatočišče banditov iz vseh berlinskih con, ameriški komandant pa je odgovarjal, da so bili ti ljudje odpeljani na sovjetsko stran. Ker so se zračni incidenti množili, sta britanska in ameriška vlada zagrozili, da se bosta s silo uprli vsaki oviri na zračni poti.

Zahodni so si le hoteli biti na jasnem, ali nadzorni svet še obstaja. Če bi še bil, bi veljal potsdamski sklep, da je vrhovna oblast nad vso Nemčijo vendarle nadzorni svet. Če pa bi ga ne bilo, bi se oblast treh zahodnih vrhovnih komandantov omejevala na Zahodno Nemčijo, oblast sovjetskega pa na vzhodno cono. Še 3. maja so v sekretariatu nadzornega sveta študirali, kaj je Sokolovski sploh izjavil na seji 20. marca. Zahtevali so ponovitev te izjave, a je ni bilo.

Nastale so tudi težave glede statusa Berlina in zahodni so predlagali, naj bi postal Berlin »posebna nemška dežela«, sicer bi bil nemški narod oropan svojega glavnega mesta. Sovjeti so bili odločno proti. Ker se je v sovjetskem delu Berlina in tudi v drugih sektorjih 13. maja začel plebiscit za enotno Nemčijo, so zahodni v svojih conah ta plebiscit na vse mogoče načine ovirali. Toda Sovjetska zveza je mogla na vse to samo protestirati.

Ker je bilo jasno čutiti, da nameravajo zahodni vpeljati pomembno denarno reformo, je SZ blokado še poostrila in začela občasno ustavljati ves promet. Dvajsetega junija so v zahodnih conah dali v promet novo nemško marko (tudi za Zahodni Berlin) in jo menjali za 10 starih, zato Sovjetom ni preostalo drugega, kot da so čez tri dni storili podobno za svojo cono in vzhodni Berlin.

Maršal Sokolovski je že 19. junija opozoril, da so za gospodarsko cepitev odgovorni zahodni, 24. junija pa je obstal ves promet iz sovjetske cone v zahodne, a na berlinskih ulicah so se pojavile oborožene sile. Za preskrbo Zahodnega Berlina je prišla v poštev samo še zračna pot.

Ta *zahodni zračni most* so odprli 26. junija. Britanska vlada je izjavila, da hoče sovjetska vlada zaradi političnega prestiža izstradati nemočno prebivalstvo. Toda Velika Britanija bo ostala v Berlinu! Churchill je izjavil, da je s trdnostjo in odločnostjo proti SZ edino možno preprečiti tretjo svetovno vojno. Bidault pa, da je treba berlinsko krizo rešiti s pogajanji. Položaj je resen, neprijeten in nevaren, toda francoska vlada pogajanj ne bo predlagala. Britanski obrambni minister je dejal, da bo Velika Britanija pripravila najboljše sile, če se bodo po nesreči zopet zapletli v vojno, vrhovni komandant ameriških zračnih sil pa je izjavil, da bo zračni most kmalu tako trden, da bo mogoče prepeljati v zahodne sektorje Berlina vse življenjske potrebščine.

Konec junija so Sovjeti zaprli tudi vodne poti. Toda Marshall je dejal, da hočejo ZDA ostati v Berlinu in da je treba sovjetsko blokado čimprej odpraviti. Zanimivo izjavo pred spodnjim domom pa je dal Bevin; rekel je, da so se že skoraj domenili za vpeljavo novega de-

narja, a da so Sovjeti takrat zapustili nadzorni svet. Predlog SZ se je glasil, naj njihov denar velja za ves Berlin, kar bi pomenilo, da ga ima pravico izdajati le sovjetska vlada, iz tega pa bi zopet sledilo, da je ves Berlin sovjetski. Toda Berlinčani so pripravljeni storiti vse, da ne bi prišli pod sovjetsko oblast. Dejal je še, da bo od 1. julija vozilo več kot 400 letal podnevi in ponoči.

Zahodni so šli še dlje. Trije zahodni vojaški guvernerji so 1. julija predlagali devetim nemškim predsednikom deželnih vlad in dvema županoma avtonomnih mest, naj njihovi deželni zbori izvolijo poslance za zahodnonemško konstituanto, ki naj bi izdelala ustavo, nato pa naj bi postavili zahodnonemško vlado. Objavili so tudi, da bi bilo mogoče popraviti deželne meje in okupacijski statut. Poslanci, izvoljeni v konstituanto, naj bi se sestali 1. septembra, izvolili pa naj bi jih po zakonskih določilih njihovih dežel. Konstituanta naj izdela demokratično ustavo s federalno obliko dežel, kar bo omogočilo vzpostaviti nemško enotnost. Osnutek ustave naj bi potrdili vojaški guvernerji, nato pa bi konstituanto razpustili, dežele pa bi ratificirale ustavo z referendumom. Nadalje naj predsedniki ugotovijo, če je potreba spremeniti meje, kar naj potrdijo guvernerji. Ti naj bi prepustili deželnim in centralni vladi zakonodajo, upravo in sodstvo, pridržali pa bi si notranje zadeve Nemčije, kontrolo nad zunanjo trgovino, internacionalen nadzor nad Porurjem, reparacije, nadzor nad industrijo, dekartelizacijo, razorožitev in demilitarizacijo.

Ta tako imenovani *frankfurtski dokument* daje nekakšno nemško državnost, ne krni pa okupacijskih pravic SZ nad vso Nemčijo, ker so zavarovane v potsdamskih dokumentih.

Dogodkov in problemov neposredno po berlinski blokadi je bilo veliko. Obe strani sta vzdrževali blokado, jo prebijali in obenem poudarjali, da se ne bosta umaknili iz Berlina. Nihče pa ni hotel biti kriv za nadvse nenormalen položaj.

Prvega julija je namestnik sovjetskega komandanta izjavil, da se zastopnik sovjetske vojske ne bo udeleževal sej komandanture, ker je dejavnost le-te praktično prenehala in ker je predstavnik ameriške vojske zadnjo sejo zapustil po hudih žalitvah. V noti, ki sta jo poslali vladi ZDA in Velike Britanije Sovjetski zvezi 6. julija, poudarjata, da je položaj zaradi sovjetske blokade zahodnih sektorjev resen in da je to kršitev vseh dosedanjih sporazumov. Navzočnost zahodnih sil v Berlinu izvira iz iste pravice kot navzočnost sovjetskih sil, to je iz brezpogojne kapitulacije Nemčije. Berlin ni del sovjetske cone, temveč mednarodna zasedbena cona. ZDA so dobile s svojo cono v Berlinu tudi prost dohod do nje, kar je potrdila praksa. Sedaj skrbijo tri zahodne sile za 2 400 000 ljudi v zahodnih sektorjih Berlina, tja pa ne morejo po normalni poti. ZDA so bile pripravljene pogajati se. Kot dodatek je francoska vlada pristavila, da je tri leta vse lepo teklo, a sedaj je vse to porušila SZ.

Desetega julija je Churchill znova poudaril, da bi popuščanje pri berlinskem vprašanju pomenilo tretjo svetovno vojno. »Pri SZ imamo opraviti s 13 oligarhi v Kremlju in nikdar se ne ve, kaj bodo naredili. Sami so dejali, da nimajo moralnih norm v zahodnem pomenu besede. Ne moremo vedeti, kakšni boji divjajo znotraj te oligarhije. Trenutno so zelo nasilni in sramotenja Jugoslavije z razumom ni mogoče dojeti. (Churchill je imel v mislih strašne klevete proti Jugoslaviji v IB sporu.) Zato je jasna, častna in direktna politika edina prava pot.«

Sovjetska vlada je v noti z dne 14. julija odgovorila, da so razmer v Berlinu krive tri zahodne velesile, ki so uvedle novi denar v svojih conah in Zahodnem Berlinu in ki vodijo politiko delitve Nemčije. Na to je vlada SZ večkrat opozarjala, je rečeno v noti. Same so prevzele upravo Zahodne Nemčije, kjer še ni demilitarizacije in Porurje še ni pod kontrolo štirih velesil. Zato je prenehal delati tudi nadzorni svet. Blokada je potrebna le zaradi varstva sovjetske cone, sredi katere leži Berlin in je njen del.

Devetindvajsetega julija je sovjetska vlada obljubila 100 000 ton pšenice in še drugih živil, pomagati sta bili pripravljeni tudi ČSR in Poljska. ZDA so vsak dan prepeljale po zračnem mostu 4500 ton hrane.

Britanske in ameriške oblasti so ustavile ves blagovni promet med bicono in sovjetsko cono in general Clay je dejal, da se bo ta protiblokada raztegnila še na Berlin. Tudi zahodne velesile so konec julija predlagale direktna pogajanja s SZ, sovjetska vlada pa je odgovorila, da v noti ni povedano, o čem naj bi govorili. Kljub temu so se srečanja treh ambasadorjev v Moskvi začela že 30. julija, in to z najvišjimi sovjetskimi oblastniki in celo s Stalinom. Pogajanja so bila mučna, težavna in dolgovezna; prava hladna, živčna vojna.

1. in 2. sestanek sta bila neke vrste uvod in zahodni so se hoteli razgovarjati tudi s Stalinom. Molotov je poudaril, da bodo razgovori o Berlinu možni samo, če bodo govorili o vsej Nemčiji.

Na *3. sestanku* (2. avgusta) je bil navzoč tudi Stalin. Zahodni so poudarili, da o njihovi navzočnosti v Berlinu ni mogoče razpravljati in da se svojih pravic ne bodo odpovedali. Dejali so, da sovjetske akcije jemljejo zelo resno in da bi bil vsak poskus odstraniti jih iz Berlina brezuspešen. Stalin je odgovoril, da jih SZ ne misli odstraniti iz Berlina. Bil je za srečanja štirih zunanjih ministrov, za ponovno razpravljanje o Berlinu v okviru celotnega nemškega vprašanja. Dokler ne pride do tega, bodo ukrepi v Berlinu ostali. Vprašal jih je tudi o »frankfurtski vladi« in bil je za sestavitev dnevnega reda za vrhunsko srečanje. Trije ambasadorji so trdili, da dnevni red ne pride v poštev, dokler ne bodo ostrih ukrepov v Berlinu razveljavili. Pri frankfurtski akciji niso mislili na kako centralno vsenemško vlado, dejali pa so, da niso pooblaščeni o tem razpravljati, temveč samo o Berlinu.

Stalin je rekel, da lahko vprašanje urede še to noč, če mislijo razpravljati o denarju v Berlinu. Predlagal je *vzhodnonemško marko*

in odpravo blokade, rekel je, da ne bo nasprotoval frankfurtski akciji in da je pripravljen na razgovore o Nemčiji nasploh.

Hrano, obljubljeno za Berlin, so Sovjeti začeli odvzemati v svoji coni, kar je 4. avgusta tam povzročilo hude demonstracije.

4. sestanek (6. avgusta, Moskva): Zahodni so predlagali Molotovu, naj bi takoj odpravili vse omejitve osebnega in blagovnega prometa med conami in Berlinom v obeh smereh in zavarovali svobodne zveze. Bili so za razgovore štirih o Berlinu in Nemčiji nasploh. Dejali so, da je nemška marka sovjetske cone edini denar za Berlin in da bodo zahodno marko umaknili, brž ko bodo velesile pregledale zlato v Berlinu in ko bodo sprejeli pogodbo štirih vojaških guvernerjev glede tega.

To so bile na zunaj razumljive koncesije zahodnih (zlato!) in niso bile niti tako majhne.

5. sestanek (9. avgusta, Moskva): Molotov je predlagal odpravo vseh prometnih omejitev do 15. avgusta, zahteval pa je uradno izjavo, da zahodna marka ne velja za vzhodno cono, nadalje odpravo zapore blagovnega prometa iz zahodnih con v sovjetsko in da naj bi bil sestanek štirih čimprej za razpravo o vseh odprtih vprašanjih Berlina in Nemčije. Zahodni so takoj poudarili, da njihove vlade trenutno nimajo namena razpravljati o sestavi vlade za Zahodno Nemčijo in da od 15. avgusta dalje velja nemška marka sovjetske cone za ves Berlin.

6. sestanek (12. avgusta, Moskva): Zahodni so zahtevali popravke predlogov Molotova, v kar ta ni privolil in blokado so še poostrili.

7. sestanek (17. avgusta, Moskva): Zahodni so dali nove predloge: vse omejitve osebnega in blagovnega prometa naj bi odpravili do 25. avgusta in vzpostavili zopet redni promet, za kar bi bili odgovorni štirje vojaški guvernerji. Poteka naj tudi konferenca štirih zunanjih ministrov o Berlinu in o vsej Nemčiji. Od 25. avgusta bi bila marka sovjetske cone edino plačilno sredstvo za ves Berlin in zahodno marko naj bi vzeli iz prometa.

Nasprotni predlogi Molotova so bili v bistvu enaki in ambasadorji so jih sporočili svojim vladam. Molotov pa je bil proti temu, češ da bi to lahko vse izpeljali štirje guvernerji.

8. sestanek (23. avgusta, Moskva): Navzoč je bil tudi Stalin in razprava je pokazala, da so si obojni predlogi zelo blizu. Stalin je že predlagal, da bi odložili sestavitev zahodnonemške vlade, kar pa so zahodni odbili. Stalin je pristavil: če bo na konferenci štirih nemška enotnost zopet vzpostavljena, ostane Berlin glavno mesto Nemčije in ne bo treba več nobenih sil in avtoritete treh. Delili si bodo skupaj s SZ kontrolo nad nemško vlado. Če do enotnosti ne pride, Berlin ne bo nemško glavno mesto.

9. sestanek (23. avgusta, Moskva): Redigirali so predloge svojim vladam, 24. avgusta pa so izbruhnili med množico in policijo na Potsdamskem trgu ponovni spopadi. V 62 dneh zračnega mostu je bilo

15 587 poletov in prepeljali so 100 391 ton tovora, od tega 54 432 ton premoga, 43 606 ton hrane itd.

10. sestanek (27. avgusta, Moskva): Navzoč je bil tudi Višinski. Sestavljali so predlog komunikeja o moskovskih razgovorih in direktive vojaškim guvernerjem. Vse ovire med Berlinom in zahodnimi conami bi morali odstraniti in obnoviti transportne naprave ter trgovino. Marka sovjetske cone je v Berlinu edino plačilno sredstvo in čimprej naj bi sklicali konference štirih vojaških guvernerjev v obliki konference štirih zunanjih ministrov ali drugače in razpravljali naj bi o vseh važnih vojaških vprašanjih.

11. sestanek (30. avgusta, Moskva): Sprejeli so vse direktive in jih poslali vojaškim guvernerjem. Glede komunikeja pa ni bilo soglasja, ker je Molotov vztrajal pri formulaciji, ki zahodnim ni bila všeč.

Enaintridesetega avgusta je bil v Berlinu po 3. juliju prvi sestanek vojaških guvernerjev na podlagi moskovskih direktiv. Ustanovili so delovne komisije za finance, trgovino in transport. Poročilo guvernerjev 7. septembra pravi, da je bilo že sedem razgovorov, a da se je kmalu pokazalo, da Sokolovski ni pripravljen sprejeti moskovskih direktiv in da hoče še pomnožiti transportne težave. Nimajo torej v Moskvo kaj poročati.

V prvi polovici septembra so bile v Berlinu na meji sovjetskega sektorja neprestane hude demonstracije.

12. sestanek (14. septembra, Moskva): Navzoč je bil tudi Stalin. Zahodni so Molotovu predložili memorandum, da je sovjetski guverner na sestanku v Berlinu odbil vrsto predlogov, za katere so se sporazumeli v Moskvi. Ni sprejel ukinitve zapore za promet z zahodnimi conami, zahteval je omejitev letalskega prometa, odklanjal finančno komisijo in trdil, da ima le Sovjetska zveza kontrolo nad trgovino itd. Ali bi dala sovjetska vlada svojemu guvernerju potrebne inštrukcije?

13. sestanek (18. septembra, Moskva): Molotov je odgovoril, da so v spomenici seje v Berlinu enostransko opisane. Boljše bi bilo, če bi zapisali, v čem so se strinjali, a tak predlog so zahodni odklonili. Nobenega dokaza ni, da bi se sovjetski guverner oddaljil od moskovskega sporazuma. Kar je predlagal o omejitvah, je povsem v skladu s sporazumom.

Dvaindvajsetega septembra so trije zunanji ministri vložili noto pri sovjetskih ambasadorjih v Londonu, Washingtonu in v Parizu; v njej je rečeno, da je sovjetski odgovor z dne 18. septembra nezadovoljiv. Dokončno stališče treh je, da ne privolijo v nobeno omejitev zračnega prometa Berlin—zahodne cone, da bo finančna komisija nadzorovala delo Nemške banke v sovjetski coni, kolikor bo zaradi uporabe sovjetske marke kot edinega plačilnega sredstva v Berlinu to potrebno, da mora biti trgovina Berlin—vzhodna cona in druge dežele pod nadzorstvom štirih. Nadaljna diskusija o tem ni potrebna. Zato

vprašujejo sovjetsko vlado, če je pripravljena čimprej odpraviti blokado; natančno naj pove datum, kdaj se bo to zgodilo.

Bevin je pred spodnjim domom dejal, da bodo zahodni po mnenju sovjetskih oblasti v par tednih zašli v take težave, da jim ne bo preostalo drugega kot zapustiti Berlin; pomanjkanje in nemiri naj bi tako hitro naraščali, da bo njihov položaj nemogoč. »Problem premagati blokado je nezaslišan, a je blesteče in uspelo delo organizacije. Lahko vztrajamo tudi čez zimo.«

Sledilo je še nekaj not, 29. septembra pa so tri zahodne velesile zadevo izročile VS. V bistvu je šlo samo še za troje: SZ je zahtevala nadzorovanje tovornega in osebnega prometa Berlin—zahodne cone, v zraku in na kopnem, hotela je kontrolirati obtok denarja v svoji coni in potegovala se je za kontrolo štirih nad trgovino v Berlinu.

V stotih dneh blokade so Anglo-amerikanci pripeljali v Berlin po zračnem mostu 148 000 ton premoga, 104 000 ton hrane in 6000 ton drugega blaga.

S tem berlinske krize še ni bilo konec.

Kako se je končala češkoslovaška kriza? Beneš je ostal na svojem posestvu in se ni več vrnil v Prago, zunanji minister Masaryk pa je malo pred smrtjo dejal, da je spremenjeni načrt demokracije dežele nova in pomembna stvar. Taka sprememba je ponavadi povezana z državljansko vojno in z velikimi žrtvami. Kljub temu sta bila prevrata v ČSR leta 1918 in 1948 nekrvava.

RAZREŠITEV ČEŠKOSLOVAŠKE KRIZE

Čilski delegat je na prošnjo delegata ČSR 12. marca 1948 predlagal češkoslovaško zadevo VS; na vrsto je prišla 17. marca. Gromiko je ostro nasprotoval in je dejal, da je Čile lakajska dežela. Razpravljati o njenem predlogu je le vmešavanje v notranje zadeve ČSR. Delegat VB je rekel, da gre za vprašanje, ali se ni vmešavala SZ v češkoslovaške notranje zadeve, ameriški delegat pa je zahteval, da je treba zadevo preiskati. Ker Gromiko ni vložil veta, je stvar prišla na dnevni red z 9 : 2 glasovoma (SZ in Ukrajina).

Češkoslovaškega delegata so takoj odstavili, 22. marca pa so ga na seji v VS zaslišali kot pričo. Izjavil je, da sta bila Beneš in Masaryk nenehno pod nadzorstvom, da je morala ČSR plačevati sovjetsko vojsko v državi, da so volitve 1946. potekale pod pritiskom in da so udar tehnično izvedli tisti, ki so prišli iz SZ. Vlada ČSR je hotela pristopiti k Marshallovem načrtu, sporazumno s poljsko delegacijo, ki je bila takrat v Pragi, a Stalin je osebno zahteval od Gottwalda, naj prekliče sklep vlade, Masaryka pa so poklicali v Moskvo. Komunisti so vedeli, da do spremembe po parlamentarni in ustavni poti ne more priti, zato je moral biti puč pred volitvami. Demonstracije v korist Gottwaldu so bile prisiljene itd. Sredi krize je prišel v Prago Zorin, ne da bi Beneš in Masaryk vedela za to. Priče tega so sedaj v Nemčiji in Parizu. Beneš 24. februarja ni bil več svoboden in je vlado sankcioniral pod hudim pritiskom. Če bi bil prost, bi odstopil.

Triindvajsetega marca se je v VS debata nadaljevala. Gromiko je dejal, da je usoda ČSR tesno povezana s SZ in ne z Zahodom (München 1938!). Menjava vlade naj bi bila le odstranitev korumpirancev. Rekel je, da se bo dežela obnovila z lastno močjo, ne pa z Marshallovim načrtom. Britanski in ameriški delegat sta poudarjala, da je treba zadevo razčistiti in da nihče ne more verjeti, da bi se tako ponosen narod; kot je češki, prostovoljno odpovedal svojim pravicam. Francoski delegat je dejal, da nihče ne more dvomiti, da bi mogli v ČSR doseči to brez soseščine sovjetskih sil. Delegata ZDA je predvsem zanimalo, kaj je delal Zorin v Pragi. Poudaril pa je, da noče ameriška vlada ničesar obsojati prezgodaj, vendar da so obtožbe — če so resnične — takšne, da kažejo na indirektno agresijo.

VS je 1. aprila povabil češkoslovaško vlado, naj sodeluje pri razpravah o čilskem predlogu. Gromiko in ukrajinski delegat sta bila proti, 12. aprila pa je tudi češkoslovaška vlada povabilo odklonila. Gromiko je dokazoval, da se SZ v resnici ni vmešavala in da se tega ne da na noben način dokazati. »Države izpeljejo vmešavanje v notranje zadeve drugih povsem drugače kot s pošiljanjem uradnega zastopnika. Krizo v Pragi so povzročile intrige ZDA in ameriških agentov v ČSR.«

Gromiko je razložil potek dogodkov takole: 13. februarja 1948 so narodnosocialistična, ljudska stranka ter slovaški demokrati poskusili pritisniti na državne varnostne organe, 17. februarja niso hoteli več razpravljati in so povzročili krizo, 19. februarja pa se je vrnil poslanik ZDA v Prago, da bi vplival na javno mnenje. Za tisk je izjavil, da še vedno upa, da bo vlada ČSR spremenila svoje stališče do Marshallovega načrta. 20. februarja so odstopili trije ministri in narodni socialisti so organizirali v Pragi oborožene spopade.

Ameriški delegat je poudaril, da je bila že pred sestavitvijo nove vlade in Masarykovo smrtjo meja močno zastražena, a da so kljub temu lahko bežali številni češkoslovaški diplomati in politiki. Vladna manjšina se ni uklonila večini in ko je 12 ministrov iz protesta odstopilo, je dobila manjšina popoln nadzor. Kako je bilo mogoče vzpostaviti policijsko državo z manjšino? Čeprav so štiri petine dežele zasedle sovjetske sile, je bilo na prvih povojnih volitvah oddanih še 62 % glasov za komuniste. Ob udaru so v Pragi takoj ustanovili akcijski odbor in dobro oboroženo delavsko milico. Nekomunistične politike so pri priči eleminirali. Te vnaprej pripravljene akcije so pokazale, koliko je dati na demokratično parlamentarno koalicijo s komunisti. Šlo je po enakem vzorcu kot v Bolgariji, na Madžarskem, Poljskem in v Romuniji. Ugotoviti je treba, ali je bil prevrat izvršen s tujo pomočjo in tujimi grožnjami ali brez njih.

Devetega maja 1948 je postala ČSR ljudska demokratična republika, enotna država vseh enakopravnih slovanskih narodov, Čehov in Slovakov. Razprave v VS so tekle dalje. Štiriindvajsetega maja sta

delegata Čila in Argentine predlagala ustanovitev podkomisije za zasliševanje prič. Gromiko pa je vložil veto.

Tridesetega maja so bile v ČSR parlamentarne volitve. Predložili so samo listo ljudske fronte. Volilna udeležba je bila 93-odstotna. Fronta je dobila 86 % ali 6 424 000 glasov, belih listkov pa je bilo 774 000. Pri razdelitvi mandatov jih je dobila KP Češke 160, KP Slovaške 54, socialdemokrati 23 itd.

Sedmega junija je Beneš pisal Gottwaldu, da podaja ostavko; zaželel je, da bi bila republiki prihranjena sleherna katastrofa, da bi vsi živeli v strpnosti in ljubezni ter da bi skupaj delali. Teden dni zatem je ljudska skupščina izvolila za predsednika republike Gottwalda.

Beneš je umrl 3. septembra 1948 na svojem podeželskem posestvu.

V ZDA je bilo konec marca 1948 že pet kandidatov za predsedniško mesto. Poleg Trumana (demokrat) še trije republikanci, kandidat »tretje stranke« Wallace in nestrankarski kandidat general MacArthur. Truman je 3. aprila podpisal Marshallov načrt, ki ga je izglasoval kongres. Za prvih 12 mesecev je bilo odobrenih 5300 milijonov dolarjev.

V Moskvi so 6. aprila podpisali prijateljsko pogodbo med SZ in Finsko. Na slovesnem banketu je Stalin dejal, da je treba opustiti staro nezaupanje. »Sovjetski ljudje so prepričani, da ima vsak narod svoje lastnosti, kar je prispevek h kulturi. Zato je vsak narod, velik ali majhen, enakovreden, mnogi politiki velesil pa gledajo na majhne narode od zgoraj navzdol.«

Na pariški konferenci so 16. aprila 1948 podpisali pogodbo o *evropskem gospodarskem svetu.* Ustanovili so dolarski sklad za razdelitev pomoči iz Marshallovega načrta. Pogodbo so podpisale Avstrija, Beneluks, Danska, Francija, Grčija, Irska, Islandija, Italija, Norveška, Portugalska, Velika Britanija, Švedska, Švica, Turčija in za Zahodno Nemčijo trije vojaški guvernerji. De Gaulle je ob tem izjavil, da mora biti Francija v zahodni zvezi stalna nosilka suverenosti, ne pa prejemnica ameriške rente.

Od 18. do 19. aprila so bile v Italiji parlamentarne volitve. Na zmago so se pripravljale tri velike politične skupine: levica (KP, ljudska fronta, sindikati), sredina (krščanski demokrati, zveza socialistov, liberalci, republikanci) in desnica (neofašisti, monarhisti). Sredina je dobila 307 mandatov, levica 182 itd. Togliatti je po volitvah izjavil, da so potekale pod silo in s prevaro (Marshallov načrt, lakota, kler itd.).

Sedmega maja je bil v Haagu »*kongres Evrope*« (750 delegatov številnih gibanj za združeno Evropo iz več kot 30 držav, med njimi vseh 17 članic Marshallovega načrta). Kongres je pomenil nadaljevanje znane Churchillove akcije; Churchilla so na kongresu izvolili za častnega predsednika. Nastalo naj bi gibanje narodov — ne strank — in pokopali naj bi vse staro sovraštvo in maščevalnost. Začela bi se skupna gospodarska in politična graditev, pa tudi skupna vojaška obramba. Za to skupnost bi morala vsaka država odstopiti nekaj od svoje

suverenosti, medtem ko bi bile druge nacionalne lastnosti in tradicije zaščitene. Churchill je posebej pozdravil zahodnonemške delegate.

Kaj je pravzaprav hotel Churchill? Neko gospodarsko in kulturno skupnost, ki ne bi bila združitev Evrope držav, temveč »nekaj več«, nekakšna evropska nadnacionalna skupnost. Pogoj za to je bila francosko-nemška sprava, evropska skupnost pa bi napolnila »prazen prostor« v srednji Evropi proti SZ in navzočnost ameriških sil v Evropi bi jo krepila. To naj bi bila nekakšna protisovjetska trdnjava, pot do politične osamosvojitve Nemčije, kajti do njene cepitve bo nujno prišlo.

Politična resolucija haaškega kongresa govori o gospodarski in politični skupnosti narodov; vsak narod naj odstopi nekaj svojih suverenih pravic, ki jih bodo v prihodnje uveljavljali skupno. Parlamenti evropskih držav naj izvolijo evropsko skupščino, ki bo imela posvetovalno vlogo in ki bo pripravila tudi bodočo evropsko zvezo ter rešila nemško vprašanje.

Ambasador ZDA je 9. maja posredoval Molotovu željo svoje vlade, da bi se izčrpno posvetovali o razlikah in položaju po svetu. Molotov je izrazil stališče svoje vlade, da je napačno govoriti o demokratični preobrazbi vzhodnoevropskih držav in o sovjetskem vmešavanju v notranje zadeve, ker je to le posledica zmage demokracije nad fašizmom. Zato naj bi bilo tudi razumljivo, da so zasedli vodilna mesta komunisti, saj jih imajo narodi za dosledne demokratične borce. Govor je bil tudi o Marshallovem načrtu (»če ne bi bilo pogojev«), o graditvi vojaških oporišč ZDA po vsem svetu itd.

Sredi maja 1948 je Wallaceovo odprto pismo Stalinu zanimivo poseglo v hladno vojno. Wallace je nanizal Stalinu vrsto pametnih predlogov, med drugim tudi, naj se boji med ideologijami ne spuščajo na raven nekdanjih verskih bojev. Na koncu je citiral še Trumana, »da se je v Potsdamu dodobra sprijateljil s Stalinom in da mora imeti rad starega Jožeta (Joe), ker je ‚decent fellow', vendar da je ujetnik politbiroja. Stalin bi se držal sporazumov, pa mu drugi ne pustijo.«

Vsekakor je bilo Stalinu pismo všeč. Sedemnajstega maja je odgovoril, da je to od vseh dokumentov zadnjega časa najvažnejši, ki rabi za utrditev miru. »Pismo sicer ne omenja vseh diferenc, a to ni važno. Wallace začenja pošten poskus in hoče dati stvaren program. Noben državnik ne more iti prek tega, saj program zbuja upanje in je pri milijonih ljudi deležen podpore.« Stalin pravi, da mu sicer ni jasno, če ameriška vlada odobrava program kot podlago za sovjetsko-ameriško pogodbo. Po mnenju sovjetske vlade nista vzporeden obstoj obeh sistemov in pomiritev med njima samo možna, temveč brezpogojno tudi nujna, kljub različnim gospodarskim sistemom in ideologijam.

State Department je že naslednjega dne odgovoril in predlagal 11 točk, godnih za pogajanja s SZ. Te točke naj bi bile: razorožitev, atomska energija, mirovna pogodba z Nemčijo in Japonsko, odstra-

nitev tujih sil iz Kitajske in Koreje, problem nevmešavanja v notranje zadeve, tuja vojaška oporišča, pomoč v vojni prizadetim državam in človekove pravice.

To je nazorno prikazana lestvica vsega najvažnejšega, kar je ločilo obe supersili. TASS je ob tem zapisala, da Stalin ni dal nobenega uradnega predloga in da je samo odgovoril Wallaceu. Pohvalil je temeljitost State Departmenta, zanikal pa je stvarnost problemov, ki niso podlaga za pogajanja. Glede najvažnejših točk je TASS poudarila, da ZDA ovirajo razorožitev in dajejo vedno nove milijarde za oboroževanje, da zavračajo vse predloge o prepovedi atomske bombe in o Nemčiji, da se ne držijo jaltskih in potsdamskih sklepov in da odklanjajo sovjetske predloge o ustanovitvi enotne nemške vlade.

Na konferenci šestih v Londonu (bruseljski pakt) se je posrečilo velesilam pridobiti dežele Beneluksa za nemško politiko treh zahodnih guvernerjev; Zahodna Nemčija naj bi vstopila v zahodno unijo in evropsko skupnost. Ljudski kongres v Vzhodni Nemčiji je protestiral, ker bi ta pristop dokončno pomenil cepiti Nemčijo. V Londonu niso govorili o mirovni pogodbi, a protestirali so tudi Adenauer in socialni demokrati, da Nemčije o tem sploh niso vprašali.

Churchill je 12. junija govoril konservativcem, da ni upati na ozdravljenje Velike Britanije, dokler ne bo ozdravljena »od perverzne doktrine socializma«. Dejal je, da Anglija živi iz rok v usta, da je brezposelnih milijon in da čaka samo na pomoč ZDA.

5. USTANOVITEV DRŽAVE IZRAEL

Prvega maja 1947 je plenum OZN sprejel britanski predlog o ustanovitvi posebnega odbora OZN za Palestino, odbil pa je arabskega, da se je mandat nad Palestino iztekel in da naj bi jo razglasili za neodvisno. Ta odbor oziroma komisijo so ustanovili 15. maja in dobila je nalogo, naj ves problem natančno preišče in na prihodnjem zasedanju OZN poroča.

Zlasti v ZDA je bila še močna propaganda za ilegalno naseljevanje v Palestini in nabiranje prostovoljcev za teroristične skupine v tej deželi. Proti je moral nastopiti celo Truman; dejal je, da to utegne trpljenje prebivalstva še povečati.

Odbor OZN za Palestino je od 4. do 17. julija 1947 zasliševal in spraševal ugledne člane raznih izraelskih organizacij, odgovori pa so bili zelo različni. David Ben Gurion je odsvetoval, da bi mandat prevzela OZN, temveč je menil, naj bi ustanovili enotno židovsko državo. Drugi je poudaril, da bi se lahko še veliko Židov naselilo v Palestini, a da bi to vplivalo na gospodarski položaj Arabcev. Tretji zopet, da je britanska mandatna oblast često imela pred očmi le lastne nacionalne in imperialistične cilje in da je porabila celo denarno pomoč ameriških

Židov za Palestino. Poljedelstvo Palestine bi se lahko podvojilo ali potrojilo, tretjina dežele je nenaseljena, ostali del pa slabo obdelan. Dr. Weizmann je predlagal delitev Palestine. Židje naj bi dobili Galilejo z obalo in pokrajino Negev ter židovski del Jeruzalema. Nekdo je poudaril, da je Palestina za Žide edino zatočišče, za Arabce pa nepomemben del velikega arabskega prostora.

Palestinski Arabci se s komisijo niso hoteli razgovarjati. V imenu Egipta, Iraka, Jemena, Libanona in Saudske Arabije se je pogovarjal s komisijo libanonski zunanji minister, ki je poudaril, da imajo Palestinci pravico do neodvisnosti in do miru na Bližnjem vzhodu, vendar da ta mir nevarno ogroža sionizem. Židovsko naseljevanje bi morali takoj ustaviti.

Odbor za Palestino je 31. avgusta predložil VS dvoje poročil, večine in manjšine. Večina je predlagala, naj bi Palestincem čimprej priznali neodvisnost s čim manjšim prehodnim razdobjem, v katerem naj OZN pripravi vse za neodvisnost dežele. Zavarovanje svetih krajev in pravice raznih verskih skupin morajo priti v ustavo. Treba je sprožiti tudi mednarodni postopek za čimprejšnjo rešitev vprašanja evropskih Židov. Izhodišče naj bo ohranitev gospodarske enotnosti Palestine, vendar rešitev palestinskega vprašanja ne pomeni ureditve židovskega vprašanja.

Večinski predlog je bil torej za delitev Palestine, a ostala naj bi gospodarska celota. Palestina naj bi se delila v arabsko in židovsko državo ter mesto Jeruzalem. Prvi dve dobita ustavo v dveh letih, v prehodnem razdobju pa bi ju upravljala Velika Britanija pod nadzorstvom OZN. V tem času mora Velika Britanija dovoliti naselitev 150 000 Židov, če pa bo prehodno razdobje daljše, 60 000 na leto. V židovski državi ne bi bilo prepovedano kupovati zemlje od Arabcev. Obsegala bi zahodno Galilejo, Samarijo in Judejo z Jeruzalemom in del obrežja do egiptovske meje, dalje vzhodno Galilejo in puščavo Negev. Mesto Jeruzalem bi bilo v prehodnem razdobju pod mednarodnim nadzorstvom in bi obsegalo okolico do Betlehema, a bi bilo v gospodarski uniji s Palestino.

Predlog manjšine (Indija, Iran, Jugoslavija) pa je svetoval ustanovitev zvezne države Palestine. Toda Arabci so 2. septembra 1947 delitev Palestine odbili.

Desetega septembra je sionistični akcijski odbor v Zürichu razpravljal o obeh predlogih odbora OZN. Z zadovoljstvom je ugotovil, da predlaga odbor OZN ustanovitev neodvisne židovske države z ozemljem, do katerega imajo Židje zgodovinsko pravico. Odklonili so predlog o federaciji, ker bi bili Židje v manjšini in bi bilo njihovo naseljevanje odvisno od stališča arabske večine. Odločno pa so bili proti policijskemu režimu mandatne oblasti, kršitvi človeških pravic, deportaciji, razseljevanju itd.

Palestinski Židje so 2. oktobra sprejeli predlog večine kljub žrtvam (delitev Jeruzalema), niso pa sprejeli predloga, da bi iskali svojo domo-

vino tudi v drugih deželah, ker bi bilo takih ponudb zelo malo. Toda arabska liga se je 10. oktobra odločila za akcijo, če bi se uresničil večinski predlog palestinskega odbora in če v Palestini ne bi ustanovili neodvisne arabske države. Začeti bi bilo torej treba vojaške priprave in od sosedov terjati pomoč »spričo gibljivosti židovskih oboroženih sil«. Tako je liga 15. oktobra v Bejrutu sklenila, da si bo sedem arabskih držav pomagalo tudi vojaško. To je bil pravzaprav največji uspeh lige od njene ustanovitve in prvič so na Bližnjem vzhodu priznali arabsko vojaško sodelovanje. Tako je palestinsko vprašanje združilo Egipt, Irak, Sirijo, Libanon, Jordanijo, Saudsko Arabijo in Jemen. Zaprli so svoje državne meje za vse Žide.

Petnajstega novembra 1947 sta bila oba palestinska predloga pred plenumom OZN. Za ustanovitev enotne palestinske države je glasovalo 16 članic, proti 16 in 23 se jih je vzdržalo, za delitev Palestine pa je glasovalo 25, proti 23 in 17 vzdržanih. Za končno ureditev je bila imenovana posebna komisija. Takoj po razglasitvi sklepa o delitvi je šef eksekutive židovske agencije izjavil, da je to dejanje »zgodovinske pravičnosti, ki popravlja stoletno krivico, in moralna zmaga idej OZN, miru in pravičnosti«. Židje bodo storili vse, da bodo s palestinskimi Arabci mirno in tovariško živeli. Nasprotno pa je vodstvo palestinskih Arabcev trdilo, da je to protipostavno dejanje, in je ukazalo tridnevno splošno stavko ter okrepitev bojkota Židov. Ministrski predsednik egiptovske vlade je 1. decembra 1947 izjavil, da ima Palestino še vedno za arabsko deželo in da bo ukrenil vse potrebno za zavarovanje njenega položaja. Tudi ministrski predsedniki držav arabske lige so izjavili, da je delitev protipostavna in da bodo proti njej učinkovito nastopili. Za to vsiljeno vojno bodo uporabili vse sile in se bodo bojevali do zmage. Svet bo sprevidel, da je Arabce nemogoče podjarmiti z oboroženo silo. Za nemire v prihodnje bodo odgovorni tisti, ki so za delitev.

Za novo leto 1948 so britanske vojne ladje na Sredozemskem morju zajele 12 000 ilegalnih židovskih priseljencev in jih odpeljale v taborišče na Cipru. Arabci so izvedli 14. januarja 1948 večji napad na štiri židovske naselbine, a so jih odbili. Kot povračilo je židovska Hagana 16. januarja napadla glavni stan arabske polvojaške organizacije in pobila 80 Arabcev. Komisija OZN za Palestino je konec januarja poročala VS, da se je bati nemirov, ker je pod britansko upravo 62 % Arabcev.

Na 47. sionističnem kongresu 2. februarja 1948 v Londonu so zelo kritizirali obžalovanja vredno ravnanje britanske vlade pri palestinskem vprašanju. Obenem pa se je arabska palestinska oblast pritožila OZN, da židovsko naseljevanje v Palestini podpirajo tudi SZ in njeni sateliti, ki hočejo naseliti komunistične agente v Zahodni Evropi in na Bližnjem vzhodu.

Predsednik odbora OZN je poročal VS, da morajo razdeliti Palestino le z nepalestinskimi silami. Vsaka od dveh novih držav bi imela

tri ločena ozemlja, Jeruzalem pa bi bil nevtralno mesto s silno zapletenimi dohodi. Zastopnik Sirije je trdil, da OZN nima pravice deliti Palestine, ker njen plenum ni nobena svetovna vlada, ki bi mogla ustvarjati države. Če bo svetovno židovstvo ob podpori nekaterih imperialističnih velesil zavladalo nad Palestino, se bodo Arabci uprli. Zastopnik Židov je dejal, da so delitev Palestine sprejeli, ker sta jim bila obljubljena lastna država in naseljevanje.

Britanska vlada je 27. februarja 1948 naznanila, da se ji izteče mandant nad Palestino 15. maja 1948. Takrat bo prenehala britanska odgovornost in Velika Britanija bo jemala palestinsko komisijo OZN za upravni organ. Zunanji minister ZDA Marshall je 21. marca izjavil, da prevzemajo ZDA polno odgovornost za delitev Palestine, ker da je to v danih okoliščinah najbolj primerno. Rekel je, da je mednarodni položaj napet in da je treba preprečiti začetek vojne. Toda arabska liga je izjavila, da se bo z vsemi sredstvi bojevala proti delitvi Palestine. Skrbništvo, ki ga ponuja ZDA, bi Arabci nekaj časa trpeli. Če OZN razpusti židovske teroristične organizacije, so pripravljeni sprejeti Žide s Cipra. Židje so bili proti vsakemu predlogu, ki bi zavlačeval ustanovitev njihove države. Truman je 26. marca menil, da bi po končanem britanskem mandatu v Palestini utegnilo priti na Bližnjem vzhodu do vojne. Zato ZDA ponujajo OZN sleherno pomoč, da ne bi prišlo do prelivanja krvi, Arabci pa so odgovorili, da je ta Trumanova izjava nov poskus zavleči britanski umik iz Palestine.

ZDA so dale 31. marca VS dva predloga, naj bi sklicali izredni plenum OZN za revizijo palestinskega vprašanja in naj bi povabili židovske in arabske politike k razpravljanju o premirju.

Toda Židje so že 13. aprila objavili sestavo vlade za svojo državo (predsednik Ben Gurion) in poudarili, da je s tem že ustvarjena židovska država in izvršena delitev Palestine. Palestina je imela v začetku leta 1948 milijon 900 000 prebivalcev, od tega 1 170 000 Arabcev, 589 431 Židov, 146 164 kristjanov in drugih. Britanska vlada je 16. aprila objavila, da britanske sile že odhajajo, da se morajo civilisti umakniti do 15. maja, kdor pa bi ostal, bo to storil na svojo odgovornost.

Izredni plenum OZN se je sestal 20. aprila. Čakalo ga je dvoje vprašanj, ali delitev ali skrbništvo. Delegat Sirije je izjavil, da so proti delitvi vzhodnoazijski, severnoafriški in bližnjevzhodni narodi. Gromiko pa, da plenum o tem razpravlja že tretjič in da hočejo ZDA spremeniti svoj sklep, ker so v ozadju nafta in vojaški vzroki. Rekel je, da Palestina ne potrebuje nobenega polkolonialnega skrbništva, ker je zrela za obstoj. Sedanje stanje naj bi povzročila mandatna oblast. V tem pa so Židje že začeli ofenzivo in Hagana in Irgun Zwai Leumi sta zavzeli večji del Haife.

VS je 24. aprila postavil komisijo za premirje, 27. aprila pa se je nadaljeval plenum OZN. Britanski delegat je izjavil, da je rok 15. maj nespremenljiv. Po njegovih besedah ni Velika Britanija nikdar naspro-

tovala delitvi Palestine, kar pa brez arabsko-židovskega sporazuma ne bo šlo brez sile. Arabski delegat je trdil, da je naredilo napako že Društvo narodov, ki ni priznalo samoodločbe, mandat pa je odprl vrata Židom in ni dal oblasti palestinskemu narodu. Delitev je geografsko in tehnično nemogoča brez privolitve večine. Noben Arabec ne bo priznal mej Palestine, ki so proti njegovi volji. V Evropi in ZDA so zrasli mladi Židje in v Palestini je mnogo orožja. Skrbništvo je možno le za nekaj časa in še to le, če ustanové eno državo Palestino.

Zastopnik Židov je dejal, da je sklep OZN o delitvi Palestine priznal, da je dežela zrela za neodvisnost in da sta v njej dva naroda. Vprašanje je, ali je potreba Žide in Arabce oropati pravic, ki so jih po sklepu o delitvi Palestine že dobili.

Medtem so Židje že zavzeli Haifo in začeli napadati Jafga. V Kairu je egiptovski kralj Faruk razpravljal z iraškimi in libanonskimi delegati in potrdili so vojaške načrte Jordanije.

Tridesetega aprila je britanska vlada opozorila Žide, da jim grozé resni ukrepi, če bodo napadli britanske položaje pri Jafgi in drugod. Britanska vlada je 2. maja poslala okrepitve, obenem pa je egiptovska vlada izjavila, da ZDA pritiskajo na arabske države, naj v Palestini intervenirajo. »Za arabske države pomeni obramba Palestine obramba lastnega obstoja.«

Stvari so se začele močno zapletati. Četrtega maja je jordanski kralj sporočil sekretariatu OZN, da je zaradi prelivanja krvi v Palestini nujna intervencija. Po njegovih besedah so Arabci prepričani, da hoče židovsko ljudstvo na splošno živeti v prijateljstvu z Arabci. Pripravljeni so jim dati vse pravice in še posebej upravo na nekaterih ozemljih.

V Tel Avivu je prvič zasedala židovska vlada in obe vojaški organizaciji sta obljubili boj proti Angležem. Petega maja je dobila OZN poročilo, da so Arabci in Židje za mir v obzidanem Jeruzalemu in da se bodo pogajali o premirju z britanskim visokim komisarjem.

ZDA so predlagale v Kairu podaljšanje britanskega mandata za 10 dni in pogajanja o premirju. Toda sekretar arabske lige je v Damasku poročal, da sionisti zasedajo široka območja, si zboljšujejo strateške položaje in terorizirajo Arabce. Ali naj arabska liga intervenira že pred 15. majem? Toda bati se je spopada z Angleži. Trinajstega maja je bila egiptovska vojska pripravljena, da 15. maja eno minuto čez polnoč prekorači palestinsko mejo.

Štirinajstega maja 1948 so v Tel Avivu razglasili novo državo Izrael, britanski mandat pa je potekel istega dne ob 24. uri. V noči med 14. in 15. majem so prešle palestinsko mejo sile Egipta, Jordanije, Iraka, Sirije in Libanona. Nastale so tri fronte, na severu (sirske in libanonske sile), na vzhodu (iraške in jordanske sile) in na jugu (egiptovske, saudsko-arabske in jemenske sile). Truman je neposredno po razglasitvi izraelske države priznal izraelsko de facto vlado.

Začela se je vojna in ni težko uganiti, kdo je bil agresor, čeprav se je poskušal prikriti.

Petnajstega maja je jordanski kralj sporočil VS, da morajo njegove sile vkorakati v Palestino, da bi zavarovale neoborožene Arabce pred pokolom. Rekel je, da bo to storil tudi Egipt, dokler se ne bo našla pravična in znosna rešitev. Židje so predlagali VS, naj se zadeva razčisti, pa tudi dali vedeti, da se bo Izrael branil pred agresijo. Egiptovska vlada je obvestila vlade Belgije, Kitajske, Francije, Poljske in ZDA, da bo intervenirala v Palestini in da bo poskušala preprečiti pokol. Intervencija ne bi bila naperjena proti Židom v Palestini, temveč proti silam terorističnega sionizma. Egiptovska letala so bombardirala Tel Aviv, v Jeruzalemu pa so se začeli hudi boji.

Šestnajstega maja je prosila izraelska vlada za sprejem v OZN, arabska legija je prešla Jordan in zavzela Jerihon.

Sedemnajstega maja je SZ priznala začasno de facto vlado Izraela, ZDA pa so svetovale VS, naj se takoj ustavijo sovražnosti.

Dvajsetega maja je VS imenoval grofa Bernadotta za posrednika OZN. V vojno je vstopil tudi Jemen.

Dvaindvajsetega maja so poziv VS k premirju odbili, kmalu zatem pa sprejeli. Egiptovske sile in arabska legija so prodrle globoko v Palestino. V Jeruzalemu in na vseh frontah so divjali hudi boji.

Štiriindvajsetega maja je VS podaljšal premirje do 26., kmalu zatem pa za štiri tedne, a boji niso prenehali. Truman je obljubil Izraelu do 100 milijonov dolarjev posojila.

Šele 9. junija so dosegli soglasje o brezpogojnem premirju, ki pa ga ekstremistična izraelska organizacija Zvezda ni sprejela. V 26 bojnih dneh je bilo na obeh straneh 5000 do 6000 mrtvih in ranjenih. Konec junija je izraelska vlada razglasila vse teroristične organizacije za nezakonite, nad vojsko pa je sama prevzela poveljstvo.

Jordanija in Egipt nista priznala nobene rešitve, ki bi oškodovala arabsko suverenost. Šestindvajsetega junija je Bernadottov štab na Rodosu javil, da trenutno skrbi za zavarovanje premirja in ureja probleme 300 000 do 400 000 arabskih beguncev iz Palestine; predlagal je podaljšanje premirja.

Devetega julija zjutraj so se vnovič vneli boji. Na vprašanje Gromika v VS, kdo jih je začel, je Bernadotte odgovoril, da obe strani. Kazalo pa je, da je prešel Izrael v protiofenzivo in je že prvega dne nekoliko napredoval, vendar so bile egiptovske sile še v južnih predmestjih Jeruzalema. Osemnajstega julija so bili za premirje Egipt, Libanon, Saudska Arabija in Jordanija, proti pa Irak in Sirija.

Toda boji se niso ustavili in v začetku septembra so zadivjali znova tudi v Jeruzalemu, kjer je bil ubit Bernadotte, odgovornost za to pa je prevzela Zvezda. OZN je imenovala novega posrednika, Američana Bunchea, 22. septembra pa je javil arabski visoki komite v Damasku, da so v Gazi sestavili novo palestinsko (arabsko) vlado. Na to so Egipt, Sirija in generalni sekretar arabske lige izjavili, da je bila

vlada sestavljena s tujim denarjem. Imenovanje vlade je še posebno zameril jordanski kralj, priznala sta jo samo Arabija in Jemen.

O ubitem Bernadottu je sovjetski tisk 1. oktobra zapisal, da je bil kot posrednik OZN goreč branilec naftnih monopolov na Bližnjem vzhodu in da je hotel revidirati sklep OZN o delitvi Palestine. Katera stran naj bi torej imela korist od tega uboja?

Končno so priznale novo palestinsko vlado vse arabske države, razen Jordanije, sredi oktobra pa je prešel Izrael v novo ofenzivo. Bunche je sicer zahteval konec bojev, a Izrael je odgovarjal, naj se Egipt umakne na prejšnje položaje. Konec oktobra je začel Izrael ofenzivo v Galileji in arabske sile so bile razbite.

To je bilo konec vojaških bojev, a začeli so se diplomatski. Problem je tičal v tem, kako določiti demarkacijsko črto med sovražnimi stranmi in doseči stalno premirje s pogajanji.

O tem je sklepal VS 15. novembra 1948. Sovjetski delegat je bil za neposredna mirovna pogajanja, izraelski pa je zahteval za svojo državo puščavo Negev in koridor v zahodnem Jeruzalemu. Hkrati so na seji arabske lige v Jeruzalemu poudarili, da delitve Palestine ne bodo nikdar priznali, tudi če bi bili k temu prisiljeni, in da nobena od članic ne bo navezala stikov z Izraelom. Velika Britanija in ZDA se motijo, ker računajo na hvaležnost Izraela. Tudi če mu ugodijo, bo še vedno pritiskal s svojo levičarsko politiko. Vsi Izraelci so protibritanski, polovica je naklonjena Rusom, vsi pa so nezaupljivi do ameriške pomoči.

Palestina je tistikrat štela le 782 000 prebivalcev, od tega 713 000 Židov in 69 000 (!) Arabcev. Konec novembra 1948 je vladal v Jeruzalemu mir, v začetku decembra pa je bil v Jerihonu zbor palestinskih Arabcev, ki je razglasil jordanskega kralja za vladarja Palestine. Četrtega decembra je komisija OZN za Palestino sklenila ustanoviti nekakšno komisijo za spravo. Jordanski kralj je sicer sprejel čast palestinskega kralja, a arabski Palestinci v Gazi so bili proti, ker kongres v Jerihonu ni imel pravice govoriti v njihovem imenu.

Na plenumu OZN so 11. decembra potrdili sklep komisije te organizacije, da za Palestino imenujejo spravno komisijo treh članov, ki naj bi urejala vsa sporna vprašanja. Dostop do svetih krajev naj bo pod učinkovitim nadzorom OZN, Jeruzalem naj bi demilitarizirali in dobil naj bi poseben status ter prešel pod kontrolo OZN. V spravno komisijo so imenovali zastopnike Francije, Turčije in ZDA. Sovjetski delegat je v razpravi dejal, da je spravna komisija sicer dobra stvar, vendar da torpedira odločitev o delitvi Palestine.

Toda Egipt je bil še vedno proti sklepom »nekega manjšinskega kongresa« v Jerihonu. Želel je, naj bi arabske države vplivale na jordanskega kralja, da ne bo upošteval odločitev kongresa. Ko je jordanski parlament 13. decembra soglasno sklenil, da se bo arabski del Palestine združil z Jordanijo pod njegovim kraljem, je kralj Saudske Arabije opomnil jordanskega kolega, naj bo zvest arabski ligi, in da je

sklep v Jerihonu neprimeren. Podobno sta svarila tudi libanonska vlada in predsednik palestinske vlade v Gazi, kar kaže, da je imela arabska Palestina kar dosti kraljevskih kandidatov, priča pa tudi o neenotnosti arabskega sveta in o njegovi nemoči.

Dvaindvajsetega decembra 1948 je začel Izrael ofenzivo proti egiptovskim silam v Gazi in Negevu. Arabska liga je klicala v boj vse svoje sile, VS je zahteval ustavitev sovražnosti, za kar pa se Izrael ni zmenil, češ da je Egipt pripravljal napad. Zaradi izraelskih vedno večjih uspehov na egiptovskem ozemlju je bil Egipt v začetku januarja 1949 pripravljen na pogajanja, arabska liga pa je pritiskala na Irak in Jordanijo, naj pomagata Egiptu, sicer bo liga propadla.

Končno so se 12. januarja 1949 na Rodosu začela pogajanja med Izraelom in Egiptom; vodil jih je posrednik OZN Bunche. Določili so demarkacijsko črto, katere ne sme prestopiti nobena stran. Šestindvajsetega januarja 1949 se je oglasil Churchill: »V nasprotovanju med ZDA in SZ smo manevrirali tako, da smo si nakopali sioniste po vsem svetu za sovražnike. Arabcem nismo storili niti najmanjše usluge. Židom pa nočemo dati primernega deleža v puščavi Negev.«

6. ŠE O RAZVOJU PETIH AZIJSKIH DRŽAV

Če se nekoliko povrnemo, nas utegne zanimati razvoj petih azijskih držav, Kitajske, Indokine, Koreje, Indonezije in Indije.

Na Kitajskem se je sredi maja 1947 začela državljanska vojna in komunistična vojska je vdrla v glavno mesto Mandžurije. ZDA, samozvane varuhinje Kitajske, so se začele umikati, češ naj se Kitajska prerodi sama; da so doslej uspevali samo komunisti. Septembra 1947 je 300 000-glava komunistična armada nadaljevala ofenzivo proti jugu in konec decembra 1947 je objavil CK KP Kitajske, da je Čankajšek prisiljen samo še k obrambi in da ga je treba premagati, ker je lakaj ameriškega imperializma. Razglas omenja tudi cilje demokratične revolucije: odvzeti zemljo fevdalcem in jo razdeliti kmetom, konfiskacijo monopolističnega kapitala, ki naj bi ga nadzorovala nova demokratična država, in varstvo domače industrije in trgovine. Razglas pa je opozarjal na ultra leve napake nad malim in srednjim meščanstvom. Do konca januarja 1948 je revolucionarna vojska zasedla večino Mandžurije, uspehe pa je imela tudi v severni Kitajski in drugod.

KITAJSKA

Dvajsetega februarja 1948 je ameriški zunanji minister dejal, da se je položaj na Kitajskem močno poslabšal; komunisti bodo prevzeli oblast, »ker ni drugega«. V začetku aprila 1948 je Čankajšek objavil, da v njegovih vrstah vlada splošna psihološka kriza, da vojska ni udarna, da so v njej slaba morala in disciplina, korupcija itd. Leta 1947 je nacionalna armada izgubila okoli 17 najboljših divizij in sedaj

še mnoge v Mandžuriji. V dveh letih je bilo na obeh straneh več kot 3 milijone izgub.

Novembra 1948 je komunistična armada močno napredovala in Truman se je 17. novembra tolažil, da tudi če pade Nanking, položaj še ni izgubljen. V začetku decembra je prišla Čankajškova žena v ZDA po nujno pomoč, sredi decembra pa je bil Peking obkoljen. Čankajšek se je bil pripravljen boriti samo še za časten mir.

Za novo leto 1949 je dejal, da bo kitajska vlada našla pot do sklenitve miru. Rekel je, da se ni nikdar mislil spopasti s komunisti, a je bil prisiljen. Upal je še, da bo držal Nanking in Šanghaj, »živčni središči dežele«.

CK KP Kitajske je bil drugega mnenja. Razglas pravi, da bo šla revolucija do kraja, do strmoglavljenja reakcionarnega Kuomintanga, do sestave demokratične vlade ljudske republike, ki naj jo vodi proletariat, ter do uničenja vseh reakcionarnih sil z revolucionarnimi metodami.

Ali bodo ZDA znova podprle Čankajška, saj jim je bilo jasno, kaj mu preti? Pa ne samo njemu, tudi ZDA. Če pade Južna Kitajska, se utegnejo komunisti razširiti tudi na Indokino, Siam, Burmo itd. Od tam pa v Indonezijo in Indijo. Toda ZDA so 6. januarja 1949 umaknile vse sile iz Kitajske in ostale so le še na šanghajskem letališču. Mao Ce-tung je bil 11. januarja 1949 pripravljen pogajati se s Čankajškom pod sledečimi pogoji: kaznovanje vojnih zločincev, odstranitev navidezne ustave, reorganizacija reakcionarne armade, agrarna reforma itd. Odklanjanje vsega tega bi pomenilo nadaljevati vojno.

Radio Moskva je takoj pristavil, da je sovjetska vlada zvesta svoji politiki in da ne bo posredovala pri premirju. Da je demokratična obnova Kitajske stvar kitajskega naroda. Enaindvajsetega januarja 1949 je Čankajšek začasno odstopil in kitajska vlada je nameravala poslati h komunistom v Jenan delegacijo, dan zatem pa so kuomintanške sile zapustile Peking brez bojev. Začela naj bi se mirovna pogajanja za »časten mir«, kar pa so komunisti odklonili.

Koreja je bila po kapitulaciji Japonske razdeljena po 38. vzporedniku na sovjetsko (severno) in južno, ameriško okupacijsko cono. Po več kot dveh letih so se ZDA in SZ začele intenzivno pogajati o njeni združitvi, končno so ZDA 28. septembra 1947 predložile zadevo OZN, saj je bila celotna Koreja njena članica. Plenum OZN je 14. novembra sklenil, da bodo v obeh delih Koreje pripravili do konca marca 1948 demokratične volitve pod vodstvom začasne komisije OZN. Izvoljeni zastopniki naj bi sestavili ljudsko skupščino, ta pa naj bi čimprej postavila enotno korejsko vlado. Vlada naj bi se dogovorila z okupacijskimi silami, da se v 90 dneh umaknejo. Ko so sestavljali to komisijo, ukrajinski delegat ni hotel vanjo.

KOREJA

V Severni Koreji (sovjetska cona) so 16. februarja 1948 sestavili začasno demokratično vlado, kar je ameriški vojaški guverner Južne

Koreje v začetku maja 1948 ocenil, kot da hoče SZ spremeniti vso Korejo v suženjsko državo. Kmalu zatem so bile v Južni Koreji volitve v ljudsko skupščino in desničarske stranke so dobile veliko večino. Komisija OZN, ki je te volitve nadzorovala, je poročala, da so potekale v zmernem svobodnem ozračju, vendar je bilo ubitih okoli 50 ljudi.

Sredi julija 1948 je dobila Severna Koreja ustavo in dežela je postala LR Koreja. Ustavo je dobila tudi Južna Koreja, ki je pozvala Severno (18 milijonov prebivalcev), naj se združi z Južno (28 milijonov prebivalcev). Za predsednika južnokorejske republike je bil izvoljen Singman Ri. Na plenumu OZN so 12. decembra 1948 oznanili, da ima Južna Koreja zakonito vlado, ker jo je izvolilo ljudstvo. Zasedbene sile naj bi čimprej zapustile deželo. Ustanovili so komisijo za združitev obeh Korej. SZ je zagovarjala le legalnost severnokorejske vlade.

Ustvarjeno je bilo nevarno vojno žarišče, v katerem se je kmalu vnela z vsemi posledicami vred ena najbolj čudnih vojn.

INDOKINA

Slišali smo že, da so se v Indokino (Vietnam, Kambodža, Laos) vrnili Francozi. Kambodža in Laos sta se kmalu vključila v francosko unijo, ni se pa Vietnam. Francoski vojni minister je 13. maja 1947 pravilno ocenil, da v ospredju ni več vojaško, temveč politično vprašanje. Francoski ekspedicijski korpus 115 000 mož je zasedel vsa važnejša oporišča v Vietnamu, za popolno uničenje domačih Vietminhovih sil pa bi potrebovali — po mnenju ministrov — vsaj pol milijona vojakov.

Vlada Vietnama (Ho Ši Minh) je predlagala premirje in miroljubno rešitev, francoski visoki komisar pa je zahteval odložitev orožja, kar pa je Ho Ši Minh odklonil. Francoska vlada je septembra 1947 predlagala, naj dobi Vietnam v francoski uniji avtonomijo z lastno vlado, Francija pa bi vodila le njegovo zunanjo politiko, obdržala važne strateške točke, a omejila svoje postojanke. Vietnam bi dobil lastne policijske enote, ki bi v primeru vojne prišle pod francosko poveljstvo.

Vietnam je zahteval lastno vojsko, bil je proti vključitvi v francosko zvezo, češ da bi bila podobna britanskim dominionom. Francozi so se nato začeli pogajati z bivšim indokitajskim cesarjem Bao Daiem in mu ponujali vso oblast nad Vietnamom, maja 1948 pa je nacionalni kongres Vietnama izvolil za predsednika centralne vietnamske vlade nekega generala, v kar je privolil tudi cesar. Temu je oporekel Ho Ši Minh in trdil, da je general narodni izdajalec, privolitev cesarja pa brez pomena. Boj za neodvisnost dežele je trajal dalje. Francoski minister za kolonije je 14. januarja 1949 izjavil, da se vlada ne bo več pogajala s Ho Ši Minhom, in upal je, da se bo cesar vrnil v Indokino.

Na Javi v Indoneziji so začeli Nizozemci julija 1947 veliko akcijo proti indonezijskim republikancem, kar pa ZDA in Veliki Britaniji

ni bilo všeč, saj so to storili brez njih. Sukarno je klical k splošnemu odporu. Indijski zunanji minister je takoj opozoril VS, da gre za veliko vojaško akcijo proti indonezijskemu narodu, kar ogroža tudi svetovni mir. V bistvu je isto dejal v VS tudi avstralski delegat. Zato je VS v začetku avgusta zahteval ustavitev sovražnosti in nizozemski generalni guverner je takoj ubogal.

INDONEZIJA

Pred VS so delegati indonezijske republike poudarjali, da je navzočnost nizozemskih sil nevarna za republiko in mir. Hvaležno pa so sprejeli ponujane dobre usluge ZDA. VS je imenoval komisijo za dobre usluge in 18. januarja 1948 je prišlo med nizozemskimi in indonezijskimi silami do premirja, a skoraj vso Javo so zasedli Nizozemci.

Devetnajstega decembra 1948 so nizozemske sile napadle palačo predsednika Sukarna. Njegova garda je kmalu kapitulirala, Sukarna pa so internirali in nato izpustili. Nizozemska je objavila, da ni več Indonezijske republike, priznala pa je de facto vlado Sukarna.

V Indiji je veliki borec za svobodo Mahatma Gandhi 5. maja 1947 izjavil, da je delitev Indije nujna. Dejal je, da mora biti umik Angležev iz države načrten, ne glede na mednarodni položaj. Indijci ne bi Velike Britanije nikdar premagali z orožjem. Gre za moralno zmago. OZN v taki obliki, v kakršni je, ni sposobna ohraniti trajnega miru in bati se je, da svet drvi v novo katastrofo. V noči med 14. in 15. avgustom 1947 je minila britanska oblast nad obema indijskima dominionoma, Pakistanom (72 % muslimanov) in Indijsko federacijo, a kmalu so se začeli odnosi med obema slabšati zaradi Kašmira.

INDIJA

7. INFORMBIROJEVSKI SPOR

Če sprejmemo neko splošno priznano trditev, da je bistvo tega spora ideološke narave, moramo le dostaviti, da je pri tem mišljena »ideologija« v najširšem pomenu besede. Ideologija, ki je dajala in daje povod za razne verske in politične boje, ideologija sile številčno ali kakorkoli že močnejšega nad šibkejšim, ideologija, kdo je zadnji in končni razsodnik med resnico in lažjo, med nekimi splošno veljavnimi moralnimi in nemoralnimi načeli in končno ideologija, katere ustvarjalci so morda osebno prepričani, da delajo prav in samo dobro, v resnici pa prinašajo — s silo ali zlepa — zlo in nesrečo.

Iz doslej znanih uradnih dokumentov o ustanovitvi IB moramo spoznati, da je uradna in partijska politika SZ delila svet na dva bloka, da je hotela torpedirati Marshallov načrt, da je bila ta ugotovitev obvezna za vse udeležence ustanovnega sestanka in da je bila Moskva središče, odkoder naj bi — po demokratičnem posvetovanju KP — prihajala obvezna akcijska in idejna navodila za vse KP v moskovski

interesni sferi in vsaj za dve najmočnejši KP (italijansko in francosko) izven nje.

Proces, ki ga imenujemo IB spor je sprožil partijski vrh (državni vrh SZ) proti vodstvu KP Jugoslavije in posredno z vsemi njegovimi posledicami tudi proti jugoslovanskim narodom. Kdaj in kako je do tega prišlo, bo potreba še temeljito proučevati, odgovor na — zakaj — pa bo po vsej verjetnosti tisto, kar odkrivajo znani dokumenti od marca 1948 dalje: zaradi »nepokorščine«, zaradi »nepriznavanja vodilne vloge KPSZ« itd. Ta začetni proces naj bi ostal v začetku in camera caritatis, a ker se vodstvo KPJ ni moglo sprijazniti z vsemi lažnivimi obrekovanji sovjetskega vodstva, je proces postal javen, rešil pa naj bi ga IB.

Vodstvo IB je v drugi polovici junija 1948 povabilo delegacijo CK KPJ na sejo, kjer naj bi zadevo rešili. CK KPJ pa je odgovoril, da se seje ne bo udeležil, ker razčiščevanje spora o razlikah med CK KPJ in CK KPSZ od vsega začetka ni bilo pravilno. To so bile le ostre obsodbe na podlagi enostranskih in samovoljnih informacij, nekaterih celo iz ust sovražnikov. KP v IB so enostransko prevzele očitke CK KPSZ, ki ni priznal nobenega jugoslovanskega argumenta.

Seja IB je potekala v Romuniji in 28. junija 1948 popoldne so objavili, da so se je udeležili najvidnejši zastopniki KP Bolgarije, Romunije, Madžarske, Poljske, SZ, Francije, ČSR in Italije. Resolucija IB je na začetku poudarila, da vodstvo KPJ nima prave notranje in zunanje politike, da se oddaljuje od marksizma in leninizma, in obsodila je nekorektno obnašanje Tita, Kardelja, Rankovića in Djilasa. Pokazali naj bi neprijazno politiko do SZ.

Nadalje resolucija očita, da je KPJ prelomila z marksistično teorijo o razrednem boju z napačno politiko na deželi in malomeščanskim nacionalizmom, da je v Jugoslaviji vodilna ljudska fronta in ne KP, ki se spreminja v množično organizacijo, da v KP ni demokratičnega režima, temveč turški teroristični režim itd. V sklepu je še rečeno, da se je KPJ sama izključila iz IB, izrazili pa so upanje v »zdrave elemente« v KPJ, ki naj bi sedaj nastopili.

CK KPJ pa 29. junija obsodbe in izključitve ni sprejel in priznal. Pravilno politiko CK KPJ je poudaril V. kongres KPJ v Beogradu 21. julija 1948. Izvolil je v vodstvo CK vse »obsojene« voditelje in nove iz »vrst resnično zdravih sil«.

Proces razčiščevanja problema o vodstveni vlogi Moskve in o samostojnosti KP ni vplival samo na svetovno komunistično gibanje, temveč tudi na vsa osvobodilna in demokratična gibanja po svetu. Kasneje je sprožil silovit spopad med vodstvom Kitajske in sovjetske KP, a vplival je tudi na demokratično razčiščevanje odprtih vprašanj v KP, načel je pomembna vprašanja internacionalizma in patriotizma, dal je priznanje NOB kolonialnih narodov, načel idejo evrokomunizma itd., ter se lotil vrste včasih čisto golih osebnih obračunavanj med voditelji posameznih KP.

DRUGI DEL

(1948/49–1954/55)

I. UTRJEVANJE BLOKOV, A HLADNA VOJNA NIČ MANJŠA

Po sto dneh berlinske blokade je de Gaulle 1. oktobra 1948 poudaril, da Francija močno podpira ustanovitev evropske gospodarske skupnosti, to je združitev produkcije in njene delitve v Evropi ter uvoza in izvoza. Nadalje je dejal, da morejo zavezniki praktično urediti le tisti del Nemčije, ki je pod njihovo kontrolo. Vzpostaviti je treba nekdanje nemške države, ki naj se združijo v zvezo, ta pa naj se pridruži evropski uniji. Francija je začela zmanjševati javne izdatke in višati produkcijo, zlasti s povečanjem delovnega časa. Ustvariti je treba tak sistem, da bodo imeli zaposleni interes za delo, torej sistem soudeležbe. Evropa se mora braniti v Evropi in ne na primer v Londonu. Ta lahko k obrambi sicer bistveno prispeva, a obramba se mora osredotočiti v Evropi.

Temu je sledila izjava politbiroja CK KPF, da nosi francoski narod težko breme oboroževanja, več kot 100 milijard frankov, da Francija noče biti zaveznica Zahodne Nemčije, ker bi ta lahko začela proti deželi socializma novo vojno. Kar ni dosegel Hitler s Pétainom in Lavalom, ne bodo tudi ameriški kapitalisti z de Gaullom in socialistom Blumom.

SZ je začela akcijo, kako pripisati krivdo za berlinsko blokado zahodnim velesilam. Drugega oktobra 1948 je maršal Sokolovski izjavil, da berlinske blokade ni. Prebivalci bi se lahko oskrbovali z živežem in gorivom v vzhodnem sektorju, če bi tega ne preprečil berlinski magistrat. Berlin naj bi se prej ali slej v glavnem oskrboval na račun sovjetske cone. Dragi zračni most je le propaganda.

Rešitev berlinske krize je odvisna od zahodnih, je poudarila sovjetska nota 3. oktobra. Med drugim pravi, da bi krize sploh ne bilo, če ne bi zahodni na svojo roko izvedli reforme marke v zahodnih conah in zahodnih berlinskih sektorjih. To vodi le do cepitve Nemčije in odtrgovanja zahodnih con od kontrole štirih velesil. Cepitev Nemčije se je začela z združevanjem ameriške in britanske cone. Nove nevarnosti obnove nemškega militarizma sta prinesla Marshallov načrt

in ustanovitev zahodnonemške države, čemur sta sledili sestavitev zahodnonemške vlade in nato reforma marke še posebej za Berlin, čeprav stoji ta sredi sovjetske cone. Če bi vsega tega ne bilo, bi ne bilo berlinskega vprašanja. Zato je bila sovjetska komanda prisiljena izdati nemško marko za sovjetsko cono, postaviti blokado Berlina, da bi zaščitila koristi nemškega prebivalstva in obvarovala normalno gospodarsko življenje sovjetske cone in še posebej Berlina.

Tako so zavezniki zapravili pravno podlago za soupravljanje Berlina, vendar nima sovjetska vlada nobenega pomisleka, če ostanejo v mestu še naprej tri zavezniške okupacijske oblasti, kar je poudaril tudi Stalin.

Nota nato polemizira o tem, da zahodni napačno prikazujejo sestanke v Moskvi, in zaključuje, da je le veliko krika okrog berlinske blokade, katere pa v resnici ni. V Berlinu je hrane dovolj. Gre le za omejitev prometa, ki jo je vpeljala sovjetska komanda, da bi zaščitila prebivalstvo in gospodarstvo. Trajala bo tako dolgo, dokler ne bodo zahodni sprevideli potrebe po uvedbi enotne marke v Berlinu.

Ker so zahodni 26. septembra vso zadevo predložili VS, izjavlja sovjetska vlada, da je položaj Berlina tesno povezan s celotnim nemškim vprašanjem, da mir ni ogrožen, da naj bi dosegli in izvajali sporazum štirih vrhovnih komandantov in sklicali svet zunanjih ministrov.

VS je 4. in 5. oktobra razpravljal o berlinskem vprašanju. Višinski je oporekal njegovi pristojnosti, delegat ZDA pa jo je zagovarjal. Sklenili so zahtevo uvrstiti na dnevni red, Višinski pa je izjavil, da se sej ne bo udeleževal. Zato so iz nestalnih članic sestavili »pomirjevalno skupino«, ki naj bi razpravljala z delegati štirih velesil.

Churchill je na kongresu konservativne stranke 9. oktobra dejal, da bi bilo pametneje, če bi ob koncu vojne britanska vojska zasedla Berlin, kar je bilo vseskozi mogoče, in če bi oklepne enote ZDA zasedle Prago, kar je bila le zadeva nekaj ur. »Čudim se,« je dejal, »da je ljudstvo Velike Britanije in ZDA vkljub vsem naukom preteklosti rabilo toliko časa, da je spregledalo, katera nevarnost za življenje in svobodo mu preti z Vzhoda. Lahko pride do kakih sporazumov, a temeljna nevarnost ostane. Če se dvigne železna zavesa in če pride do svobodnega gospodarskega in kulturnega povezovanja, bo moči »pregrešne in zlobne oligarhije v Moskvi« kmalu konec. A ti tega ne bodo nikoli dopustili. Bolj kot vse sovražijo svobodno demokratično življenje svojega naroda, ker vidijo v tem svoj konec. Nikdar se ne smemo slepiti, da se bodo kdaj spremenili.

Edina varnost za mir je danes naša lastna moč. Če bi ZDA ne imele atomske bombe, bi nas nihče ne zaščitil pred komunističnimi armadami in policijo. V ČSR je naredil Stalin isto kot 10 let prej Hitler. Rusija naj živi svoje življenje, neha pa naj pustošiti svet in mu preprečevati obnovo z grožnjami, intrigami in propagando. Še vedno je ostal moj idealni cilj sprejeti Ruse v družino človeštva kot brate.«

Na seji VS 13. oktobra, ko so govorili o berlinskem vprašanju, je Višinski znova zahteval, da bi spravili zadevo z dnevnega reda in začeli razgovor štirih zunanjih ministrov, ter je ponovno izjavil, da se sej ne bo udeleževal. Dvaindvajsetega oktobra je VS predlagal, naj opustijo vse akcije, ki bi položaj samo poslabšale. Prenehajo naj omejevati promet in takoj naj skličejo konferenco štirih vojaških guvernerjev za sporazum o uvozu in izvozu iz Berlina na podlagi sovjetske marke, ki naj bi veljala za ves Berlin. Vse to naj bi bilo pod kontrolo VS, po 10. dneh pa naj bi bila seja štirih zunanjih ministrov. Toda Višinski je 25. oktobra postavil veto, ker v predlogu niso poudarili sočasnosti odprave blokade in vpeljave vzhodne marke.

V intervjuju za Pravdo je Stalin 28. oktobra dejal, da je debata v VS pokazala agresivno politiko zahodnih vladajočih krogov in da so se že julija sporazumeli o hkratni odpravi blokade in vpeljavi sovjetske marke. Zahodni naj bi trdili, da takega sporazuma ni, in so zato zadevo predložili VS, kjer imajo večino. »Agresivna politika ni za sporazume in sodelovanje s SZ. Posega le po debatah, da bi zvalila krivdo na SZ, ker so pogajanja propadla. Hoče zanetiti novo vojno.«

Churchill je 9. oktobra dejal, da bosta Francija in Nemčija nekega dne pokopali svoje tisočletno sovraštvo in da bo Francija dobila nekdanji položaj. Združena Evropa je nujnost za svobodni svet. Na svetu naj bodo trije krogi svobodnih narodov in demokracij: britanska skupnost in imperij, krog angleško govorečega sveta (tudi Kanada) in krog združenih držav Evrope. Če se vse to združi, ni sile na svetu, ki bi jih mogla razbiti.

Jeseni 1948 se je povečala dejavnost ustanoviteljev bruseljske zahodne zveze in porodilo se je veliko predlogov o tem, kako naj bi jo organizirali.

Drugega novembra 1948 so bile v ZDA predsedniške volitve, na katerih je zmagal Truman, 3 milijone manj glasov je dobil republikanec Dawey, Wallace pa je dobil samo nekaj čez milijon glasov, kar lepo pokaže sliko ameriškega imperializma. Še večji poraz je doživela KPF 7. novembra pri volitvah v svet republike, ko si je od dotedanjih 84 poslancev zagotovila le 21.

V začetku novembra je TASS ponovila že znano trditev, da berlinske blokade ni. Prebivalstvo naj bi vsak dan pretihotapilo iz sovjetske cone okrog 900 ton hrane, velike pošiljke tekstila, premoga, strojev in gradbenega materiala se stekajo v najlepšem redu v zahodne sektorje.

Do 14. novembra so imeli zahodni s koridorom 250 milijonov stroškov. Petnajstega novembra je izročil Višinski predsedniku in generalnemu sekretarju OZN pismo sovjetske vlade, v katerem je bilo rečeno, da bi bila osebni kontakt šefov držav in medsebojno zaupanje velikega pomena za izboljšanje odnosov. ZDA so 17. novembra objavile, da niso za direktna pogajanja s SZ tako dolgo, dokler ne bo dokazano, da je obstajala njena ilegalna berlinska blokada, s katero

je hotela doseči politične cilje, do kakršnih pa nima nobene pravice. Dvajsetega novembra je vprašal predsednik VS člane četverice, kakšen naj bi bil in kaj naj bi nadziral kontrolni organ, če bi se o berlinskem vprašanju sporazumeli. Vsak je trdil svoje in stvari so se še bolj zapletle.

Štirinajstega januarja 1949 je ameriški senat sprejel pomembno resolucijo o »*kolektivni varnosti v severnoatlantskem prostoru*«. Resolucijo je senator Vandernberg predlagal senatu že 11. junija 1948. To je bil prvi primer v zgodovini ZDA, da so predlagale sklenitev kake vojaške zveze izven zahodne poloble tudi v mirnem času, da bi zavarovale svojo varnost in mir. Gre v bistvu za vojaško pomoč ZDA državam OZN v obliki regionalne defenzivne pogodbe.

Utemeljitev resolucije pravi, da SZ in njeni prisiljeni in neprisiljeni zavezniki resno ogrožajo OZN, da pa je mir treba ohraniti. ZDA so pomagale Grčiji in Turčiji, pomagajo z Marshallovim načrtom, ki pa ga je SZ odklonila. Resolucija poudarja rovarjenje KP, zlasti v Franciji in Italiji, udarec v ČSR, berlinsko blokado itd. Potrebna je torej kolektivna akcija, katere začetek je že bruseljski pakt (zahodna unija) in kateremu je Truman ponudil vso pomoč. Sedaj naj ZDA poiščejo praktično pot za združitev proti agresiji. Samo pošiljanje orožja ni dovolj, potrebna je formalna zveza in logična bi bila tudi združitev z bruseljskim paktom, vendar vse v okviru OZN.

Sovjetska vlada se je odzvala na to novico že 29. januarja. Najprej je poudarila, da so že ustanovitelji zahodne zveze (bruseljski pakt) izključevali prisotnost SZ v njej, in to ne slučajno, kajti zveza je bistveno spremenila politiko teh držav. »Ni bilo več mogoče skrivati, da zveza ni drugega kot dokončni prelom Velike Britanije, Francije in drugih udeležank s politično antifašistično koalicijo med drugo svetovno vojno in še posebej, da gre za drugačno stališče do nemškega vprašanja, kot je bilo sklenjeno na Jalti in v Potsdamu. Vsega tega se SZ še dosledno drži.

Francija in Velika Britanija hočeta zavladati nad Evropo. Bruseljska pogodba ni namenjena samo obrambi, temveč represalijam nad delavskim razredom in za izpeljavo Marshallovega načrta ter za ustanovitev nekakšne vojaške zveze. Ta (atlantski pakt) naj bi rabila za svetovno nadvlado. Iniciatorji priznavajo, da niso ogroženi, govorijo pa o morebitnem napadalcu. Blok hočejo razširiti celo na dežele jugovzhodne Azije. Naperjen je proti SZ in vzhodnim državam in zato so udeležbo SZ in drugih držav ljudske demokracije onemogočili. Severnoatlantski pakt spodkopava OZN, čeprav pravijo, da jo krepi.«

Stalin je že 27. januarja izjavil, da se SZ nima namena spopasti z ZDA in da se jim je pripravljena pridružiti v pogodbi o splošni razorožitvi, sam pa da se je pripravljen sestati s Trumanom. Truman je to novico 2. februarja z veseljem sprejel in predlagal sestanek v Washingtonu ali kjerkoli. Stalin je takoj odgovoril, da mu zdravniki odsvetujejo tako dolgo pot, čeprav bi jo moral opraviti že prej, ker

je to obljubil Rooseveltu na Jalti in Trumanu v Potsdamu. Pač pa vabi Trumana v Moskvo ali Leningrad, Stalingrad, Odeso ali na Jalto; mogla bi se srečati tudi kje na Poljskem ali v ČSR.

Toda novi zunanji minister ZDA Dean G. Acheson je 3. februarja povedal, da predsednik Truman ne more že četrtič na pot okrog pol sveta, da bi razpravljal s Stalinom o »malenkostnih zadevah«. SZ naj opusti blokado in zahodni bodo opustili vse nasprotne mere. Brž ko bi bilo rešeno berlinsko vprašanje, bi svet zunanjih ministrov razpravljal o nemških in drugih važnih povojnih problemih.

V francoskem parlamentu je prišlo 24. februarja do ostre razprave o »nejasni« Thorezovi izjavi na vprašanje, ali bi francoski komunisti branili Francijo, če bi jo napadla SZ. Thorez je odgovoril, da SZ še nikoli ni napadla nobene dežele in da je tudi ne bo (!). Socialistične dežele ne poznajo napadalne politike, napade in vojne naj bi uporabljali le imperialisti. Nato je dejal: »Če bi se francoski narod proti svoji volji zapletel v vojno s SZ in če bi sovjetska vojska zaradi obrambe socializma in koristi ljudstva zasledovala sovražnika tudi na naše ozemlje, bi francoski delavci in francoski narod ne zavzeli drugačnega stališča kot delavci in prebivalci Poljske, Romunije, Jugoslavije in drugih dežel.« »Francoski narod,« je nadaljeval Thorez, »bo vedno branil le svoje koristi in ve, da se domači izdajalci in figarji bojijo socialnega prevrata, to se pravi, vzpostavitve bratskega družbenega reda, pravičnosti, blaginje in miru. Zato francoski narod obsoja vrnitev k politiki sovraštva do SZ. Če bi izbruhnila vojna, imajo proletarci pravico udariti in hitro zaustaviti prelivanje krvi (leto 1940!). Izrabiti morajo gospodarsko in politično krizo, ki jo je povzročila vojna, razgibati široke ljudske množice in zlomiti kapitalistično nadoblast.«

Thorezu je odgovoril ministrski predsednik, da bodo rekli k vsem komunističnim načrtom ne in da ne bodo dovolili spodkopavati morale francoske armade, katere dolžnost je braniti domovino. Parlament je sprejel resolucijo, v kateri je rečeno, da je Thorez v imenu KPF izjavil, da bi se francoski narod, če bi prišlo do spopada med Francijo in »kako tujo silo«, ki bi vdrla v državo, sploh ne uprl in da bi s to silo celo sodeloval. Poprej pa je že dejal, da bi bila vsaka dežela, ki bi bila v vojni s to tujo silo, avtomatično agresor. Parlament ima Thorezovo izjavo za žaljivo za patriote in je prešel s 386 : 82 glasovi k dnevnemu redu.

Predsednik francoske vlade je 25. februarja v intervjuju dejal, da ZDA ne bodo nikdar dopustile, da bi Rusija preplavila Francijo in Zahodno Nemčijo. O »primeru Thorez« pa je rekel, da poskuša SZ z gospodarsko in politično sabotažo doseči kontrolo nad Francijo in Italijo. To se ji sicer ne posreči, ni pa še rečeno, da je pripravljena od te namere odstopiti. Zato držijo ZDA usodo sveta v svojih rokah in zato je atlantski pakt tako pomemben. Če bi sovjetska vojska prestopila Ren, bi — po mnenju Thoreza — komunistična peta kolona in saboterji prevzeli vladni mehanizem in ustrahovali ljudstvo.

Thorezu je 26. februarja priskočil na pomoč še Togliatti, ki je dejal, da je absurdno misliti, da namerava SZ napasti katerokoli državo in da bi naredila nekaj, kar bi bilo proti nacionalnim interesom Italije. Zato je nesmiselno govoriti o možnosti vojne med Italijo in SZ. Če pa bi prišlo do tega, da bi sovjetska vojska pri zasledovanju napadalca stopila na italijansko ozemlje, bi bila dolžnost italijanskega naroda, ki mora obsojati vsako agresijo, učinkovito pomagati sovjetski vojski in dati agresorju zasluženi poduk.

Drugega marca je Thorez govoril 30 000 komunistom. Poudaril je, da je dolžnost francoskega naroda, če bi prišlo do spopada, vreči vsako nekomunistično vlado, da ZDA pripravljajo preventivno vojno proti SZ, da pa bodo francoski komunisti zagrabili za puške in to preprečili.

Začel se je pravi partijski referendum v podporo Thorezovim in Togliattijevim trditvam. Drugega marca je CK KPZDA poudaril, da sta obe izjavi v prid svetovnega miru, dan zatem so obe trditvi potrdili CK KP Finske, politbiro enotne delavske stranke Vzhodne Nemčije in šef KP Zahodne Nemčije; 7. marca je CK KP Belgije poudaril, da bi bili srečni, če bi pozdravili sovjetsko vojsko kot osvoboditeljico, v primeru, da bi zasledovala agresorja na belgijsko ozemlje. Nato so se solidarizirale še druge KP (Nizozemske, Urugvaja, Švedske itd.).

Začela se je velika akcija za ustanovitev NATO in proti tej zvezi. Desetega marca 1949 je zunanji minister ZDA Acheson izjavil, da je do NATO prišlo zaradi stalne obstrukcije SZ v povojnih pogajanjih. Rekel je, da se odslej ZDA ne bodo dale zapeljati nobeni mirovni ofenzivi, niti grožnjam SZ. Italijanski socialisti so takoj zatem objavili, da je pakt ofenziven, Togliatti pa, da ga imajo milijoni ljudi za agresivnega. Nasprotno se je francoska vlada načelno strinjala z njim.

USTANOVITEV NATO (NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION)

Tako tudi večina v italijanskem parlamentu, kjer je zunanji minister grof Sforza ostro napadel Togliattija in socialiste in rekel, da pakt nima nobenih tajnih klavzul in da naj pazijo tisti, ki ga kritizirajo, da ne bodo obžalovali ustanovitve vzhodnega bloka. Socialist Nenni je zahteval, naj bi o pristopu Italije k NATO odločal referendum; dejal je, da ta zveza ni drugega kot spremenjena oblika antikominternskega pakta, v katerem Hitlerja nadomešča Truman, Togliatti pa je trdil, da bi pomenil pristop k NATO pognati Italijo v enako katastrofo, kot je to storil fašizem, ker zahodne demokracije hočejo kolonialno vojno na čelu z ZDA. Odločno je bil proti paktu tudi CK KPF.

Osemnajstega marca 1949 so besedilo NATO objavili v vseh glavnih mestih podpisnic (ZDA, Kanada, Velika Britanija, Francija, Italija, Islandija, Portugalska, Danska, Norveška, Beneluks, in kasneje še Grčija ter Turčija). »Glavna naloga NATO je kolektivna obramba miru in varnosti; vse sporne zadeve je treba reševati na miroljuben način in brez nasilja. Krepiti je treba prijateljske odnose in skrbeti za med-

sebojno individualno in kolektivno pomoč. Potekati morajo medsebojna posvetovanja, vsak napad, na katerokoli članico v Evropi ali Severni Ameriki, je napad na vse, zato si je treba takoj pomagati med seboj, takoj obvestiti VS itd.«

Ob vsem tem utegne nastati vprašanje, ali ne zadostujeta že OZN in VS in ali imata oba take pomanjkljivosti, da jih more nadomestiti NATO in temu podobna organizacija.

Kot Sforza je tudi Bevin poudarjal, da pakt nima tajnih klavzul, da je povsem defenziven, da ostanejo vse obveznosti do OZN in da naj bi sestavili skupen vojaški štab. Francoski zunanji minister Robert Schuman je izjavil, da ZDA poudarjajo, da zanje ni ne miru ne varnosti, dokler grozi nevarnost v Evropi. Avtoriteta OZN naj bi imela le moralen pomen. Na Vzhodu je mreža 23 pogodb o medsebojni pomoči in vzhodni blok je obstajal veliko prej kot zahodni. Generalni sekretar OZN Trygve Lie je poudaril, da so regionalne pogodbe kolektivnega varnostnega sistema v okviru OZN koristne, da pa OZN ne more nadomestiti nobene take pogodbe, ker nima lastnih oboroženih sil. Zunanji minister ZDA je dejal, da bodo ZDA pošiljale orožje drugim deželam, ne bodo pa se — če bi bile te napadene — avtomatično zapletle v vojno, ker vojno v ZDA more napovedati edino kongres.

TASS je 19. marca pripomnila k NATO, da bodo reakcionarni krogi ZDA in Velike Britanije postavili vojna oporišča v nekaterih državah, sovjetska vlada pa je 31. marca opozorila vlade v NATO, da je »pakt agresiven in naperjen proti SZ, česar udeleženke niti ne prikrivajo. NATO ne pomeni krepitve miru in mednarodne varnosti.«

Churchill je 1. aprila na obisku v ZDA opozoril na velik odmev NATO in na to, kako se je ljudsko mnenje bistveno spremenilo v treh letih. »Zakaj je SZ ravnala tako, da se je svobodni svet obrnil proti njej? Gotovo ne zato, ker ne bi imela sposobnih ljudi, pač pa zaradi tega, ker se bolj boji zahodnega prijateljstva kot njegovega sovraštva. Boji se prijateljskega menjavanja misli z ljudmi civiliziranega Zahoda. Sovjetsko ljudstvo ne sme vedeti, kaj se godi po svetu, in 14 ljudi v Kremlju hoče obdržati pregrado, ki ločuje. Odločilni Amerikanci so to stanje zelo dobro označili s hladno vojno.

Nastane vprašanje, ali bomo to vojno dobili? Pogledati moramo še v Azijo, kjer je padla Kitajska, toda v Evropi je berlinski zračni most prestal zimsko preskušnjo. To je zmaga za mir, proti nam pa stoji armada 14 ljudi iz Kremlja, kakršne še ni imel noben cesar ali kralj.

Res je, da bi bil London bombardiran že jutri, če ne bi imele ZDA atomske bombe. Vendar vojna ni neizbežna. Svobodni narodi se združujejo kot še nikdar. Do ruskega naroda ne čutimo nobenega sovraštva. Od njih ne zahtevamo nič drugega kot dobro voljo in fair play.«

Toda medtem so Sovjeti v Berlinu izgubili »bitko za marko« in v zahodnih sektorjih so vpeljali zahodno marko. Ob podpisovanju pristopa k NATO so vsi zunanji ministri podpisniki 4. aprila v Washing-

tonu odgovorili na sovjetsko noto (z dne 31. marca), da SZ bodisi ne pozna točno vsebine pakta ali pa ima za napačno razlaganje še druge razloge. Acheson je še posebej dodal, da je NATO svarilo za vsakogar, ki hodi po poti agresije, Bevin, da upanje v OZN ni bilo izpolnjeno, Schuman, da Francija ne bo nikdar napadla SZ, grof Sforza, da ne bi bilo nobene svetovne vojne, če bi NATO obstajal že 1914. ali 1939. leta itd.

Britanska vlada je v posebni noti 14. aprila opozorila sovjetsko vlado, da je težko razumeti, zakaj SZ že od izjave IB 30. septembra 1947 neprestano ponavlja, da je svet razdeljen v dva nasprotna tabora ali bloka (avtor te delitve je bil Churchill!). SZ je doslej vselej nasprotovala obnovi Evrope. Če je danes Zahod vedno močnejši, zakaj SZ to označuje kot agresijo, naperjeno proti njej?

NEMČIJA

Delo zahodnonemškega parlamentarnega sveta, povezano s pripravo ustavnega načrta za zahodnonemško državo, je medtem dobro napredovalo in trije zahodni zunanji ministri so 8. aprila 1949 v Washingtonu podpisali *pogodbo o Zahodni Nemčiji.* Pogodba je predvidevala popravke okupacijskega statuta, federacijo nemških dežel z vso oblastjo, kolikor je ne bi omejeval popravljeni okupacijski statut, ki bo omogočal Nemcem demokratični način vladanja.

Šlo je torej za ustanovitev zahodnonemške federativne republike, v kateri bi dosedanje vojaške okupacijske vlade izgubile svoje funkcije, zavezniki pa bi obdržali samo še kontrolo. Okupacijske sile bi ostale s svojimi vrhovnimi komandanti, visoka zavezniška komisija pa bi bila le še varnostni nadzorni organ.

Za zahodne Nemce je bila to koristna stvar, vendar še ni pomenila svobode. Schuman je moral 13. aprila opozoriti, da to še ni mirovna pogodba in da še ni dana popolna svoboda gibanja. Dejal je, naj načrt ustave Nemci le izdelajo, sicer ta pogodba ne bo veljala.

Kljub zmagi, doseženi v Berlinu z zahodno marko, so se bili zahodni še vedno pripravljeni pogajati s SZ, če bi se hkrati prenehali ruska in zahodna blokada, nato pa naj bi sklicali konferenco štirih zunanjih ministrov.

Prestiž SZ v Berlinu in po svetu je vidno plahnel. Eden od poskusov reševati ga — je bilo vsekakor sklicanje velikega svetovnega kongresa, ki je trajal od 20. do 27. aprila 1949 v Parizu in katerega so se udeležile svetovno znane demokratične osebnosti iz 72 dežel, vendar nekateri od njih niso dobili potnih dovoljenj od svojih držav. Kongres je izdal velik manifest, da udeleženci prav dobro vedo, kdo krši ustanovno listino OZN, da atomska bomba ni obrambno orožje, nastopil je proti blokovski politiki, vojaškim zvezam, kolonialnemu zatiranju, ponovni oborožitvi zahodne Nemčije in Japonske itd.

Osemindvajsetega aprila 1949 se je oglasil tudi Wallace in rekel, da je mir odvisen od nadaljnjega dela OZN in od sposobnosti ZDA in Sovjetske zveze, da se sporazumeta. NATO je po njegovem nova izdaja

antikominternskega pakta, vojaško gledano pa je gol nesmisel. Evropski narodi se ne bodo nikdar bojevali za ZDA, a vojne se ne da dobiti z atomsko bombo. »Žalostno je, da je v naši deželi tako ozračje, da je vera v možnost miroljubnega sožitja med ZDA in SZ že skoraj izdaja«.

Petega maja 1949 so štirje zunanji ministri po dolgih posvetovanjih objavili, da bo konec berlinske blokade 12. maja.

Na Madžarskem je v začetku februarja 1949 prvič prišel na dan proces hudega spopada med državno in cerkveno oblastjo. Proces ni bil značilen samo za Madžarsko, temveč za ves vzhodni blok in o njegovih začetkih in vzrokih je bil že govor. V glavnem to niso bili le političnoideološki spori. Šlo je bolj za obstoj dveh družbenih formacij, hoteno ali nehoteno poznavanje in priznavanje historičnih razvojnih družbenih silnic, nekdaj družbi koristnih, potem okostenelih in nazadnje nazadnjaških. Šlo je za hoteno ali nehoteno spopadanje svobode vere in vesti, povsem notranjega človeškega življenja s tako imenovanim brezboštvom, za nepriznavanje cerkvenih organizacij kot družbeno-zgodovinskega pojava. Za hoteno ali nehoteno priznavanje (s strani cerkvene ali svetne oblasti) državljana — vernika itd. ali drugače rečeno za to, ali ima »verni državljan« vse in enake pravice ter dolžnosti kot ateist.

MADŽARSKA

Nastajalo je zapleteno vprašanje: na eni strani okostenela volja za vsako ceno obdržati zgodovinsko sicer upravičeni položaj verskih družb in organizacij, ki so bile poleg tega še silno različne, na drugi strani pa zahteve pravkar zrevolucioniranih ljudskih množic, ki so v verskih družbah in organizacijah videle svojega nasprotnika. Ta sunkoviti proces je zahteval na obeh straneh veliko znanja, strpnosti in previdnosti, kar pa je bilo v revolucionarnem procesu včasih težko doseči. Laže je bilo tam, kjer se je ta proces začel že med okupacijo, ko se je cerkvena hierarhija poskušala skriti pod znanim aksiomom, da je vsaka oblast od boga in da je zato proti NOB svojih narodov podprla okupatorja (kolaboracija). Kjer tega ni bilo, konec vojne pa se je začela hladna vojna proti komunizmu, je cerkvena hierarhija poskušala ohraniti »demokracijo svobodnega sveta« (Churchill) in pri tem niti ni izbirala sredstev.

Tretjega februarja 1949 se je začel na Madžarskem velik sodni proces, v katerem so madžarske oblasti obtožile kardinala Midszentyja in šest soobtoženih veleizdaje, špijonaže, poskusa, da bi strmoglavili republiko, in tihotapljenja deviz. Kardinal je v sklepnem govoru izjavil, da ni sovražnik madžarskega ljudstva, ne kmetov, ne delavcev, katerim tudi sam pripada, da ni sovražnik miru in je za spravo med Cerkvijo in državo. Njegova kazen naj bo takšna, da bo rabila miru in spravi doma in v tujini.

Rimski papež Pij XII. je pred diplomatskim zborom v Vatikanu dejal, da je sklical avdienco ob obsodbi kardinala. Rekel je, da je to reakcija humane zavesti proti vsakemu zatiranju in samovolji. Zbrani

množici na trgu sv. Petra pa je dejal, da se Petrovi nasledniki ne bodo upognili pred totalitarističnimi režimi. Tako Pij XII. ni nikdar govoril niti pod fašizmom!

CK Kitajske je 27. marca 1949 sklenil, naj se 1. aprila v Pekingu začno mirovna pogajanja z reakcionarno vlado iz Nankinga; pogajanja so se tudi začela. Šestnajstega aprila je Acheson izjavil, da ZDA ne bodo več pomagale nacionalni Kitajski ne vojaško ne gospodarsko (z denarjem). To bi položaj samo še poslabšalo.

KITAJSKA

Ker so 19. aprila pogajanja propadla, je Mao napovedal novo ofenzivo čez Jangce in uničenje vseh kuomintanških sil. Dal je tudi osem zapovedi za ureditev novega demokratičnega življenja. Ofenziva je bila uspešna. Komunistična vojska je že 22. aprila na treh mestih prestopila reko in presekala važne železniške proge. V začetku maja 1949 se je Čankajšek umaknil na Formozo.

1. PROBLEMI OB RAZDELITVI NEMČIJE

Parlamentarni svet v Bonnu je sprejel ustavo s 53 : 12 (komunisti in nekaj socialdemokratov), kar so 12. maja potrdili trije zahodni vojaški guvernerji in si pridržali pravice glede Berlina, ki ni mogel postati glavno mesto, policijska polnomočja, sklenitev mirovne pogodbe itd. Povedati moramo, da se je zahodnonemški politični in gospodarski položaj vse bolj dvigal. Nova država je dobivala pomembne suverene pravice, večali sta se njena avtoriteta in legitimnost. Dvigala se je iz velike narodne katastrofe, vedno manj pa je bilo možnosti za združitev.

Novi sovjetski vojaški guverner general Čujkov je 9. maja 1949 ukazal odpraviti berlinsko blokado, trije zahodni vrhovni komandanti pa so izdali nov okupacijski statut. Obdržali so si le tiste pravice, na katerih je temeljila njihova okupacija; za Berlin je bilo treba izdelati nov statut, ki naj bi ga pripravila komandantura vseh štirih zavezniških komandantov.

Churchill je v spodnjem domu poudaril, da z odpravo blokade še niso storili odločnega koraka k miru. Drugi sovjetski korak so bile 18. maja volitve v sovjetski coni za ljudski kongres, na katerih je bilo proti enotni listi le 33,9 % glasov.

De Gaulle je 23. maja izjavil, da si ni treba delati nobenih iluzij. Bonska rešitev je le ustanovitev novega nemškega rajha in da je samo vprašanje, kam bo sedaj marširal, ali proti Vzhodu ali Zahodu. Ostane še upanje, da bo nekoč prišlo med francoskim in nemškim narodom do sprave, kar pa je možno le s preporodom Francije. Ta mora doma in v severni Afriki znova postati taka sila, da bo njeno gospodarsko ozemlje moglo tekmovati z nemškim.

Toda nemško vprašanje še daleč ni bilo rešeno. To je pokazala pariška konferenca štirih zunanjih ministrov (Acheson, Bevin, Schuman, Višinski), ki se je začela 23. maja in končala 20. junija 1949. Dnevni red je sestavil Višinski: problem nemške enotnosti in suverenosti ter smernice za politično in gospodarsko kontrolo štirih, vprašanje berlinskega denarja, priprave za nemško mirovno pogodbo, razmišljanje o avstrijski državni pogodbi.

Od 24. maja do 2. junija so razpravljali o prvi točki dnevnega reda. Višinski je predlagal, da bi se držali jaltskih, potsdamskih in moskovskih (1947) načel. Zato naj bi v Berlinu znova postavili nadzorni svet štirih in medzavezniško komandanturo, na podlagi vzhodnih in zahodnih obstoječih nemških gospodarskih organov pa skupen nemški gospodarski svet. Acheson je odločno odklanjal vrnitev k potsdamskim sklepom, ki so rodili le cepitev Nemčije. Povrniti bi se bilo mogoče, če bi to prineslo vzhodnemu delu kaj uspehov. Bevin je bil za kontrolo štirih, a samo, če se omeji na vprašanje varnosti. Višinski je zagovarjal možnost, da bi dosegli enotnost s pomočjo potsdamskih sklepov, in je dejal, da so zahodni proti nadzornemu svetu le zato, ker se hočejo iznebiti nadzora SZ.

Bevin je v imenu zahodnih kolegov predlagal, naj bi dosegli enotnost Nemčije tako, da bi vzhodno cono vključili v bonsko ustavo. Vzhodna cona mora priznati temeljne osebne pravice itd. Statut štirih mora dati zvezni in deželnim vladam vsa polnomočja, razen glede varnosti in nemške obveznosti. Zasedbeni stroški naj bi se delili na štiri enake dele.

Višinski je trdil, da je bonska ustava proti demokratičnim principom. »Naredili so jo tajno, sestavila jo je samovoljno ustanovljena skupina, pod pritiskom zahodnih okupacijskih oblasti. Ne potrebujemo okupatorskega statuta, temveč mirovno pogodbo, ki jo je zahtevala SZ že 1947.«

Od 2. do 13. junija je potekala zelo zapletena razprava o drugi točki dnevnega reda. Govorili so o berlinskem denarju, o organizaciji berlinske mestne uprave in pristojnosti sovjetske komandanture (enoglasnost sklepov). Višinski je vztrajal pri svojih predlogih, a zahodni so jih po vrsti odbijali. Bilo je več tajnih sej, zlasti pa veliko prerekanja zaradi enotnega berlinskega denarja.

Že 10. junija se je začela razprava o tretji točki dnevnega reda. Višinski je predlagal, naj bi takoj začeli pripravljati osnutek mirovne pogodbe. Zahodni so to sprejeli, a le, če se sporazumejo o prvih dveh točkah.

Dvajsetega junija so bili znani tile sklepi konference: da bi septembra 1949 določili datum naslednjega zasedanja zunanjih ministrov o nemški enotnosti in berlinskem denarju, poprej pa naj bi se o vsem tem posvetovali z okupacijskimi guvernerji. Olajšali naj bi osebni in tovorni promet, izdali naj bi skupno izjavo o Berlinu, v Avstriji pa

bi ostale meje od 1. januarja 1938, a določili bi varstvo za slovensko in hrvaško manjšino.

Po konferenci, ki ni prinesla ničesar, je sledila vrsta izjav. Moskovska Pravda je 21. junija zapisala, da je konferenca — po 18 mesecih prekinitve — korak naprej, da zmanjšuje mednarodno napetost, da daje možnost za avstrijsko državno pogodbo in da je mogoč kakršenkoli sporazum brez uporabe diktatorskih metod. Dvaindvajsetega junija se je oglasil Truman; rekel je, da so resnično napredovali le pri avstrijski državni pogodbi, da pa je slabše glede Nemčije, ker zahodni ne odstopijo od demokratičnih načel, ki morajo veljati za vso Nemčijo. SZ se hoče vrniti k potsdamskim sklepom in zlorabljanju veta. Ne priznava napredka v Zahodni Nemčiji po letu 1945. Največ, kar je mogoče doseči, sta modus vivendi in omiljenje nenormalnega položaja (ukinitev blokade). Ni pa možno sestaviti enotno vlado in v Berlinu še naprej ostane dvojni denar. Seveda so vrata za pogajanja še naprej odprta.

Acheson je 23. junija bolj poudarjal, da je na konferenci zrastla moč ZDA in da je bila SZ potisnjena v defenzivo. Rusi niso pripravljeni v Vzhodni Nemčiji in v Vzhodnem Berlinu opustiti svojega nasilnega režima, Zahod pa je voljan prepustiti Nemcem odgovornost za njihove zadeve in jim dati temeljne svoboščine. Rezultat konference je negativen, čeprav se je v 18 mesecih pokazal uspeh zahodne politike. Bolj kratki v oceni so bili Francozi: da je pomembno, da se bodo razgovori nadaljevali.

Več pa je govoril Višinski. Skoraj zdeklamiral je, da so se zahodni 18 mesecev trudili razcepiti Nemčijo za vselej in Zahodno Nemčijo narediti za orožje svojih ekspanzionističnih ciljev. Niso vedeli nič boljšega kot predlagati, naj se sovjetska cona priključi bonski ustavi, sprejme okupacijski statut in se podredi zahodnim conam. To se jim zaradi ravnanja SZ ni posrečilo. Zato so iskali drugo pot in poudarjali gospodarsko in politično enotnost Nemčije, kar naj bi dosegli na prihodnji seji. Načelno stališče SZ je držati se potsdamskih sklepov, zahodni pa naj se takemu stališču približajo.

Od 29. do 30. maja je bil v Berlinu tretji nemški ljudski kongres, na katerega pa izvoljeni poslanci v zahodni nemški coni niso mogli priti, ker niso dobili vizumov. Kongres je izvolil nemški narodni svet in njegov prezidij ter sprejel ustavo Nemške demokratične republike (NDR), po kateri je Nemčija nedeljiva republika z glavnim mestom Berlinom. Izvolili so tudi delegacijo za konferenco zunanjih ministrov, ki je ta čas zasedala v Parizu.

Svojevrsten je bil 12. julija 1949 sestanek štirih zavezniških berlinskih komandantov (berlinska komandantura), da bi po ukazu štirih guvernerjev normalizirali življenje v Berlinu. Zahodni so predlagali poenotenje poštnih znamk in drugih poštnih pristojbin, direktno vožnjo poštnih vlakov iz zahodnih con v Berlin brez kontrole v sovjetski coni in prost dostop vseh vozil. Sovjetski komandant je obljubil odgovor na naslednjem sestanku. Ta je potekal 27. julija, a sovjetski ko-

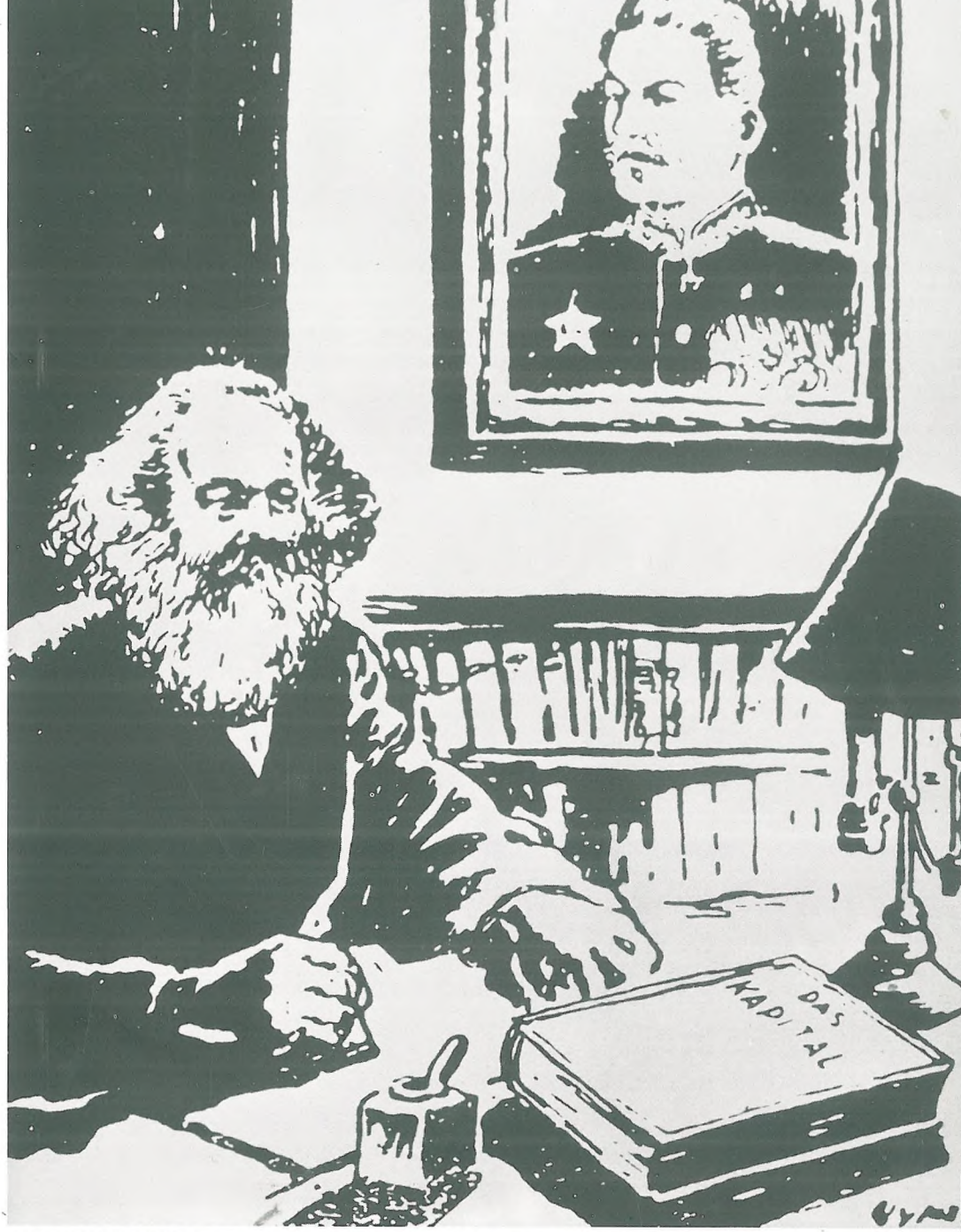

KARIKATURA ZUHE DŽUMHURJA JE BILA OBJAVLJENA V ČASU BOJA KPJ PROTI STALINIZMU

И З Ј А В А

ПОВОДОМ РЕЗОЛУЦИЈЕ ИНФОРМАЦИОНОГ БИРОА КОМУНИСТИЧКИХ ПАРТИЈА О СИТУАЦИЈИ У КПЈ

Резолуција Информационог бироа "о ситуацији у Комунистичкој партији Југославије" има, као што се на то већ свођу предисторију.

Њену основу сачињавају писма ЦК СКП(б) упућена ЦК КПЈ. Прво писмо у коме је ЦК СКП(б) изнео своје мишљење о ЦК КПЈ упућено је од ЦК СКП(б) свим партијама чланицама Информбироа, а да о томе није био обавештен ЦК КПЈ. Иза тога је дошло преко ЦК СКП(б) писмо ЦК КП Мађарске, у коме је у смислу подупрт став ЦК СКП(б). Писмо мађарског ЦК било је упућено и другим партијама. Иза тога је ЦК КПЈ примио и сличне писма других партија чланица Информбироа, изузев италијанске и француске. ЦК КПЈ истиче да су поменуте партије прихватиле у основи становиште ЦК СКП(б) пре него су чуле мишљење или расправљале на било какав супротан аргумент ЦК КПЈ. Поводе тог писма ЦК СКП(б) и поменутих писама других централних комитета, ЦК КПЈ је примио и друга писма од ЦК СКП(б), која су, више-мање, била на линији првог писма. Резолуција Информбироа "о ситуацији у КПЈ" углавном је препричавање, [illegible] тих писама ЦК СКП(б).

ЦК КПЈ, као што се види из изјаве коју је Политбиро ЦК КПЈ упутио седници Информационог бироа, а коју доносимо у прилогу, није могао да дискутује о оптужбама ЦК СКП(б), заснованим на клеветама, измишљотинама и непоштовању става у Југославији све док се не би утврдило чињенично стање и одређено непристрасно од истакнутих принципијелних заменика било СКП(б), било којег било другог централног комитета партија чланица Информационог бироа.

[illegible] струмске линије партијског руководства и увлачење највећих непријатеља [illegible] у руководство [illegible] и [illegible] партије, [illegible] Југославије и њеној посебној и напредној борби највећа историјска непријатељства.

ЦК КПЈ је јасно да не сукоб између ЦК СКП(б) и [illegible] искористити пропаганда империјалистичких држава [illegible] Совјетског Савеза, а посебно у Југославији, али ЦК КПЈ није због тога одговорна за [illegible] [illegible] разлог за напад на СССР. ЦК КПЈ се унапред огређује од такве пропаганде, сматрајући и да је њено сврха уношење забуне у међународни раднички покрет и убијање вере у чврсто јединство демократских снага којима је на челу Совјетски Савез.

Централни комитет Комунистичке партије Југославије позива партијско чланство да збије своје редове у борби за остварење партијске линије у радничкој класи и осталим радним масе окупљене у Народном фронту да још упорније мобилише рад на изградњи наше домовине.

Пленум Централног комитета
Комунистичке партије Југославије

29 јуна 1948 године
Београд

PO VOJNI RAZDELJENI BERLIN

ODGOVOR JUGOSLOVANSKIH KOMUNISTOV NA OBTOŽBE RESOLUCIJE IB 29. JUNIJA 1948

PO SOVJETSKI BLOKADI BERLINA LETA 1948 SO ZAHODNI VZPOSTAVILI ZRAČNI MOST

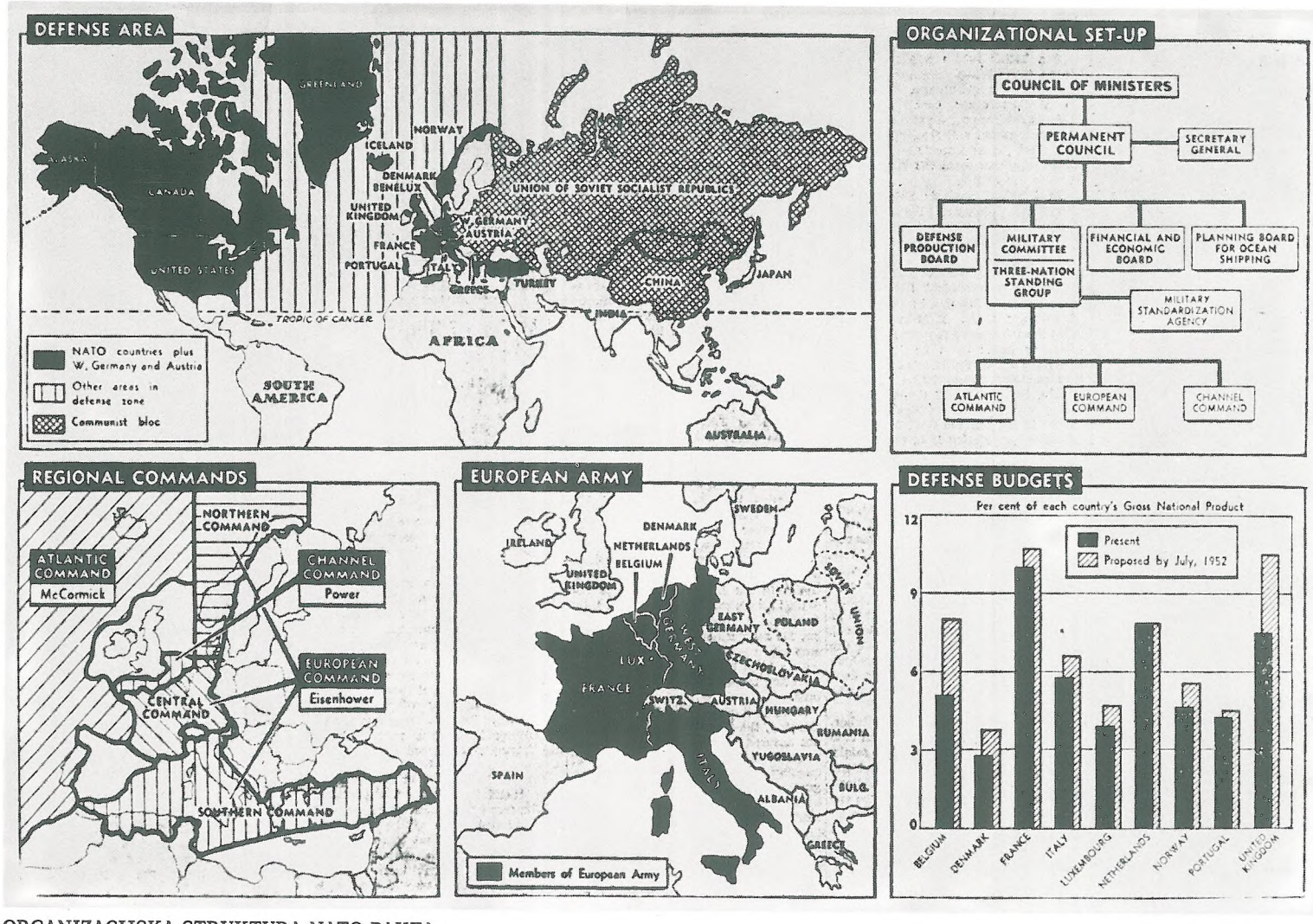

ORGANIZACIJSKA STRUKTURA NATO PAKTA

V GENERALNEM ŠTABU NATO V PARIZU: PIERRE MENDÈS-FRANCE, KONRAD ADENAUER, ANTHONY EDEN IN JOHN FOSTER DULLES

SPREJEM PRI PREDSEDNIKU ZDA TRUMANU, POVELJNIKI NATO OB TRETJI OBLETNICI APRILA 1952

PRIPADNIK PARTIZANSKE VOJSKE
ELAS NA PLANINI GRAMOS V GRČIJI
MED DRŽAVLJANSKO VOJNO

HO ŠI MIṆH

MARIONETNI CESAR BAO DAI

IZ BITKE PRI DIEN BIEN FUJU MAJA 1954

MAO CE-TUNG RAZGLAŠA
LJUDSKO REPUBLIKO KITAJSKO
1. OKTOBRA 1949

ČANKAJŠEK Z ŽENO

JAWAHARLAL NEHRU IN MAHATMA GANDHI

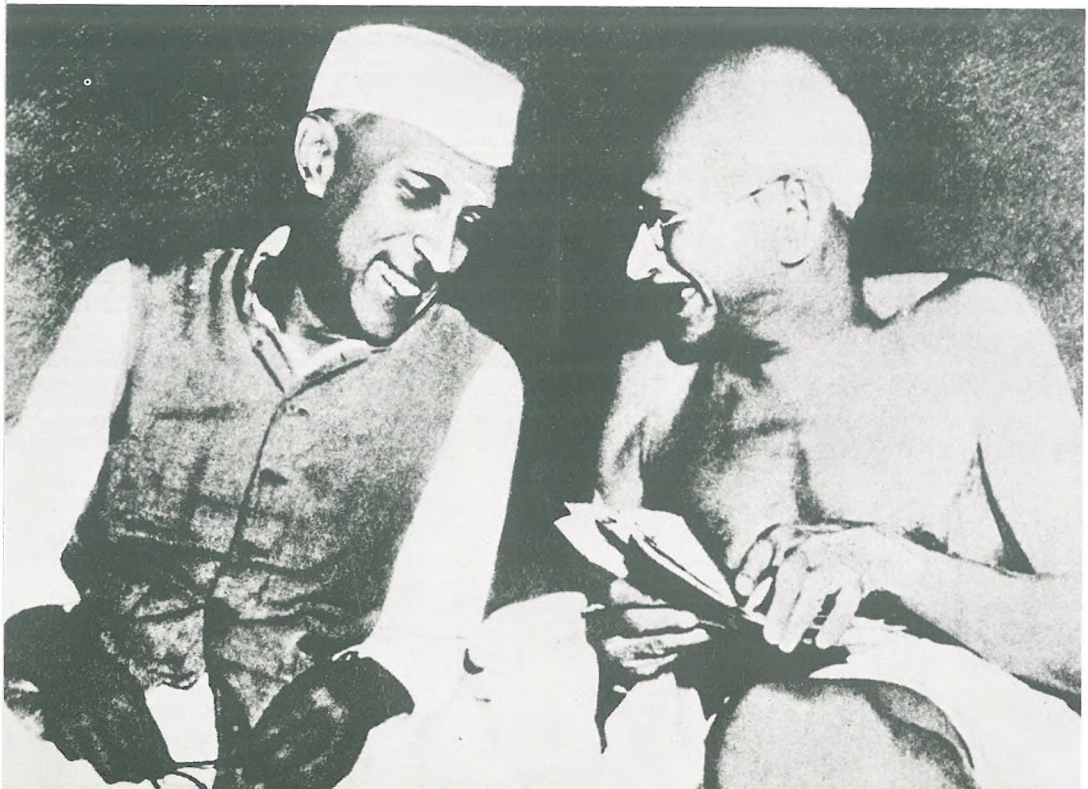

mandant ni ničesar odgovoril, pač pa je razgrnil celo vrsto sanitarnih predlogov, na kar so zahodni odvrnili, da bodo nanje odgovarjali na prihodnjem srečanju. Na sestanku 29. julija sta ameriški in sovjetski komandant izjavila, da bodo po 1. avgustu postopoma odpravili zračni most, ker je v Berlinu dovolj hrane. (Zračni most je posredoval od 26. junija 1948 več kot 2 milijona ton blaga, vožnje so opravili za 170 milijonov kilometrov, terjal pa je tudi 66 mrtvih).

V Zahodni Nemčiji (Zvezni republiki Nemčiji — ZRN) se je začela volilna kampanja za Bundestag. Wilhelm Pieck, predsednik enotne delavske socialistične stranke v NDR, je 7. avgusta poudaril, da te volitve ne bodo demokratične. Ameriški imperialisti hočejo volilce z lažjo, prevaro in ščuvanjem proti komunizmu pridobiti za še večje izmozgavanje Zahodne Nemčije in za njeno spremenitev v oporišče svoje kolonialne in vojaške politike v Evropi. Zagotoviti si hočejo tudi podporo skorumpiranih nemških politikov.

Pieckova ton in besedišče kažeta, da bo volilni boj v ZRN hud, da se še poglablja prepad med obema Nemčijama in da bo — če nič drugega — okupatorjem lahko ribariti v kalnem.

Desetega avgusta je Adenauer zelo jasno povedal, da noče v Nemčiji nobenega socializma, saj so Nemci uvideli, da je socializem (laburistična vlada v Angliji) udarec v prazno in obsojen na skorajšnji konec. Poudaril je, da bo prišlo do evropske enotnosti ob sodelovanju Nemčije, kljub nasprotovanju Anglije, pa tudi, da pri tem ni glavna ovira Francija. Zelo oster je bil še socialdemokratski voditelj dr. Schumacher, ki je dejal, da je izgubil vero, da bi okupacijske sile (»utelešena aroganca in nesposobnost«) mogle v Nemčiji zgraditi demokracijo. Jasno je povedal, da je zmagati težko, a imeti razum še težje.

Volitve so bile 12. avgusta in niso prinesle presenečenj. Koalicija klerikalnih strank je dobila 139 mandatov, socialdemokrati 131, komunisti le 15 itd.

V oceno teh volitev se je spustila celo Pravda in 20. avgusta zapisala, da zahodne velesile nadaljujejo politiko delitve Nemčije. Na vrsti naj bi bila sestavitev marionetne vlade. Okupacijske sile so predvsem podprle klerikalne stranke, pa tudi Schumacherjeve ljudi, KP pa je kljub zatiranju le zbrala 1 360 433 glasov, kar je »nesporen uspeh«.

Dvanajstega oktobra so bile volitve prvega predsednika ZRN. Od dveh kandidatov (svobodni demokrat profesor Heuss in dr. Schumacher) je zmagal prvi (460 : 312). Tudi k temu je pripomnila TASS, da je Heuss 1933. glasoval za Hitlerjeva pooblastila v Reichstagu in da je predstavnik tujega in nemškega monopolističnega kapitala. Ni pa šlo tako gladko 15. septembra pri izvolitvi Adenauerja za kanclerja. Dobil je le najmanjšo možno parlamentarno večino in še to samo, ker so šteli tri neveljavne glasovnice za veljavne. Od 402 glasov je dobil le 202.

Adenauer je imel 15. septembra zanimiv in dosti samozavesten intervju:

V: Ali je pristop k NATO možen ali zaželen?

O: Pristop zahteva oborožen narod, kar Nemci nismo. Tudi nimamo želje izpostavljati znova ljudstvo krvavim preizkušnjam. Tisti, ki so nas razorožili, nas imajo moralno dolžnost varovati.

V: Kakšni bodo odnosi zvezne republike z zahodnim svetom?

O: Nemčija pripada zahodnemu svetu in upa, da se bodo odnosi zboljšali.

V: Kako?

O: Nemčija upa, da bo kmalu sprejeta v skupnost evropskih narodov. Glede sprejema v evropski svet pa je treba previdnosti in ne zbujati vtisa, da hočemo odpreti vrata s silo. Kandidirali bomo, ko bomo prepričani, da bomo sprejeti.

V: Delo zvezne vlade za nemško enotnost?

O: V bližnji bodočnosti nič določnega, ker je problem v marsičem odvisen od odnosov zaveznikov z Rusi. Moramo pa storiti vse, da se 20 milijonov Nemcev v sovjetski coni ne bo zdelo pozabljenih. ZRN mora postati vabljiva za vzhodno Nemčijo, ne sme pa naša politika vzbujati vtisa, da priznavamo komunistični režim v sovjetski coni.

V: O francosko-nemških odnosih?

O: Sem Churchillovega mnenja, da so francosko-nemški odnosi stožer evropskega združevanja. Francija je v Posarju gospodarsko zainteresirana, Nemčija pa tudi. Poleg tega ima ta še politične interese, ki jih Francija nima. Problem je treba rešiti v evropskem pomenu.

V: Kako rešiti brezposelnost?

O: Z obsežnim gradbenim programom.

Dvajsetega septembra je Adenauer sestavil koalicijsko vlado iz obeh klerikalnih strank, svobodne demokratske in nemške stranke. To je bila močna koalicija. Deklaracija vlade je poudarila nujnost socialdemokratske opozicije, revizijo že načrtovane demontaže, odpravo okupacijskih stroškov, pomoč Berlinu pri denacifikaciji, kaznovanje resničnih krivcev, boj levemu in desnemu radikalizmu, amnestijo itd.

Ker je bila nemška zunanja politika uradno še stvar okupacijskih sil, je mogla deklaracija napovedati le prizadevanja za vrnitev vojnih ujetnikov, nakazati probleme izgnancev, obljubiti spomenico o meji Odra—Nisa, povedati, da ni pravična vzhodna meja, in nakazati konec francosko-nemških nesoglasij. Nadalje je bilo rečeno, da nemški narod ne bo nikdar pozabil pomoči ZDA (»še nikdar ni noben zmagovalec storil toliko za obnovo premagane dežele«), na koncu pa je deklaracija poudarila pripadnost Nemčije k zahodni krščanski kulturi.

Sovjetska vlada je 3. oktobra zahodne zaveznike opozorila, da je sestavitev vlade v zahodnih okupacijskih conah Nemčije vrhunec politike delitve Nemčije. To naj bi bilo nezdružljivo s koristmi nemškega ljudstva, katerega ni o tem sploh nihče nič vprašal. »Bonska ustava je bila narejena na neposreden pritisk okupatorskih sil in prav tako je bila ljudstvu vsiljena tudi federacija.«

Nota nato poudarja že deloma znani sovjetski predlog o izoblikovanju skupnega nemškega gospodarskega organa, ki naj bi dobil vladne funkcije.

Adenauer je takoj odgovoril, da so bonsko ustavo sprejeli svobodno izvoljeni poslanci brez slehernega pritiska, ZDA pa so 6. oktobra z ostro noto zavrnile razlago in načrte, ki jih hoče SZ vsiliti evropskim narodom. »ZDA ne bodo dopustile, da bi ena sama sila hromila vsa prizadevanja za demokratičen mir. SZ je ovirala vsak predlog za združitev Nemčije in spremenila Vzhodno Nemčijo v ‚tiransko policijsko državo'.«

Sedmega oktobra je bilo v NDR 9. zasedanje nemškega narodnega sveta. Sprejeli so sklep o ustanovitvi začasne ljudske skupščine, razglas o ustanovitvi NDR in sestavili so njeno začasno vlado.

Tako se je Nemčija končno razdelila v ZRN in NDR s predsednikom vlade Grotewohlom. Prvi je temu oporekal Adenauer, da je ta »država« nastala brez vednosti naroda vzhodne cone. Zato naj bi bila to nezakonita ustanova in prav tako tudi vlada in njeni predstavniki. Šef sovjetske vojaške uprave general Čujkov je 10. oktobra v imenu svoje vlade obljubil, da bo začasna vlada NDR dobila vse upravne funkcije sovjetske vojaške vlade. Ostala bo le sovjetska kontrolna komisija, ki bo varovala spoštovanje potsdamskih in drugih sklepov štirih. Enajstega oktobra so bili izvoljeni tudi deželni zbori, za predsednika republike pa so izvolili nam že znanega Wilhelma Piecka. Zahodni visoki komisarji so 11. oktobra izjavili, da je ZRN delo nemškega naroda na demokratičnih temeljih, Vzhodna Nemčija pa je umetna tvorba »narodnega sveta«, ki nima nobenega mandata, podobno kot v drugih satelitskih državah. Njena vlada torej nima pravice govoriti v imenu vse Nemčije.

Na to je Pravda odgovorila, da je bila SZ vedno proti cepitvi Nemčije in da je bila pri tem deležna polne podpore pri deželah ljudske demokracije. Nemški narod ni voljan služiti Anglo-amerikancem kot landsknehti.

Tudi Acheson je 12. oktobra dejal, da narodni svet v Vzhodni Nemčiji ni bil demokratično izvoljen, da začasna vlada ni ustavna, da so volitve prestavili za eno leto in da začasna vlada tudi nima formalnih odnosov s sovjetsko okupacijsko oblastjo. Vlado bo torej vodila KP pod vodstvom Moskve. Ni mogoče govoriti o kaki mirovni pogodbi, za kar naj bi bila SZ polno odgovorna.

Ko je Grotewohl 12. oktobra predstavil svojo vlado začasni ljudski skupščini, je prebral tudi vladno deklaracijo. Vlada se bo naslanjala

na SZ, ki »ne pozna druge politike kot mir«, delala bo za enotnost Nemčije, meja Odra—Nisa pa je dokončna. V šestih točkah je deklaracija poudarjala, kaj vse bo še vlada storila na gospodarskem in političnem področju, za leto 1950 pa je obljubila začasen nov gospodarski načrt.

Trinajstega oktobra je Stalin v telegramu, poslanem Piecku in Grotewohlu, poudaril, da bo ustanovitev NDR skupaj s SZ ovirala bodoče vojne v Evropi, ker si bosta obe prizadevali za mir.

Adenauer je 21. oktobra načel vprašanje, ki je bilo že dalj časa središče pozornosti, da ima le ZRN pravico govoriti v imenu nemškega naroda in da bo zato le ona reševala tudi berlinsko vprašanje. Kljub temu je Pieck začel pri vladi ZRN sicer brezizgledno akcijo za centralno nemško vlado, da bi dosegli enotnost Nemčije. Toda preudarni dr. Schumacher je izjavil, da je kompromis med ZRN in NDR nemogoč, za združitev Nemčije pa da mora priti do poprejšnjega sporazuma štirih. Sicer pa mu je tudi Adenauer zaupal, da bonska vlada ne bo priznala režima v vzhodni coni ne de iure ne de facto.

Drugega novembra je Adenauer sicer previdno, a samozavestno spregovoril o zunanji politiki. Dejal je, da je izhodišče njegove politike opraviti dedno sovraštvo med Nemčijo in Francijo, kar je anahronizem. »Če pa bo Francija zahtevala prezvrhano mero za svojo varnost in zapostavljala nemške življenjske koristi, bo nemška pripravljenost okorela, četudi smo brez moči. Nemčija bo vstopila v evropski svet le, če jo bodo povabili, nima pa nič proti, če si utre ameriški kapital pot v državo prek Francije.«

Adenauer je le dosegel, da so v začetku novembra ZRN in Posarje sprejeli v evropski svet kot pridružena člana in tako torej ZRN le nekako vključili v zahodnoevropsko skupnost. To je bila zmaga, vendar bi morala Zahodna Nemčija še dokazati, da gradi demokratično, svobodno in mirnoljubno Nemčijo. Dokazi za to pa niso bili lahki: potrditi je morala mednarodni status Porurja, privoliti v sprejem Posarja v evropski svet in s tem priznati njegovo odcepitev in Franciji pravico do 40% udeležbe pri nemški težki industriji.

O vsem tem in še o drugem je razpravljala konferenca treh zunanjih ministrov 9. in 10. novembra 1949 v Parizu. Sklenila ni veliko, le, da se zahodni zavedajo, da so odgovorni za mir in njegovo utrditev v Evropi ter na svetu in da lahko nemškemu narodu pomagajo pri vključitvi v evropski svet. Neuspeh konference je dr. Schumacher pripisal ozki in primitivni francoski nacionalni politiki, pa tudi Adenauerju, ki je zahteval preveč koncesij.

Nekaj pred 22. novembrom je sovjetska vlada izročila vladi NDR številna pooblastila. Tistega dne pa so trije zahodni zavezniški visoki komisarji podpisali z Adenauerjem *poseben protokol (Bonn-Petersberg)*, katerega glavna vsebina je vključitev ZRN v evropsko skupnost kot miroljubne članice. ZRN more torej sodelovati v vseh mednarodnih gospodarskih organizacijah, kmalu naj bi postala pridružena članica evropskega sveta in sklenila pogodbo z ZDA o Marshallovi pomoči.

Resno naj se demilitarizira in naj ne ustanavlja lastnih oboroženih sil, postopoma naj navezuje konzularne in trgovinske odnose, ne obnavlja naj totalitarističnih tendenc itd. Glede konca vojnega stanja pa je bilo še čutiti »praktične težave«.

V začetku decembra 1949 se je Adenauer ponovno izrekel proti ustanovitvi nemške armade; dejal je, da so Nemčijo dolžne braniti zavezniške okupacijske sile. Privolil pa bi v nemški vojaški kontingent v sestavi kake evropske armade.

Stalin je 15. decembra ponovno sporočil Piecku in Grotewohlu, da je ustanovitev NDR odločilna preokretnica v zgodovini Evrope. To naj bi bil nastanek nove države v Evropi, ki se bo bojevala za mir in prijateljstvo med narodi. Ob tem poročilu pa utegne nastati spričo hvalisanja in slavospevov resen dvom, koliko je bil Stalin res avtor tega pisma.

ZRN je svojo prvo večjo mednarodno pogodbo sklenila 15. decembra 1949, ko je pristopila k Marshallovemu načrtu, kar je veljalo tudi za zahodne sektorje Berlina. K temu je francoski zunanji minister Schuman izjavil, da je treba zaupati sedanjim voditeljem Zahodne Nemčije. »Ne pričakujem pa, da bo Nemčija čakala, da bi zopet postala močna. Francija mora biti pogumna in mora tvegati tudi kake poskuse.« Besede so pravzaprav pomembne, ker kažejo še vedno globoko nezaupanje in strah pred ponovnim vzponom Nemčije.

Adenauerjev načrt leta 1950 je bil zgraditi 250 000 novih stanovanj, kar bi omogočalo zaposliti delavce, dobiti tuje kredite, doseči od zaveznikov liberalizacijo trgovinske politike, zbližanje s Francijo in razširitev nemške suverenosti. Zahodna Nemčija je dobila že približno pol milijarde Marshallove pomoči.

Vse to in tudi veliki polet sta prinesla ZRN prvi gospodarski čudež. Objavili so že konec racionalne preskrbe s sladkorjem.

Sredi januarja 1950 so ob obisku Schumana v Bonnu načeli vprašanje o Posarju. Schuman je svetoval odložiti to vprašanje do mirovne konference, ker so zanj odgovorne vse štiri velesile. Adenauer je bil bolj jasen. Rekel je, naj prebivalci Posarja sami povedo, kaj hočejo: več svobode od okupacije (francoske), kar bi sam pozdravil, če pa bi hoteli odcepitev od Nemčije, bi bil proti, kot je tudi proti meji Odra—Nisa. Nasprotoval je še dajanju premogovnikov v zakup. Te so leta 1945 zaplenili kot premoženje rajha, a so jih kasneje trije zahodni zavezniki vrnili Zahodni Nemčiji.

Francosko mnenje, naj bo Posarje ločeno od Nemčije do mirovne pogodbe, so podprle ZDA in menile, naj bi pozneje to s premogom bogato ozemlje dobilo avtonomijo.

Politika ZDA do ZRN je bila do srede januarja 1950 pomagati, da se vse okupacijske cone združijo v federacijo, da preprečijo združitev Nemčije pod sovjetsko ali komunistično oblastjo. Nadalje naj bi pomagali Nemcem, da se čimprej rešijo kritičnih socialnih in gospodarskih problemov, zahtevali naj bi svobodno trgovanje, zabranili

kakršnokoli udeležbo pri mednarodnih kartelih, podprli vse svobodne ustanove (univerze, cerkve) in pazili na vse še aktivne ostanke nacizma, pa tudi komunizma. Amerikanci so bili med drugim prepričani, da Nemci ne želijo več nobene vojne avanture.

V začetku februarja 1950 je bilo v ZRN še 1,5 milijona brezposelnih, kar je bil najbolj pereč problem. Zaradi bega z Vzhoda pa je prebivalstvo narastlo od 184 na 351 na kvadratni kilometer.

Tudi v Posarju je prišlo do sprememb. S predsednikom posarske vlade (pariška konvencija) so v Parizu 3. februarja 1950 sklenili več pogodb o Posarju, o zakonodajni, upravni in sodni avtonomiji, o tem, da je za obrambo pristojna le Francija itd. Adenauer je bil nezadovoljen s tem, češ da je to v nasprotju z raznimi izjavami ZDA, Velike Britanije in Francije in da vzbuja v Nemčiji nacionalistične težnje. Prosil je Schumana, naj Posarje pustijo pri miru, dokler ne pride Nemčija v evropski svet. Posarje je bilo 1945. del francoske okupacijske cone, od oktobra 1948. pa je pravno spadalo pod nadzorni svet. Pariške konvencije torej ne veljajo, ker ni bilo soglasja vseh zaveznikov (SZ!). Schuman mu je 7. marca odgovoril, da so leta 1945 Posarje, kot vso Nemčijo, zasedli zavezniki. Ker se ti niso mogli sporazumeti o reorganizaciji Nemčije, so se zatekle k pogodbam le tri zahodne okupacijske oblasti. Leta 1947 je taka pogodba dala Franciji pravico gospodarske zveze s Posarjem, kar je prebivalstvo potrdilo tudi z referendumom. Že od takrat Posarje ni več pod nadzornim svetom in upravlja se samo na podlagi posarske ustave.

Toda Adenauer je zahteval, naj bi posarsko vprašanje rešili šele na mirovni konferenci, prej pa naj ne bi sklepali ničesar, česar bi se kasneje ne dalo popraviti. Rekel je, da Nemčija pariških konvencij ne prizna. Povsem je zaupal podpori ZDA, kajti Posarje je bilo bogato in pripravno za ameriške velike naložbe.

Pač pa je pariške konvencije pozdravil de Gaulle, vendar je dejal, da Francija nima ne prave vlade ne parlamenta, in zahteval je čimprej demokratične volitve. Načelno je bil za NATO, a ponujena oborožitev petih francoskih divizij se mu je zdela smešna, ker ne bi nič prispevala k obrambni moči Francije.

Vlada ZRN je 22. marca izjavila, da je treba doseči enotnost Nemčije. Zato naj štiri velesile izdajo ukaz o nemških volitvah za skupno konstituanto vse Nemčije. Volitve naj bodo pod nadzorstvom štirih okupacijskih sil ali zastopnikov OZN. Konstituanta naj izda ustavo, ki jo bo potrdil nemški narod na svobodnih volitvah. Toda vlada NDR je odgovorila, da bi to bilo mogoče le z vrnitvijo k potsdamskim sklepom, z likvidacijo bonske vlade, opustitvijo okupacijskega statuta, vrnitvijo Posarja k Nemčiji, odpravo zahodne marke in umikom okupacijskih sil.

Adenauer je 22. marca predlagal gospodarsko nemško-francosko unijo (kot je bila francosko-posarska), a Schuman mu je odgovoril, da bi bilo to še prezgodaj in da mora prej priti do političnega sporazu-

mevanja. »Ljudje v Nemčiji se često ne zavedajo, koliko naporov francoskega in drugih narodov je potrebnih, da gledajo na nemške probleme tako mirno kot sedaj.« Konec marca je ministrski odbor evropskega sveta povabil Zahodno Nemčijo in Posarje kot pridružena člana v evropski svet, a le v članstvo posvetovalne skupnosti in ne tudi v ministrski odbor. Adenauer s tem ni bil zadovoljen in je svetoval zaveznikom, naj bi dobila ZRN enako mesto, saj je tudi evropska država in leži med Vzhodom in Zahodom.

Visoki komisar McCloy je 5. aprila predlagal, naj bi tudi NDR vključili v evropski svet; dejal je, da SZ v svoji coni ustvarja veliko armado pod krinko policije in da s tem ogroža Berlin. NDR pa naj bi sprejeli, če bi gradila dalje industrijo itd., kajti nemškemu narodu je treba dati novih življenjskih sil. Mladina jih nima in je v stiskah, brez upanja ter v nevarnosti, da ne nasede novim demagogom. Adenauer je nato odgovoril, da je usoda Berlina in vzhodne cone usoda ZRN in narobe. Zato naj bi Nemčija čimprej postala enakovredna članica evropske družine narodov.

TASS je 5. maja objavila, da so se vrnili iz SZ domov vsi vojni ujetniki (skoraj 2 milijona) in da jih je ostalo le še okrog 10 000, ki prestajajo kazni zaradi vojnih zločinov. Adenauer je v imenu vlade takoj izjavil, da je to strahota za nemški narod, če je novica resnična. Doslej je o teh ujetnikih SZ poročala stvarno (od 3,5 milijona navzdol) in tako sedaj ni jasno, kje je še 1,5 milijona nemških ujetnikov.

Od 11. do 13. maja je bila v Londonu konferenca treh zahodnih ministrov. Po uradnem poročilu je bil govor o zmanjšanju vojne nevarnosti in o tem, da sil svobodnega sveta ne bi nikdar uporabili za napadalne namene. Glede Nemčije so sklenili, da ima zavezniška vojna uprava le še nadzorno oblast, da je potrebno zmanjšati bremena reparacij itd. Vse naj bi bilo odvisno od volje nemškega naroda in njegove vlade. Zaradi oviranj s SZ ni mogoče skleniti mirovne pogodbe z Nemčijo. Odločili so se za ponovno revizijo okupacijskega statuta.

Adenauer je pohvalil »neverjeten napredek« konference, kar zadeva dosedanje obravnavanje Zahodne Nemčije. V kratkem je pričakoval še večje olajšave, posebej pa je pohvalil popravek okupacijskega statuta. Pravda pa je 24. maja o konferenci zapisala, da je to povezava ameriških in porurskih magnatov za podjarmljenje evropskih partnerjev pod vodstvom ameriških monopolistov, kar je tudi cilj Marshallovega in Schumanovega načrta. Mejo imperializma so potegnili do Labe in v Aziji sta Burma in Siam njegovi provinci. Ker so se opekli s Čankajškom, upajo sedaj v Bao Daia (Indokina) in Afriko.

Vlada NDR je k londonski konferenci 17. maja izjavila, da se okupacijski statut ne bo spremenil. Vrhovna oblast bo ostala v rokah zahodnih okupacijskih sil, odložena je tudi nemška mirovna pogodba. Dan prej je Stalin uslišal Grotewohlovo prošnjo za znižanje vzhodnonemških reparacij. Stalin je povedal, da je NDR doslej plačala od

10 milijard dolarjev reparacij že 3658 milijonov in da je SZ pripravljena ostanek znižati na 3171 milijonov dolarjev.

Trije zahodni visoki komisarji so poslali 26. maja sovjetskemu visokemu komisarju noto o skupnih nemških volitvah. Poudarili so, da zahodne sile ne mislijo sklepati z Zahodno Nemčijo separatne mirovne pogodbe, ker bi to še poglobilo cepitev Nemčije. Za skupne volitve pod mednarodnim nadzorstvom naj bi štirje visoki komisarji sestavili volilni red za konstituanto, ta pa naj bi izvolila enotno nemško vlado. To bi bila tudi podlaga za komisijo štirih, ki bi nadzorovala delo nove nemške vlade.

Toda že dan nato se je oglasil namestnik ministrskega predsednika NDR Ulbricht, da je Zahodna Nemčija nedemokratična in da ni pripravljena razpravljati o mirni demokratični rešitvi. Zahodni želijo nekakšne »hotentotske volitve, s katerimi bi se pobegli veleposestniki, industrialci in bankirji vrnili v Berlin«. Rekel je, da v Zahodni Nemčiji ni svobode in da naj jo okupacijske sile čimprej zapustijo.

Za binkošti 1950 je bilo v Vzhodnem Berlinu »veliko srečanje svobodne nemške mladine«. Sektorske meje so na obeh straneh močno zaprli, zborovanja pa se je udeležilo okrog pol milijona mladih. Govoril je Pieck in poudaril, da hočejo nekateri na Zahodu vojno proti SZ, ki vodi veliko osvobodilno gibanje. »Tudi mladina je junak v boju za mir. Mi se bojujemo zanj, za mirovno pogodbo z vso Nemčijo in za umik okupacijskih sil. Kdor obvlada mladino, obvlada bodočnost.«

Adenauer je k temu dejal, da gre za napačno vodstvo nemške mladine, za poskus pridobiti ljudi z legalizirano lažjo, odtujiti vzhodno prebivalstvo od zahodnega in mu prinesti organizirano nesvobodo.

Z zborovanja so poslali Stalinu »plamteče pozdrave«, McCloy pa je dejal, da sta vladala v svobodnem Zahodnem Berlinu red in mir, ker »mesto ni bilo osvobojeno«. Demonstracije v Vzhodnem Berlinu so samo dokazale, kaj vse zmore policijska država. Britanski komandant je bil zmernejši in je rekel, da vse to ne vodi k enotnosti Nemčije.

Vladi NDR in Poljske sta 6. junija 1950 izjavili, da je črta Odra—Nisa prijateljska in nedotakljiva meja, kar je seveda naletelo na odpor v ZRN. Njena vlada je že nekaj dni zatem izjavila, da tega ne prizna in da tako imenovana vlada sovjetske cone nima pravice govoriti v imenu Nemčije in da bo to uredila mirovna pogodba. Tako govorjenje naj bi kršilo potsdamski sporazum. Podobna je bila tudi izjava britanske vlade. Toda Ulbricht je 9. junija poudaril: »Ker so se zahodne velesile odrekle mirovni pogodbi z Nemčijo, so s tem izgubile vsako pravico vmešavati se v notranje zadeve sosedov.«

Ob sprejetju zakona o pristopu ZRN k evropskemu svetu je Adenauer 15. junija 1950 izjavil, da je cilj evropskega sveta drugačen kot pri NATO. Da ima politične cilje in da je začetek nekakšne evropske federacije ter da hoče osvoboditi francoski narod strahu pred Nemčijo.

2. POLITIČNO IN GOSPODARSKO DOGAJANJE V DRUGI POLOVICI LETA 1949 IN PRVI POLOVICI LETA 1950

Glede NATO tudi v ZDA ni šlo gladko. Senator Taft je na primer 11. julija 1949 izjavil, da bo glasoval proti, ker se pakt obvezuje oborožiti Zahodno Evropo na ameriške stroške, in da bo NATO prej pripeljal do tretje svetovne vojne kot k utrditvi miru. Podpiranje oborožitve je po njegovih besedah tudi v nasprotju z duhom obveznosti ZDA do ustanovne listine OZN. Temu se je pridružil še senator Dulles. Bolj zmeren je bil Marshallov intervju in senat je zakon 21. julija sprejel (82 : 10). Ko je šlo za privolitev k 1455 milijonom dolarjev, je Truman dejal, da je daljni cilj utrditi politično stabilnost Zahoda z vojaškimi sredstvi, bližnji pa to orožje nameniti za vzdrževanje reda in obrambe pred napadom. Rekel je, da so se bruseljskemu paktu za samoobrambo pridružile še Norveška, Danska in Italija, vendar da je določenih 1,5 milijarde dolarjev na leto še premalo. Potrebna je še pomoč za obnovo Grčije, Turčije, Irana in Koreje.

NATO

Za novo leto 1950 je dobil NATO svojo prvo organizacijsko strukturo. V vrhu je bil svet zunanjih ministrov 12 članic, nato obrambni odbor, sestavljen iz 12 obrambnih ministrov, vojaški odbor iz 12 šefov generalnih štabov, stalna skupina vojaškega odbora (Velika Britanija, Francija, ZDA) in regionalne skupine (severni Atlantik, Severna Amerika, zahodna Evropa, srednja Evropa, južna Evropa, zahodno Sredozemlje). Dvanajst finančnih ministrov je sestavljalo finančni gospodarski odbor.

To je bila velikanska organizacija z ogromno administracijo in velikanskimi stroški. Glavna teža ozemeljske obrambe naj bi bila v Franciji, letalstva v Veliki Britaniji, strateškega letalstva in zavezniške oborožitve pa v ZDA.

Drugega aprila so v ZDA proslavili prvo obletnico NATO. Poudarili so, da so njegovi cilji najprej vsakega napadalca prestrašiti, nato se braniti in ga končno odbiti.

V zvezi z NATO se je 28. maja znova oglasil ameriški senator Taft in dejal, da je njegov edini praktični rezultat — naraščajoča nevarnost vojne. Z ameriškim orožjem oborožene države okrog SZ ne bodo proti njej uporabile orožja iz strahu. Sovjetsko agresijo more ustaviti le vojaška moč ZDA, predvsem močno letalstvo in veliko atomskih bomb.

Povrnimo se nekoliko k IB obsodbam Jugoslavije. Jugoslavija s Titom bi morala razpasti, za kar je vzhodni blok skoraj brez razlike uporabil vsa politična in gospodarska sredstva, od klevet in laži do najpremetenejše oblike gospodarskih sabotaž, ki naj bi onemogočile prvo jugoslovansko petletko. Zato je Tito 27. decembra 1948 pred

POSLEDICE INFORMBIROJEVSKEGA SPORA

ljudsko skupščino zelo jasno povedal: »Če nam torej naši zavezniki iz ljudskih demokracij pri graditvi težke industrije nočejo pomagati, če kršijo pogodbe in druge obveznosti do nas, smo prisiljeni svoje surovine prodajati drugam, celo kapitalističnim državam, da bomo dobili stroje, ki jih potrebujemo.«

To je sprožilo še potencirano gonjo, med drugim je bilo tudi rečeno, da se Jugoslavija vrača v kapitalizem itd. Nič ni veljalo, da je bila tudi Leninova politika v času NEP enaka. Sedaj je vladal Stalin in okrog njega ista plejada, ki jo tolikokrat omenja »vojni hujskač« Churchill. Vzhodni blok je začel rožljati na naših mejah tudi z orožjem. Rekli pa smo že, da je bila Thorezova in Togliattijeva doktrina vsekakor tudi zmotna.

Gonja IB je sprožila procese še v drugih vzhodnih KP. Marsikdo od partijskih voditeljev je skraja z nezaupanjem gledal na to kampanjo in je zato postal »sumljiv«. »Pravoverni« so takim začeli podtikati vsa mogoča dejanja, prišlo je do velikih procesov, zelo podobnih onim v SZ tik pred drugo svetovno vojno, in mnogo jih je bilo po nedolžnem obsojenih na smrt.

Gonjo proti svetovnemu komunističnemu procesu, ki je kot napredno gibanje neustavljiv in neuničljiv, je začel tudi vrh katoliške cerkve. Tako sta našli skupni imenovalec za gonjo proti napredku dve totalitaristični avtoriteti, Moskva (Stalinova klika) in papeški Rim. Slednji je privlekel iz svoje orožarnice že znano orožje iz bojev proti ljudskim frontam in komunizmu. Tako je kongregacija sv. oficija 1. julija 1949 odgovorila na štiri vprašanja:

1. Ali je dovoljeno vstopiti v KP kot član ali jo podpirati?

Odg.: Ne, ker je komunizem materialističen in krščanstvu sovražen, čeprav komunistični voditelji govorijo, da vere ne napadajo, vendar so v resnici najhujši sovražniki Boga, prave vere in Kristusove cerkve.

2. Ali je dovoljeno izdajati, razširjati, ali brati knjige, časopise ali letake, ki branijo nauk ali prakso komunistov, in ali je dovoljeno vanje pisati?

Odg.: Ne, ker je to prepovedano že po cerkvenem pravu.

3. Ali se sme pripustiti k zakramentom vernike, ki so krivi pod 1. in 2.?

Odg.: Ne.

4. Ali zadene vernika izobčenje, pridržano na poseben način sv. sedežu, če priznava materialistični in krščanstvu sovražni nauk, kakršnega priznavajo komunisti — in še posebej tiste, ki ga branijo in razširjajo?

Odg.: Da.

Devetega novembra je dal Tito dvema nordijskima časnikarjema obširen intervju.

V.: Ali dobivajo vsi komunisti direktive iz Moskve?
O.: V ČSR, Bolgariji in na Madžarskem — da, kako je drugod, ne vem. Pravzaprav niso direktive niti potrebne. Moskva da le signal in vsi ji sledijo, ker so pozabili samostojno misliti. Toda disciplina je umestna samo takrat, kadar ne zatira resnice.
V.: Kaj je pravi vzrok sovjetsko-jugoslovanskega spora?
O.: Gospodarska in politična vladoželjnost Sovjetov. Toda važnejše je varovati korist lastnega ljudstva kot poslušati ukaze od zgoraj.
V.: Ali verujete v oborožen napad SZ na Jugoslavijo?
O.: Ne, ker v Moskvi vedo, da bi bil oborožen napad samo na Jugoslavijo nemogoč.
V.: Ali bo gospodarski blokadi in propagandistični ofenzivi sledila še kaka tretja faza?
O.: Ne. Ne morejo narediti nič drugega, kot še naprej izzivati na mejah in infiltrirati tajne agente, da bi razcepili našo KPJ. V deželi so kominformu zvesti komunisti, toda ti nimajo kaj povedati.
V.: Kot vse kaže, poskuša sovjetska propaganda potisniti Jugoslavijo v zahodni tabor?
O.: Drži, toda to se ji ne bo posrečilo.
V.: Ali lahko zopet pride do dobrih odnosov s SZ?
O.: Če bo sploh do tega prišlo, a ne tako kmalu. Moskva je šla v propagandni vojni predaleč.
V.: V jugoslovanskih notah Kremlju je vedno govor o »določenih sovjetskih voditeljih«? Ali jugoslovanska vlada veruje v neko politično opozicijo v Moskvi?
O.: Nekoliko pomislite in boste tudi sami verjeli v cepitev v sovjetskem taboru. Ljudje nenehno izginjajo. Dosledni komunisti gremo vedno po svoji začrtani poti. Seveda obžalujemo cepitev delavskega razreda, kar zahteva prodirajoči kapitalizem. Toda mi tega nismo krivi.

Posvetovanje IB konec novembra na Madžarskem, katerega so se udeležili zastopniki KP Bolgarije, Romunije, Madžarske, Poljske, SZ, Francije, ČSR in Italije, teh Titovih misli ni upoštevalo. Na posvetovanju so sestavili resolucijo o Jugoslaviji, o obrambi miru in o enotnosti delavskega razreda. V prvi resoluciji ugotavljajo popoln prestop »Titove klike« k fašizmu in internacionalnemu imperializmu. Ta »vohunska skupina« je sovražnica delavskega razreda, kmetov in jugoslovanskih narodov. Zato je dolžnost vseh KP vrniti delavski razred in delovne ljudi v tabor demokracije in v boj za socializem. Na koncu resolucija napoveduje boj v KPJ in zunaj nje ter poudarja, da so v KPJ »zdrave sile«. V drugi resoluciji napovedujejo boj desnim socialistom kot najhujšim sovražnikom miru (Bevin, Attlee, Blum, Guy Mollet,

Spaak, Schumacher, Saragat, Nenni itd.), v tretji resoluciji pa priporočajo potrpežljivo prepričevanje socialdemokratskih delavcev. Novo je, da se potegujejo za posebno pozornost katoliškim delavskim množicam in njihovim organizacijam, češ da ni vera nobena ovira za enotnost delavskega razreda.

V SZ je eksplodirala prva sovjetska atomska bomba, kar pa so Sovjeti hoteli obdržati v tajnosti. Toda Truman je 23. septembra 1949 izjavil, da imajo ZDA dokaze, da je bila pred nekaj tedni v SZ atomska eksplozija. Obenem je opozoril na nujen nadzor nad atomsko energijo. TASS je 25. septembra poročala, da v SZ gradijo velikanske objekte, pri čemer razstreljujejo s pomočjo najmodernejše tehnike. Ker se to dogaja večkrat in na raznih krajih, je možno, da je to zbudilo pozornost tudi v tujini. Glede atomske energije je Molotov že 6. novembra 1947 dejal, da te skrivnosti že dolgo ni več. To so takratni znanstveni krogi ZDA označili kot bluf in trdili, da SZ pred 1952. atomskega orožja ne bo imela. »Četudi SZ ima tako orožje, še naprej vztraja pri njegovi prepovedi in pri nadzorstvu nad to prepovedjo.«

NAPETOST MED SZ IN ZDA

SZ ni mogla več skrivati svoje skrivnosti in je 14. oktobra objavila, da je bila prva eksplozija atomske bombe v državi 10. julija 1949 v puščavi Ust-Urt. Pristavila je, da bo pred izdelavo atomske bombe na veliko še potreba izboljšati prototip in da bo izdelala vsako leto 20 do 30 »normalnih bomb« iz urana in plutonija.

Pomemben govor o SZ je imel 10. marca 1950 v Kaliforniji Acheson. Dejal je, da je ideologija SZ nezdružljiva z ideologijo ZDA, zaradi česar pa ni rečeno, da ni mogoče sožitje obeh družbenih sistemov. (To je dobra in razumljiva definicija o tako imenovani koeksistenci, o čemer bomo še veliko govorili.) Toda to je po Achesonovih besedah odvisno od SZ, ki poskuša svoj sistem vsiljevati drugim narodom.

Pod kakšnimi pogoji — se sprašuje Acheson — je možno sožitje? Če se SZ drži pri mirovnih pogajanjih načela, da si more vsak narod izbrati obliko svojega življenja, kakršno sam hoče (atlantska izjava!), da bi odpravili nasilje policije in dali možnost svobodnih volitev, svobodnega izražanja in uspešnega nadzora nad atomsko energijo itd.

Pravda je 20. marca odgovorila, da zadnje čase Acheson zelo veliko govori in da so verjetno prebivalci ZDA zaradi agresivne zunanje politike zelo vznemirjeni. Tudi nekateri diplomatski krogi zahtevajo v zunanji politiki novo pot, predvsem pa povezavo s SZ.

V ZDA se je v prvi polovici leta 1950 okrepila uradna propaganda proti komunizmu, ki jo je začel sam Truman. Dejal je, da komunistična propaganda temelji na prevari, potvarjanju in laži. Govorjenje komunističnih voditeljev o miru naj bi bila le maska za njihov imperializem. Acheson je izdelal poseben program za boj proti komunizmu: »Amerikanci verujejo v svobodo slehernega v naši deželi in na svetu; svet naj izve, kako je v ZDA, kaj je svoboda itd., in razglasiti je treba »doktrino svobode«. ZDA morajo imeti moč to braniti, saj premoremo

ogromne proizvodne zmogljivosti. Pomagati moramo vsem do boljših življenjskih razmer in jih reševati iz revščine. Določiti je treba odnose s SZ in državami, ki so pod njeno kontrolo.« Truman je 24. aprila te misli nadaljeval. Dejal je, da je treba krepiti lastno obrambo in obrambo drugih svobodnih narodov in dokazati vsem, da je demokracija najboljša oblika vladanja, kar si jih je izmislilo človeštvo. »Mirno in brez histerije moramo delati proti komunističnemu razdiranju v naši deželi. Ne mislimo svoje obveščevalne in varnostne službe spremeniti v gestapo, ne bomo nadzorovali, kaj naš narod bere in govori.«

Toda nič tega se ni uresničilo. Histerija, protikomunistična propaganda vseh vrst in oblik je postopoma zajela vso Ameriko. Prvi se je že 15. maja oglasil senator McCarthy, ki je označil Achesona in še nekatere za »slamnate može« politbiroja v Moskvi in je zahteval, da jih Truman odstavi. Začenjal se je lov na čarovnice (makartizem), ki je trajal še dolgo časa.

Acheson je konec maja pred kongresom poudaril, da je 18 zahodnoevropskih držav doseglo velike gospodarske uspehe. Položaj je nevaren le zato, ker SZ troši veliko denarja za oborožitev. Obrambo je treba okrepiti še z močnejšim gospodarstvom. Ker gre za skupno obrambo, bi morali v NATO ustanoviti skupnost obrambnih sil. Zato je Truman 1. junija zahteval še večja posojila za pomoč tujini: za NATO milijardo dolarjev, za Grčijo in Turčijo 120 milijonov, za Iran, Filipine in Južno Korejo 27,5 milijona, za Kitajsko (Formozo) pa 75 milijonov. Govoril je tudi o »komunističnem imperializmu«, v tem, da hoče SZ uničiti demokracijo in zasužnjiti ves svobodni svet.

Truman je 11. junija 1950 izjavil, da je SZ postala ovira za mir. Rekel je, da govori o miru in demokraciji, da pa pripravlja diktaturo in vojno. O ameriških izolacionistih je dejal, da govorijo, naj ZDA ustavijo pomoč narodom, tudi če bo denar koristno uporabljen. Menijo, da stane mir preveč, toda prav izolacionizem vodi v vojno in poraze. O problemih, ki ovirajo mir, je spregovoril tudi Acheson. Ti so po njegovem izvirali iz spremembe načina življenja po vojni (revščina in lakota), v več delih sveta se je prebujala narodna zavest, v Aziji in Afriki, in krepil se je sovjetski imperializem.

Tretjega avgusta 1949 so s postavitvijo evropske posvetovalne skupščine, ki je imela 87 sedežev, po posebnem ključu razdeljenih med Veliko Britanijo, Francijo, Italijo, Beneluksom, Švedsko, Norveško, Dansko in Irsko, tudi uradno ustanovili *evropski svet*. Na prvem zasedanju 10. avgusta je imel začetni govor predsednik francoskega parlamenta, ki je poudaril, da ta svet nima napadalnih ciljev in da so vsa vrata za Vzhod odprta. O nemškem vprašanju je dejal, da je Nemčija ogromno prispevala h kulturi in znanosti, rodila pa je tudi idejo kulta moči, sile in plinskih celic.

EVROPSKI SVET

Generalni sekretar francoske socialistične stranke Guy Mollet je 7. februarja 1950 izjavil, da so socialisti za sodelovanje s KPF, če bi

bila ta tudi nacionalna. »Če bi bila res socialistična, ne pa vazal Moskve, bi bila danes vsa Evropa socialistična«. To verjetno ne bi bilo res, kajti v Veliki Britaniji so na volitvah 23. februarja 1950 laburisti zmagali le s pičlo večino nad konservativci (315 : 297). Če primerjamo te rezultate z onimi iz 1945. (laburisti 391, konservativci 211), moramo priznati, da je imel Churchill prav, ko je večkrat poudarjal, da se mišljenje ljudi spreminja.

FRANCIJA IN ANGLIJA

Na XII. kongresu KPF je 3. aprila Thorez govoril o sestavi nove vlade demokratske unije. Njene naloge bi bile odpovedati se Marshallovi pomoči in NATO, spoštovati ustanovno listino OZN in potrditi francosko-sovjetsko unijo še iz vojne (1944.), popolnoma prepovedati atomsko orožje, skleniti pogodbo o miru med Francijo, SZ, ZDA, Veliko Britanijo in LR Kitajsko in demilitarizirati Nemčijo po sklepih potsdamskega sporazuma, priznati NDR, končati vojno v Vietnamu itd.

Devetega maja 1950 je francoska vlada objavila pomemben predlog, ki je kmalu dobil ime Schumanov načrt in ki je prvi korak k skupni gospodarski in politični obnovi Evrope. Izjava poudarja, da bodo vojne tako dolgo, dokler ne bo Evropa združena. Vendar to ni možno naenkrat in najprej je treba izkoreniniti staro sovraštvo med Francijo in Nemčijo.

SCHUMANOV NAČRT

Predlog francoske vlade se je glasil, naj bi prišla vsa nemška in francoska produkcija premoga in jekla pod »skupno vrhovno oblast«, temu pa bi se lahko pridružile tudi druge evropske države. To bi bil temelj za prvo stopnjo gospodarskega razvoja — koraka k evropski federaciji. Tako bi bila vsaka vojna med Nemčijo in Francijo onemogočena. Proizvodnja naj rabi za dvig blaginje vsega sveta in miru. Naloga »skupne vrhovne oblasti« bi bila modernizirati produkcijo, razdeliti premog in jeklo pod enakimi pogoji in brez carin na francoski in nemški trg in v dežele, ki se pridružijo s pogodbami. Vrhovno oblast bi postavile vlade pridruženih držav po pariteti. Član bi bil tudi zastopnik OZN.

Prvi je ta načrt pozdravil Adenauer, že 9. maja, ko je vlada ZRN sklenila pristopiti k evropskemu svetu. Zatem Acheson in Italija, toda Velika Britanija in SZ sta bili proti. Acheson je 10. maja označil načrt kot izredno pomemben in menil je, da je to napredek k zbliževanju Nemčije in Francije in k združevanju Evrope. Velika Britanija je imela politične in gospodarske pomisleke, Attlee pa je izjavil, da načrt pozorno spremljajo. SZ je trdila, da so to priprave na vojno (graditev mogočne industrije) in da je načrt naperjen proti Angliji, ki za priprave sploh ni vedela, čeprav je bil načrt dostopen vsem. Navajala je tudi, kdo vse stoji za tem načrtom, med drugim ameriški kralji jekla, ki so že 1948. posegli po Porurju.

Dr. Schumacher je v imenu socialdemokratske stranke izjavil, da je proti pridružitvi Nemčije Evropskemu svetu. O Schumanovem planu pa si še ni bil na jasnem, kako je s stvarjo. Omenil je, da je treba prej

še rešiti vprašanje lastninskih odnosov. Francoski socialisti so pripomnili, da bi morali preprečiti, da se zasebni kapital ne bi znova polastil železarske in jeklarske industrije. Nekaj kasneje so podobno povedali tudi angleški laburisti. Attlee pa je pristavil, da so sicer pripravljeni pomagati, kako, pa bodo pokazala šele pogajanja.

Tretjega junija je bil sestanek petih držav, ki so se pridružile Schumanovemu načrtu (Beneluks, Italija, Francija ter pridružena ZRN). Sklenili so združiti svoj premog in jeklo za »skupno akcijo miru, evropske solidarnosti, gospodarskega in socialnega napredka«. Britanska vlada je poudarila, da bo to koristno za vso Zahodno Evropo. Pripravljena je bila sodelovati pri razgovorih in upala je, da bodo pripravili podroben načrt, h kateremu bo pristopila tudi sama.

Francoska vlada je na sestanku predlagala konferenco za združitev premogovne in jeklarske industrije; postavili naj bi tudi »vrhovno oblast« te združitve, kar naj bi potrdili parlamenti pridruženih držav. Tega britanska vlada ni sprejela, vendar predloga tudi ni odklonila. Izjavila je, da zato ne bo sodelovala na konferenci, ker ne more prevzeti odgovornosti. V ZDA so bili zadovoljni, češ da Velika Britanija le simpatizira s Schumanovim načrtom.

Samo po sebi bi vse to ne bilo pomembno, če ne bi odkrivalo imperialističnega nasprotja tudi med zahodnimi velesilami. Res je, da na zunaj ZDA in Velika Britanija nista bili v hladni vojni, na znotraj pa sta si nasprotovali, kjer sta si le mogli (in smeli). Bolj vidno je bilo nesoglasje med ZDA in Francijo, da o nesoglasjih Francija—Nemčija ne govorimo. Koliko je bila ta »enotnost« trdna, bi mogel dokazati le resen spopad (niti ne vojaški) z vzhodnim blokom oziroma s SZ. Toda tudi vzhodni blok ni bil enoten.

Na konferenci 6 držav Schumanovega načrta (ZRN, Francija, Italija, Beneluks) je Schuman 20. junija dejal, da so Franciji očitali prenaglo delo in nestalno taktiko. »Toda še nikoli niso bile države pred tem, da bi skupaj odstopile del svoje suverenosti neodvisnemu mednarodnemu organizmu. Danes pa se nacionalni interesi kažejo prav v tem, da poskušamo prek nacionalnih mej najti metode za racionalnejšo gospodarsko strukturo, intenzivnejšo gospodarsko produkcijo in bolj dostopno pot do tega. Dumping in diskriminacijo naj nadomesti resnično sodelovanje.« Obžaloval je odsotnost Velike Britanije na konferenci.

Francoski memorandum 24. junija o uresničevanju Schumanovega načrta najprej poudarja, da bi morali za premog in jeklo ustvariti enoten trg brez carine in omejitev, da bi morali obdržati polno zaposlenost in življenjski standard delavcev (rudarji so v različnih deželah različno plačani) in da mora načrt resnično prispevati k miru in podlagi za ureditev Evrope. »Vrhovna oblast« je kot v parlamentarnih državah odgovorna svoji skupščini, kar naj bi bilo tudi prvo stapljanje nacionalnih suverenosti. Vsaka država predloži listo svojih kandidatov in zunanji ministri jih bodo izbrali, ne glede na nacionalne ko-

risti. Tak član ni odgovoren le svoji vladi, temveč vsem vladam članic. Ustanova ne bo imela veta.

V britanskem spodnjem domu so razpravljali o Schumanovem načrtu 27. junija, ko se je vojna na Koreji že začela in ko se je vsa politična dejavnost najodgovornejših ljudi usmerjala k temu. Attlee je poudaril, da britanska vlada ni pripravljena sprejeti ideje o nadnacionalni oblasti in da zato na tako konferenco ne bo prišla. V tem ga je podprl Churchill in je dejal, da je treba iskati pot do evropske enotnosti prek OZN, to pot pa naj bi poiskala ena od stalnih skupin v OZN.

SZ je s svojimi načrti izgubila bitko, IB je zašel v slepo ulico, de Gaulle pa je še dolgo časa modro molčal. Velika Britanija je bila spričo evropskega razvoja še vedno zelo previdna. Vse bolj se je poleg nemških problemov kazal tudi eden od velikih evropskih problemov, kdo naj bo prvi v Evropi? Recimo, da SZ ne, vendar so bili vsaj še trije veliki kandidati, Francija, Velika Britanija in Nemčija. ZDA so bile že navzoče z Marshallovo pomočjo in NATO, ki pa se je vsebinsko le počasi razvijal.

3. AZIJSKE DRŽAVE

Na kratko preglejmo razvoj na Daljnem in Bližnjem vzhodu. Južni Koreji je Truman junija 1949 obljubil pomoč, sile ZDA pa naj bi se iz države začele umikati 1. julija 1949. Poročilo komisije OZN za Korejo z dne 28. julija pravi, da komisija ni mogla priti v Severno Korejo in da ni bilo razgovorov med delegati obeh Korej, da pa so severni za združitev. Ob 38. vzporedniku, ki je delil obe Koreji, je bilo več kršitev in spopadov. Jug je trdil, da je severni režim ilegalen in da naj komisija OZN z njim ne sodeluje.

KOREJA

Plenum CK enotne fronte Severne Koreje je 19. junija 1950 svetoval predsedniku južnokorejske narodne skupščine čimprejšnjo združitev dežele. Obe skupščini naj bi se združili v eno zakonodajno telo, ki naj bi sprejelo ustavo o skupnih korejskih volitvah, nova skupščina pa naj bi sestavila enotno vlado. Južnokorejski režim naj bi čimprej zaprl vse narodne izdajalce.

Severna Koreja je bila sicer za združitev, a za tako, da bi njen režim prenesli v Južno Korejo, kar pa je ta seveda odklanjala. Za obema Korejama sta stali dve velesili, ZDA in SZ (LR Kitajska). Možna bi bila sicer miroljubna rešitev, a kakšna, ni bilo jasno.

V Indoneziji so dobile nizozemske sile 22. junija 1949 ukaz, naj takoj zapustijo deželo, na konferenci za okroglo mizo v Haagu pa so sklenili, da bodo Indonezijo 30. decembra 1949 razglasili za republiko zveznih držav Indonezije (razen Nove Gvineje) v nizozemsko-indonezijski zvezi.

INDONEZIJA

V Indokini je cesar Bao Dai 1. julija 1949 postavil novo vlado za Vietnam. Kambodža in za njo Laos sta podpisala s Francijo pogodbo o avtonomiji in postala člana francoske unije. Tako je francoski parlament 2. februarja 1950 potrdil tri pogodbe, da so Vietnam, Kambodža in Laos člani francoske unije.

INDOKINA

Toda pri Vietnamu (demokratični republiki Vietnamu) so se pokazale težave. Ko je SZ konec januarja 1950 navezala diplomatske stike s to republiko, je bilo od 20 milijonov prebivalcev le majhno število pod francosko kontrolo oziroma pod režimom cesarja Bao Daia, drugi pa so bili pod Ho Ši Minhovo vlado. Vlada ZDA je takoj izjavila, da je to dokaz, da je Ho Ši Minh agent svetovnega komunizma. Po tej izjavi so ZDA zadovoljne le z vlado Bao Daia in bodo z njo kmalu navezale diplomatske stike. Francoska vlada je vložila pri sovjetskem ambasadorju »svečan protest«, ker je sovjetska vlada priznala Ho Ši Minhovo uporniško vlado, toda ambasador protesta ni hotel sprejeti.

VIETNAM

Ho Ši Minhov zastopnik v Siamu je 13. februarja 1950 izjavil, da se bo v nekaj mesecih začel v Indokini boj s francoskimi četami, ki ne bo gverilski, temveč prava vojna. Ne potrebujejo nobene tuje (sovjetske ali kitajske) pomoči, saj že 4 leta branijo svojo svobodo proti Franciji. Osvobodilno gibanje Vietminh nadzoruje tri četrtine Severne Koreje, ki meji na Kitajsko. Francija in vladne vietnamske sile so v defenzivi in so le podnevi gospodar delte Rdeče reke in še nekaj mest. Podobno je v Anamu (delu Vietnama).

Osmega maja 1950 je Acheson izjavil, da je ameriška gospodarska in oborožitvena pomoč Indokini in Franciji upravičena; indokitajskim državam naj bi vrnili stabilnost in miren in demokratičen razvoj. Francoski parlament pa je izglasoval za vojno proti Ho Ši Minhu in Vietminhu 150 milijard frankov.

Na Kitajskem je Mao 1. julija 1949 izjavil, da more priti pomoč le od SZ in dežel ljudske demokracije in da tretje poti ni. Štirinajstega julija pa se je Čankajšek vrnil s Formoze v Kanton.

Petega avgusta 1949 so ZDA izdale belo knjigo o svoji politiki do Kitajske. Acheson je pripravil spremno pismo, v katerem je pisalo, da je krivda za poraz Čankajškove vojske v pomanjkanju volje do obrambe in v korupciji. Bela knjiga pravi, da je general Wedemyer že leta 1947 opozoril, da je stvar izgubljena, a je še priporočal pomoč. General je poročal o korupciji režima, toda pomoč naj bi rabila le za finančno reformo. Že leta 1944 je general Stilwell zelo natančno opisal Čankajška: da namerava še naprej molsti ZDA in da grozi, da se ne bo bojeval na njihovi strani, če ga ne bodo podprli. Na koncu vojne ni imel namen vzpostaviti demokratičnega režima ali se združiti s komunisti. Oviral je enotnost Kitajske in ni učinkovito pomagal v boju proti Japonski.

KITAJSKA

Osmega avgusta 1949 je Čankajšek obiskal južnokorejskega predsednika Rheeja. Dejal mu je, naj vpliva na filipinskega predsednika, da bi takoj sklicali konferenco o ustanovitvi protikomunističnega pakta za Pacifik, o čemer so že govorili v ameriškem kongresu (podobno kot NATO).

Mao je 21. septembra 1949 na narodno-politični posvetovalni konferenci v Pekingu razglasil *LR Kitajsko*, ki je dobila 27. septembra svojo ustavo. SZ je navezala z njo diplomatske stike, 4. oktobra so sestavili vlado, že naslednji dan je LR Kitajsko priznala tudi Jugoslavija. Sedemnajstega novembra je zunanje ministrstvo LR Kitajske objavilo, da odreka zastopstvo nacionalne Kitajske v OZN.

Truman je 5. januarja 1950 prepovedal vsako vmešavanje v kitajsko državljansko vojno. Rekel je, da ima Formoza dovolj denarja, da se brani, da pa ji bodo pošiljali omejeno gospodarsko pomoč. Obenem je Acheson naznanil politiko do Kitajske in do vsega Vzhoda v prihodnje. ZDA ne bodo teh dežel prepustile komunistom, ne bodo dopustile kakršnih koli komunističnih vlad. ZDA so proti imperializmu, ki ga poskušajo drugi, še posebej pa se bodo zanimale za prihodnost Japonske.

Acheson je 11. januarja 1950 zarisal ameriško obrambno linijo na Pacifiku: Japonska—Okinawa—vzhodno od Formoze, naslednjega dne pa je natančneje pojasnil ameriške cilje na Vzhodu. Najboljša pot bo zdrav razum vlad, ki so tam na novo nastale, ki jih lahko zavaruje pred komunističnim vplivom. Kitajska noče tujega vpliva. ZDA so jo dovolj podpirale, dokler se ni ljudstvo uprlo slehernemu gospostvu Kuomintanga, ni pa hotelo strmoglaviti nacionalnega režima, kar so komunisti izrabili. Interesi ZDA so vzporedni z interesi azijskih ljudstev, ne gre se upirati rastočemu azijskemu nacionalizmu. Azijska zavest se razvija v dve smeri, v odpravo revščine in odklanjanje tuje oblasti.

K temu so vojaški komandanti, ki so se vrnili iz Azije, dodali, naj se večji del vseh obrambnih sposobnosti ZDA predvsem usmeri v Azijo, prednost pa naj imajo od komunistov ogrožena območja jugovzhodne Azije.

Velika Britanija je 6. januarja 1950 priznala LR Kitajsko de iure in de facto in pretrgala vse stike s Formozo z utemeljitvijo, da ima LR Kitajska oblast nad daleč največjim ozemljem.

VS je 13. januarja 1950 razpravljal o sovjetskem predlogu za izključitev nacionalnega kitajskega delegata iz VS. Glasovanje se je končalo s 6 : 3 proti izključitvi. Proti izključitvi so bile Kitajska (Formoza), Kuba, Ekvador, Francija in ZDA, za izključitev pa SZ, Indija, Jugoslavija; vzdržali sta se Norveška in Velika Britanija (!). Sovjetski delegat Malik je na koncu izjavil, da se zaradi navzočnosti kitajskega delegata ne bo udeleževal sej VS.

Štirinajstega februarja so sklenili pogodbo o prijateljstvu, zvezi in medsebojni pomoči med SZ in LR Kitajsko, SZ je dala Kitajski

zelo velike kredite. Na seji CK je nakazal Mao obširne smernice: izvršiti agrarno reformo, a ohraniti tudi veleposestva za pomoč pri hitrejši produkciji, doseči ravnotežje med dohodki in izdatki in ustaliti cene, bolje urediti odnose med državnim in zasebnim sektorjem ter med delom in kapitalom. Predstava, da je možno na naglo odpraviti kapitalizem in uvesti socializem, ni pravilna in ne ustreza odnosom v naši deželi. Delno naj bi demobilizirali rdečo armado in uporabili odpuščene v produkciji, vendar mora vojska ostati še tako močna, da bo osvobodila Formozo in Tibet. Šolsko reformo naj bi izpeljali v duhu patriotizma, združiti je treba vse demokratične sile v enotno fronto, sovražnika odločno uničiti in kaznovati glavne krivce. Okrepiti je treba razvoj KP.

Pogajanja Izraela z arabskimi državami o premirju so prenesli v Ženevo; potekala so junija in julija 1949 in prinesla malo uspehov. V začetku avgusta je posrednik OZN Bunche izjavil, da je njegove misije konec in da so boji končani. Toda Izrael je prenesel svojo vlado v Jeruzalem, česar ne bi smel, in obnovilo se je sovraštvo. Izraelski ministrski predsednik Ben Gurion je 6. januarja 1950 dejal, da Jeruzalem je in ostane glavno mesto Izraela, saj ga je razglasil kralj David že pred 2000 leti.

IZRAEL

Aprila 1950 je vodstvo arabske lige izjavilo, da bo izključilo vsako arabsko državo, ki bi se pogajala z Izraelom o separatnem miru ali sklenila z njim kakršnokoli politično, gospodarsko ali vojaško pogodbo. Jordanski parlament je 24. aprila 1950 potrdil združitev arabske Palestine z Jordanijo. Ta nova država naj bi se imenovala Hašemitsko kraljestvo, kar pa je Izrael odločno odklonil.

Truman je 25. maja radodarno obljubil oborožitev tako Izraelu kot arabskim državam in enako so obljubile tudi tri zahodne velesile. Že 17. junija Irak in Jordanija nista hotela podpisati kolektivne arabske varnostne pogodbe; podpisali so jo le Egipt, Saudska Arabija, Sirija, Libanon in Jemen.

4. KOREJSKA VOJNA

O tej vojni vemo, da ni nastala po naključju, vendar je ni še nihče pričakoval. Vera v moč in moralni ugled OZN je bila silno omajana, ker se je le začelo kazati, da si je supersila ZDA poskušala prilastiti nekakšno lastninsko pravico nad njo. Svet je obšel velik strah. Kako vojno končati ali jo vsaj osamiti, da se ne bi razširila v tretjo svetovno vojno? Še posebej zato, ker svetu ni bilo jasno — kot mu ni še danes — kdo je korejsko vojno začel. Seveda imperializem. A teh je bilo več vrst, čeprav se v bistvu niso razlikovali.

Vojna na Koreji nam odpira vrsto problemov, ki še danes niso rešeni. To je bila vojna med »demokracijo in demokracijo«, med ko-

munističnim in kapitalističnim svetom, med zahodno in vzhodno demokracijo. Tako prva kot druga stran sta trdili, da imata prav, žrtve pa so padale na obeh straneh in seveda niso mogle povedati, kdo je imel prav. Še vedno je veljalo staro pravilo, da ima v vojni prav le tisti, ki je kakorkoli že močnejši.

Korejska vojna je bila v bistvu »svetovnonazorska« in zato tudi včasih nerazumljiva in ne bi je mogli izmeriti s klasičnimi merili ne tega ne onega vojaškega stratega ali vojskovodje.

Začela se je v noči med 24. in 25. junijem 1950 in se končala le z navideznim premirjem 27. julija 1953 v Panmunjomu. Pravzaprav tako, kot je Churchill pred spodnjim domom 12. julija 1954 dejal, da na Koreji sicer ni vojne, da pa so armade tam ostale.

Severni in južnokorejski dokumenti nam povedo, da so bili krivci vojne na obeh straneh, da so bili severni pripravljeni za udar, ki je bil tako močan, da so njihovi tanki že 27. junija zavzeli Seul. Pravda je 28. junija trdila, da so spopad povzročile provokacije južnih, ki so z vso gotovostjo računali na pomoč ZDA; le-te naj bi začele neposreden napad na sever in LR Kitajsko, seveda pod egido OZN. Tako nastane vprašanje, ali je OZN ukazala po severnokorejski »agresiji« protinapad.

Nejasna je vloga Trumana, OZN in VS, sodeč po dostopnih dokumentih. Acheson je 28. junija trdil, da je Truman ob novici, ki so jo ZDA sprejele okrog polnoči 24. junija, prevzel vodstvo ob popolni vednosti civilnih in vojaških oblasti in da je bilo zjutraj 25. junija, ko je bil sklican VS, že vse pod njunim nadzorstvom. Vendar je 28. junija izjavil, da ZDA niso v vojni, da pa podpirajo policijsko akcijo OZN proti banditom iz Severne Koreje.

VS se je torej sestal zjutraj 25. junija, a brez stalne članice SZ, in ugotovil, da so napad začeli severni. Sprejeli so predlog resolucije ZDA, da mora biti napada takoj konec, zavrnili pa so jugoslovanski predlog, da je treba najprej preveriti poročila. Truman je 26. junija pohvalil urno sklepanje VS o umiku severnih, obljubil je pomoč ZDA Južni Koreji in imenoval vrhovnega komandanta ZDA za Daljni vzhod, generala MacArthurja, ki naj bi prevzel varstvo Južne Koreje (!). TASS je 27. junija objavila, da so sejo VS 25. junija zjutraj inspirirale ZDA, da pa ni bila legalna, ker nista bili navzoči dve stalni članici (SZ in LR Kitajska, vendar ta ni bila članica VS niti OZN). Statut OZN je zahteval soglasnost stalnih članov VS. Namesto veta, ki ga je SZ zelo rada uporabljala, je uporabila le odsotnost v VS.

Truman je 27. junija izdal več ukazov, da ZDA podprejo Južno Korejo, da preprečijo vsak napad na Formozo, prepovedal je kitajski vladi na Formozi stopiti na kitajsko celino in ukazal je krepiti francoske sile v Indokini.

ZDA so bile torej v vojni. Zvečer istega dne je VS v resoluciji sprejel te Trumanove ukaze (Jugoslavija je glasovala proti, vzdržala sta se Egipt in Indija), britanski delegat pa je po Attleejevem naročilu predlagal, naj OZN varuje Korejo. Mao Ce-tung je k vsemu temu pri-

pomnil, naj azijske probleme rešujejo azijski narodi, ne pa ZDA in agresija. ZDA bodo sprožile le splošen odpor. Na noto vlade ZDA sovjetski vladi, naj ta vpliva na Severno Korejo, da bi takoj umaknila svoje sile iz Južne Koreje, je SZ 30. junija odgovorila, da je akcijo začela Južna Koreja in da so za to odgovorni le tisti, ki jo podpirajo. Izjavila je, da ni res, da se sovjetski delegat ni hotel udeležiti seje VS. To naj bi mu bilo onemogočeno zaradi akcije ZDA in nenavzočnosti delegata LR Kitajske v VS in ker so bile zato seje VS ilegalne.

Truman je poleg vsega drugega že na začetku naredil dve napaki. Dajal je ukaze, ki bi jih moral odobriti vsaj ameriški senat ali celo kongres (vstop ZDA v vojno), OZN pa je uporabil za orodje ZDA in njene politike. To so mu kmalu in tudi še kasneje očitali njegovi politični nasprotniki, v domovini, pa tudi drugod: ali je Truman sprožil vojno na Koreji?

Namestnik sovjetskega zunanjega ministra Gromiko je 4. julija izjavil, da so ZDA začele intervencijo že pred sklicanjem VS, da so VS postavile pred dejstvo in da je OZN postala podružnica ZDA. Še ostrejši je bil Togliatti, ki je dejal, da so ZDA prevzele vlogo fašističnih voditeljev.

Sedmega julija je VS sprejel resolucijo, v kateri je rečeno, da je Severna Koreja napadla Južno, da naj bi bila vsa vojska Južne Koreje pod poveljstvom OZN, ki bi imenovala vrhovnega komandanta. Toda Truman je že prej imenoval za to funkcijo MacArthurja.

Ker so severni v Južni Koreji stalno napredovali, je OZN pozvala vse članice k vojaški in drugi pomoči. Indija je pri Stalinu in Trumanu posredovala za mirno rešitev spora. Stalin je to pobudo pozdravil, a dejal je tudi, da je to naloga VS ob brezpogojni udeležbi petih stalnih članic in ob zaslišanju delegatov Koreje. Truman je odgovoril, da so ZDA nastopile, ker je bila v nevarnosti Formoza. Rekel je, da je vojno treba končati takoj, od kongresa pa je zahteval 10 milijard dolarjev.

Dvajsetega julija je MacArthur javil, da je prva faza vojne končana in da Severna Koreja nima več upanja na zmago, ker so ZDA poslale v boj nove sile. Doslej je Severna Koreja zmagovala s hitrostjo in boljšim orožjem, sedaj pa bo to zajezila 8. ameriška armada z Japonske. Čeprav je MacArthur že začel uporabljati raketno orožje, je moral konec julija, ko so severni zasedli že vso jugozahodno Korejo, ukazati silam ZDA, naj za vsako ceno obdržijo položaje.

V začetku avgusta je VS razpravljal o sovjetskem predlogu za sprejem LR Kitajske v OZN, pa tudi o predlogu, da bi Severno Korejo obsodili kot napadalko. Prvi predlog je bil odbit, a Malik je poudaril, da je sklep nezakonit zaradi navzočnosti delegata nacionalne Kitajske in ker se ZDA ne morejo vtikati v korejsko državljansko vojno. Delegat ZDA je odgovoril: »Siti smo teh nesramnih preobračanj dejstev in najbrž jih je sit tudi ves svet.« Četrtega avgusta je sovjetski delegat predlagal, naj bi pred VS povabili delegata obeh Korej, vojno naj bi

ustavili in hkrati umaknili iz Koreje vse tuje sile. ZDA so bile proti povabilu Severne Koreje in sejo so prekinili.

V prvi in drugi polovici avgusta so prešle sile ZDA v protiofenzivo, a kmalu zatem so severni ofenzivo nadaljevali in MacArthur je prosil za čimprejšnji prihod čet OZN, kajti doslej je glavno težo nosila ameriška vojska.

V VS so 8. avgusta, preden so prešli k dnevnemu redu, prebrali poslanico Severne Koreje o barbarskem načinu bojevanja ameriške vojske in prišlo je do ostrega spopada med sovjetskim in ameriškim delegatom, kdo je kriv tega. Malik je predlagal, naj bi ameriško letalstvo prenehalo bombardirati, a sejo so odložili.

Sedemnajstega avgusta so ZDA v VS predlagale, da bi sprejeli Južno Korejo v OZN in da bi pripravili svobodne volitve v vsej Koreji, sovjetski delegat pa je zahteval, da bi najprej zaslišali obe strani, a ZDA so bile proti. V nadaljnji razpravi je sovjetski delegat očital ameriškemu, da ZDA nočejo mirne rešitve, ker nočejo zaslišati obeh strani in ker neusmiljeno bombardirajo, skrivajo pa se za OZN. Britanski delegat je na to izjavil, da je vse to »velikanska laž«.

Vtem je VS dobil depešo kitajskega zunanjega ministra Ču Enlaja; v njej je bilo rečeno, da so konflikt povzročile ZDA, ker so s svojo mornarico vdrle na Kitajsko morje in ker hočejo vojno razširiti tudi s pomočjo Formoze. V VS bi morala nujno priti LR Kitajska. K temu je Malik pripomnil, da so začele ZDA agresijo že pred sklepom VS (27. junija), Truman pa je odgovoril, da ZDA niso stopile na kitajsko ozemlje, da pa grozi nevarnost, da ne bi komunisti prenesli vojne na Formozo in Pacifik. O vojni na Koreji je dejal, da se je od 59 članov OZN 53 odločilo nastopiti proti agresiji. Torej je upravičeno zaupanje v OZN, da bi s pomočjo njenih sil dosegli svobodo Koreje, kar je tudi cilj OZN.

Prvega septembra je VS sprejel predlog ZDA o zaslišanju Južne Koreje, odbil pa predlog o zaslišanju Severne. Na predlog ZDA o vplivanju na konec vojne je Malik postavil veto, sprejeli pa so dva sovjetska predloga: o zaslišanju obeh Korej, o končanju vojne in umiku tujih sil.

Do 14. septembra je bila Severna Koreja v veliki ofenzivi, sile ZDA so se umikale in predsednik severnokorejske vlade Kim Il Sung je izjavil, da je vojska ZDA popolnoma razbita.

Toda 15. septembra je prišlo do znanega MacArthurjevega »presenečenja«, do izkrcanja 40 000 mož pehote v zaledju severnokorejskih položajev na zahodni in vzhodni obali Južne Koreje, kar naj bi onemogočilo severnokorejski vojski vsako pomoč s severa. MacArthur je začel pozivati k predaji, 26. septembra je padel Seul, 30. septembra so južnokorejske sile dosegle 38. vzporednik in general je bil prepričan, da se popolnemu porazu severnih ni mogoče izogniti. Osmega oktobra so sile ZDA prešle 38. vzporednik, na plenumu OZN pa so odbili sovjetski predlog, naj takoj ustavijo vse operacije.

Enajstega oktobra je vlada LR Kitajske posvarila pred razširitvijo ognja in Ču En-laj je poudaril, da invazije v sosednjo deželo (Severno Korejo) LR Kitajska ne bo gledala križem rok.

Truman je 17. oktobra spregovoril o pomenu akcije OZN v Koreji. »Gre za mir in neodvisnost, tega pa imperialistični komunizem noče, ker hoče vladati nad drugimi. Vsak narod v Aziji naj se razvija po svoje, pri tem mu hočemo samo pomagati.«

Pri zasedanju Severne Koreje se severne sile niso posebej upirale, udarec z juga pa je bil močan. Toda 27. oktobra se je položaj bistveno spremenil. V Severno Korejo so vdrle kitajske sile, kar so opravičevale z obrambo elektrarn na reki Jalu. ZDA so takoj napadle to intervencijo in položaj je po njihovem mnenju postal v začetku novembra »resen in kritičen«. CK KP Kitajske je 5. novembra izjavil, da LR Kitajski grozi ameriška agresija in da zato država pomaga Severni Koreji. Dan zatem je MacArthur prvič poudaril, da je cilj ZDA uničiti sovražnika v Severni Koreji, cilj OZN pa (torej politični cilj) prinesti korejskemu narodu enotnost dežele.

VDOR KITAJSKIH SIL

Toda kitajske sile so se začele nenadoma umikati. Sovjetski zunanji minister Višinski je 8. novembra izjavil, da ne verjame, da bi LR Kitajska posegla v boj in da gre verjetno le za prostovoljce. Vendar je MacArthur vedel, da je že od začetka leta prišlo na mandžursko mejo — po hribih in po cestah — okrog 60 000 mož regularne kitajske vojske. MacArthur je imel trenutno na razpolago 200 000 vojakov »sil OZN«, to je 7 divizij ZDA, 6 južnokorejskih in manjše enote Velike Britanije, Turčije in Filipinov.

Prvega novembra je VS sklenil zaslišati delegate LR Kitajske o tej intervenciji. Kitajska vlada je to odklonila, obljubila pa je, da bo vložila pritožbo. Petnajstega novembra je bilo kitajskega umika konec. Dan zatem je Truman na tiskovni konferenci povedal, da hočejo ZDA lokalizirati konflikt na Koreji in da se bodo umaknile, ko bo to dovoljeval položaj. ZDA niso nikdar hotele razširiti vojne na Kitajsko. Istega dne je sovjetski delegat prebral v VS izjavo Ču En-laja, da je cilj ameriške agresije razširiti vojno s Koreje na Kitajsko. Sovjetski delegat je 17. novembra postavil veto na predlog resolucije VS o umiku kitajskih sil iz Koreje.

Osemnajstega novembra je poročala agencija Reuter, da bi se LR Kitajska vzdržala vojne na Koreji, če bi postavili vmesno cono med korejsko in mandžursko mejo, če se umakne ameriško brodovje iz formoških voda, če ZDA ne priznajo Čankajška na Formozi in če ga ne bodo več podpirale. Toda 20. novembra je v strnjenih vrstah vdrla v Severno Korejo 38. kitajska armada, a 24. novembra je MacArthur napovedal veliko ofenzivo ameriške 8. armade, da bi dosegel reko Jalu. Obljubil je še, da bodo ameriški vojaki za božič že doma. Toda severnokorejska vojska je že čez dva dni ustavila to ofenzivo.

LR Kitajska je 27. novembra vložila pred VS pritožbo proti invaziji sil ZDA na Formozo in zaradi ameriške intervencije na Koreji. Osemindvajsetega novembra je MacArthurjev štab v posebnem poročilu povedal, da je napadlo 200 000 Kitajcev. Ameriška frontna linija je bila prebita, grozila je nevarnost obkolitve, mnogo večjih enot pa je bilo razbitih. Konec novembra so bile znane tudi ameriške izgube v tistih kritičnih dneh: 5307 mrtvih in 3954 ranjenih.

Devetindvajsetega novembra je Acheson izjavil, da položaj ogroža mir in da gre za nesramno in nemoralno agresijo Kitajske. Prvič v zgodovini je nastopila svetovna komunistična organizacija z orožjem — razen SZ in njenih satelitov. ZDA so se bile pripravljene pogajati ob vsakem času in se absolutno držati moralnih načel. Tudi Churchill je predlagal pogajanja, kot jih je že SZ.

Truman je ob kitajskem vdoru izjavil, da je položaj nejasen, a da se sile OZN ne mislijo umakniti. Če se umaknejo, ni varen več noben narod. Od kongresa je zahteval nov denar, poudaril pa je, da je uporaba atomske bombe zgolj njegova pravica. H kritiki, ki se je začela v ZDA dvigati proti MacArthurju, pa je pripomnil, da je svojo nalogo dobro izpeljal in da ni prekršil polnomočij.

Tretjega decembra je MacArthur izjavil, da je prišlo do nenapovedane vojne med komunistično Kitajsko in silami OZN. Povedal je, da je kitajskih vojakov okrog pol milijona in da so dobro oboroženi. Toda ni prosil za dovoljenje za bombardiranje severno od reke Jalu in tudi ne za atomsko bombo.

Umik »sil OZN« se je nadaljeval in Kitajci so zasedli Pjongjang. Šestega novembra je 13 azijskih držav na pobudo Indije predlagalo Kitajski, naj njene sile ne gredo prek 38. vzporednika, kar bi dalo čas za premislek in možnost poiskati rešitev. Vodilni ameriški republikanski vodja Stassen je predlagal, naj sile OZN zahtevajo od Kitajcev, da ustavijo ogenj. Če to ne bo uspelo, naj dobi MacArthur pravico udariti na Kitajsko in uporabiti atomsko bombo. Sedmega decembra je časopis New York Herald Tribune kritiziral MacArthurja, da so kitajske sile začele prihajati prek reke Jalu že sredi oktobra, on pa da je to opazil šele čez dva tedna, ko je z ameriško vojsko udaril proti reki in ko so ga tam ustavili. »Opazil je sicer past, pripravljeno silam OZN, ki bi jih mogel rešiti le spreten defenzivni manever. Toda 19 dni zatem se je MacArthur ujel v to past, hkrati pa je govoril, da je vojna praktično že končana. Čez dva dni se je past zaprla ‚in sledil je največji poraz ameriške vojske v zgodovini'. Pred popolno katastrofo je zadevo rešil komandant 8. armade, MacArthur pa je omenjal najmanj milijon Kitajcev. Težko je govoriti o vojaških sposobnostih glavnega stana, ki dela tako hude napake. General, ki je odpovedal na vojaškem področju, si bo težko spet pridobil zaupanje svoje dežele. Na končno sodbo je treba še počakati, a najmanj, kar se bo zgodilo, je, da MacArthur ne more biti več vojaška avtoriteta.« To so bile hude obtožbe na generalov račun.

Šestnajstega decembra je Truman objavil v ZDA, kakšna je nevarnost, in se spraševal, kaj je treba storiti na Koreji. Zatekel se je k ustanovni listini OZN — braniti z orožjem svobodo in pravičnost. Posebna komisija OZN je poslala Ču En-laju brzojavko in predlagala čimprejšnji sestanek za razgovore o premirju.

Devetnajstega decembra je Severna Koreja objavila prebivalstvu Seula, da bo ljudska armada zopet osvobodila mesto in ga razglasila za glavno mesto Koreje. Pozivala je mesto k diverzijam v zaledju.

Ču En-laj je odgovoril, da je LR Kitajska že novembra predlagala VS umik tujih sil in da naj Korejci sami rešijo svoje notranje zadeve. VS je na pritisk ZDA predlog odbil, ker so hotele ZDA pridobiti čas in se pripraviti. S komisijo OZN, ki ni legalna, nima LR Kitajska nobenega opravka. Ko so sile ZDA prešle 38. vzporednik in bombardirale tudi Kitajsko, je bilo logično, da so se začeli javljati prostovoljci, saj je šlo za njihov obstoj in svetovni mir. Pogoja za pogajanja sta umik vseh tujih sil iz Severne Koreje, državljansko vojno pa naj bi prepustili Korejcem.

V začetku leta 1951 so severni začeli novo ofenzivo in sile OZN so izpraznile Seul. Senator Taft je izjavil, da se ni zanesti na orožje OZN. Predsednik Truman je ZDA zapletel v vojno na Koreji, ne da bi dobil zakonito pooblastilo kongresa.

Ču En-laj je na nove predloge komisije OZN 17. januarja 1951 zahteval umik vseh sil iz Koreje, umik ZDA s Formoze in zakonito mesto LR Kitajske v OZN ter pogajanja na podlagi takega sporazuma. Pri pogajanjih naj sodelujejo zastopniki SZ, Velike Britanije, ZDA, Francije, Indije in Egipta. Acheson je predlog odklonil, Nehru pa je poudaril, da ga je treba jemati resno. Če bo komunistična Kitajska ožigosana kot agresor, so vrata za miroljubna pogajanja zaprta.

Toda 19. januarja 1951 je ameriški kongres z veliko večino sprejel resolucijo, v kateri je rečeno, naj plenum OZN obsodi LR Kitajsko kot agresorja, kar pa je naletelo v politični komisiji OZN na pomisleke, saj bi to zahtevalo tudi sankcije in akcije proti Kitajski z vsemi posledicami vred.

Politična komisija OZN je 21. januarja razpravljala o dopolnilnem predlogu LR Kitajske glede premirja. Mnenja so bila deljena, celo delegacija ZDA ni bila enotna. En del je zahteval obsodbo Kitajske, drugi pa, naj bi zadevo še proučili. Toda pritisnil je ameriški senat in zahteval, da LR Kitajske ni mogoče sprejeti v OZN, vprašanje sankcij pa naj bi pretehtala študijska komisija senata. Attlee je bil bolj previden in zahteval je novo pojasnilo od LR Kitajske, a Churchill ga je opozoril na možnost nesoglasja z ZDA, do česar pa ne sme priti.

Debata v politični komisiji OZN se je vlekla, toda 1. februarja je plenum OZN sprejel ameriški predlog in LR Kitajsko obsodil kot agresorja. Po radiu se je takoj oglasil Ču En-laj. Dejal je, da je LR Kitajska osramočena ne da bi zaslišali njenega zakonitega predstavnika, kar je nezakonito. Jasno je, da so ZDA povzročile vojno na Ko-

reji in vdrle tudi v LR Kitajsko in na Formozo. Delo OZN je dokazalo, da vlada ZDA in njeni pajdaši hočejo vojno. Komentator Lippmann je zapisal, da so ZDA to glasovanje izsilile, a so bile s tem poražene z veliko večino. V Aziji nimajo nobenega pomembnega podpornika in le nekaj med seboj nasprotujočih si v Evropi.

Štirinajstega februarja je MacArthur le nekaj povedal o svoji novi strategiji: »Po kitajskem vdoru smo se naglo umikali proti 38. vzporedniku, a skoraj ‚astronomsko' zvišali letalske napade na sovražnikove oskrbovalne zveze.« Stalin pa je 16. februarja v intervjuju poudaril, da je sramotno, ker je OZN razglasila LR Kitajsko za agresorja. OZN naj bi bila čuvar miru, pa je postala orodje vojne, ki se lahko spremeni v svetovno. Agresivno jedro OZN je 10 članic NATO in 20 južnoameriških držav. Ti sedaj v OZN odločajo o vojni in miru in so tudi odločili. Značilno za današnji režim OZN je, da ima Dominikanska republika z 2 milijonoma prebivalcev enako besedo kot Indija ali LR Kitajska. Jasno je, kdo tiči za južnoameriškimi delegati, a to vodi v razpadanje OZN.

Dvajsetega februarja je MacArthur ukazal novo ofenzivo. S položajem je bil zadovoljen in sovražnik je imel »najbolj krvave izgube v zgodovini moderne vojne«. Do 26. februarja so sile OZN udarile po glavni obrambni črti in so 4. marca zasedle Kesong. Takrat je bila moč sil OZN takale: ZDA 163 000 mož, Velika Britanija 22 600, Turčija 5000, Kanada 2600, Francija 1022, Grčija 1000, Nizozemska 700, Belgija in Luksemburg 700. Do tedaj so imele ZDA 50 675 izgub (od tega 8612 mrtvih), vojna pa jih je stala 14 milijard dolarjev.

Po obisku korejske fronte je MacArthur izjavil, da bo nujno prišlo do zatišja, če bodo Kitajci še naprej kopičili svoje sile, OZN pa ne. »Sovražniku lahko razbijemo oskrbovalna pota, vendar bo zaradi svoje številčnosti pridobival na terenu. Prav sedaj se pripravlja na ofenzivo.«

To je bila manj ohrabrujoča izjava za tisti del Amerike, ki je hotel zmago izsiliti. Podobno je 12. marca izjavil komandant 8. ameriške armade general Ridgway, da bi bila za OZN velika zmaga že to, če bi se vojna končala na 38. vzporedniku, in to takrat, ko so severni že zapustili Seul. MacArthur je sicer trdil, da blizu 38. vzporednika ni nobenih naravnih ovir in da bi obramba terjala izredno velike sile, s katerimi bi lahko potisnili sovražnika tudi čez reko Jalu.

Na konferenci zastopnikov vseh držav, udeleženih v vojni na Koreji, so 21. marca v Washingtonu sklenili, naj gredo sile OZN čez 38. vzporednik in naj naredijo obrambno črto tam, kjer je polotok najožji.

MacArthur je 23. marca sprožil še eno akcijo in spustil več kot 3300 ameriških padalcev za sovražnikovim hrbtom, nekaj kilometrov južno od 38. vzporednika, da bi mu odrezal umik, hkrati pa je udaril tudi od Seula. Toda že dan zatem se je moral prepričati, da so se severni uspešno prebili. Naredil pa je usodno napako, ko je objavil

— brez vednosti Bele hiše — da so se pripravljeni pogajati o premirju s severnim vrhovnim komandantom. Dejal je, da je Južna Koreja praktično očiščena in da so sovražnikove oskrbovalne komunikacije razbite, da Kitajska nima moderne vojne tehnike, česar ni mogoče nadomestiti s fanatično hrabrostjo. Kot vojak se je vselej pripravljen pogajati z nasprotnikom.

Bela hiša se je 29. marca odzvala še dosti strpno — da bi bilo pravilno tako izjavo prej predložiti Washingtonu. Peking je 29. marca MacArthurjev predlog odklonil. Menil je, da je nesramen, ker zahteva, da bi se kitajska in korejska vojska podredili ameriški agresiji. »Dokler OZN ne umakne nesramne resolucije, bodo agresorji vojno nadaljevali in s tem razpihovali slep odpor proti Ameriki.«

MacArthur je 2. aprila izjavil, da ni bil zapleten v vojno brez določenega cilja, odkar je vojak. Cilj poveljnika v vojni je vedno uničiti sovražnika, česar pa na Koreji ni bilo. Pred stvarnostjo je treba odpreti oči. Sile OZN naj bi blokirale samo kitajsko obalo, onesposobile redke železnice in Kitajska se ne bi mogla dolgo upirati.

Tudi britanska vlada je bila proti MacArthurjevi ponudbi za pogajanja. Na konferenci z ameriškim vojnim ministrom je Truman dejal, da je MacArthurjeva politika v nasprotju s politiko vlade, eden od demokratičnih senatorjev pa, da bi utegnila izjava še globlje zaplesti ZDA v vojno in postaviti na preizkušnjo tudi politiko OZN.

Enajstega aprila 1951 je Truman odstavil 71-letnega generala Mac Arthurja z vseh funkcij na Daljnem vzhodu in imenoval za naslednika generala Ridgwaya. Do ugotovitve, da je nesposoben podpirati politiko vlade ZDA in OZN, je prišel »z globokim obžalovanjem«, priznal pa je, da je MacArthur ena največjih osebnosti v ameriški zgodovini.

ODSTAVITEV GENERALA MACARTHURJA

Lippmann je v New York Herald Tribune zapisal, da je jasno, da je MacArthur izzival predsednika v takih zadevah, ki ne zadevajo samo ameriške vlade, temveč kakih 50 držav (OZN). Nemogoče je, da ne bi vedel, da izziva zakonitega predpostavljenega in da to pomeni njegovo odstavitev.

Truman je po radiu zatrjeval, da je bil cilj ZDA na Koreji preprečiti tretjo svetovno vojno, s čimer pa se general ni strinjal. Vojna bi se morala omejevati le na Korejo, komunistični napad pa je bil del velikega načrta osvojiti Azijo. Za njim naj bi tičala SZ. To je bilo treba preprečiti.

Videti je torej, da je hotel MacArthur proti volji predsednika Trumana, a po volji drugih, razširiti vojno na Mandžurijo in Čankajškove sile uporabiti za napad na kitajsko celino. O odstavitvi MacArthurja je 18. aprila spregovorila tudi Pravda. Če bi bilo vse to res, kar je zapisala, so nameravali intervencionisti zasesti Korejo, Mandžurijo in Kitajsko. Ker MacArthur teh načrtov ni izpolnil, je moral iti. Nesposobnost MacArthurja, da bi postal gospodar položaja na Koreji, je vzrok nje-

govega neslavnega konca. Toda zamenjava komandanta še ne pomeni konca vojne.

Stalin je v intervjuju za Pravdo že 16. februarja odgovoril na vprašanje, ali so ameriški generali in oficirji manj sposobni kot kitajski in korejski. Dejal je, da ti niso nič slabši kot v vsaki deželi, pač pa da imajo vojaki to vojno za krivično in zato tudi MacArthur ne zmaguje.

Ko se je MacArthur 19. aprila vrnil v ZDA, so mu pripravili veličasten sprejem. Spregovoril je pred kongresom in najprej je poudaril, da ne govori v imenu nobene stranke, da upa, da ga bodo pravično sodili, a da pozna en sam cilj — služiti domovini. »Zmaga je bila blizu, če ne bi napadli Kitajci, in nastala je nova vojna. A ta je zahtevala diplomatsko rešitev in usklajanja z vojaško stvarnostjo. Prav tega ni bilo. Nihče pri zdravi pameti ni bil za pošiljanje vojske na Kitajsko, vendar je bilo treba novega sovražnika premagati, kot smo prej starega. Zato so me kritizirali. Vedno sem zahteval politično rešitev, a govorili so, da sem vojni hujskač, kar ni res. Zahteval sem okrepitve, pa so mi dejali, da jih ni. Tako ni bilo moč upati na zmago. Vojno je treba hitro končati in ne popuščati, ker to vodi v novo vojno.«

Proti razširitvi vojne (bombardiranju Mandžurije in uporabi Čankajškovih sil na Koreji) sta bili tudi Velika Britanija in Francija. Sredi aprila (1950) so se začele komunistične sile umikati proti severu, Severna Koreja pa je pri OZN vložila protest zaradi grozodejstev ameriške vojske.

Od 3. do 5. maja 1951 so MacArthurja zasliševali pred senatno komisijo, a javnosti znano poročilo je močno cenzurirano. Na vprašanje o sovjetskih silah v Aziji je odgovoril, da so le defenzivne narave. »Rusi dobro vedo, da jih ZDA ne bodo napadle, prihaja pa do manjših prask. Na Koreji je bilo dovolj čet, vendar so bile slabo izkoriščene. Ukaz za blokado Kitajske je prišel šele po kitajski intervenciji. Da ta intervencija ni možna, je trdila obveščevalna služba ZDA še novembra 1950, sam pa sem se moral omejevati le na začasno ogledovanje.«

Ko je zaznal intervencijo, so imele njegove sile že ukaz za umik, tedaj pa so kitajske sile napadle. Šefi štabov so svetovali, naj bi na mejnem območju uporabili le južnokorejske sile, kar pa je bilo taktično nemogoče. Če bi bilo dovoljeno uporabiti letalstvo za bombardiranje baz, bi Kitajce odbili. Washington tudi napadov na mostišča čez Jalu ni takoj dovolil.

»Sedaj nimajo naše sile na Koreji drugega dela kot napadati in braniti se, kar le povečuje žrtve. Glavno breme so nosile ZDA in Južna Koreja in umik sil OZN ni vplival na taktični položaj. Bolj bi bilo treba poudariti mednarodni pomen naporov OZN, a ta naj bi poslala več sil, tudi tiste, ki jih ni.

Če Kitajska odkloni premirje, je treba nastopiti učinkovito, vojaško in gospodarsko. Brez debate je treba bombardirati baze tudi prek Jalu. ‚Kapitalen nesmisel' bi bil začeti invazijo tudi na Kitajsko

z ameriško pehoto, lahko pa bi pri tem pomagale tehnične enote s Formoze.

Naš cilj je prisiliti Kitajsko, da ustavi agresijo na Severno Korejo in da preneha ubijati naše vojake. Če ne uničimo komunizma, je naš poraz neizogiben. Zato moramo držati Evropo in Azijo. Izgubiti Formozo bi pomenilo izgubiti dobiček vojne z Japonsko in vrniti naše obrambne črte na obale ZDA. Komunizem je treba tolči z orožjem vseh vrst. Imamo več atomskih bomb.«

Edini vzrok njegove odstavitve naj bi tičal, kot je dejal, v nekem neznanem načrtu vlade, ki si je bil povsem navzkriž z njegovim gledanjem. Vzrok odpustitve mora biti v prihodnosti in nikakor ne v preteklosti, saj je izpolnil vsak ukaz in ni nikdar pokazal nepokorščine do predsednika ZDA, do politike domovine ali OZN.

Sedmega maja se je oglasil Truman. Dejal je, da je odklonil razširitev vojne na Daljnem vzhodu zaradi nevarnosti zapleta ZDA v vojno s Kitajsko. To bi SZ rada videla, ker bi ostala v Evropi odprta pot. Mir na Koreji je mir na vsem svetu. Če pa je »manjša« vojna, ne bo »večje«.

Trinajstega maja so poklicali pred senatno komisijo obrambnega ministra generala Marshalla. O MacArthurjevi zadevi je izjavil, da ni nič novega, če komandant čet zagovarja drugačno mnenje kot predpostavljeni, ki je odgovoren za splošno strategijo. Novo je to, da je MacArthur javno na bojišču pokazal svojo nevoljo glede zunanje politike in vojaškega vodstva ZDA. Tako je nastal dvom, ali more še opravljati svojo službo, in ni ostalo nič drugega kot odpustiti ga. V tajnem pismu z dne 13. januarja 1951 ga je Truman opozoril, naj bo previden, da se vojna na Koreji ne bi razširila in da bi ostalo vse v soglasju z OZN.

Učinki uspešnega odpora bi bili dokaz, da ne trpimo agresije. Razvrednoten bi bil nevarno pretirani prestiž LR Kitajske. Svetu bi bilo dokazano, da je prijateljstvo ZDA zelo dragoceno in da je bila častna obljuba do Južne Koreje izpolnjena. Tudi z Japonsko bi bilo mogoče skleniti uspešno mirovno pogodbo. V območju komunizma ležeče države bi spoznale, da se mu ni treba brezpogojno podrediti. Težnja OZN po kolektivni varnosti bi dosegla prve uspehe.

Razširitev zračne vojne na Mandžurijo je Marshall svetoval kot nujno stvar že decembra 1950. Ta načrt sta odobrila tudi Truman in Acheson, 13 članic OZN pa ga je odločno odklonilo. Razširitev vojne na Kitajsko bi nujno privedla do svetovne vojne. Cilj sedanje politike ZDA na Koreji je zadati kitajskim komunistom čim več izgub in zlomiti moralo. MacArthurjeva politika pa bi vodila do sovjetske intervencije, ta pa v svetovno vojno.

Na vprašanje republikanskega senatorja, ali tiči razlika med Trumanom in Marshallom v oceni možnosti vojne s SZ in Daljnim vzhodom, je Marshall odgovoril, da je med SZ in LR Kitajsko vojaška zveza, ki začne veljati, brž ko katero od njiju napade Japonska ali

njene zaveznice. »Zato tudi ne pustimo Japoncev na Korejo. ZDA se ne morejo zaplesti v vojno, ker niso še dovolj pripravljene.«

Na vprašanje, zakaj ZDA zavestno prevzemajo tveganje v Evropi, po drugi strani pa odklanjajo MacArthurjeve predloge o končanju vojne na Koreji, je Marshall odgovoril, da ZDA ne ostanejo pri Zahodni Evropi drugega, sicer bi bile izročene komunistični oblasti. Položaja v Zahodni Evropi ni mogoče primerjati s tistim na Koreji. Tam so ZDA v akciji in če te vojne ne razširimo, ne tvegamo svetovne vojne.

O MacArthurjevih ukazih je Marshall izjavil, da general ne bi smel pod nobenim pogojem razširiti vojne na Mandžurijo, kar pa ni veljalo za pomorske operacije ob korejski obali.

Kako se bo končala vojna na Koreji? Marshall je odgovoril, da ni mogoče računati, da bi lahko kitajsko trdno jedro precej razbili. »Poiskati bo treba rešitev, kar pa nima nič skupnega s popuščanjem, in končati se mora prelivanje krvi ter preprečiti moramo svetovno vojno. ZDA se ne smejo nikdar odreči vetu, ko gre za sprejem LR Kitajske v OZN in za Formozo.«

Vojna na Koreji se je nadaljevala. Triindvajsetega aprila so bili severni v veliki ofenzivi, v začetku maja pa so se ZDA odločile za dotlej najsilovitejše bombardiranje mandžurske meje in Severne Koreje. Ofenziva severnih se je umikala proti 38. vzporedniku.

Do 11. maja 1951 so imele sile OZN skupaj 248 055 izgub.

Petnajstega maja so začeli zasliševati šefa generalnega štaba generala Bradleya. Dejal je, da bi program, ki ga je zastopal MacArthur, zapletel ZDA »v napačno vojno, na napačnem kraju, ob napačnem času in z napačnim sovražnikom«. »Omejitev korejske vojne ni popuščanje, temveč v takih okoliščinah razumen vojaški ukrep. Poskus, da bi se ruski imperializem razširil, so zadnjih pet let ohromile obrambne akcije demonstracij v Berlinu, Grčiji in Koreji.«

Na vprašanje o tajnem razgovoru s Trumanom o odstavitvi Mac Arthurja (6. aprila) general ni hotel odgovarjati, s čimer se je komisija z večino glasov strinjala. Truman je 17. maja dejal, da je o MacArthurjevi odstavitvi razmišljal že eno leto pred odločitvijo, ko je general ponudil pogajanja rdeči Kitajski.

V nadaljnjem zasliševanju je Bradley dejal, da bi za omejitev vojne rabili komandanta, ki bi se podredil vodstvu Washingtona, česar pa MacArthur ni storil in je na svojo roko predlagal pogajanja. »Generalštab je mnenja, da se v naši deželi vojska podreja civilnim oblastem. Če bi se vojna razširila na Kitajsko, bi ZDA ne mogle izpolniti svojih obveznosti do Evrope, izgubiti to celino pa bi pomenilo tudi izgubiti nafto na Srednjem vzhodu, s katero sedaj pokrivamo del naših in evropskih potreb. Vojna s Kitajsko bi bila za ZDA veliko tveganje. Tvegano je tudi bombardiranje Mandžurije.

Politični problem — doseči zadovoljive mirovne pogoje, naj reši OZN. Sovražniku moramo s težkimi izgubami dokazati, da se ne da

z agresijo ničesar doseči in da je tudi predraga. Dokazati mu je treba, naj se pripravi na pogajanja z OZN.«

O krizi, ki je nastala v OZN novembra 1950 ob udarcu Kitajcev, je Bradley dejal, da je dobil MacArthur ukaz, naj umakne deseti ameriški korpus, ki je bil predaleč od osme armade, in naj svojo vojsko reši. Dan prej so mu tudi sporočili, da so zaskrbljeni zaradi naraščajočih komunističnih napadov. MacArthur je priznal, da so komunisti obšli osmo armado in da deseti korpus ni mogel učinkovito napadati sovražne oskrbovalne linije.

Še ves maj so zasliševali najodgovornejše oficirje, ki niso povedali nič bistveno novega, v začetku junija pa so zaslišali tudi Achesona. Ta je priznal, da Formoza spada h Kitajski in da bi se ZDA lahko zaradi napadov na Formozo zapletle v svetovno vojno. Formoza je sicer za ZDA izredno pomembna in treba je preprečiti, da bi jo zasedle kitajske sile, vendar ZDA ne morejo obljubiti njene obrambe. Glede politike do Koreje je dejal, da je pomemben sklep vlade odgovoriti na silo z enakim orožjem. Če ne bi tako ravnali, bi bila ogrožena varnost ZDA in porušen sistem kolektivne varnosti.

Sedemnajstega maja so severni začeli novo ofenzivo in vdrli globoko v obrambne črte sil OZN in proti Seulu, 21. maja pa so se nenadoma umaknili. Ameriške sile so takoj udarile prek 38. vzporednika, konec maja pa so sile OZN napredovale na vsej fronti. Komandant osme armade je 1. junija izjavil, da je po njegovem zasledovanju sovražnika v Severni Koreji konec, Acheson pa 2. junija dejal, da pomeni ta ustavitev ognja izpolnitev vojaških ciljev OZN.

Dvajsetega junija je MacArthur odklonil ponovno zasliševanje. Dejal je, da bi to ne bilo v splošno korist, in se ni strinjal z raznimi izjavami. Poudaril pa je, da o njegovem odpustu ni komisija zvedela vsega, ker je ukazal predsednik Truman pomembnim pričam molčati. Veliko izvlečkov iz dokumentov se naj ne bi ujemalo z dejanskim stanjem ali pa kazalo drugačno podobo. Glede izjav ljudi, ki so bili na tisoče milj oddaljeni od dogodkov in ki območja niso nikdar videli, pa je vložil oster protest.

Triindvajsetega junija je sovjetski delegat v OZN povedal, da je SZ za ustavitev ognja na Koreji in da so SZ, LR Kitajska in vrsta drugih držav že ponovno predlagale mirno rešitev, a da ZDA predlogov niso sprejele.

PRIPRAVE ZA PREMIRJE

Zato je SZ ponovno kot prvo stvar predlagala konec ognja in premirje, nato pa umik bojujočih se strani z 38. vzporednika.

Predlog je vzbudil veliko pozornost. Že 26. junija je francoski zunanji minister izjavil, da je sovjetski delegat prvič od začetka vojne spoznal, da je treba najprej ustaviti ogenj, če hočejo mir. Francija bo to podprla. Dan prej pa je Truman dejal, da so bile ZDA vedno za miroljubno politiko. Rekel je, da so ZDA junija 1950 rešile OZN in da so dale svobodoljubnim narodom zavest varnosti. Gospodje v Kremlju pa naj bi imeli Korejo za lahek plen in mislili, da ZDA ne bodo

posegle vmes. Truman je opozoril, da so ZDA za mir, da pa niso za popuščanje.

Britanski zunanji minister je bil 25. junija za umik sil OZN, za uspeh sovjetske akcije, Koreja pa naj bi naprej odločala sama. Pravda je 26. junija zapisala, da intervencija ni prinesla ničesar in da bo korejsko ljudstvo branilo svojo domovino. Toda predsednik Južne Koreje je rekel, da umetna meja na 38. vzporedniku ni sprejemljiva. Kar sedaj poskušajo voditelji SZ, naj bi pomenilo priznati poraz. Štab 8. armade je izjavil, da ta sovjetski predlog nasprotuje prejšnjim. Delegat Malik ni povedal kdo je vodil vojno in kdo naj se pogaja. Umik sil OZN za 38. vzporednik naj bi poslabšal njihove položaje. Acheson je 26. junija dejal, da je konec vojne na 38. vzporedniku zmagovit zaključek sil OZN. Vojaški cilj naj bi bil vreči sovražnika nazaj, ne pa združiti Korejo z orožjem.

Na konferenci 16 članov OZN, udeležencev vojne na Koreji, so 27. junija v Washingtonu sklenili, naj Malik svoj predlog razloži natančnejše. To je še istega dne storil sovjetski veleposlanik v ZDA Gromiko. Pogajanja za premirje naj bi na eni strani vodili vojaški zastopniki sil OZN in Južne Koreje, na drugi strani pa zastopniki Severne Koreje in kitajskih prostovoljcev. Premirje naj bi bilo »konec ognja« in naj bi se omejilo le na vojaško plat brez političnih in teritorialnih zahtev. Dejal je, da SZ nima nobenih nadaljnjih načrtov, ker ne pozna načrtov kitajske vlade glede Malikovega predloga.

Tridesetega junija je general Ridgway vprašal vrhovnega komandanta komunističnih sil, če je za sestanek o premirju, vlada Južne Koreje pa je predlagala za ustavitev ognja popoln umik Kitajcev s Koreje in razorožitev severnokitajskih komunistov; OZN naj bi preprečila, da bi »tretja sila« pošiljala severnim komunistom kakršnokoli vojaško, finančno ali drugo pomoč, in zahtevala sodelovanje Južne Koreje na vseh mednarodnih konferencah o korejskem problemu. Pogoje za premirje je poslalo tudi 16 članic OZN in terjalo ustavitev ognja na vsej Koreji, 20 milj globoko vmesno cono ob sedanji bojni črti, zamenjavo vojnih ujetnikov, skrb za begunce itd.

Prvega julija je radio Peking javil, da LR Kitajska sprejema Ridgwayev predlog in da naj bo sestanek blizu Kesonga, na 38. vzporedniku, med 10. in 15. julijem, v kar je Ridgway privolil. Truman je svaril pred prenaglim upanjem, češ da ni zanesljivo, ali hočejo komunistični oblastniki miroljubno rešitev na Koreji. »Tudi če bi ta konflikt razrešili, ostane še vedno najnevarnejša grožnja za svetovni mir silna oborožena moč SZ, ki se ne bojuje samo z mečem, temveč tudi s prevaro, nasiljem, mučenjem in lažjo.« Tudi pekinško vladno glasilo je 4. julija zapisalo, da premirje še ne bi rešilo problemov, kajti imperialistični agresorji bodo še ostali na Formozi in ogrožali LR Kitajsko.

Osmega julija 1951 sta se sestali obe strani in sta sklenili, da bodo prvi razgovori čez dva dni. Na tej prvi konferenci je vodja delegacije OZN izjavil, da so pripravljeni sodelovati pri skupni po-

godbi o premirju le v vojaškem pogledu in da bo uspeh odvisen samo od dobre volje delegacij in ugodnega ozračja konference. Šef severnokorejske delegacije je dejal, naj se vojna hitro konča, ustavitev ognja pa naj bi bila šele prvi korak. Osemintrideseti vzporednik naj ostane demarkacijska črta, ob njej naj bi bila za začetek na obeh straneh 10 km globoka nevtralna cona. Hkrati naj bi potekala tudi pogajanja o zamenjavi vojnih ujetnikov. Kitajski delegat je ta predlog podprl.

Na drugi konferenci, 11. julija, so se — kot pravi poročilo OZN — komunistični delegati že držali manj togo, kar je omogočalo boljše sporazumevanje. Bili so še zelo različnih mnenj o vrstnem redu točk dnevnega reda, niso pa sklenili, ali naj bodo na prihodnji seji navzoči tudi že časnikarji. Severni so trdili, da še ni čas za to, lahko pa bi prišlo z delegacijami pet vojaških fotografov.

Toda že 12. julija je bila konferenca pretrgana, ker severni niso dovolili navzočnosti časnikarjev, južni pa so ugotovili, da Kesong ni na nevtralni zemlji, marveč pod nadzorstvom komunistov. Dan zatem je Ridgway predlagal novo konferenco na kraju blizu Panmunjoma in ob navzočnosti časnikarjev. Vendar do 25. julija ni bilo pogajanj, ker delegacija OZN ni privolila na točko dnevnega reda, ki se je nanašala na odhod vseh tujih sil, ker da je to politično vprašanje. V tem jo je podprl Acheson. Rekel je, da sile OZN morajo ostati, dokler ne pride do pravega premirja, kar pa naj bi bilo odvisno od pogajanj.

Petindvajsetega julija so se pogajanja nadaljevala, ker je prišlo do kompromisa o umiku sil, in 26. julija so dnevni red sprejeli.

Začela so se pogajanja o demarkacijski črti in demilitarizirani coni, vendar so pokazala, da je sporazum vse prej kot mogoč. Zato so predlagali, naj bi za ti dve točki sestavili podkomisijo, vendar so njeno delo in delo konference ovirale razne provokacije, vojaške in diverzantske z obeh strani.

Dvajsetega avgusta so objavili mnenje osmih ameriških republikanskih senatorjev o preiskavi v zvezi z odpustom generala Mac Arthurja. Poudarili so, da je bila preiskava v korist javnosti in da je odkrila razne napake. Predsednik Truman ga je imel pravico odstaviti, vendar je oblika odstavitve povzročila »šok za nacionalni ponos in izgubo prestiža na Vzhodu«. Vzroki za odpust so bili po mnenju senatorjev nezadostni in utemeljitev umetno sestavljena. Če bi ameriške sile pokazale na Koreji več hrabrosti, bi zmagale. Zunanjepolitično vodstvo je naredilo največjo napako v zgodovini ameriške zunanje politike. Fatalna koalicija s Kitajsko (Čankajškom), naj bi pripomogla k zmagi komunizma. Tudi resnice o prokomunistični skupini v zunanjem ministrstvu še niso odkrili.

Strah pred Rusijo ne more biti podlaga za neko zunanjo politiko. Šele preiskave po 10 letih so pojasnile medvojne dogodke v Kairu, Teheranu, na Jalti in Quebecku ter po vojni v Potsdamu. Ti dogodki so bili v škodo ZDA in so potekali brez privolitve senata.

ZDA ne smejo nikdar več v vojno brez privolitve senata. Primer Koreje naj ne bo precedens. Če se bo vojna na Koreji končala na 38. vzporedniku ali celo južno od Jalu, bo to zmaga agresorja.

Dvajsetega avgusta, ob šesti obletnici osvoboditve Severne Koreje, ki jo je prinesla armada SZ, je vrhovni komandant severnokorejskih sil izdal dnevno povelje. Poudaril je, da so za mirno rešitev spora z Amerikanci, a da ti niso tega začeli s častnimi nameni in da zavlačujejo mir na vse mogoče načine ter da hočejo korejskemu ljudstvu vsiliti svojo voljo. Toda, če bodo tako počeli, bodo v resnici uničeni.

Zaradi vedno pogostejših provokacij so se pogajanja znova pretrgala. V začetku septembra so južni še pomnožili letalske napade. V drugi polovici meseca je prišlo do več hudih zračnih bojev nad Severno Korejo in šele sredi oktobra so stekla v bližini Panmunjoma nova pogajanja, ki pa so jih spremljali neprestani zračni boji. Šele mesec dni zatem so se načelno sporazumeli, naj bo demarkacijska črta dejanska bojna črta in da naj se oboji umaknejo dva kilometra stran.

Do praktičnega premirja je prišlo 28. novembra 1951 na vsej fronti, vendar so ga južni prekršili že naslednjega dne. Truman je to opravičeval tako, da premirje še ni bilo podpisano, da se je treba še dogovoriti za vrnitev ujetnikov in tako premirje, da sovražnik ne bo imel nobene prednosti.

Enajstega decembra so se začela pogajanja o četrti, najvažnejši točki dnevnega reda, o zamenjavi vojnih ujetnikov. Obe strani sta 18. decembra predložili sezname in na dan so prišle zelo velike številke. Toda občasni spopadi so trajali naprej. Ta najtežja in povečini tajna pogajanja so se vlekla do maja 1952.

Truman je 7. maja povedal, da so ostala še tri nerešena vprašanja, podlaga za izmenjavo jetnikov, omejitev letališč na Koreji in sprejem SZ kot članice nadzorne nevtralne komisije za izmenjavo ujetnikov. Desetega maja so severni protestirali, da ZDA zavlačujejo izmenjavo ujetnikov, češ da bodo vrnili le tiste, ki to hočejo prostovoljno. Zahtevali so konec barbarskega ravnanja z njimi, mučenja in pobijanja, takoj naj bi jih nehali prisilno »izpraševati« in končali naj bi »prostovoljne« odpuste. Nečloveško ravnanje v taboriščih sta obsodila celo ameriški senat in novi vrhovni komandant, general Clark, ki je zamenjal Ridgwaya, ker so tega imenovali za vrhovnega komandanta NATO.

»Izpraševanje« ujetnikov so si izmislili Amerikanci »zaradi obrambe temeljnih človekovih pravic«. Terjali so odgovore — zlepa ali zgrda — na naslednja vprašanja: ali se hočejo vrniti prostovoljno v Severno Korejo ali na Kitajsko, ali se bodo nasilno uprli repatriaciji, kako bo to vplivalo na njihove družine, ali hočejo čim dlje ostati v taborišču, ali vedo, da jih OZN ne more poslati v kraj, kamor bi želeli itd. Če se je ujetnik upiral repatriaciji, so ga dodelili skupini, ki je bila nasilno proti repatriaciji.

Times je 23. maja 1952 zapisal, da terja izpustitev vojnih ujetnikov po končanih sovražnostih običajno in mednarodno pravo, česar

pa se sovjetska vlada ni držala in je zadržala nemške in japonske ujetnike. Na Koreji upoštevajo načelo OZN, da ima vsak pravico do azila, če bi bil doma ogrožen s smrtjo ali preganjanjem. Težko je verjeti, da bi se 60 000 ujetnikov, ki so pri izpraševanju odklonili repatriacijo, balo česa podobnega doma. Verjetno je najmanj en del odklonil repatriacijo, ker pričakuje pri Amerikancih »več hrane in boljše življenje«, ali pa je prepričan, da je OZN zmagala. Zato naj bi neka nepristranska komisija skrbno proučila in ponovno zaslišala ujetnike, brž ko bo v taboriščih uveden red. Nered je bil namreč tak, da so oba komandanta taborišč degradirali od brigadnega generala na polkovnika, njun neposredni šef pa je dobil ukor.

Devetega junija 1952 je pisal vrhovni komandant severnih generalu Clarku, da samo še repatriacija ovira sklenitev pogodbe o premirju. Dogovorjeno je bilo, da ujetnikov ne bodo znova vključevali v vojno, temveč da jih bodo zares poslali domov.

Desetega junija je ameriški komandant taborišča na otoku Koje začel deliti taborišče (okrog 7000 ujetnikov) na manjše bloke po 500 ljudi. Po opravljenem delu je poročal, da je bilo pri tem ubitih 3141 ujetnikov, v taborišču pa so našli tudi 15 mrtvih, ki so jih obsodila taboriščna tajna sodišča. Clark ni dovolil obiska komisije Rdečega križa, ker ni mogel jamčiti za njeno varnost.

Sledili so razni predlogi, kako vse to urediti, pa tudi novi, zelo krvavi upori v taboriščih. General Clark je zagrozil, da delegacija OZN ne bo več prišla v Panmunjom.

Šestega decembra je obiskal Korejo novoizvoljeni predsednik ZDA general Eisenhower. Po vrnitvi je izjavil, da kake formule za nagel konec vojne ni, »časten mir« pa da je odvisen od svobodoljubnih ljudi. »Korejska vojna ni za nas nič drugega kot trenutna dramatična in boleča faza svetovnega boja proti komunistični agresiji. Pred nami je sovražnik, ki ga ni mogoče prepričati z besedami.«

Šele 22. februarja 1953 je Clark znova predlagal pogajanja za premirje, mesec dni nato so severni privolili, 30. marca pa je Ču En-laj predlagal čimprejšnje premirje in takoj naj bi izpustili ujetnike, ki se hočejo repatriirati, ostale pa izročili kaki nevtralni državi. Glavna ovira je torej bila, da že pet mesecev ni bilo premirja.

Clark se je strinjal s celotno obravnavo vprašanja ujetnikov, ki jih je bilo 132 304. S tem se je strinjal tudi novi sovjetski zunanji minister Molotov, ki je dejal, da bi OZN pri tem lahko mnogo storila, predlagal pa je še sprejem LR Kitajske in Koreje v svetovno organizacijo.

Enajstega aprila so v Panmunjomu razpravljali o izpustitvi bolnih in ranjenih ujetnikov. Šele 17. aprila je šef delegacije OZN predlagal, naj ujetnike, ki se nočejo repatriirati, izročijo v varstvo Švici ali pa Koreji sami. Švica je privolila, če se s tem strinjajo tudi ujetniki.

Šestindvajsetega aprila so se pogajanja nadaljevala in severni so postavljali zelo komplicirane predloge. Odklonili so Švico in predlagali

zatočišča v Indiji, Pakistanu, Burmi in Indoneziji. Predlogi 5. maja so bili še bolj zapleteni, šef delegacije OZN jih je odbil, severni pa nove Clarkove predloge tudi.

Petindvajsetega maja so se začela nova, a tajna pogajanja, v katera je posegel tudi Eisenhower. Poudaril je, da ves svet gleda na ta pogajanja in da niti enega ujetnika ne smejo nasilno vrniti, trajanje ujetništva pa naj bi skrajšali. Ker je Južna Koreja ta predlog odklanjala, je Eisenhower njeni vladi 30. maja resno svetoval, naj ne bojkotira pogajanj.

Osmega junija 1953 so v Panmunjomu le podpisali pogodbo o repatriaciji vojnih ujetnikov, ne pa še o premirju. Dotlej so imele ZDA že 15 milijard stroškov (5 % stroškov druge svetovne vojne), OZN pa 1,5 milijarde dolarjev.

Žrtve pa so bile naslednje: Južna Koreja 42 765 ubitih, 140 962 ranjenih in 73 174 ujetih, ZDA 24 119 mrtvih, 100 665 ranjenih in 11 345 ujetih. Ostali 2181 mrtvih, 7375 ranjenih in 1717 ujetih. Le po predvidevanjih so imeli Kitajci 1 095 000 izgub, Severna Koreja pa 802 000.

Sedemnajstega junija so podpisali sporazum o črti premirja. Toda nastala je nova afera. Južna Koreja je izpustila na svojo roko in mimo OZN 27 000 severnokorejskih ujetnikov, ki so jih stražili v Južni Koreji. Peking je takoj izjavil, da se je to zgodilo z vednostjo OZN in ZDA, a da so jih Amerikanci znova zajeli in zaprli. Kakorkoli že, Clark je obtožil Južno Korejo samovolje in spodkopavanja avtoritete OZN, a vlada Južne Koreje je odgovorila, da noče imeti v deželi komunistične pete kolone. Protestirali so po vrsti OZN, Velika Britanija in Francija, Južna Koreja pa je zagrozila, da bo umaknila svojo vojsko izpod poveljstva OZN.

Desetega julija so se delegacije za premirje znova zbrale in 27. julija 1953 je bilo premirje sklenjeno. Novi zunanji minister ZDA Dulles je zagotovil Južni Koreji vso pomoč in je izjavil, da bo postavil veto na sprejem LR Kitajske v OZN. Plenum OZN je 28. avgusta sprejel resolucijo o politični konferenci o Koreji (sovjetski blok je bil proti), indijski delegat pa je izjavil, da se konference ne bo udeležil.

Stališče LR Kitajske do te konference je bilo, da bi morali na njej najprej razpravljati o umiku vseh tujih sil s Koreje ter o miroljubni rešitvi korejskega vprašanja in šele potem o drugih stvareh. Po predlogu SZ naj bi na konferenco prišle delegacije 16 članov OZN, nespametno pa bi bilo, če bi se je ne udeležili tudi LR Kitajska in Severna Koreja. Sedemnajstega septembra je Nehru izjavil, da so bile pri glasovanju za udeležbo vse azijske države, proti pa je bilo 18 južnoameriških držav in Dulles, ker da se je Indija med vojno zadržala nevtralno, kar naj bi bil »dokaz velike politične nezrelosti«.

S predlogom SZ se je strinjala tudi Severna Koreja in bila je za to, naj se konference udeležijo še vse zainteresirane dežele, SZ, Indija, Indonezija, Pakistan in Burma. Poteka naj za okroglo mizo in vsak sklep naj bo v soglasju z obema sprtima stranema.

ZDA so bile proti večjemu številu udeležencev in zahtevale so datum 15. oktobra ali v San Franciscu, Honoluluju ali v Ženevi. Kmalu pa so privolile v udeležbo nevtralnih držav.

Do te konference ni prišlo, pač pa je bila nekakšna predkonferenca v Panmunjomu, ki so jo prekinili. Delegacija OZN je bila užaljena zaradi raznih očitkov; glasovala je sicer za pritegnitev Indije na konferenco, ne pa Sovjetske zveze, ker da ni nevtralna dežela. Nasprotna stran je to odbila. Zato je Ču En-laj svetoval, naj se predkonferenca znova začne, čeprav jo hočejo ZDA preprečiti.

Januarja 1954 je indijska vlada svetovala, naj skličejo plenum OZN o Koreji. Le še Indija je varovala vojne ujetnike in nastale so težave, ker se niso hoteli vrniti domov.

Ker te predkonference ni bilo, so štirje zunanji ministri (ZDA, Velike Britanije, Francije, SZ) na konferenci v Berlinu (od 21. januarja do 18. februarja 1954) sklenili, naj skličejo konference o Koreji v Ženevi in udeležijo naj se je zastopniki SZ, LR Kitajske, ZDA, Francije ter obeh Korej. Naloga naj bi bila združitev obeh Korej na demokratičnih temeljih in trajen mir.

Konferenca v Ženevi se je začela 26. aprila 1954 (hkrati s konferenco o Indokini) in udeležile so se je delegacije 16 članic OZN (ZDA, Velike Britanije, Francije, Avstralije, Kanade, Nove Zelandije, Belgije, Nizozemske, Danske, Turčije, Grčije, Filipinov, Kolumbije, Siama, Etiopije, Južne Koreje) in SZ, LR Kitajske in Severne Koreje. Ni bilo ne opazovalcev, ne gledalcev, ne časnikarjev.

ŽENEVSKA KONFERENCA O KOREJI (OD 26. APRILA DO 21. JULIJA 1954)

Sedemindvajsetega aprila je Južna Koreja predlagala, naj bodo volitve le v Severni Koreji (100 poslancev), naj dopolnijo prazna mesta svobodno izvoljenega južnokorejskega parlamenta in naj bi tudi Severna Koreja dobila ob združitvi svoje zastopstvo. Od tam naj se umaknejo kitajske sile, sile OZN pa šele, ko bo konec policijske akcije proti severnokorejskim agresorjem.

Severna Koreja je predlagala volitve za vso Korejo in izvoljeni parlament naj bi sestavil enotno korejsko vlado. Pripravo volitev bi opravila komisija obeh Korej; izvolita naj jo obe skupščini in zastopniki večjih demokratičnih in družbenih organizacij obeh Korej. Najvažnejša naloga komisije bi bil volilni zakon. Tuje sile naj se umaknejo v šestih mesecih.

Dulles je te predloge odklonil; dejal je, da so v bistvu enaki kot sovjetski na berlinski konferenci in da hočejo vsiliti moč severnokorejske manjšine ter izključiti nadzor OZN. ZDA morajo pustiti svoje sile, sicer korejsko vprašanje ne bo pravično urejeno. Rekel je, da ZDA ne terjajo na Koreji nobene prednosti, da pa so sklenile varnostno pogodbo z Južno Korejo.

Osemindvajsetega aprila je Ču En-laj podprl severnokorejski predlog in zahteval konec ameriškega vmešavanja v azijske notranje zadeve

ter priznanje LR Kitajske. Strinjal se je, da je naloga konference kompliciranа. Molotov je podprl kitajski predlog.

Prvega maja so izvolili odbor sedmih, ki naj bi nadaljeval tajna pogajanja. Trinajstega maja je govoril britanski zunanji minister Eden o načelih ureditve Koreje. Po njegovih besedah morajo biti resničen izraz volje ljudstva in paziti je treba na majoriteto prebivalstva Južne Koreje. Volitve naj bodo pod nadzorstvom OZN in urediti je treba pogoje za umik tuje vojske. Podobno je predlagal tudi francoski zunanji minister Bidault.

Nehru je pred indijskim državnim svetom 18. maja predlagal, naj bi najprej sestavili dve korejski vladi v nekakšni pogodbeni korejski svobodni federaciji, Molotov pa je dal 21. maja kar 14 predlogov in jih kasneje še dopolnil.

Desetega junija je Eden zagrozil s koncem konference in je še posebej poudaril, da morajo komunistične dežele priznati na Koreji avtoriteto OZN in svobodne volitve. Petnajstega junija je 16 članic OZN ugotovilo, da je konferenca pravzaprav razbita. Poudarile so, da ima OZN pravico do pobude za miroljubno rešitev na Koreji, a komunistične delegacije so njihove napore odklonile, češ da na tem polotoku zanikajo avtoriteto in pristojnost OZN. Javno so izjavile, da hočejo v Severni Koreji obdržati oblast. Menile so, da nima pomena nadaljevati pogajanj, ker ni enotnosti.

Molotov je odgovoril, da je mogoče avtoriteto OZN varovati različno. V korejski vojni naj bi bila njena avtoriteta zlorabljena pod pritiskom agresivnih sil ZDA. Ugled OZN spodkopuje kršenje njene ustanovne listine. Glede splošnih volitev na Koreji ni mogel po njegovih besedah nihče ovreči sovjetskega predloga. Največji napad nanj naj bi bil predlog o skupni korejski komisiji za volitve. Pred združitvijo obeh Korej naj ne bi prišlo do nobene akcije, ki bi ogrožala mir na Koreji.

Ču En-laj je predlagal nadaljevati napore za enotno Korejo, kraj in čas za to pa naj bi predlagale prizadete države. ZDA tega niso hotele sprejeti in konference o Koreji je bilo konec.

II. BLOKOVSKA NASPROTJA V SENCI KOREJSKE VOJNE

Proti Schumanovemu načrtu ni bila samo Velika Britanija, temveč tudi IB in razne KP. Njihova splošna trditev je bila, da so načrt diktirali ameriški imperialisti in da je to ena od priprav na vojno proti SZ in državam ljudske demokracije.

Toda za uresničenje Schumanovega načrta so že 26. julija 1950 postavili štiri ustanove, za nadnacionalno oblast, za skupni parlamet, razsodišče in odbor ministrov. Tem ustanovam bi morale članice odstopiti del svoje suverenosti in nadzirale bodo produkcijo premoga in jekla, vse to razdeljevale itd. Toda odstop suverenosti je sprožil vrsto težav in pomislekov, ne samo v Veliki Britaniji, temveč je šlo tudi za to, da bi bilo s tem zavezniške oblasti nad Porurjem pri prodaji premoga konec. Vendar so 19. marca 1951 Schumanov načrt parafirali in ustanovili so *Evropsko skupnost za premog in jeklo*, ker so članice le odstopile nekaj svoje suverenosti na gospodarskem področju. Te prve članice so bile države Beneluksa, Francija, Italija in ZRN. Malo zatem je Adenauer izjavil, da je Schumanov načrt najglobljega pomena za Francijo in Nemčijo. Ker delata obe deželi s solidarno produkcijo, naj bi onemogočali vojno tudi materialno.

EVROPSKA SKUPNOST ZA PREMOG IN JEKLO

Francija je bila v tem času (1950 in pozneje) zaposlena z velikimi težavami doma in v Indokini. De Gaulle je 11. julija 1950 trdil, da se mora zahodni svet pripraviti na vojno proti SZ, kajti to terja komunistična avantura na Koreji. Evropa naj bi bila v smrtni nevarnosti. Zato naj bi prišla tudi Nemčija po sporazumu s Francijo v sistem zahodne strategije in kasneje v okvir evropske federacije. Rekel je, da je nevzdržno, da imajo ZDA v Evropi trenutno le nekaj nad 15 divizij, Francija niti 6 in Velika Britanija samo 2. Že zdaj lahko rečemo, da bo nekoč Nemčija — pod izgovorom združitve s sovjetsko vojsko ali brez nje — udarila na Zahod. Res da se je ZRN takih groženj bala, a ZDA so jo tolažile, da zavezniške sile ne bodo šle iz Evrope in da je mir zagotovljen.

Vtem je prišlo do zasedanja Evropskega sveta (od 7. do 16. avgusta 1950). K razpravi se je oglasil tudi Churchill, ki je zahteval, da bi proti komunistični agresiji ustanovili evropsko armado pod vodstvom kakega evropskega obrambnega ministra, kar bi bilo ugodno tudi za pogajanja s SZ »na temelju moči«. V to armado bi morale poslati na kontinent svoje sile ZDA, Velika Britanija in Francija pa morata svojo vojsko zopet obnoviti. Sodelovati morajo Italija, Grčija, Turčija, Beneluks in ZRN. Predlog je bil sprejet.

Na novo izvoljeni predsednik Spaak je poudaril, da NATO in bruseljski pakt obstajata samo na papirju. Dobiti bi morali človeka, ki bi lahko postal obrambni minister. Po zasedanju je 17. avgusta spregovoril de Gaulle in rekel, da »alarm na svetu kaže, da je Evropa nezavarovana, da ni učinkovite obrambe in da naši čezmorski prijatelji niso pripravljeni pomagati in braniti naših mej. Za enotnost Evrope ni Evropski svet dosegel ničesar, ker nima veljavnega mandata«. Glede francoske notranje politike pa je izjavil, da je za blaginjo Francije pripravljen še enkrat prevzeti oblast, da pa naj to potrdijo volitve.

Adenauer je razmišljal o nekakšni obrambni oboroženi skupini v ZRN, ki bi po moči in velikosti ustrezala policiji Vzhodne Nemčije, a te sile naj bi izurile ZDA. Ker je to takoj zbudilo nejevoljo pri nekaterih, je Adenauer pojasnil, da ne misli na Wehrmacht, kajti to varstvo morajo zagotoviti zavezniki. V sovjetski coni so močne sovjetske sile, na Zahodu pa le malo zavezniških divizij. K temu je dr. Schumacher pripomnil, da policija iz vzhodne cone ne bo nikdar napadla ZRN brez sodelovanja sovjetske vojske. A to naj se še ne bi kmalu zgodilo. Zato je nesmisel povečevati kakršnekoli že varnostne sile. Nemški narod se bo že znal bojevati, če bo to treba.

Odgovorile so tudi ZDA, da se morajo evropske sile pripraviti na lastno obrambo in da je treba narediti podroben obrambni načrt za Zahodno Evropo, ki ga morajo odobriti članice. ZDA bodo prišle na pomoč že na začetku kakršnega koli napada. Moralno je upravičeno omogočiti Nemčiji, da se sama brani. Kongres mora takoj odobriti prispevke za obrambne stroške velikega dela Zahodne Evrope. Nevarnost, da bi evropske sile podlegle premoči, je velika. Sovjetske sile bi utegnile vsak hip preplaviti Evropo.

To je bilo kaj malo spodbudno. Upoštevati moramo tudi besede visokega komisarja ZDA v ZRN, da je treba policijsko vprašanje ločiti od obrambe. Zahodne velesile ne bodo nikdar dopustile spreminjati zahodnonemško policijo v nekakšno zamaskirano armado v obliki policije. Adenauerjeva izjava je torej več škodovala kot koristila.

Značilen za tisti čas je bil veliki kongres narodne fronte, ki se je začel 25. avgusta v Vzhodnem Berlinu in na katerem je Grotewohl govoril o nevarnosti z Zahoda, o dokončni cepitvi Nemčije in uničenju mednarodne trgovine, o vključevanju zahodnega dela domovine v sistem vojnih paktov itd. Podobno je povedal tudi Pieck, pa šef malo-

številne KPN Max Reimann, ki je mnogo govoril o Adenauerjevi narodni izdaji Nemčije ameriškim imperialistom.

Zahodni se niso dosti menili za ta kongres, a zahodni okupacijski komisarji so se zapičili prav v Reimanna, da je hujskal proti pokorščini državi in oblasti, kar je kaznivo. To je seveda vplivalo na vlado ZRN, da je 19. septembra 1950 izključila iz državnih služb vse privržence KPN in desnih radikalnih nevarnih organizacij.

To je bilo močno podobno novemu zakonu v ZDA (sprejetemu 30. avgusta 1950) o registraciji komunistov, o nadzoru njihove propagande, o izključitvi iz državnih služb in oborožitvene industrije ter prepovedi potovanja v tujino. Kljub Trumanovemu vetu je bil zakon sprejet z dvetretjinsko večino. ZDA so krepko nadaljevale pot v pravo protikomunistično histerijo, iz katere se zlepa niso mogle izkopati.

V New Yorku se je začela 12. septembra 1950 konferenca treh zahodnih zunanjih ministrov o obrambi Zahoda, o oborožitvi Nemčije, pomoči Koreji in sprejemu LR Kitajske v OZN. Do 14. septembra so sklenili, da se bodo o obrambi Evrope še posvetovali, glede oborožitve Nemčije pa je bilo čutiti nesoglasja.

Na zasedanju sveta NATO sredi septembra so bili sicer enotni o oborožitvi armade za obrambo Evrope, o nemški oborožitvi pa še ne. Francoski zunanji minister je trdil, da je razpravljati o tem še prezgodaj in da bi mogla SZ to imeti za provokacijo, Acheson pa je bil proti vsaki samostojni nemški armadi. Bevin je trdil čisto nekaj tretjega.

Komunike Francije pravi, naj nemško vprašanje študira posebna komisija. Toda v tistem času so v ZRN vedno bolj poudarjali nam že znano teorijo (Hallsteinovo teorijo), da je le vlada ZRN edina zakonita nemška vlada, postavljena s svobodnimi volitvami in zato upravičena govoriti za vso Nemčijo. Teorija je zahtevala, da sprejmejo ZRN v skupnost svobodnih narodov, da narede konec vojnemu stanju, a s tem naj ne bi okrnile okupacijskega statuta.

Zahodni zavezniki so torej bili pripravljeni dati ZRN marsikaj, a dvojega nikakor še ne: lastne armade in odprave okupacijskega statuta. A Adenauer ni odnehal. Mobilni policijski korpus naj bi štel 30 000 mož in nad četrtino tega naj bi vlada ZRN imela neposredno oblast. Poudaril je tudi, da ZRN ni pravna naslednica nemškega rajha, temveč le sedanjega zveznega ozemlja, vendar mora plačevati vse predvojne dolgove rajha. Sicer pa bi moral glede nemških divizij odločati Bundestag, in to le, če bi zavezniki postavili natančno in uradno vprašanje.

Adenauer je pred plenumom OZN 28. septembra zelo ostro nastopil proti SZ. Dejal je, da sovjetski imperializem na pet načinov ovira svetovni mir: trudi se zrušiti nesovjetski red, sovjetski voditelji zakrivajo svoje ljudstvo in kontrolirane države v skrivnostno kopreno, neprestano večajo svojo vojsko in s tem silijo tudi druge k oboroževanju in posegajo po mednarodnem komunizmu kot orožju za di-

rektno in indirektno agresijo ter drugim narodom vsiljujejo svoj režim.

Višinski mu je odgovoril, da ne bo polemiziral; plenum naj prepove vojno propagando in atomsko orožje in nad njim naj uvede mednarodno kontrolo, ZDA, Velika Britanija, Francija, LR Kitajska in SZ pa naj sklenejo pogodbo in vse svoje vojaške sile še to leto zmanjšajo za tretjino. Toda Bevin je odgovoril, da teh predlogov ne bodo uresničili, dokler bo SZ vzrok nezaupanja. »Prav, če bi skrčili vojsko za tretjino, a SZ ima večjo vojsko kot vsa Evropa. SZ naj najprej umakne svojo peto kolono in naj se več ne vtika v razvoj drugih držav, kar povzroča kaos, stavke in težave vseh vrst.«

Končno so na zasedanju sveta NATO 26. septembra le sklenili ustanoviti skupno vojsko pod skupnim poveljstvom, ki naj bi čimprej zastrašila agresorje. V to vojsko bo dala tudi ZRN svoj kontingent, Francija pa naj bi prispevala samo ljudi za najmanj 10 divizij, kar pa je vzbudilo pomisleke pri francoski delegaciji.

Francija je že dalj časa čutila posledice vojne v Indokini. Francoski socialisti so konec septembra poudarjali, da Indokina stane Francijo toliko, kot dobiva Marshallove pomoči. Cesar Bao Dai jo stane vsak mesec 51 milijonov frankov, zato da dobro živi v Cannesu. Vojaški uspehi Francije so bili v Vietnamu bore majhni, katastrofo pa je doživelo pet bataljonov in pol francoskih sil (Maročani, tujska legija in padalci) pri Gaobangu, kjer je padlo 2800 mož. Ministri in generali so odleteli študirat položaj, a gverilski boji so prerasli v pravo vojno.

Francozi so se začeli umikati iz vietnamskih goratih krajev, ki jih je takoj zasedla gverila. Francozi so sklenili braniti samo delto Rdeče reke. V parlamentu je dobil predsednik Pleven le pičlo zaupnico, komunisti pa so poudarjali, da je kolonialna vojna protiustavna. Zahtevali so takojšnja pogajanja in umik ekspedicijskega korpusa. Žrtve v Gaobangu so bile mnogo večje: padlo je 72 oficirjev, 292 podoficirjev in 2339 mož. Francoske sile so štele 166 000 mož in še 126 000 domačinov.

General, ki se je vrnil iz Vietnama, je izjavil, da se sistem obmejnih postojank ni obnesel. Obdaja jih sovražno ljudstvo in jih ni mogoče držati. Zmagati je mogoče le z letalstvom, kar pa je v bistvu odvisno od pošiljk ZDA, tako so tudi obljubile. Po zmagi naj bi deželo pomirila močna vietnamska armada. V začetku novembra so Francozi pod pritiskom Vietminhovih sil ponovno izpraznili postojanke v severnem Vietnamu in ob izlivu Črne reke v Rdečo. Proti koncu novembra je imela Francija v Vietnamu vedno več težav. Francoska vlada je bila pripravljena poslati okrepitve, ZDA pa so znova obljubile pomoč.

Kljub protestom zahodnih komisarjev so bile v NDR 15. decembra 1950 parlamentarne volitve. Kandidatna lista je bila enotna in je dobila od 12 124 289 volilcev kar 12 088 744 glasov, proti jih je glasovalo le 35 544. Volitve so bile nekakšen referendum za mir, demokra-

tično enotnost Nemčije, za mirovno pogodbo enotne Nemčije, za takojšen umik okupacijskih sil, za višji življenjski standard itd.

Teh volitev zahodni niso hoteli priznati. Toda NDR je obstajala in je ni bilo moč uničiti. Na konferenci v Pragi (20. in 21. oktobra) so zunanji ministri SZ, Albanije, Bolgarije, ČSR, Poljske, Romunije, Madžarske in NDR v zvezi z odločitvami z omenjene newyorške konference zahodnih zunanjih ministrov poudarili, da nimajo nobene pravne in mednarodne veljave. V glavnem so ponovili zahteve vzhodnonemškega referenduma, predvsem pa so terjali mirovno pogodbo za vso Nemčijo, svetovali so ustanovitev skupnega nemškega sveta iz zastopnikov Vzhodne in Zahodne Nemčije, ki naj bi sestavila skupno nemško vlado in ta naj bi pripravila mirovno pogodbo.

Adenauer je spraševal, ali bodo policijsko armado Nemčije razpustili in ali ne bodo dotlej industrije vzhodne cone že popolnoma izropali, njeni izdelki pa odromali v SZ. Ali bo potem sovjetska vojska toliko oddaljena od Vzhodne Nemčije kot ZDA od ZRN? Priznal je, da so svobodne volitve vsej Nemčiji potrebne, toda »velika šala je predlagati jih ob navideznih volitvah 15. oktobra«.

De Gaulle se je 23. oktobra znova ponujal. Dejal je da je Francija prednja straža NATO in da mora imeti meč, ki bo res njen. Sedanji režim v Franciji naj bi bil slab, kot je bil leta 1940, zato je bil de Gaulle pripravljen »danes ali jutri prevzeti odgovornost«.

Obrambni odbor NATO je 1. novembra objavil, da Francija na noben način ne privoli v ustanovitev nemških divizij, kar sicer želijo ZDA; privoli le v ustanovitev bataljonov po 800 do 1200 mož.

Adenauer je na to 8. novembra odgovoril, da bo Nemčija — če jo bodo povabili — dala svoj delež za svojo obrambo, za svobodo in svetovne kulturne ideale. Bil pa je proti predlogu sovjetske note za sklicanje konference štirih, po katerem bi nekakšen skupen nemški svet sestavil vlado za sklenitev mirovne pogodbe. V Vzhodni Nemčiji ni nobenega voljenega zastopstva. Na ta sovjetski predlog so odgovorile tudi ZDA in menile, da je Nemčija problem, ki ga ni mogoče reševati ločeno od drugih vprašanj.

Na vse to je odgovarjal namestnik ministrskega predsednika SZ Bulganin ob 33. obletnici oktobrske revolucije. Dejal je, da je Stalin večkrat poudaril, da različnost gospodarskih sistemov in ideologij ne izključuje sodelovanja in normalnih odnosov SZ s kapitalističnimi državami, zlasti z ZDA. Družbeno ureditev, za katero je ljudstvo, je treba spoštovati. Treba pa je razlikovati med možnostjo sodelovanja in željo po sodelovanju. Prva obstaja vedno, druga pa ne.

Tretjega decembra je Grotewohl predlagal Adenauerju, naj bi se sestali obe vladi na razgovore o sestavitvi skupnega ustavodajnega sveta. V ZDA je odšel Attlee v soglasju s francoskim predsednikom vlade Plevenom na petdnevne razgovore s Trumanom. V glavnem so govorili o Aziji, a predvsem o Koreji, pa tudi o krepitvi NATO. Oba sta se zelo odkrito in ostro kritizirala. Z ameriške strani, da Velika

Britanija ne naredi veliko za oborožitev, da so nekateri v laburistični stranki bolj za vzdrževanje blaginje in manj za oboroževanje, da Velika Britanija ovira poenotenje Zahodne Evrope in da lahko pride v Evropi do nadvlade Francije ali Nemčije, da Velika Britanija ni dala za Korejo toliko sil, kot bi jih lahko, da velik del britanskega prebivalstva misli, da je mogoče ohraniti mir s pomirjevalno politiko do SZ in Kitajske in da hoče Velika Britanija ohraniti na Daljnem vzhodu predvsem Hongkong in trgovino s Kitajsko.

Britanska stran pa je poudarjala, da se ZDA vedno bolj zapletajo v vojaške obveznosti v daljni Aziji, medtem ko je Evropa kot odločilna obrambna črta pred SZ brez moči, da ZDA kot največja zahodna vojaška sila grozi potegniti svoje zaveznike v novo vojsko, preden bi bile izčrpane vse diplomatske možnosti, da bi bile ZDA pripravljene vreči atomsko bombo, ne da bi pomislile na strašne posledice, da je ameriško javno mnenje negotov faktor in da je stabilnost zunanje politike ZDA vedno dvomljiva.

To so bile hude obojestranske obtožbe in Truman je bil skoraj prisiljen spregovoriti po radiu. Dejal je, da je domovina v nevarnosti, ki so jo ustvarili oblastniki SZ in kitajski napad na Korejo. »Toda ZDA bodo varovale OZN in, če bo treba, tudi z orožjem, temelje svobode in pravičnosti. Sodelovale bodo s svobodnimi narodi, gradile vojsko in izdelovale orožje tudi za zaveznike. Med koristmi miroljubnega sveta in SZ ne more biti nobenega spora, ki se ga ne bi dalo rešiti na miroljuben način. Ne bomo pa se šli šibke miroljubne politike. ZDA bodo povečale vojsko od 2,5 milijona na 3,5 in v enem letu bo petkrat več letal, kot jih je danes.« Dan zatem je Truman razglasil stanje ogroženosti v ZDA.

De Gaulle se je 11. decembra znova ponujal. Da bi Francija zopet lahko igrala kako vlogo na svetu, bi morala biti močna in enotna. Po njegovem je bila le ena rešitev, na katero je bil pripravljen, sestaviti brezstrankarsko vlado in združiti narod za lastno obrambo.

18. in 19. decembra 1950 je v Bruslju zasedal svet NATO. Iz kontingentov članic so ustanovili združeno evropsko armado (NATO), ki naj bi imela 50 divizij, za vrhovnega komandanta pa so imenovali najuglednejšega ameriškega generala, Eisenhowerja, v kar je Truman takoj privolil. Njegov glavni stan bi bil v Evropi, v pomoč pa naj mu bo generalni štab. Popolnoma enotni so bili o vlogi Nemčije pri skupni obrambi, ki »ne bo nikakor spremenila defenzivne narave NATO«.

K temu je dr. Schumacher pripomnil, da Nemčija noče nobene nacionalne armade, mednarodno pa le takrat, če bodo tudi drugi opustili svoje nacionalne vojske. Z ustanovitvijo armade NATO se je prenehala tudi ideja bruseljskega pakta (zahodna zveza) o skupni evropski armadi.

Dvajsetega decembra se je oglasil — v teh za ZDA »kritičnih časih« — bivši republikanski predsednik in izolacionist Hoover. Dejal je,

da utegne nastati nevarnost druge Koreje, če mislijo ZDA braniti nekakšno neenotno Evropo. Kopenska pot v Moskvo bi terjala milijone mrtvih Amerikancev, a Moskve ne bi dosegli. Zahteval je oborožitev do zob na morju in v zraku. Tako komunisti ne bi nikdar prišli v Washington. »Ni nujno, da imajo ZDA ogromno kopensko vojsko.

IZOLACIONISTIČNA POLITIKA V ZDA

Meje za obrambo Atlantika so pri Veliki Britaniji, na Pacifiku, Japonskem, Formozi in Filipinih. Za Zahodno Evropo so ZDA veliko storile, da bi Evropejcem vlile duha enotnosti, a tega niso dosegle. Zato naj se Evropa sama bojuje, a samo, če ima dovolj duhovnih in materialnih sil.« ZDA naj bi torej »malo počakale« in poslale pomoč le takrat, ko bi Evropa do konca izrabila svoje rezerve.

Trije zahodni ministri so 22. decembra 1950 odgovorili na sovjetsko noto z dne 3. novembra, da so za miroljubno rešitev žgočih problemov, da pa razprava o razorožitvi Nemčije ne bo odpravila vzrokov sedanjih napetosti. Edina sedaj oborožena nemška sila naj bi bila v sovjetski coni s topovi in tanki, ZRN pa ne bo nikdar postala izhodišče za napad. Pripravljeni so poslati zastopnike, da bi proučili vse probleme in se dogovorili za sestanek zunanjih ministrov.

Na Hooverjev izolacionizem je 26. decembra odgovoril Acheson. Rekel je, da taki načrti pomenijo politični samomor. SZ bi mogla Evropo in Azijo hitro zavzeti, ker ima gospodarski potencial, znatno večji od potenciala ZDA. Politično ravnotežje bi se kmalu obrnilo v korist SZ in ZDA bi se morale bojevati za lastni obstoj.

Republikanski senator Taft je 5. in 7. januarja 1951 podprl Hooverja pri graditvi močnih letalskih in pomorskih sil, o obrambi Evrope pa je dejal, da je to v prvi vrsti dolžnost Evrope in ne ZDA. Rekel je, da ni proti pošiljanju »zmernih« sil v Evropo, da pa je proti imenovanju Eisenhowerja za vrhovnega komandanta NATO, ker bo Evropa večji del odgovornosti prevrgla na ZDA. Toda v senatu so republikanci gnali zadevo naprej in prišlo je celo do vprašanja, ali more predsednik sploh poslati sile ZDA v Evropo. Sklenili so, da more, a le z dovoljenjem kongresa.

Četrtega januarja 1951 so zahodni ministri izjavili, da so se pripravljeni pogajati s SZ o konferenci štirih, 7. januarja pa je de Gaulle dejal, da so danes odgovorni za svobodo človeštva Amerikanci, da pa so bili dolgo časa Francozi. Pri obrambi Evrope bi morala prevzeti Francija vodilno vlogo; znova je zahteval nestrankarsko vlado.

Eisenhower je prišel 7. januarja 1951 v Pariz in naslovil je na Evropo zelo previdno poslanico, naj Evropejci dovolijo Amerikancem delati zanje in naj opustijo predsodke. »Če branimo vašo pravico do svobode, branimo tudi svojo. Proti nevarnosti, ki nam grozi, bomo nastopali skupno. Moč je v naši enotnosti.«

Tudi Truman je v svoji poslanici omenil izolacionizem. Dejal je, da ameriške nacionalne varnosti ni mogoče ločevati od zavezniške. »Potrebujejo našo pomoč, mi pa njihovo. Če pade Zahodna Evropa pod

SZ, bo imela ta dvakrat več premoga in trikrat več jekla. Če padejo azijske in afriške dežele, bomo izgubili veliko življenjsko važnih surovin. Prevzemamo posebno odgovornost in smo branilci svobode.«

Razumljivo je, da je precej enakomeren razvoj ZRN v pravo zahodnoevropsko državo vzbujal Adenauerju pogum kljub hudi opoziciji socialdemokratov. Tako je 13. januarja 1951 postavil za sodelovanje v zahodnem taboru kar pet pogojev Nemčije: da pomagajo varovati svobodo vsi svobodoljubni narodi, da naj bi se okupacijsko pravo v ZRN spremenilo v pogodbeno, zavezniška visoka komisija pa v konferenco poslanikov, da naj bo nemški obrambni kontingent popolnoma enakopraven, da naj Nemčija za to dobiva podporo zaveznikov in da se konferenca štirih velesil ne sme končati v škodo Nemčije.

Na Grotewohlovo pismo (30. novembra 1950) je Adenauer 15. januarja 1951 odgovoril, da so na predlog za splošne demokratične volitve v vsej Nemčiji odgovorili trije zavezniški visoki komisarji, sovjetski pa ne. Sovjetska cona ni upravičena govoriti o združitvi Nemčije, ker da tam ni možnosti svobodnih volitev. Za cepitev Nemčije naj bi bil kriv režim sovjetske cone, ki se bo še okrepil s pomočjo policijskih enot.

Na poti po Zahodni Evropi je Eisenhower obiskal tudi ZRN. Upal je, da se bo veliki nemški narod nekoč združil z drugim svobodnim svetom v obrambi »zahodnega načina življenja«. Ko je odhajal, je dejal, da »nemški vojak sam po sebi ni izgubil svoje časti«.

S kongresa italijanskih socialistov v Bologni so 22. januarja poslali Eisenhowerju pismo, da ga ministri, ki mu ponujajo italijansko vojsko za njegovo armado, varajo. Italijanski narod odklanja politiko NATO in hoče samo mir. Še bolj oster je bil Togliatti v moskovski Pravdi. Napisal je, da žrtvuje de Gasperi v korist ameriških imperialistov suverenost Italije in da dela kot Mussolini v prid Nemčiji. Še slabše se je godilo Eisenhowerju 25. januarja v Parizu, kjer je prišlo do silovitih demonstracij, ki jih je krotilo 5000 policistov in 1100 mož narodne garde, čeprav je policija že prej pozaprla 3267 ljudi. L'Humanité je zapisal, naj se Eisenhower vrne, da je MacArthur Evrope, da bo pognal svet v tretjo svetovno vojno itd.

Tridesetega januarja 1951 je ljudska skupščina NDR povabila Bundestag k ustanovitvi skupnega paritetnega ustavodajnega sveta. Stvarno bi se morali pogovoriti o možnosti za nemško enotnost, se posvetovati o zakonu o zavarovanju miru za vso Nemčijo, o skupnih pripravah na splošne in tajne volitve v vsej Nemčiji.

Vlada ZRN je odgovorila, da ni nobenega povoda karkoli na to odgovarjati, in opozorila je nemški narod, naj se ne da begati z akcijami sovjetske vlade.

Konec januarja je obiskal Trumana francoski ministrski predsednik Pleven. Razgovori so prinesli veliko dobrih želj brez vsake stvarnosti.

Eisenhower je 1. februarja pred kongresom poročal o svoji poti po Evropi. Opozoril je ZDA, naj ne nosijo vse odgovornosti na svojih ramah, temveč naj sodelujejo z drugimi narodi v obojestransko korist. Dejal je, da je Zahodna Evropa po svojem duhovnem in stvarnem kapitalu druga država za ZDA, vendar da jo je le treba braniti. V Evropi je naletel na defetizem in pesimizem, a tudi na voljo po obrambi. »V Franciji so podaljšali vojaški rok od 18 mesecev na dve leti in pripravljeni so opraviti s komunističnimi grožnjami. Tudi Italija je voljna sestaviti resnično vojsko. V Nemčiji bi morali poiskati politično platformo in doseči sporazum o končni enakopravnosti, preden bomo govorili o vključitvi nemških enot v kakršnokoli že obliko armade. V Evropi je predvsem čutiti pomanjkanje oborožitve in materiala.«

Glavni stan NATO je jel nastajati 19. februarja v Parizu, kjer naj bi potekala tudi uvodna konferenca za bodočo konferenco štirih zunanjih ministrov o mednarodni napetosti, pa tudi o nemškem problemu in pritegnitvi Nemčije k obrambi Evrope.

SZ je 21. februarja organizirala v Vzhodnem Berlinu plenum svetovnega mirovnega sveta. Ta naj bi svet opozoril na pet velikih nalog: razpadanje in bankrot OZN, ki rabi agresivni politiki ZDA in ki se mora vrniti k svoji prvotni nalogi; obsodba svetovne javnosti zaradi očitanja agresije LR Kitajski; nujno sklicanje konference petih velesil (tudi LR Kitajske) za rešitev azijskih sporov in konference štirih zaradi ponovne oborožitve Nemčije; začeti množično kampanjo za resnico proti laži o nevarnosti sovjetske agresije in v vseh deželah preprečiti oboroževalno produkcijo.

Urejanje Eisenhowerjevega glavnega stana je naletelo na Churchillovo nejevoljo, ker je bil imenovan ameriški admiral za vrhovnega komandanta pomorskih sil NATO. »Ali ni nobenega britanskega admirala, ki bi lahko prevzel to funkcijo? Ni dolgo tega, ko smo mi potopili 515 nemških podmornic, ZDA pa le 174. To je ponižujoče.«

Kaj vse lahko reče slavna politična osebnost, če ima ustrezno zaledje! In res je, da so Churchilla njegovi družabniki v ZDA prav dobro razumeli. Podobno je povedal tudi v spodnjem domu; bil je proti politiki, da bi dobil ameriški vrhovni komandat oblast prestaviti britanske pomorske sile z britanske obale na drugo stran Atlantika.

Toda Churchill še ni odnehal kritizirati komandnega sistema NATO na Atlantiku. Devetnajstega aprila je predlagal, da ne bi imenovali vrhovnega komandanta za ves Atlantik in da bi ga razdelili na dve enaki bazi med Veliko Britanijo in ZDA. Če bi napadla SZ, bosta grozili dve nevarnosti, veliko sovjetskih podmornic in mine. Obe nevarnosti pa najbolje pozna britanska admiraliteta iz obeh vojn.

Churchill je bil tudi proti temu, da bi dobil Amerikanec vrhovno komando v Sredozemlju. Močno brodovje ameriških letalonosilk naj bi imelo svoja oporišča v Franciji in Tripolisu, od koder bi lahko z atomskimi bombami napadali najbolj ranljive dele SZ, tudi naftna

polja. Želel je še, da bi atomska baza v severozahodni Angliji ne bila edina.

Oglasil se je tudi de Gaulle. Dejal je, da morajo ob napadu takoj priskočiti na pomoč močne sile ZDA. »Ne sme se zgoditi, da bi se končna obramba omejila le na Veliko Britanijo in Španijo. V NATO so že mnogo govorili in veliko komandnih mest je že razdeljenih med generale, manjkajo pa udarne divizije. Glavna ovira v boju za svobodo je ameriška težnja pomakniti svojo obrambno črto nazaj.«

Na vedno hujši pritisk dežel IB na Jugoslavijo in na grožnjo z vojno so 26. februarja 1951 odgovorile tudi tri zahodne velesile. Francoski veleposlanik v Beogradu je v imenu svoje vlade obvestil maršala Tita, da Francija budno spremlja vojaške priprave Bolgarije, Romunije in Madžarske in da bo ravnala v »okviru mednarodne obveznosti«, če bodo grožnje Jugoslaviji postale nevarne. Izjava je vzbudila veliko pozornost in številna ugibanja. Vsi pa so si bili edini, da se bo Jugoslavija v resnici branila.

V Parizu se je začela uvodna konferenca pooblaščencev štirih zunanjih ministrov. Zahodni so za dnevni red predlagali, da bi poiskali vzroke trenutne napetosti v Evropi in sprejeli ukrepe za izboljšanje odnosov med velesilami. Nadalje naj bi pripravili mirovno pogodbo z Avstrijo, razpravljali o nemški enotnosti in o nemški mirovni pogodbi. Sovjetski predlogi pa so bili: izpolniti potsdamske sklepe o demilitarizaciji Nemčije in preprečiti ponovno oborožitev, pospešiti mirovno pogodbo z Nemčijo in umik okupacijskih sil, zboljšati položaj v Evropi in takoj zmanjšati oborožene sile štirih.

Še ves maj so se prerekali o dnevnem redu in v začetku junija so zahodni predlagali konferenco zunanjih ministrov, ki naj bi bila 23. julija v Washingtonu. Sovjetska delegacija je privolila le pod pogojem, če dodajo še novo točko dnevnega reda: NATO in ameriška vojaška oporišča. Znova so se začela prerekanja in 22. junija so zahodni konferenco prekinili, dodali pa so, da vabilo na konferenco še vedno velja.

Hkrati s to uvodno konferenco je na začetku potekala tudi konferenca treh zahodnih, ki je sklepala o usodi Nemčije. Najprej je obravnavala Adenauerjeve predloge o nemških predvojnih dolgovih in o ustanovitvi nemškega zunanjega ministrstva. Marsikaj so ublažili, a okupacija je še ostala. Bundestag je 9. marca konferenci predlagal tudi svobodne volitve za vsenemško konstituanto, ki naj bi postavila enotno nemško vlado. Proti je bil dr. Schumacher. Na predlog Bundestaga pa je Grotewohl odgovoril, da je kot prvi korak k mirni rešitvi nemškega vprašanja potrebna najprej mirovna pogodba, nato referendum o demilitarizaciji in ustanovitev skupnega nemškega ustavodajnega sveta.

Vlada ZRN je 11. aprila pokazala tele uspehe: padec mnogih cen, zvišanje realnega zaslužka, ustanovitev 2 milijonov delovnih mest (več

kot 1936.), investiranje 27 milijard mark, zgraditev 350 000 novih stanovanj, zaradi vojne na Koreji pa so se močno podražile zlasti surovine.

Bolj črnogled je bil de Gaulle. Govoril je o razraščanju komunizma, ki ga ni sposobna uničiti nobena stranka. »V deželi je kriza in režim ne zna izboljšati delovnih možnosti, ne zna odpraviti inflacije in ustvarja samo revščino in stisko. Dopušča, da sovjetski agenti pripravljajo invazijo. Da bo Francija znova našla svojo dušo, moramo ustvariti nacionalno enotnost.«

Slab mesec zatem so francoske volitve pokazale, da de Gaullov trud, pa tudi vztrajno ponujanje samega sebe nista bila zaman. Njegovo gibanje Rassemblement du Peuple Français (RPF) je dobilo nekaj nad 4 milijone glasov (21,7 %), komunisti nekaj več kot 5 milijonov (26,5 %), vse druge stranke s socialisti vred pa le dobra 2 milijona. Čeprav je dobil de Gaulle veliko, ni bil zadovoljen, ker bi moral vladati v koaliciji. Razgrnil pa je obširen program, ponavljal že znane stvari in obetal tako oborožitev, da bo Francija nekoč diktirala mir. Za Indokino je predlagal štiri možne rešitve: umakniti se, držati odporne točke, rešiti bistveno (prestiž), kar je trenutno zelo draga igra, dobiti vojno, to je, poslati nove sile. »Tega in še obrambe Evrope pa naša sedanja gospodarska, finančna in socialna zmeda ter vlada, ki ne vlada, ne zmoreta.«

Izjava KPF je bila krajša. Komunisti so dobili res največ glasov in bodo resna ovira za vojne hujskače, a zaradi volilne prevare so jim priznali le 103 mandate, medtem ko de Gaullovemu gibanju 118. Obljubili so drugačno obliko obrambe miru in resnično demokracijo.

V ZDA je vrhovno zvezno sodišče potrdilo hude obsodbe na 5 do 13 let za enajst vodilnih komunistov, obsojenih zaradi poskusa nasilno strmoglaviti vlado. Sledilo je množično zapiranje komunistov in generalni sekretar CK KPZDA je 20. junija izjavil, da gre za samovoljno zapiranje ob uvajanju splošne vojaške obveznosti. »Če se dežela ne bo uprla, bo to preganjanje vedno močnejše. Ali je Amerikanec sploh še svoboden? To je kontrola svobodne misli.«

Marshallov načrt je uspeval. Pomagal je, da se je industrijska produkcija od leta 1947 do 1950 povečala v Zahodni Evropi za 45 %. Marshallov načrt je v treh letih prispeval dobrih 11 milijard dolarjev in imel je še velike načrte za prihodnost.

Adenauer je obiskal Italijo in je po vrnitvi konec junija marsikaj povedal. Da se enotnosti Nemčije ne da doseči ne z vojno ne s silo. Nekoč bosta na svetu že zavladali pravica in pravičnost. Najvišje ameriške oblasti so mu glede Schumanovega načrta povedale, da je to preizkušnja za Evropo, ali se more sama postaviti na noge. Posarje naj samo odloči, kaj bi rado, pa tudi Velika Britanija in ZDA naj povesta, kaj hočeta. O nemškem prispevku k obrambi Evrope je dejal, da Nemci nočejo postati landsknehti, da ne želijo, da bi se Nemčija zopet spremenila v bojišče in da zahtevajo enakopravnost. Vendar grozi

nemškemu narodu smrtna nevarnost, da ne postane, kot v ČSR, na Madžarskem in Poljskem, narod sužnjev.

V socialističnem gibanju je prišlo na kongresu, ki se je začel v Frankfurtu ob Majnu 30. junija in trajal do 3. julija 1951, do ustanovitve (obnovitve) internacionale (prva 1864, druga 1889); to so sklenili že na konferenci socialistov marca 1951 v Londonu. Deklaracija pravi, da je komunizem po boljševiški revoluciji v Rusiji razcepil mednarodno delavsko gibanje in tako zavrl uresničenja socializma v mnogih deželah za desetletja. »Komunisti se neutemeljeno sklicujejo na socialistično tradicijo, v resnici pa so jo popačili. Komunizem je okostenel v dogmatizmu in je v nezdružljivem nasprotju s komunističnim duhom marksizma.

OBNOVITEV SOCIALISTIČNE INTERNACIONALE

Socialisti z odstranjevanjem kapitalistične razredne družbe uresničujejo svobodo in socialno pravičnost, komunisti pa hočejo razredno razdrobljenost družbe zaostriti, a le, da bi dosegli diktaturo ene stranke.

Internacionalni komunizem je orodje novega imperializma. Kjer je prišel na oblast, je iztrebil svobodo ali jo onemogoča doseči. Opira se na vojaško birokracijo in teror policije. Vzgojil je novo razredno družbo z velikimi protislovji in posebnimi pravicami. Prisilno delo je v njegovem gospodarstvu važen faktor.

Demokratični socializem je mednarodno gibanje, ki ne zahteva okostenele uniformiranosti v nazoru. Vseeno je, ali socialisti črpajo svoje prepričanje iz dosežkov marksizma, ali drugače utemeljenih socialističnih analiz, ali iz religioznih ali humanitarnih temeljev. Vse vodi k skupnemu cilju, k družbenemu redu socialne pravičnosti, večji blaginji, svobodi in svobodnemu miru.

Produkcija mora biti načrtovana, zagotoviti mora temeljne pravice človeške osebnosti. Socializem si prizadeva za povezavo svobode in načrtovanje v nacionalnem in internacionalnem merilu.

Socializma ni mogoče ustvariti s silo. Njegovo uresničenje zahteva napore vseh privržencev. Totalitarizem pa daje ljudstvu le pasivno vlogo.«

K temu se je oglasil IB; pripomnil je, da frankfurtsko konferenco pozdravlja ves imperialistični tisk in da je deklaracija o demokratičnem socializmu le maska. Propad druge internacionale naj bi vodil k temu, da so mnoge njene stranke postale bojne, da je njihova politika vodila do cepitve delavskega razreda, kar naj bi bilo v nasprotju z njihovimi življenjskimi koristmi.

Svet je 7. julija 1951 različno sprejel resolucijo ameriškega kongresa o prijateljstvu med sovjetskim in ameriškim narodom. Resolucija pravi, da grozijo vsem svobodnim narodom hude nevarnosti in da so ZDA zato prisiljene oboroževati se z velikimi stroški. Ameriški narod obžaluje umetne pregrade, ki ga ločijo od sovjetskega naroda. Noče

vojne s SZ, branil pa bo svojo svobodo in rad bi častno poskusil poravnati razlike med obema vladama.

RESOLUCIJA AMERIŠKEGA KONGRESA O PRIJATELJSTVU MED SOVJETSKIM IN AMERIŠKIM NARODOM (7. JULIJA 1951)

Predsednik prezidija vrhovnega sovjeta SZ Švernik je 6. avgusta Trumanu odgovoril, da nima sovjetski narod nobenega vzroka ne verjeti, da tudi ameriški narod noče nobene vojne. Da pa so v nekaterih državah sile, ki želijo obogateti. Nobene vojne ne bi bilo, če bi narodi sami vzeli to stvar v roke in razkrinkali sile, ki hočejo vojno. Pri tem naj bi jih podpirale vlade.

Vrhovni sovjet je tudi izglasoval resolucijo, v kateri ponavlja nam že znane stvari o miru itd. O »umetnih pregradah« pa pravi, da jih ni ne v trgovanju in tudi ne v prijateljskih odnosih. Toda Američani nenehno ovirajo potovanja sovjetskih kulturnikov v ZDA itd. Kako se to ujema s kongresno resolucijo? Vlada ZDA je pobudnica NATO, ki je proti SZ, ki gradi vojaška oporišča na sovjetskih mejah, ponovno oborožuje Nemčijo, dviga japonski militarizem in ima velikanski oborožitveni program.

Seveda se tudi ta resolucija konča z besedami, da je za izboljšanje prijateljskih odnosov z ZDA.

Truman je 20. avgusta odgovoril, da so vse te sovjetske izjave polne zmot in zavijanj in da ne kažejo na odnehanje ekspanzivne politike, ki ogroža mir. Smešijo avtoriteto ZDA, da so podprle oboroženo intervencijo. SZ naj naredi kaj stvarnega za mir z Nemčijo, Avstrijo in Japonsko, v drugih deželah naj ne vzdržuje režimov, ki ne uživajo podpore ljudstva, preneha naj podpirati zasebna gibanja v drugih deželah in kršiti človekove pravice. »Dokler SZ ne bo spremenila svoje politike, ne more svetovati kongresu, naj spremeni politiko ZDA.«

Tri zahodne velesile so 9. julija 1951 razglasile konec vojnega stanja z Nemčijo, kar je dotlej storilo že 46 držav. Truman je pojasnil kongresu, da okupacijski statut kljub temu še ostane, da pravice okupacijskih oblasti temeljijo na kapitulaciji Nemčije, na koncu vlade rajha in na prevzemu vrhovne zavezniške odgovornosti. »Teh pravic s končanjem vojne ne odstopamo, dali pa bomo ZRN več pooblastil, da bo končno Nemčija postala suveren narod. V nobeni obliki se ne skrajšajo pravice in privilegiji zaveznikov, tudi ne dolžnost reparacij in zasega nemškega premoženja v ZDA.«

Truman je v gospodarskem polletnem poročilu 23. julija povedal, da imajo ZDA pod orožjem že približno 3,5 milijona vojakov, da pa bo število treba še povečati, pa naj pride na Koreji do premirja ali ne. Prvo leto korejske vojne se je produkcija letal, tankov itd. potrojila, a do junija 1952 se mora še enkrat potrojiti in doseči stroške 3 milijard dolarjev na mesec. Prav tako morajo povečati tudi mornarico. Skupna letna produkcija je dosegla vrednost 330 milijard dolarjev, zaposlenih je 61,8 milijona, brezposelnih je okrog 1 milijon, v industriji pa je delovni teden dolg 40,8 ure.

Obsežnejše je bilo poročilo novega britanskega zunanjega ministra Morrisona, predvsem o Srednjem vzhodu. Rekel je, da je Velika Britanija doživela v Palestini neuspeh, ker ni mogla rešiti židovskega in arabskega vprašanja. Po dveh letih premirja še ni bilo miru. Arabski begunci iz Palestine so postali človeški in politični problem in glavna ovira izraelskega in arabskega sporazuma. OZN se je dogovarjala o novih naselitvah, a ni bilo denarja.

Najpomembnejši je bil po vojni na Srednjem vzhodu razvoj naftne industrije (britanske in ameriške družbe), katere dohodki naj bi rabili socialnim reformam in dvigu standarda, zlasti perzijskega ljudstva. Britanska vlada pa je le hotela sama nadzorovati zemeljsko bogastvo. Bila je za nacionalizacijo, a čakala je na pomoč ZDA pri pogajanjih.

O Egiptu je Morrison dejal, da je ključ Srednjega vzhoda in Velike Britanije v prijateljstvu med Egiptom in Britanijo. Egipt mora biti na njeni strani, težko pa mu je dopovedati, naj ne ovira plovbe po Sueškem prekopu, o čemer razmišlja tudi VS. Za Bližnji vzhod si Velika Britanija želi nekaj podobnega, kot je NATO.

V razpravo je posegel tudi Churchill. Opozoril je na tri vzroke upadanja moči in ugleda Velike Britanije na Srednjem vzhodu. Prvi vzrok naj bi bila izguba Indije in velike rezerve v indijski armadi, drugi, ker Velika Britanija nima več vpliva tudi drugod po svetu, in tretji — napačna politika v Palestini, saj Veliko Britanijo enako sovražijo Židje in Arabci. Vse to se da popraviti le s pomočjo ZDA, Francije in Turčije. Zato je Churchill nagovarjal ZDA, naj prevzamejo vodilno vlogo in naj se zanimajo tudi za perzijske in iraške zadeve. »Strateški pomen nafte je tam neizmeren. Če pade ozemlje med Perzijskim zalivom in Kaspijskim morjem pod vpliv SZ, bodo posledice še hujše kot na Koreji. Turčija je desno krilo vsake fronte Evrope proti SZ. Velika Britanija je rešila Egipt pred nacifašizmom in mu dala veliko denarja, a ta je bil le v prid bogatih razredov.«

Od 12. do 19. avgusta je SZ uprizarjala v Vzhodnem Berlinu velike mirovne manifestacije (Weltjugendfestspiele), ameriška vlada pa je takoj izjavila, da je to le videz, da komunizem simbolizira mir in da ga mladina podpira. Vsa manifestacija je bila seveda strogo zastražena.

Manifestacija je bila mogočna, saj se je je udeležila poleg 200 000 domačih mladincev tudi mladina iz 104 držav. Mladi so prisegli predsedniku demokratične svetovne mladinske organizacije (Moskva) Enricu Berlinguerju (!), da bodo z vsemi silami, poskušali preprečiti novo vojno in razkriti načrte sovražnikov, miru in človeštva. Poudarili so boj proti oboroževanju za izboljšanje življenja, ohranitev prijateljstva in enotnosti itd.

Prišlo je tudi do spopadov. Množica mladincev je vdrla v Zahodni Berlin, kjer pa so jih vpričo ameriškega visokega komisarja in Schumana pogostili. Acheson je na tiskovni konferenci dejal, da je tudi nacizem včasih prirejal take stvari in da je ta vpliv onkraj železne zavese na mladino še vedno močan. »Kljub policiji je mnogo mladine vdrlo

v Zahodni Berlin, kjer je spoznala moč meščanskih svoboščin in občudovala ureditev.«

O zunanji politiki je 30. avgusta spregovoril tudi francoski zunanji minister Schuman. Predlagal je Italijo v OZN, odklanjal ustanovitev neke nemške nacionalne armade, ki bi rabila politiki nemške vlade, bil pa je za skupno evropsko armado pod mešanim generalnim štabom, s skupnim proračunom, s kontingenti brez nacionalne avtonomije in pod vrhovnim poveljstvom NATO. Malo prej je Adenauer tolažil nemški narod, da bodo kmalu vzpostavili nemško enakopravnost v vseh življenjsko važnih vprašanjih, da so pogajanja dobro napredovala in da bo okupacijski statut zamenjala dvostranska pogodba. Dejal je, da pripravljajo tudi pogodbo o okupacijskih stroških.

Na konferenci v San Franciscu so od 4. do 8. septembra 1951 v navzočnosti delegatov 52 držav (razen sovjetskega bloka, LR Kitajske in Jugoslavije) podpisali mirovno pogodbo z Japonsko. Sovjetski delegat v OZN je ob tem izjavil, da skriva pogodba klice nove vojne, da je naperjena proti SZ in LR Kitajski in da spreminja Japonsko v vojna oporišča ZDA. Truman pa je dejal, da bo konferenca pokazala, kdo si želi miru in kdo ga hoče zavreti.

Koliko je imel Adenauer prav, je potrdila konferenca treh zahodnih zunanjih ministrov od 13. do 14. novembra 1951 v Washingtonu. Pri nemškem vprašanju so sklenili ustvariti možnosti za sodelovanje Nemčije pri obrambi Zahoda v okviru načrtovane obrambne skupnosti pod poveljstvom NATO. Toda ta integracija ne bi bila v soglasju z okupacijskim statutom, ki bi ga bilo treba spremeniti, a zavezniki bi si morali zagotoviti nekaj pravic (stacioniranje sil za obrambo, glede Berlina, vse Nemčije, mirovne pogodbe in mirne združitve Nemčije).

De Gaulle je poudaril, da se morata Francija in Nemčija najprej sporazumeti glede ovir in pritožb iz preteklosti, in to sami brez zaveznikov. Le na takem sporazumu bi lahko temeljila enotna Evropa in le tako bi bil možen avtonomni delež zahodne Nemčije pri skupni obrambi.

NATO na noben način ne sme okrniti francoske suverenosti. Za njegova oporišča na francoskih tleh morajo biti jamstva. V komandnem sistemu mora biti glavna odgovornost za operacije med Severnim morjem in Severno Afriko — francoska, ki mora biti upoštevana tudi na Bližnjem vzhodu.

NATO je na 7. zasedanju sveta v Ottawi (od 15. do 20. septembra 1951) sprejel v svoje vrste tudi Grčijo in sklenil, da bodo, ko bodo urejeni novi odnosi, sprejeli tudi Turčijo.

Ljudska skupščina NDR je poslala 15. septembra Bundestagu nov poziv, da ima nemški narod pravico vzpostaviti enotnost Nemčije in ohraniti mir. Treba je sesti za mizo in se sporazumeti o ustvaritvi enotne demokratične Nemčije s svobodnimi in demokratičnimi volitvami v nemški parlament in čimprej doseči mirovno pogodbo. To

skupno posvetovanje naj bi bilo v Berlinu, kjer bi sklepali o volitvah in o mirovni pogodbi.

Še istega dne je Grotewohl v imenu vlade NDR odklonil washingtonske sklepe treh zahodnih ministrov, Adenauer pa je trdil, da so ti sklepi velikega pomena ne samo za Nemčijo, temveč za ves svet. Grotewohl naj bi po zahtevi SZ hotel preprečiti integracijo Evrope. Še dalj je šel dr. Schumacher. Dejal je, da gre za novo varianto komunistične taktike: cilj mirovne pogodbe naj bi bila ustanovitev sovjetske Nemčije, vodstvena vloga SZ pri internacionalni kontroli Porurja in priznanje črte Odra—Nisa. Vzhodni predlog bo brez praktične vrednosti tako dolgo, dokler se ne bo SZ sama izrekla za svobodne volitve.

Povsem drugačen pa je bil odgovor šefa sovjetske nadzorne komisije v Nemčiji generala Čujkova. Dejal je, da je predlog za sklicanje skupnega nemškega posvetovanja o volitvah naletel na velik odmev, kar je znamenje rastoče demokratične moči Nemčije. Seveda to ni bilo čisto res. Župan Zahodnega Berlina je že 24. septembra izjavil, da ne bo poslal zastopnikov v Vzhodni Berlin na razpravo o skupnih volitvah. Predlagal je, naj bi bile najprej svobodne volitve v vseh berlinskih sektorjih. Tudi Adenauer se je spraševal, kaj naj bi pomenilo to posvetovanje. Ali diktat ali neskončno zavlačevanje? Nekaj drugega bi bilo posvetovanje s svobodno izvoljenimi predstavniki vzhodne cone. S temi bi se brž sporazumeli. Svetoval je natančen volilni red, od navedbe kandidatur do mednarodnega nadzora volitev.

Toda 29. septembra se je oglasilo uradno sovjetsko glasilo v vzhodni coni, da je Bundestag praktično odklonil nemško posvetovanje o nemški mirovni pogodbi in da se Adenauer noče prej posvetovati z zastopniki NDR ter da se zanaša le na kontrolo OZN. Torej: pred volitvami naj neka nevtralna komisija pod nadzorstvom OZN ugotovi v vseh okupacijskih conah, če so svobodne volitve sploh možne. Nato naj bi bile volitve po zahodnih merilih, a znano je, da tam nočejo enotne demokratične Nemčije — zato tudi ne demokratičnih volitev — ker hočejo Zahodno Nemčijo pritegniti v agresivni NATO.

To je zbudilo burno razpravo. Namestnik ministrskega predsednika NDR je postavil Adenauerju v čudnem žargonu vrsto provokativnih, pa tudi upravičenih vprašanj, zlasti o tem, kakšna zagotovila je dal zaveznikom. Zakaj nenehno trdi, da Sovjetska zveza neprestano grozi z napadom, a ZDA na Koreji ne umaknejo svojih sil? Tudi s Filipinov ne, preprečujejo vključitev Formoze v LR Kitajsko, ustanavljajo NATO itd.

Adenauer na to ni odgovoril, pač pa je Grotewohlu dejal — »če sploh misli resno« — da hoče politika ZRN doseči enotnost brez aneksij na demokratični podlagi, kar čakajo zavezniki tudi od SZ. »Sicer pa naj si drugi uravnavajo življenje, kakor hočejo, mi si ga bomo na nemški način, po nemški tradiciji.«

»Naš drugi visoki cilj je mir. Evropa mora biti združena, gospodarsko in politično, a z neoboroženo Nemčijo to ni mogoče, kot tudi

ne, da bi bila združena Nemčija agresor. Vse, kar storita vlada in ljudska skupščina sovjetske cone, je na ukaz Moskve, ta pa noče vključiti NDR v evropsko skupnost. Schuman je 6. oktobra poudaril, da je nesmiselno govoriti o enotni Nemčiji, dokler zavezniki ne poskrbijo za ustrezne razmere.

Ljudska skupščina NDR je 10. oktobra izglasovala izjavo o enotnosti Nemčije in mirovni pogodbi. Najprej naj bi na skupnem nemškem posvetovanju rešili dvoje vprašanj: o svobodnih vsenemških volitvah v narodno skupščino in o nemški mirovni pogodbi. Ker Bundestag v to ni privolil, je ljudska skupščina ponovno pričakovala na oba predloga jasen odgovor. Trije zahodni visoki komisarji so se 15. oktobra strinjali z volitvami, a pod varnostnimi pogoji, ki naj bi jih postavila OZN. Adenauer pa je odgovoril, naj SZ pred OZN dokaže, da je za tajne, resnične in svobodne volitve v vsej Nemčiji in da si želi enotnost Nemčije in svobodo.

Bela hiša je 4. oktobra sporočila novico o eksploziji nove atomske bombe v SZ. Stalin je o tem dal intervju za Pravdo.

V: Kaj mislite o vznemirjenju tujega tiska spričo te eksplozije?
O: Naredili smo poskus in jih bomo še delali, da bi obvarovali deželo pred napadi angloameriškega agresivnega bloka.
V: Ali so ZDA s tem ogrožene?
O: Ne. SZ je proti uporabi atomske bombe in proti njenemu izdelovanju. Delamo jih le zato, da bi nastopili proti agresorju polno oboroženi. Če ZDA ne mislijo uporabiti atomske bombe proti nam, čemu vznemirjenje? ZDA bi rade terorizirale druge dežele, toda zakaj?
V: Kako je z mednarodnim nadzorstvom nad atomskim orožjem?
O: SZ je za prepoved uporabe in produkcije. Poteguje se za budno mednarodno kontrolo. Tudi ZDA govorijo o kontroli, a ne o tem, da bi prenehali izdelovati orožje. Bombe je treba uporabiti le v civilne in miroljubne namene. Kot Zahod je tudi SZ za izdelavo atomske bombe vse dotlej, dokler ima dežela za to surovine.

K temu je Truman pripomnil, da je ob izpopolnjevanju obrambe vojna vedno manj verjetna. To naj bi prepričalo sovjetske voditelje, da je miroljubno sožitje v njihovem interesu in da se bodo držali pogodbe, ki jo bodo sklenili. »Pripravljeni smo se vsak hip pogajati s SZ v okviru OZN, da bi uredili problem razorožitve in zavarovali mir.«

Attlee je moral 19. septembra 1951 zaradi premajhne večine napovedati volitve za 25. oktober. Churchill je brž izjavil, naj ljudstvo odloča, da se ne bo dalo več begati »z razredno-bojnimi in doktrinarnimi prevarami«. Britansko ljudstvo naj voli vlado, ki bo poskušala storiti vse, da bo rešila številne probleme doma in v tujini.

Toda Churchill je bil že tako star in tudi starčevsko trmast, da ni več vedel, da kolesa zgodovine ni mogoče zaobrniti. Volilni razglas

konservativcev je 22. septembra objavil, da je ljudstvo proti doktrinarnemu socializmu in da je nacionalizacija udarila v prazno. Črtati morajo nepotrebne izdatke in poenostaviti vlado (kar so imeli prav). Nova blaginja naj ne bi vodila v revščino, zvišati je treba nacionalno produkcijo, obdržati polno zaposlitev itd. V zunanji politiki naj bi skrbeli za napredek imperija in britanske skupnosti, dosegli naj bi enotnost angleško govorečih narodov. Podpreti bi bilo treba oborožitveni program.

Na volitvah 25. oktobra so laburisti dobili 294 mandatov (leta 1950 — 314), konservativci pa 321 (leta 1950 — 298). Zmaga torej ni bila prepričljiva, a Churchill si je le zagotovil mandat za sestavo vlade, v katero je postavil kot svojega namestnika in zunanjega ministra Edena. Na vrhu sta bila torej ista voditelja kot med vojno, vendar oba nista bila več kos razvoju sveta. Imperij je razpadal še naprej, vsestranska odvisnost od ZDA pa je bila vedno večja.

TASS je volitve le medlo komentirala, da so laburisti izgubili vpliv zaradi napačne politike. Obljubljali so politiko miru in prijateljskih odnosov z drugimi deželami, a podpirali so agresivno politiko ameriških monopolistov.

Vse to je bilo že res, a zakaj je Attleeju tako malo manjkalo do zmage?

Šestega novembra je Churchill objavil vladni program. Ljudstvo potrebuje nekaj let trdne vlade brez političnih strasti. Hladno vojno bi morali končati s pogajanji na najvišji ravni, vendar »na temelju moči in ne šibkosti«. Premostiti je treba razpoko med Vzhodom in Zahodom in uspeh bo že v tem, če ustvarijo novo ozračje. Nihče ne more trditi, da je tretja svetovna vojna neizbežna, finančni in gospodarski položaj v deželi pa je izredno resen. Da bi si Velika Britanija znova zagotovila staro mesto — je dejal Churchill malo kasneje — mora v prvi vrsti poskrbeti za svojo gospodarsko in finančno neodvisnost.

To je bila seveda utvara, ne pa trezna misel o srečanju na najvišji ravni. Kot je sam dejal, »ne zaradi številnih razprav«, temveč da bi uredili temeljno vprašanje — kako odstraniti razliko med Vzhodom in Zahodom. Pri razorožitvi more zbujati zaupanje že vsak stvaren načrt. Nemčijo naj bi vedno bolj vključevali v evropsko skupnost in odgovornost prenašali na Nemce same, predvsem pa bi morali odpraviti nemško-francoska nasprotja.

O pravkar nastalem sporu z Iranom (nafta) je dejal, da ga je treba rešiti po mirni poti, s pogajanji. Perzijsko gospodarstvo bi zašlo v gospodarsko krizo tudi brez nafte, potegoval pa se je za pravično delitev dobička med Iranci in tistimi, ki so imeli delež pri razvoju naftne industrije.

Vlada ZRN je 30. oktobra pripravila zakonski predlog o skupnih nemških volitvah za konstituanto, 2. novembra pa ljudska skupščina NDR svojega, katerega je bila pripravljena predložiti na skupnem po-

svetovanju; Pieck je na posvetovanje povabil predsednika ZRN Heussa, ta pa je povabilo odklonil.

Tretjega novembra so objavili vsebino pogajanj med Adenauerjem in tremi zahodnimi visokimi komisarji. Ameriške zahteve do nemške politike so bile: 1. Nemčija si ima sama pravico vladati v svobodi; zato naj bi okupacijo končali, zavezniške sile pa bodo še ostale za obrambo; 2. v sedanjih razmerah Nemčija ne more biti brez varstva pred agresijo; pomoč pri tem prispeva tudi k lastni obrambi; 3. najboljša pot bi bila, da Nemčijo pritegnejo v obrambni sistem NATO v okviru evropskih obrambnih sil; 4. v nadaljnjem razvoju evropske integracije morajo poiskati poti za združitev Nemčije na temelju skupnih in svobodnih volitev.

Dr. Schumacher je k temu pripomnil, da bi bilo boljše, če bi se Adenauer pogajal z nemškim narodom kot pa z visokimi komisarji, saj ti niso sestavni del ne nemške ustave ne nemške države.

Adenauerjev predlog OZN je plenum 5. novembra sprejel kot nujno stvar za prihodnjo sejo (da mednarodna komisija pod nadzorstvom OZN ugotovi v vsej Nemčiji in Berlinu možnosti za zares svobodne volitve). Grotewohl pa je pripomnil, da hočejo Nemci svoje zadeve urejati sami, ker so doslej okupacijske sile nasprotovale vsakemu pametnemu predlogu NDR. »Smo za skupno posvetovanje o nemški enotnosti in mirovni pogodbi. Vprašanja skupnih volitev ne more urejati sklep OZN. Vlada NDR je sicer za to, da bi ugotovili možnosti volitev, vendar naj bi sestavili komisijo iz zastopnikov obeh Nemčij in pod vodstvom štirih velesil.«

Predsednik Heuss je odločno odklonil vse razprave »na taki ravni« in predlog o komisiji, ki bi bila le neke vrste obnovitev zavezniškega nadzornega sveta.

ZRN se je že čutila močno. Na konferenci treh zunanjih ministrov z Adenauerjem so 22. novembra v Parizu sklenili, naj bi okupacijske sile v Nemčiji še obdržali in da naj bi varovale tudi same sebe. Pridržale so si le pravico do Berlina in vseh skupnih nemških zadev, kajti k svobodnemu svetu sodita tudi ZRN in Berlin. Skleniti bi bilo treba mirovno pogodbo, končno urediti meje, pomagati k nemški enotnosti in svobodnim volitvam v vsej Nemčiji in Berlinu.

Adenauer je po konferenci povedal, da so trije zunanji ministri načeloma privolili v splošno pogodbo (še ne objavljeno), ki bi odpravila ustanovo visokih komisarjev in jo nadomestila s svetom veleposlanikov. Po tej pogodbi bi dobila vlada ZRN pravico sklepati trgovinske pogodbe in odpravili naj bi vse gospodarske omejitve. Dobila bi nadzorstvo nad lastno trgovino, na mirovni konferenci pa bi Nemčija enakopravno sodelovala. Adenauer je upal, da bodo vse pogodbe, ki naj nadomestijo okupacijski statut, podpisali že konec leta. Ni pa bilo še jasno, kdo bo prevzel okupacijske stroške za zavezniške in nemške sile in ali bo ZRN postala članica NATO. Sklepali bi lahko,

da bo Nemčija prišla v evropsko armado, vprašanja Berlina pa generalna pogodba ni zajela.

Adenauer je v začetku decembra uradno obiskal London. Na koncu je izjavil, da je šlo za navezavo dobrega ozračja, in vesel je bil prijaznega sprejema. »Naj pride kar hoče, Nemčija bo ostala na strani Zahoda. Z generalno pogodbo s tremi velesilami bo mogla ZRN svobodno nastopati in se ne bo odrekla svetu onkraj črte Odre—Nisa.«

Visoki komisar ZDA za Nemčijo je 17. decembra »z vso resnostjo« dejal, da se mora v šestih mesecih odločiti tudi o prihodnosti Evrope in o njenih odnosih z ZDA. Štirje vzroki naj bi bili, zakaj morajo ustvariti evropsko skupnost: ker bodo le tako ohranili mir v Evropi, ker morejo narodi le v Evropi doseči višji življenjski standard, ker noben evropski narod ni sam tako močan, da bi bil kos totalitarističnemu pritisku Kremlja, in ker ga bodo zato ZDA podpirale.

Osemnajstega decembra sta bila na uradnem obisku v Parizu Churchill in Eden. Strinjali so se v vseh pogledih kako doseči večjo enotnost Evrope. Velika Britanija naj bi obdržala na celini svoje enote in britanska vlada naj bi se čim tesneje vključila v evropsko obrambno skupnost.

Francoski parlament je 29. oktobra obširno razpravljal o Indokini. V Laosu je bilo malo vstajnikov, v Kambodži okrog 2000, v Vietnamu pa gverila in vietminska vojska, ki sta obvladovali vso deželo, razen večjih mest in pristanišč. Francija bi potrebovala 400 000 mož, da bi obvladala položaj v deželi, a jih je imela le 150 000 in nobenega zaveznika. Narod je jemal vietnamsko vlado za izdajalsko, ker jo je postavila Francija. Cesar Bao Dai je imel s privoljenjem Francije dvajsetkrat večjo civilno listo kot Truman, v glavnem je čas preživljal na lovu, se vozil z jahto, ali pa živel v Cannesu.

Ko je francoski parlament sprejemal proračun za Indokino (326 milijard frankov), je francoski ekspedicijski korpus štel 173 000 mož in 60 000 pomožnih sil, vladna vietnamska vojska pa 106 000 mož. Med splošno proračunsko razpravo 30. januarja 1952 je radikalec Mendès-France dejal, da v Evropi ne bo prave obrambe, dokler bo Francija pošljala za žrtve v Indokino ves oficirski kader. Indokina stane Francijo vsako leto 500 milijard frankov, kar pomeni inflacijo, revščino in komunistično hujskanje.

Na kongresu de Gaullovega gibanja novembra 1951 je general dejal, da vstopa Francija v NATO le s polno suverenostjo. »Francozi ne bodo podložniki ZDA, če jim ta pošilja orožje. Tudi evropska armada je nevarnost za francosko suverenost. Ker Evropa še ni suverena enota, bo ta armada podrejena Amerikancem. Francija svoje armade ne sme izgubiti. Ideja evropske armade pomeni, da bo francoska vojska le dim, to pa bi pomenilo nastanek nemške armade brez vsakega jamstva za Francijo. Zakaj bi morala od vseh velesil le Francija izgubiti svojo vojsko? Naj se izoblikuje evropska federacija, v kateri bodo armade

druga poleg druge.« Zahteval je tudi vlado, ki ne bo odvisna od strank, temveč od šefa države.

Ljudska skupščina NDR je 3. januarja 1952 sprejela volilni zakon za vsenemške volitve, Bundestag pa je ratificiral Schumanov načrt. O volilnem zakonu NDR je vlada ZRN izjavila, da oblastniki sovjetske cone nočejo demokratičnih volitev. Ulbricht je »pred vsem nemškim narodom in vsemi miroljubnimi silami« obtožil Adenauerja, da pripravlja z zastopniki treh velesil in visokimi komisarji »generalno vojno pogodbo«. Ta naj bi s svojimi zasužnjevalnimi pogoji še presegla okupacijski statut in izročala nemške sile za topovsko hrano vsemu svetu. Ulbricht je napovedal tudi boj ustvarjanju nemške armade in izrazil upanje, da se vpoklicani ne bodo odzvali.

Toda spor med Francijo in ZRN zaradi Posarja je še trajal in Adenauer je 4. februarja 1952 izjavil, da ne bo podpisal generalne pogodbe in sporazumov o evropski obrambni skupnosti, dokler ne bo zadoščeno nemškim težnjam po Posarju, in da ZRN tudi ni treba vstopiti v NATO. Acheson je še istega dne sporočil Schumanu, naj ne zavlačuje vprašanja Posarja, da ne bi pri uresničevanju evropske armade nastale kake nove težave. Enako je sporočil tudi Adenauerju.

New York Times je takoj zapisal, da prihaja čas, ko vlada v Washingtonu spreminja politiko do Nemčije. »Nihče si ne bi nikoli mislil, da je Nemčija in ne Francija naša najzvestejša zaveznica. Prijateljstvo s Francijo je za nas nujnost in svoje stališče moramo jasno povedati.«

Zunanje ministrstvo v Bonnu je moralo Adenauerjevo izjavo demantirati in izjaviti, da gre samo za to, da je Adenauer poudaril težave, ki so nastale v zadnjih tednih. Sledil je tudi odgovor francoske vlade, da ni imela namena znova precizirati svojega stališča do Posarja. Francoski tisk je označil Adenauerjevo izjavo kot pritisk in ultimat in je dvomil o resničnosti bonskega demantija.

Šestega februarja 1952 je objavila francoska vlada načelno stališče do evropske armade in NATO. Ravnotežje vojaških sil brez podpore Nemčije ni možno. Izključiti Nemčijo iz vsakega vojaškega prispevka bi pomenilo, da bi lahko ta država uporabila vse svoje vire za obvladanje svetovne trgovine. Plevenov načrt (o evropski armadi) daje zagotovila proti ponovnemu oživljenju nemškega militarizma. Ta jamstva onemogočajo nastanek nemške nacionalne vojske s skupnim oborožitvenim programom, skupnim proračunom in skupno razdelitvijo vojaških sil. Nacionalni kontingenti v evropski armadi ne bodo imeli nobene avtonomije in so odvisni od višjih štabov, ki so evropski. Nemčija ne bo imela lastnega generalnega štaba in vojnega ministrstva. Vse to bo nadomeščal nekakšen komisariat, ki bo najvažnejši organ skupnosti. Ker pa Nemčija ni v NATO, so se odnosi med evropsko armado in atlantskim paktom zelo zapletli.

Vlada NDR (in seveda tudi SZ) je 13. februarja le uvidela, da se akcija za volitve ne premakne nikamor. Zato je štirim velesilam predlagala sklenitev mirovne pogodbe, o čemer govori tudi potsdamski

sporazum. A vlada ZRN je bila takoj proti, češ da to ne bo nikomur koristilo, vlada SZ pa je obljubila storiti vse, da bi do mirovne pogodbe prišlo.

O odnosih Nemčije do evropske obrambne skupnosti in NATO naj bi sklepala londonska konferenca treh zunanjih ministrov z Adenauerjem od 17. do 19. februarja 1952. Konferenco je Adenauer komentiral tako, da so dosegli nemško enakopravnost. To seveda ni bilo res, kajti ostala je še vrsta nerešenih francosko-nemških vprašanj, ki jih ni bilo mogoče urediti samo s političnimi razgovori.

Na 9. zasedanju sveta NATO, ki je trajalo od 20. do 25. februarja v Lisboni, so ugotovili, da je v NATO 14 članic, in znova so poudarili njegove cilje: mir, vsaka članica brani svojo deželo, NATO pa bo s svojimi silami podprl evropsko armado. Glede odnosov evropske obrambne skupnosti in NATO pa so opozorili, da sta to dve organizaciji z enakimi cilji in med seboj povezani. Obe si med seboj jamčita in obe zagotavljata obstoj ZRN.

Končno je tudi vlada ZRN privolila v sklenitev mirovne pogodbe, a poprej je zahtevala svobodno izvoljeno skupno nemško vlado, če bo to sprejela SZ. Tudi to se ni nikamor premaknilo.

Januarja 1952 je Churchill obiskal ZDA in Kanado. Trumanu je obljubil oporišča v Veliki Britaniji, oba pa sta bila za miren razvoj na Srednjem vzhodu in za rešitev iranske naftne krize.

V Kanadi je Churchill ponovil, da bi se Evropa in evropska armada (vključno z nemško) morali združiti, a je takoj pristavil, da bi sile Velike Britanije ne postale sestavni del federalne Evrope in da se britanska armada, ki je na kontinentu in nenehno raste, ne bi spojila z evropsko armado tako, da bi izgubila svojo individualnost. »Velika Britanija si bo svoje življenjske potrebščine zaslužila sama in ne bo živela na stroške svojih prijateljev in sorodnikov.«

Truman je v poslanici kongresu 9. januarja 1952 naznanil, da bo leto 1952 v obrambnih naporih odločilno za ves svobodni svet. Posebej je poudaril pomoč prijateljem v Evropi pri ustvarjanju njihove vojske, kar naj bi imelo vso prioriteto.

Ko se je Churchill vrnil iz Kanade v ZDA, je imel 18. januarja velik govor pred kongresom. Takoj na začetku je dejal, da ni prišel prosit denarja, da bi boljše živeli, kajti »naš življenjski standard je naša stvar«. Prišel ni prosit zlata, temveč jeklo in oborožitev. Posojilo ZDA, ki je bilo dano Veliki Britaniji po vojni (4 milijarde šterlingov) v korist drugim, je vrnjeno. »Prejšnji sovražniki so postali zavezniki, premagani narodi so osvobojeni, osvobojeni pa so postali sužnji komunizma. Rusija je — ne po krivdi Zahoda — postala sovražnica in njena tiranija in sovraštvo sta nevarnejša kot tisto, kar smo porazili. Spor z Egiptom zaradi plovbe po Sueškem prekopu bo kmalu internacionalen in bilo bi dobro, da bi zavezniki (ZDA, Francija) poslali tja vsaj majhne sile, saj grozi na Srednjem vzhodu enaka nevarnost kot na Koreji.«

Nič drugače ni mislil njegov namestnik Eden. V začetku marca je izjavil, da zahteva SZ popolno podreditev Nemčije, čemur bi sledile Francija, Italija in vsa Zahodna Evropa. Toda, kaj bi bilo, če bi ZDA potegnila obrambno črto na Renu in bi tako postala vsa Nemčija do železne zavese bojno prizorišče, podobno kot Koreja?

V tem času je vlada NDR pritiskala na vlado ZRN (izklopitev električne energije iz vzhodne cone in Berlina) in terjala, naj odkrito pove, ali je za pospešitev mirovne pogodbe ali ni. Adenauer in Schuman sta pritisnila — kot posreden odgovor — na visoke komisarje, naj pogodbo pospešijo.

Končno se je le oglasila sovjetska vlada in 10. marca poslala noto trem zahodnim zunanjim ministrom s predlogom za mirovno konferenco. V noti je pisalo, da je minilo že 7 let, a da pogodbe še ni. Zato pošilja osnutek pogodbe in prosi za hiter odgovor.

V političnem delu osnutka poudarjajo enotno in demokratično nemško državo, umik okupacijskih sil leto dni po sklepu pogodbe, demokratične pravice vseh, odpravo vseh miru sovražnih organizacij in prepoved koalicije proti katerikoli državi. V zvezi z nemškim ozemljem osnutek omenja meje v duhu potsdamske pogodbe, členi o gospodarstvu ne omejujejo dviga standarda, členi o vojski pa predvidevajo lastne nemške sile, zlasti za obrambo, kot tudi za izdelavo orožja in streliva. Predvidevajo tudi sprejem v OZN.

Vlada ZRN je takoj izjavila, da je ta predlog »političen dogodek zadnjih mesecev«, ker se je SZ končno le oglasila k besedi. Predlog ne diktira miru, temveč pogajanja, za to pa bi potrebovali vsenemško vlado, a predlog ne omenja volitev. Zato bi se morali najprej štirje sporazumeti o svobodnih vsenemških volitvah pod mednarodnim nadzorstvom, izvoljeni parlament pa naj bi sestavil odgovorno vlado. Vedeti bi tudi morali, da se Nemčija ne bo odpovedala ozemlju, ki je nesporno nemško. In to bo najvažnejša naloga konference.

Štirinajstega marca se je oglasila k sovjetskemu predlogu vlada NDR. Poudarila je, naj bodo pravna podlaga mirovne pogodbe le potsdamski sklepi in nobena pogodba, ki jo je sklenil Adenauer (na primer Schumanov načrt), in da so najkrajša pot do nemške enotnosti volitve v konstituanto. Pri ozemeljskih vprašanjih so odločilni potsdamski sklepi, meja Odra—Nisa je s Poljsko že urejena, nikjer pa ni v teh sklepih omenjenega Posarja; njegova odcepitev je brezpravna in to ozemlje je sestavni del Nemčije. K drugim členom predloga vlada ni imela pripomb.

Adenauer je 16. marca zastavil sovjetski vladi troje vprašanj: 1. Kako si predstavlja sestavitev skupne nemške vlade, saj je to možno po veljavni ustavi ZRN le z volitvami? 2. Kako naj bi uredili problem območja onkraj črte Odra—Nisa? 3. Kaj misli sovjetska vlada o nemški (lastni) oborožitvi, kajti od 1945. je vojna tehnika tako napredovala, da se Nemčija sama ne more oborožiti? Vsekakor je to zadnje vprašanje najbolj zanimivo.

Tri zahodne velesile so na sovjetsko pobudo 25. marca odgovorile, da mora biti nemška vlada izvoljena in — če je mogoče — bodo postavili svojo komisijo tudi v sovjetski coni. Dokler teh volitev ni, nima smisla razpravljati o podrobnostih osnutka.

Adenauer je na sovjetsko noto odgovoril 23. marca v obliki intervjuja, da hoče SZ po eni strani vplivati na nemški nacionalizem, po drugi strani pa ovira integracijo Evrope in ustvaritev evropske skupnosti. Le kdaj bo prišel čas za resna pogajanja s SZ? Tudi Schuman je imel vrsto pripomb, odločno pa je odklonil priznanje nemške oborožitve, čeprav ima SZ v mislih le defenzivno armado.

Na noto zahodnih velesil je odgovoril Višinski, da ima sovjetska vlada volilno komisijo OZN za ilegalno in da je ne more podpirati. Vendar je SZ za čimprejšnje volitve v vsej Nemčiji za vsenemško vlado, a volitve naj izpeljeta obe vladi ob sodelovanju z okupacijskimi oblastmi. Za črto Odra—Nisa so dali zahodni privolitev, zato o tem na mirovnih pogajanjih ne bodo razpravljali (!). Acheson je samo vprašal, če bo tudi o tem tekla sedemletna debata kot o avstrijski državni pogodbi. Stvar se ni premaknila nikamor. Vsak je zagovarjal svoje trditve.

Francoski minister za pridružene države in Indokino je 12. marca izjavil, da se Indokina drži, da pa je vse v rokah Pariza in njegove odločnosti. Dežela je tako tesno povezana s Francijo, da se ji ta ne more odpovedati. Bojevitost narodov teh treh indokitajskih držav je odvisna od jasne izjave Francije, da jih bo branila za vsako ceno. Čas za pogajanje s Ho Ši Minhom še ni prišel. »Tako velika dežela, kot je Francija, mora prevzete dolžnosti izpolniti, da obdržimo ne samo zaupanje vse francoske unije, temveč tudi svojih zaveznikov.«

Leto 1952 je bilo volilno leto za predsednika ZDA. Kandidatov je bilo kar precej (Eisenhower, Taft, MacArthur in drugi). Truman je 29. marca izjavil, da ne bo kandidiral, in močno je prijel izolacioniste, da je za zatrtje komunizma potreben denar in ne samo besedičenje.

V začetku aprila je imel Stalin svoj znani intervju s petdesetimi ameriškimi časnikarji.

V.: Ali je tretja svetovna vojna danes bliže kot pred dvema ali pred tremi leti?
O.: Ne.
V.: Ali bi bil sestanek šefov velesil koristen?
O.: Morebiti.
V.: Ali je današnji položaj ugoden za združitev Nemčije?
O.: Da.
V.: Kako bi bilo možno sožitje kapitalizma in socializma?
O.: Če je na obeh straneh čutiti željo po sodelovanju in pripravljenost izpolniti sprejete obveze. Držati se je treba načela enakosti in nevmešavanja v notranje razmere.

K tem vprašanjem in odgovorom ne more biti pripomb. Toda nerešeni sta ostali vsaj dve vprašanji, načelo enakosti in nevmešavanje v notranje zadeve. To sta bili globoki moralni vprašanji, ki ju svet še danes ni rešil. Misel o sožitju različnih gospodarskih in družbenih sistemov ni nekaj novega in so jo že večkrat poskušali uresničiti. Tistikrat tudi na veliki mednarodni konferenci v Moskvi, kjer se je zbralo 471 delegatov iz 49 držav. Med drugim so zahtevali odpravo umetnih trgovinskih ovir, skrb za manj razvite dežele, možnosti za več osebnih stikov itd.

Na sestanek šefov držav, kjer bi končno prišlo do nemške enotnosti, sta privolila Churchill in kasneje tudi Adenauer. Srečanje je podprla še velika aprilska akcija nemških socialdemokratov in laburistov.

Devetega maja 1952 so v Parizu parafirali Plevenov načrt (evropska obrambna skupnost — evropska armada) Francija, ZRN, Italija in Beneluks. Pogodba obsega vojaški in finančni protokol, defenzivne cilje in sodelovanje v NATO. Potreba jo je bilo še ratificirati v parlamentih. Vlada ZRN je trdila, da jo bo podpisala še tisti mesec in da bo dala v evropsko armado četrt milijona vojakov.

PLEVENOV NAČRT, GENERALNA POGODBA, POGODBA O EVROPSKI OBRAMBNI SKUPNOSTI

Toda podpis generalne pogodbe je delal v ZRN velike težave. Tako je v Essnu prišlo 10. maja do velikih mladinskih demonstracij (več kot 30 000). Ker so demonstranti začeli streljati, je policija odgovorila in bil je eden mrtev in trije ranjeni. V NDR je nastalo veliko razburjenje, Grotewohl pa je spričo nastajanja »nove imperialistične agresorske armade« zahteval ustanovitev vojske tudi v NDR. Pieck je k dogodkom v Essnu dejal, da je bil to napad na karavano mladih in da kliče prelita kri k skupnemu boju vseh miroljubnih Nemcev.

Zahodne velesile so 12. maja odgovorile SZ, da so se pripravljene pogajati o enotni Nemčiji le, če sovjetska vlada pogajanj ne bo zavlačevala. Ponovile so tudi predlog, da bi ustanovili komisijo OZN, ki naj bi ugotovila možnosti za svobodne volitve v vsej Nemčiji. Ko bi pripravila poročilo, naj bi se sestali štirje zunanji ministri, ki bi čimprej določili volitve, skupna nemška vlada pa naj bi imela do uveljavitve mirovne pogodbe svobodo delovanja.

Bundestag je 16. maja odklonil predlog socialdemokratov, da se razprava o generalni ali nemški pogodbi ne bi začela (183 : 148). Toda kljub protestom SZ so 26. maja 1952 trije zahodni zunanji ministri in Adenauer v Bonnu podpisali generalno pogodbo, v kateri so si tri zahodne velesile obdržale »posebne pravice«. Berlin je dobil nov statut, a ZRN je morala vsak mesec plačevati »obrambne stroške«, okoli 850 milijonov mark. Potrebna je bila še ratifikacija.

Dan zatem je šest zunanjih ministrov Plevenovega načrta v Parizu vpričo Adenauerja in Edena podpisalo pogodbo o evropski obrambni skupnosti, ki je imela skupno vrhovno poveljstvo in sedež v NATO.

To je bila nova nadnacionalna organizacija z lastnim ministrskim svetom, skupščino itd.

Vlada NDR se je na to in na generalno pogodbo najprej odzvala s strogo zaporo demarkacijske črte med obema Nemčijama (5 km globoka zaprta cona, trojni varnostni obroč, za ilegalen prehod v zahodno cono je veljala smrtna kazen, ustavili so promet sovjetska cona—Zahodni Berlin itd.). Trije visoki komisarji so dvakrat protestirali pri Čujkovu, a zaman. Ulbricht je v Leipzigu govoril mladim, naj prebivalci Zahodne Nemčije sami odločijo o svoji usodi in strmoglavijo Adenauerjevo tiranijo, mladina pa naj vstopi v službo domovine.

Schumacher je svaril pred ratifikacijo generalne pogodbe in pogodbe o evropski obrambni skupnosti; nobena ne prinaša nemške enakopravnosti, pač pa povzroča težke politične in gospodarske posledice. Okupacijske sile bodo imele oblast še naprej. Socialdemokratska stranka bo pozvala ljudstvo, naj spregovori.

Acheson je trdil nasprotno, da je konec okupacije Zahodne Nemčije, izjema da je le Berlin, kjer morajo okupacijske sile ostati (v ostali Zahodni Nemčiji le za obrambo). Dejal je, da bo nemška nacionalna armada v sestavi evropske obrambne skupnosti in da bodo vojaki v uniformah evropske armade, vendar da je evropska obrambna skupnost »več kot evropska armada«.

Tudi de Gaulle je k obema pogodbama povedal svoje. »ZRN si je pridobila pravice brez povračilnih uslug in se lahko spusti tudi v vojne avanture. Kako naj postavi Francija svojo armado (v evropski armadi) ob stran premagane Italije in Nemčije, svoje može, orožje in denar? To je ponižanje. Nemčija pa uživa glas, da nima nobene vojske, a jo hkrati ustvarja. Francija je edina od vseh velikih narodov svojo armado danes izgubila. Poleg tega naj bi kot edina od okupacijskih sil Zahodne Nemčije prevzela še okupacijske stroške. To bo vodilo do tega, da bo Francija umaknila svoje sile z Rena, Velika Britanija in ZDA pa bodo imele svoje sile v Nemčiji. In naposled Francija ne bi smela brez dovoljenja ameriškega vrhovnega komandanta poslati prek morja niti svojih enot, določenih za tako imenovano evropsko armado. Francija bi tako postala protektorat in bi bila najmanj zaščitena. Sile, ki jih morejo Amerikanci in Britanci nameniti za obrambo Evrope, ustrezajo komaj desetini tistih, ki jih zmore poslati SZ. Francija bi se v raznarodeni armadi izgubila. Francoski politiki morajo voditi svojo politiko in se ne klanjati politiki drugih. Francija mora imeti svojo vojsko vseh treh rodov. Svoja oporišča lahko odstopi atlantskim zaveznikom le v okviru kake organizacije, ki bi Francijo zares vključevala in varovala njene pravice.«

V Franciji so izbruhnile hude demonstracije. Eisenhowerja so kot kandidata za predsednika ZDA razrešili dolžnosti vrhovnega komandanta NATO in Truman je imenoval novega, nam že znanega generala Ridgwaya. Ko je ta prišel v Pariz, so se začele demonstracije v

vseh velikih francoskih mestih, zlasti še v glavnem. Veliko policistov je bilo ranjenih, čez 700 komunistov pa so zaprli zaradi »atentata na varnost republike«, med njimi tudi Duclosa, češ da so v njegovem avtomobilu našli revolver in radijski oddajnik. Toda orožje je bilo last spremljevalca, aparat je bil le sprejemnik, Duclos pa je užival poslansko imuniteto.

Zaradi Duclosove aretacije, pa tudi zaradi kršitve pravic delavcev in demokracije, so komunistični sindikati objavili stavko. Splošna stavka, ki so jo razglasili levi sindikati za vso Francijo, se ni posrečila, ker niso bili enotni.

L'Humanité je 16. junija objavil Duclosovo pismo preiskovalnemu sodniku, da so mu ob aretaciji odvzeli aktovko in da so v njej našli načrt Pariza, ki naj bi rabil za demonstracije. V pismu je rečeno, da to spominja na inscenacijo pri požigu Reichstaga (1933), kjer so med akti Dimitrova prav tako našli načrt Berlina.

Predsedniku parlamenta je Duclos napisal, naj osebno interpelira pri predsedniku vlade zaradi kršenja ustave, saj so zaprli poslanca opozicije. Predsednik je odgovoril, da je to trenutno nemogoče, da pa bo na to opozoril imunitetno komisijo. V začetku julija so Duclosa le izpustili, v zaporu pa je ostal glavni urednik L'Humanitéja, ker ni užival poslanske imunitete.

Adenauer je 16. junija protestiral proti terorju na demarkacijski črti, kar so storili tudi trije zahodni komisarji, a general Čujkov je odgovoril, da je vlada NDR storila le svojo dolžnost in da je obrambna črta potrebna zaradi separatne generalne pogodbe, zaradi vohunstva, terorizma itd. Vlada NDR je nadzorstvo nad črto samo še okrepila.

Na konventu republikanske stranke ZDA so od 7. do 11. julija 1952 govorili vsi njeni predsedniški kandidati. Sprejeli so volilni program, da hoče stranka doseči pravičen mir. Zahtevali so, da iz zveznih ustanov odstranijo vse nevarne ljudi, zlasti iz zunanjega ministrstva, in postavijo ljudi z živahnimi pobudami. Do Zahodne Evrope naj bi imeli prijateljske odnose brez imperialističnih namenov in podprli naj bi kolektivne obrambne sile proti SZ. Za kandidata je bil izvoljen general Eisenhower (595 glasov), senator Taft je dobil 500 glasov, general MacArthur 10, za podpredsedniškega kandidata pa so imenovali Richarda Nixona.

Tudi konvent demokratske stranke 25. julija v Chicagu je bil v svojem programu za časten mir, za preprečitev nove svetovne vojne, za močne obrambne sile ZDA vseh treh rodov vojske in za močne zaveznike. Za kandidata so izvolili Stevensona.

Oba kandidata, Eisenhower in Stevenson, sta 28. avgusta govorila na kongresu vojnih veteranov v New Yorku. Eisenhower je poudaril, da se morajo ZDA otresti strahu in histerije pred sovjetsko agresijo, čeprav je ta zasužnjila 17 držav in čeprav sovjetska propaganda povsod seje sovraštvo proti Ameriki. Prepričan je bil, da SZ ne bo

naredila »usodne napake«, tako kot Nemčija in Japonska pred drugo svetovno vojno, ko sta napadli brez dovolj vojaških in industrijskih sil; tudi SZ namreč tega nima dovolj. Kremlju naj bi »z ledeno mrzlo odločnostjo« povedali, da ZDA ne bodo mirovale, dokler ne bodo agresivne komunistične poplave potisnili za njene meje. Prišel bo dan, ko bodo mogli narodi živeti v polni svobodi.

V začetku julija 1952 je v Bundestagu stekla prva faza razprave o generalni pogodbi in Plevenovem načrtu. V imenu vlade je Adenauer izjavil, da so tri možnosti: priključitev na Zahod ali Vzhod, nevtralizacija Nemčije ali pa začeti vsa pogajanja znova. Opozicija socialdemokratov je trdila, da je treba odpraviti celoten okupacijski režim, kajti okupacijske sile imajo v Nemčiji velike pravice, niso pa obvezane z ničemer. ZRN še sedaj ni dovoljen vstop v NATO.

Za Veliko Britanijo so se v drugi polovici julija 1952 začeli v Egiptu zelo nevarni dogodki, ki sta jih spočetka Churchill in Eden podcenjevala. V oficirskem klubu v Kairu so že dalj časa razpravljali o naravnost neverjetnih korupcijskih aferah. Proti korupciji je še posebej nastopal general Mohammed Nagib, ki je imel vso podporo zlasti med mladimi oficirji. Ker so stvari postajale nevarne, ga je kralj Faruk prestavil v zgornji Egipt, a dogodki so 23. julija že tako dozoreli, da je Nagib izvedel udar, se razglasil za vrhovnega komandanta in dal zapreti glavne nasprotnike. Poudaril je, da sta korumpirana vlada in korupcija nasploh krivi za poraz v palestinski vojni in da bodo krive kaznovali zaradi izdaje. Nagib je sestavil začasno vlado in je izjavil, da hoče vojska ustavni red itd. Majhna ovira je bil še kralj; Nagib ga je dal v palači v Aleksandriji obkoliti in je ultimativno zahteval, da odstopi v korist prestolonaslednika ter da takoj zapusti deželo. Kralj se je zatekel v Italijo.

NAGIBOV DRŽAVNI UDAR V EGIPTU (23. JULIJA 1952)

Egipt je zaenkrat še ostal monarhija z regentskim svetom. Eden je 28. julija dejal pred spodnjim domom, da se britanska vlada ne bo vmešavala v egiptovske notranje razmere, za varstvo britanskih državljanov v Egiptu pa so okrepili britansko vojsko.

Avgusta je armada odstranjevala egiptovske korupcionaše iz političnega in gospodarskega življenja, uvedla je razne davčne reforme, pa agrarno reformo, a sredi avgusta je prišlo do krvavih nemirov med tekstilnimi delavci v Aleksandriji in razglasili so naglo sodišče. Nagib je takoj izjavil, da so nemire organizirali od zunaj.

Ni povedal, od kod, vendar tega ne bi bilo pretežko uganiti, kajti za Egipt sta se zanimali le dve velesili, čeprav je ena od njiju še poskušala ostati neopazna. V začetku septembra je zaradi nesporazumov z Nagibom odstopil predsednik začasne vlade in Nagib je postavil novo iz nepolitičnih ljudi.

Ker so zahodni nenehno zavlačevali razpravljanje o predlogih SZ, je sovjetska vlada v precej ostri noti 23. avgusta 1952 zahtevala

konferenco štirih zunanjih ministrov; sestali naj bi se do oktobra s takimle dnevnim redom: priprave na mirovno pogodbo, sestavitev nemške vlade, razgovor o svobodnih volitvah in o komisiji za ugotovitev možnosti volitev ter o terminu odpoklica okupacijskih sil. Na razpravah, ki zadevajo Nemčijo nasploh, bi bili lahko navzoči tudi zastopniki obeh Nemčij.

Spričo te v noti na zadnjem mestu omenjene koncesije se je ljudska skupščina NDR lotila akcije, ki se seveda ni mogla uresničiti. Med obema Nemčijama so bile še nepremagljive ovire, med katere moramo šteti tudi pravo sovraštvo med vodilnimi na obeh straneh. Ljudska skupščina je 5. septembra pozvala nemški narod, naj aktivno podpre predloge SZ, navedene v zadnji noti, in naj prepreči ratifikacijo nemških pogodb. Predlagala je svojo delegacijo petih, ki naj bi šla v Bonn k predsedniku Bundestaga s predlogom, naj pošlje na konferenco štirih svoje zastopnike. Že drugega dne je vlada ZRN odgovorila, da je to nova šahovska poteza v hladni vojni in da ni resen poskus za pogajanja o združitvi Nemčije ter da vzhodnonemška delegacija, namenjena v Bonn, ne bo dobila vstopnega vizuma.

Končno je Adenauer — predvsem na pritisk zahodnih sil — le izjavil, da je pripravljen sprejeti delegacijo 22. septembra ob petih popoldne. Vzhodnonemška delegacija je po razburljivem potovanju prek demarkacijske črte v oklepnikih in prek zahodne cone prišla 19. septembra v Bonn, kjer je dobila pravico bivanja le za 48 ur; zahodna policija dovoljenja ni in ni hotela podaljšati. Tudi sestanek so prestavili na zgodnejši čas, kajti za 22. septembra so že najavili obisk italijanskega ministrskega predsednika de Gasperija.

Nastalo je tudi vprašanje, kdo naj delegacijo sprejme. Adenauer je svetoval predsedniku Bundestaga, naj je ne sprejme. A ta nasveta ni upošteval, da ne bi bilo videti, kot da Bundestag ne misli resno razpravljati o nemški združitvi. Na sprejemu pa ni bilo obeh podpredsednikov Bundestaga.

Delegacija ljudske skupščine NDR je predložila izjavo, naj bi se sporazumeli med obema parlamentoma in poslali na konferenco štirih delegacijo obeh, ki bi v imenu nemškega naroda v bistvu predlagala zahteve sovjetske note. Predsednik Bundestaga je obljubil, da bo izjavo predložil skupščini in vladi, na odgovor pa naj delegacija ne čaka, ker bo plenum šele čez 14 dni. Upal pa je, da ne bo ostalo samo pri besedah.

V začetku oktobra 1952 je bila v Veliki Britaniji prva eksplozija atomske bombe, od 5. do 14. oktobra pa je v Moskvi potekal XIX. kongres KPSZ (XVIII. kongres je bil marca 1939). Glavna govornika sta bila Molotov in Malenkov, oba pa sta ponavljala Stalinove misli. Tako je Molotov govoril o delitvi sveta v dva tabora, agresivnega in miroljubnega. Prvega naj bi vodile ZDA, ki so v službi monopolističnega kapi-

tala, drugega pa »po pravici vodi SZ«. »Skupaj z njo branijo mir LR Kitajska, NDR in močna antifašistična gibanja.«

Malenkov je govoril o možnosti miroljubnega sožitja med kapitalizmom in socializmom in o »nesmislu« eksporta revolucije. »Socialistični gospodarski sistem kaže iz leta v leto svojo premoč, vendar ga SZ nima namena nikomur vsiljevati, kot tudi ne svoje ideologije.«

Stalin se je na koncu zahvalil še delegacijam-gostjam in poudaril, da bi bila zmota misliti, da KPSZ — čeprav je močna — ne potrebuje pomoči. Potrebovala jo bo vedno.

Na kongresu poudarjene ideje o koeksistenci so zelo hitro opazili zlasti v ZDA. Acheson je takoj opozoril, da je SZ spremenila taktiko spričo velikih protikomunističnih akcij. Po vojni je mislila, da sta vsa Evropa in Azija pod njenim pritiskom in da bosta zaradi tega tudi popustili. A to se ni zgodilo. Dosegla je velike uspehe na Kitajskem in v ČSR, a rastel je odpor (Iran, Grčija, Turčija, Marshallov načrt, NATO, Koreja, mirovna pogodba z Japonsko itd.). Sedaj naj SZ pokaže svoje »sožitje« z dejanji.

Šestega oktobra so praznovali tretjo obletnico NDR in predsednik vrhovnega sovjeta SZ je na proslavi poudaril, da NDR skrbi za blaginjo, Zahodna Nemčija pa za armado plačancev s fašističnimi generali. O združitvi Nemčije naj spregovori nemški narod sam. Na velikem zborovanju na trgu Marxa-Engelsa v Berlinu se je zbrala 600 000-glava množica, ki je manifestirala za mir, milica (vojska) pa se je predstavila v novih uniformah.

Velik apel je francoskemu narodu 8. oktobra namenil de Gaulle. Dejal je, da razlike v proračunu poravnavajo le z inflacijo ali darovi iz tujine. »Režim je v nepravičnih odnosih z delavci, kar hromi zaposlitev in slabi nacionalno enotnost. Kmetom gre slabo zaradi slabe izrabe zemlje. V deželi je polno kamenja, opeke in cementa, veliko ljudi pa je brez stanovanja. V NATO ne pomenimo drugega kot varovano deželo; smo le izvrševalci načrtov, ki jih delajo drugi. Smo za evropsko skupnost, a ta ustvarja samo nemško hegemonijo, nam pa jemljejo armado, premog in metalno industrijo ter razbijajo francosko-posarsko zvezo. Pri nas so le ministri in ne vlada, le poslanci brez parlamenta. Ranjena dežela je kot narkotizirana.«

Francoski ministrski predsednik Pinay je bil zelo ogorčen, ker ZDA niso hotele dati toliko posojila, kot je želel (650 milijonov dolarjev), in so mu samo svetovale, naj povečajo davke. To so vedeli tudi v Franciji, a ta je bila do kraja razburjena: na eni strani de Gaulle s svojimi »tezami«, na drugi strani vlada, na tretji strani levica, ki je modro molčala in vpila le na ulicah, toda bila je vseskozi neenotna, in končno — množica, ki ni vedela kam, razen »v čast in slavo«, torej tudi v Indokino.

Oglasil se je tudi predsednik republike Auriol. Rekel je, da je Marshallov načrt res veliko pomagal Franciji, a da vojna v Indokini stane dvakrat toliko, kot znaša ta pomoč, povrh pa prinaša še krvave

izgube. Toda Francija ne varuje samo Indokine, temveč tudi Azijo in ves svet.

Konec oktobra je predsednik ljudske skupščine NDR prosil predsednika Bundestaga, naj po šestih tednih le odgovori, kaj je s spomenico delegacije, in predlagal, naj bi se znova sestali 13. novembra. Vlada ZRN je 6. novembra odgovorila, da je to le ena od akcij oblastnikov sovjetske cone, da bi prišlo do razgovorov, kot hoče Kremelj, želeč potegniti ZRN iz zahodne skupnosti. »Oblastniki sovjetske cone nimajo nobene pravice govoriti v imenu nemškega naroda, ker so mu ukradli svobodo.« Na predsedniških volitvah v ZDA je 4. novembra 1952 zmagal Eisenhower proti Stevensonu (s 33 milijoni glasov proti 26 milijonom).

V Zagrebu je bil od 2. do 7. novembra 1952 šesti kongres (KPJ) ZKJ. Na njem je Tito kritično orisal svetovno politiko in politiko SZ. Dejal je, da sedanje trenje povzroča politika interesnih sfer, ki ne računa na majhne narode. SZ je stopila na pot imperializma in korak za korakom likvidira pridobitve oktobrske revolucije, z birokratskim državnim kapitalizmom eksploatira delavce, revidira marksizem, krepi državni aparat, daje vodilno vlogo ruskemu narodu v SZ in uničuje zaslužne komuniste.

Kongres je sprejel tudi Titovo pobudo za vpeljavo samoupravljanja.

Churchill je 11. novembra govoril o zunanji politiki in poudaril je, naj se vojna na Koreji čimprej konča, da pa miru ne gre kupiti za ceno časti. Pokazal je velike simpatije do Nagiba, ker je zboljšal položaj kmetov in odpravil skorumpirani režim vlad. Velika Britanija je v Egiptu zaradi mednarodnih obveznosti, je dejal Churchill, zato se ne bo dala odgnati.

Pred šestimi leti je v Zürichu rekel, naj Francija prime Nemčijo za roko in jo pripelje nazaj v družino narodov, da se konča tisočletni spor. »Ni učinkovite obrambe evropske kulture in svobode brez nove Nemčije.«

Na kongresu de Gaullovega gibanja (RPF) je general 12. novembra poudaril, da evropska armada ni učinkovita, da razbija narodne sile in da znova razvija Wermacht. Njegovo gibanje odklanja ratifikacijo Plevenove in generalne pogodbe in zahteva priprave na novo evropsko organizacijo.

O atlantski politiki je dejal, da so prejšnje vlade sklepale pogodbe z NATO brez jamstva. Samo na vojaško zvezo zreducirani NATO ne ustreza položaju. Treba bi bilo začeti mednarodna pogajanja na najvišji ravni za svetovno obrambno pogodbo.

V ZDA so 17. novembra objavili novico o uspešnih poskusih z vodikovo bombo.

6. decembra pa je Bundestag ratificiral generalno ali nemško pogodbo in Plevenov načrt.

Od 12. do 20. decembra 1952 je bil na Dunaju znova svetovni kongres za mir. Jean-Paul Sartre je poudaril, da se obrača na svobodne ljudi, saj srečuje med ljudmi le številke in nalepke, zlasti med politiki in diplomati. Dejal je, da se je udeležil kongresa kot pooblaščenec Nikogar. Preprosta rešitev evropskega vprašanja naj bi bila sinteza obeh nasprotujočih si koncepcij. Zato naj poiščejo zahodnoevropski narodi definicijo o skupni politiki in prvi korak naj bi bil odpoved NATO. Potem se bo laže povezati z ljudskimi demokracijami in Francija se bo lahko povezala tudi s SZ.

Misel je vsekakor originalna, a zaenkrat neizvedljiva. Prav tako kot tudi ne sovjetska teza, ki jo je zagovarjal predsednik kongresa in stalnega sveta, veliki učenjak Frédéric Joliot-Curie, da se je treba bojevati za mirovno pogodbo petih (ZDA, SZ, Velika Britanija, Francija, LR Kitajska), ki naj bi se ujemala z ustanovno listino OZN. Res, da bi po tej pogodbi, vsaj na papirju, ne bilo več obeh svetovnih blokov, a še ne takoj.

Od petega do osmega januarja 1953 je Churchill obiskal ZDA. V New Yorku je govoril povsem odkrito, da se je zgodilo vse, kar je napovedal v Fultonu (1946). »Možnosti danes niso najobetavnejše, nevarnost vojne pa je manjša. Ni še pravi trenutek za sestanek s Stalinom. Na Koreji je šah mat, ker ZDA niso vsega premislile. Koreja sicer ni odločilno težišče, a bojevati se je treba naprej. Pravo težišče je ob železni zavesi. V Veliki Britaniji ne bomo živeli na ameriške stroške, temveč si bomo sami zaslužili.«

Osmega januarja 1953 je de Gaulle načel vprašanje evropske konfederacije, do katere naj bi prišlo po referendumu. V tej konfederaciji bi vsaka vojska obdržala svojo nacionalno naravo, nemška vojska pa ne bi smela biti večja od francoske. Plevenov načrt po njegovem mnenju za Francijo ni sprejemljiv.

V začetku leta 1953 je bilo v ZRN čutiti, da nacizem zopet dviga glavo. Zaprtih je bilo več bivših ministrov in Adenauer je obsojal nekdanje vodilne naciste, da hočejo zopet prevzeti vlogo v javnem življenju, in poudaril je, da je nemški narod imun za levi in desni radikalizem.

Dvajsetega januarja 1953 je Eisenhower prevzel predsedniške naloge. Poudaril je, da je moč vseh svobodoljubnih narodov v enotnosti in da so zato ZDA dobile vodilno vlogo v svobodnem svetu. Povedal je tudi, kakšnih načel se bo držal ta vodnik svobodnega sveta. ZDA bodo močne, da se jih bo vzhodna vodnica, SZ, bala in da bodo mogle obvarovati človeštvo pred uničenjem. Vendar se bodo pripravljene pogajati tudi o miru in razorožitvi. Ne bodo zamenjale svoje časti za varnost, kajti »vojaška tornistra ni tako težka kot jetniške verige«. Le močna in visoko produktivna Amerika lahko pomaga braniti svobodo sveta. Nobenega naroda ne bo silila, da bi sprejel njeno politiko in gospodarski sistem, temveč mu bo pomagala,

EISENHOWER PREDSEDNIK ZDA

upoštevajoč njegove zmogljivosti. Obubožanje slehernega naroda na svetu ogroža blaginjo drugih. Nobena rasa ali narod nista več vredna. ZDA bodo varovale OZN kot živ dokaz upanja na mir vseh narodov.

To so lepe besede, a manj lepa trditev o »miru močnejšega« (Churchillova teza). Vendar so nekateri le začeli upati, da za spremembo prihaja v Beli hiši tudi »odjuga v hladni vojni«. A žal te odjuge še vse do danes ni.

Teden dni zatem je dal zunanjepolitično izjavo tudi novi ameriški zunanji minister John Foster Dulles. Dejal je, da bo temelj zunanje politike »pameten lastni interes«, sovražniki pa da so sovjetski komunisti in njihovi zavezniki. »SZ nadzoruje že tretjino človeštva in ima atomske bombe, pa tudi vse zemeljske zaklade Azije in Evrope. Velika nemirna žarišča so Koreja, Indokina in arabski svet. SZ uporablja Korejo za klešče, da bi stisnila Japonsko. Če ima SZ Indokino, Siam, Burmo in Malajo, ima v rokah ključ Azije. V arabskem svetu hujskajo komunisti proti ZDA in Veliki Britaniji. Tam je največ nafte in tam leži Sueški prekop.«

Napovedal je tudi novo politiko do Zahodne Evrope, ki naj bi jo združili z ZDA in Kanado v NATO (integracija Evrope), da bo dovolj močna in da bo zadržala sovjetsko vojsko pred napadom. »Dana je že možnost, da se Nemčija in Francija združita v evropsko skupnost, kar pa gre na žalost zelo počasi, čeprav smo dali Zahodni Evropi po vojni že 30 ali 40 milijard dolarjev.«

Da je glavna krepitev evropske obrambne skupnosti NATO, se je prvi strinjal Eden. Dulles je obiskal Evropo in se tam mudil od 31. januarja do 8. februarja 1953. V Rimu je govoril o pomenu evropske integracije, ki naj bi odstranila vojno nevarnost. De Gasperi je zahteval rešitev tržaškega vprašanja v italijansko korist. Spričo takratnih priprav na balkansko zvezo naj ne bi bila Jugoslavija vogelni kamen obrambe jugovzhodne Evrope in zato naj bi dobila Italija prednost v oborožitvi. V Parizu so zahtevali večjo pomoč ZDA (540 milijonov dolarjev na leto); rečeno je bilo, da je Francija dala iniciativo za evropsko skupnost in da ima velike žrtve v Indokini. Dulles je previdno odgovarjal, da zbira le podatke za Eisenhowerjevo politiko v Evropi, povabil pa je francoske državnike v Washington.

V Londonu se je strinjal z britanskim vedenjem do evropske obrambne skupnosti, ni pa se dal prepričati, da naj se v bodoče ZDA ne bi odločale same in da naj bi se prej le posvetovale s svojimi zavezniki. V Bonnu je povabil Adenauerja na obisk v Washington, precej jasno pa je opozoril na nevarnost, da kongres ne bo dal pomoči, če Evropa do 1. aprila ne bo ratificirala generalne pogodbe in Plevenovega načrta. Odklonil je tudi nacionalne armade v evropski obrambni skupnosti (de Gaulle), ker bi to skupnost oviralo.

Dullesova pot v Evropo ni bila pot navadnega misijonarja, temveč pot predstavnika tistih, ki so dajali Evropi denar in zato tudi zahtevali spoštovanje svoje volje.

O novi »pozitivni zunanji politiki« je Eisenhower pisal tudi v poslanici kongresu 2. februarja in poudaril je šest zunanjepolitičnih ciljev: sodelovanje vlade s kongresom in s strankami; svobodna Azija pomeni prav toliko kot svobodna Amerika in Evropa; nepriznavanje tajnih pogodb, ki narode zasužnjujejo; pomoč vsem narodom, ki tudi sami prispevajo k svobodi; uresničenje združene Evrope naj opraviči ameriške materialne stroške; pospeševanje svetovne trgovine. Poudaril je še štiri oblike gospodarske pomoči tujini, revizijo carin, ki ovirajo trgovino z dobičkom, ščitijo domačo industrijo, poljedelstvo in standard delavcev. Omogočili naj bi odliv zasebnega ameriškega investicijskega kapitala, izvoz potrebščin, namenjenih za splošno obrambo, brez konkurence za ameriško normalno in mirnodobno produkcijo, uvoz dobrin in surovin, ki jih ZDA nimajo dovolj.

K vsemu temu je bivši demokratski kandidat Stevenson dejal, da bo opozicija proti vladi le, če ta ne bo delala prav, kajti vlada je prav tako republikanska kot demokratska. Poudaril pa je, da je novi obrambni minister bivši predsednik General Motorsa in da »tehta 4 ali 5 milijonov dolarjev«. Grozi torej nevarnost, da ne bi zavladali trgovci avtomobilov. Upa, da se ZDA ne bodo vrnile k dolarski diplomaciji in da ne bodo prikovale zaveznikov nase s srebrnimi verigami.

Omenili smo že balkanski sporazum (zvezo), ki tudi de Gaullu ni bil všeč; 28. februarja 1953 so v Ankari parafirali pogodbo o prijateljstvu in sodelovanju med Jugoslavijo, Turčijo in Grčijo in o gospodarskem, kulturnem in vojaškem sodelovanju. Tito je ob obisku v Ankari 13. aprila 1954 izjavil, da politični položaj zahteva tesno sodelovanje z deželami, ki so za mir. Takratni sekretar za zunanje zadeve Koča Popović je pristavil, da se bo pakt kmalu spremenil v vojaško zvezo. Pariški Le Monde je takoj poudaril, da je pakt vmešavanje v notranje zadeve NATO, katerega članica Jugoslavija ni, pač pa sta Grčija in Turčija.

To je kasneje IB večkrat izrabljal in tudi trdil, da je Jugoslavija posredno pristopila k NATO. Proti Dullesu je 25. februarja ponovno nastopil de Gaulle in je za evropsko obrambno skupnost predlagal konfederacijo, ne pa fuzije, sicer bi bila Francija v evropski armadi izročena tuji strategiji. Zakaj ne bi Francija ostala Francija?

STALINOVA SMRT

Prišli smo do zadnjega intervjuja, ki ga je dal Stalin v začetku leta 1953, dobra dva meseca pred svojo smrtjo za New York Times:

V.: Ali ste na začetku novega leta in nove vlade v Washingtonu še vedno prepričani, da vojna med ZDA in SZ ni nujna in da bosta lahko obe deželi mirno živeli druga poleg druge?

O.: Da.

V.: Kaj je vzrok trenutne napetosti v svetu?

O.: Agresivna dejanja hladne vojne proti SZ.

V.: Ali bi po diplomatski poti poskušali doseči srečanje z generalom Eisenhowerjem, da bi se zmanjšala napetost na svetu?
O.: To bi bilo vabljivo.
V.: Ali boste sodelovali pri kaki novi diplomatski akciji za konec vojne na Koreji?
O.: Pripravljen sem sodelovati, saj je SZ zainteresirana za konec vojne na Koreji.

Hudo strahotno afero so odkrili 13. januarja 1953 v SZ. Javnosti je postalo jasno, da sta to »zdravniško afero« povzročili tudi nesposobnost in moralna pokvarjenost vrhov sovjetske notranje uprave. Ta je »razkrila teroristično skupino zdravnikov« (povečini Židov), ki naj bi hoteli skrajšati življenje vodilnim sovjetskim osebnostim z napačnimi diagnozami in odstraniti vidne poveljnike, da bi okrnili obrambno moč SZ. Za to naj bi jih plačevale tuje vohunske službe. Ta strahotna afera se je razpletla do konca šele po Stalinove smrti.

Tretjega marca 1953 je svet zvedel za prvo vest o Stalinovi bolezni (možganska kap in ohromelost desne strani), petega marca pa so objavili novico o njegovi smrti. Že naslednjega dne so se zgodile spremembe v sovjetskem vrhu. Predsednik ministrskega sveta je postal Malenkov, v vodstvo KP (prezidij desetih članov) pa je prišel Nikita Hruščov, ki se je po plenumu CK KPSZ 14. marca pomaknil v sekretariatu CK že na prvo mesto. Začel se je boj za Stalinovo dediščino, kot včasih za dediščino starih srednjeveških vladarjev. Ob pogrebnih svečanostih 9. marca je Malenkov poudaril, da bo Stalinovo delo živelo stoletja, in našteval je vse njegove zasluge. Danes je še vse prezgodaj ocenjevati Stalinovo delo. Nedvomno je bil sekularna osebnost za Rusijo in naposled tudi za ves svet, vendar ni jasno, v kolikšni meri je vedno bolj zapadal pod vpliv svoje najbližje okolice (zlasti notranje uprave), česar tudi kasnejše »čistke Hruščova« niso do kraja pojasnile. Kolikor so nam znani njegovi povojni intervjuji, jim v bistvu ne moremo oporekati pravilnosti in morda je tičal krivec za to, da se niso izpolnili, nekje zunaj njega.

Mao Ce-tung je poudaril, da je LR Kitajska izgubila velikega učitelja in pravega prijatelja in da bodo nadaljevali njegovo delo. Zmotil pa se je Dulles, ki je dejal, da se končuje Stalinovo razdobje in začenja Eisenhowerjevo, čigar vodilni motiv naj bi bila svoboda in ne zasužnjevanje.

Res je, da lahko že takoj po Stalinovi smrti zasledimo v SZ odjugo, delitev njegove vsemogočne oblasti, znižanje cen prehrane in industrijskih izdelkov itd., ter končno 4. aprila tudi popolno rehabilitacijo januarja 1953 zaprtih zdravnikov, samih profesorjev in znanstvenikov, pa odvzem visokega Leninovega odlikovanja zdravnici, ki da je »odkrila zdravniški komplot«. Tudi Pravda je 6. aprila zastavila vprašanje, kako je lahko prišlo v notranjem ministrstvu do take provokacije, katere žrtve so bili vidni znanstveniki. Ali niso bili bivši

voditelji ministrstva kos svoji nalogi, ker so se odtujili ljudstvu in KP in ker so pozabili, da so služabniki ljudstva in da je njihova naloga bedeti nad sovjetsko zakonodajo? V uvodniku, objavljenem 7. aprila, pa je Pravda napovedala boj rasnemu sovraštvu, diskriminaciji, reakcionarnemu nacionalizmu in kozmopolitizmu.

Res je bilo čutiti odjugo, ki je vodila celo do neke vrste destalinizacije in čistk, a kasneje tudi do neomejene oblasti Hruščova, nato pa zopet do »dehruščovizacije«.

III. NEKAJ ODJUGE?

Adenauer je po ratifikaciji obeh že omenjenih pogodb napovedal nove bojne korake. Ostalo je še vedno okupacijsko pravo z vsemi posledicami in ZRN naj bi bila še premalo zavarovana spričo nevarnosti z Vzhoda ter odvisna le od dobre volje zahodnih zaveznikov. Konec marca 1953 je prišla v Washington povabljena močna francoska vladna delegacija; mnogo je govorila o svojih težavah (Indokina) in prosila je za pomoč, a bila je tudi za prenehanje okupacijskega režima v Nemčiji, da bi država mogla prispevati k obrambi.

Večjo in temeljitejšo pozornost je Washington posvetil v začetku aprila Adenauerjevemu obisku. Adenauerja so veliko spraševali tudi o spremembah v SZ. Odgovarjal je sicer obširno, a zelo previdno, o čemer pa uradno poročilo skoraj ničesar ne pove.

Tudi Eisenhower je v velikem zunanjepolitičnem govoru 16. aprila poudaril, da pomeni Stalinova smrt konec nekega razdobja. »Sovjetski režim je prestal drugo svetovno vojno z občudovanja vredno hrabrostjo, sedaj pa grozi s tretjo. Toda novo sovjetsko vodstvo vidi pred seboj svet, ki hoče — kot še nikdar v zgodovini — ostati svoboden. Novo vodstvo si je izbralo edinstveno priliko spremeniti tok zgodovine. Smo za vsako častno mirovno pogajanje. Ne zanimajo nas lepe besede, pač pa dejanja in dobra volja.«

EISENHOWERJEVA MIROVNA OFENZIVA

Prvi korak naj bo premirje na Koreji in mir v vsej Aziji, drugi — pogodba z Avstrijo in konec delitve Nemčije in Evrope in tretji — razorožitev (zmanjšanje razorožitvenih stroškov) ter končno boj z revščino in stisko in svoboda za Vzhodno Evropo. To je začetek tako imenovane Eisenhowerjeve mirovne ofenzive in Dulles je brž pristavil, da se za njo skriva velika moč ZDA in da le-te ne bodo »plesale, kot bi Rusi piskali«. Stvarno je k tej ofenzivi prispeval le Churchill; dejal je, da naj bi namreč čimprej prišlo do razgovorov na najvišji ravni.

Na Eisenhowerjev programatični govor se je 25. aprila oglasila Pravda z obširnim uvodnikom. Ta ne omenja nobene mirovne ofen-

zive, pač pa opozarja na pomanjkljivosti v Eisenhowerjevem govoru in pravi, da je bila SZ vedno za miroljubno rešitev perečih vprašanj, če ta rešitev ni bila v nasprotju s SZ in drugimi svobodoljubnimi narodi. Dullesov govor pa je označila kot bojevit. Bela hiša je odgovorila le to, da pozdravlja milejši ton Pravde, ki ne sramoti ZDA in svobodnega sveta, da je pomembno, da so Eisenhowerjev govor natisnili v SZ v celoti in da je to morda prvi korak h konkretnejšemu.

Torej le odjuga. Vtem se je oglasil tudi de Gaulle s svojimi težavami, da v Franciji ne moreta vladati ne desnica ne levica. Le njemu se je posrečilo rešiti deželo pred državljansko vojno in ustvariti francosko unijo, da je Francija spet dobila prostor na svetu. »Brž ko je bila nevarnost mimo, so se znova pokazale stranke.« Dejal je, da levica, ki je takrat prevladovala, ni hotela nič slišati o preureditvi družbenega življenja in da ga je zapustila, zato se je umaknil in stari režim se je znova vrnil, zlasti grozeča komunistična nevarnost.

Začel je znova pozivati francoski narod k združitvi. To je bil začetek njegovega gibanja in desnica se mu je takrat v veliki meri pridružila, komunisti pa so doživeli poraz. Na drugi strani so Amerikanci z Marshallovim načrtom in NATO zagotavljali dokajšnjo varnost. Desnica se je začutila zopet varno, bila je proti socialnim reformam in se dala vplivati tudi od drugod proti de Gaullu. »Danes deželo pretresajo dramatični proračuni, brodolom, socialna nepravičnost, nemiri v Afriki, poraz v Indokini, narodna letargija, omajani vladajoči, ki izdajajo tujini koščke francoske suverenosti, ker ne morejo več kriti stroškov. Kaj naj naredi njegovo gibanje? Predvsem naj se oddalji od sterilnega režima, ki se trenutno ne more spremeniti. Če bodo ob volitvah člani njegovega gibanja še kandidirali, bodo le kot posamezniki in v parlamentu ne bodo pripadali nobeni skupini. Naše gibanje naj se razširi na teren, naj ne bo stranka kakega kapitala, temveč nova socialna in nacionalna skupnost za spremenitev slabega režima.« De Gaulle torej ni bil za bistveno spremembo družbenega reda, kar ga je močno približevalo kopiji nacionalsocializma!

Ker je bil Eden bolan, je 11. maja v spodnjem domu vodil zunanjepolitično razpravo Churchill sam. Govoril je o perečih problemih Koreje, Egipta, Nemčije, o odnosih s SZ in o evropski federaciji. Dejal je, da bi morali na Koreji čimprej skleniti premirje, da pa za pogodbo o združitvi še ni čas. ZDA naj nastopajo pri teh pogajanjih kot pooblaščenke, saj so nosile največ bremen. Velika Britanija nima o ničemer odločati, lahko pa kaj pripomni. Komunistične predloge je treba skrbno proučiti in če so resni, morejo biti podlaga za pogajanja. O udaru v Egiptu pa je bil že drugačnega mnenja. Nagibu je očital, da je postal diktator brez volitev, da si pridobiva prijatelje v škodo Velike Britanije, predvsem pa da zahteva umik britanskih sil z območja prekopa. Glede tega bi se bil Churchill pripravljen pogajati v sodelovanju z ZDA in skrčiti britanske sile le še na tehnično osebje. Če pa bi britanske sile napadli, se bodo branile.

Najvažnejši je bil za Churchilla nemški problem. Najprej je opozoril ZDA na napako, da ga ob kapitulaciji Nemčije niso poslušale, ko je svetoval, naj se ne umaknejo s frontnih položajev na sicer dogovorjeno demarkacijsko črto. »Poprej bi morali še skleniti vrsto pogodb o okupaciji sovražnega ozemlja. Tako je SZ zasedla velik del Nemčije brez soglasja zaveznikov.« Dejal je, da so Rusi celo zavzeli sovražno stališče do zahodnih zaveznikov in da so sledili »tragični in strašni dogodki«, ko je odšel s potsdamske konference. »Vzhodni del Nemčije živi v veliki bedi in pod strašnim pritiskom. ZDA, Francija in Velika Britanija imajo do Nemčije drugačno stališče in Adenauer je po Bismarcku najpomembnejši državnik.«

Churchill je bil še vedno za sestanek na najvišji ravni, na katerem pa naj bi bilo čim manj ljudi, na njem naj bi prevladoval splošen občutek, da se »da storiti tudi kaj boljšega kot uničiti človeški rod in z njim vred tudi samega sebe«. Na koncu je poudaril, da se Velika Britanija ne misli vključiti v evropski federalni sistem, ker ima lastno britansko skupnost in imperij. Da pa je pripravljena sodelovati v vojaškem pogledu (letalstvo) in tudi pri posvetovanju o posameznih problemih, na kontinentu pa da ima svoje sile pod poveljstvom NATO.

Tudi to je bila odjuga — Churchillova odjuga, in Pravda jo je 24. maja ugodno ocenila in poudarila, v čem se Churchill razlikuje od gledišča ZDA. Zapisala je, da realno gleda na mednarodne probleme, medtem ko hočejo ZDA obdržati napetosti. Ob konferenci samo treh zahodnih držav, ki so jo pripravljali na Bermudih, pa je zapisala, da hočejo zahodni voditi svojo politiko na račun SZ. Toda ta »nova antanta zahodnih« ne bo zmanjšala napetosti. Vendar je bila Pravda za sestanek štirih.

Sestanek na Bermudih so res napovedali za junija 1953, ni pa povsem jasno, zakaj. Vsi trije, Eisenhower, Churchill in Francoz Mayer, so bili glede miru in svetovnega položaja za nekakšno »skupno linijo«, kot pripravo na konferenco štirih.

Ko se je Dulles maja vrnil s tritedenske poti po dvanajstih državah Bližnjega vzhoda in jugovzhodne Azije, je 2. junija obširno poročal. Dejal je, da je Bližnji vzhod zvezni člen treh kontinentov, Evrope, Azije in Afrike. »V jugovzhodni Aziji in na Bližnjem vzhodu živi pol prebivalstva sveta, ki še ni pod oblastjo komunizma. Ti narodi so bili nekoč naši prijatelji. Občudujejo našo moč, imajo politično svobodo, niso pa še dosegli blaginje. Potrebujejo in želijo naše prijateljstvo.« Opazil je več stvari: egiptovsko-britansko nasprotovanje na območju prekopa, negotovo premirje in gospodarsko vojno Izrael—arabske države, problem arabskih beguncev, indijsko-pakistanska nasprotja glede Kašmira in veliko revščino.

»Le komunizem more imeti od tega koristi, kar tudi poskuša doseči na vse načine na naš račun. Kamor gremo, hoče komunizem našo misijo onemogočiti s sovražnimi demonstracijami. Tem deželam

bomo pomagali. V Egiptu in kanalski coni so nastale napetosti med Egiptom in Veliko Britanijo. Jedro spora ni v umaknitvi sil — za to sta obe strani — temveč, kdo bo imel oblast nad tem velikim oporiščem. Tam bi potrebovali izkušen tehnični personal. Oporišče na Suezu rabi varnosti vsega Bližnjega vzhoda in praktično tudi Zahodu. Izravnati bi morali evropsko suverenost in mednarodne interese. ZDA so pripravljene na kakršenkoli zaželeni način pomagati.«

»V Indiji je Nehru ‚ena od velikih osebnosti naših časov', a nismo se v vsem strinjali. Iran je zaradi nafte v sporu z Veliko Britanijo, a bojijo se komunističnega puča, ker so siti SZ (1941—46). ZDA se v ta naftni spor ne bodo vtikale, dale pa bodo tej poljedelski deželi tehnično pomoč. Arabske države se bojijo ameriške pomoči Izraelu, bojijo se sionizma bolj kot komunizma, a Izraelce je strah, da jih Arabci ne bi vrgli v morje.«

To je dobro orisan položaj. Konference treh velikih na Bermudih ni bilo, previdni Churchill je bil bolan, ostala pa je ideja o konferenci štirih. Tudi Adenauer je bil za to, bal pa se je, da ne bi SZ vztrajala, da bi bili potsdamski sklepi izhodišče konference, kar bi praktično pomenilo le pogodbo velikih treh (ZDA, SZ, Velika Britanija), ki bi jo predložili Nemčiji brez njenega sodelovanja.

Eisenhower ni imel težav samo z izolacionistično politiko, temveč tudi s komunističnim gibanjem oziroma gibanjem tistih, ki so jih — v deželi demokracije — na vse načine preganjali in videli v njih sovražnika številka ena (makartizem). To nam kaže drugo plat ameriške demokracije in vprašati se moramo, kaj je bilo ameriškim komunistom konec maja 1953 po zakonih dovoljeno in kaj ne? Odpustili so jih iz vseh služb v zveznih uradih, iz podjetij atomske energije, vojaških tovarn, iz vodstvenih organov sindikatov, odreči so se morali sodelovanju pri civilni upravi in niso mogli več napredovati v vojski. Komuniste-tujce so lahko izgnali, komunistom v Pensilvaniji in Ohiu niso dali nobene odškodnine za brezposelnost in tudi ne odškodnine zaradi odpustitve na RTV in v filmski industriji.

NARAŠČANJE PREGANJANJA KOMUNIZMA V ZDA

V 26 zveznih državah so jih izključili iz javnih služb, v 32 državah so zahtevali od učiteljev posebne izjave, da niso komunisti, v 11 državah niso smeli imeti sestankov v šolah, v Georgiji, Pensilvaniji in Massachusettsu so bili po zakonu ilegalni.

Imeli pa so volilno pravico, pravico nabirati člane, imeti lasten tisk in sklade, vzdrževati marksistične šole, zborovati na javnih krajih, kupiti si oddajo na RTV, nositi svoje zastave in iskati zaščito pri sodiščih ter se sklicevati na ustavo.

Znan je odgovor slavnega Alberta Einsteina 13. junija 1953 nekemu učitelju, ki je bil pred odpustom, ker je odklonil pred preiskovalno komisijo senata izjavo o svoji politični pripadnosti. Kaj naj stori? Einstein je odgovoril, da je to škandal, sramota, kršenje ustave,

delo reakcionarnih politikov, sejanje nezaupanja do intelektualcev. Kaj naj naredi manjšina intelektualcev proti temu zlu? Einstein je bil le za revolucionarno pot pasivnega odpora, kakršno je poznal Gandhi. »Vsak intelektualec, ki ga pokličejo pred to komisijo, naj izjavo odreče, kar pomeni zapor in gospodarsko uničenje, to se pravi žrtvovati svojo osebno blaginjo kulturi svoje dežele.« Če bo veliko ljudi pripravljenih narediti tak korak, bodo uspeli. Sicer intelektualci te dežele ne zaslužijo nič boljšega kot sužnost, saj jo sami branijo.

Ko je šef te senatne komisije McCarthy zahteval sežig vseh komunističnih knjig v knjižnicah, je moral 14. junija odgovarjati sam Eisenhower. Dejal je, naj ne verjamejo, da bodo odpravili napake, če uničujejo dokaze zanje. »Merilo za branje katerekoli knjige sta le lastna cenzura in razvit čut dostojnosti. Kako naj premagamo komunizem, če ne vemo, kaj je, kaj uči in zakaj je tako privlačen za človeštvo? Je kot vera, vendar nižje vrste. Z njim se moramo bojevati z višjimi idejami. Ne smemo dovoliti, da bi naši ljudje morali skrivati svoje misli. Živijo v Ameriki in če imajo ideje, ki našim nasprotujejo, imajo kljub temu pravico misliti po svoje. Imajo pravico držati se svojih idej in jih na javnih mestih tudi izpovedati. Ta pravica je nesporna, ali pa naša dežela ni več Amerika.«

Petnajstega junija so pred senatno komisijo zaslišali tudi ameriškega visokega komisarja za Nemčijo. Vprašali so ga, kaj je s 30 000 komunističnimi knjigami v ameriških knjižnicah v tujini. Visoki komisar je bil načelno proti, da bi bile v ameriških vladnih knjižnicah komunistične knjige. A bil je proti sežiganju in je predlagal neprimerne knjige prodati antikvariatom. Vendar je imel za komunistične knjige le tiste, ki so jih napisali komunisti.

Na vprašanja predsednika senatne komisije, kako more trpeti, da so v nemških knjižnicah tudi komunistične knjige, je visoki komisar odgovoril, da je to stvar Nemcev. In kaj bi storil, če bi bile take knjige tudi v ameriških univerzitetnih knjižnicah? Odgovoril je, da prav gotovo nič, ker da so take knjige nedvomno tudi v knjižnici harvardske univerze. Predsednik komisije ga je samo pograjal, pristavil pa je žaljivo, da najbrž kot visoki komisar ne bo veliko naredil, če jemlje v zaščito ljudi, ki jih je treba odstraniti.

Del ZDA torej ni občutil odjuge, temveč nasprotno, najprej sežiganje knjig, kmalu zatem pa tudi ljudi.

Pač pa je do viharne in krvave odjuge prišlo v NDR od 16. do 20. junija 1953. Ti dogodki so daleč prerasli Vzhodni Berlin in sovjetsko cono. Gre za velike resne in krvave delavske demonstracije v vzhodnem bloku, v NDR, kar je sprva presenetilo celo Zahod. To je bila posebne vrste odjuga, dotlej v vzhodnem bloku neznana. Delavci so udarili, ker sta bila njihov standard in nova družbena (administrativna) ureditev vedno slabša. Zakaj sta se slabšala, oblastniki niso po pravici povedali, pač pa so

KRVAVO ZATRTE DEMONSTRACIJE V NDR (JUNIJA 1953)

trdili, da je delavce nahujskala domača in tuja (imperialistična) reakcija.

Zunanji potek dogodkov je bil takle: 16. junija so začeli stavkati gradbeni delavci v Vzhodnem Berlinu in zbrali so se na velikem zborovanju v Stalinovi (Frankfurtski) aleji. Demonstrirali so proti desetodstotnemu povišanju delavske norme, zahtevali pa so tudi spremembo (demokratizacijo) režima ter napovedali splošno stavko, ki naj ne bi bila samo ekonomske narave. Iz aleje so demonstranti korakali proti mestnemu središču, kjer jih je pri vladni ustanovi poskušal zaustaviti s svojim govorom Ulbricht. Poudaril je, da je treba položaj razumeti, češ da je bil tudi sam delavec. Demonstranti so kričali: »Da, a si na to pozabil!«

Vlada NDR je takoj preklicala zvišanje delovne norme, CK delavske stranke pa je poudaril, da je mogoče zboljšati standard le z večjo produkcijo, napačno pa je administrativno zviševati norme brez poprejšnjega prepričevanja in prostovoljnosti.

Sedemnajstega junija so se demonstracije proti režimu še zaostrile, nato je sovjetski komandant mesta objavil obsedno stanje in začel s tanki in sovjetsko vojsko ob podpori ljudske milice čistiti ulice. Prišlo je do streljanja in padle so žrtve na obeh straneh.

Vojska in policija sta 18. junija Vzhodni Berlin hermetično zaprli, a demonstracije so se širile v sovjetsko cono na območje Gere, Leipziga, Dessaua, Dresdena, Chemnitza itd.

Devetnajstega junija so vstajo nasilno zadušili in po obsodbah naglega sodišča so se v sovjetski coni začele usmrtitve.

Kdo je bil krivec? Recimo, da samo »prenapeti delovni program«, zahteve po svobodnih volitvah in po osebnih spremembah v režimu. Na ta vzrok je pokazal tudi Adenauer, ki je 17. junija svaril, naj demonstranti ne nasedajo provokacijam in ne izpostavljajo življenj. Zahodni komandanti v Berlinu so tistega dne zanikali, da bi bile zahodne oblasti v kakršnemkoli primeru soudeležene pri manifestacijah, medtem ko je vlada NDR 18. junija izjavila, da je propadla avantura tujih prihajačev v Berlin, pa tudi, da so odredbo o zvišanju norm že preklicali. Nemški socialdemokrati so trdili, da je vse to velika pomoč v boju za združitev Nemčije v svobodi, uvedba izrednega stanja pa popoln Grotewohlov in Ulbrichtov poraz. Zadnje bi utegnilo biti res.

Zahodni komandanti so 19. junija opozorili sovjetskega, da je dovolj prelivanja krvi, da naj vzpostavijo red, sovjetski tanki in milica pa naj se umaknejo z ulic. Sovjetski komandant je odgovoril, da sovjetske oborožene sile niso mogle ostati ob strani spričo hujskanja zahodnoberlinskih agentov in da je bilo obsedno stanje zares potrebno.

V Zahodnem Berlinu je potekala velika žalna svečanost, na kateri je predsednik Heuss poudaril, da so se »delavci uprli vladi, ki naj bi bila delavska«, Adenauer pa, da so kri za svobodo prelili »strahotni

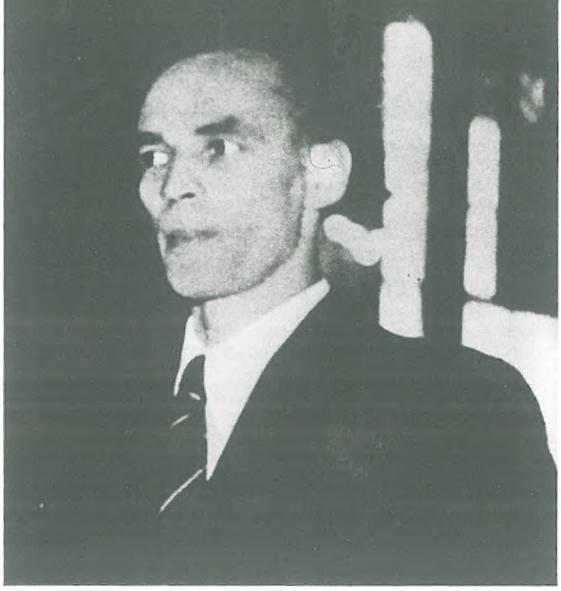

LASZLO RAJK NA INSCENIRANEM PROCESU
V BUDIMPEŠTI SEPTEMBRA 1949

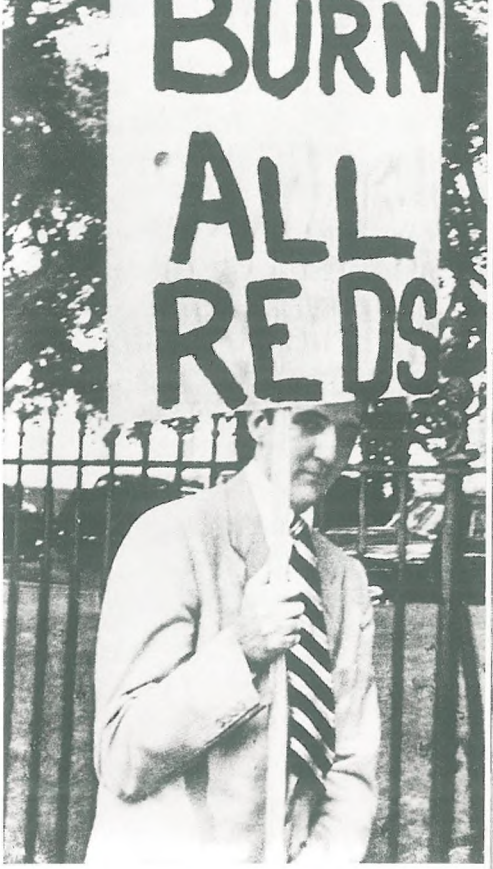

PREGANJANJE KOMUNISTOV V ZDA

WLADYSLAW GOMULKA IN WALTER ULBRICHT

MCCARTHYJEV KOMITE ZA PREGANJANJE KOMUNISTOV V ZDA 1950

AMERIŠKI TANKI NA RIŽEVIH POLJIH V KOREJSKI VOJNI AVGUSTA 1950

GENERAL DOUGLAS MACARTHUR,
POVELJNIK AMERIŠKE VOJSKE
V KOREJSKI VOJNI

GENERAL EISENHOWER JE BIL
NOVEMBRA 1952 PRVIČ IZVOLJEN
ZA PREDSEDNIKA ZDA

KOREJSKA VOJNA

KOREJSKA VOJNA

KRALJ FARUK, GAMAL ABDEL NASER IN MOHAMMED NEGUIB

AMERIŠKE ŽRTVE V KOREJSKI VOJNI

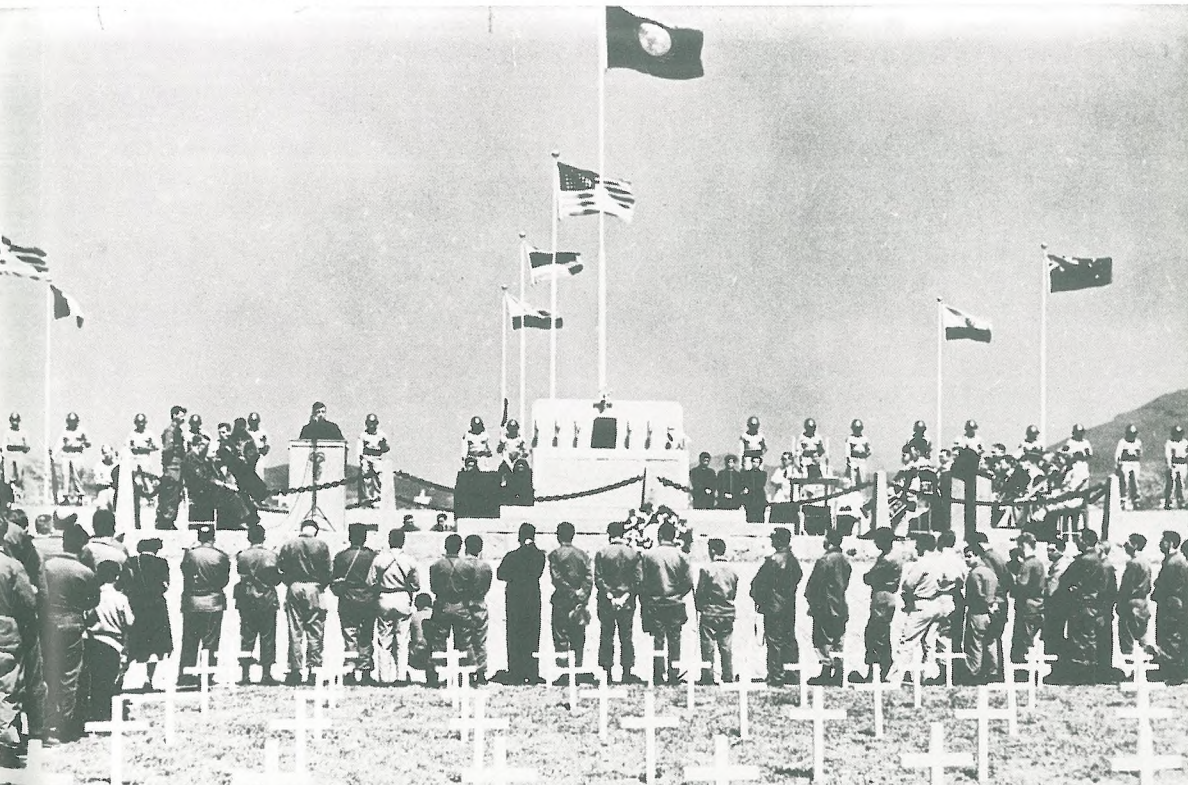

STALIN NA MRTVAŠKEM ODRU MARCA 1953

SOVJETSKI NOTRANJI MINISTER
LAVRENTIJ BERIJA OBSOJEN
PO STALINOVI SMRTI

STALINOV GROB ZA KREMELJSKIM ZIDOM

LETA 1954 SE PRIČNE UPOR ALŽIRCEV PROTI FRANCOSKI OBLASTI

PRIHOD SOVJETSKE DELEGACIJE S HRUŠČOVOM V BEOGRAD 26. MAJA 1955

oblastniki«. »Upor je izbruhnil z elementarno silo. Val nezadovoljstva se je razlil čez vso vzhodno cono ter ozemlje uranovih rudnikov. Volje po svobodi ni mogoče zatreti in mi ljudi onkraj zavese ne bomo pozabili.«

Drugače je pisala Pravda, da je to delo tistih, ki se bojijo miru, in da so bile provokacije pod neposrednim vodstvom zahodnih vojaških oblasti, ki da so tolpe v sovjetskem sektorju oborožile, kot naj bi izjavili aretirani.

Adenauer je o dogodkih brzojavil Eisenhowerju, Churchillu in Mayerju: da se je goloroko prebivalstvo uprlo režimu terorja in nasilja za pravico do svobode. »Mnogi so svojo hrabrost plačali z življenjem. To kaže, kakšne nevzdržne razmere so v tem delu sredi Evrope. Naj vendar že pride enkrat do enotnosti in svobode!« Churchill mu je odgovoril, da so dogodki pokazali na nujnost združitve Nemčije po miroljubni poti, kar terja tudi mir v vsej Evropi. Do združitve more priti le s skupnimi nemškimi volitvami in sklenitvijo mirovne pogodbe. Eisenhower je odgovoril, da so bile to demonstracije poguma, kar mu krepi vero, da duh svobode za železno zaveso ni zamrl in da bo to čutiti v vseh satelitskih državah SZ. Tudi on je bil za svobodne volitve. Mayer pa je občudoval odločno zahtevo delavskega razreda v Vzhodni Nemčiji po svobodi in neodvisnosti.

Zahodni komandanti so odbili sovjetsko obtožbo, da bi se skupine zbirale v Zahodnem Berlinu in da bi jih od tam poslali v Vzhodni Berlin ter da bi jih organiziral neki ameriški general. »Kot ve ves svet, tudi vi dobro veste za prave vzroke nemirov, s katerimi nismo imeli nobenega opravka.« Po takratnih podatkih je padlo v bojih 23 žrtev, 17 po obsodbah naglega sodišča, 378 pa je bilo ranjenih. Ugotovitev nemške socialne demokracije se je 27. junija glasila, da vstaja nujno obvezuje stranko k političnim dejanjem in da je treba njene vzroke odpraviti. Zato naj bi sklicali konferenco štirih, visoki komisarji pa naj olajšajo promet v obeh conah, zboljšajo oskrbo in ZRN naj z lastnimi sredstvi izpelje prehranjevalno akcijo. Poskusiti je treba vse, da se ne bo obdržala nemočna vlada v Pankowu (del Berlina, kjer je bil sedež vlade NDR). Le delna reorganizacija režima ne bo pomirila delavstva. »To se je borilo za več kot samo za zamenjavo fasade.«

Tridesetega junija so odpravili vse omejitve pri izhodih iz Berlina, 11. julija pa so odpravili izredno stanje v Vzhodnem Berlinu.

Vlada ZRN je tudi sicer poskušala izrabiti berlinsko vstajo. Adenauer je 1. julija v imenu vlade izjavil, da so se delovni ljudje uprli sovjetskim oblastnikom in zahtevali človekove pravice na vsem srednjem nemškem ozemlju. Sovjeti naj bi bili presenečeni in so le s težavo obvladali položaj. Rekel je, da točnih podatkov o ubitih in ranjenih ni, da pa so doslej zaprli okrog 25 000 ljudi. V izjavi nadalje zahtevajo svobodne volitve, odpravo zaprtih con in svobodno gibanje ljudi po vsej Nemčiji, svobodo tiska itd.

Bundestag je 1. julija sklenil, naj bi odpravili nasilno obliko oblasti, omilili položaj v vzhodni coni, normalizirali promet, zavrnil pa je zahtevo socialdemokratov po takojšnji konferenci štirih.

Molotov je odklonil pomoč ZDA sovjetski coni (15 milijonov dolarjev), češ da ameriška vlada o položaju v vzhodni coni ni pravilno poučena. Če bi zločinski elementi iz ameriškega sektorja 17. junija ne prišli plenit v Vzhodni Berlin, bi vladal v mestu red. Sicer pa naj bi za pomoč najprej vprašali vlado NDR. Zakaj se obračajo na vlado SZ? To je provokacija.

V SZ so 10. julija 1953 strmoglavili močno, a mračnjaško osebnost, sicer prvega namestnika ministrskega predsednika, notranjega ministra Berijo. Sklep plenuma CK ga je dolžil zločinskega in sovražnega delovanja v korist tujega kapitala. Pravda je pisala, da se je »ljudski sovražnik Berija« vtihotapil v sovjetsko vodstvo. Ker je postal internacionalni imperializem aktivnejši, je postala aktivnejša tudi Berijeva agentura; pokušala je postaviti notranje ministrstvo nad KP in vlado, razbiti kolektivno poljedelstvo, zanetiti sovraštvo med sovjetskimi narodi, aktivizirati meščanske-nacionalistične elemente, uvajala je nezakonitost in samovoljo itd. Pravda je ob tem poudarila, da je le kolektivno vodstvo najvišje načelo, ki ustreza Marxovim tezam o škodljivosti in nedopustnosti kulta osebnosti. Vsak funkcionar mora biti pod nadzorstvom KP.

Berijo in šest soobtoženih visokih funkcionarjev so postavili pred vrhovno sodišče SZ. Obtožnica jim je očitala vse mogoče ter skoraj težko verjetne zločine, šele na koncu pa je poudarila neizpodbitno resnico, da so bili moralni pokvarjenci. Proces je trajal precej časa in vse so obsodili na smrt. Toda kljub temu je ostalo še vedno odprto vprašanje: kako je bilo mogoče, da so se izoblikovale in ostale toliko časa na oblasti take zverine? Obtožnica tega ni načela, omenja le, da so se te zverine same razkrinkale šele po Stalinovi smrti.

V tistem času je potekala v Washingtonu konferenca treh zahodnih zunanjih ministrov namesto dvakrat odpovedane konference treh zahodnih šefov držav na Bermudih. Med drugim so na njej obravnavali problem združitve Nemčije, upoštevaje usodne dogodke v Vzhodni Nemčiji in Vzhodnem Berlinu. Ti naj bi bili dokaz želje po neodvisnosti in zato bi morali pohiteti. Toda vse to je zahtevalo tudi sodelovanje SZ. Sklenili so, naj bo že v začetku jeseni konferenca štirih, ki naj bi v prvi vrsti sklepala o svobodnih vsenemških volitvah in enotni vladi združene Nemčije.

WASHINGTONSKA KONFERENCA TREH ZAHODNIH ZUNANJIH MINISTROV

Kaže, da je že omenjena Adenauerjeva vladna izjava uspela, kajti v povabilu SZ so te zahteve našteli. Pravda je o washingtonski konferenci zapisala, da se ni dotaknila nobenega perečega mednarodnega problema in da sta bili očitno Velika Britanija in Francija pod Dullesovim vplivom. Washingtonsko konferenco je kritiziral tudi Attlee,

da je le borno nadomestilo za razgovore na najvišji ravni, vabilo SZ na konferenco štirih pa ni v soglasju s Churchillovim mnenjem, da še ni napočil čas za to.

Petindvajsetega julija je Eisenhower ponovno pisal Adenauerju o protikomunističnih demonstracijah v Vzhodnem Berlinu in sovjetski coni. Poudaril je, da so jih povzročili goloroki Nemci pogumnega srca, kar naj bi vodilo do razpadanja komunistične svetovne države. »To je bila prva spontana vstaja proti komunističnemu zatiranju. Noben provokator ne more nagnati ljudi na tanke s palicami in kamenjem. To pride le iz srca in ne s pomočjo tujega denarja. Vstaja ni bila navadno trenutno obupno dejanje, saj je bilo glasove nezadovoljstva slišati že prej. Uporniki so bili delavci, katerim Kremelj napačno in cinično pridiga o delavskem raju. Vstaja je pokazala popoln bankrot nemških komunističnih voditeljev.«

Pravi vzrok vstaje naj bi bile zahteve po svobodnih volitvah, združitvi Nemčije, umiku okupatorskih sil itd. Adenauer se je Eisenhowerju zahvalil za te ugotovitve in je poudaril, naj bi bila konferenca štirih čimprej.

Posledice vstaje v NDR je bilo čutiti tudi v številnih odredbah vlade o zvišanju delavskih prejemkov, o odstavitvi notranjega ministra (tudi v zvezi z Berijo) in o več izključitvah iz delavske stranke, o izvolitvi novega politbiroja itd. Spremenili so tudi petletni plan in vlada NDR je obljubila, da bo delovni človek »več jedel in da bo bolje založen s konzumnim blagom kot v Zahodni Nemčiji«. Razvoj malih in srednjih podjetij (zasebnih) socializmu ne more škodovati.

Oglasil se je tudi Ulbricht, naj v NDR ne posnemajo šablonske ureditve v SZ. Dejal je, da v SZ že dolgo ni kapitalističnega razreda in da temu ustrezajo tudi oblike in metode dela. V NDR šele ustvarjajo podlago za socializem, kar je težka naloga in upoštevati je treba njene zgodovinske, mednarodne, nacionalne in druge posebnosti razvoja in naposled razvoja v vsej Nemčiji.

Pri tem je imel Ulbricht prav, a šlo je vseeno narobe. Ljudska skupščina je 29. julija odklonila ameriško pomoč. Pripravljena pa je bila kupiti za 15 milijonov dolarjev vseh vrst blaga. Toda Bela hiša akcije o pomoči NDR ni hotela preklicati in njen glasnik je objavil, da bodo obljubljeno pomoč vseeno poslali v bližino demarkacijske črte in da upa, da bo že našla pravo pot do lačnega prebivalstva v vzhodni coni. Sovjetska vlada je udarila nazaj in je nemudoma izjavila, da je od 1. julija dalje dala NDR 3000 vagonov hrane in posredovala 150 vagonov iz Poljske, LR Kitajske in Albanije (!). Poleg tega naj bi sklenila z NDR veliko pogodbo za 27 000 ton surovega masla, 20 000 ton mesa itd.

Toda Bela hiša se je le hotela zavarovati, da bi njena pomoč prišla v prave roke. Tako je vlada ZRN dovolila nakup hrane za 25 milijonov zahodnih mark, vlada NDR pa je za dovoz vseh teh kupljenih

živil sprostila dohode v Vzhodni Berlin; prostovoljno pomoč ZDA so razdelili delavcem v Zahodnem Berlinu.

Sovjetska vlada je 4. avgusta odgovorila na vabilo za konferenco štirih. Kritizirala je, da so razpravljali o tej konferenci brez navzočnosti SZ, kar ni običaj, in poudarila je, da je odgovorna za varnost in mir še vedno OZN (pet zunanjih ministrov, tudi LR Kitajske) ter da washingtonska konferenca ni obravnavala razorožitve vojaških oporišč na tujih tleh in tudi ne sodelovanja z LR Kitajsko. Prav tako tudi ne glavnih problemov Nemčije. Končno se je izrekla za konferenco, če bodo na njej razpravljali o vsem tem.

Zahodni na noto niso takoj odgovorili in sovjetska vlada je 15. avgusta poslala novo, v kateri jim je očitala, da podcenjujejo vprašanje nemške mirovne pogodbe. Zato je predlagala sklicanje konference v šestih mesecih; udeležile naj bi se je vse zainteresirane države. Do tedaj naj bi se končale vse priprave in to naj bi tudi sporočili zastopnikom obeh Nemčij. Torej: sestaviti je treba vlado iz predstavnikov obeh Nemčij (obeh parlamentov) in ta naj izpelje vsenemške volitve. Začasna vlada naj bi nadomestila obe sedanji nemški vladi in naj bi rešila več vprašanj: zastopstvo Nemčije pri pripravah na mirovno konferenco, zastopstvo Nemčije v mednarodnih organizacijah itd., predvsem pa naj bi pripravila volitve brez vmešavanja tujih držav.

Tako je sovjetska vlada ponovila staro zahtevo, da sestavijo začasno vlado s pomočjo delegacije obeh parlamentov pred volitvami, kar je bilo v nasprotju z zahtevo zahodnih, ki so terjali najprej volitve. Razumljivo je, da je Adenauer takoj ostro protestiral in prav tako vodstvo socialdemokratske stranke.

Dvajsetega avgusta 1953 so v SZ objavili eksplozijo vodikove bombe. Prav takrat se je v Moskvi mudila delegacija vlade NDR in podpisali so moskovski protokol, po katerem naj bi se s 1. januarjem 1954 končale reparacije, okupacijski stroški pa znižali za 5 % od dohodkov državnega proračuna. V Berlin naj bi poslali diplomatsko misijo SZ in narobe. Razgovarjali so se tudi o izpustitvi nemških vojnih ujetnikov. Ob podpisu je Malenkov dejal, da je NDR »trdnjava miroljubnih sil vse Nemčije in da je zato dolžnost SZ pomagati ji ter da se nemškemu narodu odpira perspektiva živeti v miru z vsemi narodi.«

MOSKOVSKI PROTOKOL

Ljudska skupščina NDR je pozdravila moskovski protokol in je Bundestagu znova predlagala sestavitev skupne nemške začasne vlade in nato volitve. K bližnjim parlamentarnim volitvam v ZRN pa je pripomnila, da imajo sedaj možnost strmoglaviti Adenauerja in njegovo politiko kot prispevek k mirovni pogodbi. K temu je opozicija socialdemokratov pristavila, da naj sprejme Vzhodna Nemčija edino odločitev, strmoglavljenje Ulbrichta in Grotewohla, kar naj uvidi tudi sovjetska vlada.

Drugega septembra so trije zahodni zunanji ministri povabili sovjetskega na konferenco v Lugano, na kateri naj bi najprej razpravljali o vsenemških volitvah in o prihodnji nemški vladi. Toda TASS je že dan zatem odgovorila, da je to predvsem manever za bližnje Adenauerjeve volitve. V tem je bilo nekaj resnice, kajti Dulles je hkrati poudaril, da bi poraz Adenauerjeve koalicije na volitvah imel »katastrofalne posledice za združitev Nemčije in njeno polno suverenost«. Na to izjavo je vodstvo socialdemokratske stranke ostro protestiralo, da je to »najbolj nezaslišana intervencija«.

No, Dullesova bojazen je bila odveč in volitve so 6. septembra 1953 prinesle Adenauerjevi koaliciji veliko zmago z 244 sedeži, socialdemokratom pa 150, medtem ko KPN ni dobila niti enega poslanca. Tako je Adenauer že naslednjega dne izjavil, da so bile volitve pravi plebiscit za dosedanjo vladno politiko in da ima pri tej zmagi velik delež tudi mladina. Poudaril je — kot zastopnik vse Nemčije — da ne gre več za združitev nemškega naroda, temveč za osvoboditev Vzhodne Nemčije, za osvoboditev 18 milijonov ljudi iz sovjetskega suženjstva. Tudi socialdemokrati so bili zadovoljni, saj so dobili 1 milijon glasov več kot leta 1949, in odstranjene so bile desne in leve ekstremistične stranke.

Komentator vzhodnonemškega radia je sporočil, da volitve niso bile svobodne in demokratične, temveč pod pritiskom ameriškega imperializma. Mnoge sta menda tudi prevarila Adenauer in navidezna blaginja v Zahodni Nemčiji. Francoski Le Monde je poudaril, da je bil to plebiscit za Adenauerja in njegovo politiko. Neonaciste in komuniste so popolnoma odpravili, socialisti pa so nemočni. To naj bi bile bolj volitve zaradi avtoritete Adenauerja, ne pa strank, kot v ZDA za Eisenhowerja. To naj bi bil uspeh ameriške politike v Evropi. Ne more biti dvoma, da bosta obe vladi (ZRN in ZDA) znova pritisnili na Francijo, naj ratificira bonsko (generalno) in pariško (evropsko obrambno skupnost) pogodbo, za kateri je dala pobudo francoska diplomacija. Podobno je pisal tudi ugledni ameriški tisk, da kažejo volitve na politično in moralno zdravje naroda, ki je še pred kratkim prebolel težko bolezen.

SZ ni popustila in je 28. septembra znova predlagala konferenco zunanjih ministrov Sovjetske zveze, Francije, Velike Britanije, ZDA in LR Kitajske o zmanjšanju napetosti v mednarodnih odnosih, konferenco samo štirih pa o nemškem vprašanju.

Toda Churchill je bil še vedno za konferenco na najvišji ravni, čeprav ZDA to pot niso čutile potrebe po njej. Eisenhower je 6. oktobra le svaril pred sovjetsko atomsko bombo, ki da jo lahko vržejo tudi na Ameriko, kajti SZ si prizadeva za nadvlado nad svetom. Na to je odgovoril komentator Lippmann v New York Herald Tribune, da primerja atomski znanstvenik dr. Robert Oppenheimer atomsko tekmovanje ZDA s SZ z dvema škorpijonoma, zaprtima v steklenici. Drug drugega morata uničiti, a vsak pri tem tvega, da bo hkrati sam uničen.

Tudi Churchill je 9. oktobra svetoval potrpežljivost namesto ostrih rešitev, a bil je še vedno za razgovore na najvišji ravni. Dejal je, da je pet mesecev molčal kot še nikdar v svojem političnem življenju. Da pa mora sedaj poudariti, da lahko neuradni prijateljski razgovori med vodilnimi prinesó nekaj novega, in to brez regimenta strokovnjakov, ki delajo samo težave in pomisleke. Morda je imel to pot prav.

Adenauer je 20. oktobra razgrnil pred Bundestagom velik politični in gospodarski program in govoril o dosedanjih uspehih. Poglejmo si nekoliko ta »nemški čudež«. Vsak tretji prebivalec je imel kako rento, ki se je postopoma večala. Da bi vsi prispevali h gospodarskemu dvigu, je treba zaposliti brezposelne. Velika je bila skrb za pregnance, begunce in povratnike. V štirih letih je dobilo 7 milijonov ljudi stanovanja. Posebna skrb je veljala novoporočencem in zdravemu družinskemu življenju. Zunanja trgovina se je dvignila na 38 milijard mark. Veliko truda so vložili v dvig strokovnih delavcev, modernizacijo in racionalizacijo industrije. V finančni politiki so izdatke krili z dohodki, davke so znižali, a ne v škodo dohodkov, pridobili so si zaupanje varčevalcev. Obtok bankovcev so krili 60% z zlatom ali devizami. V štirih letih so dosegli normalno preskrbo in hrano je bilo moč kupovati pod evropskim povprečjem cen. Le delno so uvažali surovine, kajti primarni vir je bila lastna dežela. V poljedelstvu je bil pridelek že za 12 % večji od predvojnega, a še so izpopolnjevali agrarno strukturo. Glede družbene strukture je Adenauer povedal, da je le 67 % prebivalstva produkcijsko sposobnega, 9 % je starčkov, 24 % pa otrok. Da se daljša življenjska doba in da je več rojstev. Družinam dajejo vso pomoč in želja je, da bi imele čim več otrok. Zato pa so potrebovale dom in stanovanje.

Vrsto izvirnih in tudi sprejemljivih misli je povedal še o zunanji politiki.

Sovjetska vlada je 3. novembra znova predlagala konferenco štirih oziroma petih. Dulles je bil proti, Churchill pa je bil za konferenco treh zahodnih držav na Bermudih. Molotov se je vnovič potegoval za konferenco, a zahodni so odgovorili, da bi lahko prišel v Lugano.

De Gaulle je imel 23. novembra tiskovno konferenco o evropski politiki. Po vojni je mislil na ustanovitev evropske zveze, v katero bi prinesel vsak narod, kar ima, ne da bi pri tem izgubil svoje bistvo in obraz. Francija je dobro vedela — bolje kot ZDA — da ni možno nikakršno zlitje narodov. Nihče ne more biti Evropejec, če nima domovine. Goethe, Byron, Tolstoj so bili evropski pisatelji, ker je vsakega vodil genij lastne dežele.

Združitev narodov v evropski zvezi naj bi segala od Gibraltarja do Urala. Vodil naj bi jo svet šefov vseh vlad s skupnimi organi za politične, gospodarske, kulturne in vojaške odnose, posvetovalni parlament in referendum. »Marshallov načrt in NATO nista taka zveza,

temveč neke vrste protektorat, ki nas ne bo varoval. Nihče ne more prisiliti ZDA, da bi nas branile, če bi jim to ne koristilo. Evropski narodi naj sami naredijo svoj obrambni načrt in v okviru kake zveze držav dajo na razpolago vsa svoja sredstva. Toda izročiti francosko armado ZDA bi pomenilo Francijo raztrgati.«

Te misli so naletele na kritiko Schumanove zveze premog—jeklo. De Gaullu so očitali, da ne pozna novejše zgodovine. Nemogoče je urejevati evropske probleme med državami, če le-te ohranijo polno suverenost.

McCarthy je 24. novembra hudo napadel politiko Eisenhowerjeve vlade in je trdil, da bo naredil vse, da bodo preganjali komunizem še naslednja leta. Eisenhower je odgovoril, da je videti ta boj proti komunizmu kot boj za življenje ali smrt. »To zbuja določen strah pred komunizmom v naši lastni vladi. Več kot 1500 ljudi so odstranili iz državne uprave in uvedli so številne preiskave. Ali bo javnost prihodnjo jesen po taki poti rešena strahu pred komunizmom?«

Od 4. do 7. decembra 1953 je na Bermudih le potekala konferenca (Churchill, Eisenhower, Francoz Laniel in trije zunanji ministri). Poudarili so, da je skupna moč najtrdnejše poroštvo za mir in varnost, NATO pa da je in ostane temeljni kamen skupne politike. Tudi evropsko obrambno skupnost potrebujejo za obrambno moč NATO. Sklenili so v začetku januarja 1954 sklicati konferenco štirih v Berlinu. Toda vedno bolj se je zastavljalo vprašanje, ali bo francoski parlament ratificiral pogodbo o evropski obrambni skupnosti, kar so ZDA vedno odločneje zahtevale.

Dan po konferenci na Bermudih je Eisenhower pred plenumom OZN načel nov problem, ustanovitev skupne atomske agenture pod okriljem OZN. »Ni dovolj samo vzeti to orožje iz rok naših vojakov, temveč ga je treba tudi dati v roke tistih, ki vedo, da more rabiti miru.« Kot je takrat pisal New York Herald Tribune, je imel bermudski sestanek le dva pozitivna rezultata: da skličejo berlinsko konferenco štirih in odobrijo Eisenhowerjev govor pred plenumom OZN. Sicer so se pokazale velike razlike.

Adenauer je časnikarjem v Parizu poudaril, da je evropska federacija (obrambna skupnost) nujna, in izrazil je željo po trajni skupnosti z ZDA. Na seji sveta NATO (14. do 16. decembra) v Parizu je Bidault zahteval, naj NATO jamči za evropsko obrambno skupnost in zagotovi, da se v njej ne bo dvignila kaka močnejša sila in da bi v NATO obdržali ravnotežje. Kajti Francija se je bala premoči Nemčije.

Dulles je časnikarjem povedal v odgovoru, namenjenemu Bidaultu, da nekateri mislijo, da hočejo ZDA v evropski obrambni skupnosti rekrutirati samo nemške sile. ZDA hočejo predvsem ohraniti evropsko civilizacijo, kar je brez evropske skupnosti nemogoče. V njej morajo biti povezani interesi in sposobnosti dveh velikih narodov v Evropi, to je francoskega in nemškega. Če se evropska obrambna skupnost ne posreči in če Nemčija in Francija še ostaneta potencialni sovraž-

nici, bi bile ZDA v velikih težavah, kako pomagati Evropi. Če do te združitve ne bo kmalu prišlo, bodo prevzele vodstvo druge sile, ki bi se mogle najti tudi zunaj ZDA, in utegnilo bi priti do take združitve, kot je v Vzhodni Evropi. Do prihodnje pomladi bi morali sprejeti sklepe zgodovinskega pomena.

To je bil več kot pritisk in pri tem ni težko ugotoviti, s čim je Dulles grozil. Tudi Churchill ga je v spodnjem domu podprl in je dejal, da bo imela Velika Britanija svoje sile na celini toliko časa kot ZDA. Če se torej obe velesili umakneta, kaj potem?

Francozi so na to odgovorili, da nobena intervencija, tudi najboljših prijateljev, ne more vplivati na sklepe francoskega parlamenta. (Več kot jasno je bilo, da se ne bi nobeni takratni francoski vladi in parlamentu posrečilo ratificirati pogodbe o evropski obrambni skupnosti.)

V tistem času so bili znani tudi skupni stroški NATO, ki ni imel še nikakršne funkcije, razen vloge morebitnega strašila proti SZ. Toda tudi ta je že imela dve vrsti atomske bombe. Leta 1949 so znašali stroški že 18 503 milijonov dolarjev, 1950. — 20 208 milijonov, 1951. — 42 041 milijonov, 1952. — 59 812 milijonov in 1953. — 65 475 milijonov.

Dulles je 22. decembra ponovno zahteval evropsko obrambno skupnost zaradi »naprej pomaknjene strategije ZDA«; dejal je, da imajo ZDA svoje prednje straže v Zahodni Nemčiji. Brez evropske obrambne skupnosti bi ne mogle »legalno« klicati na pomoč ZRN za svojo obrambo. Tudi ne bi mogle nič storiti, če bi hoteli biti Nemci samo gledalci. Če torej evropske obrambne skupnosti ne bo, morajo ZDA svojo strategijo spremeniti. Seveda bi bilo treba nemške kontingente v evropski obrambni skupnosti postaviti tako, da bi bilo to sprejemljivo za njene sosede. Evropska obrambna skupnost mora dajati tako Franciji kot tudi drugim narodom in SZ jamstvo pred ponovnim dvigom nemškega militarizma in agresije. Evropska obrambna skupnost naj dokončno odpravi spore med Francijo in Nemčijo.

1. BERLINSKA KONFERENCA (OD 25. JANUARJA DO 18. FEBRUARJA 1954)

V začetku januarja 1954 so se le sporazumeli, da se bo berlinska konferenca začela 25. januarja. V novoletni poslanici je Eisenhower napovedal zavarovanje svobode ZDA in zato velikanski in silno dragi obrambni načrt ter prenehanje gospodarske pomoči nekaterim državam. Bil je za pogajanja s SZ, če bi imela kakšne možnosti na uspeh. To zadnje je poudaril tudi Malenkov in je dejal, da za pogajanja ni nobenih ovir.

Eisenhowerjevo poslanico je dopolnil Dulles. »Ni zdrava vojaška strategija stalno vzdrževati maso vojske v Aziji, ker nimamo vojaških rezerv. Tudi ni zdrava gospodarska in zunanja politika stalno podpirati druge dežele, ker to prinaša več slabe kot dobre volje. Prav tako ni zdravo obvezovati se za velike vojaške dajatve, ki bi vodile do bankrota. Zato je treba spremeniti naše odnose z zavezniki, da bodo bolj učinkoviti in manj dragi. In tako ima NATO od decembra 1953 ameriški koncept ‚za daljše razdobje', ki ne bo izčrpal ameriške gospodarske moči, temveč jo bo ohranil. Bolj zdravo je zboljšati trgovino in poiskati širša tržišča. Več investirati je več vredno kot medržavna pomoč.«

Berlinska konferenca se je začela 25. januarja in je trajala do 18. februarja 1954. Njen edini uspeh je bil zelo enoten nastop zahodnih zunanjih ministrov proti Molotovu.

Petindvajsetega januarja je prvi govoril Bidault; ni dosti povedal, razen, da je treba spraviti Nemčijo v »strogo defenzivno zvezo«, da ne bo več ogrožala Evrope, in da je njena delitev lahko leglo nevarnih tendenc.

Eden je poudaril, da je to »konferenca v Evropi in o njej«. Prvi problem je delitev Evrope zaradi delitve Nemčije, a ta more odpasti le s svobodnimi volitvami kot prvim korakom k enotni vladi. Ta vlada naj govori v imenu vse Nemčije in tudi sprejme mirovno pogodbo. Najprej je treba pretresti osnutek volilnega zakona, svobodne volitve bi dale parlament in ta ustavo, ki bi omogočila sestaviti vlado. Sedanja uprava v obeh Nemčijah more obstajati do sestavitve enotne vlade.

Molotov je na začetku izjavil, da morajo najprej določiti dnevni red, v katerega naj bi vnesli celotno nemško vprašanje, to je z vsem, kar je v zvezi z varnostjo Evrope (da ne bo nemški imperializem kriv tretje svetovne vojne). Zato je treba nemško vprašanje uskladiti s sklepi Jalte in Potsdama. Nedopustno je torej Nemčijo kot celoto ali en sam njen del pritegovati v evropsko obrambno skupnost, ki je vojaški blok nekaterih evropskih držav, naperjen proti drugim državam Evrope. Tako bi se utegnila Evropa spremeniti v tabor dveh nasprotujočih si skupin in v nevarnost nove vojne.

Dejal je, da proti nemški agresiji obstaja že več pogodb, francosko-sovjetska (1944), britansko-sovjetska (1942) in francosko-angleška (1947); naposled pa so tu tudi potsdamski sklepi. Med notami za sklic berlinske konference je bila omenjena še konferenca petih zunanjih ministrov za zmanjšanje napetosti v mednarodnih odnosih. Ta problem naj bi sodil na berlinsko konferenco, čeprav je to pravzaprav naloga VS. Toda LR Kitajska ni članica OZN zaradi že znanega stališča ZDA. Konferenca petih bi bila važna tudi za rešitev problema razorožitve.

Zato je Molotov predlagal tri točke dnevnega reda: sklic konference petih (odnehanje napetosti), nemško vprašanje in evropska varnost ter avstrijska državna pogodba.

Dulles je bil 26. januarja globoko razočaran nad Molotovom, ki naj bi klical duha sovraštva in maščevanja. Rekel je, da je bil sklep o delitvi Nemčije na Jalti takrat razumljiv, a da je po prvi svetovni vojni celo versajska mirovna pogodba pripomogla k nemški suverenosti.

Francija noče, da bi se ponovila preteklost, in se želi prijateljsko povezati z Nemčijo. Dulles je pohvalil Bidaulta in Edena, da sta dala prave in trajne predloge, pohvalil je francoski genij, da je povezal šest držav Zahodne Evrope v Skupnost premog-jeklo (Schumanov načrt), koncipiral evropsko obrambno skupnost (Plevenov načrt) in dal pobudo za evropsko politično skupnost. To naj bi bila obramba proti nemškemu militarizmu. »Po vojni je bila Zahodna Evropa brez vojske do junija 1950. Zaupala je v OZN, a tedaj je nenadoma izbruhnila vojna na Koreji in svetovna organizacija ni mogla dati nobenega jamstva proti agresiji in svobodni narodi so uvideli nevarnost.

Zakaj Kitajske kot pete velesile niso sprejeli v OZN? Ta otrok sovjetskega komunizma je začel flagrantno agresijo na Korejo in OZN ga je tudi formalno obsodila. ZDA ne bodo privolile v konferenco petih s kitajskimi komunističnimi agresorji, da bi skupaj razpravljali o miru na svetu. Pogajali bi se le, če bi to zahtevale okoliščine, saj se pogajamo z njimi tudi za premirje na Koreji.

ZDA odklanjajo koncept SZ, da bi imelo pet velesil pravico vladati svetu. OZN jim ne daje tega mandata. Z dnevnim redom Molotova se ne strinjamo, bomo pa ga sprejeli, da se bo naše delo sploh kam premaknilo. Najprej naj bi razpravljali o nemškem in avstrijskem vprašanju.«

Tako so dnevni red le sprejeli.

Devetindvajsetega januarja so sklenili, naj bi konferenco petih sklicali v naslednjih tednih za zaprtimi vrati in v ožjem krogu. Dulles je imel sicer pomisleke, da bi LR Kitajska kaj pripomogla k zmanjšanju mednarodne napetosti, ker ni prispevala ničesar k miru na Koreji in v Indokini in ker sabotira politično konferenco o Koreji; Eden je pripomnil, da bo mednarodno napetost mogoče odstraniti le »po kosih« in da bo treba začeti pri Berlinu in avstrijski državni pogodbi.

Molotov je predlagal tri glavne skupine vprašanj: vojaško (splošna omejitev oboroževanja), politično (zboljšanje odnosov med velesilami in LR Kitajsko) in gospodarsko (svetovna trgovina na normalni podlagi).

Sklenili so, da bodo o vsem tem razpravljali naslednje tedne v ožjem krogu. Eden je nato ponovil glavne misli iz uvodnega govora o združitvi Nemčije in jih je natančno razčlenil po fazah: svobodne volitve v vsej Nemčiji — parlament — načrt ustave — priprave za mirovna pogajanja — sprejem ustave — sestava enotne nemške vlade

— podpis mirovne pogodbe — njena veljavnost po ratifikaciji štirih velesil in Nemčije.

Tridesetega januarja Molotov ni več vztrajal, da bi na berlinski konferenci zaslišali tudi zastopnike obeh Nemčij, čemur so oporekali zahodni že prej. Svoje stališče je utemeljeval s tem, da Zahodna Nemčija nima z Vzhodno nobenih uradnih stikov. Prvega februarja je predložil obširen program za načrt mirovne pogodbe. *Politično načelo* naj bi bila enotna nemška država, ki naj bi se razvijala v miroljubno in demokratično državo. Vse okupacijske sile bi zapustile Nemčijo leto dni po uveljavitvi mirovne pogodbe in odstranile naj bi vsa svoja oporišča. Zajamčena bi morala biti svobodna dejavnost vseh demokratičnih strank, Nemčija bi se morala obvezati, da ne bo sklepala nobenih vojaških in političnih pogodb proti državam, ki so bile z njo v vojni, in da se ne bo vezala z nobeno pogodbo, ki sta jo sklenili obe Nemčiji pred mirovno pogodbo itd. Ozemlje je bilo že določeno po potsdamskih sklepih.

Gospodarsko načelo: nobenih omejitev v domači in zunanji trgovini, oprostitev državnih vojaških dolgov do štirih velesil, razen v trgovini. *Vojaško načelo:* Nemčija more imeti lastno nacionalno vojsko vseh rodov, namenjeno za obrambo, in sme izdelovati tudi lastni vojaški material.

Nemčijo naj bi sprejeli v OZN. Glede priprav na mirovno pogodbo in sklic mirovne konference pa je Molotov dejal, naj namestniki štirih zunanjih ministrov sestavijo osnutek mirovne pogodbe v treh mesecih, k čemur naj prispevajo tudi zavezniške države, ki so bile v vojni z Nemčijo. Do sestavitve enotne začasne vlade naj pri tem sodelujejo tudi zastopniki obeh Nemčij.

Bidault je govoril le o popolni zunanji politični svobodi bodoče Nemčije.

Dulles je bil 2. februarja proti temu, da bi Vzhodna Nemčija sodelovala pri ureditvi Nemčije, »ker ima le vlada ZRN vsa pooblastila naroda za svobodne volitve. V Vzhodni Nemčiji je vlado — kot je dejal Molotov — ‚poklicala k oblasti prevladujoča večina prebivalstva Vzhodne Nemčije'. Res je bilo 90 % volilcev,« je priznal Dulles, »a če ne bi prišli na volitve, bi bili ‚sovražniki miru' in še kaznovani povrh. Cele vasi so zganjali vkup na volitve in ljudje niso mogli napisati na volilne listke ne da ne ne, temveč so jih samo metali v volilne skrinjice. Ali Molotov res misli, da ima taka vlada pravico govoriti v imenu Vzhodne Nemčije? Celo Hitler je dal več svobode prebivalstvu.«

Tretjega februarja je Molotov odgovarjal, da tudi Zahodna Nemčija ni svobodna in da daje nemška (generalna) pogodba zahodnim velesilam petdesetletno pravico vtikati se vsak hip v zahodnonemške notranje zadeve in celo uvesti izredno stanje. Tudi po pogodbi o evropski obrambni skupnosti Zahodna Nemčija ni svobodna v svoji zunanji politiki, je menil Molotov. Kaj torej? Ali čakati na mirovno pogodbo še 50 let? Ali naj dovolijo plebiscit ali pa bonsko, ali pariško,

Zato je Molotov predlagal tri točke dnevnega reda: sklic konference petih (odnehanje napetosti), nemško vprašanje in evropska varnost ter avstrijska državna pogodba.

Dulles je bil 26. januarja globoko razočaran nad Molotovom, ki naj bi klical duha sovraštva in maščevanja. Rekel je, da je bil sklep o delitvi Nemčije na Jalti takrat razumljiv, a da je po prvi svetovni vojni celo versajska mirovna pogodba pripomogla k nemški suverenosti.

Francija noče, da bi se ponovila preteklost, in se želi prijateljsko povezati z Nemčijo. Dulles je pohvalil Bidaulta in Edena, da sta dala prave in trajne predloge, pohvalil je francoski genij, da je povezal šest držav Zahodne Evrope v Skupnost premog-jeklo (Schumanov načrt), koncipiral evropsko obrambno skupnost (Plevenov načrt) in dal pobudo za evropsko politično skupnost. To naj bi bila obramba proti nemškemu militarizmu. »Po vojni je bila Zahodna Evropa brez vojske do junija 1950. Zaupala je v OZN, a tedaj je nenadoma izbruhnila vojna na Koreji in svetovna organizacija ni mogla dati nobenega jamstva proti agresiji in svobodni narodi so uvideli nevarnost.

Zakaj Kitajske kot pete velesile niso sprejeli v OZN? Ta otrok sovjetskega komunizma je začel flagrantno agresijo na Korejo in OZN ga je tudi formalno obsodila. ZDA ne bodo privolile v konferenco petih s kitajskimi komunističnimi agresorji, da bi skupaj razpravljali o miru na svetu. Pogajali bi se le, če bi to zahtevale okoliščine, saj se pogajamo z njimi tudi za premirje na Koreji.

ZDA odklanjajo koncept SZ, da bi imelo pet velesil pravico vladati svetu. OZN jim ne daje tega mandata. Z dnevnim redom Molotova se ne strinjamo, bomo pa ga sprejeli, da se bo naše delo sploh kam premaknilo. Najprej naj bi razpravljali o nemškem in avstrijskem vprašanju.«

Tako so dnevni red le sprejeli.

Devetindvajsetega januarja so sklenili, naj bi konferenco petih sklicali v naslednjih tednih za zaprtimi vrati in v ožjem krogu. Dulles je imel sicer pomisleke, da bi LR Kitajska kaj pripomogla k zmanjšanju mednarodne napetosti, ker ni prispevala ničesar k miru na Koreji in v Indokini in ker sabotira politično konferenco o Koreji; Eden je pripomnil, da bo mednarodno napetost mogoče odstraniti le »po kosih« in da bo treba začeti pri Berlinu in avstrijski državni pogodbi.

Molotov je predlagal tri glavne skupine vprašanj: vojaško (splošna omejitev oboroževanja), politično (zboljšanje odnosov med velesilami in LR Kitajsko) in gospodarsko (svetovna trgovina na normalni podlagi).

Sklenili so, da bodo o vsem tem razpravljali naslednje tedne v ožjem krogu. Eden je nato ponovil glavne misli iz uvodnega govora o združitvi Nemčije in jih je natančno razčlenil po fazah: svobodne volitve v vsej Nemčiji — parlament — načrt ustave — priprave za mirovna pogajanja — sprejem ustave — sestava enotne nemške vlade

— podpis mirovne pogodbe — njena veljavnost po ratifikaciji štirih velesil in Nemčije.

Tridesetega januarja Molotov ni več vztrajal, da bi na berlinski konferenci zaslišali tudi zastopnike obeh Nemčij, čemur so oporekali zahodni že prej. Svoje stališče je utemeljeval s tem, da Zahodna Nemčija nima z Vzhodno nobenih uradnih stikov. Prvega februarja je predložil obširen program za načrt mirovne pogodbe. *Politično načelo* naj bi bila enotna nemška država, ki naj bi se razvijala v miroljubno in demokratično državo. Vse okupacijske sile bi zapustile Nemčijo leto dni po uveljavitvi mirovne pogodbe in odstranile naj bi vsa svoja oporišča. Zajamčena bi morala biti svobodna dejavnost vseh demokratičnih strank, Nemčija bi se morala obvezati, da ne bo sklepala nobenih vojaških in političnih pogodb proti državam, ki so bile z njo v vojni, in da se ne bo vezala z nobeno pogodbo, ki sta jo sklenili obe Nemčiji pred mirovno pogodbo itd. Ozemlje je bilo že določeno po potsdamskih sklepih.

Gospodarsko načelo: nobenih omejitev v domači in zunanji trgovini, oprostitev državnih vojaških dolgov do štirih velesil, razen v trgovini. *Vojaško načelo:* Nemčija more imeti lastno nacionalno vojsko vseh rodov, namenjeno za obrambo, in sme izdelovati tudi lastni vojaški material.

Nemčijo naj bi sprejeli v OZN. Glede priprav na mirovno pogodbo in sklic mirovne konference pa je Molotov dejal, naj namestniki štirih zunanjih ministrov sestavijo osnutek mirovne pogodbe v treh mesecih, k čemur naj prispevajo tudi zavezniške države, ki so bile v vojni z Nemčijo. Do sestavitve enotne začasne vlade naj pri tem sodelujejo tudi zastopniki obeh Nemčij.

Bidault je govoril le o popolni zunanji politični svobodi bodoče Nemčije.

Dulles je bil 2. februarja proti temu, da bi Vzhodna Nemčija sodelovala pri ureditvi Nemčije, »ker ima le vlada ZRN vsa pooblastila naroda za svobodne volitve. V Vzhodni Nemčiji je vlado — kot je dejal Molotov — ‚poklicala k oblasti prevladujoča večina prebivalstva Vzhodne Nemčije'. Res je bilo 90 % volilcev,« je priznal Dulles, »a če ne bi prišli na volitve, bi bili ‚sovražniki miru' in še kaznovani povrh. Cele vasi so zganjali vkup na volitve in ljudje niso mogli napisati na volilne listke ne da ne ne, temveč so jih samo metali v volilne skrinjice. Ali Molotov res misli, da ima taka vlada pravico govoriti v imenu Vzhodne Nemčije? Celo Hitler je dal več svobode prebivalstvu.«

Tretjega februarja je Molotov odgovarjal, da tudi Zahodna Nemčija ni svobodna in da daje nemška (generalna) pogodba zahodnim velesilam petdesetletno pravico vtikati se vsak hip v zahodnonemške notranje zadeve in celo uvesti izredno stanje. Tudi po pogodbi o evropski obrambni skupnosti Zahodna Nemčija ni svobodna v svoji zunanji politiki, je menil Molotov. Kaj torej? Ali čakati na mirovno pogodbo še 50 let? Ali naj dovolijo plebiscit ali pa bonsko, ali pariško,

ali mirovno pogodbo? Molotov se je še najbolj ogreval za plebiscit. Četrtega februarja je predlagal vzpostavitev nemške enotnosti drugače kot Eden: sestavili naj bi začasno nemško vlado s pomočjo obeh nemških parlamentov in ob širokem sodelovanju demokratičnih organizacij. Ta začasna vlada naj bi nadomestila obe sedanji — če pa bi nastale težave — naj ostaneta še ti dve (!). Glavna naloga začasne vlade naj bi bile priprave in izpeljava volitev (osnutek volilnega zakona, ugotovitev, ali so demokratične volitve možne v vsej Nemčiji, volitve brez vmešavanja tujih sil itd.). Zato naj bi takoj sklicali zastopstvo obeh Nemčij za sestavitev začasne vlade, še pred volitvami pa zmanjšali v obeh Nemčijah okupacijske sile.

Molotov je Edenov predlog odklonil, ker bi volitve v bistvu izpeljale okupacijske oblasti, iz česar ne more priti nič dobrega.

Dulles, Eden in Bidault so Molotov predlog odklonili. Dulles je navedel kot temeljni pomislek, da se Molotov boji pravih svobodnih volitev v vzhodni coni, kjer bi 18 milijonov ljudi odklonilo vsiljeni režim. Zato je tudi predlagal način, kako naj bi se sovjetski blok raztegnil do Rena. Bistvo sovjetskega predloga je tako imenovana vlada NDR. To je vzpostavila sovjetska oblast in če ne bi bilo v sovjetski coni 22 sovjetskih divizij, bi jo delavci s silo odstranili. Molotov predlaga načrt, v katerega sam ne verjame.

Tudi Eden je dejal, da se Molotov boji tvegati svobodne volitve, a tako tveganje je v politiki nujno. Sovjetska vlada želi volitve, ki bi bile dejansko nesvobodne. V bistvu enako, le previdneje je govoril tudi Bidault. Zahteval je nemško enotnost v svobodi in dejal je, da je ni mogoče doseči s parjenjem dveh režimov, katerih politični temelji so si nasprotni.

Petega februarja so sklenili, naj bo po sovjetskem predlogu tajna seja o prvi točki dnevnega reda 8. februarja.

Šestega februarja so zahodni postavili več kompromisnih predlogov: o nadzorni komisiji za volitve, da bi podaljšali britansko-sovjetsko pogodbo (1942), ki je veljala 30 let, če bi to prispevalo k varnosti Evrope itd.

Desetega februarja je Molotov predlagal odpoklic okupacijskih sil in nevtralizacijo Nemčije do mirovne pogodbe ter sklenitev 50-letne kolektivne evropske varnostne pogodbe, kar so zahodni odklonili. Molotov je predlog utemeljeval s tem, da je treba odpraviti cepitev Evrope in vojaške grupacije in da NATO precej spominja na protikominternsko pogodbo (1936), ki je pripeljala do druge svetovne vojne. Nevarna naj bi bila tudi evropska obrambna skupnost, ki pomeni trajno cepitev Evrope.

Bidault je k zadnjemu stavku pripomnil, da je evropska obrambna skupnost odprta vsem; če bi okupacijska vojska ostala po prvi svetovni vojni v Evropi, ne bi prišlo do druge. Namen SZ je izriniti ZDA iz Evrope in razbiti NATO. Tudi Eden je poudaril, da je predlog Molotova neke vrste Monroejeva doktrina in izgon ZDA iz Evrope. Toda

NATO je temelj britanske politike. K temu je Dulles še pristavil, da se ZDA ne dajo požreti SZ.

Štirinajstega februarja so ponovno razpravljali o nesprejemljivosti predlogov Molotova. Bidault je poudaril, da je mogoče evropsko varnost doseči le z omejitvijo oboroževanja in ne z »miroljubno koeksistenco«. Predlagal je kolektivno varnost v OZN, v njenem okviru pa regionalne popolnoma defenzivne organizacije. Prva etapa k temu naj bi bila avstrijska državna pogodba in sprejem Nemčije v evropsko obrambno skupnost, v kateri pa naj Nemčija ne bi razpolagala s svojimi silami.

Dulles je udaril v drugo smer. »Imamo atlantsko izjavo (leta 1941), sklepe jaltske konference in OZN, a zakaj ni nobene varnosti v Evropi? Zato, ker ni en sopodpisnik izpolnil svojih obveznosti in ker ni zaupal, da se jih bodo držali drugi. Končno je bil za to potreben NATO, a takrat je bila Evropa že razdeljena. Sovjetski oblastniki niso pripravljeni sprejeti ničesar, česar ne določijo sami. Če ni med nami nobene enotnosti, ‚razen enotnosti pod kontrolo SZ', potem je jasno, da sovjetski predlogi ne vodijo nikamor.« Eden je dodal samo še to, da hoče Molotov razbiti zahodni obrambni sistem, sovjetski pa naj bi ostal nedotaknjen.

Petnajstega februarja je Molotov umaknil predlog, da naj ostanejo ZDA zunaj predlagane evropske kolektivne varnostne pogodbe, trdil pa je še vedno, da sta v Evropi dva tabora. Konferenca naj se torej odloči za kolektivno varnost v Evropi ali proti njej.

Sedemnajstega februarja je dal Molotov nove predloge: o ustanovitvi skupnega nemškega odbora za gospodarska in kulturna vprašanja, o policijskih silah v obeh Nemčijah, o tem, da bi zboljšali pogodbo o skupni evropski varnosti, in o možnosti združitve z NATO, če je ta res le defenzivne narave. Ostane pa še vedno vprašanje, ali je pogodba o kolektivni evropski varnosti združljiva z evropsko obrambno skupnostjo.

Osemnajstega februarja so zahodni odklonili predloge Molotova in napovedali lastne, ki naj bi jih prej pretehtali okupacijski visoki komisarji. Molotov je bil za nadaljevanje konference, kar pa so zahodni odklonili.

V sklepni objavi je rečeno, da bodo za ureditev vprašanja Koreje in Indokine sklicali konferenco v Ženevi 26. aprila, nadalje, da so govorili tudi o razorožitvi in bistvenem zmanjšanju oboroženih sil. Razpravljali so še o nemškem in avstrijskem vprašanju, »a zediniti se ni bilo mogoče«.

Izjava treh zahodnih zunanjih ministrov pravi, da je bil bistven problem konference nemški. Zahodni so trdno vztrajali pri tem, naj bi združitev Nemčije dosegli na podlagi svobodnih volitev in skupne nemške vlade, s katero bi sklenili mirovno pogodbo. »Toda naših predlogov ni sovjetska delegacija niti enkrat resno pretehtala. Sovjetska vlada trenutno ne more dopustiti svobodnih volitev v vsej

Nemčiji ali opustili svojega nadzora nad Vzhodno Nemčijo. Zahodni bodo svoje delo nadaljevali.« Razpravljali so tudi o avstrijski državni pogodbi.

Vlada ZRN se je zahvalila zahodnim za odločno stališče. Poudarila pa je veliko žalost, ki vlada v vsej Nemčiji zaradi neuspeha konference. »SZ je preprečila svobodo na zaupanem ji nemškem ozemlju in s tem združitev Nemčije v miru in svobodi. Dala je jasno vedeti, da je Nemčija dežela z manjšimi pravicami in da jo bo obdržala pod kontrolo. Načrt in predlogi sovjetske vlade so navdali vso Evropo z grozečim vtisom, da bo sama zavladala nad kontinentom.«

Izjava vlade NDR je bila seveda drugačna. Grotewohl je trdil, da je bilo srečanje štirih pozitivno, ker so zastavili pomembna mednarodna vprašanja in dali pobude za nadaljnje sporazumevanje. Pokazalo pa naj bi se tudi negativno stališče zahodnih in pozitivno stališče SZ do rešitve nemškega vprašanja.

Sovjetska delegacija je poudarila, *da je ureditev nemškega vprašanja v prvi vrsti stvar Nemcev samih.* Ker pa pomenita bonska in pariška pogodba obnovo nemškega militarizma, naj bi bili tudi oviri za mirovna pogajanja in enotno demokratično Nemčijo, zato je Molotov predlagal nevtralizacijo Nemčije.

Adenauer je v posebni poslanici pozval nemški narod k potrpljenju, vztrajnosti in notranji enotnosti. Dejal je, da so z zahodnimi na konferenci sodelovali odlično, a da Molotov na noben način ni hotel sporazuma. Moskva se boji za svoje satelitsko kraljestvo v Evropi, ki se je začelo rušiti. Politične vezi niso več tako močne kot za Stalina in Moskva hoče obdržati vsaj status quo.

Adenauer je znova poudaril potrebe evropske obrambne skupnosti, iz katere bi se mogel razviti tudi obrambni sistem za vso Evropo, ki bi zagotavljal tudi SZ varnost, kakršno si želi. »Odstraniti moramo vsak dvom, da bi Nemčija kdaj koli privolila v obstoj dveh nemških držav, kar se Molotovu očitno zdi nemogoče. Sovjetski zvezi moramo predvsem dokazati, da režim Pieck-Grotewohl nima niti najmanjše možnosti, da bi z obrabljenimi metodami, kot je sestavitev kake začasne vlade ali skupnega nemškega odbora, spremenil Nemčijo v satelitsko državo.«

Pred zunanjepolitičnim odborom francoskega parlamenta je Bidault 25. februarja poudaril, da je načrt Molotova — Evropa Evropejcem — naperjen proti NATO in da hoče odtrgati Francijo od svojih ameriških zaveznikov ter jo pustiti nezavarovano proti sovjetskemu bloku. Toda francoski koncept evropske varnosti mora biti nova stavba, temelječa na ravnotežju sil, takega ravnotežja pa ni brez atlantske solidarnosti. Dejal je, da zato na berlinski konferenci ni dovolil padca evropske obrambne skupnosti, da bi bil deležen od Molotova smehljaja.

Tudi Eden je pred spodnjim domom hvalil evropsko obrambno skupnost. Rekel je, da je SZ na berlinski konferenci predlagala nev-

tralizacijo Nemčije, da bi jo izolirala od Zahodne Evrope in raztegnila nad njo komunistični režim ter jo pritegnila v sovjetski sistem. Glavni cilj SZ naj bi bil umik ZDA iz Evrope, ki bi bila spočetka na milost in nemilost izročena sovjetski vojski. Velika Britanija naj se čimprej vojaško in politično poveže z evropsko obrambno skupnostjo.

Churchill je svetoval le potrpljenje in vztrajnost, ko gre za mir na svetu. Še vedno bi bil možen sestanek na najvišji ravni. Menil je, da ni nobenega protislovja med okrepitvijo obrambe svobodnega sveta proti komunističnemu pritisku in potencialni sovjetski nevarnosti in poskusom ustvariti možnosti, da bi SZ živela z Zahodom pomirjeno in miroljubno. Čim več naj bi trgovali prek železne zavese, »saj to zbližuje«.

Končno se je 6. marca oglasil tudi Molotov. Dejal je, da je sedaj odvisna rešitev nemškega vprašanja od tega, ali bo oživljen nemški militarizem ali ne. Politika treh zahodnih naj bi vodila v nemškem vprašanju k vojaški grupaciji vrste evropskih držav proti drugim evropskim državam — torej k novi vojni.

SZ je predlagala kolektivno varnostno pogodbo vseh evropskih držav, s čimer bi omogočili odpoklic okupatorskih sil iz Nemčije, razen strogo omejenih kontingentov. Zavladalo naj bi načelo miroljubnega sožitja držav z različno družbeno ureditvijo. Bloki vodijo po mnenju SZ samo v vojno. »Toda predlog ni bil deležen podpore treh zahodnih, a ideja kolektivne varnosti je v ljudeh živa. Nevtralizacija Nemčije pomeni, da ta do sklenitve mirovne pogodbe ne sme imeti lastne vojske. SZ ni nikdar skrivala odklonilnega stališča do NATO, to je do politike angloameriškega bloka s težnjo po svetovni nadvladi, kar pa poskus evropske obrambne skupnosti še zaostruje.«

2. ŠE O BLIŽNJEM IN DALJNEM VZHODU

V Egiptu se je razvijala revolucija — evolucija na svoj način. V noči med 18. in 19. junijem 1953 je general Nagib v revolucionarnem svetu razglasil republiko. Začelo naj bi se triletno prehodno razdobje, v katerem bi bil Nagib predsednik republike in vlade. Mladi podpolkovnik Gamal Abdel Naser je postal namestnik ministrskega predsednika in notranji minister. Toda 3. marca 1954 je revolucionarni svet objavil, da je Nagib odstopil kot predsednik države, vlade in revolucionarnega sveta in da je vso oblast do osvoboditve dežele izpod imperializma prevzel Naser.

EGIPT

Šestintridesetletni Naser je veljal za glavnega pobudnika udara leta 1952 in za voditelja generacije mladih oficirjev. General Nagib je ostal v hišnem priporu, Naser pa je objavil izredno stanje. Komunike revolucionarnega sveta je poudaril, da revolucija še ni končana

in da se posamezniki še potegujejo za oblast in denar, ker je režim še pokvarjen. Nagib je menda premalo vedel o pripravah za udar leta 1952. in je postajal ovira ter ni razumel, da so vsi člani revolucionarnega sveta enaki, tudi predsednik.

Naser je že 26. februarja 1954 postal ministrski predsednik in je odstavil Nagiba, kar pa je v Kairu povzročilo nemire in demonstracije. Nagiba je ščitil del oficirjev, predvsem pa Sudan. Tako je Nagib znova postal šef države, ostali dve funkciji pa je obdržal Naser. Toda v Sudanu so izbruhnili veliki nemiri in britanski generalni guverner je oklical obsedno stanje.

Šestega marca sta revolucionarni svet in vlada v Egiptu obljubila volitve, odpravo cenzure in amnestijo, Naser pa je ponovno postal namestnik ministrskega predsednika. Revolucionarni svet je 25. marca znova dovolil vse stranke in potrdil svoj razpust. Naser je bil proti in prišlo je do velikih demonstracij zaradi razpustitve revolucionarnega sveta, nakar je svet to preklical. Nagib je 17. aprila »zaradi zdravja« odstopil kot ministrski predsednik in Naser je kot njegov naslednik sestavil novo vlado in 5. maja je izjavil, da je Nagib samo še simbolični šef države.

Za Indokino so dale ZDA 10. septembra 1953 Franciji 358 milijonov dolarjev dodatne pomoči, Francija pa je morala obljubiti večjo bojevitost (9 novih francoskih bataljonov, specialiste, tehnike in več domačih sil). Francoska vlada tudi ni izključevala možnosti pogajanj z Vietminhom. Predsednik demokratične republike Vietnam (Severnega Vietnama) Ho Ši Minh je imel 29. novembra 1953 intervju za švedski časopis.

INDOKINA

V.: Ali je več francoskih osebnosti za neposredna pogajanja?
O.: Vojno je vietnamskemu ljudstvu vsilila francoska vlada in ljudstvo se junaško bojuje že sedem let in se bo branilo do zmage. Če pa je francoska vlada pripravljena na pogajanja, smo tudi mi.
V.: Na kakšni podlagi naj bo sklenjeno premirje?
O.: Francoska vlada naj ustavi sovražnosti in spoštuje neodvisnost Vietnama.

Toda Francoska vlada je 3. decembra zahtevala, naj Vietminh pove svoje stališče uradno. Zato je Ho Ši Minh 14. decembra znova poudaril pripravljenost pogajati se, sicer bo sovražnik uničen. Francozi so tudi drugače naravnost silili v svojo pogubo.

Štirinajstega decembra 1953 so Francozi zbirali svoje sile v trdnjavi Dien Bien Fu, ki v nobenem primeru ni bila prikladna za uspešno obrambo. Desetega januarja 1954 so sile Vietminha začele novo ofenzivo, presekale Vietnam na dva dela in obkolile Dien Bien Fu. Ofenzivo so nadaljevali februarja in oblegane francoske sile se niso mogle prebiti. ZDA so ponovno poslale na pomoč bombnike in tehnično osebje, ameriški obrambni minister je izjavil, da je francoska zmaga

možna, utegnila pa bi jo omajati intervencija kitajske vojske. Dejal je, da ZDA ne bodo poslale pilotov in vojske, tudi ne atomskega taktičnega orožja, ker ne zna nihče ravnati z njim. Eisenhower je 10. februarja izjavil, da poskušajo ZDA preprečiti vojno v Indokini, saj bi bila za Ameriko to tragedija.

Da bi prišlo do premirja, se je veliko trudil tudi indijski državnik Nehru, a Vietminh je pošiljal proti oblegani trdnjavi vedno nove sile. Le Monde je zapisal, da se vojna razpleta tako, da se znajdejo francoska oporišča kot »cmok v juhi sovražne infiltracije«. »Že Čankajšek se je v boju proti komunistom in Japoncem držal taktike, da ni važno in bistveno, če armada ‚češe deželo', pa je ne zasede. Bistven je na zunaj manj viden boj za oskrbo vojske in boj proti sovražnim oporiščem. Grozi nevarnost, da bomo vojno v Indokini izgubili.«

Od 5. do 9. marca 1945 je potekala v francoskem parlamentu velika razprava o končanju vojne v Indokini; spodbudila sta jo tudi Ho Ši Minhova ponudba za pogajanja in Nehrujev poziv, naj pride do premirja še pred ženevsko konferenco. Parlament je sprejel resolucijo, v kateri je rečeno, da gre ekspedicijskemu korpusu vsa čast in slava, da pozdravlja ženevsko konferenco in da je treba skleniti premirje še pred konferenco. Resolucijo so sprejeli s 333 : 271 (komunisti, socialisti in drugi).

Ministrski predsednik Laniel je poudarjal, da je sklenitev premirja zelo zapletena stvar, ker so v vsaki indokitajski pokrajini različne okoliščine. Radikalni socialist Mendès-France je zahteval neposredna pogajanja. »Vlada sprejema ženevsko konferenco le v upanju, da ne bo uspela in da bo potem nadaljevala vojno s pomočjo ZDA. Posledica ameriške intervencije bo udar Kitajske, kar pomeni tvegati svetovno vojno. Mir in Francija morata v Ženevi le izgubiti in ničesar dobiti.«

V začetku aprila so v ZDA predvideli za Indokino 1133 milijonov dolarjev pomoči, od tega neposredno samo za podporo vojski 800 milijonov. Toda kot bo pokazala tudi ženevska konferenca, se ZDA niso hotele neposredno vmešati v vojno, čeprav je bil njihov vpliv v jugovzhodni Aziji močno ogrožen. Bale so se Kitajske. Eisenhower je Dullesu pred odhodom v Ženevo naročil, da ne sme zapraviti svobode v jugovzhodni Aziji in da mora pridobiti Veliko Britanijo in Francijo — ki sta še oklevali — za ameriški načrt: doseči miroljubno rešitev.

To je bil glavni problem ženevske konference, kar je zadevalo Indokino. Laniel je 9. aprila povedal, da je Francija sprejela pogoje za premirje v Indokini, kot jih je predlagal Nehru, da pa mirna rešitev tega spora ne pomeni izročiti jugovzhodno Azijo komunistom. Zato je treba storiti vse, da se bo Dien Bien Fu zmagovito branil, in obdržati je treba ameriško pomoč.

Na poti v Ženevo se je Dulles ustavil v Londonu in Parizu. Razgovarjal se je z Edenom in Bidaultom, kako doseči francosko zmago v Indokini, rešiti njeno svobodo in obvarovati jugovzhodno Azijo. Tudi

Nehru je predlagal, naj ženevska konferenca ustvari ozračje miru in pogajanj. Narediti je treba konec sovražnostim, doseči neodvisnost Indokine in s tem tudi konec francoske kolonialne suverenosti.

Prva ženevska konferenca (štiri velesile in LR Kitajska) se je začela 26. aprila 1954 in je trajala do 21. julija. Kot smo že omenili, je obravnavala vprašanje Koreje in Indokine. Čeprav je bil prvi problem nekam lažji, ga niso mogli zadovoljivo rešiti. Velesile so se najprej na prošnjo Francije razgovarjale o skupni akciji; Francija je prosila za večjo britansko in ameriško pomoč, kajti padec Dien Bien Fuja bi jo prisilil zapustiti Indokino. Toda Le Monde je zapisal, da zahtevajo ZDA za to morebitno intervencijo obrambno pogodbo za jugovzhodno Azijo in Pacifik. Oglasil se je Churchill, da o tem ne more biti govor pred rezultati ženevske konference. Proti intervenciji so bili tudi laburisti, ker bi taka imperialistična politika mogla voditi v večjo vojno. Eisenhower se je moral s tem strinjati in je še posebej poudaril, da ne bo začel vojne brez odobritve kongresa.

Toda Laniel je 7. maja 1954 javil parlamentu, da je Dien Bien Fu po 59 dneh silovite obrambe padel. Francoske izgube so bile velike, a v Ženevi se je 8. maja začenjal že drugi del konference, na katerem je Bidault seveda predlagal konec sovražnosti, a tudi potrebna zagotovila, kajti položaj v Indokini po njegovem nikakor ni bil jasen. Dejal je, da v Laosu in Kambodži ni bilo državljanske vojne, temveč le invazija Vietminha, ki naj se umakne. Težje je bilo v Vietnamu, kjer je divjala prava državljanska vojna, in poiskati je bilo treba politično rešitev.

Predlog delegacije Vietminha se je glasil, da je treba na konferenco poklicati tudi delegacijo odporniškega gibanja Laosa (Patet lao) in Kambodže (Khmeri), kar so zahodni odbili, ne pa SZ. Drug predlog je bil, naj Francija prizna suverenost in neodvisnost v vsem Vietnamu, v Laosu in Kambodži in privoli v splošne svobodne volitve ter odpokliče v določenem času okupacijske sile. Vlade vseh treh indokitajskih pokrajin pa lahko svobodno sklepajo o vključitvi v francosko unijo. Vse tri vlade naj priznajo, da ima Francija gospodarske in kulturne interese v teh deželah, izmenjajo naj vojne ujetnike, Francija pa naj sklene konec sovražnosti z vsako od treh držav posebej. Povsem drugačni so bili predlogi Južnega Vietnama, ki je zagovarjal stališče, da mora ostati Indokina celota.

Predlog severnovietnamske delegacije je bil torej jasen, a zadeve so se vedno bolj zapletale. Zato je 15. maja francoska vlada zahtevala, naj vlada ZDA nedvoumno izjavi, kakšno stališče bo zavzela, če v Ženevi ne bodo dosegli »častnega premirja« in če bi se vojaški položaj še bistveno poslabšal; vendar Francija ne prosi za vojaško intervencijo. Ameriška vlada je zelo nedvoumno odgovorila, da so ZDA za udeležbo v vojni v Indokini, če bi imele tudi delež pri vodenju operacij, da dobijo Vietnam, Laos in Kambodža polno neodvisnost in pravico izstopiti iz francoske unije, da v vojni sodelujejo tudi druge

zainteresirane države, da tri indokitajske države same zaprosijo za ameriško intervencijo in končno, da Francija pusti v Indokini določeno število sil.

Toda Churchill je še enkrat ponovil, da ne privoli v nobeno jugovzhodnoazijsko pogodbo pred koncem ženevske konference, na kar je Eisenhower zelo ostro odgovoril, da jo bodo sklenili tudi brez Velike Britanije, s čimer pa se Nova Zelandija ni strinjala.

Enaindvajsetega maja so začeli razpravljati o vojaških problemih premirja v Indokini. Eden, Ču En-laj in Molotov so predlagali, naj se vse indokitajske regularne sile koncentrirajo na določenih območjih. Šestindvajsetega maja je bilo konec evakuacije 871 ranjencev iz Dien Bien Fuja, 29. maja pa so sklenili ustaviti ogenj.

Lanielova vlada je seveda morala pasti. Prišla je nova moč, radikalni socialist Mendès-France. Bil je sicer »bojevit«, vendarle je moral privoliti v poraz kot njegov prednik. V sklepni izjavi ženevske konference o Indokini z dne 21. julija je rečeno, da je konec sovražnosti v Kambodži, Laosu in Vietnamu. Imenovali so mednarodno komisijo, ki naj bi nadzorovala izpolnjevanje teh določil. Vse tri države bi ostale v francoski uniji in v njih tudi francoska vojska, razen na območjih za pregrupacijo domačih vojaških sil. V Kambodži in Laosu so določili splošne volitve za leto 1955, v Vietnamu pa julija 1956. Vietnam so začasno razdelili na dva dela, na severnega in južnega, kljub protestom vietnamske vlade.

Francija je imela od konca leta 1945 do 1. junija 1954 v Indokini 92 000 mrtvih, 114 500 ranjenih in 26 ujetih. Prvega junija 1954 je bilo vseh francoskih sil v Indokini 251 000, domačih sil treh držav pa 310 000. Samo Francija je imela v 8 letih 2385,1 milijarde frankov stroškov.

TRETJI DEL

(1954/55–1956/57)

I. OBDOBJE ODJUGE ŽENEVSKIH KONFERENC ALI OBDOBJE MOSKOVSKE ODJUGE?

Kljub tem ženevskim dogodkom, ki so močno razgibali svet, je v ZDA naglo napredoval lov na čarovnice. Pred senatno komisijo so na primer 18. februarja 1954 zaslišali brigadnega generala, ki je »s častmi« odpustil iz vojske podrejenega majorja; general pred komisijo ni hotel povedati ničesar o svoji »komunistični dejavnosti«. McCarthy ga je precej grobo ozmerjal in dejal, da ni vreden nositi oficirske uniforme.

LOV NA ČAROVNICE

S tem je seveda lahkoumni McCarthy dregnil v sršenje gnezdo »države v državi«, Pentagona, najmočnejše ameriške trdnjave poleg sicer irealne stvarnosti ameriškega javnega mnenja. Obe ti trdnjavi sta bili močnejši kot sam ustavni predsednik. Obrambni minister je 20. februarja ukazal, naj se oficirji, poklicani za 23. februarja pred senatno komisijo, ne javijo. Rekel je, da bo šel sam tja, ker ne more dopustiti, da lojalne oficirje nelojalno obravnavajo. Zaradi morale in prestiža vojske in zaradi varnosti dežele ne bi smeli dopustiti takih napadov na oficirje.

Obrambni minister je šel pred komisijo, ni pa jasno, zakaj, in ali je pred njo privolil, naj zaslišijo vse oficirje, ki so zapleteni v »zadevo«. Dosegli so soglasje, da bodo komunizem in komuniste iztrebili iz vojske, kjerkoli in kadarkoli bo to mogoče. Dosegli so tudi soglasje o tem, da ponovno zaslišijo osumljenega majorja, ki se je vrnil z Daljnega vzhoda, in objavijo komisiji imena vseh, zapletenih v majorjevo zadevo.

Ko je obrambni minister šele iz časopisja izvedel, da je pravzaprav pred komisijo popolnoma kapituliral, je šel k Eisenhowerju. Povedal je, da je bilo v komisiji tudi rečeno, naj ne zlorabljajo izjav prič, pripadnikov vojske. Tega dopolnila pa predsednik komisije ni hotel priznati. Zato je obrambni minister z Eisenhowerjevim dovoljenjem objavil, da ne bo nikdar dovolil zlorabljati vojake s pritiskom ali poniževanjem, s čimer so se strinjali tudi člani komisije. McCarthy je to

ministrovo izjavo označil kot lažnjivo in trdil je, da doslej takih zlorab ni bilo in da jih tudi ne bo.

Eisenhower je, sklicujoč se na svoje pravice, zelo akademsko obsodil postopek tako ene kot druge strani, McCarthy pa je odgovoril, da je nastal ta »bedasti vihar v kozarcu vode«, ker se je komisija upala odkriti neprijetna dejstva, da je neki oficir osumljen komunizma. Rekel je, da ne bo izgubljal časa in da se s tem ne bo več pečal. »Če se čuti neki omejen, aroganten in prostaški človek, ki je z določenim položajem oblasti prišel pred našo komisijo, prizadet, ker je pomagal KP, ga bomo pač osramotili. Zgolj to, da je general, mu ne daje nobenih prednosti, vsaj kar mene tiče.« Pristavil je še, da se verjetno predsednik strinja, da je treba iztrebiti komunizem. »Najbrž se razlikujeva le v tem, kako je treba obravnavati tiste, ki ščitijo komunizem.«

Tako smo se bežno srečali s protislovjem v samem obrambnem vrhu kapitalističnega imperializma. Zatem je afera prešla na izrazito politično področje. Šef demokratične stranke je kritiziral Eisenhowerjevo ravnanje in ga je dolžil »demagogije in spletk makartizma«. Mnogo Amerikancev je pričakovalo, da bo sramotno obravnavanje generala in obrambnega ministra naletelo na učinkovit odpor, kar pa se ni zgodilo. Stranka (republikanska), ki je bila razcepljena (polovica je bila za McCarthyja, polovica za Eisenhowerja), ne bi mogla prinesti narodne enotnosti in uspešno vladati.

Vsa prva polovica marca 1954 je bila polna medsebojnih obtoževanj, ki so bolj ali manj pokazale histeričen strah pred napačno umevanim komunizmom. TASS je o tej veliki aferi v ZDA 16. marca poročala, da ne gre ne za ideologijo ne za načela, temveč za spopad starejše skupine finančnih magnatov v koncernih kot so: Morgan, Rockefeller, Mellon, Du Pont in Ford, ki so pomagali republikancem k zmagi leta 1952, z mlajšo skupino srednjega zahoda.

Ameriški pravosodni minister je 12. aprila izjavil, da bodo uničili komunizem po »legalnem in pravilnem postopku«. Doslej so ga preganjali na temelju treh pravnih podlag: Smith Act leta 1940, da je zločin vsaka zarota za strmoglavljenje vlade, Internal Security Act (leta 1950) za boj proti vohunstvu, sabotaži in podtalnim gibanjem in predsednikov Security Order o preverjanju politične lojalnosti državnih uslužbencev. Po prvem zakonu se je morala KP registrirati pri pravosodnem ministrstvu kot agentura SZ. Največji uspeh proti komunističnemu vodstvu so dosegli s tem, da so se agenti FBI (Federal Bureau of Investigation) vtihotapljali kot člani KP, kar je omogočilo obsodbo 36 vodilnih ljudi KP, na podlagi presednikovega polnomočja pa so odpustili na stotine državnih uslužbencev.

Pravosodni minister je zahteval še novo orožje, odvzem državljanstva obsojencu po 1. zakonu, možnost odpustitve delavca iz obrožitvene industrije in vodilnih sindikalnih funkcij, spremembo 5. člena ustave, da je mogoče pričevanje izsiliti, možnost prisluškovanja

telefonskim razgovorom (če gre za sum veleizdaje, sabotaže in vohunstva), smrtno kazen za vohunstvo tudi v mirnem času itd.

Tudi Francija je imela v tistem času svojo oficirsko afero, pri kateri se je razkrila samo njena zunanja plat, ki je v bistvu kazala na dlakocepstvo, vendar je bila za Francijo značilna. Maršal Juin, sicer vrhovni komandant NATO za srednjo Evropo, je 27. marca 1954 izjavil, da ima pogodba o evropski obrambni skupnosti (evropski armadi) vrsto pomanjkljivosti. To je užalilo pravni čut francoske vlade, še bolj pa, da se maršal ni odzval povabilu ministrskega predsednika na zagovor. Po odloku, izdanem 6. junija 1939, so bile vse javne izjave visokih oficirjev pod vladno cenzuro. Ker se torej maršal ni odzval povabilu, ga je vlada 1. aprila odstavila.

Afera je prišla pred parlament in predsednik vlade je izjavil, da je maršal prekršil vojaško disciplino. Vladna cenzura mu izjave ne bi zabranila, če bi »čutil potrebo zadostiti svoji vesti«. Predsednik vlade je nemudoma poskušal najti maršala, a ga ni našel, določil pa mu je sestanek za 31. marca. Dan prej je dobil od maršala pismo, da ne bo prišel, ker ga je že časopisje označilo za »trobentača nekoga«; če bi prišel, bi bilo videti, kot da jih je dobil s palico, sicer pa ne priznava dekreta z dne 6. junija 1939.

Le Monde je trdil, da hoče maršal oborožitev Evrope le v okviru NATO in da je evropsko obrambno skupnost kritiziral že prejšnjim vladam ter zahteval, da mora imeti Francija vrhovno poveljstvo v NATO, dokler bo obstajal. In zatem, da se mora začeti nemško oboroževanje s petimi divizijami in se nadalje ujemati s francosko zmogljivostjo.

Nastalo je torej »kompliciranо« vprašanje: ali je evropska armada spričo združenja v NATO sploh še potrebna? O tem se je spraševal tudi novi vrhovni komandant NATO general Gruenther, ki tudi Juinove ostavke ne bi hotel sprejeti, čeprav ga je odstavila francoska vlada. V Parizu so se začele demonstracije; bivši borci skupine korpusa v Indokini so bili za maršala in proti vladi, Juin pa je bil pripravljen odstopiti, če bi dobil pravega naslednika v NATO. Toda pred objavo padca Dien Bien Fuja je generalni sekretar NATO izjavil, da maršal ostane na svojem položaju.

SZ je še vedno vztrajala pri predlogu o kolektivni evropski varnostni pogodbi in tudi ni videla ovire za udeležbo ZDA. Spraševala pa je v več svojih notah tri zahodne velesile, kakšen pomen naj bi še imel NATO, če je res samo defenzivne narave. Od velesil nekdanje protifašistične koalicije ni v NATO le SZ, ali je torej ta proti SZ? Zato je bila pripravljena sodelovati v razpravah o svoji udeležbi v NATO, zlasti še, če so tri velesile za mir, NATO pa defenzivne narave.

To je bila presenetljiva novica, kot nekaj dni zatem de Gaullova zahteva — general je dotlej modro molčal — da bi morala Francija postati atomska sila. Več kot mesec dni so zahodni potrebovali za odgovor SZ. Dejali so, da je predlog »povsem nerealen« in v nasprotju

z obrambnim sistemom ter varnostjo zahodnih narodov, ki so se združili »v medsebojnem zaupanju«. NATO je več kot zgolj vojaška ustanova. Temelji na individualni svobodi in zakonitosti. Združena obrambna sredstva dajejo kolektivno tisto varnost, ki se je individualno ne da doseči zaradi vojaške premoči SZ v Evropi od leta 1945 dalje. Poleg tega bi SZ zaradi svoje vsestranske ekspanzije proti Zahodu v tej defenzivni in svobodni organizaciji preprečila s svojim vetom vsak sklep.

1. OBE NEMČIJI

Petindvajsetega julija 1954 je SZ razširila suverenost NDR, a ne več kot jo je razširila ZRN nemška (generalna) pogodba v notranjih in zunanjih zadevah. Po potsdamskih sklepih so sovjetske sile še ostale v NDR in SZ si je pridržala pravico varstva. Ameriški visoki komisar je takoj izjavil, da bo ZRN postala suverena država, Adenauer pa, da hoče SZ ustvariti le videz, da je del Nemčije, ki ga zaseda, suverena država. »V resnici je samo ena nemška država in samo organi ZRN zastopajo to edino, nikdar razpadlo državo. To ne more spremeniti bridke resnice, da se danes nemška državna oblast ne izvaja enotno v vseh deželah Nemčije. Po letu 1945 so bili v ZRN vsi organi državne oblasti svobodno izvoljeni. Volitve so pokazale, kaj misli nemški narod o komunističnem režimu, ki se v coni, katero obvladuje, ne upa razpisati svobodnih volitev.«

»Zato je ZRN upravičena govoriti in delati tudi za tistih 18 milijonov, ki niso mogli leta 1949 sodelovati pri obnovi nove nemške države in ki še danes ne morejo svobodno izraziti svoje politične volje. Zato je ZRN upravičena vzdrževati stike z zasedeno cono, da bi premagali tragične posledice delitve Nemčije, katere ne bomo nikdar priznali.

Nemčija kot celota se je 1945. podredila zavezniški okupaciji in le z mirovno pogodbo lahko odloča o svojih mejah. Sovjetska izjava 25. marca pa meri na to, da bi cepitev Nemčije ostala trajna. Toda zahodni zavezniki so že leta 1950 v New Yorku priznali, da je edino ZRN upravičena govoriti v imenu vse Nemčije. To so znova — po tej Adenauerjevi izjavi — »poudarili trije zahodni visoki komisarji«.

Začenja se novo razburljivo razdobje: vzhodni blok priznava obstoj dveh nemških držav, tako zahodni kot vzhodni pa vedno bolj jasno poudarjajo, da je rešitev nemškega vprašanja pravzaprav stvar Nemcev samih.

Tudi vodstvo socialne demokracije je opozorilo na nevarnost nastajanja dveh nemških držav s povsem različno družbeno ureditvijo in političnimi cilji. Ohromelost tega nenaravnega stanja močno zavira združitev Nemčije. V socialni demokraciji je tekla evolucija dalje. V »Tezah za razpravo« je vodstvo 29. marca poudarilo, da je socialna

demokracija skupnost, ki se bojuje za socialno pravičnost, za osvoboditev človeka izžemanja in zatiranja in za duhovno in politično svobodo. Kot je rečeno, zahteve niso v nasprotju z metafizičnimi prepričanji in religioznostjo posameznikov. Kot stranka niso vezani na zastopstvo ene same skupine (razreda), jedro članov in volilcev pa je delavstvo. Uspehi »demokratičnega socializma« v Angliji in skandinavskih deželah naj bi dokazovali, da je socialna demokracija, oprta na delavstvo, zmožna pridobiti za cilje socializma še druge družbene plasti.

Že dr. Schumacher je leta 1945 dejal, da je vseeno ali kdo postane socialdemokrat na podlagi metod marksistične zgodovinske analize ali filozofije in etičnih temeljev ali s pomočjo biblijske Pridige na gori. »Vsak ima v stranki enake pravice. To je tudi načelo socialistične internacionale (1951.) in dortmundskega akcijskega programa (1952.). Bistveno za demokratični socializem je državnopravna parlamentarna demokracija kot edina državna oblika, v kateri ves narod odloča in je soodgovoren za delo svojih vlad. Zato socialdemokratska stranka priznava ZRN kot edino demokratično državno tvorbo Nemčije, poudarja pa, da je to le provizorij in da je cilj združena in demokratična Nemčija. Vendar s strahom opazuje razvoj, da parlamentarne pravice vedno bolj oži birokracija.

V NDR in v Vzhodnem Berlinu so 28. in 29. junija opravili zanimiv referendum. Volilci so glasovali za mirovno pogodbo in proti evropski obrambni skupnosti in nemški pogodbi. Oddanih je bilo 98,6 %, oziroma 97,7 % glasov; za mirovno pogodbo je glasovalo 12 131 730 (v Vzhodnem Berlinu 854 804) volilcev, za evropsko obrambno skupnost pa le 849 063 (22 494).

To je izzvalo vlado ZRN, da je ukazala svojemu veleposlaniku v Parizu, naj zastavi francoski vladi bolj ali manj ultimativni vprašanji: ali evropska obrambna skupnost, kar podpirajo ZDA, ali nemška nacionalna armada (oborožitev Nemčije izven NATO). Tudi Adenauer je bil zelo oster in je poudaril, da je evropska obrambna skupnost edina rešitev, ter je zahteval od Francije takojšnjo ratifikacijo pogodbe o taki obrambni skupnosti in znova terjal suverenost ZRN.

Tokrat je Adenauer le nekoliko skočil iz svoje trde germanske diplomatske kože in Le Monde mu je odgovoril, da ima tudi Francija okupacijske pravice v Nemčiji. »Napaka zahodnih okupacijskih sil je bila, da so dale Adenauerju enake pravice, kot so jih imele leta 1945 same. Francoska notranja slabost in razdori so ovirali vsako akcijo vlade, da se je morala ta opirati le na London in Washington. Toda — in na to pozablja Adenauer — Francija ima še vedno svojo okupacijsko cono v Nemčiji, v kateri bo nasprotovala ustanovitvi regularnih nemških vojaških enot.« Adenauerjeva zahteva po takojšnji suverenosti ZRN bi bila morda opravičljiva, čeprav je res, da je bila ta suverenost po nemški pogodbi vezana na francosko ratifikacijo po-

godbe o evropski obrambni skupnosti, ki je bila v osnutku sestavni del nemške (generalne) pogodbe.

Zato je posebna britansko-ameriška študijska skupina naredila načrt dodatnega protokola k nemški pogodbi, po katerem naj je ne bi povezovali s pariško pogodbo (evropska obrambna skupnost), ki ne daje nobenih suverenih pravic vojaške narave. Ta protokol naj bi podpisali trije zahodni in ZRN. Toda ta predlog je naredil zmedo in Churchill je začel trditi, da nemška pogodba ne more veljati, če Francija ne ratificira pariške pogodbe, in da ZRN tudi ne more dobiti suverenosti. Attlee pa je šel še dlje: če dobi Nemčija suverenost brez povezave s pariško pogodbo, bi se oborožila lahko sama in kdo bi ji mogel to braniti? Dulles pa je poudaril, da nemške suverenosti ni več moč zadrževati, sicer bodo nastale notranje težave. Kongres ZDA je pooblastil Eisenhowerja, da lahko med parlamentarnimi počitnicami vzpostavi nemško suverenost.

Le Monde je prav zapisal: »Če pariške pogodbe ne bodo ratificirali, ne bo še konec NATO in evropska obrambna skupnost ni potrebna. Gre le za praktično rešitev nemškega vprašanja in Angloamerikanci imajo dosti vzrokov za ratifikacijo, pa tudi proti njej.« Adenauer je pripomnil, da so zahodni potrebovali tri in tričetrtine leta, da so prišli do tega spoznanja. Vse to naj bi bila hladna vojna, ki jo izrablja SZ.

To je odmevalo tudi na neuspešni bruseljski konferenci sredi avgusta, kjer so se podpisnice evropske obrambne skupnosti razdelile v dva tabora in se med seboj spraševale in obtoževale, kdo je kriv za neenotnost. Težko je reči, koliko je Churchill potolažil Adenauerja z brzojavko, da se bo »vse rešilo, če ne tako, pa drugače.«

Povejmo še bolj odkrito: vsi so se bali nekontrolirano oborožene Nemčije, Francozom pa nikakor ni šlo v glavo, da ne bi imeli vrhovnega poveljstva nad NATO, česar ZDA niso hotele odstopiti za nobeno ceno. Res pa je tudi, da Adenauer in njegov krog nista mogla pozabiti »lepe« velikonemške pesmi: »Wir marschieren nach — Engeland!«

Vlada SZ je ob vsem tem samo ponovno poudarila kolektivno pogodbo o evropski varnosti in pozvala vse narode Evrope, ZDA in LR Kitajske, naj bi izoblikovali sistem te kolektivne evropske varnosti.

Četrtega avgusta je ljudska skupščina povabila Bundestag, naj bi skupaj pozvali štiri velesile k nadaljnjim pogajanjem v navzočnosti delegacij obeh Nemčij in zastopali na njih enotno stališče.

Po neuspelem bruseljskem sestanku je Mendès-France 23. avgusta obiskal Churchilla. Izkazalo se je, kaj vse je treba storiti za enotnost Zahoda in da bi bilo nadaljnje odlaganje francoske ratifikacije slabše, kot pa če bi jo gladko odbili. Če se bo to zgodilo, bo postala aktualna Eisenhowerjeva in Churchillova izjava o nemški suverenosti.

Toda 31. avgusta francoski parlament ni ratificiral pogodbe o evropski obrambni skupnosti (319 : 264 za in 12 vzdržanih). Treba bo torej iskati drugo rešitev tudi brez Francije, je takoj naslednjega dne

izjavila bonska vlada in napovedala takojšnja pogajanja z ZDA in Veliko Britanijo.

Toda ostalo je še drugo vprašanje, francosko-nemška sprava, ki jo je že pred leti svetoval Churchill. Socialdemokracija je vladi očitala zgornjo izjavo, ki jo je dala brez vprašanja opozicije, češ da postavlja na stranski tir nemško združitev, brez te pa enotnost Evrope ni mogoča. Politika evropske obrambne skupnosti naj bi sicer po štirih letih zaradi brezplodnih razprav že zastarela, sedaj pa vlada ZRN začenja lov za novim fantomom, za evropsko obrambno skupnost le petih držav.

Dulles je objavil revizijo ameriške politike in predlagal izredno zasedanje NATO. »Francoska odklonitev je žalosten dogodek, ki ne spreminja stvarnosti: uspešna obramba Evrope zahteva bistven nemški vojaški delež in Nemčija ne more biti večno obsojena na nevtralnost in ostati brez suverenosti. Štiri države so podpisale evropsko obrambno skupnost, ZDA so se z zahodnoevropskimi državami povezale v NATO in so v gospodarskem in vojaškem pogledu ‚orjaško prispevale', poslale so v Evropo 7 divizij in dale visoke oficirje v NATO. Zato odklonitev Francije nujno vodi k preusmeritvi zunanje politike ZDA, a ne k izolaciji.«

Adenauer je 3. septembra v izjavi za Times poudaril, da hoče Mendès-France razbiti evropsko obrambno skupnost, a da se francoski krogi motijo, če mislijo, da bodo s pomočjo SZ igrali vodilno vlogo v Nemčiji. »Koncepta Evrope v parlamentu ni mogoče zadušiti s pomočjo 100 komunističnih glasov. Francosko glasovanje je tudi poraz ZDA.«

Toda vodstvo nemške socialdemokracije je to izjavo kritiziralo. Izjavilo je, da je Adenauer izgubil vsak smisel za resničnost in da je podoben slonu v trgovini s porcelanom. »Prepad med Francijo in Nemčijo je še poglobil. Ali je to sploh Evropejec, če pravi, da so v Parizu glasovali komunisti proti? Mendès-France se je le upal postaviti ratifikacijo pred parlament, česar se njegovi predniki niso upali.« Sovjetska vlada pa je 10. septembra izjavila, da je bil sklep francoskega parlamenta »globoko patriotično dejanje«, in je znova poudarila sistem evropske kolektivne varnosti.

Kot pogoj za novo konferenco štirih, ki jo je SZ znova predlagala, so trije zahodni zahtevali, da mora biti konferenca uspešna (ne kot berlinska) in da mora sprejeti nemške svobodne volitve kot prvo etapo združitve Nemčije.

Kmalu po neuspehu v francoskem parlamentu se je Eden podal na pot po deželah bruseljskega pakta. Pet držav je sprejelo njegove razlage, da je francoska odklonitev naredila »prazen prostor« v zahodni obrambi, pa tudi v političnem pogledu, ter zmedo v Italiji, kjer so bili eni za ratifikacijo, drugi pa proti. Eden je še poudarjal, da bo Velika Britanija v nadomestilo za to pripravljena sodelovati v evropski obrambni organizaciji, da je treba ustvariti zaupanje med evropskimi

narodi in sestaviti obrambne načrte na podlagi NATO, bruseljski pakt pa razširiti s sodelovanjem Nemčije v NATO. Francoske pripombe k temu so bile, da je Franciji težko pomisliti na pristop Nemčije v NATO. To bi vodilo do tekmovanja med Vzhodom in Zahodom in Francija bi postala žrtev. Dovoliti bi morali maksimalno oborožitev za vsakogar v NATO in krepiti nad tem nadzorstvo. Odklonitev evropske obrambne skupnosti še ne pomeni konca evropskega upanja. Treba je le najti novo obliko za Evropo, v kateri bi imela Velika Britanija enake odgovornosti kot druge dežele.

Šestnajstega in 17. septembra je obiskal Bonn in London tudi Dulles, ni pa šel v Pariz. V Bonnu je poudaril velik pomen evropske integracije, katero je treba uresničiti ter ne odnehati zaradi enega poraza. Vzpostavili naj bi nemško suverenost. V Londonu je predlagal uvodno konferenco, ki naj bi pretehtala, kako pridružiti Nemčijo evropskim narodom kot popolnoma enakopravno.

Le Monde je spraševal, zakaj Dulles ni obiskal Pariza. Menil je, da to ni prijateljski korak, čeprav je Dulles dejal, da nima časa. Ali bo dal Washington ZRN hitro kako armado? Ali se boji, da se Nemčija ne bi obrnila drugam? SZ bi lahko plačala Nemčiji najvišjo ceno!

Mèndes-France je 18. septembra v intervjuju povedal, da je treba najprej misliti na francosko-nemško spravo, ki je za politično in gospodarsko stabilnost Evrope nujna. Odstraniti bi morali vse vzroke nezaupanja.

Od 27. septembra do 3. oktobra je bila v Londonu konferenca devetih (ZDA, Velika Britanija, Francija, Kanada, Italija, ZRN, Beneluks) in sklenili so končati okupacijski režim v ZRN, tri velesile pa naj bi zaradi mednarodnega položaja še obdržale »nekatere odgovornosti«. Sklenili so razširiti bruseljsko pogodbo in jo popraviti, pristopili pa naj bi ji tudi Italija in ZRN. Izdelali so natančen seznam prepovedanega orožja in ZRN naj bi sprejeli v NATO takoj.

LONDONSKA KONFERENCA

Zahodnonemška delegacija je izjavila, da bo ZRN po vstopu v NATO in bruseljski pakt strogo defenzivna, kot sta tudi obe ti ustanovi. Tudi pri združitvi in mejnih vprašanjih naj ne bi nikdar nastopala z nasilnimi sredstvi in bo v miroljubnih odnosih z vsemi. Delegacije ZDA, Velike Britanije in Kanade so v imenu svojih vlad izjavile, da je vlada ZRN edino pravilno izvoljena vlada in upravičena v imenu vsega nemškega naroda govoriti o mednarodnih zadevah itd.

Tako je ZRN kljub porazu pariške pogodbe v francoskem parlamentu dosegla — tudi s pomočjo Francije — da jo sprejmejo v NATO in razširjeni bruseljski pakt, ni pa še dobila polne suverenosti. Pred ZDA ni kapitulirala samo francoska vlada, temveč tudi Velika Britanija. SZ je ostala povsem izolirana. Vendar je bil dobiček zahodnih velesil, da so njihove okupacijske sile še ostale v ZRN in tudi vsa zahodnonemška bremena, povezana z okupacijo.

Adenauer je 6. oktobra v Bundestagu zelo hvalil londonsko pogodbo in zahodnonemška delegacija je bila to pot prvič na mednarodni konferenci. Pohvalil je celo nadaljnji obstoj okupacijskih sil, češ da jamčijo varnost in da bi vsak napad na ZRN ali Berlin pomenil tudi napad na zaveznike. Socialdemokratska opozicija je priznala le dva uspeha, da se je Velika Britanija zbližala z Evropo in da je konec integracijske evropske politike.

Na proslavi pete obletnice NDR 6. oktobra v Berlinu je Molotov poudaril, da znova predlaga odpoklic okupatorskih sil iz vse Nemčije, kar naj bi olajšalo njeno združitev. Odnose med SZ in ZRN naj bi postavili na bolj zdravo podlago. Predlagal je še več znanih predlogov.

Churchill se je na letni skupščini konservativne stranke — trajala je od 7. do 9. oktobra — že skoraj poslavljal od dolgega političnega življenja. Še vedno je poudarjal politiko zgolj na podlagi moči, enotnosti, previdnosti in čuječnosti. Pohvalil je nove sile, ki so se zbrale okrog Edena, pa tudi poudaril, da lahko le miroljubno sožitje prinese trajen mir. »Za britansko prihodnost je krepitev vezi z ZDA najvažnejša. Če bi prišlo do tega že pred 50 leti, ne bi bilo dveh svetovnih vojn. Če se ZDA izolirajo, je Evropa obsojena na podreditev komunizmu, naš otok pa na smrt.« Ni še napovedal ostavke, pokazal pa je na svojega naslednika, Edena.

Mendès-France je 12. oktobra dobil zaupnico parlamenta kot potrditev zvestobe skupščini NATO in graditvi Evrope. Proti so glasovali komunisti in deloma socialisti. Komunisti so ga svarili, naj se boji tistih svojih nasprotnikov v parlamentu, ki jih je z bičem nagnal z oblasti. »Ta mož — s kozarcem mleka v rokah — se je tedaj pogovarjal samo z Zahodom, zakaj se ne bi sedaj, ob propadu evropske obrambne skupnosti, pogovarjal tudi z Vzhodom? Vaši sovražniki — ne tisti, ki so glasovali proti vam — bodo Nemčijo zopet oborožili. Bodite mož, a ne nemške oborožitve, temveč miru.«

Mendès-France je govoril o nemški združitvi, nemškem generalnem štabu, o nadzoru orožja in o Posarju. O prvem je dejal, da ni jasno, kako se bo Nemčija združila. Glede drugega pa, da bo Nemčija na vsak način imela kak svoj generalni štab, a vse osebje nemške armade naj bi bilo podrejeno NATO in generalni štab ne bo imel nadzora nad personalnim oddelkom, ker bodo to prevzele medzavezniške oblasti, kot tudi nad oborožitvijo. Posarsko vprašanje bodo uredili in rešitev bodo predložili parlamentu.

Kot epilog londonske konference je potekalo v Parizu od 19. do 23. oktobra več konferenc in podpisali so pariške protokole.

PARIŠKI PROTOKOLI (OD 19. DO 23. OKTOBRA 1954)

1. pogodbo med ZRN in Francijo o statutu Posarja. Posarje dobi v okviru nove zahodne zveze (popravljeni in razširjeni bruseljski pakt) statut, ki ga je plebiscit v Posarju že potrdil. O Posarju ne bodo več govorili do mirovne konference, njegove koristi pa bo varoval evropski komisar.

2. Na konferenci štirih (ZDA, Francija, Velika Britanija in ZRN) so podpisali protokol o uvedbi nemške suverenosti »s pridržkom«:

a) protokol o koncu okupatorskega režima v ZRN do uveljavitve pogodb o nemškem obrambnem deležu;

b) protokol o odnosih ZRN do treh zahodnih velesil (ZRN dobi polno oblast suverene države v zunanji in notranji politiki; tri velesile si pridržijo določene pravice in odgovornosti glede Berlina in Nemčije nasploh).

3. Na konferenci devetih (ZDA, Velika Britanija, Kanada, Francija, Italija, ZRN in Beneluks) so podpisali protokol o dopolnitvi in spremembi bruseljske pogodbe in o ustanovitvi *nove* zahodnoevropske unije, v kateri bosta tudi ZRN in Italija.

4. Na konferenci petnajstih držav (14 podpisnic NATO in ZRN kot opazovalke) so ZRN sprejeli v NATO.

Vlada SZ je že 23. oktobra ostro obsodila vse zadnje dogodke in znova predlagala konferenco štirih že v novembru. Na njej naj bi razpravljali o enotnosti Nemčije, o nemških volitvah, o odpoklicu okupatorskih sil iz obeh Nemčij in o sklicu velike konference o evropski varnosti.

Na volitvah v NDR in Vzhodnem Berlinu 17. oktobra je dobila lista narodne fronte 99 % glasov.

Adenauer je obiskal ZDA in se tam mudil od 28. do 31. oktobra. V skupni izjavi sta z Eisenhowerjem poudarila, da so sklepi, sprejeti v Londonu in Parizu, naravnali pot k močni in enotni Evropi. Velika Britanija bo pustila svoje sile na kontinentu in prevzela odgovornost. Adenauer je predlagal, naj bi sklenil NATO s sovjetskim blokom pogodbo o nenapadanju. Z ZDA je podpisal prijateljsko in trgovinsko pogodbo ter pogodbo o plovbi, Eisenhower pa je obljubil ZRN 3 milijarde dolarjev pomoči, namenjene za oborožitev.

Ob 37. obletnici oktobrske revolucije je sovjetska vlada opozorila vse evropske države, s katerimi je imela diplomatske stike (tudi Jugoslavijo), da pariški protokoli obnavljajo militarizem v ZRN in da jo vključujejo v NATO. »V ZRN je že armada pol milijona do zob oboroženih vojakov z lastnim generalštabom. Tudi zahodnoevropska unija je militaristična skupina (kot bomo videli, je Tito dejal drugače!).« Sovjetska vlada je znova predlagala konferenco vseh evropskih držav, ZDA in LR Kitajske (kot opazovalke); razpravljala naj bi o sistemu kolektivne evropske varnosti in zbrali naj bi se 29. novembra v Moskvi ali Parizu.

Eisenhower je 8. novembra izjavil, da že dolgo ni grozila tako majhna vojna nevarnost in da je mogoče vsako oviro odstraniti s požrtvovalnostjo, pogumom in zaupanjem, čeprav so na svetu velike sile, ki spoštujejo le topove, tanke in letala.

Churchill je v tistem času močno poudarjal prijateljstvo s SZ, a — kot vedno — le na podlagi moči. Ni soglašal s sovjetskim komunizmom, »toda če Sovjeti želijo tako obliko in dokler ne ovirajo var-

nosti in miru, je to njihova stvar. Nič ni stalnega, vse se spreminja in verjetno je, da se bo človeštvo še veliko naučilo. Do sporazuma med Vzhodom in Zahodom bo prišlo, a le s potrpežljivostjo, hrabrostjo in postopoma.«

Sovjetska vlada je spet vabila na veliko konferenco, kar so zahodni odklonili in predlagali, naj se SZ najprej izreče o avstrijski državni pogodbi in svobodnih nemških volitvah. Tudi Jugoslavija je vabilo zaradi prekratkega roka odklonila. Za Pravdo je Molotov že 20. novembra izjavil, da je nekaj držav za konferenco, druge da se še niso izrekle, tri zahodne velesile pa da jo hočejo preprečiti. Te naj bi bile bolj za hitro ratifikacijo pariških pogodb, za nemško armado itd.

Tudi Mendès-France je bil proti prekratkemu roku, čeprav je bil konferenco pripravljen preložiti, če zahodni preložijo ratifikacije. Zato naj bi bila konferenca štirih maja 1955, po ratifikaciji pariških pogodb. Sicer je Mendès-France pozdravljal ustanovitev vzhodne obrambne organizacije v obliki, kakršna je evropska zahodna zveza, ki jo je nakazala sovjetska nota 13. novembra 1954.

Moskovska konferenca je bila od 29. novembra do 2. decembra 1954; udeležile so se je samo države vzhodnega bloka, LR Kitajska pa kot opazovalka. Na konferenci je bila sprejeta skupna deklaracija. Ob tej je vodstvo nemške socialdemokracije 3. decembra poudarilo, da bosta v Nemčiji zdaj dve armadi, zahodna in vzhodna (SZ), in da upanja za združitev Nemčije ni. Na konferenci naj bi tudi govorili o definitivnih mejah v Vzhodni Nemčiji in o tem, da je v nevarnosti Berlin. To naj bi bila dokončna ustanovitev dveh nemških držav.

Oglasil se je tudi de Gaulle. Na skupščini svojega gibanja je dejal, da je gibanje »z elementarno jezo« odklonilo evropsko obrambno skupnost in da se je po osmih letih pokazalo prvo znamenje zdrave spremembe. Toda kasnejše pogodbe v Londonu in Parizu so »komajda boljše«, čeprav dajejo načeloma Franciji lastno armado, lastno podobo in zunanjo politiko. »Torej je mogoče dobiti nazaj vlogo, ki nam gre.«

»Pred nemško oborožitvijo je treba s pogajanji zagotoviti konec mednarodne napetosti. Če je to mogoče, je treba najti mednarodni modus vivendi. Po uveljavitvi evropske zveze mora v NATO izginiti vse, kar nam je v škodo. Če bi Francija ne mogla v NATO samostojno delovati, ni suverena, ker bi dala vse, kar ima, neposredno pod tuje nadzorstvo. Tako je bilo in je danes v Indokini ali pa bo jutri v severni Afriki. Če pride do vojne, bo Francija drugim prepustila monopol nad atomskim orožjem. Treba je zopet začeti z nacionalnim oboroževanjem in ne čakati na orožje ZDA.

Skupnost metropole in naše Afrike mora Francija braniti skupaj z evropskim varnostnim sistemom. Urediti je treba tudi vprašanje Posarja (gospodarska zveza s Francijo in ločitev Posarja od rajha).« De Gaullovo gibanje se je slovesno razglasilo za ‚gibanje tovarišev generala de Gaulla' in je ostalo ‚gibanje idej in akcije'.

SZ je 9. decembra z noto zagrozila trem zahodnim: če ratificirajo pariške protokole, sta v nevarnosti avstrijska državna pogodba in združitev Nemčije. Sami Franciji je Molotov ob 10. obletnici francosko-sovjetske pogodbe zagrozil, da se je vodilne francoske osebnosti nekam sramujejo, »kar je razumljivo, saj vedno bolj delajo proti določilom te pogodbe. Če bo potreba, bo SZ dokazala svojo moč.« Tridesetega decembra je Molotov znova pritisnil: če francoska in britanska vlada ratificirata pariške pogodbe, bo sovjetska vlada razveljavila francosko-sovjetsko in britansko-sovjetsko pogodbo (leta 1944, leta 1942).

Petnajstega in 16. decembra so v Bundestagu razpravljali o ratifikaciji pariških pogodb in Adenauer je imel velik govor. Dejal je, da je malo pred uresničitvijo evropske obrambne skupnosti umrl Stalin in da je sovjetska vlada menjala svojo taktiko. »Začela je propagirati sožitje in v tej hladni vojni je imela nekaj uspehov. Ženevska konferenca in ponesrečena evropska obrambna skupnost sta močno ogrozili zahodno enotnost in povzročili krizo, ki so jo prvi spoznali Angleži in Amerikanci. Na njihovo prizadevanje je v dveh mesecih prišlo do novih pogodb, SZ pa je bila presenečena in je začela znova razbijati enotnost. Na tak manever moramo računati.

ZRN niso podarile suverenosti tuje sile, temveč je ‚lastna'; nekaj časa so jo spodrivale okupacijske sile, sedaj pa je zopet učinkovita, ker se je prenehala okupacija. Okupacijske sile so ostale samo še zaradi varnosti. Kje je torej še omejena nemška suverenost? Samo tam, kjer jo jemlje vsak Nemec za potrebno, da ne bi bil ogrožen položaj Berlina in otežena združitev.«

Na vse to in še na številne druge Adenauerjeve argumente je socialdemokratska opozicija izjavila, da so pariške pogodbe nesprejemljive.

Ljudska skupščina NDR je pisala Bundestagu, da je pripravljena pogajati se o nemških volitvah brez postavljanja pogojev. Volitve naj bi bile leta 1955, Bundestag pa naj ne bi ratificiral pariških protokolov. Enako pismo je poslala tudi francoskemu in italijanskemu parlamentu.

Štiriindvajsetega decembra se je začel ratifikacijski postopek tudi v francoskem parlamentu. Nanj sta pritisnila britanska vlada in sam Eisenhower. Britanska vlada je poudarila, da bo obstoj britanskih sil, namenjenih za varstvo v ZRN, odvisen od ratifikacije vseh podpisnic, Eisenhower pa, da bi negativni votum francoskega parlamenta glede nemške oborožitve povzročil »skrajno zaskrbljenost«. Proti ratifikaciji je nastopila tudi konferenca zastopnikov Poljske, NDR in ČSR. Čeprav se je ratifikacija zataknila že pri prvem členu, so protokole 30. decembra le sprejeli. Mendès-France je na koncu izjavil, da si Francija ne dovoli vplivati od Moskve, pač pa od ZDA!

TASS je 15. januarja objavila izjavo sovjetske vlade o nemškem vprašanju. Ratifikacija pariških pogodb naj bi vodila do resnih zapletov. Nemogoče je združiti miroljubno NDR z militarizirano in v

vojaške grupacije potegnjeno Zahodno Nemčijo. Prevara je torej, da ratifikacija rabi rešitvi nemškega vprašanja. Združitev Nemčije je predvsem stvar nemškega naroda. Zato sovjetska vlada predlaga svobodne volitve v vsej Nemčiji in Berlinu na podlagi zakonov obeh Nemčij in pod mednarodnim nadzorstvom, prepoved separatnih pogodb o udeležbi v vojaških grupacijah, bodočo državno obliko naj bi določil nemški narod sam, druge države pa naj pomagajo pri miroljubnem demokratičnem razvoju.

Vlada ZRN je natančno analizirala te predloge, Adenauer jih je zavrnil, socialna demokracija pa je našla nekaj pozitivnih stvari in se je spraševala, ali je važnejše nemško vojsko vključiti v NATO ali združiti Nemčijo. Sicer pa so potrebna dejanja in ne samo besede.

Šef socialne demokracije je Adenauerja svaril pred ratifikacijo, češ da bo zaostrila cepitev Nemčije, kajti njena združitev je možna le s pogajanji štirih. Preizkusiti je treba sovjetski predlog o svobodnih volitvah in njihovem mednarodnem nadzorstvu. Zato naj bi prosili zahodne, naj se začno pogajanja o sovjetskih predlogih, in to še pred ratifikacijo pariških protokolov.

Adenauer je odgovoril, da dežela še ni svobodna in da ni dovolj pogoditi se samo s SZ. »Potrebujemo tudi privolitev treh zahodnih, ki v pariških pogodbah predlagajo, kako doseči enotnost Nemčije.«

Devetindvajsetega januarja 1955 je bilo v Pavlovi cerkvi v Frankfurtu zborovanje, ki sta ga organizirali socialna demokracija in nemška sindikalna centrala pod geslom: »Rešiti enotnost, svobodo, mir! Proti komunizmu in nacizmu!«

Resolucija je bila proti vsem poskusom dokončne cepitve naroda, kar naj bi pariške pogodbe še pospešile, in poudarila je velikansko odgovornost tistih, ki bodo z ratifikacijo zavrli pogajanja o nemški enotnosti.

Sovjetska vlada je posegla še po enem poskusu, ki ni uspel. Na ukaz prezidija vrhovnega sovjeta je bilo 25. januarja 1955 konec vojne med SZ in Nemčijo. Toda vlada ZRN je odgovorila, da so to storile zahodne velesile že 1951. in doslej že več kot 50 držav. To bi imelo svoj pomen le, če SZ dokončno privoli v svobodne volitve za vso Nemčijo, skupno vlado in mirovno pogodbo, v prvi vrsti pa, če vrne vojne ujetnike in civiliste.

SZ KONČA VOJNO STANJE Z NEMČIJO

Po žolčnih razpravah (mnenja so bila različna tudi v Adenauerjevem taboru) je Bundestag od 24. do 27. februarja ratificiral pariške pogodbe. Kot odgovor na to se je ljudska skupščina NDR odločila za plebiscit v vsej Nemčiji, s katerim naj bi narod odločil, ali je za miroljubno združitev Nemčije s svobodnimi volitvami leta 1955 in za frankfurtski nemški manifest ali za pariško pogodbo. Do tega ni prišlo, pač pa so takoj zatem ratificirale pariške protokole tudi druge podpisnice. Eisenhower jim je obljubil vso pomoč, da bi to pospešil, in da jih bo NATO varoval.

V NDR so sredi aprila 1955 aretirali 521 agentov ameriške, britanske in zahodnonemške obveščevalne službe Gehlen. Po objavi vlade NDR je bilo glavno središče špijonaže Zahodni Berlin. Trije zahodni visoki komisarji so 5. maja objavili za ZRN prenehanje okupacijskega statuta, zvezna vlada pa je ta dan razglasila za »dan suverenosti«. Šef socialdemokratske stranke je takoj poudaril, da ni nobenega razloga za slavje. Da je dežela še vedno razdeljena, da so ostale tudi okupacijske določbe in obveznosti do NATO. ZRN so sprejeli v NATO na zasedanju sveta; zasedanje je trajalo od 9. do 11. maja. Adenauer se je zahvalil in obljubil lojalnost.

2. DOGAJANJA PO SVETU MED PRVO IN DRUGO ŽENEVSKO KONFERENCO

Petega oktobra 1954 (v času in ozračju torej, ko so verjeli, da se dajo mednarodne pogodbe celo menjavati in popravljati) so v Londonu sklenil še »de facto pogodbo« (ZDA, Velika Britanija, Jugoslavija Italija) o rešitvi tržaškega vprašanja. Po tej pogodbi je dobila cono B Tržaškega ozemlja in delček cone A Jugoslavija, drugi del cone A s Trstom pa je dobila Italija. To so razložili tako, da »de iure pogodba« ni bila mogoča, ker se mirovna pogodba med Jugoslavijo in Italijo ni mogla izpolniti in ker ni zaživelo Svobodno tržaško ozemlje. Za »de facto pogodbo« pa ni bila potrebna privolitev SZ, ki je bila sicer sopodpisnica jugoslovansko-italijanske mirovne pogodbe.

STO

Ob ratifikaciji pogodbe o Svobodnem tržaškem ozemlju (STO) je Tito 25. oktobra med drugim dejal, da je razširitev bruseljske pogodbe namesto propadle evropske obrambne skupnosti pozitivno dejanje, kot tudi rešitev posarskega vprašanja. »Integracija Evrope bo lažja, če bodo odstranjena tudi notranja nasprotja. Jugoslavija nima negativnega stališča do nove evropske zahodne skupnosti in bo poskušala skupaj z Grčijo in Turčijo najti ustrezno obliko sodelovanja s članicami te skupnosti na regionalni podlagi.« Objavil je tudi, da se odnosi Jugoslavije s sovjetskim blokom izboljšujejo.

Tito se je konec leta 1954 mudil v Indiji, kjer sta z Nehrujem poudarila, na kar je že poleti opozoril Ču En-laj — nujnost miroljubnega sožitja. To je, da morajo odnosi med državami temeljiti na enakopravnosti, na priznanju neodvisnosti, nenapadalnosti in nevmešavanju v notranje zadeve drugih držav. Odklonila sta ustanovitev kakega nevtralnega bloka med Vzhodom in Zahodom in poudarila »pozitivno, aktivno in ustvarjalno politiko, ki naj vodi h kolektivnemu miru«. Tako se je rodila ideja skupine neuvrščenih.

ROJSTVO IDEJE O NEUVRŠČENOSTI

Leto 1955 je prineslo veliko stvari. Malenkov je imel za novo leto televizijski govor za ZDA. To so bile njegove zadnje izjave kot predsednika sovjetske vlade. Čez mesec dni je moral prositi za razrešnico. V govoru je opozoril na sožitje in je dejal, da so vzroki napetosti med SZ in ZDA v ustanovitvi maščevalne nemške armade, v tekmi v svetovnem oboroževanju, mreži ameriških vojaških oporišč okrog SZ in drugih svobodoljubnih držav ter v pariških protokolih. Ameriškemu ljudstvu je voščil srečno novo leto.

Eisenhower je v poslanici kongresu 6. januarja 1955 najprej poudaril, da ima vsak človek od boga dane brezpogojne pravice, da se lahko razvija in uspeva. »Zato sta glavni cilj ZDA pravičnost in svoboda, kar morajo varovati tudi za druge. Človek je le nekoliko nižji od angelov.«

Našteval je dosežke v letu 1954. Poudaril pa je, da je nevarnost komunizma še ostala in da SZ še vedno grozi, da bo svet naredila komunističen. Zato morajo imeti ZDA ustrezno vojaško moč. Dve tretjini proračuna je napovedal za obrambo, kajti narod mora imeti tolikšno obrambo, da ustreza njegovim nacionalnim potrebam.

Od 3. do 9. februarja 1955 je zasedal vrhovni sovjet SZ. Na njem so prebrali pismo Malenkova, v katerem je prosil za razrešnico. Poudaril je, da imajo drugi tovariši več izkušenj pri državniškem delu, zlasti v gospodarstvu. Za naslednika so izvolili maršala Bulganina, ki je bil — kot je dejal Hruščov — odličen partijski funkcionar in državnik.

Na zasedanju je imel Molotov velik govor. Ko je govoril o spremembah v zunanjepolitičnem položaju, je poudaril, da po vojni obstaja poleg kapitalističnega tabora tudi tabor socializma s SZ in LR Kitajsko na čelu. »Kapitalisti sicer poskušajo znova osvojiti izgubljene dežele, a narodi so že ubrali drugo pot. Zato se ZDA in Velika Britanija zatekajo k politiki moči in ne priznavajo samoodločbe.

Vprašanje Formoze je notranja zadeva LR Kitajske, nemško vprašanje pa je središče evropskih problemov. Če bo Bundestag ratificiral pariške pogodbe, bo SZ sklenila pogodbo o prijateljstvu, sodelovanju in pomoči z osmimi udeleženkami moskovske konference in ustanovila bo enotno poveljstvo teh dežel (pod vodstvom SZ).«

Glede avstrijske državne pogodbe pa je povedal pomembno novost: da je ni mogoče zavlačevati, čeprav je v zvezi z nemškim vprašanjem. »Lahko pa bi odpoklicali okupatorske sile iz Avstrije pred mirovno pogodbo z Nemčijo. Avstrija se mora le obvezati, da se ne bo spuščala v nobeno koalicijo ali vojaško zvezo. Zato je nujno sklicati konferenco štirih in razpravljati o nemškem vprašanju, pa tudi o avstrijski državni pogodbi.«

Na koncu je Molotov poudaril pet načel miroljubnega sožitja, ki sta jih povedala že Nehru in Ču En-laj 28. junija 1954: spoštovanje nedotakljivosti ozemlja in suverenosti, odklanjanje vsake agresije, nevmešavanje v notranje zadeve drugih držav, enakopravnost in priza-

devanje za skupno dobro in miroljubno sožitje. K temu je dodal še Leninovo misel o koeksistenci držav z različnimi družbenimi sistemi.

Plenum je izvolil za novega obrambnega ministra maršala Žukova.

Devetega februarja 1955 je padla francoska vlada. Mendès-France je dobil nezaupnico zaradi severnoafriške politike (319 proti, 273 za in 27 vzdržanih glasov). Komunisti so očitali, da se je takoj po ženevski konferenci vrnil na tire svojih predhodnikov in da je svoje dejanje zakrival z demagogijo. Hotel si je pridobiti zaupanje kolonialistov in varal je narode severne Afrike. Za vse Francoze bo Mendès-France obveljal kot človek, ki je privolil v nemško oborožitev, so trdili komunisti. Njegov padec naj bi bil zmaga vseh svobodoljubnih sil. Novo vlado je 21. februarja sestavil radikalsocialist Edgar Faure.

Eisenhower je novega sovjetskega obrambnega ministra maršala Žukova povabil v ZDA, saj sta bila zmagovalca v drugi svetovni vojni. Žukov je imel 12. februarja velik intervju za vodilni ameriški tisk. Časnikarjem je dejal, da bi sovjetski ljudje težko razumeli, če bi — spričo sedanjih odnosov — obiskal ZDA. Eisenhower mu je leta 1945, ko se je vračal v domovino, dejal, da ZDA ne bodo nikdar napadle SZ, on pa mu je odgovoril, da tudi SZ ne bo nikdar napadla Amerike. Na žalost se je sedaj položaj spremenil.

Še sedaj ni jasno, kaj vse je napeljalo Molotova, da je 25. februarja 1955 prijazno sprejel avstrijskega veleposlanika v Moskvi in mu sporočil, da s sovjetske strani ni ovir za rešitev avstrijskega vprašanja, in ponovil je predlog vrhovnega sovjeta SZ. Razumljivo je, da je avstrijska vlada sprejela novico z velikim veseljem itd. Molotov je 24. marca povabil v Moskvo avstrijskega kanclerja Raaba, ker je njegova vlada zadovoljivo odgovorila na sovjetske predloge. To pot so imeli v Moskvi pogajanja tudi trije zahodni; potekala so od 12. do 15. aprila in so bila zelo uspešna. Objava pravi, naj bi državno pogodbo sklenili takoj, ker bo rabila miru, Avstrija pa ne bo sklepala nobenih vojaških zvez, dajala tujih vojaških oporišč in bo nevtralna po vzoru Švice. SZ je obljubila, da se bodo okupacijske sile umaknile najkasneje do konca decembra 1955. Natančno so obravnavali tudi gospodarske in denarne zadeve, v katerih je bila SZ silno precizna.

AVSTRIJSKA DRŽAVNA POGODBA (15. MAJA 1955)

Kot priprava na podpis avstrijske državne (mirovne) pogodbe se je 2. maja 1955 končala na Dunaju konferenca štirih veleposlanikov, na kateri so soglasno izdelali besedilo pogodbe. Sledilo je posvetovanje štirih zunanjih ministrov (Molotov, Dulles, Macmillan, Pinay) in avstrijski zunanji minister Figl. Objava 14. maja je poudarila, da so se vsi trije zahodni takoj strinjali z osnutkom pogodbe veleposlanikov. Figl je prosil, naj bi v uvodu črtali besedilo o udeležbi Avstrije v zadnji vojni, s čimer so se končno strinjali vsi. Ko so uredili vse formalnosti, so 15. maja 1955 v gradu Belvedere na Dunaju podpisali avstrijsko državno (mirovno) pogodbo.

Nato so sledile izjave štirih zunanjih ministrov. Molotov je poudaril avstrijsko nevtralnost, ki jo bodo varovale vse štiri velesile, opozoril pa je tudi, »da je treba še rešiti nemško vprašanje, kar pa se zdi v sedanjih okoliščinah nemogoče, ker vedno nastajajo nove težave (na primer obnova militarizma v Zahodni Nemčiji)«. Macmillan si je štel v veliko čast, da je sodeloval pri podpisu, Dulles, da si je Avstrija sama izbojevala svobodo in neodvisnost, Pinay pa, da si je to pridobila zasluženo.

Vendar bode v oči, da so hoteli zahodni s temi izjavami nekako izolirati SZ in da niso želeli povedati, da je bila ona pobudnica pogodbe, če morda ni bilo v ozadju nam še neznanih »velikih« zapletov. Razumljivo pa je, da je Figl poudarjal avstrijsko 17 let dolgo pot nesvobode in odvisnosti.

Pogodba ima 38 členov in pri nas je najbolj znan 7. člen, ki govori o pravicah slovenske in hrvaške narodnostne manjšine v Avstriji.

V začetku aprila 1955 je odstopil Winston Churchill. Svojo veliko kariero je začel kot konjeniški oficir pod kraljico Viktorijo in služil je zvesto 4 vladarjem. Za naslednika je kraljica imenovala Edena. V spodnjem domu se je od njega poslovil Attlee in poudaril, da je služil parlamentu več kot 50 let in da njegov odhod pomeni sklenitev nekega razdobja, njegovo ime pa bo ostalo v zgodovini kot ime enega največjih angleških ministrskih predsednikov. Imenoval ga je velikega državnika in parlamentarca.

SZ je svojo grožnjo — povsem nesmiselno — izpolnila in prezidij vrhovnega sovjeta je 7. maja razveljavil nam že znani britansko-sovjetsko in francosko-sovjetsko pogodbo, češ da sta se Velika Britanija in Francija z ratifikacijo pariških protokolov odpovedali tema medvojnima pogodbama.

Enajstega maja so povabili trije zahodni SZ, naj bi se sestali šefi vlad in se pogovorili o ureditvi velikih problemov. Izgladiti bi morali medsebojne spore, a zato sta potrebna čas in potrpežljivost. Rešitev ni mogoča v enem dnevu.

Zato naj bi pogajanja potekala v dveh fazah. V prvi fazi naj bi bil sestanek šefov držav in zunanjih ministrov; izmenjava mnenj na teh pogajanjih bi bila podlaga za drugo fazo, ki naj bi bila kmalu za prvo. Lahko bi imeli sestanek na Dunaju med pripravami za avstrijsko državno pogodbo.

Pravda je na to odgovorila šele 22. maja, da svet že dolgo zahteva, da štirje sedejo za mizo in urede mednarodne probleme, ker se narodi bojujejo za konec hladne vojne. Voditelji ZDA želijo zakriti polom »politike moči«, češ da je avstrijska pogodba njen uspeh. Hočejo, naj se konferenca loti vprašanja obnove stare demokracije v deželah ljudskih demokracij in odprave naprednih, komunističnih gibanj v kapitalističnih deželah. Toda celo britanski tisk trdi, da je to »absolutni nesmisel«. Težnja vlad zahodnih velesil je tudi, da bi zavrle konferenco

zaradi tehničnih ovir. Predlagajo Dunaj ali Lausanne, čeprav tam ni možnosti itn.

SZ je 26. maja načeloma sprejela konferenco štirih šefov držav, zatem pa še štirih zunanjih ministrov. Bila je za zmanjšanje napetosti in urejanje problemov, a ne »s pozicij moči«, sicer konferenca ne bi uspela. Tudi Dunaj se je Moskvi že zdel primeren kraj.

Od 11. do 15. maja 1955 je bila v Varšavi druga konferenca držav vzhodnega bloka (Albanija, Bolgarija, Madžarska, NDR, Poljska, Romunija, SZ, ČSR). Ugotovili so, da se je vojna nevarnost povečala, in zato so sklenili pogodbo o medsebojni pomoči in posvetovanjih o vseh mednarodnih problemih. Ustanovili so skupno poveljstvo sil svojega bloka. Izjavili so, da lahko pristopi k pogodbi vsaka dežela, ne glede na družbeno ureditev. Sestavili so politično-posvetovalni odbor, za vrhovnega komandanta skupne vojske pa postavili maršala Konjeva. To je bil varšavski pakt. Tako kot ZDA niso izpustile bistvenih položajev v NATO, si je tudi SZ v varšavskem paktu zavarovala ključne pozicije.

VARŠAVSKI PAKT

Prišlo je do svetovnega dogodka, poti novega sovjetskega vodstva v Canosso — Beograd. Če je hotelo sovjetsko vodstvo obdržati tudi vodstvo v enotnem svetovnem komunističnem gibanju, je moralo doseči »spravo« z jugoslovanskim partijskim in državnim vodstvom. Še povečevati nemoralne vsestranske pritiske na »Titovo kliko« in jo odtrgati od jugoslovanskih narodov — ni več kazalo in utegnilo bi voditi celo do svetovnega spopada. Tako politiki Hruščova ni ostalo drugega kot iskati spravo in dopovedati Titu in jugoslovanskim narodom malo verjetno novico, da so spora IB krivi »drugi«. Že precej časa je bilo jasno, da jugoslovanska samostojna pot, samostojno razumevanje in uporabljanje klasičnega marksizma-leninizma niso všeč vodstvenemu političnemu monopolu Moskve.

POT V CANOSSO (HRUŠČOV V BEOGRADU)

Priprave za srečanje so trajale dalj časa, dozorele pa so sredi maja 1955, ko je TASS javila soglasje obeh vlad za prihod sovjetske delegacije (Hruščov, Bulganin, Mikojan idr.) konec maja v Beograd. Ob tej novici je Tito 15. maja v govoru v Pulju dejal, da prihaja sovjetska delegacija v Beograd na lastno pobudo. Zahvalil se je Zahodu, zlasti ZDA, za pomoč, da je mogla Jugoslavija vztrajati v svojih velikih gospodarskih težavah in da še vztraja. »Vendar ni te pomoči plačala z nobenimi koncesijami in meni, da so jo jugoslovanski narodi zaslužili z napori za mir na svetu. Jugoslavija hoče obdržati najboljše odnose z Zahodom, kakšno družbeno ureditev ima, pa je njena stvar.

To je moskovska delegacija vedela, ko se je odločila za pot v Beograd, da bi razpravljala o ureditvi odnosov brez vsakih iluzij. Moti se, kdor misli, da hočemo igrati dvojno igro. Jugoslavija ne bo vstopila v noben blok, kajti blokovska politika je iluzija. Edina rešitev sta sodelovanje in aktivno mednarodno sožitje, ne glede na politični

sistem.« Tito noče z Indijo ustvariti neke »tretje sile«, kar bi bila utopija. »Hočemo ustvariti samo ‚tretjo moralno moč' na svetu.«

Pravda je na to »očetovsko« odgovorila, da popolnoma razume, da želi Jugoslavija navezati normalne odnose z vsemi državami. »Odnosi s SZ absolutno ne pomenijo zaostritve odnosov z drugimi državami, nasprotno, gre le za odnehanje mednarodne napetosti. Dejstvo je, da je v Jugoslaviji družbena lastnina glavno produkcijsko sredstvo in da sta v državi glavni delavski razred in razred delovnih kmetov.«

Ob prihodu sovjetske delegacije 26. maja na beograjsko letališče je imel Hruščov govor. Poudaril je, da je treba okrepiti nadaljnje sodelovanje za utrjevanje miru. Govoril je o tesni povezavi med vojno in o velikih simpatijah sovjetskega naroda do junaške NOV pod vodstvom maršala Tita. Obžaloval je, kar se je zgodilo in kar so zakrivili »sedaj razkrinkani sovražniki ljudstva« (Berija, Abakumov in drugi), in dejal, da so pripravljeni storiti vse potrebno za ureditev odnosov na načelih miroljubnega sožitja. Upoštevati je treba tudi medsebojno zaupanje med obema KP na temeljih marksizma-leninizma.

Začeli so se razgovori, ki so jih končali 2. junija z *beograjsko deklaracijo*. A brž opazimo, da gre le za izjavo med obema vladama, ne pa tudi med obema KP. Izhodišče razgovorov obeh vlad so bili nedeljivost miru in spoštovanja načel miroljubnega sožitja, razlika gospodarskega sistema in konkretnih oblik nadaljnjega razvoja, kar je zgolj zadeva narodov posameznih dežel, sodelovanje v OZN, ustavitev vse sovražne propagande, obsodba vsakega poskusa vsiliti politično in gospodarsko oblast drugim deželam, ugotovitev, da politika vojaških blokov zaostruje mednarodno napetost in spodkopava zaupanje med narodi, itd.

Povedanega je bilo torej mnogo, in to v zelo razumljivi in resni obliki. Ko se je sovjetska delegacija ob vrnitvi zadržala v Sofiji, je Hruščov poudaril, da je končano razdobje, ko so bili dobri odnosi z Jugoslavijo skaljeni in kar je bilo le v korist imperialistični reakciji. »Jugoslavija ni izgubila svoje suverenosti in je ostala neodvisna od imperialističnega tabora.« Podobno je govoril tudi v Romuniji, na Madžarskem in v ČSR.

3. DALJNI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA

Osmega septembra 1954 je prišlo do konference v Manili (Filipini), kjer so ZDA, Velika Britanija, Francija, Avstralija, Nova Zelandija, Pakistan in Filipini za varstvo miru v jugovzhodni Aziji ustanovili NATO podoben SEATO (South East Asia Treay Organization). Na škodljivost tega je opozoril Nehru. Dejal je, da so ga v glavnem ustanovile neazijske države in da so se združile tiste, ki nočejo varstva drugih. Tri kolo-

SEATO

nialne sile naj bi si želele v Aziji status quo in sklenile so ovirati zgodovinski proces nacionalne osvoboditve. SZ pa je pripomnila, da so bile glavni pobudnik ZDA, ki so pritiskale za novi vojaški blok že en mesec.

Vlada LR Kitajske je 17. avgusta 1954 v zunanjepolitični resoluciji pozdravila sklepe ženevske konference o Indokini in naznanila je pet načel svoje politike: spoštovanje ozemeljske nedotakljivosti in suverenosti, nenapadanje, nevmešavanje v notranje zadeve, enakopravnost in miroljubno sožitje. Podprla je predlog SZ o ustanovitvi kolektivnega varnostnega sistema v Evropi. Napovedala je tudi osvoboditev Formoze, na kar je Eisenhower še istega dne odgovoril, da jo bo branilo 7. ladjevje ZDA.

VPRAŠANJE FORMOZE

Res se je začel nekaj dni trajajoči desant kitajskih sil na otok Kvemoj, ki so ga zasedle kitajske nacionalne sile, in Dulles je izjavil, da povelje za 7. ladjevje še vedno velja.

Dvajsetega septembra 1954 so sprejeli novo ustavo LR Kitajske. Za predsednika je bil izvoljen Mao Ce-tung, za podpredsednika Ču De in za ministrskega predsednika Ču En-laj. Ta je izjavil, da je osvoboditev Formoze kitajska narodna zadeva in da bi morali tudi za Korejo poiskati miroljubno rešitev na konferenci. Poudaril je veliko materialno, finančno in znanstveno-tehnično pomoč SZ, SEATO pa je označil kot blok, nevaren za Azijo.

Konec septembra so sklenili s SZ pogodbo o velikih dolgoročnih kreditih za težko industrijo in oborožitev. Temelji politike obeh velesil so se popolnoma ujemali.

V začetku decembra so se stvari s Formozo zelo zapletle in ZDA so bile pred izbiro, ali blokirati LR Kitajsko ali poiskati drugo rešitev. Eisenhower je bil proti blokadi, ker bi bilo to vojno dejanje in bi ga moral odobriti kongres. Pravzaprav se je odločil za modus vivendi s komunističnim blokom, torej za nekakšno sožitje.

Sredi januarja 1955 se je LR Kitajska znova začela prek otokov približevati Formozi. Dulles je previdno izjavil, da ti otoki niso bistveni za obrambo Formoze, in je celo svetoval Čankajšku, naj jih izročijo LR Kitajski. Eisenhower pa je želel, naj OZN doseže premirje.

Ču En-laj je ponovno spregovoril o osvoboditvi Formoze. To pot so začele zahodne velesile razpravljati o tem, čigava je pravzaprav in čigavi so otoki pred njo. Po »juridičnem pojmovanju« Angležev stvar ni bila preprosta. Formozo in otoke Pescadores je Kitajska leta 1895 odstopila Japonski, novembra 1943 pa je delna vrhovna zavezniška konferenca v Kairu (brez Stalina) odločila, da vse to vrnejo Kitajski, kot tudi vse kitajsko ozemlje, ki so ga zasedli Japonci. Ker pa sta po vojni nastali »dve Kitajski«, so v Potsdamu zavezniki izročili (po sklepih kairske konference) Formozo in otoke Pescadores »Kitajski« samo v upravo in ne v last. Po mirovni pogodbi leta 1952 se je Japonska odpovedala Formozi in otokom Pescadores, kar pa ni pomenilo prenosa suverenosti na LR Kitajsko in ne na nacionalno Kitajsko.

O lastnini tega sveta je 31. januarja 1955 razpravljal VS in slišati je bilo dva predloga: zahodni, da je treba na nekaterih otokih pred Formozo ustaviti ogenj, in vzhodni (SZ), da gre za agresivno akcijo ZDA, ki si prek Čankajška lasti pravico do Formoze, last LR Kitajske. Le-ta je potem trdila, da je osvobajanje Formoze in otokov pred njo njena notranja zadeva.

ZDA so bile še vedno zaposlene z Daljnim vzhodom. Eisenhower je 10. aprila 1955 celo napovedal obrambo »formoške poti« (otoki in morje pred Formozo). Dejal je, da bo Čankajškova Kitajska dobila najmodernejše ameriško orožje — razen atomskega — in da bo z njim sama vzdržala prvi udarec, ne pa invazije na Formozo. Ob prvem napadu bodo sile ZDA zunaj bojnega območja in ne bodo napadale, razen, če ne bodo napadene. Če pa se bo predsednik prepričal, da pomeni napad na otoka Kvemoj in Macu začetek množične akcije in zasedanja Formoze, bodo tudi ameriške sile udarile s taktičnim in malokalibrskim atomskim orožjem. Ta nova taktika ni bila všeč bivšemu demokratičnemu predsedniškemu kandidatu Stevensonu in svetoval je, naj dajo ZDA rajši pobudo za mednarodno izjavo, ki naj jo podpiše tudi SZ. Izjava naj v slovesni obliki obsodi nasilje na formoški poti. Če bi prišlo do velike vojne, bosta trdna zveza zaveznikov in dobro mnenje nevtralnih azijskih narodov za ZDA pomembnejša kot posest nekaterih otokov.

Trajno naj reši vprašanje Formoze plenum OZN, kar bo združljivo z željo prebivalstva, mednarodnim pravom in varnostjo sveta. Obžalovanja je vredno, da vodi ameriška vlada na Daljnem vzhodu »politiko mnogih besedi«, povedanih v zadnjih dveh letih. Če primerjamo, kaj je storila, ne moremo biti presenečeni, da gledajo kitajski komunisti na ZDA le kot na »papirnatega tigra«.

Od 19. do 24. aprila 1955 je bila v Bandungu na Javi pomembna azijsko-afriška konferenca. Udeležilo se je je 340 delegatov iz azijskih in afriških držav, ki so predstavljale 1,4 milijarde ali 55 % prebivalstva sveta. Sklicateljice so bile tako imenovane države Colombo (mesto blizu Džakarte), Burma, Cejlon, Indija, Indonezija in Pakistan, udeležili pa so se je še Afganistan, Kambodža, LR Kitajska, Egipt, Etiopija, Zlata obala, Iran, Irak, Japonska, Jordanija, Laos, Libanon, Liberija, Libija, Nepal, Filipini, Saudska Arabija, Sudan, Sirija, Formoza, Turčija, oba Vietnama in Jemen.

AZIJSKO-AFRIŠKA KONFERENCA V BANDUNGU (APRILA 1955)

Govorili so o gospodarskem in kulturnem sodelovanju, med političnimi sklepi pa so bili pomembni tisti o človekovih pravicah in samoodločbi, o kolonializmu, ki je v vseh oblikah zlo, o pravicah severnoafriških narodov, o palestinskem problemu itd. Ču En-laj je še posebej poudaril, da želi kitajsko ljudstvo prijateljstvo z ameriškim in da noče nobene vojne z ZDA. Kitajska vlada se je pripravljena poga-

jati z ameriško o zmanjšanju napetosti na Daljnem vzhodu, zlasti na Formozi. Vendar je LR Kitajska odločno za osvoboditev Formoze.

Po konferenci je imel Ču En-laj velik intervju.

V: Zakaj ste govorili na konferenci o Formozi?
O: To je Kitajska notranja zadeva. Napetosti so nastale zaradi vmešavanja ZDA in treba je najti skupno rešitev.
V: Ali se je vlada LR Kitajske pripravljena pogajati z ameriško vlado o Formozi?
O: To sta dve različni stvari. Odnosi LR Kitajska—ZDA so mednarodno vprašanje, odnosi s Čankajškovo vlado pa so Kitajska notranja zadeva.
V: Ali je položaj na območju Formoze nevaren in bi mogel sprožiti tretjo svetovno vojno?
O: Trenutno je nevaren, a vojna je odvisna od ZDA.

Zanimiva je tudi izjava zastopnika Cejlona. »Če se hočemo boriti proti kolonializmu, je naša dolžnost tudi javno povedati, da se enako upiramo sovjetskemu kot tudi zahodnemu imperializmu. Toda še ena vrsta kolonializma je, satelitske države pod sovjetsko oblastjo.«

Dulles je 26. aprila poudaril, da je videti (bandunška konferenca), da so kitajski komunisti opustili nasilje in da so pripravljeni celo na miroljubno rešitev formoškega vprašanja. »Lahko je seveda to le propagandna igra, toda poskušali bomo biti iznajdljivi, a obenem zvesti svojim zaveznikom na Formozi.« Tudi Eisenhower je bil pripravljen na neposredna pogajanja z LR Kitajsko, in brez nacionalne Kitajske. Imel je vtis, da so odnosi s komunističnim svetom začeli rasti.

INDOKINA

Razvoj v Indokini je šel svojo pot. V Južnem Vietnamu je bila že od junija 1954 na oblasti vlada voditelja katoliške manjšine, ki je odločno nasprotoval kompromisom z režimom v Severnem Vietnamu. Na jesen 1954 so južnovietnamsko vlado razširili z zastopniki raznih verskih sekt, prišlo pa je do trenj med vlado in vojaškim vodstvom. ZDA so pri tem podprle vlado, Francija pa je bila mnenja, da se moč vlade omejuje le na Saigon. Oboji, Francija in ZDA, naj bi bili odgovorni za red in mir. ne morejo pa se vtikati v notranje razmere.

Toda konec marca 1955 so se začele upirati verske sekte, ki so imele svoje zasebne armade. Iz vlade so potegnile svoje predstavnike in se združile v enotno fronto. ZDA so pritiskale na vlado, naj zlomi moč sekt in naj njihove zasebne vojske vključi v nacionalno vojsko. Sekte so zahtevale, da predsednik odstopi, s svojimi vojskami pa so obkolile Saigon. Državljanska vojna v Južnem Vietnamu je bila neizbežna.

Oglejmo si nekoliko te sekte. Eno je vodil budistični papež, ki je imela okrog 2 milijona vernikov in okrog 25 000 vojakov. Sekta, ki je častila Budo, Konfucija in Kristusa, je pričakovala »zlato dobo«.

Med vojno je bila proti Francozom in na japonski strani, po vojni pa je bila s Francijo, a za neodvisnost dežele. Druga manjša sekta je bila protifrancoska in protikomunistična, tretja, še manjša, pa je kontrolirala policijo v Saigonu in se je odločno potegovala za vietnamskega cesarja Bao Daia, nasprotovala pa je ministrskemu predsedniku, a ni imela nobene verske podlage.

Konec marca 1955 so se vneli hudi boji v Saigonu, a vladna vojska je zmagala, ker je veliko vojaštva sekt prestopilo na njeno stran. Z vojsko je intervenirala tudi Francija in sklenili so premirje. V »Cannesu vladajoči« cesar Bao Dai je poskušal reševati zadevo, a v Saigonu nastali revolucionarni odbor ga je odstavil in razglasil je republiko. Cesar se je takoj vrnil, toda sredi maja je Dulles svetoval, naj mu zmanjšajo polnomočja, odstavili pa naj bi ga šele z novo ustavo.

Francija je bila za umik sil ekspedicijskega korpusa iz Južnega Vietnama, za red pa naj bi skrbele ZDA. Toda Dulles je izjavil, da ZDA svojih sil ne morejo poslati. Zato naj Francija umakne samo del svojih sil, dokler jih ne bodo nadomestile domače, ki se že urijo.

»Toda v francoski severni Afriki (Tunizija, Maroko, Alžirija) se je začelo novo gibanje za narodno osvoboditev, ki je bilo najmočnejše in je zahtevalo tudi rešitev socialnega vprašanja v Alžiriji. To je utegnilo najbolj ogroziti Francijo, saj je bila Alžirija sestavni del francoske metropole in je imela svoje poslance v francoskem parlamentu. Tunizija in Maroko sta bila le koloniji in bi njuna neodvisnost ne delala večjih ‚pravnih težav'. Tako je Tunizija dobila notranjo avtonomijo že konec julija 1954, Francija je ostala v njej navzoča in maršal Juin generalni rezident. Maroko je to dosegel po zadušeni vstaji dve leti kasneje.«

V Alžiriji so 1. novembra 1954 izbruhnila velika vstajniška manifestacija in dobro organizirane akcije na 30 krajih (atentati, požigi in vpadi »terorističnih« organizacij). Ubitih je bilo nekaj Evropejcev itd. in francoska vlada je poslala več bataljonov padalcev, na jug pa, kjer je bilo središče vstaje, tujsko legijo. Za pomoč vstajnikom je obdolžila Egipt. Dva dni zatem je egiptovski prosvetni minister izjavil, da je politika Egipta podpreti vsa osvobodilna gibanja, zlasti arabska. Nemiri v Alžiriji naj bi ustrezali notranjim zadevam dežele, le-te pa so vsilili francoski imperialisti.

ALŽIRIJA

Tudi Mendès-France je 19. novembra v Washingtonu poudaril, da so se v severni Afriki začeli novi odnosi, ki ustrezajo realnostim modernega sveta. »Težave pri mirni ureditvi pa dela tudi radijska propaganda Budimpešte in Kaira. Tihotapljenje orožja in besedna vojna sta se spremenila v krvavo.«

Sredi maja 1955 je morala Francija razširiti alarmno stanje skoraj na vso Alžirijo. Žandarmerija se je povečala na 100 000 mož, okrepili so vojsko in letalstvo, pomnožili pa tudi enote domačinov. Generalni guverner Soustelle je 20. marca poročal, da uporniki imenujejo svojo

vojsko armado narodne osvoboditve in da je upor posebno močan v revnih in zapuščenih predelih.

O Egiptu smo slišali, da je podpiral Arabce v Alžiriji v boju proti Franciji. Z Veliko Britanijo je sklenil 27. junija 1954 pogodbo o umiku britanskih sil (80 000), kar je Naser imenoval novo razdobje v prijateljstvu z Britanijo. Dogodek je naletel v Izraelu na pomisleke, češ da ni nič določenega o prepovedi blokade Sueškega prekopa proti Izraelu, da so ZDA dale Egiptu vojaško pomoč in da torej Izraelu ne preostane drugega kot zvišati vojaško moč.

EGIPT

Sedemindvajsetega oktobra 1954 so na Naserja naredili atentat in revolucionarni svet je odstavil Nagiba kot predsednika republike in ga dal pripreti. Vso oblast je prevzel Naser.

4. DRUGA ŽENEVSKA KONFERENCA (OD 17. DO 23. JULIJA 1955)

Tri zahodne velesile so povabile SZ na vrhunsko konferenco v Ženevi, dan zatem pa je SZ povabila v Moskvo Adenauerja, češ da bi bili prijateljski odnosi obeh narodov v veliko korist. Vlada ZRN je odgovorila, da se bo glede obiska posvetovala z zavezniki. O bližnji konferenci je Adenauer izjavil, da je že konferenca sama nekakšno odnehanje napetosti in da je rešitev nemškega vprašanja odvisna od duha konference.

Eisenhower je 7. junija dejal, da gredo ZDA na konferenco s trdno odločnostjo in da ne bodo kazale samo prijaznega obraza. Menil je, da bo najbrž ta konferenca sprožila še več drugih.

Ob deseti obletnici OZN je Eisenhower 26. junija v San Franciscu izjavil, da je petnajst držav ustanovilo »vrhovni instrument svetovnega miru«. »Bili so porazi, pa tudi zmage. Do porazov bi prišlo tudi brez OZN, do zmag pa ne. Vsak udeleženec konference na vrhu mora biti zvest načelom OZN.«

Govoril je tudi Molotov in je dejal, da je treba preiti od besed k dejanjem, in predlagal je konferenco za gospodarstvo in trgovino. Dulles je povzel besede nekaterih, da se začenja nova doba. »ZDA bi storile vse, da bi bilo to res. Tisti, ki hvalijo današnje dogodke (premirje v Koreji in v Indokini, avstrijska pogodba, jugoslovansko-sovjetski sporazum, vabilo Adenauerja v Moskvo itd.), so še pred letom dni vse to zavirali.«

Vrhunska konferenca se je bližala. Bulganin je 16. julija poudaril, da je nujna stvar poiskati skupen jezik za rešitev mednarodne napetosti in doseči zaupanje med državami. »Naivno bi bilo misliti, da bomo v Ženevi rešili zapletena mednarodna vprašanja. Če bomo vsi pošteni in dobre volje, bomo našli skupen jezik in realno pot.«

Štirinajstega in 15. julija so se v Parizu trije zahodni domenili o temeljnih smernicah konference: razorožitev Zahoda in nov evropski varnostni sistem je mogoče odobriti le, če SZ privoli v združitev Nemčije, ki pa ne sme biti v škodo njene nevtralnosti.

To je bila slaba napoved za uspehe druge ženevske konference, ki je trajala od 17. do 23. julija 1955. Glavni nastopajoči so bili Eisenhower (Dulles), Eden (Macmillan), Faure (Pinay) in Bulganin-Hruščov (Molotov, maršal Žukov). Kakih posebnih uspehov »duh Ženeve« ni prinesel. Glavni igralci so bolj deklamirali kot sklepali zares.

Prvi je govoril Eisenhower. Želel je, da bi našli temelje za srečno življenje narodov in pot do miru. Dejal je, da ne bodo rešili vseh problemov, ker so korenine globoke (zgodovinske, ideološke itd.). »Moremo ustvariti le ‚novo duhovno ozračje'. Problemi niso nerešljivi in upamo, da bodo zunanji ministri našli rešitev. Nihče ne sme svojega sistema vsiljevati drugim. Naj poteka svobodna razprava o stvarnih vzrokih napetosti.

Najvažnejši problem konference je združitev Nemčije (svobodne volitve, vlada). Govoriti najprej o miru je nesmisel, kajti veliko vzhodnih narodov s slavno zgodovino nima pravic, ki jih zahteva ustanovna listina OZN.

Internacionalni komunizem že 38 let moti odnose med narodi in SZ. Hoče zrušiti ustavne vlade in jih podrediti nekakšni tuji nadvladi.« Eisenhower je govoril še o razorožitvi (nevarnost pred mednarodnimi napadi, velikanski stroški itd.).

Faure je bil predvsem za konec hladne vojne, za mir in sožitje. »Ni vzroka, da bi ostala demarkacijska črta, ki deli Nemčijo. Združitev Nemčije po Edenovem planu (volitve — vlada — mirovna pogodba) je logična.«

Eden je samozavestno dejal, da je to edinstvena konferenca v zgodovini človeštva, »saj lahko samo stegnemo roko in človeštvo bo prišlo v dobo blaginje, kakršne ni imelo še nikdar, prav tako pa je tudi jasno, kako uničujoči morejo biti spopadi, v katere bi se zapletle velesile. Zmagovalec in premaganec bosta doživela največje uničenje, nevtralni pa bodo doživeli isto kot bojujoči se.

Združitev Nemčije je glavni problem, nujni problem pa odnehanje napetosti, odprava sumničenja in strahu itd.«

Tudi Bulganin je na začetku poudarjal, da so konferenco sklicali v času »zmanjšane napetosti v svetu«. »Katere probleme naj reši? Hladna vojna še vedno traja zaradi nezaupanja v zdrave medsebojne odnose. SZ je še vedno za mir in miroljubno sožitje, nevarnost pa je tekmovanje v oboroževanju.« Nato je Bulganin mnogo govoril o evropski kolektivni varnosti in ponavljal, da je SZ za združitev Nemčije in rešitev drugih mednarodnih problemov (Formoza itd.).

Desetega julija so zunanji ministri predlagali, naj bi bili na dnevnem redu konference združitev Nemčije, evropska varnost, razorožitev in stiki Vzhod—Zahod. Takoj se je oglasil Bulganin, naj bi na dnevni

red prišlo še troje važnih vprašanj: konec hladne vojne (okrepitev zaupanja med narodi), politika nevtralnosti in vprašanje Azije ter Daljnega vzhoda. O prvi točki dnevnega reda je izjavil, da vprašanje še ni zrelo, ker je Zahodna Nemčija še v NATO in v zahodnoevropski zvezi. Problem naj bi reševali postopoma, zato je predlagal, da bi prešli k drugi točki dnevnega reda.

Niso se sporazumeli. Eisenhower se je posebej obrnil na maršala Žukova. Dejal je, da govori kot vojak vojaku in da ni še nikdar govoril, kar ne bi bilo res. Ko je prevzel vrhovno komando NATO, je vedel, da v Evropi ne sme biti »praznega prostora«, da se ne bi znova dvignil hitlerizem. Zato so NATO potrebovali za obrambo. Toda ZDA ne bodo šle nikdar v vojno, če ne bodo napadene.

Bulganin (ne Žukov) je odgovoril, da mu verjame, ker je velik vojak in državnik, a ko je zapustil svoj glavni stan, so številne »osebnosti govorile v drugačnem jeziku«. »Verjamemo tudi, da so zahodne države vstopile v NATO, da bi se zavarovale pred SZ.«

Dvajsetega julija je Bulganin predložil načrt za evropsko kolektivno varnost, da bi lahko hitreje uredili nemško vprašanje. V zadnji fazi naj bi razveljavili varšavski pakt in pariške protokole. Pogodba o kolektivni evropski varnosti bi veljala 50 let.

Toda Eisenhower je ugotovil, da je med sovjetskimi in ameriškimi predlogi velika razlika. Ameriški dajejo prednost združitvi Nemčije, sovjetski pa varnosti. Zedinili se niso v ničemer, nekaj vprašanj pa so prepustili zunanjim ministrom.

Triindvajsetega julija so nedokončano konferenco zaključili in naj bi se nadaljevala morda enkrat v jeseni.

Sklenili niso ničesar in vsi in dobršen del sveta so bili zadovoljni, da je konferenca na vrhu sploh bila. Eden je izjavil, da se niso spuščali v podrobnosti in da zunanji ministri niso dobili kakih obsežnejših navodil. Toda na sejah je prevladoval »neki nov duh, ki kaže na spravljivost«. »Če bomo tako nadaljevali, bomo sčasoma prišli do solidnega dela.«

Bulganin je dejal, da je konferenca močno pripomogla k odnehanju napetosti v meddržavnih odnosih. Veliko smo dosegli z osebnimi stiki. Najvažnejše vprašanje se je nanašalo na evropsko varnostno skupnost in izmenjavo mnenj o tem. Žal nismo razpravljali o problemih Azije in Daljnega vzhoda.«

Eisenhower je celo dejal, da je bila to zgodovinska konferenca. »Prišli smo ugotavljat, če je možna skupna pot k rešitvi. Obeti za mir so boljši. Sedaj bo važno delo zunanjih ministrov.« Faure pa je dejal, da je konferenca pokazala skupen cilj in da je sedaj treba najti pot, po kateri naj bi cilj dosegli.

Na poti domov se je sovjetska delegacija ustavila v Vzhodnem Berlinu in Hruščov je dejal, da je možno urediti nemško vprašanje na dva načina. Zahod predlaga militarizacijo Nemčije v NATO — torej tudi NDR — kar bi vodilo v novo vojno. SZ pa predlaga enotno demo-

kratično Nemčijo v sistemu evropske kolektivne varnosti, kar pa naj bi brez vmešavanja SZ dosegli Nemci sami.

Tudi Tito je v začetku avgusta poudaril, da je treba nemško vprašanje reševati postopoma in da mora biti bodoča Nemčija demokratična, »kajti prejšnja nas je dvakrat napadla in zato so potrebna zagotovila«. Odklanjal pa je nemško nevtralnost, ker je ta proti suverenosti, razen, če se narodi sami ne odločijo zanjo.

Ču En-laj je označil konferenco za pozitiven korak v medsebojnem zaupanju. SZ je navedla realne predloge, zahodni pa so pripravljeni na sodelovanje. Tudi Bulganin je pred vrhovnim sovjetom predlagal, da bi reševali nemško vprašanje »korak za korakom«, a ne brez udeležbe Nemcev. To je skoraj dobesedno ponovil Grotewohl in poudaril, da se je treba ozirati na interese obeh Nemčij, naloga svobodoljubnih nemških sil pa je upoštevati nastale družbene in politične razmere v obeh delih. »Zato naj bi v Zahodni Nemčiji zlomili gospodarstvo monopolitičnih kapitalistov in veleposestnikov — kot je rečeno v potsdamskih sklepih in kot ustreza koristim nemškega naroda.

Sistem evropske kolektivne varnosti mora odpraviti pariške pogodbe in NATO, pa tudi varšavski pakt. Sodelovanje obeh Nemčij v sistemu kolektivne evropske varnosti bo ustvarilo ugodno ozračje za združitev. Drugi pogoj je neposredno zbližanje obeh Nemčij na ‚notranji nemški podlagi', zmanjšanje napetosti med obema, razširitev trgovanja, razvoj kulture in športa, izboljšanje prometa itd. Šele ko bodo zagotovljene vse te možnosti, bo »moč pripraviti skupne volitve, a naše predloge je Bonn že odklonil.«

Rekli smo, da je bil Adenauer povabljen v Moskvo, kjer naj bi razpravljali o navezavi diplomatskih odnosov ter o trgovinskih in kulturnih odnosih in po možnosti tudi o sovjetskem stališču do združitve Nemčije itd., obenem pa je sovjetska vlada izjavila, da bo do konca leta 1955 skrčila vojsko za 650 000 mož.

Dulles je izjavo ocenil 16. avgusta kot »ugodno in ustrezno duhu Ženeve«. Zdelo se mu je, da SZ priznava miroljubne namene ZDA in Eisenhowerjevo izjavo v Ženevi, da ZDA ne bodo nikdar napadalke. Dejal je, da ima SZ res še močne rezerve, da pa ne ve za razloge, ki so nagnili SZ do zmanjšanja vojske.

Pomembnejša je Eisenhowerjeva politična izjava 24. avgusta, da sicer priznava možnost miroljubnega sožitja, a s tremi omejitvami: da za zasužnjene narode ne velja status quo in da je treba upoštevati njihove narodne pravice; da delitve Nemčije ni mogoče opravičevati z interesi varnosti in končno nepriznavanje prevratne komunistične ideologije.

Ta tretji pogoj je utemeljeval s tem, da internacionalna politična mašinerija, ki pripravlja suverenim narodom politične in ideološke prevrate, ni nikakršno kulturno gibanje. »Današnji osrednji problem naj bi bil obstoj dveh velikih filozofij in vladnih oblik, ki tekmujejo za prijateljstvo, lojalnost in podporo narodov. Na eni strani je naš

narod, ki hoče doseči človečanske cilje z zakonitimi sredstvi vlade. Ti zakoni segajo s svojimi koreninami v moralne zakone, ki so odsev religije. Na drugi strani pa so tisti, ki verujejo, da se dajo človeški cilji najbolje doseči z vlado ljudi, vladajočih z zakoni; ti zakoni temeljijo na ideologiji, ki taji vero in človeka kot duhovno bitje in trdi, da je vsemogoča država temelj vsega napredka.«

Skoraj enako je trdil nacifašizem, čeprav Eisenhower ni bil fašist.

5. ADENAUER V MOSKVI

Vodstvo socialne demokracije je Adenauerju na pot v Moskvo svetovalo, naj se poleg združitve Nemčije poteguje tudi za vrnitev nemških ujetnikov iz Sovjetske zveze. Na večer pred Adenauerjevim prihodom v Moskvo je Pravda zapisala, da bodo govorili o navezavi formalnih diplomatskih odnosov in o gospodarskih in kulturnih stikih, enotnost Nemčije pa da bo treba doseči »korak za korakom«, hkrati pa naj bi tekel proces popuščanja mednarodne napetosti. Vendar naj bi bilo vse odvisno od obeh Nemčij.

Konferenca z Adeanuerjem je trajala v Moskvi od 9. do 13. septembra. Bilo je mnogo izjav, tudi ostrih in odkritih, pa tudi odgovorov nanje. V glavnem je sovjetska delegacija razpravljala o tem, da bo združitev težka in da je to stvar Nemcev samih. Nadalje, da obstajata dve Nemčiji, da pa so možni diplomatski in trgovinski stiki.

Na prvem sestanku je Adenauer poudaril, da se je SZ naslonila na zahodno zvezo in NATO zaradi okrepitve miru, ne pa, da bi napadala. »Ko bo ‚neki varnostni sistem' vzpostavljen, ne bo več prepada Vzhod—Zahod. Če se čuti SZ ogrožena od Nemčije, je ta pripravljena sodelovati pri varnostnem sistemu.« Drugo, kar je poudaril, je bila izpustitev ujetnikov. Rekel je, da je prizadeta skoraj vsaka nemška družina in bo precej težko vzpostaviti normalne razmere.

Bulganin je najprej odgovoril, da so tudi v vsaki sovjetski družini ostanki grozot militarizma in fašizma. »V SZ nemških vojnih ujetnikov ni in je le še 9628 obsojenih vojnih zločincev iz obeh Nemčij. Ovira za združitev so vojaške grupacije, naperjene proti SZ in drugim svobodoljubnim narodom Evrope. Zato SZ predlaga pogodbo o kolektivni evropski varnosti.«

Adenauer mu je odgovarjal, da ne gre enačiti Hitlerja in njegovih privržencev z nemškim narodom, ker je velik odstotek »na znotraj« obsojal hitlerizem. Ni govoril o vojnih ujetnikih in ne o vojnih zločincih, temveč o »zadržanih«. »Prva leta po vojni niso bila primerna za sodne obravnave (psihoza ipd.) in na Zahodu so že veliko zadržanih izpustili. Res so nemške sile vdrle v SZ in zgodilo se je mnogo hudega. Res pa je, da so zaradi obrambe vdrle v Nemčijo tudi sovjetske sile in takrat se je prav tako marsikaj zgodilo. Če hočemo sedaj v novem

času kaj doseči, ne smemo segati pregloboko v preteklost, kajti povsod bomo naleteli na ovire. Začetek nove dobe zahteva tudi psihološko očiščenje.«

Adenauerjev zunanji minister von Brentano je poudarjal, da ureditev odnosov ne more biti zgolj mehanična in na nemoralni podlagi. »Brez vrnitve vojnih ujetnikov ni združitve Nemčije. Na milijone ljudi je danes v Nemčiji, pa ničesar ne vedo o usodi svojcev. Tu gre za človeški problem in za ureditev tega prosimo.«

Upal je, da bodo Nemci za združitev našli pravi jezik, samo dati jim je treba priliko spregovoriti v tem jeziku in skupaj reševati zadeve. Za to ne potrebujejo nobene ZRN in NDR, potrebujejo le skupne volitve. »Pri nas ni nikogar, ki bi bil tako nespameten, da bi zagovarjal politiko moči.«

Toda 10. septembra se je oglasil bojeviti prvi sekretar CK KPSZ Hruščov. Rekel je, da ni bilo nikakršnih strahot pri prodiranju sovjetskih sil v Nemčijo in da so bili pravi krivci le nemški. Ti naj bi bili ovira združitve in diplomatskih odnosov. Odločno je zanikal strahovita dejanja sovjetskih sil v Nemčiji. »Če bi Nemcev ne zasledovali, bi se opogumili in bi znova udarili. Stalin je dejal, da je treba dotolči zver v lastnem brlogu. Ali so to grozodejstva? O sovjetskih silah so bile na konferenci izrečene žaljive besede.

Razumemo, da mnogo družin ne ve za usodo svojcev. A bodite hrabri in priznajte, da krivci res so, tega pa je kriv Hitler. Mnogi italijanski državniki poudarjajo — proti Italiji se SZ ni nikdar bojevala — da se številni italijanski vojaki niso vrnili, ker so se bojevali skupaj z nemškimi fašisti proti nam. Zakopani so v sovjetski zemlji; mi nismo začeli vojne in nismo krivi. To je svarilo, naj v prihodnje ne bo vojne.

Razpravljati moramo brez strasti, kajti maščevalnost je slaba svetovalka. Ne smemo pa čisto pozabiti, kar je bilo. Gledati moramo v prihodnost, ta pa terja dobre odnose med sovjetskim in nemškim narodom.

Ali naj vstopi združena Nemčija v NATO, ki je proti SZ in ljudskim demokracijam? Ko smo hoteli mi v NATO, smo bili zavrnjeni, ker je ta organizacija proti SZ, in prepričan sem, da bi nemški državniki v takem položaju storili isto.

Kje je torej izhod? Danes je prepozno ovreči pariške pogodbe ali zahtevati, naj ZRN izstopi iz NATO, ker bi bilo to videti kot ultimat. Zato predlagamo navezavo diplomatskih odnosov in ustvaritev razmer za ugoden razvoj trgovine. Pri tem so velike možnosti, kot pri kulturnih odnosih.«

Molotov je dejal, da podpiše z obema rokama, kar je dejal Hruščov. »Kar so delali Nemci v SZ, je bilo poniževanje sovjetskega ljudstva. Sovjetske sile so leta 1945 ravnale na nemškem ozemlju kot anglo-ameriške. Le-te so prej prodrle na nemško ozemlje in prevzele vso težo. Vedeti moramo, da je bila vsa štiri leta teža vojne na sovjet-

skem ozemlju in da so sovjetske sile 1945. ravnale z vso odločnostjo. Soglašamo, da ne gre enačiti hitlerizma z nemškim narodom. Zakaj se ni nemški narod sam osvobodil hitlerizma? Včeraj mi je nemški kancler dejal, da Hitlerja ni nikdar videl in da mu ni stisnil roke. To razumemo. A mi smo nemški narod osvobodili hitlerizma in upamo, da Adenauer ne bo užaljen zaradi vsega, kar se je dogajalo ob koncu vojne na nemškem ozemlju. Molotov pa je poudaril, da bi diplomatske odnose lahko vzpostavili takoj.«

Adenauer je odgovoril, da ni dejal, da je sovjetska armada pri prodiranju v Nemčijo delala zločine, pač pa »grozna dejanja«, in da je prav, če se vanje ne bi poglabljali. »Molotov je omenil, da se Nemci ne bi mogli sami osvoboditi Hitlerja. Toda, zakaj so velesile leta 1933 naredile Hitlerja tako velikega? To je odločilno vprašanje. Hitler je preprosto raztrgal vse mednarodne pogodbe in tako je postal v očeh ‚mnogih neumnih Nemcev' heroj. Mi smo sedaj dediči te žalostne zapuščine.

Če bi velesile delale pametno od začetka, kot ravnajo danes, bi bil NATO varnostni sistem za Evropo, in to bi morali tudi doseči. Pretehtajmo še enkrat naša vprašanja. Ne pustite nas domov z izjavo, da je SZ to odklonila.

Rečeno je bilo, naj Nemci sami prevzamejo pobudo. Toda, ne more biti NDR zastopnica 17 ali 18 milijonov ljudi sovjetske cone, ker tega ti ljudje ne priznavajo, in tudi ne ZRN zastopnica teh ljudi, ker takega zastopstva ne priznavajo. Če bi to priznavali, bi nemški narod že vedel, kaj sta njegova naloga in dolžnost.«

Bulganin je Adenauerja opozoril, da ni dobro označil NDR. Rekel je, da sta jo pred kratkim obiskala s Hruščovom in da je ljudstvo za NDR. Njena vlada je suverena in priznava jo mnogo držav, tudi obe velesili, SZ in LR Kitajska.

Hruščov je na to delal svojevrstne primerjave med socialističnim in kapitalističnim taborom in med NDR in ZRN. Konferenco je tistega dne označil za zanimivo in polno vsebine. »Pustimo strasti in bodimo realisti, državniki. Izmenjava mnenj je bila potrebna. Težave, ki so pred nami, so nastale zaradi ideoloških razlik. Toda živeti moramo na istem planetu. Ne podpiramo kapitalističnega sistema in tudi vi ne socialističnega, poiskati pa moramo stvarno sožitje. Ne bomo se prepirali, kateri sistem je boljši. Za nastanek komunizma ste tudi vi krivi, Marx in Engels sta se rodila v Nemčiji. Sami ste skuhali kašo komunizma in jo še pojejte. Razumem Adenauerja, da noče priznati NDR, kjer je ljudstvo prevzelo oblast in gospodarstvo. Ne zahteva, da ga uboga, toda NDR je bodočnost.«

Dvanajstega septembra je bil tretji dan konference. Sklepnih protokolov ni bilo in niso sklenili nobenih pravih sporazumov. SZ je bila za diplomatske odnose, a ne za izpustitev ujetnikov, ker Adeanuer tudi ni privolil v izpustitev ujetnikov iz NDR. Adenauer je predlagal delegacijo za stike kot predhodnico bodočih veleposlaništev.

V napitnici pri slovesni večerji v Kremlju je Bulganin poudaril, da je bil obisk velikega pomena in da so govorili odkrito. Pogajanja naj se nadaljujejo in upati je, da bodo uspešna, toda brez truda ni plačila. Adeanuer je poudaril, da so bili razgovori odkritosrčni in da pot v Moskvo ni bila zastonj.

Šele 13. septembra so dosegli — kot je izjavil Adenauer — da je SZ obljubila izpustiti ujetnike in da bo 9626 obsojenih izpuščenih takoj, za druge pa naj bi poslali sezname. Meje naj odloči mirovna konferenca, vzpostavitev nemške enotnosti pa je dolžnost štirih. Izmenjali so hude in trde besede in mislil je že, da sploh ne bo nobenega uspeha. Vendar se je le končalo medvojno stanje. Ničesar ni bilo proti duhu Ženeve.

Pač pa je sovjetska stran izjavila, da je meje že določila potsdamska konferenca in da ima ZRN oblast le na svojem območju ter da je samo del Nemčije.

Adenauer je na tiskovni konferenci rekel, da so bile slovesnosti veličastne, ne pa pogajanja. Do zadnjega je bilo vse na tehtnici in večkrat so že mislili odpotovati. Von Brentano je dostavil, da popolna normalizacija ni možna, dokler sta dve Nemčiji.

Svetovni tisk je poudaril, da so bili uspehi konference izpustitev ujetnikov, navezava diplomatskih odnosov in priznanje ZRN. Nemčiji lahko torej sami uredita svoje zadeve. Adenauerjeva pot v Moskvo naj bi bila ključni datum v zgodovini hladne vojne. Kdor danes ni odnehal, bo jutri!

To seveda ni bilo čisto res. Od 17. do 20. septembra se je mudila v Moskvi tudi delegacija NDR in sklenili so pogodbo o odnosih SZ—NDR. Tej je bila priznana suverenost in da more svobodno odločati o notranjih in zunanjih zadevah, tudi o odnosih z ZRN. Okupacijske sile pa so še ostale, vendar s privolitvijo NDR, in se ne bodo vtikale v njene notranje zadeve. Natančno je bilo določeno, kje ima NDR varstvo nad demarkacijsko črto in nad katerimi komunikacijami (med ZRN in Zahodnim Berlinom). Odpravili so visoki komisariat, vse posle v Nemčiji pa je prevzel veleposlanik SZ v NDR.

Hruščov je ponovil, da morejo Nemci sami rešiti vprašanje združitve, da bodo pa pri tem še velike težave in da bosta dve Nemčiji še dolgo obstajali. »NATO ni noben organizator nogometnih tekem in general Gruenther tudi ne nogometni trener.«

Triindvajsetega septembra je Bundestag odobril diplomatske odnose s SZ, Adenauer pa je v vladni izjavi poudaril, da SZ priznava ZRN, a ta ostaja zvesta Zahodu in pogodbam z njim. Le ZRN naj bi zastopala vso Nemčijo, ker v NDR vlade niso svobodno izvolili.

Pomemben del njegove izjave pa je bil, da bo vlada ZRN vsako navezavo diplomatskih stikov kake tretje države z NDR ocenila kot »neprijazno dejanje«, kar cepitev Nemčije samo še poglablja. To je imelo neljube posledice tudi za Jugoslavijo.

Proti je ostro nastopil Ulbricht že 26. septembra in je dejal, da ima NDR polno suverenost, kar spričo pariških pogodb o ZRN ni mogoče reči. Rekel je, da je NDR napredni del Nemčije, kjer vlada delavski razred, povezan s kmeti in inteligenco.

6. TRETJA ŽENEVSKA KONFERENCA (OD 27. SEPTEMBRA DO 16. NOVEMBRA 1955)

Na posvetovanju treh zahodnih zunanjih ministrov v New Yorku (27. in 28. septembra) in na ločenih pogovorih Molotov—von Brentano, so sklenili sklicati tretjo konferenco v Ženevi. Dnevni red naj bi bil združitev Nemčije, evropska varnost, razorožitev in odnosi Vzhod—Zahod.

Prva faza te konference štirih se je začela 27. septembra in je trajala do 4. novembra, druga faza pa od 8. do 16. novembra. Vsa konferenca se je končala brez uspeha. Predlogi in razprave o njih so bili silno zapleteni. Že na začetku je delala težave sovjetska delegacija. Trdila je, da po interpretaciji razprav šefov držav z druge ženevske konference ni glavni cilj združitev Nemčije, temveč evropska varnost. Pomislek Molotova je bil, da pot do združitve niso splošne volitve, temveč skupni nemški svet, v katerem naj bi Nemci sami poiskali svoj jezik, itd.

Zato je bil komunike kratek. V njem je bilo rečeno, da bodo o obsežni svobodni razpravi poročali šefom svojih vlad in jim svetovali, naj se diskusije nadaljujejo po diplomatski poti. Sklepni govori treh zahodnih zunanjih ministrov so bili kolektivno obtoževanje Molotova, ta pa je vračal milo za drago. Zahodni so predvsem poudarjali, da je Molotov »jasno pokazal, da sovjetska vlada odklanja združitev Nemčije, ker bi to likvidiralo režim v sovjetski coni«. Posledica njegovih predlogov naj bi bila nadaljnja cepitev Nemčije in razpustitev obrambnega sistema.

Molotov je trdil, da gre varnosti prvo mesto in da naj v evropskem varnostnem sistemu sodelujejo tudi ZDA. Zahodni so zahtevali pritegnitev vse Nemčije v vojaško grupacijo zahodnih, ti pa niso hoteli priznati, da obstajata dve Nemčiji itd. Na koncu je dejal, da se je konferenca končala brez kakršnegakoli sklepa. »Vsak korak naprej bo povezan z velikimi težavami in stvari se bodo včasih zasukale tudi nazaj.«

Von Brentano je pred Bundestagom 1. decembra poudaril, da je ženevska konferenca pomenila bridko razočaranje za vso Nemčijo. »Na jasne predloge zahodnih je Molotov odgovarjal samo z ne. Toda nemški narod ne bo privolil v cepitev in v nevarno stanje v Berlinu. Imamo polno zaupanje v zaveznike. Zvezna vlada je tudi odgovorna za vzhodno cono.« Tako so utemeljevali zahodni, von Brentano pa je

menil, da je vsega kriva SZ, ki se ji združitev ne zdi važna in nevarno je, da se ne bi ljudje navadili na status quo.

Dulles je 8. decembra napovedal novo fazo boja z mednarodnim komunizmom, boja za svobodo: »Še naprej je treba svariti pred agresijo, v človeško zavest pa je treba vcepiti javno mnenje, ki naj zahteva neodvisne vlade v vzhodnoevropskih deželah.«

Na velike svetovne probleme je poskušal odgovoriti tudi rimski papež Pij XII. v božični poslanici. O komunizmu je dejal, da je po pravici obsojen, ker je oropal svobode narode, ki jih ima pod svojo oblastjo. Dodal pa je, da je tudi svoboda dvomljiva posest. Kot napačno je obsodil mnenje, da je rešitev v nenehni rasti družbene produkcije, pa tudi, da se gospodarska stiska ne bo več povrnila. »Prav tako je tudi zmotno, da se ni mogoče braniti proti komunizmu, in zato nekateri sanjarijo o možnosti pravega sožitja. Zgraditi je treba družbo, v kateri bi temeljila varnost človeka na etičnem redu, in tako ta družba ne bo proti napredku. Meje človeške moči je mogoče s tehniko razširiti, ne pa odpraviti. Delavec ni neomejen gospodar in mojster svojega obstoja.«

O miru in sožitju je papež dejal, da sta obema meji naravni in nadnaravni red. Le v mejah tega je mogoče privoliti v mir in sožitje, a ne za ceno resnice in pravičnosti. Mednarodne pogodbe naj prepovedo poskuse z atomskim orožjem in uporabo tega orožja ter uvedejo splošen nadzor nad oborožitvijo.

Drugače sta govorila na zasedanju vrhovnega sovjeta SZ 28. in 29. decembra Bulganin in Hruščov, ko sta se vrnila s poti po Indiji, Burmi in Afganistanu. Bulganin je poudaril, da so načela koeksistence koristna za miroljubno sožitje držav z različno družbeno ureditvijo. Hruščov pa, da se Sovjetska zveza ne bo nikoli odpovedala zmagi komunizma, a da tudi nikoli ne bo postala agresor.

Novo leto 1956 je podedovalo nerešena vsa velika vprašanja preteklosti. Nemčija ni bila združena, vojna v Alžiriji se je razvnemala, v vzhodnem bloku pa se je začenjal proces, ki ga je sprožil XX. kongres KPSZ.

Francoske parlamentarne volitve v začetku januarja 1956 so bile sicer ob podpori KPF prvič po letu 1946 viden uspeh levice. A pokazalo se je tudi »levičarsko« gibanje 35-letnega Poujada, ki je dobilo veliko glasov srednjih in malih ljudi. Poskušalo je obujati nekakšen nacionalsocializem.

Znani Bulganinov intervju za ameriško televizijo ob novem letu ni mogel dosti povedati, mnogo več pa je povedala Eisenhowerjeva poslanica kongresu, da se nacionalni dohodek ZDA bliža 400 milijardam dolarjev, da je standard vedno večji, da ni inflacije itd. V zunanji politiki naj bi se pač prilagodili spremenjeni komunistični taktiki.

Po 10-dnevnem Titovem obisku v Egiptu so 6. januarja 1956 objavili izjavo Tito—Naser, da njuna politika ni pasivna, temveč plodna

in da hoče doseči kolektivno varnost. Da politika vojaških taborov in blokov nujno vodi k samomorilskemu tekmovanju in nesporazumom.

Ljudska skupščina v NDR je 18. januarja izglasovala zakon o ustanovitvi ljudske armade (vsi rodovi vojske) in obrambnega ministrstva. Namestnik predsednika vlade je to utemeljil s trditvijo, da je zakon v skladu z varšavskim paktom in da obstoj sovjetske vojske v NDR odvezuje te države obrambnih dolžnosti vse Nemčije. Hkrati je Grotewohl znova pozval vlado ZRN k ureditvi odnosov.

Dulles je izjavil, da so bile ZDA v zadnjih letih trikrat na pragu vojne (Koreja, Indokina in Formoza).

Bulganin je 23. januarja predlagal sklenitev prijateljske pogodbe z ZDA, a Eisenhower je odgovoril, da za tako pogodbo niso dovolj samo pogodbene obljube, temveč so nujna tudi dejanja. Spomnil ga je na Ženevo, kjer so si bili edini, da je mogoče nemško vprašanje rešiti s svobodnimi volitvami v soglasju z nemškim narodom in v korist evropske varnosti. »Zahodni smo dali stvarne predloge, a sovjetska vlada je odgovorila, da ni noben v tistem času sprejemljiv. Tudi za razorožitev smo predlagali, da je treba zanjo takoj nekaj storiti, toda sovjetska vlada je to odklonila. Za odnose Vzhod—Zahod smo dali veliko nazornih predlogov, a sovjetska vlada ni nobenega sprejela.

Jasno je, da se je položaj še poslabšal tudi zaradi tega, ker SZ na raznih delih sveta hujska proti ZDA (na primer pot Bulganina in Hruščova v Indijo itd.).«

Ženevski duh je torej izhlapeval. Oglasil se je Nehru. Menil je, da konflikta Vzhod—Zahod ni mogoče rešiti s silo in da bi tretja svetovna vojna zlomila hrbtenico obema. »Rešitev je le v miroljubnem sožitju, odkritosrčnosti in častnosti. Doseči je treba obojestransko zaupanje. Problema ne bo uredila ne politika prijaznega nasmeška ne politika nagubanega čela. Zaupanje je mogoče pridobiti le z zaupanjem, pa tudi z zapovedjo, da je treba ljubiti sovražnike. Napačno je komunističnemu bloku postavljati nasproti nekakšno protikomunistično fronto. Če bodo narodi podlegli komunizmu, je to le pomanjkanje njihove odporne moči. Indija se ne bo nikoli priključila kaki komunistični grupaciji, pa tudi protikomunistični ne.« Nehru tudi ni oporekal, da je komunistični sistem v vzhodni Evropi podoben kolonializmu.

Sedemindvajsetega in 28. januarja je bilo v Pragi zasedanje varšavskega pakta. Sprejeli so statut vrhovnega poveljstva pakta in tudi ljudsko armado NDR so vključili v pakt. Skupna izjava je poudarjala nujnost sistema evropske kolektivne varnosti in ustanovitev cone v Evropi, kjer naj bi se zbirala vojska za obrambo evropskih držav.

Medtem ko je Francija odločno odklanjala vzhodni, bagdadski pakt, pa je sestanek Edena in zunanjega ministra Selwyna Lloyda z Eisenhowerjem v Washingtonu močno poudaril njegov pomen za varnost na tem območju. V washingtonski izjavi so bili prepričani, da bo še tudi leta 1956 trajal boj med tistimi, ki verujejo, da človek izvira od boga, in onimi, ki mislijo, da mora služiti le državnemu stroju.

»Povedati je torej treba« — pravi izjava — »da je država za blaginjo posameznika in ne ta za blaginjo države. Od tod pravica, da si ljudje volijo svoje vlade, da lahko politična neodvisnost prinese srečo, potreben pa je tudi gospodarski napredek.

To so dosegli svobodni narodi, milijoni pa so nasilno pod SZ, v Evropi okrog 200 milijonov. Zato je nujen boj med svobodnimi deželami in komunističnimi voditelji; smo vedno pripravljeni na pogajanja.« Ko je Eisenhower odklonil Bulganinovo ponudbo za sklenitev prijateljske pogodbe z ZDA, je poudaril tudi to, da sta obe državi častno povezani v OZN in da je nova, posebno prijateljska pogodba odveč. Toda Bulganin ni hotel odnehati in mu je 3. februarja 1956 znova pisal, da bi taka pogodba le zboljšala prijateljske odnose in da OZN ne izključuje dvostranskih pogodb.

»Tudi ustanovna listina OZN ni tako močna, da bi dve največji sili na svetu ne mogli uresničiti svojih odnosov. SZ je pripravljena skleniti tako pogodbo tudi z Veliko Britanijo in Francijo, pa z NATO in varšavskim paktom.

Zračno nadzorovanje oboroževanja oziroma razoroževanja — kot je predlagal Eisenhower v Ženevi — ni nobeno poroštvo proti vojni nevarnosti. Če bi sovjetska letala letala v zračnem prostoru ZDA, fotografirala itd., in narobe, bi to ne rešilo ljudi strahu pred novo vojno. Kaj naj bi vam koristilo, če bi slike povedale, da ima sosed več letališč? Število svojih bi brez dvoma povečali, pa tudi mi bi storili tako. To bi bilo samo nadaljevanje oboroževanja. Nekaj drugega pa bi pomenilo, če bi sklenili o razorožitvi in nadzoru nad njo pogodbo, a kakšno, o tem se moramo pogoditi.«

Francoska vlada je bila ob tem pismu vesela, češ da so le navezali stik, in želela je, da bi se ta stik nadaljeval, kar bi bilo v duhu ženevske konference. Sicer pa Francija ostaja zvesta »duhu in besedam pogodbe iz leta 1944«. Takih pisem je bilo še več, a nobenega uspeha. Poudariti je treba tudi to, da je prav »ženevski duh« krepko spodkopal smisel in pomen OZN. Tudi SZ je prihajala na Churchillovo pot »pogajanja na temelju sile in moči«.

7. IZVENEVROPSKE DRŽAVE

Francoska parlamentarna komisija je v začetku julija 1955 poročala o položaju v Alžiriji, da se »neugodno razvija«. Upornikov je bilo le okrog 2500, zelo nevarna pa je bila propaganda na deželi in po mestih, tudi med muslimanskim prebivalstvom. Slab gospodarski in socialni položaj (velike prednosti Evropejcev) je bil ugoden za uporništvo. »Francoska uprava vedno bolj izgublja neposredne stike z muslimani in predvsem pozablja na domačine. Visoki policijski funkcionarji imajo lastne

ALŽIRIJA

agente in tako ni razlike med osumljenci in krivci. Poleg tega izvršujejo množične kazni, streljajo talce, bombardirajo in požigajo naselja itd. Dovolj je pokazala že Indokina, da vse to zbuja proti Franciji bolj sovraštvo kot strah.«

Francoska vlada ni na to poročilo odgovorila drugega, kot da je treba vstajo zadušiti, izboljšati odnose med evropskim in muslimanskim prebivalstvom. Ministrski predsednik Faure je 25. septembra po radiu dejal, da je treba Alžirijo povsem združiti s Francijo. Vlada se že 11 mesecev trudi za mir, kar zahtevata francoska čast in njeno »človečansko misijonarstvo«. Kaj bi bila Francija brez Alžirije in francoske Afrike? Zato je treba Alžirijo v najkrajšem času popolnoma vključiti, pri tem pa upoštevati njene posebnosti.

Vlada je zato predlagala prve reforme, občine z belo manjšino naj bi dali v alžirsko upravo, kar so doslej imeli v rokah francoski uradniki, ločili muslimansko vero od države, uvedli prostovoljni pouk arabščine v šolah in modernizirali kmetijstvo. Toda Alžirci (muslimani) so te predloge odbili in zahtevali priznanje lastne alžirske narodnosti, za kar so bili tudi alžirski senatorji in poslanci v francoskem parlamentu. Vprašanje Alžirije so predložili še plenumu OZN, a zunanji minister Pinay je izjavil, da je to vmešavanje v francoske notranje zadeve. Zato je francoska delegacija 1. oktobra zapustila plenum OZN. Ta eksodus iz OZN je bila velika napaka, ki je Francijo vedno bolj izolirala in jo vodila še do večjih napak. Prva je bila, da je Pinay odložil obisk v Moskvi, ker je bila SZ za to, da bi alžirsko vprašanje predložili plenumu OZN. Hruščov je odgovoril, da se SZ ne vtika v notranje razmere drugih držav, da pa je za moralno podporo in simpatije osvobodilnih bojev narodov, kar je splošno znano.

Zato je sredi oktobra morala francoska narodna skupščina glasovati o alžirski politiki francoske vlade. Ta je zaupnico sicer dobila, proti so bili v glavnem le komunisti in socialisti. Toda statistika francoskih izgub v Alžiriji (od 1. novembra 1954 do 30. septembra 1955) je pokazala, da je bilo 317 mrtvih in 578 ranjenih pripadnikov varnostnih sil in 453 mrtvih in 314 ranjenih civilnih prebivalcev (Evropejcev in muslimanov). Pičla zaupnica in še razne druge neugodnosti so terjale predčasen razpust parlamenta. Dober mesec zatem je vlada padla (318 : 218 in 20 vzdržanih glasov). Kontinuiteta z »možem s kozarcem mleka v roki« je bila tako pretrgana, radikalsocialisti pa so padlega predsednika vlade izključili iz svoje frakcije. Parlamentarne volitve so razpisali za 2. januarja 1956. Velike stranke so imele zelo različne programe, socialisti pa so odklonili sodelovanje s komunisti, ker da so ti prezpogojno podrejeni Moskvi in da so že večkrat prevarili internacionalni proletariat, kar je vodilo do poraza francoskega delavskega razreda.

Francoski generalni guverner v Alžiriji je predlagal združitev Francije in Alžirije ter enakopravnost Evropejcev in muslimanov.

Po francoskih statistikah je bilo v francoski severni Afriki polovica francoske vojske, tretjina letalstva in francoske mornarice. V Alžiriji se je 220 500 francoskih oboroženccev bojevalo proti 20 000 upornikom, v Maroku 100 000 francoskih vojakov in v Tuniziji 40 000. To je terjalo 15 do 20 milijard frankov na mesec. Novo francosko vlado je 26. januarja sestavil generalni sekretar socialistične stranke Guy Mollet ob popolni podpori KPF.

Kakšna je bila izjava njegove vlade? Da NATO je in ostane jamstvo za mir in svobodo, vlada pa da je pripravljena sodelovati tudi s SZ »pod kakršnimikoli pogoji in v vseh problemih«. Vlada je opozorila, da je za razorožitev, evropsko varnost in združitev Nemčije. »Vprašanje Alžirije je najnujnejše in najbolj boleče. Tam sta predvsem potrebna mir in konec terorja, samo govoriti o integraciji, asociaciji in federaciji ne vodi nikamor. Nujna sta demokratičen razvoj ustanov v sožitju obeh narodnosti in trdna zveza med Alžirijo in metropolo. Priznati je treba alžirske posebnosti in popolno politično enakost za vse prebivalstvo Alžirije. V Maroku bi se morali s sultanom takoj pogajati za neodvisnost, Tunizija pa že ima notranjo avtonomijo in neodvisnost. Komunisti so vlado podprli, čeprav je ta ‚daleč od tega, da bi uresničila pričakovanja delavskega razreda in množic'. Verjetno se bo usmeril razvoj v deželi hitro v levo.

Na Bližnjem vzhodu so se začenjali spopadi med Izraelom in Egiptom. Zato je 25. avgusta posegel vmes Dulles z daljšo izjavo o tem, da ZDA jamčijo obema taboroma zaradi latentnih konfliktov med arabskimi državami in Izraelom. Poudaril je, da je ta nasprotja čutiti že od leta 1953, a da so jih poskušali potrpežljivo prenašati. Drug problem je bila varnost na tem območju, za katero naj bi jamčila nova sueška, iraška, britanska in pakistanska pogodba (bagdadski pakt), tretji problem pa je bilo namakanje teh krajev (reka Jordan), v kar so narodi privolili.

IZRAEL

Po premirju leta 1949 so tu ostala še nerešena vprašanja. Šlo je za tragično usodo 900 000 beguncev z ozemlja, ki ga je zasedel Izrael, za strah Izraelcev kot tudi Arabcev, kdo si bo ustvaril močnejšo vojsko, in končno za trajno določitev meja med Izraelom in arabskimi sosedi, za kar obe strani nista našli rešitve. Zato je Dulles menil, naj bi priskočili na pomoč prijatelji (ZDA), in je v Eisenhowerjevem imenu predlagal:

1. 900 000 beguncev naj bi na novo naselili ali jih vrnili domov. Kultivirali naj bi več zemlje, Izrael naj bi jim plačal odškodnino, za kar bi dobil mednarodno posojilo. ZDA bodo pomagale pri oskrbi novih naselij z vodo.

2. Eisenhower se obvezuje preprečiti vsak poskus nasilnega menjavanja meja. Upa, da se bodo druge države strinjale s tem, vse skupaj pa naj bi bilo pod nadzorstvom OZN. Revni narodi se sami ne morejo oboroževati. Naravno je, da bi o zajamčenju mej sklenili

pogodbo, a treba jih je še ugotoviti. Demarkacijska črta premirja (1949) ni končna meja. Rešiti je treba tudi položaj Jeruzalema.

ZDA so torej pripravljene pomagati, če prizadeti to želijo, in upajo, da bo tudi SZ pomagala pri odnehanju napetosti na Bližnjem vzhodu.

Tako so ZDA nedvoumno položile roko na nekdanjo nesporno britansko kolonialno posest, pri čemer pa ni ostala ravnodušna SZ. Velika Britanija si je hotela najprej zavarovati Ciper. Na londonski konferenci treh zunanjih ministrov (britanskega, grškega in turškega) je 29. avgusta britanski zunanji minister pojasnil, da ima Velika Britanija do Cipra veliko odgovornost, ker je otok steber NATO in bližnjevzhodnega obrambnega sistema. Zato hoče njegovo popolno posest. Grški minister je to priznal, poudaril pa je, da obramba nima nič skupnega s suverenostjo, na podlagi katere so tudi nastala vsa oporišča NATO. Namen grške vlade je dati prebivalstvu čimprej samoodločbo in Cipрčani naj sami odločajo. Turški zunanji minister pa je dejal, da je dala Turčija leta 1923 Ciper Veliki Britaniji pod pogojem, da postanejo prebivalci Britanci. Dovoliti Cipru samoodločbo ne bi bilo ugodno za Veliko Britanijo, saj je na otoku 410 000 grško in 90 000 turško govorečih prebivalcev. V začetku septembra 1955 je britanska vlada zelo jasno izjavila, naj se Ciper razvija po demokratični poti do avtonomije, vso oblast pa bo obdržala Velika Britanija. Desetega januarja 1956 so »zaradi nemirnega položaja na Bližnjem vzhodu« otok zasedle britanske padalske enote.

CIPER

Konec septembra 1955 je dvignila mnogo prahu novica, da je Egipt nakupoval orožje v SZ in ČSR. Naser je odgovoril, da je moral odklonili orožje z Zahoda, ker pogoji niso bili v skladu s cilji egiptovske revolucije. Francija je na primer zahtevala spremembo egiptovske politike do severne Afrike, ZDA so postavile različne politične pogoje, naj Egipt pristopi k bagdadskemu paktu, Velika Britanija pa je izjavila, da ga ne more poslati dovolj. Orožje kupujejo v SZ in ČSR le na podlagi trgovinske pogodbe. TASS je k temu pripomnila, da lahko vsaka država kupuje orožje za svojo obrambo, nobena država pa se nima pravice vmešavati v zadeve drugih.

EGIPT

Od 20. do 22. novembra sta Bulganin in Hruščov obiskala Indijo in v začetku decembra Burmo in Afganistan. Nehru je ob tej priliki poudaril, da velikih ciljev ni mogoče doseči ne s silo ne s sovraštvom. Rekel je, da Indija ne pripada nobenemu taboru ali vojaškemu bloku, temveč le taboru miru in dobre volje. Edina vez da je sodelovanje.

INDIJA

Bulganin je odgovoril, da je SZ pripravljena razpustiti varšavski pakt, če razpustijo NATO in ustvarijo sistem evropske varnosti. Odrekel se bo tudi vojaškim oporiščem, če to storijo drugi. Najvažnejše pa je nemško vprašanje.

II. DVAJSETI KONGRES KPSZ (OD 14. DO 25. FEBRUARJA 1956) IN NJEGOVE POSLEDICE

Glavno besedo na kongresu je imel, kar je razumljivo, Nikita Hruščov. Če iz njegovega referata izpustimo mnogo besedičenja, moremo izluščiti nekaj temeljnih misli.

1. Kapitalizem ne more več preprečiti razvoja socializma, 1,5 milijarde ljudi je za mir na svetu in za socializem, kapitalizem pa je v krizi, ki se vedno bolj poglablja. Poskuša sicer še na več načinov ovirati razvoj socialističnih sil, predvsem na dva načina, da straši s politiko moči in hladno vojno, kar zakriva z geslom boja proti komunizmu.

2. Nujna je torej trdna enotna fronta vseh naprednih sil, tudi socialdemokratskih, in opustiti je treba spore zaradi oblik prehoda v socializem.

3. Združili naj bi Nemčijo in dosegli pogodbo o kolektivni varnosti v Evropi.

4. Potrebno je miroljubno sožitje z različnimi družbenimi sistemi.

5. Oblika prehoda v socializem je v vsaki deželi različna, kar je odvisno od posameznih zgodovinskih, socialnih, gospodarskih in drugih posebnosti dežel.

»Ni nujno, da bi bil prehod povezan z državljansko vojno (revolucijo). Res pa je, da leninisti zastopamo nujnost revolucionarne preobrazbe kapitalistične družbe v socialistično, kar nas loči od reformistov in oportunistov. Oblike ‚socialistične revolucije' so različne in državljanska vojna ni edino sredstvo za spremenitev družbe. Leninizem trdi le to, da vladajoči razred ne zapušča prostovoljno svoje oblasti. Prehod je odvisen zgolj od moči vladajočega in moči revolucionarnega razreda.«

Ali je možna tudi nerevolucionarna pot? Hruščov na to ne odgovarja naravnost, temveč se opira na Lenina (kar je dogmatizem), da je možna le pot republike sovjetov (kaj pa republika ljudskih odborov?).

Poudaril je, da socializem ne odpravlja nacionalnih razlik in posebnosti, temveč jih vsestransko upošteva in pospešuje. »Zato torej ljubezen do domovine (patriotizem) ne nasprotuje mednarodni solidarnosti delovnih ljudi in socialistični internacionalizem je organska povezava socialističnega patriotizma z internacionalizmom — ideološka povezava bratskega združenja socialističnih narodov.«

Končno poudarja tudi udeležbo ljudskih množic pri vodstvu države in omejitev državnega aparata (birokracije). V KP naj bo kolektivno vodstvo namesto enega voditelja.

Referat je razumljiv. Pomisleke pa je vzbujala koeksistenca — sožitje, kar smo opazili že pri Eisenhowerju. Doslej je »veljala« doktrina, da med imperialistično in socialistično državo ni mogoče mirољubno sožitje in da so možne le taktične izjeme (Leninov NEP, tajna pogodba Hitler—Stalin, da torej »namen posvečuje sredstva«). Zato se je Zahod spraševal, kaj hoče Hruščov s »sožitjem«. Da bi slabil zahodni obrambni sistem ali da to v resnici pomeni novo razdobje v sovjetski zunanji politiki?

O odnosih z nesocialističnimi državami je Hruščov kasneje dejal, da Zahod zamenjuje ideološki boj z meddržavnimi odnosi. Boj za socializem traja dalje, a ne z oboroženo silo in s poseganjem v notranje zadeve industrijskih držav. Zmaga v tem boju zagotavlja premoč socialistične produkcije in to vpliva, da rastejo simpatije delovnih ljudi same od sebe. Torej: vse bolj razširjeno prepričanje o prednosti komunizma bo prineslo zmago socializmu, ne pa vojaška sila.

Nastalo je še eno vprašanje, ali velja le načelo sožitja s kapitalističnimi državami? Po posvetovanju KP v Moskvi (14. novembra 1956) je veljala za vzhodni blok dogma, da je zunanja politika socialističnih držav utrjevanje enotnosti in strnjenosti, podpora osvobodilnim gibanjem, solidarnost in sodelovanje z mladimi neodvisnimi deželami.

Drugi referat je imel Hruščov 25. februarja 1956 na tajni seji kongresa. Agencija Reuter je poročala, da je bil naslov referata Kult Stalinove osebnosti in njegove posledice. Kolikor je ta Reuterjev tekst resničen, vemo, da ga je Hruščov bral 3 ure in pol. Najprej je obravnaval umore, mučenja in čistke, ki jih je zagrešil Stalin neposredno ali posredno. Nato je govoril o Stalinovi pogodbi s Hitlerjem, o njegovem ravnanju med vojno, o terorju v povojnih letih in o njegovi zasledovalni in samopoveličevalni blaznosti.

Danes je vse to v glavnem kolikor toliko znano in stvari ne gre ponavljati. Zakaj pa je Hruščov sestavil ta referat, moremo samo ugibati. Baje so med govorom padali vzkliki, kako se je to moglo zgoditi, zakaj ga niste ubili itd., na kar je menda Hruščov odgovarjal, kako naj bi to storili, ko pa je vladal teror.

Zanimivo pa je to, da se je začenjal boj proti čaščenju osebnosti in ne proti zločinom, ki so jih počenjali tudi »mali Stalini«. Dejstvo je, da se nihče v SZ ni mogel — tudi s pomočjo drugih ne — dvigniti

tako visoko kot Stalin. Tudi Hruščov ne, a nazadnje je sam končal le kot upokojenec.

Pravda je šele 28. marca 1956 objavila članek Zakaj je kult osebnosti tuj marksizmu-leninizmu? Ena od glavnih ugotovitev je bila, da gre za množično čaščenje osebnosti, kateri pripisujejo nadnaravne lastnosti, moč čudežev itd.

Ugotovitev je točna, vendar ne pove, da je kult star kot človeški razviti in nerazviti rod. Od pračloveškega boga do Hitlerja ali Stalina so rasli in nastajali bogovi vseh vrst s pomočjo najbližje okolice, ki je imela od svojega boga zase koristi. Zgodilo se je tudi in se še dogaja, da ta okolica — klika svojega boga vrže in postavi novega.

Najsi bo tako ali drugače, Pravda nato piše, da ima Stalin velike zasluge pri vsem, kar je dosegla KP, a pripisovati so jih začeli le njemu, čeprav ni imel »posebnih kvalitet«, in začeli so ga imenovati voditelja. To mu je bilo zaradi njegovih lastnosti všeč in je to tudi zahteval. Vse ga je pač hvalilo. Pravda nato ponavlja, da je ljudstvo dejanski ustvarjalec zgodovine in da le ono ustvarja junake, ki vidijo dalj kot drugi. Petega junija pa je časopis zapisal, da je boj proti ostankom kulta osebnosti sprožil veliko aktivnost širokih ljudskih množic. Toda nekateri so začeli dvomiti o pravilnosti politike KP.

Minili so dobri štirje meseci. Javnost — oba svetovna tabora — sta ob vsem tem povedala svoje. Zato se je zdelo vodstvu KPSZ potrebno natančneje razložiti, zlasti bratskim KP, med katerimi je bilo slišati različne glasove (Togliatti), predvsem pa govorice, kako je bilo mogoče, da je v »socialističnem sovjetskem sistemu prišlo do kulta osebnosti«. Izjava CK KPSZ naj bi 30. junija pojasnila vzroke in opravičila »leninistično jedro — zakaj ni nastopilo že prej«. Tem pojasnilom ni mogoče ničesar dodati in ničesar odvzeti, vsak si pa more ob njih ustvariti lastno sodbo.

Izjava CK navaja objektivne in subjektivne okoliščine. Od prvih (graditev socializma v eni sami državi) omenja obkolitev SZ s kapitalističnim svetom, nastop nacizma leta 1933, protikominternski pakt itd., kar je terjalo vse sile za obrambo, jekleno enotnost in neprestano budnost. Med notranje objektivne okoliščine šteje nastop notranjih sovražnikov po Leninovi smrti (Trocki, desni oportunisti, meščanske sile), nevšečnosti pri socialistični industrializaciji, kolektivizaciji poljedelstva, kulturni revoluciji — vse to pa je povzročalo velikanske težave, zahtevalo železno disciplino in strogo centralistično vodstvo.

In vse to je terjalo človeka, ki je bil za to sposoben — Stalina — ki si je pridobil veliko avtoriteto in popularnost.

Izjava govori zatem o subjektivnih okoliščinah (osebnih lastnostih Stalina). Pravi, da so mu korak za korakom uspehi lezli v glavo. Omenja tudi Leninovo oporoko o Stalinovih negativnih lastnostih, o XIII. kongresu KPSZ, o tem, kako se je Stalina oprijemala nezmotljivost, kako ni bilo več plenumov CK, kongresov itd. Posebej opozarja

na Stalinovo zmotno tezo, da se v SZ z razvojem socializma zaostruje tudi razredni boj, da nastopajo notranji sovražniki in da je zato notranja uprava dobila vedno večjo in posebno vlogo (Berija kot »agent mednarodnega imperializma«) itd. Med vojno so Stalinovo vsemogočnost že nekoliko omejili, po vojni se je dvignila, po njegovi smrti pa je nastopilo v CK »leninistično jedro«.

Zakaj ne prej? Ljudstvu bi se zdel »vsak nastop nerazumljiv in ni res, da je takrat manjkalo osebne hrabrosti«. Poleg tega naj bi se tudi marsikaj odkrilo šele po Stalinovi smrti, ob aretaciji Berije.

»Ni pa res, da je kult osebnosti povzročila sovjetska družbena ureditev. Vprašanje napake so sprožili KP, moč sovjetskega sistema, pa tudi odmev pri drugih KP. Kominterne in informbiroja ni več, prihodnji odnosi med KP pa terjajo močno solidarnost in stalne stike za boj proti kapitalizmu. Vendar vsaka KP razvija svoje posebnosti, ideološka enotnost pa mora ostati.«

Od zahodnih vodstev KP se je kritično oglasil najprej Togliatti, ker se mu je zdela prva izjava CK KPSZ enostranska. Poudaril pa je, da gre verjeti voditeljem SZ, ker stvari pač bolje poznajo, in da je užival Stalin kljub napakam podporo velikega dela dežele, zlasti vladajočega razreda in množic.

Zanj je nastalo le vprašanje, kako je mogel sovjetski režim doseči tolikšne uspehe, če so bile v mehanizmu tako velike zmote in napake? Zato terja odgovor, pa tudi odgovor na dvoje: kako so se mogle napake vriniti v razvoj socialistične družbe in ali so bile take vrste, da morajo nanje opozoriti ves socialistični svet? »Danes socializem že obsega eno tretjino človeštva in sovjetski model ne more biti več obveznost. Zato je treba ustvariti zlasti v deželah, kjer KP ni na oblasti, ‚naše metode in življenje' in se zavarovati pred okostenelostjo in birokratizmom.«

Togliatti se je oglasil tudi k drugi izjavi CK, ker ni zadovoljivo odgovorila na vsa vprašanja. Predvsem ne na to, kako so mogle nastati tako velike zmote in ali niso za to odgovorni tudi tisti, ki jih danes obsojajo.

To je bilo težko vprašanje, še težje pa, ali se ne ruši enoten blok pod vodstvom Moskve? In še eno vprašanje: kaj bo čez nekaj časa hotela KP Kitajske?

Politbiro CK KPF je bil previdnejši in je glavno ost naperil proti temu, da so bili francoski komunisti obveščeni o Stalinovi obsodbi šele iz meščanskega tiska. Pomanjkljiva naj bi bila tudi prva izjava CK KPSZ in potrebovali bi temeljito marksistično analizo. »Danes ni prav valiti vse krivde na Stalina.«

Francoski ministrski predsednik Mollet je 4. februarja 1956 pred odhodom v Alžirijo izjavil, da ta država najprej potrebuje mir, nato pa svobodne volitve, nakar naj vlada izvede velike socialne reforme. Komaj je prišel v Alžir, so ga sprejeli z velikimi demonstracijami francoskih naseljencev in poujadistov. Odbor bivših francoskih bojev-

nikov je zahteval, da ustanovijo odbor javne blaginje, vzpostavijo francosko suverenost z vojaško silo in da Francozi v Alžiriji obdržijo privilegirano vodilno pravico. Odstavili so francoskega ministra za Alžirijo in postavili novega. Devetega februarja so bivši borci imenovali odbor za javno blaginjo, zagrozili Molletu s splošno stavko in zahtevali, da pošljejo francosko armado proti banditom, ki naj bi jih plačevali, vodili in oboroževali od zunaj, da nastopijo z vojaškimi sredstvi proti tuji intervenciji v severni Afriki, zlasti v Egiptu, da francoska vlada prizna zgodovinsko-francosko suverenost v Alžiriji, kar pa ne izključuje političnega, gospodarskega in socialnega napredka.

Po vrnitvi je Mollet razgrnil pred parlamentom obširen načrt za Alžirijo. Akcija proti upornikom naj bi bila politična in psihološka, vojaške sile in akcije pa šele na drugem mestu. »Toda francoske vojaške akcije ne bodo uspešne, dokler se bodo omejevale samo na vojaško področje.

Prva dolžnost Francije je varovati Evropejce v Alžiriji, in to po gospodarski, socialni in politični plati. Gre za milijone brezposelnih v tej državi in dati jim je treba eksistenčni minimum, ne miloščine. Med Evropejci v Alžiriji je peščica veleposestnikov; brezbrižno varujejo svoje koristi in izrabljajo dobro voljo patriotov v lasten prid, ki nima nič skupnega s francoskim. Muslimani zahtevajo strogo pravičnost in izpustitev po nedolžnem zaprtih.

Zveza med francosko domovino in Alžirijo je nerazvezljiva. Vlada se bo bojevala, da bo Alžirija ostala. Ni bodočnosti Alžirije brez Francije. Francija priznava ‚alžirsko osebnost', a s pomočjo legitimnih zastopnikov po nadzorovanih volitvah, ki bodo v kratkem. Pri tem Francija računa na pomoč svojih prijateljev v tujini.«

Mollet se je torej obračal k francoskim zaveznikom, a zunanji minister je zelo razločno kazal na napake anglo-ameriške politike, obenem pa je napadal Molletovo in svoje potovanje v Moskvo in London. Prva napaka Anglo-amerikancev naj bi bila, da ne štejejo Alžirije v NATO, druga, da v severni Afriki ni nobene anglo-ameriško-francoske politike, tretja napaka pa naj bi bil bagdadski pakt, pri čemer bi lahko Francija koristno svetovala, a četrta — Vietnam. Če bi tam ZDA sodelovale s Francijo, bi bil položaj drugačen. Glede vzhodnega bloka je dejal: ali totalna vojna ali pa doseči sožitje in kulturne odnose.

Toda francoski obisk v Londonu ni prinesel kdove česa, naletel pa je tudi na pomisleke v ZDA.

Molletova socialistična vlada ni imela sreče; doma je imela kup težav, Alžirija je urila svojo osvobodilno vojsko v Egiptu, Anglo-amerikanci pa so bili zelo zadržani. Francoski parlament je 12. marca izglasoval vladi pooblastilo za Alžirijo (455 : 76), da tam uvede gospodarske reforme in poskrbi za red in mir.

Razlike v mnenjih Molleta in vlade ZDA niso bile tako majhne, saj je Mollet podprl zahtevo SZ: najprej razorožitev in šele nato zdru-

žitev Nemčije, za kar ga je Hruščov tudi zelo pohvalil. Molletov veliki intervju za ameriški tisk pravi:

V: Ali ste prepričani, da bodo grožnje sovjetske agresije prenehale?
O: Nikdar nisem verjel v take grožnje, ker Rusi nočejo nove svetovne vojne.
V: Če Rusi nočejo vojne, potem Zahodu ne bi bilo treba vzdrževati tako velikih sil?
O: Točno. A mi svojih sil ne bomo zmanjšali, če Rusi ne bodo svojih.
V: Ali načrti za obrambo Zahoda niso bili posrečeni?
O: V Ženevi so se 4 zunanji ministri omejili na tri probleme. Prva dva sta bila združitev Nemčije in evropska varnost, šele tretji pa razorožitev. To ni bilo dobro. Začeti bi bilo treba z razorožitvijo, pa bi tudi v drugih vprašanjih napredovali. Ne vemo, ali hočejo Rusi združitev. Možno je, da tudi ne, če pa jo hočejo, jo želé samo v okviru splošne evropske razorožitve.
V: Kako dolgo bodo ostale ameriške sile v Evropi?
O: Upam, da dokler bodo mogle. Če bi bilo leta 1914 in 1939 le 100 000 ameriških vojakov na Renu — in to le z rokami v žepih in brez orožja — ne bi ne Viljem II. ne Hitler začela vojne.
V: Kaj je slabega v Eisenhowerjevem razorožitvenem načrtu (nadzor iz zraka)?
O: Rusi imajo drugačno idejo in francosko-britanski načrt sedaj poskuša narediti sintezo med obema. Bati se je, da bodo rekle ZDA ruskemu načrtu — ne, vselej pa, kadar to rečejo, »izgubimo bitko v javnem mnenju«. Svet namreč trdi, da so Rusi za mir, Amerikanci pa ne. Tako so komunisti videti kot pacifisti in ljudje so zanje.
V: Ali hoče biti Francija most med Vzhodom in Zahodom?
O: Potem ne bi več smela pripadati Zahodu. Res pa je, da hoče Francija med svojimi prijatelji uveljaviti novo taktiko.

Dulles skoraj ni mogel drugega kot intervju pohvaliti, saj ga je pohvalil tudi Molotov. Dejal je, da je to primer, kako je mogoče kritizirati tudi ZDA, ne da bi prišlo do zamere ali da bi se bistveno spremenila ameriška zunanja politika. »To je jasen primer enotnosti in sodelovanja med svobodnimi narodi.« Tudi Hruščovu je bila izjava zelo všeč, čeprav se z vsem ni strinjal. Oglasil se je še Bonn: ni je ne hvalil ne grajal.

Francoski parlament je dovolil za Alžirijo mobilizacijo novih 200 000 mož, od katerih so jih najprej vpoklicali 75 000. Pomisleke je imel Mendès-France in je prosil za enomesečni odlog. Toda skupščino so že razpustili.

Za zdaj se je število francoske vojske povečalo na 300 000 z možnostjo vpoklica še 100 000 vojakov. Mollet je znova pozval alžirsko prebivalstvo in pristal tudi na lokalne razgovore z uporniki. Toda kmalu zatem se je oglasil tunizijski predsednik Burgiba. Dejal je, da

bo podprl upornike v Alžiriji. »Ne mislim sicer Franciji napovedati vojne, ne bom pa oviral tunizijskih prostovoljcev. Francozi so resda naši prijatelji, a Alžirci naši bratje.«

Prvega maja 1956 so francoske sile v Alžiriji štele 373 000 mož, francoska vlada pa je sklenila izgnati iz države vse Francoze, ki so sodelovali v nemirih. Nehru je 23. maja predlagal, naj obe strani slovesno izjavita, da se bosta vzdržali sovražnosti. Francoska vlada naj prizna nacionalno naravo in osebnost Alžirije, obe strani pa enakopravnost alžirskih narodov, ne glede na raso. Priznata naj, da je Alžirija domovina vseh narodov, ki tam živijo; o tem bi se morali neposredno pogajati in v soglasju z ustanovno listino OZN.

Mendès-France je 23. maja izjavil, da izstopa iz vlade, in v pismu Molletu je pojasnil, da zahteva izpustitev vseh političnih jetnikov, proti katerim ni nobenega procesa in z njimi nečloveško ravnajo. Zahteval je svobodo tiska, če ne ščuva k sovraštvu in zločinom, odpust uradnikov, ki so proti prebivalstvu, razpustitev občinskih uprav, ki zlorabljajo oblast in zatirajo muslimane, resnično razlastitev veleposesti itd.

Od 15. do 19. maja 1956 sta bila v Moskvi Mollet in njegov zunanji minister. Obisk je potekal v »ozračju prijateljstva in prisrčne prostodušnosti«. Dan pred prihodom gostov je TASS javila, da bo SZ zmanjšala armado za 1,2 milijona vojakov. To je Dulles brž pozdravil, češ da je bolje ne posegati po nasilju, še bolje pa bi bilo reducirati atomske bombe.

Štirinajstega maja je imel Bulganin daljši intervju za Le Monde, v katerem je odgovoril tudi na težko vprašanje, ali je politika sožitja samo taktika. Dejal je, da to ni abstrakten pojem, temveč živa stvarnost. Drugega izhoda — razen vojne — ni!

V skupni izjavi s tega moskovskega obiska ni povedanega dosti novega. Obe strani sta bili za izboljšanje medsebojnih odnosov, ne glede na družbeno ureditev (koeksistenco) in za pomembnost stikov med vodilnimi osebnostmi. Ni pa bilo soglasja glede ureditve evropskih problemov. Alžirsko vprašanje naj bi se rešilo v »svobodoljubnem duhu«, sovjetsko-francosko trgovanje bi moralo potekati brez diskriminacije itd.

Le Monde je o obisku zapisal, da ostaja še vedno brezno nerazumevanja in popolne nesposobnosti slediti miselnemu toku, ki izhaja iz povsem drugačne zamisli sveta.

Kakorkoli že, koristna je bila ponovitev (Churchillove trditve), da so zelo zaželeni osebni stiki med najodgovornejšimi.

Konec maja je poslala francoska vlada vladajočemu ministru za Alžirijo dve direktivi, da mora Francija ostati v Alžiriji in da bo dala tej državi majhno mero polnomočij in neke vrste avtonomijo. Zbližati je treba obe narodni skupnosti, reformirati občinske in mestne uprave, ustanoviti 8 novih departmajev itd. Nobenega tujega vtikanja v Alžirijo, zlasti ne Tunizije in Maroka!

Jasno je postajalo dvoje, kar so zahtevali alžirski borci in za kar je bila francoska vlada gluha, saj se je bala tudi naprednih sil doma in v tujini, VS pa je že 26. junija odklonil, da bi uvrstil alžirsko vprašanje na dnevni red.

Francoski zunanji minister je 19. junija v ZDA podpisal pogodbo o miroljubnem atomskem sodelovanju (izmenjava znanstvenih informacij) in ZDA so dale 40 kg urana. Francija je postala četrta atomska sila na svetu! Ob tej priliki je francoski zunanji minister dejal, da ni nasprotja med biti zvest NATO in iskati boljše rešitve z Vzhodom, če se da to doseči po miroljubni poti. Tudi miroljubno sožitje je mogoče, prav tako prijateljstvo med vojno, dobre trgovinske zveze itd. »Ali je zato prav znova postavljati železno zaveso?«

Toda stanje na Bližnjem in Srednjem vzhodu se je vedno bolj zaostrovalo in SZ ni mogla ostati ravnodušna. Glede usode teh držav je TASS že 13. februarja 1956 opozorila Veliko Britanijo in ZDA, da SZ ne dopušča dejanj zunaj okvira ustanovne listine OZN. »Nekateri tuji krogi hočejo izrabiti naftna bogastva za lastno obogatitev, Washington hoče sam — za hrbtom drugih zainteresiranih držav — urediti spor med Izraelom in arabskimi državami in tja poslati tudi svojo vojsko.« Že dan zatem je vlada ZDA izjavila, da zahodne sile ne bodo dopustile, da bi SZ blokirala njihovo akcijo za mir na Bližnjem vzhodu z vetom v OZN. Če bi se to zgodilo, bo treba pač delati izven okvira OZN.

Zato so ZDA v začetku marca okrepile svojo VI. (sredozemsko) ladjevje, odklonile so svoj pristop k bagdadskemu paktu, obljubile pa so mu pomoč. Eisenhower je želel, naj bi bila rešitev krize na Bližnjem vzhodu stvar OZN.

Tudi SZ je bila za rešitev krize (Izrael—arabske dežele in nafta) v okviru OZN, a kriza je kljub temu trajala. ZDA in SZ pa so grozile z uporabo moči. Tudi Velika Britanija je reševala ciprsko vprašanje s silo in je internirala bojevnika za ciprsko osvoboditev, nadškofa Makariosa, na Sejšelske otoke v Indijskem oceanu. Stvari se niso mogle ugodno razvijati tudi zaradi tega, ker arabske države niso bile enotne. Egipt je le kazal nekakšno vodilno vlogo, kar naftnim arabskim vladarjem, povezanim z ameriškimi in britanskimi koncerni, ni moglo biti po volji. ZDA so sicer odklonile pošiljanje orožja Izraelu, dale pa so svobodne roke Franciji in Veliki Britaniji. In končno, Eisenhower si je pridržal tudi pravico brez soglasja kongresa zagrabiti na Bližnjem vzhodu za orožje, »če bi se nenadoma pokazala sila«. In to prav tedaj, ko je zadnji britanski vojak — po 74 letih — zapustil območje Sueškega prekopa.

Konec marca 1956 je SZ predlagala nov razorožitveni načrt: čimprej naj bi brezpogojno prepovedali izdelovati atomsko orožje in ga izločili iz oborožitve. O tej prepovedi naj bi sklenili mednarodne pogodbe že v letih 1956—58. Tri mesece po uveljavitvi teh pogodb naj

države podpisnice ne povečujejo oborožitve, kakršna je bila 31. decembra 1955, in naj ne večajo stroškov. Takoj naj ZDA, SZ in LR Kitajska zmanjšajo oborožene sile na 1—1,5 milijona, Velika Britanija in Francija na 650 000, druge države pa na 150 000 do 200 000 vojakov. Vse prihranke od tega naj bi namenili za dvig blaginje narodov. Vse to pa bi morali izpeljati pod učinkovitim nadzorstvom mednarodnih organov. Ti naj bodo stalno v vseh državah podpisnicah pogodbe in naj nadzorujejo vojsko, arzenale, pomorska in letalska oporišča, tovarne orožja itd. Lahko fotografirajo iz zraka in imajo uradne sezname o oboroženih silah in o oborožitvi.

PRIZADEVANJA ZA RAZOROŽITEV

V Evropi naj bi ustanovili območje (cono) z omejeno oborožitvijo. V to cono spadata obe Nemčiji in njima sosednje države; tam naj bi bilo prepovedano atomsko orožje.

Že 3. aprila je sledil nov načrt ZDA kot »prvi korak k popolni razorožitvi«. Sestaviti je treba pripravljalno komisijo za razorožitev in še pomožno skupino, ki naj pripravi osnutek razorožitvene pogodbe. Ko bo ta podpisana, naj bi pripravljalno komisijo razpustili in ustanovili nadzorno organizacijo iz ljudi, ki so podpisali pogodbo. Ta ima svoj izvršni odbor, stalni člani pa pravico veta. Za ustanovitev nadzorne organizacije sta dve pripravljalni stopnji. Pet velesil naj sestavi pododbor skupnih inšpektorjev, ki bo izdelal svoj nadzorni sistem. ZDA in SZ bodo delale poskusno kontrolo in nadzorovale varstvo na poskusnem območju 20 000 do 30 000 kvadratnih milj in pripravljale nadzorno komisijo za razorožitev; komisiji naj bi se pridružile še Kanada, Velika Britanija in Francija.

Precej zapleteno, kajne? Naloga te komisije bi bila določiti meje vojaških sil, oborožitev in vojaške izdatke. Za ZDA in SZ 2,5 milijona vojakov, za Veliko Britanijo in Francijo po 750 000, za majhne in srednje države pa največ do 500 000. Nadalje naj določi nadzorni sistem — po Eisenhowerjevem in Bulganinovem načrtu (zračna zemeljska kontrola) — in po vsem svetu razprede mrežo nadzornih postaj. Tej komisiji naj bi vsaka država dala popoln seznam vseh vojaških naprav in vojnih proračunov s stanjem 31. decembra 1955. Odvišno orožje ne bi uničili, temveč predelali za miroljubno uporabo (tanki — traktorji itd.).

Oba načrta sta »idejna«, predolga in zato tudi zapletena. Oba pa najgloblje segata v najbolj zavarovano skrivnost vsake države, v njeno obrambno moč. Dajeta samo dve možnosti, odkritosrčno razorožitev ali nadaljnje skrivno oboroževanje. Prvo bi morda res rabilo miru, drugo pa podaljšalo hladno vojno. In še nekaj, kar je danes ena od najhujših rakavih ran vsega človeštva, obstoj posebne zvrsti izrojenega človeštva — vohunstva na nizki ali najvišji ravni.

BULGANIN IN HRUŠČOV V VELIKI BRITANIJI

To je bil svojevrsten obisk od 18. do 27. aprila 1956. Na ta dogodek je opozoril že Churchill v začetku decembra 1955. Dejal

je, da sovjetski voditelji ne smejo nadaljevati igre, ki so jo začeli v Burmi in Indiji.

Zaključni komunike tega obiska pravi, da so bili razgovori stvarni, da so se nanašali na uspešno utrditev odnosov, zmanjšanje napetosti itd. »Na Bližnjem in Srednjem vzhodu je treba ohraniti mir in varnost po sklepih VS in najti sprejemljivo podlago za sporazum med Izraelom in arabskimi državami ter urediti problem palestinskih beguncev.«

To in še drugo so bile le lepe besede, ki naj bi zakrile tisto, kar je vse govoril ob tej priložnosti v resnici nedisciplinirani Hruščov. Že v Greenwichu je govoril, da narodom nič ne koristi, če nastopajo kot bojni petelini, eden v NATO, drugi v varšavskem paktu. »Britanski in sovjetski narod nimata nič med seboj, žal pa se po vojni dobri odnosi niso ohranili in te bi rad popravil.« Nato se je hvalil, kakšno orožje vse imajo v SZ in kaj vse še pripravljalo. Bral je o tem, kaj pripravljajo v ZDA, »toda v SZ imajo rakete, ki zadenejo cilj, preden jih slišiš. Zato bi bilo bolje opustiti misel na vojno.«

V Birminghamu (kjer so odprli industrijsko razstavo) je dejal, da bo v Moskvi povedal — če ga bo kdo vprašal, kaj je videl — da veliko ljudi, ne pa razstavljenih predmetov, ker »nismo imeli časa«. Zato je naročil, naj si razstavo temeljito ogleda osebje veleposlaništva in potem poroča. Dejal je, da so bili preprosti ljudje sovjetskega obiska veseli. »Zastopamo močno državo in vaša stvar je, ali nas imate radi ali ne, zaradi tega SZ ne bo prenehala obstajati. Slišal sem tudi sovražni glas iz množice, bral v ruščini napisane sovražne letake, eden iz množice mi je celo pest pokazal, jaz pa sem s prstom potrkal na čelo in upam, da me je razumel.

Niso vsi otroci istega očeta pametni in morda ti celo ne spadajo v vašo družino. Ali ni napočil čas, da bi postali pametnejši in nam ne žugali s pestjo? Prišli smo k vam z dobrimi nameni in na povabilo vaše vlade. Pogajanja z vašimi državniki so prijateljska, pa tudi ostra in odkrita in prepričani smo, da bodo uspešna.

Trgovanje je podlaga za prijateljske odnose. Na kakšnih temeljih? Ali boste kupovali pri nas samo rákovice in mi pri vas le slanike? To ni nobena trgovina, res pa je, da je tudi to oboje dobro. Za trgovanje ne sme biti nobenih pogojev, ki bi nas žalili. Težko je govoriti o razorožitvi, če je čutiti diskriminacijo v trgovini. Res je, da smo v SZ prvikrat z letala odvrgli vodikovo bombo in da imamo rakete s kapico atomske bombe, ki morejo zadeti cilj kjer koli na svetu. (Na to je že 25. aprila 1956 opozoril Eisenhower; rekel je, da ni razloga, da Hruščovu ne bi verjeli. Res pa je, da je dolga pot od laboratorija do izdelave orožja in da je usmerjanje tega orožja silno drago. To je predvsem psihološko orožje. Lahko pa tudi bombniki z neverjetno brzino in iz silne višine zadenejo cilje in jih je zelo težko sestreliti.)

Triindvajsetega aprila je sovjetska delegacija obiskala vodstvo laburistične stranke. Hruščov ni imel pripravljenega govora in je zato govoril »vse vprek«. Tudi to, da je Stalin sklenil s Hitlerjem leta 1939

pogodbo, ker sta hoteli Velika Britanija in Francija usmeriti Hitlerjev vojni pohod proti vzhodu. Za pogodbo naj bi bili torej odgovorni tako laburistična kot konservativna stranka.

Prišlo je seveda do hudih protestov, a Hruščov se ni dal ugnati. Neizprosen je bil tudi ob prošnji, da bi v vzhodnem bloku izpustili zaprte socialiste. Dejal je, da teh v SZ ni, a v drugih deželah da ga ne zanimajo. Sicer pa — lažje bi govoril s konservativci kot z laburisti.

Na tiskovni konferenci 27. aprila so objavili, da je Eden sprejel povabilo za obisk v Moskvo, da pa časa še niso določili. Obe deželi bosta še naprej trgovali, a ne na račun odnosov z ZDA. Hruščov pa je poudaril, da so klin med trgovanjem z Veliko Britanijo zabile ZDA. Zatem je odgovoril na več vprašanj:

V: Ali bi on šel v ZDA?

O: To je zelo zanimiva dežela. Pri nas si želimo iti tja, a naši, tudi povabljeni državljani, ne dobijo vizumov. Pred kratkim jih niso dobili celo naši kuharji. Ali so se zbali, da bi namesto kotletov spekli kaj drugega?

V: Ali je v SZ pričakovati kaj objav o dosežkih sovjetske tehnike?

O: Smo za izmenjavo znanstvenih rezultatov.

V: Kakšno je v SZ mnenje o življenjski ravni v Veliki Britaniji? Sovjetski tisk piše, da je slabo.

O: Življenjska raven v Veliki Britaniji je visoka, a mi nismo imeli prilike navezati stika z navadnimi Angleži.

V: Ali bodo dobili časnikarji vizume za obisk SZ?

O: Mi tega nikomur ne odrekamo, tudi takim ne, ki ne pišejo ugodno o SZ.

V: SZ je močna država, a njena moč je združena le v malo rokah. To je za ostali svet nevarno in kako bi mogli to nevarnost odstraniti?

O: Zadnji čas pri nas ni bilo ljudskega štetja, računamo pa na približno 200 milijonov prebivalcev. Tako je moč SZ v 400 milijonih rokah, toda število se bo še povečalo.

V: Ali bo dobiti pri vas cenejši rubelj za turiste?

O: Naš rubelj je vreden toliko, kolikor mora biti.

V: Ali bo SZ omejila pošiljanje orožja na Bližnji vzhod oziroma vplivala na druge prijateljske države, da ga ne bi pošiljali?

O: To je kočljivo vprašanje. Mi v resnici ne pošiljamo orožja nikomur in to bi morale narediti tudi druge države. Toda orožje se bo kljub temu pošiljalo. Sporazumeti bi se morali, da ga nihče ne bi prodajal.

Eden je 27. aprila po radiu dejal, da so bila pogajanja vredna truda in da so pokazala uspeh. »Marsikdaj smo govorili zelo odkrito. Glede nemškega problema nismo dosegli ničesar, ker smo zahtevali svobodne volitve, oni pa so vztrajali, da naj Nemci sami odločajo.

Hoteli smo rešiti tudi spor Izrael—arabske države; pripravljeni smo bili podpreti OZN, da bosta obe strani spoštovali pogoje premirja.

Najtežje mednarodno vprašanje je razorožitev. Bolj ko so narodi zaskrbljeni, manj so pripravljeni razoroževati se. Pri trgovanju s strateškim blagom, kar je prepovedano že od leta 1949, nismo popustili. Velike možnosti pa so za drugo trgovanje.«

Na koncu pa moramo poudariti, da so ostale najbolj v ušesu ostre besede Hruščova na sestanku z laburisti. Namreč njegova še vedno nespravljiva volja z vsemi, ki so sicer tudi na levi, vendar nekoliko drugače, čeprav je na XX. kongresu KPSZ še pred dvema mesecema drugače govoril. Morda nam bo to pojasnil naslednji odstavek.

Na zasedanju generalnega sveta socialistične internacionale (od 2. do 4. marca 1956) so oklicali križarsko vojno za mir in varnost Izraela, ker so zahodne velesile vojno nevarnost zaostrile. »Izraelu ne dajo orožja, SZ pa ga pošilja arabskim deželam.« O »spremenjeni komunistični taktiki« (XX. kongres KPSZ) pa je svèt poudaril, da to še ni dokaz bistvenih sprememb komunistične diktature in vzrok za odstopanje od demokratičnega socializma, ki odklanja vsako enotno fronto s strankami diktature. Izjavil je, da je samo za možnost povezave z zares demokratičnimi in svobodnimi delavskimi gibanji v tistih deželah, kjer so poprej obstajala, a jih je komunistična diktatura odpravila.

Še ostrejša je bila 7. aprila izjava biroja socialistične internacionale o nezdružljivosti socializma in komunizma. »Oba« — pravi izjava — »nimata nič skupnega. Komunisti so tam, kjer so na oblasti, pravo idejo socializma izmaličili in uničili vse svoboščine, za katere so se bojevale generacije socialistov. Zavračanje stalinizma pri tem ničesar ne spremeni. Njegova obsodba s strani tistih — ki so ga prej podpirali zaradi strahopetne bojazljivosti ali zaradi sokrivde, ker so sodelovali pri njegovih zločinih in jih slavili — narave komunističnega režima bistveno ni spremenila. Tudi pod kolektivnim vodstvom ostane diktatura in kar se danes imenuje leninizem, ni drugega kot prejšnja izdaja zmot in zločinov stalinizma.

Sprejemamo na znanje željo KPSZ, da bi sodelovala s socialističnimi strankami v določenih oblikah. Toda še kjer koli so socialistične stranke sodelovale s KP na področjih, ki so jih obvladali Rusi, so bile prisiljene združiti se z njimi ali pa so jih uničili z brezobzirnimi metodami diktature, ki se — kot v posmeh — imenujejo ljudske demokracije.

SZ more veliko prispevati k odnehanju napetosti v mednarodnem položaju, če preneha pošiljati orožje arabskim državam, če opusti sovražno propagando proti demokratičnim državam in dovoli svobodno širjenje poročil in mnenj. Brez svobode ni socializma; to je mogoče uresničiti le z demokracijo, le-to pa dopolniti s socializmom. Samo demokratični socializem — ne enotna fronta — odpira delavcem vsega sveta najvarnejšo pot, ki vodi do boljše družbe.«

Zelo oster je bil 26. junija tudi voditelj italijanskih levih socialistov Nenni. Obsodil je govor Hruščova na XX. kongresu in dejal, da je bila Stalinova diktatura jasna že na kongresu leta 1934, a da je prav Hruščov izdelal sklepne resolucije. »Za dogodke po tem kongresu ne nosi krivde samo Stalin, temveč vse partijsko vodstvo. Iz govora Hruščova je videti Stalin kot Chaplinov Hitler, ki da je vodil vojne operacije na nekem globusu. Hruščov dalje pravi, da je prišlo do preloma Stalin—Tito zaradi Stalinovih zmot, ne pove pa, katerih. V poročilu tudi ni nobenih analiz sovjetske družbe in ni pojasnjeno, kako so se mogla zgoditi tako sramotna dejanja.«

Ti so se vidno nadaljevali v SZ in v satelitskih državah. Eden od takih uspehov je bila rehabilitacija — živih ali mrtvih — ljudi pa tudi njihovih družin, ki jih je prizadel stalinizem.

PRVI PROCESI, KI JIH JE SPROŽIL XX. KONGRES KPSZ

Začeli so se številni sodni procesi, ki sicer življenj nedolžno pobitih niso mogli vrniti, dali pa so možnost človeka dostojnega življenja vsaj svojcem pobitih. Torej je bil stalinizem precej podoben nacizmu.

Opaziti pa je bilo še druga znamenja »odjuge«. Na Poljskem na primer rehabilitacija domovinske vojske, znane po varšavski vstaji avgusta 1944, katere sovjetska rdeča armada ni hotela podpreti, po vojni pa so jo oklevetali in krvavo preganjali kot orodje poljske vlade v Londonu, kot sodelavko z Nemci, kot sovražnico sovjetske vojske itd. Močno so dvignili tudi plače delavcem, izpustili iz zapora kasnejšega voditelja Gomulko, izvršili so velike spremembe v vodstvu KP in vladi. Podobno je bilo tudi v drugih vzhodnih deželah. Vse številne reforme, do poskusov izboljšati življenjske razmere in življenje demokratizirati, so skupaj pokazale, da je bilo življenje v teh deželah vse prej kot dobro. In kjer so lok le prenapeli, je tudi počil.

Prišlo je do hudega in nevarnega dogodka, do upora delavcev v Poznanju. Na kritična dneva 28. in 29. junija 1956 je bilo 53 mrtvih in več kot tristo ranjenih. (In kot še leta 1980 so že takrat poskušali iskati vzroke vstaje vse drugje, kot so v resnici bili.)

Ministrski predsednik Cyrankiewicz je že prvega dne oznanil, da so krvave demonstracije povzročili tuji provokatorji, ker so hoteli zavreti demokratizacijo dežele in so zato organizirali napad na ljudsko oblast. Kljub temu pa je poudaril, da je bila kritika delavcev »včasih umestna«.

Če upoštevamo uradna poljska poročila in tudi tisk, so bile demonstracije do neke mere pripravljene. Iz Varšave se je vrnila delavska delegacija, ki ni pri vladi s svojimi zahtevami za zvišanje prejemkov opravila nič. To je razburilo delavce Stalinovih tovarn, šli so na ulice, zbrala se je množica, ki je jurišala na več javnih poslopij, izpustila tudi zapornike, pri jurišu na upravo javne varnosti pa je prišlo do prelivanja krvi. Ko je nastopila vojska, je demonstracije že prvega dne obvladala.

Po kasnejši izjavi javnega tožilca so delavci demonstrirali zaradi neizpolnjenih, a upravičenih zahtev, med demonstranti pa so bili tudi »avanturisti in provokatorji«, ki so jih nahujskali poljski sovražni elementi.

To je bil drugi primer, da so se delavci v vzhodnem bloku uprli. Dejstvo, ki ga tudi delo »hujskačev« ne more spremeniti. Zunanji minister ZDA je 29. junija izjavil, da obžaluje žrtve in njihove družine. »Žrtve so izpovedale svoje bridko spoznanje, da njihova vlada v prvi vrsti služi koristim SZ. Dogodek na dramatičen način potrjuje, kar je dejal Eisenhower sovjetskim oblastnikom v Ženevi, da je treba vzhodnoevropskim narodom, od katerih imajo mnogi slavno preteklost, izpolniti obljube iz vojnih dni — da morejo imeti tako obliko vladavine, za kakršno se sami odločijo (atlantska izjava). Upamo, da bodo svobodni narodi razumeli, da gre poljskemu narodu vlada, ki bo odstranila vse, kar vodi ljudstvo v obup, kakršnega vsekakor ne zasluži.«

Poljski poslanik v Washingtonu je vložil protest, da izjava pomeni vmešavanje v notranje razmere Poljske. Poljska vlada je tudi odklonila pomoč Rdečega križa v živilih, češ da je to propaganda. »Poljska noče miloščine, hoče pa v ZDA po normalni poti kupiti krušno moko.« Zunanje ministrstvo je obžalovalo to odklonitev in menilo, da so revščino povzročile politične in gospodarske razmere. Mnogo organizacij in posameznikov je bilo pripravljenih pomagati. Ob tej priliki je Dulles govoril tudi o možnosti, da bi osvobodili satelitske države spričo nove sovjetske politike. »Sile svobode so tudi za železno zaveso in ‚mednarodna scenerija' se bo spremenila do leta 1965. Sovjetski voditelji so s protistalinsko kampanjo sprožili verižno reakcijo, ki se še dolgo ne bo ustavila.« Nekaj resnice je Dulles res povedal.

V dobo te odjuge spada tudi razpust IB, kar je javila TASS 18. aprila 1956. Poročilo pravi, da je IB odigral pozitivno vlogo, da pa sedaj ne ustreza več novim okoliščinam. KP naj bi še naprej sodelovale in se posvetovale. O potrebnosti te nove povezave je spregovorila tudi Pravda.

V tej zvezi se je 21. aprila oglasil Eisenhower in spregovoril o »smernicah politike ZDA spričo sprememb v sovjetskem režimu«. Dejal je, da je čutiti ideje svobode, čeprav jih sam »idejno« odklanja. »Kot vemo, so Lenin in njegovi nasledniki, zvesti komunistični ideji, utemeljevali svojo državo na potvarjanju pravih idej. Novi voditelji so sedaj za koncept kolektivne diktature, a to je prav tako diktatura. Novi režim je obsodil Stalina zaradi brutalnih ekscesov, toda posamezniki še vedno nimajo elementarnih pravic svobodne družbe. Še vedno niso uredili glavnih mednarodnih problemov in naša politika se bo razvijala v tri glavne smeri: 1. Ustvariti kolektivno varstvo proti agresiji. Dokler je ogrožena svoboda in oborožitev ni nadzorovana, moramo obdržati močan vojaški aparat, krepiti vezi kolektivnega varstva in pomagati našim zaveznikom; 2. Samo orožje ne more prinesti

trajnega miru in varnosti na vsem svetu. Zato moramo pomagati nerazvitim narodom. V Aziji in Afriki nastajajo novi narodi, ki imajo vrsto problemov; 3. Nemčija je zaradi sovjetskega veta na svobodne volitve še vedno razdeljena. Satelitskim državam še vedno vladajo marionetne vlade. Te nepravilnosti je treba odstraniti in nekoč svobodne države moramo osvoboditi.«

Eisenhower je izjavil, da bodo ZDA podprle OZN pri ureditvi palestinskega vprašanja. Enako je 17. aprila izjavilo tudi sovjetsko zunanje ministrstvo. Izjava pravi, da ne dovoli vmešavanja v arabske države s ciljem vzpostaviti kolonializem (nafta), da se SZ trudi za neodvisnost Egipta, Saudske Arabije, Sirije, Libanona, Jemena, Jordanije, Libije, Sudana, Iraka, Izraela itd. in da upošteva tudi dejavnost Velike Britanije in Francije. Pri tem ne išče nobenih »posebnih prednosti«, da pa je proti kršitvi miru na Bližnjem vzhodu. Ne dovoli vmešavanja tujih sil v arabsko-izraelske spore in uporabe ozemlja za vkorakanje tujih sil.

Dulles je to sovjetsko podporo OZN pozdravil, o drugem pa je dejal, da še ni videl celotne sovjetske izjave.

Generalni sekretar OZN Hammarskjöld je 18. aprila poročal, da je dosegel sporazum o brezpogojnem premirju na izraelsko-arabskih mejah. Enaindvajsetega aprila so sklenili vojaško zvezo Saudska Arabija, Jemen in Egipt in egiptovskega obrambnega ministra so imenovali za vrhovnega komandanta vojsk vseh treh držav, vojaško zvezo pa sta še posebej sklenili tudi Jordanija in Egipt.

Podobo Bližnjega vzhoda je prikazal tudi sionistični svetovni kongres, ki je bil v Jeruzalemu od 24. aprila do 7. maja 1956. V resoluciji je med drugim pozval SZ in Romunijo, naj izpustita zaprte Žide in jim dasta možnost emigracije; prosil je SZ, naj podpre Izrael, kot ga je ob njegovi ustanovitvi, in naj omogoči Židom v SZ stike s svetovnim židovstvom. Pozval je Izrael, naj ne naveže nobenih stikov z Nemčijo, obsodil je arabske dežele zaradi bojkota Izraela in židovskih firm v nekaterih državah. Pozval je zahodne velesile, naj ukrepajo proti sovražni arabski propagandi, in protestiral je, ker je Jordanija branila Židom dostop do svetih krajev v Jeruzalemu (zid solza).

V Egiptu so bile 18. junija ob koncu britanske okupacije velike slovesnosti. Ob tej priliki je novi sovjetski zunanji minister Šepilov (Molotov je moral odstopiti) poudaril, da mu je v čast zastopati socialistično SZ, ki ne pozna kolonializma in ki se ne vmešava v notranje zadeve drugih. Bil je za nadaljnji razvoj prijateljstva z Egiptom in za mednarodni mir. Rekel je, da SZ ne ščuva arabskih držav proti Zahodu.

Britanski zunanji minister Selwyn Lloyd je poslal le poslanico. Poudaril je, da ni med Veliko Britanijo in Egiptom nobenih nesporazumov, ki bi opravičevali sedanje pomanjkanje zaupanja, in da je Velika Britanija v neštetih pogodbah pokazala dobro voljo. »Bagdadski pakt je le za krepitev varnosti na Srednjem vzhodu in gospodarskega razvoja. Upali smo, da bi Egipt igral na Srednjem vzhodu

svojo polno vlogo. Podpiramo arabsko zvezo in vsem arabskim državam priznavamo enake pravice.«

Glavni govornik na proslavi je bil seveda Naser. Dejal je, da hočejo živeti kot svoboden narod, kar bodo branili do zadnje kaplje krvi. Niso ne protibritanski ne protiameriški in so pripravljeni sodelovati z vsemi, ki bodo spoštovali narodno celovitost Egipta. Ne bodo sprejemali povelj iz nobenega tujega glavnega mesta, pa naj so to Washington, London ali Moskva.

Ob tej priliki so sklenili egiptovsko-sovjetsko pogodbo, katere javni del kaže polno soglasje podpisnic v vsakem pogledu, 23. junija 1956 pa so Naserja — kot edinega kandidata — izvolili za predsednika države.

Kljub navezavi diplomatskih odnosov se stiki med SZ in ZRN niso zboljšali. Von Brentano je 28. junija izjavil, da hočeta SZ in svetovni komunizem po strmogljavljenju Stalina pokazati »videz politične poštenosti«. »Toda niso se spremenili temelji, pač pa metode, gre le za večanje vojaške moči. Nova taktika je tudi v trgovinski ofenzivi, zlasti na Bližnji vzhod, Azijo, Afriko in Latinsko Ameriko, čeprav SZ ni kos resni konkurenci svobodnega sveta.

Proti volji SZ ni mogoče doseči združitve Nemčije in SZ hoče ohraniti svoj sistem, ki bi ga svobodne volitve odklonile. Na noben način ne moremo priznati Vzhodne Nemčije. ZRN bo ocenila vsako diplomatsko priznanje Vzhodne Nemčije s strani države, s katero ima diplomatske odnose, kot ‚neprijazno dejanje', ker to samo poglablja cepitev Nemčije. ZRN se tudi ni pripravljena pogajati z vlado v Pankowu.«

To je bilo zadnje grmenje v aferi, ki jo je sprožil zgovorni francoski zunanji minister Pineau. V Washingtonu je poročal o obisku francoske delegacije v Moskvi in takrat mu je Hruščov dejal, da mu je več za 20 milijonov Nemcev »na njegovi strani« kot za 70 milijonov proti njemu, tudi če bi bila Nemčija nevtralizirana.

JUGOSLOVANSKA DELEGACIJA V MOSKVI

Od 1. do 23. junija 1956 se je jugoslovanska delegacija s Titom mudila na prijateljskem in uradnem obisku v SZ in podpisali so *moskovsko izjavo*. Pred podpisom je Tito poudaril, da so pred enim letom pokopali nenaravne in boleče odnose in storili vse, da se kaj takega ne bi več ponovilo. »To je bil velik korak.«

»Pri dosedanjem reševanju nemškega vprašanja je bilo napačno,« je nadaljeval, »da so razgovori potekali brez zastopnikov nemškega naroda. Danes sta dve Nemčiji in napak bi bilo ne priznavati Vzhodne Nemčije. Obema vladama in ljudstvu obeh Nemčij bi morali dati možnost za rešitev nemškega vprašanja.«

O komentarjih tujega tiska ob obisku delegacije je dejal, da je obisk logična posledica jugoslovanske zunanje politike, ki je za enakopravne odnose in sodelovanje z vsemi državami, če to žele. »To je krepitev svetovnega miru. Hruščov je dejal, da gremo pri graditvi so-

cializma skupaj, s čimer se strinjam. Toda to ne pomeni, da bi Jugoslavija poslabšala svoje odnose z drugimi državami, ker bi to nasprotovalo načelom naše zunanje politike. Nekaj drugega je, če naše prijateljstvo s SZ komu ne ustreza. Takim ni pomoči.

Hruščov je govoril o odločitvi z XX. kongresa o stikih z različnimi strankami delavskega gibanja v različnih deželah in bil je ponovno za sodelovanje. Čeprav je še veliko razlik, so si v marsičem blizu (boj za mir itd.). Enotnost naših KP je v tem, da vsaka zastopa svoje revolucionarno stališče, a vsako vodi nauk marksizma leninizma in partiji ga ustvarjalno prilagajata posebnostim svojih dežel. Zato v odnosih naših KP ne more biti nobenih problemov, v katerih si ne bi bili enotni. Sožitje si pridobiva vedno več privržencev.

Moskovska deklaracija ugotavlja v prvem delu skupna stališča do svetovnega političnega položaja. Ugotavlja zmanjšanje mednarodne napetosti, ne pričakuje pa hitre rešitve problemov hladne vojne. Omenja uspešnejše delo OZN, v katero se mora vključiti tudi LR Kitajska. Sklenili naj bi tiste mednarodne pogodbe, ki so zrele za to, in naj ne bi vztrajali pri umišljenih načelih. Tako so že dozorele pogodbe o razorožitvi, tudi pogodba o delni razorožitvi in o uporabi atomske energije zgolj v miroljubne namene.

Obstajata dve nemški državi in pri rešitvi nemškega vprašanja naj bi izhajali iz tega dejstva. Lokalne spore naj rešujejo v VS in z neposrednimi pogajanji. Zboljšati je treba trgovanje brez vsake diskriminacije, zboljšati znanstveno in kulturno sodelovanje. Velik prepad je čutiti med razvitimi in nerazvitimi deželami. Zvestoba politiki miroljubnega in aktivnega sožitja!

Drug del (o odnosih SZ—Jugoslavija) poudarja, da je beograjska pogodba podlaga, od katere je bilo že marsikaj uresničenega: redna izmenjava mnenj o političnih in drugih vprašanjih, razširitev gospodarskih zvez, znanstveno sodelovanje in konvencija o dvojnem državljanstvu.

V deklaraciji je rečeno, da se poglabljajo stiki med obema KP in miroljubno sožitje z vsemi narodi, ne glede na različno družbeno ureditev. Obe KP sta vodilni v svojih deželah. Sprejeto je stališče, da so pota socialističnega razvoja v različnih deželah in razmerah različna in da je vsiljevanje mnenj socializmu tuje. Vendar sta obe KP za tovariško kritiko. Obe poznata obliko in metode socialistične graditve in si jih med seboj tovariško izmenjavata, kar je koristno za razvoj socialistične prakse in za področje socialistične znanstvene misli.

Potrebujejo stvarnih oblik sodelovanja, osebnih stikov, nujna so srečanja partijskih funkcionarjev. Tako sodelovanje mora biti enakopravno, odkritosrčno, demokratično in razumljivo svetovnemu javnemu mnenju.

Tudi iz moskovske izjave je razvidno, da ostaja nemški problem (združitev) še vedno najvažnejši. Dobiva pa še nekaj novega: ali bodo države tudi uradno priznale obstoj NDR spričo grožnje Bonna, da bi

bilo to do ZRN neprijazno dejanje. Ko je Nehru sredi julija obiskal ZRN, je na tiskovni konferenci posebej poudaril, da ne prevzema posredništva v nemškem vprašanju, ki naj bi ga uredili na miroljuben način. Izognil pa se je vprašanju, ali je vlada ZRN edina zakonita predstavnica vse Nemčije, kar je sama trdila in z njo ves Zahod. Dejal je le, da Indija še nima diplomatskih odnosov z vlado v Pankowu. Za priznanje kake vlade da je potrebno, da je stalna in da bo predvidoma ostala na oblasti.

O združitvi Nemčije je Hruščov ob obisku delegacije NDR še vedno poudarjal, da stvar še ni zrela in da je potrebna največja potrpežljivost. »Imperialisti hočejo združitev na podlagi bonske ustave, na kapitalistični podlagi, voditelji NDR pa na socialistični.« K temu je Eden v spodnjem domu 13. julija pripomnil: »Če se bo večina nemškega naroda odločila za ‚vzhodno' rešitev, bodo to zahodne sile globoko obžalovale, ne morejo pa temu nasprotovati. Seveda, Nemci tega ne bodo storili, kar skoraj vsak mesec dokazuje okrog 22 000 beguncev iz Vzhodne Nemčije. Vendar mora postati Nemčija svobodna po lastni odločitvi.«

Devetnajstega in 20. julija 1956 so se na Brionih sestali Naser, Nehru in Tito. Poudarili so tesno sodelovanje in nujnost stikov voditeljev držav z različno politiko ter vedno večje priznavanje miroljubnega in aktivnega sožitja. Opozorili so na temelje bandunške konference in na to, da je delitev sveta v mogočne bloke nenehna nevarnost za mir, ki ga je mogoče zavarovati le s pogodbo o kolektivni varnosti. Razorožitev naj bi izpeljali v prvi vrsti v okviru OZN, ustavili naj bi tudi atomske poskuse (okuževanje zraka), cepljivi material pa uporabili le v miroljubne namene. Skrbeti je treba za razvoj nerazvitih dežel in za normalno napredovanje mednarodne trgovine.

BRIONSKO SREČANJE NASER, NEHRU, TITO (19. IN 20. JULIJA 1956)

»Trojna žarišča mednarodnih sporov so Srednja Evropa, Srednji in Dalnji vzhod. Problemov Daljnega vzhoda ni moč reševati brez navzočnosti LR Kitajske v OZN. Problemi Srednje Evrope so tesno povezani z nemškim vprašanjem, ki bi ga morali rešiti ob sodelovanju nemškega naroda s pogajanji, na Srednjem vzhodu pa gre za nasprotja interesov velesil, varovanje legitimnih pravic in palestinsko vprašanje. V Alžiriji je kolonialno gospostvo povsem nezaželeno in je za ‚vladajoče in obvladane sramota'. Pravice prebivalstva evropskih narodnosti naj bodo zavarovane, a tudi legitimne pravice Alžircev. Prenehati je treba sovraštvo in začeti pogajanja. Svetovnih problemov ni mogoče rešiti naenkrat, potrebovali bi potrpežljivost, dobro voljo in vztrajnost.«

Vodstvo alžirskega osvobodilnega gibanja je poslalo trojici na Brionih spomenico, naj Francija prizna alžirsko neodvisnost, postavitev začasne alžirske vlade in rešitev vseh vprašanj v dogovoru z njo — kot pogoj za ustavitev ognja (pogajanja).

1. SUEŠKA KRIZA

Dozorele so okoliščine, ki so sprožile nove dogodke. Ti so sprva presenetili, nato pa močno prestrašili ves svet. Na videz je bil namreč na robu tretje svetovne vojne.

Egiptovske zahteve, da bi nacionalizirali Sueški prekop (lastnina nad njim in uporaba te svetovne vodne poti), so bile razumljive. Sprožile pa so odpor svetovnega (zlasti francoskega in britanskega) kapitala, vloženega v Sueški delniški družbi. Da bi do nacionalizacije ne prišlo, so zlasti skrbeli Britanci in so hiteli pripravljati baze na Cipru, ki so ga že prej zasedli.

NASER NACIONALIZIRA SUEŠKI PREKOP (26. JULIJA 1956)

Povod, da je Egipt posegel po nacionalizaciji prekopa, je bila odpoved Mednarodne banke in drugih, da ne bodo pomagali Egiptu — čeprav so obljubili pri gradnji velikega asuanskega jezu, ki bi bil za to državo velikega gospodarskega pomena. Vzrok za odpovedano posojilo pa je tičal v tem, da je Egipt kupoval orožje na Vzhodu (SZ, ČSR) in ne več na Zahodu. Seveda je bila ta odpoved politična, saj je kupovanje orožja le trgovina, če ne zahteva od kupca nesprejemljivih političnih pogojev. Tako so od 19. do 21. julija deževale razne izjave. ZDA so trdile, da graditev jezu denarno ne bodo podprle, ker da ni ugoden čas za uspeh načrta. Približno isto sta zatrjevali Velika Britanija in Mednarodna banka. Tudi Šepilov je izjavil tako kot ZDA, da jez ni nujen in da ima Egipt važnejše gospodarske probleme, povezane z industrializacijo dežele.

Proračun za jez je znašal 1300 milijonov dolarjev, h kateremu bi dale Mednarodna banka, ZDA in Velika Britanija 400 milijonov. Šestindvajsetega julija je Naser v Aleksandriji pred 150 000-glavo množico objavil nacionalizacijo (od tistega dne naprej), in to v korist egiptovskemu ljudstvu. Tako bi lahko bogato financirali graditev jezu in Egiptu ne bi bilo treba prosjačiti v Washingtonu in Londonu. Dohodki Sueške družbe so znašali 1955. leta 100 milijonov dolarjev, od katerih je dobil Egipt za licenco le tri milijone.

»Ko smo se pogajali za nakup orožja s SZ,« je nadaljeval Naser, »je prišel iz Washingtona vladni pooblaščenec z ostro noto in pristavil še besede, ki so me kot Egipčana razžalile. ‚Če je to res,' sem mu odgovoril, ga bom vrgel iz pisarne.«

Ob obisku v Moskvi mu je Šepilov obljubil vso pomoč pri asuanskem jezu, poudaril pa je, da je SZ za dobre odnose med Egiptom in ZDA in mu je svetoval, naj ne stori ničesar, kar bi poslabšalo odnose z Washingtonom in Londonom. Zato je Egipt sprejel od Washingtona in Londona obljubljeno pomoč, ki pa sta jo kasneje odpovedala. Mednarodna banka je postavila več pogojev, ureditev angleško-egiptovskih odnosov, hitrejšo ureditev palestinskega vprašanja, pravico vpogleda v egiptovski državni proračun, prepoved novih dolgov v tujini, zlasti pri sovjetskem bloku, itd. »Kupili smo orožje le v SZ in ne v ČSR,

namreč tisto orožje, ki ga je bila SZ pripravljena prodati. Nisem vedel, da obstaja sovjetsko in nesovjetsko orožje. Poznam le egipčansko, ki je v Egiptu, da ga bo varovalo.«

Glede Alžirije je Naser dejal, da je to tudi egiptovski boj, česar naj se Zahod zaveda.

Še istega dne je egiptovska vlada izdala odločbo, da je Compagnie Universelle du Canal Maritime de Suez — egiptovska delniška družba. Da egiptovska država prevzema vse njene aktive in pasive, lastniki delnic pa bodo dobili odškodnino po borznem tečaju. Vožnja po prekopu bo javna, a pripadala bo egiptovski državi. Ustanovili so posebno upravno telo.

Francoska vlada je protestirala že naslednjega dne. Izjavila je, da ne more sprejeti enostranskega sklepa »polkovnika« Naserja. Da je to mednarodna družba, ki v veliki meri zadeva pravice in koristi Francozov in da bodo zavezniki nastopili enotno, saj gre za zelo hudo »roparsko dejanje«. Protestiralo je tudi britansko zunanje ministrstvo, da dejanje resno ovira svetovno plovbo po mednarodni vodni poti in da prevzema vso odgovornost egiptovska vlada. Tudi v ZDA so poudarjali »hude posledice« in da se vlada nujno posvetuje s prizadetimi vladami.

Bivša Sueška družba je zahtevala premoženje zase (za delničarje), egiptovski trgovinski minister pa je izjavil, da je njegovo ministrstvo pristojno za vse sporne zadeve družbe.

Kratka zgodovina prekopa nam pove, da je leta 1858 ustanovil Francoz Ferdinand de Lesseps družbo, ki je dobila od Egipta koncesije za 99 let, do 16. novembra 1968. Podjetje je bilo pravno egipčansko s sedežem v Parizu. Le 5 od 32 upravnih svetnikov je bilo Egipčanov, 19 jih je bilo Francozov in 9 Britancev, a od teh trije člani britanske vlade; tri osmine delnic so pripadale britanski državi. Prvotno je bilo 800 000 delnic v nominalni vrednosti 215 milijonov zlatih francoskih frankov, leta 1875 pa je prodal britanski ministrski predsednik Disraeli egiptovskemu kedivu 176 602 delnici. Borzna vrednost kapitala je ob nacionalizaciji znašala okrog 81 milijard francoskih frankov.

Od 1882. do oktobra 1954. je prekop varovala Velika Britanija. Devetindvajsetega oktobra 1888 so v Carigradu podpisali pogodbo (Nemčija, Avstro-Ogrska, Španija, Francija, Velika Britanija, Italija, Nizozemska, Rusija in Turčija), po kateri so lahko svobodno plule po prekopu vse trgovske in vojne ladje, ne glede na zastavo.

Velika Britanija je 30. julija 1956 prepovedala vsak izvoz v Egipt, na kar je Naser odgovoril, da so vsa nasprotovanja vlad brez pomena. Sueška družba je bila vedno egiptovska in nacionalizacija nikakor ne more škodovati mednarodnim obveznostim Egipta, ki se bo držal konvencij iz 1888. in 1954.

Oglasil se je tudi Hruščov. Dejal je, da je veliko razburjenja v Angliji in Franciji in da hočejo nekateri celo vojno. Da zaupa v razum

ZDRAVICA BULGANINA PRI FAUREJU NA DRUGI ŽENEVSKI KONFERENCI

POSKUSI Z ATOMSKO BOMBO SE NADALJUJEJO

DRUGA ŽENEVSKA KONFERENCA NA VRHU JULIJA 1955

TRETJA ŽENEVSKA KONFERENCA NOVEMBRA 1955, ŠTIRJE ZUNANJI MINISTRI: HEINRICH VON BRETANO, ANTOINE PINAY, JOHN FOSTER DULLES IN HAROLD MACMILLAN

NASER, TITO, NEHRU NA BRIONIH 19. JULIJA 1956

SUEŠKA KRIZA JULIJA 1956

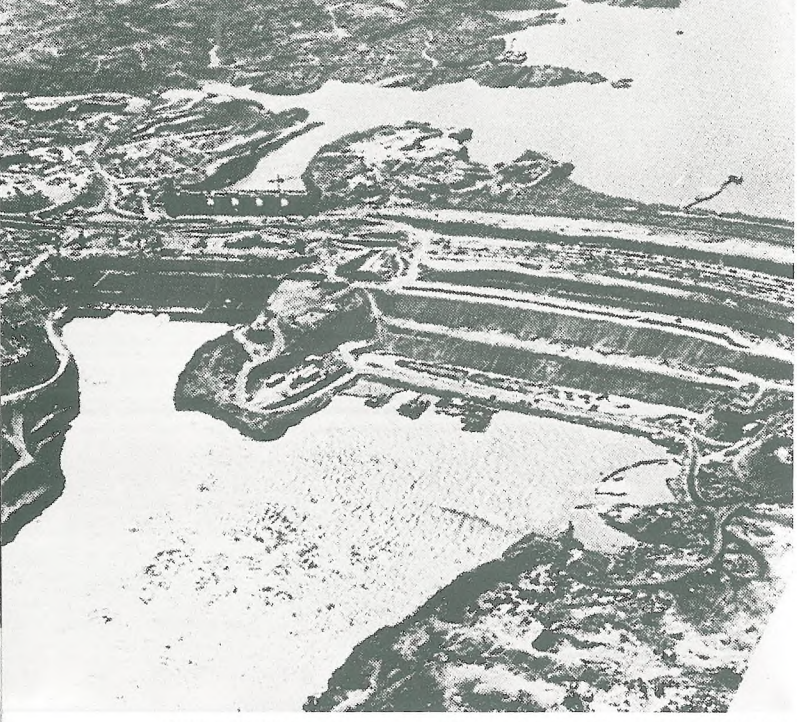

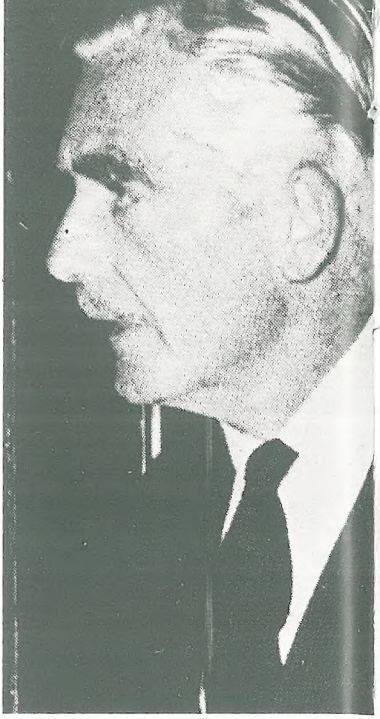

PROJEKT ASUANSKEGA JEZU 1956 IN BRITANSKI MINISTRSKI PREDSEDNIK SIR ANTHONY EDEN

TRIJE MADŽARSKI VODITELJI LETA 1955:
MATYAS RAKOSI, ERNÖ GERÖ, IMRE NAGY

ZAČETEK MADŽARSKE VSTAJE, BUDIMPEŠTA, OKTOBRA 1956

SOVJETSKI MARŠAL (ROKOSOVSKI) NA ČELU POLJSKE VOJSKE LETA 1949

MADŽARSKA VSTAJA

RUŠENJE STALINOVEGA SPOMENIKA V BUDIMPEŠTI MED MADŽARSKO VSTAJO

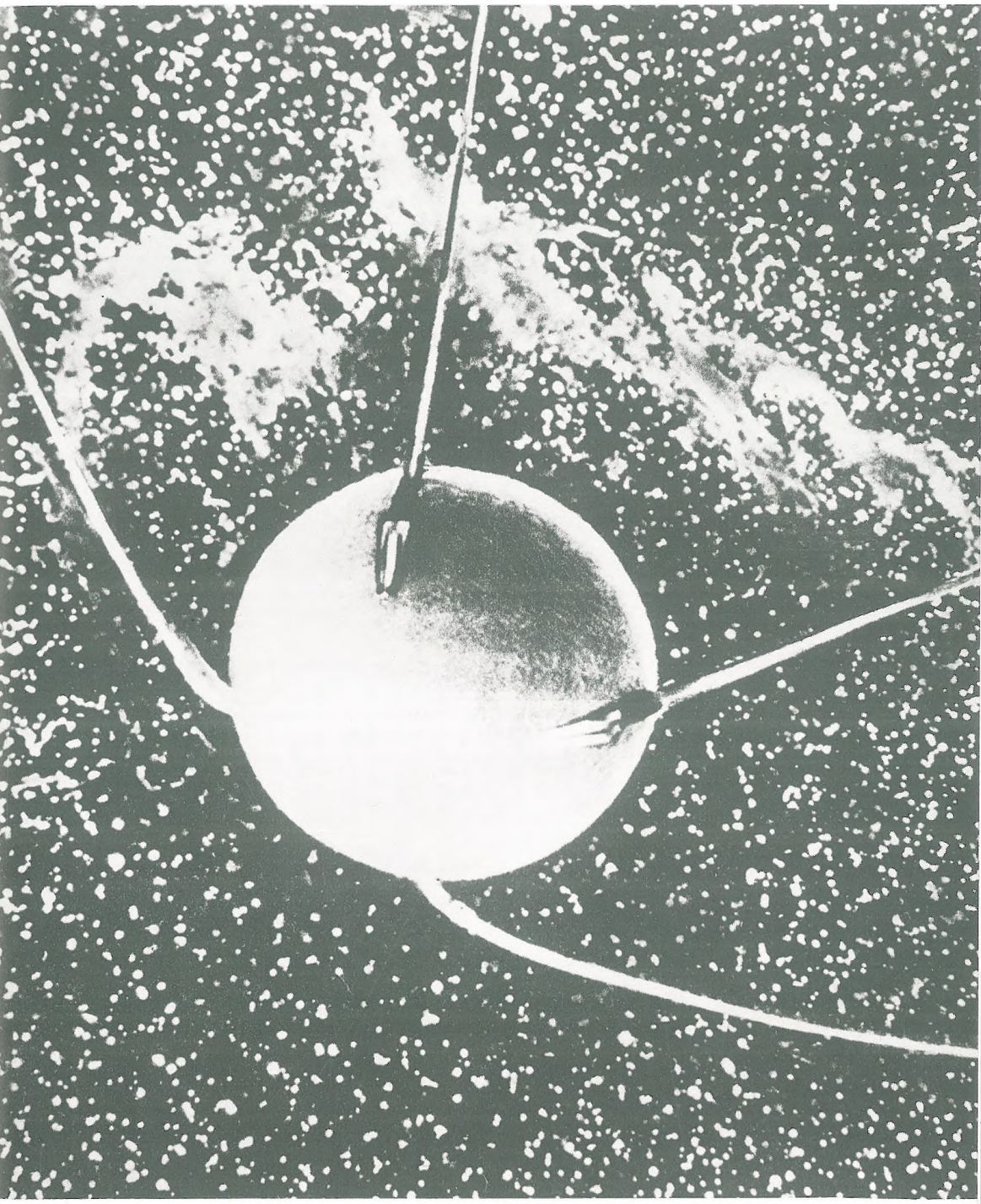

SZ IZSTRELI 4. OKTOBRA 1957 PRVI UMETNI SATELIT SPUTNIK

SZ IZSTRELI 3. NOVEMBRA 1957 DRUGI UMETNI SATELIT S PSIČKO LAJKO

državnikov, ker ni bilo nič protipostavnega. »Prekop je egiptovski in naredile so ga arabske roke prebivalcev Egipta; pri graditvi je umrlo 120 000 delavcev. Živimo v časih, ko so postale okupatorske oblike neprimerne. Kolonialni narodi so se osvobodili in zahtevajo svoje pravice. Zato je bil pameten sklep britanske vlade umakniti svoje sile iz sueške cone, Indije in Burme.

Nacionalizacija prekopa je dejanje suverene egiptovske vlade, ki je sedaj dolžna skrbeti za svobodno plovbo in dati odškodnino za delnice. Vprašanje naj bi uredili mirno.«

Ko je v London priletel še Dulles, se je začela 31. julija konferenca treh velesil. Francija in Velika Britanija sta bili za takojšnjo vojaško akcijo, na katero je bila Velika Britanija pripravljena celo brez sodelovanja ZDA. Dulles je po naročilu Eisenhowerja to obema državama odsvetoval, privolil pa je v sklic mednarodne konference. V dolgem komunikeju s konference vsi trije ne odrekajo Egiptu pravice prekop vzdrževati, ne dovolijo pa samovoljno zapleniti mednarodne ustanove. Dolžnost Egipta naj bi bila (le) varovati in vzdrževati prekop, da bi imele vse podpisnice carigrajske konvencije in uporabniki kanala »učinkovit dobiček«. To naj bi bila tudi kršitev temeljnih človekovih pravic, saj morajo uslužbenci družbe zapustiti delo. »S tem sta ogroženi svoboda in varnost prekopa in zavarovati je treba konvencije iz 1888. in še 16 držav, posebej zainteresiranih za uporabo prekopa (Avstralija, Cejlon, Danska, Etiopija, ZRN, Grčija, Indija, Indonezija, Iran, Japonska, Nova Zelandija, Norveška, Pakistan, Portugalska, Švedska in ZDA).

Prvega avgusta je vročekrvni Naser napovedal osvoboditev vsega arabskega sveta, od Atlantika do Perzijskega zaliva, »ker smo (Arabci) velika sila«. Izjavo je francoski parlament (komunisti so glasovali proti) obsodil. Še ostreje je Naserja napadel francoski zunanji minister. Očital mu je, da ne drži častne besede, da ne more mednarodni sistem sloneti na zagotovilih človeka, ki ni gospodar svojih dejanj in živcev in ki vodi egiptovsko ljudstvo na pot fanatizma in sovraštva do tujcev.

Oster je bil tudi Dulles, ki je v Washingtonu očital Naserju, da hoče raztegniti svoj vpliv od Atlantika do Perzijskega zaliva. Glede takojšnje vojaške akcije pa je bil previden. To bi bilo proti ustanovni listini OZN in bi ogrožalo svetovni mir.

Toda v Veliki Britaniji so se že 2. avgusta začele vojne priprave (letalstvo, mornarica in vpoklic rezervne armade). Pred spodnjim domom je Eden dejal, da ne gre samo za svobodno plovbo, temveč tudi za vzdrževanje prekopa, kar zahteva velike stroške itd. Podprl ga je še opozicijski poslanec Gaitskell, ki je pristavil, da dela »polkovnik« Naser tako, kot sta delala zadnja leta pred vojno Hitler in Mussolini.

Lok je bil torej precej napet, imperialistični tabor pa k sreči neenoten (Velika Britanija in Francija proti ZDA). Pokazal pa je, kaj vse še zmore: da je pripravljen braniti svoje koristi tudi z vojno, ni pa bil več čisto prepričan, kdo bi se zanj še bojeval. ZDA si v tej vojni

niso obetale koristi, brez njihove pomoči pa bi bila zmaga vprašljiva. Francija in Velika Britanija sta se sicer zapletli v vojno, a od te je imel nekaj zase le Izrael.

Egiptovska vlada je odgovorila, da bi bil možen kompromis med egiptovskimi interesi in uporabo prekopa kot mednarodne vodne poti. Izjava poudarja, da je ob tako močnem pritisku postalo jasno, da ne bi prekop pripadel Egiptu niti 1968. »Sueška družba ni mednarodna, ker je bil Egipt del družbe, kar poudarja tudi konvencija iz leta 1954. Nacionalizacija družbe ni zaplemba, saj je v Egiptu registrirana kot egiptovska. Glede kršenja človekovih pravic pa moramo poudariti, da egiptovska vlada ni nameščencem družbe prepovedala odpovedati službe, ne bo pa trpela tega brez poprejšnjega obvestila, ker bi to škodovalo plovbi po prekopu. Promet se razvija normalno.«

Eden je izjavil, da je nujna londonska konferenca tudi zato, da bi zagotovili Izraelu svobodno plovbo po prekopu, česar ni zmogla OZN. »Naser je obljubil, da bo prišel v London. Nacionalizacija prekopa je povzročila hudo krizo in moglo bi priti do spopada z usodnimi posledicami. Ne gre za razlastitev, ker bodo delničarji dobili odškodnino. Vojaški ukrepi Francije in Velike Britanije so položaj zaostrili. Grožnja s silo ni prava pot. Egiptovske ukrepe je povzročilo ameriško in britansko stališče do asuanskega jezu, kar je užalilo ponos Egipčanov in ljudska čustva. Nacionalizacija je zadeva egiptovske vlade. Tako huda reakcija in grožnja z vojno sta odveč in škodljivi.«

Eden je 8. avgusta ponovil, da bo konferenca 16. avgusta koristna za prihodnost prekopa, ki je mednarodna pot, Naser pa si jo je vzel za svoje namene. »Res je, da teče prekop po Egiptu, a zanj ni življenjskega pomena. Naš spor se ni začel z Egiptom in še manj z arabskim svetom, temveč z Naserjem. Nanj se ni zanesti, da bo držal besedo. Kako moremo biti gotovi, da ne bo sedaj, ko ima malo denarja, zvišal prekopnih pristojbin? Za varnost in uporabnost prekopa lahko skrbi le mednarodno telo. Če izkoristimo dohodke od plovbe po prekopu za njegov hitri razvoj, bo to koristno za Vzhod in Zahod.

Tvegano bi bilo, če ne bi zadržali varnostnih ukrepov. Temu rabi premik vojaških sil na morju, zemlji in v zraku, o čemer je zadnje dni govor. Ne bomo dopustili nobene roparske akcije, ki bi ogrožala življenjske razmere mnogih narodov.«

Toda Eisenhower je zahteval, naj konferenčna miza nadomesti bojno polje. Naser je 9. avgusta ustanovil iz narodne garde in prostovoljcev od 18. do 50. leta starosti narodnoosvobodilno vojsko.

Izjava sovjetske vlade se z londonsko izjavo ni strinjala in spodbijala je njeno veljavnost s pravnega stališča in z neskladnostjo z ustanovno listino OZN. Dosti besedi je posvetila tudi sklicanju konference za 16. avgusta. »SZ bo sicer poslala svoje zastopnike, ker je za mirolјubno rešitev spora, opozarja pa, da so konferenco sklicali le na pobudo Velike Britanije, Francije in glavnih delničarjev, pa tudi ZDA, čeprav te niso podpisnice konvencij iz leta 1888. Opozarja, da sta bili

podpisnici tudi Avstro-Ogrska in Nemčija in da pravnih naslednic: Avstrije, Madžarske, ČSR in Jugoslavije niso povabili. Povabljena je samo ZRN, ne pa tudi NDR. Tudi arabskih dežel, neposrednih sosed prekopa, niso povabili. Mnoge od teh pa so pravne naslednice Otomanskega imperija.

Na konferenco so torej vabljeni le delničarji in države, ki so jih ti samovoljno izbrali. Konferenco bi morala sklicati OZN in za kraj določiti Kairo, ne pa Londona.«

Medtem so se zahodni odločili za novo rešitev: prekop naj bo odprt v mirnem in vojnem času za vse dežele in nikdar blokiran, dalje, upravljala naj bi ga mednarodna oblast, ki bi imela popolno nadzorstvo nad pristojbinami, razvojem prekopa itd. Egipt naj bi dobil primeren izkupiček od dohodkov te mednarodne oblasti, sedanja družba (egiptovska) pa bi dobila primerno odškodnino (priznanje nacionalizacije?).

Grčija je povabilo odklonila zaradi okupacije Cipra, britanska vlada pa sovjetski predlog, naj bi bila konferenca konec avgusta in naj bi povabili še 22 držav. Jugoslavija, Madžarska, Poljska, NDR so protestirale, ker niso bile povabljene.

Tudi Naser je bil proti povabilu in je predlagal druga izhodišča: egiptovska vlada je ob nacionalizaciji že postavila »visoko oblast«, ki ni odvisna od egiptovske državne oblasti in ima lasten proračun. Ni se strinjal, da bi bila družba mednarodnega pomena, ker mora biti egiptovska in ne hkrati tudi mednarodna. Nacionalizacija ne ogroža plovbe in prekop je 1955. uporabljalo 75 držav. Zato je svetoval drugo konferenco in pozval arabski svet k budnosti. Zveza arabskih sindikatov je zagrozila s porušenjem prekopa, če bi prišlo do napada. Tudi arabska liga se je postavila na stran Egipta.

Le Monde je pravilno zapisal, da bi Francija rada omajala Naserjev prestiž, ki ogroža položaj v Alžiriji, misli pa tudi na odškodnino delničarjev, ki so po večini Francozi. Velika Britanija ima v mislih oskrbo z nafto, ki je v nevarnosti, in ostanek svojega vpliva na Srednjem vzhodu. ZDA »ne mislijo dosti«, razen, da bi bilo dobro, če bi do krize prišlo pol leta po volitvah.

Zadnje bi utegnilo biti tudi res, kajti sredi avgusta sta konvent demokratske stranke v Chicagu in republikanske stranke v San Franciscu izvolila svoje predsedniške in podpredsedniške kandidate (Stevenson in Eisenhower).

Parlamentarni klub laburistične stranke je 13. avgusta sprejel resolucijo, v kateri je rečeno, da je proti uporabi sile v sueški krizi. Naserjevo akcijo je obsodil enostranskosti, kar naj bi povzročalo hude skrbi zaradi uporabe prekopa in političnega učinka na Bližnjem vzhodu. »Poleg tega, da Egipt, kljub resoluciji VS (1951.), ustavlja izraelske ladje v prekopu, ni Naser storil ničesar, kar bi opravičevalo uporabo orožja.«

Drugače je govoril Selwyn Lloyd. Rekel je, da ogrožanje kanala ogroža življenje in moč Velike Britanije, Zahodne Evrope, azijskih dežel, pa tudi ZDA. »Sueška družba je res ‚tehnično' registrirana v Egiptu, toda nam gre za ‚bistvo'. To je, da je prekopna družba mednarodna, da je njen sedež v Parizu itd. Dežela lahko nacionalizira le domača podjetja.

Morali smo uporabiti vojsko, da bi se branili, če bi bilo treba, in ne smemo pozabiti, da je Naser vojaški diktator. Če ga sedaj ne ustavimo, kakšen bo njegov naslednji korak? Naše ‚nasilje' je torej zadnje zatočišče. Doživeli smo tri kritične čase: 1948. berlinsko krizo, 1950. komunistično agresijo na Korejo in 1956. sueško krizo, ki je za Veliko Britanijo najbolj nevarna.«

V Londonu je od 16. do 23. avgusta le potekala konferenca 22 držav. Eden je na začetku poudaril, da bodo obravnavali »najtežja vprašanja po 2. svetovni vojni«, sovjetski zunanji minister pa je takoj oporekal sestavi konference, češ da ni reprezentančna in da konferenca ne bo uspela. Korist bi bila le, če bi veljala za nekakšno uvodno konferenco, ki bi uredila svobodno plovbo po prekopu. Rekel je, da SZ želi samo mir.

Dulles je vztrajal pri ustanovitvi vodstvenega telesa za prekop; nanj naj bi Egipt prenesel vse pravice, vendar ni to ultimat Egiptu, ki ni navzoč. Daljši so bili indijski predlogi: prekop je del Egipta, a plovba mednarodnega pomena; sklicati je treba širšo konferenco uporabnikov prekopa, ustanoviti posvetovalni svet uporabnikov, egiptovska vlada naj vsako leto poroča OZN o egiptovski prekopni družbi, glede odškodnine bivši sueški družbi naj bi uredili po diplomatski poti itd.

Šepilov je podprl indijske predloge in odklonil Dullesove. Lastnik prekopa je ostal Egipt, opozoril pa je, da bivša družba ponuja pilotom po prekopu izplačilo dveletnega zaslužka, če zapustijo službo. Končno je Dulles redigiral svoj načrt: Egipt dobi odškodnino za uporabo prekopa, odškodnino dobi tudi bivša družba, vztrajal pa je pri ustanovitvi vodstvenega urada za prekop.

Triindvajsetega avgusta je bilo zadnje zasedanje konference. Večina držav je predlagala, naj Dullesov predlog predložijo egiptovski vladi; pojasni naj ji ga petčlanski odbor (Avstralija, Etiopija, Iran, Turčija in ZDA). Ta naj bi tudi povabil Naserja na konferenco (sestanek). Vanjo je Naser privolil 26. avgusta. Prav tega dne pa je objavilo britansko zunanje ministrstvo, da je francoska vlada prosila za dovoljenje, da sme poslati oddelek svojih sil na Ciper. Že naslednjega dne so prišli na Ciper padalci tujske legije in britanski guverner je legaliziral njihovo bivanje na otoku. Tja je prišlo še več tujih sil iz Francije, ZDA, Kanade, Avstralije, Nove Zelandije, Južnoafriške unije, Pakistana in Cejlona.

Eisenhower je še vedno upal na mirno rešitev z mednarodno uporabo prekopa. Dejal pa je, da bo sicer treba poiskati drug izhod.

Konferenca petih z Naserjem se je končala v začetku septembra. Že 1. septembra se je Izrael pritožil pri VS zaradi blokade prekopa, 5. septembra pa je Selwyn Lloyd sporočil svetu NATO, da utegne priti do tega, da bo treba braniti življenjsko važne koristi. »O konferenci z Naserjem v Kairu vemo, da so bili razgovori svobodni in neformalni in da so razpravljali o Dullesovem načrtu, o nekam ‚preciznem sistemu', ki bo vzdrževal in razvijal prekop, ki bo polno priznaval suverenost Egipta in rabil vsem uporabnikom.« Naser je odgovoril, da je bil Egipt povsem upravičen nacionalizirati prekop in da je bivši družbi obljubil odškodnino. »Toda težave so začeli delati Francija, Velika Britanija in nekateri deli bivše družbe (grožnje, premiki vojaških sil, hujskanje nameščencev in pilotov, sovražni gospodarski ukrepi proti Egiptu). Egipt mora ostati gospodar prekopa, vendar je za miroljubna pogajanja.«

O vlogi ZDA v sueški krizi je pisal tudi komentator Walter Lippmann. Poudaril je, da so ZDA bolj posrednice med Veliko Britanijo in Francijo in da zavezništvo ni pretrgano. »ZDA igrajo enako vlogo kot Velika Britanija na Formozi, v Indokini in Koreji — prijaznega posrednika, da ne bi vojna stranka v Ameriki dobila vodstva. V ZDA namreč majhen krog trdi, da je bila katastrofalna zgodovinska napaka Amerike, da ni uničila rdeče Kitajske, ko je bilo to še mogoče. Toda večina Američanov je danes Attleeju in Edenu hvaležna, da do teh vojn ni prišlo.

Predhodnica NATO, to je vojaška zveza med prvo in drugo svetovno vojno na Atlantiku, je bila koristna, ne more pa danes zaobjeti vseh delov sveta. Na Pacifiku, severno od ekvatorja imajo interese le ZDA, na Srednjem vzhodu pa Velika Britanija. Zato je razumljivo, zakaj je bila Velika Britanija posrednica med Kitajsko in ZDA in zakaj so sedaj le-te zgolj posrednik med Veliko Britanijo in Naserjem.

Naloga ZDA v tej krizi je, da v ZDA zmaga stranka zmernih, Eisenhower.«

Naser je 10. septembra predlagal 68 državam in generalnemu sekretarju OZN ustanovitev trgovskega gremija, ki bi v njihovem imenu z Egiptom reševal vsa vprašanja v zvezi s prekopom. Velika Britanija in Francija sta predlog takoj odklonili, avstralski ministrski predsednik pa je opozoril, da nihče ne oporeka egiptovskemu lastništvu nad prekopom. »Gre le za vprašanje, ali je prekop zgolj orodje egiptovske politike, vendar smo ga s prepovedjo blokade izključili iz politike. Zato naj bi ga prevzela kaka mednarodna korporacija, pri čemer ne bi trpela egiptovska suverenost. Tega pa Naser noče in priznava le konvencije iz leta 1888.«

Tudi Dulles je bil »globoko razočaran«, ker je Naser odbil londonske predloge. Položaj je bil torej tak kot na začetku krize. V Londonu so se začela nova pogajanja Eden—Mollet—Pineau o tem, kako bi se z »vsemi primernimi sredstvi« uprli enostranski kršitvi mednarodnega prava.

Eisenhower je bil še vedno proti nasilju, razen v primeru egiptovske »agresije« proti prekopu. Toda čigava »agresija« bi to bila? Ali je Naserjeva nacionalizacija agresija in ali je obramba kapitalistične družbe pravična? To je že veliko moralno vprašanje!

Eisenhower se je izvijal takole: ne verjame, da bi bila Francija in Anglija upravičeni uporabiti silo, da bi ostal prekop odprt, če hromi njegovo obratovanje odhod pilotov. Da pa sta Francija in Velika Britanija gotovo upravičeni odločiti se za obrambne ukrepe. ZDA se zaradi sueške krize ne bodo lotile nobene vojaške akcije. Če bi pa Egipt začel kako agresijo proti prekopu (proti svoji lastnini? blokada svetovne poti?), bi ZDA privolile v vojaško akcijo Velike Britanije in Francije. Dvomil pa je, da bi bil sedaj primeren čas (volilna kampanja v ZDA) postaviti sueški problem pred OZN.

Sredi septembra je bivša sueška družba sporočila delavcem in uslužbencem, da je njihovo delo končano, da naj takoj zapustijo delovna mesta in se vrnejo domov. Vseh nameščencev (inženirjev, pilotov itd.) je bilo 910, od teh 525 neegiptovskih, delavcev pa 4200 (950 tujcev). Da se lahko vrnejo domov, so privolile tudi egiptovske oblasti.

Bližala se je torej vojna, čeprav se je Edenu porodila nova ideja. Predlagal je ustanovitev združenja uporabnikov prekopa kot začetno stopnjo stalnega sistema. Ta organizacija naj bi najemala pilote, egiptovske oblasti bi pomagale pri prometu, za kar bi dobile odškodnino, prekopne pristojbine pa bi bile namenjene za prekop, ne za Egipt. Če ta ne bi v to privolil, bi znova prekršil konvencijo iz leta 1888 in britanske in druge vlade bi morale narediti druge korake ali s pomočjo OZN ali z »drugimi sredstvi«. Voditelj opozicije v spodnjem domu je zahteval, naj zadevo izročijo VS, 13. septembra pa je egiptovski poslanik v Washingtonu sporočil Dullesu, da bi združenje uporabnikov prekopa pomenilo vojno, ker bi bil to napad na suverenost Egipta. Če hočejo ZDA vojno, naj načrt kar odobrijo.

Dulles je odgovoril, da so v ZDA vedeli, kaj bo Eden govoril, in da je razumljivo, da se uporabniki združujejo, če so njihove pravice ogrožene. »Tudi sodelovanje z Egiptom bo laže doseči. Zato so ZDA pripravljene sodelovati. Egipt dobi primerno odškodnino za vzdrževanje prekopa in olajša tranzit. ZDA si ne mislijo z orožjem utreti poti prek blokiranega prekopa in bi obrnile svoje ladje okrog Afrike, ne glede na stroške, ter dale prijateljskim narodom tudi posojila za to vrsto izdatkov.« Toda te vrste bojkot je Dulles kmalu preklical.

Eden je na pritisk vodje opozicije Gaitskella obljubil predložiti spor VS, če bi Egipt odklonil sodelovanje z uporabniki. Z Edenovo izjavo (12. septembra) se je strinjal tudi Mollet.

Naser je 15. septembra odločno odklonil združenje uporabnikov in obljubil nadaljnje obratovanje prekopa brez tujih pilotov. Združenje uporabnikov bi oropalo prekop pristojbin in kako naj bi kar dve družbi organizirali plovbo?

Proti združenju je bila tudi sovjetska vlada. Pripravljena je bila priti na mednarodno konferenco, na kateri bi bile zastopane tudi pravne naslednice konvencij iz leta 1888.

Egiptovska nota je 17. septembra predlagala OZN ustanovitev odbora pogajalcev, Sirija in Libanon pa sta pri svetovni organizaciji protestirali zaradi francosko-britanskih sil na Cipru, čemur sta se pridružili tudi Jordanija in Saudska Arabija.

Od 19. do 21. septembra je bila v Londonu druga konferenca, to pot zastopnikov 18 držav. Tudi tokrat so ZDA predlagale gremij, niso pa imele namena Egipta prisiliti k temu. Ustanovili naj bi nekakšen prometni štab in dosegli sodelovanje z egiptovsko prekopno oblastjo. Štab bi skrbel za pilote, določal pristojbine itd.; poleg štaba pa naj bi ustanovili še manjši upravni svet, ki bi ga izvolil gremij uporabnikov z nekakšnim delovnim skladom. Člani gremija naj prostovoljno plačujejo pristojbine za svoje ladje zaradi prestiža, gremij pa mora biti čim manj odvisen od Egipta.

Nekaj sklepov je le bilo, a Francija in Italija sta imeli takoj pomisleke. Prva, da bi moralo ostati mednarodno vodstvo prekopa, druga pa, da bo plačevala pristojbine le egiptovski družbi.

Še pred sklicanjem VS je bila v začetku oktobra v Londonu že tretja konferenca, na kateri je 15 držav od 18 ustanovilo združenje uporabnikov prekopa, njegov svet in izvršni odbor. Tako, kot so to predlagale ZDA.

Od 5. do 13. oktobra je bilo zasedanje VS. Naloga je bila obravnavati francosko-britanski predlog, egiptovskega in sovjetskega. Prvi je ponujal vzpostavitev sistema za svobodno plovbo in učinkovito vodstvo, podrejeno rednemu nadzorstvu Egipta. Zato je terjal pogajanja z Egiptom.

Egiptovski predlog je predvideval plačilo odškodnine za nacionalizacijo in je poudarjal, da je nacionalizacija delo suverene države. Prekop bo deloval kljub sabotaži Francije in Velike Britanije, je bilo rečeno v tem predlogu, niso pa se strinjali z gornjim predlogom, vendar so bili za miroljubno rešitev. Sovjetski predlog se je potegoval za mednarodno pogodbo, da je plovba svobodna za vse trgovske in vojne ladje, da so suverenost, posest in uprava prekopa egiptovske in da mora Egipt skrbeti za vse in da prekopa ne sme blokirati, ustanovili pa naj bi posvetovalni organ za prekop, ki bi pomagal Egiptu, in še avtoritativni odbor VS za to vodno pot.

Na prvi javni razpravi so sprejeli prvi del francosko-britanskega predloga (svobodna plovba, varstvo suverenosti Egipta, izolacija prekopa pred politiko katerekoli dežele, sklenitev pogodbe o pristojbinah med Egiptom in uporabniki, spore s staro družbo pa naj bi reševalo mednarodno sodišče). Drugi del resolucije, naj Egipt, Francija in Velika Britanija izdelajo sistem za učinkovito jamstvo za prvi del, pa je zadel ob sovjetski veto. Proti je glasovala tudi nestalna članica Jugoslavija.

Toda 15. septembra je zahtevala Jordanija zaradi neprestanih obmejnih spopadov z Izraelom nujen sklic VS, kar je potrdil tudi šef OZN za premirje in da Izrael ne dovoli preiskave o kršenju premirja itd. Na to je izraelski ministrski predsednik Ben Gurion odgovoril, naj arabske dežele prenehajo z umori in sabotažami na izraelski meji. Rekel je, da je premirje OZN brez moči. Zato naj bi bil Izrael upravičen do samoobrambe, ki jo ima vsaka članica OZN.

Če bi bila Jordanija napadena, bi ji Irak ponudil pomoč in njegove sile bi tako vkorakale v državo. To pa bi po mnenju Izraela pomenilo kršitev statusa quo premirja in izraelska vlada je grajala britansko in ji očitala, da je k temu opogumila Irak. Britanska vlada je opomnila izraelsko, da je Velika Britanija pogodbeno vezana dajati Jordaniji vojaško pomoč, zato so iraške sile že v tej državi. Težko orožje ji je poslala tudi Sirija.

Tako je prišel 19. in 25. oktobra tudi ta konflikt pred VS. Britanski delegat je hvalil Jordanijo kot svojo zaveznico, sovjetski delegat je zahteval energično intervencijo VS proti Izraelu, ki naj bi bil kriv očitne kršitve premirja. Izraelski delegat je odgovoril, da ustanovna listina OZN ne zahteva od Izraela, da prenaša napade na svojem ozemlju, če jih ne more preprečiti OZN, jordanski delegat pa je trdil, da hoče Izrael izrabiti svetovni položaj za razširitev svojih mej z vojaško akcijo.

Petindvajsetega oktobra so zasedanje preložili na 30. oktobra, medtem pa je začel Izrael mobilizirati, kar je utemeljeval s stalnimi napadi iz Jordanije, Libanona in Egipta ter z vojaško zvezo med temi državami. Celo Eisenhower je 28. oktobra svaril Ben Guriona, da utegne ta mobilizacija ogroziti svetovni mir.

Ko je 29. oktobra zvečer izraelski radio javil, da so izraelske sile napadle egiptovske položaje na območju prekopa, je izjavil višji izraelski uradnik, da ne gre za povračilne akcije, ker so sile za to prevelike, pa tudi ne za vojno, ker so za to premajhne. Naser je rekel, da gre za večje operacije in da ima Egipt pravico braniti se. Kdo je bil torej agresor? Brez dvoma Izrael, a kdo je stal za njim, tudi ni težko uganiti. S tihim privoljenjem tudi ZDA.

IZRAELSKI NAPAD NA EGIPT (29. OKTOBRA 1956)

Tridesetega oktobra (ob 13.30) je Eden poslal ultimat Egiptu in Izraelu z rokom 12 ur. Ultimat pravi, da je med konferenco treh velesil, ki je bila prejšnjega dne v Washingtonu, ko so razpravljali o napetem položaju, prišla vest, da so izraelske sile prodrle globoko na egiptovsko ozemlje, da so uporabile padalce in da se zdi, da izraelske čete niso več daleč od prekopa. Ultimat omenja, da je britanski poslanik v Tel Avivu dobil zagotovilo, da Izrael ne bo napadel Jordanije.

Če se sovražniki ne umaknejo takoj, bo vožnja po prekopu ovirana.

VS je že sklical sejo, zato naj obe strani takoj ustavita operacije in se umakneta 10 milj od prekopa, da pa bi bili ločeni, so naprosili egiptovsko vlado, naj bi britanske in francoske sile »začasno« zasedle ključne položaje: Port Said, Ismailijo in Suez.

Egiptovska in izraelska vlada naj odgovorita v 12 urah. Sicer bodo britanske in francoske sile intervenirale v ustreznem številu.

VS se je sestal na zahtevo ZDA, da »naredijo korake za takojšen konec izraelske vojaške akcije«: da se Izrael vrne na črto premirja (1949.), da se vsi prizadeti vzdržijo nasilja in se držijo pogodbe o premirju in da ne dobi Izrael nobene vojaške in finančne pomoči. Za resolucijo je glasovalo 7 članov, ZDA, SZ, Jugoslavija, Iran, Kuba, Peru in nacionalna Kitajska; Velika Britanija in Francija sta postavili veto, a dve članici sta se vzdržali.

Tridesetega oktobra (zvečer) je Izrael ultimat sprejel, Egipt pa ga je odklonil; vendar se je bil Izrael pripravljen umakniti samo 10 milj od prekopa.

V noči med 30. in 31. oktobrom je kairski radio javil, da je Naser sporočil britanskemu veleposlaniku, da bo Egipt napadel tuje sile in da bojev ne bo ustavil, ker se je odločil braniti svoje pravice. Poklical je tudi druge poslanike in dal osebna pisma za Eisenhowerja, Bulganina, Tita in Nehruja.

Bela hiša je 31. oktobra javila, da je Eisenhower izvedel za ultimat šele iz časopisov, da je na vidiku začasna okupacija prekopne cone in da je poslal nujno pismo predsednikoma francoske in britanske vlade ter izrazil upanje, da bo OZN rešila vprašanje na miroljuben način. V Beli hiši je bila zatem konferenca Eisenhower—Dulles s šefi štabov. Poudarili so, da so ZDA pripravljene pomagati žrtvam agresije na Srednjem vhodu ter da je ameriška vlada solidarna z britansko in francosko vlado, ki sta podpisnici te pogodbe (leta 1950).

Sovjetska vlada je 31. oktobra izjavila, da je Egipt žrtev agresije (vdor Izraela prek Sinajskega polotoka in nevarnost vdora britanskih in francoskih sil). »Dejstva kažejo, da je izraelska invazija preračunana tako, da bi dala zahodnim silam povod, da bi lahko prišle na ozemlje arabskih držav, predvsem pa na območje prekopa. Te svoje operacije opravičujejo s trojno izjavo arabskim državam (leta 1950), ki pa so jo vse odklonile.«

Enaintridesetega oktobra (popoldne) je britanski štab na Cipru javil, da poteka britanska zračna ofenziva bombnikov proti vojaškim ciljem v Egiptu. Opozoril je civilno prebivalstvo, naj se umakne daleč od egiptovskih letališč, dokler egiptovska vlada ne sprejme ultimata, objavljenega 30. oktobra.

Enaintridesetega oktobra (zvečer) so objavili prvo egiptovsko vojno poročilo, da so britanski bombniki napadli Kairo. Izgub ni bilo, pač pa velika škoda.

Seja VS je potekala že med temi operacijami in generalni sekretar OZN je najprej prosil za nezaupnico; izjavil je, da ne more opravljati

svoje funkcije. Jugoslovanski delegat je zahteval sklic izrednega zasedanja plenuma OZN, ker je VS blokiran zaradi britanskega in francoskega veta. Predlog je bil sprejet.

Medtem je Izrael odločno zanikal sporazum s Francijo in Veliko Britanijo o koordinaciji vdora v Egipt. »Izrael je vdrl v Egipt, da bi branil koristi svojega naroda. Razbiti hoče baze, od koder operirajo egiptovski komandosi, in poskrbeti, da se to ne bi več dogajalo.«

Eisenhower je po radiu zatrdil, da se ZDA ne bodo zapletle v vojno in da ne bo sklical zasedanja kongresa (zaradi napovedi vojne). Sklep Francije in Velike Britanije vdreti na območje prekopa da je »zmota«, komaj združljiva z načeli in cilji OZN. »To ni nobeno pravo, če en kodeks mednarodnih odnosov uporabljamo za svoje prijatelje in drugega za svoje sovražnike. Trdna volja ZDA je boj lokalizirati in končati konflikt.«

Prvega novembra je kairski radio javil, da so pretrgani diplomatski odnosi s Francijo in Veliko Britanijo in da namerava Egipt izstopiti iz OZN.

V noči med 1. in 2. novembrom je bilo izredno zasedanje plenuma OZN. Proti dnevnemu redu sta glasovala delegata Francije in Velike Britanije, devet se jih je vzdržalo, 62 pa je bilo za. ZDA so predlagale, da bi takoj sklenili premirje, ki naj bi vsebovalo umik na črto prvega premirja, svobodno plovbo po prekopu itd. Egiptovski delegat je poudaril, da govori ultimat o začetku nove okupacije in da je britanska trajala 74 let. Vojaška akcija dveh stalnih članic OZN ogroža OZN samo in svetovni mir. Delegat Velike Britanije je trdil, naj bi akcija preprečila »hujši konflikt« med Izraelom in Egiptom in odstranila nevarnost za plovbo. Do akcije naj bi prišlo v spoznanju, da OZN ne more delati učinkovito, kot so dokazali številni spopadi s Palestinci. Egipt je odgovoren za napad Izraela, seveda pa Velika Britanija tega napada ne odobrava.

Dulles je obžaloval, da je prišlo med tremi velesilami v tako važnih zadevah do nesoglasja. Napad po njegovem ni bil potreben in ga ni mogoče upravičiti. Sovjetski delegat je zahteval, naj plenum obsodi agresijo, zahteval je konec sovražnosti, umik sil in imenovanje komisije OZN, da bodo sklep izvrševali.

Izraelski delegat je še povedal, koliko Izraelcev so pobili egiptovski komandosi. »Ko bo konec vojne, mora biti sklenjen pravi mir in ne samo premirje.« Francoski delegat je poudaril, da sta Francija in Velika Britanija intervenirali podobno kot druga velika sila (LR Kitajska) na Koreji in da gre za obrambo prekopa. Ugotovil je, da predlog resolucije govori le o ustavitvi ognja, ne pa tudi o ureditvi miru. Pooblastili naj bi generalnega sekretarja OZN, da bi postavil dovolj močne policijske sile OZN, ki bodo varovale mejo, dokler ne najde politične rešitve.

Prvega novembra so v plenumu prebrali Nehrujevo poslanico. »Namesto da bi Francija in Velika Britanija ustavili izraelsko agresijo,

sta še sami vdrli na egiptovsko ozemlje, kar ima lahko hude posledice za ves svet. Argument, da varujeta prekop in promet, ne drži, saj promet stoji.«

Drugega novembra je Egipt doživel veliko vojaško katastrofo. Izrael je zasedel Gazo in Egipčani so se morali umakniti s Sinaja. Britanska in francoska letala so uničila 100 egiptovskih letal na tleh (!) in radiooddajno postajo v Kairu.

Tretjega novembra sta Francija in Velika Britanija odklonili resolucijo OZN. Bili sta za nadaljevanje policijskih akcij, češ da je bil prekop ogrožen, in za dokončno rešitev. Izrael in Egipt naj privolita v sile OZN za ohranitev miru. OZN jih bo vzdrževala, dokler se bojujoči se strani ne sporazumeta o miru.

Istega dne je bilo izvršeno tudi edino arabsko sabotažno dejanje, pretrgali so naftovod iz Iraka prek Sirije do Sredozemskega morja.

Tretjega in 4. ter 5. novembra je plenum OZN sprejel tri resolucije. Kanadsko, v kateri je bilo rečeno, naj generalni sekretar v 48 urah sestavi »izredne mednarodne sile OZN« za varstvo prekinitve ognja. Te sile naj bi prispevale ZDA, Avstralija, Indija, Pakistan, Švedska, Norveška in Italija. Predlog resolucije 19 afriških in azijskih držav je zahteval takojšnje prenehanje ognja in umik na demarkacijsko črto, tretja resolucija pa je terjala ustanovitev vojnega poveljstva OZN, ki naj bi ga prevzel general Burns.

SZ je v novi noti 4. novembra označila novo agresijo Francije in Anglije: blokirali sta vzhodno Sredozemlje in severni del Rdečega morja za trgovske ladje.

Vojna se je nadaljevala. Dne 5. novembra zjutraj so se spustili britanski padalci pri Port Saidu, na severnem koncu zahodnega brega prekopa, in zasedli letališče. Zvečer so te sile javile, da je v Port Saidu konec streljanja, ker je Egipt pripravljen na pogajanja o kapitulaciji. Toda boji so se obnovili, ker niso bili enotni o pogojih, in 6. novembra so britanske sile zasedle mesto, 5. novembra pa so francoski padalci zasedli Port Fuad, mostove čez prekop in vodovod.

Do nekaterih čudnih dogodkov pa bi utegnilo priti, če bi se uresničilo Bulganinovo pismo, ki ga je pisal Eisenhowerju. Pismo je 5. novembra objavilo sovjetsko časopisje, še preden ga je dobil Eisenhower. Predlaga skupno akcijo SZ in ZDA proti Egiptu. Bulganin utemeljuje svoje pismo s tem, da položaj v Egiptu zahteva odločnejšo akcijo OZN, sicer bo organizacija izgubila ugled. ZDA imajo tako kot SZ v Sredozemlju močno mornarico in letalstvo in skupni nastop bi po Bulganinovih besedah gotovo ustavil agresijo.

Bela hiša je na pismo takoj odgovorila, da ima verjetno namen odvrniti pozornost od dogodkov na Madžarskem (ki so prav tiste dni dosegli svoj vrhunec). »Predlog, da bi SZ in ZDA končali vojno v Egiptu, je nenavaden. Vprašanje Srednjega vzhoda je stvar OZN, ki naj naredi red s svojimi silami, za kar pa SZ včeraj ponoči ni glasovala v svetovni organizaciji. Prihod novih sil v Egipt bi bil proti skle-

pom OZN, Če smo prizadeti spričo položaja v Egiptu, smo tudi zaradi položaja na Madžarskem. Prav tam so sedaj sovjetske sile, ki brutalno zatirajo človekove pravice madžarskega ljudstva, in včeraj je plenum OZN sklenil, naj SZ ustavi vojaške operacije in umakne svoje sile. Toda SZ je glasovala proti resoluciji, še prej pa je v VS dala veto. SZ naj najprej umakne svoje sile, šele potem bi mogla predlagati druge korake, ki naj bi pripomogli k miru.«

To je bil hud poduk, a Bulganin je pisal tudi Edenu. Poudaril je, da ima francoska in britanska agresija — v kateri igra Izrael vlogo začetnika — resne posledice za svetovni mir. »Na plenumu OZN so sklenili umik tujih sil iz Egipta, a Velika Britanija in Francija tam še množita svoje vojaštvo. Ne da se opravičiti, da sta stalni članici OZN napadli Egipt. Kaj bi bilo, če bi Anglijo napadla močnejša država? Če bi padale rakete na Anglijo in Francijo, bi bil to gotovo barbarski napad. Toda v čem bi se razlikoval od sedanjega? Anglija naj konča vojno. SZ je pripravljena s pomočjo drugih članic OZN dati svoje sile, da narede konec agresiji.«

Eden je odgovoril, da je prisiljen zaradi tona pisma sporočiti britanskemu veleposlaniku v Moskvi, da je pisanje povsem nesprejemljivo. »Naš cilj v Egiptu je sedaj dosežen in bojujoči se so ločeni. Naš cilj je mir, ne pa razpravljanje z vami. Izgube zaradi naše akcije so gotovo manjše kot zaradi vaše na Madžarskem.« Bulganin se ni dal ugnati, pisal je tudi Molletu. Da napad na Egipt ni bil izzvan in da je sedaj prekop porušen. Očital mu je, da je v Moskvi govoril o socialističnih idealih, a le kaj imajo ti skupnega z oboroženim roparskim napadom? Menil je, da je napad treba ustaviti, in SZ je trdno odločena uporabiti silo, da bi napadalce uničili.

Mollet mu je odgovoril, da SZ preliva kri na Madžarskem. »Bili smo prisiljeni k takim operacijam, a ne proti Egiptu. Če bi SZ tam odločno posredovala, bi se dogodki razvijali povsem drugače. Pripravljeni smo dokončno ustaviti ogenj, če pokažeta enako željo tudi Izrael in Egipt in če nastopijo sile OZN.«

Bulganin je pisal še Ben Gurionu, da je SZ pretrgala odnose z Izraelom. »SZ tako kot druge države ostro obsoja napade vseh treh na Egipt. Izraelska vlada je orodje tujih imperialističnih sil in SZ bo posegla po nujnih ukrepih, da bo naredila temu konec.« Ben Gurion mu je dosti umirjeno odgovoril, naj vplivna SZ posreduje, da se bo Egipt neposredno pogajal, poudaril pa je, da je Izrael svobodna država in da se druži le s tistimi, ki hočejo resničen mir.

Petega novembra je bila v VS na zahtevo SZ razprava o predlogu, da ponudijo sile ZDA in SZ vojaško pomoč Egiptu. Za predlog so glasovale SZ, Jugoslavija in Iran, proti (veto) pa Francija, Velika Britanija in ZDA in še nekaj nestalnih članic.

Med petim in 6. novembrom je poslal generalni sekretar OZN francoski in britanski vladi memorandum, da sta Izrael in Egipt za brezpogojen konec ognja in da Egipt privoli v mednarodne sile OZN.

Zato je Eden pred spodnjim domom izjavil, da bo britanska vlada ustavila operacije 6. novembra opolnoči. Rekel je, da je nujno odstraniti potopljene ladje v prekopu, kar naj opravijo tehniki, ki spremljajo francosko in britansko vojsko. Enako je izjavila tudi francoska vlada, a s pripombo, naj se umakneta sprti strani na demarkacijsko črto premirja.

Med 6. in 7. novembrom so ogenj ustavili. Sedmega novembra je francoski štab na Cipru objavil, da nadzoruje prekop. Izrael je na Sinajskem polotoku zaplenil velike zaloge vojaškega materiala in se je umaknil deset milj od prekopa, Egipt pa s Sinaja proti prekopu. Zaveznika sta imela v spopadu 26 mrtvih in okrog 100 ranjenih, Egipt v bojih z njima 1000 mrtvih in 7000 ranjenih, v spopadu z Izraelom pa okoli 3000 mrtvih, medtem ko je imel Izrael 150 mrtvih in 600 ranjenih. Plen na Sinaju je bil vreden 50 milijonov dolarjev (med drugim so zaplenili 100 oklepnikov, 40 v odličnem stanju).

Sedmega novembra je plenum OZN sprejel resolucijo o ustanovitvi varnostnih sil svetovne organizacije. Eisenhower je sporočil Ben Gurionu, naj umakne sile iz Egipta, sicer bodo resno spodkopani vsi napori OZN za miroljubno rešitev na Bližnjem vzhodu. Ta mu je odgovoril, da pozdravlja prihod sil OZN in da ni namen Izraela priključiti si sinajsko puščavo. Kljub temu je ameriška vlada izjavila, da je njena vojska v pripravljenosti.

Tudi na konferenci štirih držav bagdadskega pakta (Turčija, Pakistan, Iran, ZDA in brez Velike Britanije) so 9. aprila zahtevali umik tujih sil iz Egipta in da Izrael umakne svoje sile za demarkacijsko črto (leto 1949.) ter da izpusti vse evropske vojne ujetnike.

Naser je spregovoril 9. novembra in dejal, da Egipt ne bo nikdar britanska ali francoska kolonija. »Imperialisti se ne zanimajo samo zanj, temveč za ves arabski svet, ki želi živeti v svobodi. Napad je okrepil arabsko solidarnost (?), Saudska Arabija, Jordanija in Sirija se hočejo bojevati na naši strani, svetovali pa smo jim, naj počakajo. Arabske dežele so ustavile nafto državam, ki so nas napadle. Eden je lahko zadovoljen, da bo prekop neprevozen 3 do 6 mesecev.«

SZ je 10. novembra zagrozila s prostovoljci, če se tuje sile ne bodo iz Egipta hitro umaknile. Osemnajstega novembra sta egiptovska vlada in general Burns sklenila pogodbo, da po odhodu britanskih in francoskih čet nimajo sile OZN v Port Saidu in na območju prekopa nobene misije več. Njihova dejavnost se omejuje le na demarkacijsko črto (leta 1949), dokler s tem soglaša Egipt, sicer se mora vsaka mednarodna sila takoj umakniti. Britanska in francoska vlada sta zahtevali, naj območje prekopa zasedejo sile OZN, dokler plovba ne bo svobodna.

Ta čas je bilo v SZ pripravljenih že 50 000 prostovoljcev, veliko tudi v Indoneziji, v LR Kitajski pa kar četrt milijona.

Eisenhower je 14. novembra svaril pred sovjetskimi prostovoljci, da bodo sicer ZDA v okviru sil OZN poskrbele za odpor (Koreja!).

Bil je tudi proti konferenci na najvišji ravni s SZ, ker naj krizo reši OZN. Predlagal pa je konferenco nekoliko kasneje. »Politika ZDA je sedaj izkazati in razvijati prijateljstvo z Izraelom, pa tudi z arabskimi državami. Ameriška vlada je tudi protestirala, ker sta Francija in Velika Britanija uporabljali proti Egiptu orožje NATO.«

Petnajstega novembra, ko so prišle v Egipt prve sile OZN, je Bulganin pisal Edenu in Molletu, da zahteva pravičnost, da Velika Britanija, Francija in Izrael poravnajo Egiptu škodo in da naj zato sestavijo mednarodno komisijo. Poudaril je tudi, da zaradi suverenosti Egipta sile OZN ne morejo biti na prekopnem območju.

Toda vsi trije napadalci do 20. novembra niso umaknili svojih sil. Generalni sekretar OZN je 21. novembra poročal plenumu OZN, da je bil v Egiptu, kjer so ga prosili za pomoč OZN pri čiščenju prekopa, ko bodo tuje sile zapustile to območje. Dejal je, da je pomoč načelno obljubil in da naj ga plenum pooblasti, da bo sklenil pogodbo z zasebnimi družbami, izvedenci pa naj delo nadzirajo. Egiptovska vlada je v to privolila, če bodo upoštevali suverenost Egipta. Na to so vlade vseh treh okupacijskih sil odgovorile s pogojem: britanska vlada je za umik, brž ko bodo mogle sile OZN opravljati svoje naloge, česar pa za zdaj še ne morejo. Takoj pa je umaknila en bataljon iz Port Saida, ki so ga z britanskim dovoljenjem zasedle prve sile OZN. Francoska vlada je umaknila tretjino sil, sile OZN pa naj bi jih zaščitile. Stroške za čiščenje prekopa naj bi prevzel Egipt, ki je odgovoren za njegovo razdejanje. Izraelska vlada pa je odgovorila, da se bodo njene sile umikale postopoma, iz vsega Egipta tedaj, ko bodo sile OZN učinkovite.

Plenum OZN je 24. novembra ugotovil, da sta ostali v Egiptu še dve tretjini francoskih sil in še vse britanske, in sprejel je resolucijo o silah OZN in delovanju prekopa. Generalni sekretar OZN je dobil poseben konto za sile svetovne organizacije iz obratnega kapitala prekopa. Istega dne je egiptovska vlada izgnala (z rokom 10 dni) 13 000 britanskih in 7000 francoskih državljanov in vseh 50 000 Židov.

Zavezništvo treh zahodnih velesil se je še poslabšalo. Eisenhower je poudarjal, da to seveda slabi enotnost NATO, francoski zunanji minister je močno kritiziral ZDA in OZN, 28. novembra pa je Selwyn Lloyd govoril celo o ostrih konferencah z vlado ZDA; zato ga Eisenhower tudi ni hotel sprejeti.

Trenuten položaj je bil tak, da imperialistične glave niso bile enotne, pa tudi ne arabski in »socialistični« tabor. Začenjale so se nove krize, na srečo bolj polne praznih besedi, ki skoraj niso mogle voditi do pravih spopadov. Vse to ni sprožila samo sueška kriza, temveč tudi krvavi dogodki na Madžarskem.

Tudi Tito je v velikem govoru, ki ga je imel 11. novembra v Pulju, spregovoril o agresiji proti Egiptu. »OZN gre zahvala, da je bila prva vojna grožnja (ob nacionalizaciji prekopa) preprečena in da so se začela pogajanja. Kljub temu je prišlo do nenadnega napada. Najprej

je Izrael napadel Egipt, nato pa še Francija in Velika Britanija. Agresija je bila verjetno skupaj pripravljena in za napad so izbrali trenutek, ko je prišlo na Madžarskem do obžalovanja vrednih dogodkov. Velika Britanija in Francija sta potrebovali Izrael, da sta dobili povod za ‚zavarovanje' prekopa.

To je bila popolna agresija, ki se v ničemer ne razlikuje od kolonialne. Izrael je dokazal, da je bil orodje velesil in da kot tak predstavlja nevarnost za mir. Egiptovski primer pa tudi narekuje previdnost do Velike Britanije in Francije. Ti zahodni demokraciji sta demokratični le v besedah. Morda bo francoski narod le spoznal, kam ga vodijo francoski socialisti z Molletom.«

Težke ure je v spodnjem domu preživljal 5. in 6. decembra Selwyn Lloyd. Eden se je vrnil z dopusta na Jamajki šele 14. decembra, prepričan, da je v vsem prav ravnal, kar naj bi dokazala tudi zgodovina. A zgodovina je kmalu dokazala to, da je moral 9. januarja 1957 odstopiti. To je bil tudi konec Churchillovega razdobja.

Selwyn Lloyd je moral najprej dokazovati, da ni bilo nobene tajne igre z Izraelom, da pa je vlada računala na možnost kake izraelske akcije. »Ko je vlada 26. oktobra slišala o mobilizaciji v Izraelu, so nastale težave, saj je bila britanska vlada pogodbeno vezana pomagati Jordaniji. Vendar ji je le uspelo končati vojno v Egiptu« (smeh med opozicijo). Sicer so pa vse Lloydove trditve zbujale v spodnjem domu smeh in zahteve, da vlada odstopi.

Govornik opozicije Bevan je poudaril, da je Eden za napad na Egipt navajal vedno druge vzroke, glavni pa naj bi bil skrb za usodo prekopa, ki ga je Naser zaradi Edenovih pritiskov, od katerih naj bi bili nekateri podobni Hitlerjevim in Mussolinijevim, seveda blokiral. »Ali so bakterije res potrebne za to, da napreduje medicinska znanost? Resda tudi Naserjeve roke niso čiste, ker je sprejel orožje od SZ proti sklepom bandunške konference. V moderni družbi ciljev ne dosežeš z nasiljem.«

Naser je priznal, da ga je britansko-francosko bombardiranje presenetilo in da je moral menjati strategijo, to je potegniti sile s Sinaja in jih koncentrirati na območju prekopa in Nilove delte. Na Sinaju je hotel najprej zajeziti izraelski prodor in nato udariti nazaj. Ni si mogel misliti, da bo britanski premier naredil kaj takega. Izguba letal in oklepnih vozil je onemogočila protiudarec, čeprav so se Egipčani hrabro bojevali.

ZDA so bile pripravljene dati milijardo dolarjev. To je povedal Dulles na zasedanju NATO, ki je potekalo v Parizu od 11. do 14. decembra; dejal je tudi, da je treba zaradi sovjetskega despotizma preprečiti tretjo svetovno vojno, dvigniti ugled OZN, obdržati moč NATO in nuklearno moč.

EISENHOWERJEVA DOKTRINA

Še bolj jasni so bili konec leta Eisenhowerjevi načrti (doktrina) za Srednji vzhod: uporaba sil ZDA proti agresiji na Srednjem vzhodu in dveletna gospodarska pomoč, 400 milijonov

dolarjev, zvečanje egiptovske vojske, ki naj bi varovala arabske meje, in ureditev spornih zadev.

Tako je ta doslej »miroljubni« agresor le začel odkrivati svoje karte — da je njegova interesna sfera tudi Srednji vzhod.

Konec leta so začeli čistiti prekop s francoskim in britanskim osebjem, ki je spadalo pod OZN. Francoske in britanske sile so zapustile Egipt, Izrael se je umikal s Sinaja. Že prej pa je Ben Gurion naznanil, da nikakor ne bo dopustil, da bi se Egipt vrnil na območje Gaze.

Eisenhower je svojo doktrino za Srednji vzhod 5. januarja 1957 sporočil tudi kongresu. Poudaril je, da je velika dolžnost in odgovornost ZDA varovati neodvisnost narodov Srednjega vzhoda, da pa jih nimajo namena obvladati politično in gospodarsko. Zato bodo ponudile sleherni deželi, če bo to želela, tudi vojaško pomoč proti komunizmu. »Že ruski carji so hoteli, in sedaj boljševiški oblastniki, obvladati Srednji vzhod, čeprav so tod gospodarski interesi SZ majhni, seveda pa ni tako s političnimi. Srednji vzhod so vrata med Evrazijo in Evafriko, je čuvar dveh tretjin nafte na svetu, je rojstni kraj treh velikih religij in kaj bi bilo, če bi ti sveti kraji prišli pod oblast ateističnega materializma.«

TASS je takoj objavila, da doktrina ogroža mir na Bližnjem in Srednjem vzhodu. »Jasno je, da so zaradi zemeljskih bogastev ogroženi monopolisti, in zato grobo vmešavanje ZDA v arabske dežele. Iz te doktrine ne zveni glas miru, temveč glas vojne.«

Sredi januarja 1957 so štele sile OZN v Egiptu 6037 mož iz 10 držav (Brazilija, Kanada, Kolumbija, Danska, Finska, Indija, Indonezija, Norveška, Švedska in Jugoslavija — 783 mož). V tem času Izrael še ni izpraznil vsega Sinajskega polotoka in tudi Gaze ne. Na zahtevo generalnega sekretarja, naj to stori čimprej, je pred plenumom OZN izraelska zunanja ministrica Golda Meir znova postavila pogoje: OZN naj zagotovi svobodno plovbo po Akabskem zalivu, Gaza naj ne bo vnovič izhodišče palestinskih komandosov, Izrael pa ni zadovoljen, če Gazo zasedejo samo sile OZN.

Tudi novi britanski premier Macmillan se je 17. januarja zatekel k zgodovini in se nadejal, da bo ta pravilno ocenila, kar so naredili. Vprašanje je le, za kakšno ceno in če ta cena ne bi bila večja, če tega ne bi naredili. O odnosih z ZDA pa je dejal, da imajo tudi partnerji težave, vendar je upal, da jih ZDA ne bodo imele za satelite. »Čim močnejši smo, tem boljši partnerji smo.«

Konferenca šefov vlad Egipta, Jordanije, Saudske Arabije in Sirije v Kairu je 19. in 20. januarja odklonila Eisenhowerjevo doktrino in izjavila, da bo arabski nacionalizem »napolnil ta prazen prostor in da ne bo interesna sfera nikogar«.

Drugega in 3. februarja je plenum OZN znova sprejel dve resoluciji, v katerih je bilo rečeno, da se mora Izrael takoj umakniti za demarkacijsko črto. Izrael je obe odklonil, češ da vojno stanje z Egip-

tom še traja in da ta neprestano krši resolucije OZN. Vendar je Dulles svetoval sankcije proti Izraelu.

Da tudi v arabskem svetu ni bilo enotnosti, dokazuje obisk saudskega kralja v ZDA konec januarja in v začetku februarja 1957. ZDA so dale Saudski Arabiji orožje, ta pa ZDA zakup letališča za pet let. Kralj je na koncu obiska izjavil, da je Eisenhowerjeva doktrina sprejemljiva, če jo tudi drugim deželam pojasnijo tako, kot so jo njemu. V Naserju pa vidi moža, ki bo branil svojo in druge arabske dežele proti agresiji. Turčija, Iran, Irak in Libanon so se že izrekle v korist te doktrine, potrebno je le še soglasje Egipta, Sirije in Jordanije.

Čemu potem konferenca v Kairu? SZ je v noti trem zahodnim 11. februarja predlagala za Srednji vzhod druga načela: varovanje miru, nevmešavanje v notranje zadeve, nobenih poskusov pritegniti te dežele v vojaške grupacije z velesilami, likvidacijo tujih oporišč, da ne bi pošiljali nobenega orožja, da bi podprli gospodarski razvoj, a brez vsakih pogojev.

Šestega februarja je generalni sekretar OZN pred plenumom izjavil, da še vedno ni jasno, ali bo Izrael sprejel resolucije OZN. Eisenhower je 21. februarja po radiu zahteval umik. Dejal je, da nastaja problem, ali je OZN brez moči in ali naj povečajo pritisk, če se Izrael noče prostovoljno (?) umakniti. Razočaran je nad Izraelom, ker se noče umakniti in ker zahteva še trdnejša jamstva. »Gre za načelno vprašanje, ali more neki narod, ki je proti volji OZN napadel tuje ozemlje in ga zasedel, še postavljati pogoje za umik.« (Pri tem je Eisenhower naletel na povsem »nov nacistični problem, kakršnega bomo še večkrat srečali, da je namreč mogoče z nesramnim kršenjem načel klasične etike doseči marsikaj. A to pomeni propad vsega!«)

»Če privolimo v to,« je nadaljeval Eisenhower, »da more oborožen napad rabiti okupaciji, smo obrnili kazalec mednarodnega reda nazaj. Potem soglašamo, da je uporaba sile sredstvo za razreševanje mednarodnih sporov, kar ni v soglasju z ustanovno listino OZN. To bi bila katastrofa za nas vse, kajti napad in okupacija neke dežele nista miroljubno sredstvo. Kaj naj sedaj naredi OZN? Če popusti, je to udarec na njeno avtoriteto. Upati je le, da Izrael ne odlaša zato, ker OZN ni mogla obsoditi SZ zaradi oborožene zadušitve madžarskega upora (sovjetski veto). Zelo žalostno bi bilo, da bi morale ZDA enkrat storiti z Izraelom tako, kot je naredila SZ z Madžarsko. Velja pregovor, da dvojna krivica ne more roditi pravice. Ne ostane drugega kot pritiskati, da Izrael izpolni svoje obljube.«

Ben Gurion je Eisenhowerju odgovoril pred knesetom (izraelskim parlamentom) že 22. februarja. Dejal je, da bodo doživela moralna izhodišča OZN polom, če nima ta organizacija iste pravice za vse narode. »Usoda je hotela, da se je mali Izrael zapletel v spor z dvema svetovnima velesilama, z OZN in ZDA. Žalostno je, da imata obe različne mere in uteži, ki jih uporabljata proti diktatorju Egiptu in demokratičnemu Izraelu. Gaza ni bila nikdar sestavni del Egipta, temveč

spada geografsko in gospodarsko k Izraelu. Egipt si jo je prilastil leta 1948 in je 8 let stiskal prebivalstvo in oviral vsako rešitev beguns-kega vprašanja. Izrael ne bo sprejel umika iz Gaze na status quo, ker je to zanj življenjsko vprašanje. Držal bo obalo sinajske puščave pri Akabskem zalivu, dokler za svobodo plovbe ne dobi zanesljivega poroštva. Izrael ni v vojni z Egiptom in je pripravljen skleniti z njim pogodbo o nenapadanju. Hujši pritisk kot Eisenhowerjev je pritisk človeške in židovske vesti, pritisk pravičnosti in zavest, da je ta vir moči in obstoja otrok Izraela kljub strahotam preganjanja.«

Šestindvajsetega februarja je Ben Gurion predložil pred knesetom kompromisne predloge: za Akabski zaliv naj bi postavili sile OZN do pogodbe z Egiptom, sklenili naj bi pogodbo štirih držav tega zaliva (Egipt, Izrael, Jordanija in Saudska Arabija), a druge sile naj jamčijo svobodno plovbo, za Gazo pa bi morali doseči varnost Izraela in stalnost njenih prebivalcev ter beguncev.

Prvega marca je Golda Meir pred plenumom OZN izjavila, da je Izrael za izpraznitev obeh teh območij, če šef izraelske vojske in komandant sil OZN prevzameta odgovornost zanju in če sile OZN prevzamejo civilno upravo v Gazi. »Če se bo položaj v Gazi poslabšal, jo bo Izrael ponovno zasedel. Če v Akabskem zalivu ne bo svobodne plovbe, bo Izrael to jemal kot napad in se bo branil.«

Eisenhower je bil s to izjavo »nadvse zadovoljen« in je upal, da se je Izrael ne bo kesal. Čeprav se izraelska vlada tudi to pot ni mislila umakniti, je 4. marca Ben Gurion na lastno roko ukazal umik iz Gaze in Akabskega zaliva. Takoj se je oglasil Dulles, da ZDA niso dale Izraelu nobenega tajnega zagotovila, in upal je, da bo Egipt očistil kanal v 10 dneh. Končno je tudi kneset ta umik odobril.

Egiptovske oblasti so 7. marca objavile, da bodo kanal naslednjega dne odprli za vse ladje do 500 ton nosilnosti, če bodo plačale pristojbino egiptovski družbi. Izraelske sile so zapustile Gazo, ki so jo zasedle sile OZN.

Dvanajstega marca je egiptovska vlada imenovala za Gazo guvernerja, protestirala pa je proti ravnanju sil OZN, ki so streljale na demonstrante, nezadovoljne zaradi vključitve pokrajine v egiptovsko upravo. Spor so nekako poravnali, vendar je egiptovska vlada še vedno protestirala proti internacionalizaciji Gaze. Devetnajstega marca je bil prekop ploven za ladje do 2000 ton nosilnosti. Šestindvajsetega marca sta se Naser in generalni sekretar OZN sporazumela o natančni razdelitvi prekopnih pristojbin: 25 % naj bi šlo v poseben sklad za vzdrževanja prekopa, 5 % kot odškodnina delničarjem, 70 % pa bi ostalo Egiptu.

Sovjetska vlada je 26. marca opozorila, da sile OZN niso okupatorske sile, pomagati pa morajo pri uveljavitvi egiptovskih legitimnih pravic v Gazi. Opozorila je tudi na možnost nove izraelske akcije.

Do te sicer še ni prišlo, pač pa konec aprila do velikih tujih vmešavanj v Jordaniji, do dvakratne menjave vlad in do poskusa

prevrata. ZDA so takoj posegle z veliko demonstracijo Šestega brodovja, pa tudi s pomočjo 10 milijonov dolarjev. Sovjetska vlada je vse to ocenila kot ameriški poskus spodriniti Veliko Britanijo in Francijo na Srednjem vzhodu. Jordanskega kralja Huseina je podprl tudi saudskoarabski kralj.

Sredi maja je bilo slišati zadnje odmeve že minule hude nevihte ob prekopu. Mollet je odstopil, a je odstop takoj preklical in zahteval sklic VS, da bi uredil plačevanje kanalskih pristojbin, ki jih je britanska vlada že sklenila plačevati. Britanska vlada je zaradi nastale škode in izgube ugleda v sueški aferi sicer dobila v spodnjem domu zaupnico (308 : 259), a šef opozicije Bevan je izjavil, da Edenov odstop ni izbrisal krivde vlade. Vojno napoved Egiptu morajo označiti kot »dejanje zločinske in lahkomiselne neumnosti«.

2. POLJSKA

Prihajamo do dogodkov, ko se je na Poljskem nadaljeval, na Madžarskem pa šele začenjal proces demokratizacije. Na Poljskem je v Poznanju potekala vrsta procesov proti poznanjskim vstajnikom. Kazni pa so bile mile in vse v merah demokratične pravičnosti. Tudi druga vrsta dogodkov je kazala na razvoj demokratičnosti, kar je vplivalo še na Madžarsko, zlasti pa sklepi plenuma CK poljske delavske stranke.

Ta se je začel 19. oktobra. Na dnevnem redu je bila poleg kooptacije Gomulke in treh tovarišev v CK še vrsta predlogov iz resolucije mladinskih organizacij študentov in podjetij z ostro kritiko vlade, z zahtevami po hitrejši demokratizaciji in decentralizaciji, po odstavitvi nesposobnih ministrov, odpravi časopisne cenzure in po popolni obveščenosti javnosti.

V noči med 19. in 20. oktobrom se je pojavila v Varšavi sovjetska delegacija s Hruščovom, celo z odstavljenim Molotovom in kar tremi sovjetskimi maršali. Kdo jih je klical? Zahodni tisk trdi, da »stalinistična« skupina v CK pod vodstvom vrhovnega komandanta in obrambnega ministra maršala Rokosovskega (bivšega sovjetskega maršala), ki ga je ta postavila leta 1949. Skupina je bila proti rehabilitaciji Gomulke in tudi posredovanje Hruščova ni nič zaleglo. Zato se je Hruščov vrnil, maršali so ostali, plenum pa se je nadaljeval.

Na njem je Gomulka poudaril, da se je v preteklih sedmih mesecih zgodilo veliko slabega in da so bile ocene sedmega plenuma pred meseci preoptimistične. »Res je, da so rudarji preobremenjeni, pa tudi nekvalificirani, da v industrijo preveč vlagamo, a ne moremo plačati niti prvega obroka dolgov, da moramo uvažati žito iz tujine, da vse ljudstvo čuti slabo gospodarsko politiko in v prvi vrsti delavski razred. Kdo je za to odgovoren? V poljedelstvu je 83,9 % zasebnih kmetij, 7,7 % zadružnih in 8 % državnih posestev. Na zasebnih po-

sestvih je pridelek za 37 % večji.« Nato je opisal klavrn položaj zadrug, velike izdatke, a malo dohodkov.

»Klici v Poznanju so povedali, da je dovolj. In da tako ni mogoče naprej. Treba se je torej vrniti z napačne poti. Delavci v Poznanju se niso dvignili proti ljudski Poljski in socializmu, temveč proti številnim napakam v našem socialističnem sistemu. Zelo naivno je bilo pripisovati poznansko tragedijo delu imperialističnih agentov in provokatorjev (leto 1980!). Agenti so povsod, a nikoli ne morejo predpisovati ravnanja delavskega razreda. Vzroki za tragedijo so v nas samih, v voditeljih KP in vladi, šestletni plan je porušil vse nade.

Dvajseti kongres KPSZ je mejnik tudi v političnem življenju naše dežele. Novo je življenje v množicah, začenjajo se zdrava gibanja proti laži, potvarjanju in prilizovanju. Naj delovni ljudje izvedo resnico. Izgubiti zaupanje delovnih ljudi pomeni izgubiti moralno podlago oblasti. Slaba je vlada, ki se opira na birokracijo, na kršenje zakonov, na nasilje. Tudi največji čarovnik ne more iz praznega vrča priklicati vode.

Spremeniti je treba delo v našem vladnem sistemu, spremeniti v upravi industrije itd. Veliko tovarn ne dela, ker ni surovin!

Več, bolje in ceneje izdelovati — to je pot k višjemu standardu. Na tem mora sloneti samoupravljanje delavcev. Vstop v zadružništvo je prostovoljno, člani se upravljajo sami. Sami in s pomočjo države si kupujejo stroje. Imeti pa morajo posluh za socialistično skupnost.

Zakaj ne sodelujejo katoliška napredna gibanja z nami? Napačna je misel, da morejo graditi socializem samo komunisti, torej samo ljudje z materialističnim svetovnim nazorom. Pota v socializem so različna in tudi oblike socializma (SZ, Jugoslavija).

Kulta osebnosti ne gre omejevati samo na Stalina. Poznamo ga tudi v drugih socialističnih državah, vštevši Poljsko. Bistvo tega sistema je, da kult ustvari hierarhičnega voditelja in da tisti, ki so na nižji stopnji, pripogibajo glave pred njim. Tako nastane v vsaki državi lestvica kulta in nosilec tega postane vseved in najbolj pameten. To še ne bi bilo tako hudo, če bi bil na vrhu te lestvice res pameten človek. Toda tak bi se ne počutil dobro in bi se tega sramoval. Hudo je, če tako mesto zasedejo ‚umazani stremuhi'. Takšni ljudje gotovo kopljejo grob socializmu. V sistemu kulta osebnosti se mora KP le podrejati njegovemu okviru. Če kdo poskuša iti prek tega, mu grozijo z izključitvijo. Če to naredi kaka KP, jo druge izključijo (IB—Jugoslavija). Ali morejo biti v takem sistemu KP in države ljudskih demokracij na eni strani in SZ in KPSZ na drugi enakopravne? Ne!

Kult osebnosti in avtoriteta nista eno in isto. Kult osebnosti maliči idejo socializma in odbija množice, medtem ko jih avtoriteta vodi. Toda to je mogoče doseči le s pametjo in zmernostjo. Naša KP Poljske bo toliko močnejša, čim več ljudi z avtoriteto bo imela. Zato se je treba bojevati zanje, ne pa jih uničevati (zapiranje, teror, mučenja itd.). Žal smo tudi pri nas imeli oblike berijanizma.

Pot demokracije je le tista, ki vodi k najboljši graditvi socializma v naših razmerah. Zato se je treba strogo držati načel demokratičnega centralizma in leninističnih tez (volitev partijskih funkcionarjev, javnost partijskega življenja, pravica do lastnega mnenja, sklepi večine, obvezni za manjšino).«

Te še kako pravilne Gomulkove misli so vplivale tudi na gibanje na Madžarskem, ki se je prav tedaj začenjalo. Vplivale so tudi na druge socialistične države, odvisno seveda od tega, kolikšna je bila »svoboda obveščanja javnosti« (velika rakava rana tudi današnjega sveta!). Četudi je Gomulka kasneje moral oditi, mu bodo te njegove misli za vselej le v čast in ponos!

Še 20. oktobra je Pravda ostro kritizirala poljski tisk in radio. Očitala jima je, da govorita o oddaljitvi od poti v socializem, o tem, da je treba opustiti »žargon komunističnega tabora in govorjenja z ljudskimi množicami«, da mnogi časopisi rušijo red ljudske demokracije (zlasti književniki). Neposredno je seveda kritizirala tudi Gomulko.

Varšavski radio je v posebni oddaji — Rubikon je prekoračen — govoril, da sile preteklosti še niso odložile orožja in da je treba še mnogo revolucionarnega poguma. Toda nič ne bo zadržalo velikih sprememb v zgodovinskem razvoju Poljske. Na Poljskem je pomlad v oktobru, pomlad pravega proletarskega internacionalizma in odločne volje začrtati si lastno poljsko pot v socializem. Pomlad obnovitve komunizma prodira po vsej deželi. Velika rehabilitacija resnice, odprava laži — to so prvi bistveni znaki poljske pomladi, drugi so rehabilitacija pravih avtoritet in strmoglavljenje napačnih.

Enaindvajsetega oktobra so izvolili nov politbiro in sekretariat CK. Odstavili so »staliniste«, med njimi tudi sovjetsko-poljskega maršala Rokosovskega. Resolucija poudarja predvsem krepitev parlamenta (sejma), zvišanje zaslužka (če se dvigne produkcija), spodbujanje manjših podjetij za konsumne izdelke in opozarja, da je državni plan stvar ključne industrije. Poudarja tudi pomen zasebnih podjetij in trgovin. Uporabljali naj bi oblike iz SZ, ne pa jih mehanično prevzemali itd.

Sledila je sprememba vlade, po telefonu pa se je 23. oktobra, ko so se krvavi dogodki na Madžarskem že začeli, Gomulki oglasil Hruščov. Dejal je, da je šele sedaj uvidel, da je delal Gomulka prav, in da popolnoma odobrava njegovo politiko. Zato je ukazal sovjetskim silam, ki so se že pomikale proti Varšavi, naj se vrnejo v svoje garnizije.

Varšavo je torej čakalo to, kar je zadelo kmalu Budimpešto, leta 1968 pa Prago, in sicer samo zaradi tega, ker je »Gomulka delal prav«.

Vladna izjava novega poljskega ministrskega predsednika poudarja na prvem mestu, da sedaj potrebujejo mir in disciplino. Opozoril pa je na pomen povezave s SZ, vendar na temelju medsebojnega spoštovanja suverenosti in obojestranskih pravic. »Graditev socializma

brez SZ je nemogoča (!). V nekaj dneh bo sovjetska vojska zapustila Poljsko, razen tistih oporišč, ki ji gredo po varšavski pogodbi.« Ta naj bi bila potrebna zaradi »nemškega revizionizma« (!).

Gomulka je 24. oktobra govoril 300 000-glavi množici v Varšavi. Poudaril je, da je bilo v zadnjih letih mnogo slabega in nepravičnega, da se besede niso skladale z dejanji, osmi plenum pa da je zgodovinskega pomena. »Narodu smo povedali vso resnico o gospodarskem in političnem življenju. Nič več ne bomo dajali praznih obljub, nič več ne bo slabega vodstva v podjetjih pridnih ljudi in poiskati je treba najboljši način za soudeležbo delavcev v upravi in vodstvu njihovih podjetij.«

Pokazala so se še druga ugodna znamenja. Vse kazni za poznanjsko vstajo so bile odpuščene (razen ene zaradi še nedokazanega umora), kardinal Wyszynsky, ki so ga septembra 1953 internirali v nekem samostanu, se je zopet vrnil na mesto primasa Poljske, obrambnega ministra Rokosovskega so poslali na dopust in izvršili so velike spremembe v poveljstvu vojske.

3. MADŽARSKA VSTAJA

Konec julija 1956 je madžarski vrhovni javni tožilec objavil, da so na Madžarskem zadnja leta zaprli na tisoče nedolžnih. Za številne usmrtitve je bilo dovolj že izsiljeno priznanje. Leta 1955 je bilo v zaporih še 37 000 ljudi, leta 1956 pa 5000 manj. Poudaril je, da v prihodnje ne bo več zlorabljanja socialistične zakonodaje.

To je bilo objavljeno že v času po odstopu prvega sekretarja delavske stranke Rakosija, ki je odstopil 18. julija zaradi »starosti, bolezni in napak pri kultu osebnosti ter kršitve socialistične zakonitosti«. Njegov naslednik je bil Ernö Gerö, ki je brž poudaril nujnost takojšnje demokratizacije, okrepitev vloge parlamenta itd. Ravnal se je torej po istočasnih sklepih CK, ki je zahteval rehabilitacijo številnih komunistov, med njimi tudi Janosa Kadarja, načelo kolektivnega vodstva in ureditev odnosov s KPSZ. V KP so zopet sprejeli bivšega ministrskega predsednika Imreja Nagya, bivšega obrambnega ministra Farkasa pa zaprli zaradi »kršitve zakonitosti«.

Veliki in tragični dogodki na Madžarskem so se začeli 21. oktobra 1956 z demonstracijami 3000 študentov v Szegedu. Mladi so izstopili iz komunistične mladinske organizacije in so skupaj s študenti tehniške fakultete v Budimpešti in univerze v Pecsu zahtevali od oblasti svobodo tiska, odpravo smrtne kazni, dovoljenja za potovanje v tujino, uvoz tuje literature, javne sodne obravnave, izpustitev vojnega ministra Farkasa, boljše življenjske razmere za vse in vrnitev univerzitetne avtonomije.

Tem zahtevam so se pridružile še zahteve študentov ekonomske visoke šole v Budimpešti, naj se vrne Imre Nagy na mesto ministr-

skega predsednika in šefa KP, zahtevali so neodvisnost zunanje in notranje politike Madžarske, ki naj bi zastopala koristi naroda, izražali so solidarnost s poljskimi kolegi itd.

Triindvajsetega oktobra sta bili v Budimpešti dve hkratni množični demonstraciji, ki ju je sprva notranje ministrstvo prepovedalo, nato pa dovolilo. Demonstranti so nosili madžarske zastave (ne rdečih), prepevali so domoljubne pesmi in staro državno himno. Študentom so se pridružili delavci (!) in nameščenci, a nemirov ni bilo.

Na eni od demonstracij so prebrali zahteve: splošne in demokratične volitve več strank, svoboda tiska, upoštevanje 1000-letnega lastnega grba Ogrske, odstranitev Stalinovega spomenika, reorganizacijo madžarskega gospodarstva, revizijo zunanjetrgovinskih pogodb in uporabo urana doma.

V noči med 23. in 24. oktobrom je čez 100 000 demonstrantov podrlo Stalinov kip, s poslopij so odstranjevali rdeče zvezde, napadli so RTV, policijo in varnostno službo, ki je začela streljati.

Štiriindvajsetega oktobra ob 4.30 je budimpeštanski radio objavil izjavo ministrskega sveta, da so začeli protirevolucionarni in reakcionarni (!) elementi napadati javna poslopja in varnostne sile. S strogimi kaznimi so prepovedali vsako zbiranje na javnih mestih. To je bila obenem tudi objava CK, ki je zasedal tisto noč in je kooptiral Nagya in Kadarja v CK, Gerö pa je še ostal prvi sekretar. Za novega predsednika vlade so določili Nagya, prejšnji, Hegedüs, pa je postal njegov namestnik. V bistvu se torej ni dosti spremnilo, res pa je, da je v CK prišla tudi skupina »domačih, ki je vztrajala v domovini tudi pod Horthyjevim režimom« in se ni zatekla v SZ, kot so to naredili drugi.

Dogodke, predvsem z dne 23. oktobra, opisuje TASS: podzemske organizacije v Budimpešti so zvečer poskušale protirevolucionarne nemire proti ljudski oblasti. »To se je verjetno pripravljalo že dalj časa s pomočjo ljudstvu sovražnih sil v tujini. Protirevolucionarji so izrabili študentovske demonstracije 23. oktobra, zasedli s pripravljenimi skupinami ceste in vzklikali razna gesla. Revolucionarne sile (!) so začele delati red in predsednik Nagy je razglasil v Budimpešti obsedno stanje. Vlada se je obrnila po pomoč na sovjetsko vlado v soglasju z varšavskim paktom. Delavci so se na več krajih uprli banditom in postavili oborožene straže.«

Radio Budimpešta je 24. oktobra od 8.45 razglasil obsedno stanje in smrtne kazni, ob devetih dopoldne je Nagyova vlada prosila sovjetske sile, naj uvedejo red v deželi, a *kasneje* se je izkazalo, da sta dala oba radijska poziva Gerö in Hegedüs brez vednosti Nagyove vlade.

Štiriindvajsetega oktobra dopoldne je vlada pozivala vstajnike, naj se vdajo do šestih zvečer, Nagy (?) pa je v svojem programu obljubil demokratizacijo ogrskega javnega življenja, zgraditev socializma, upoštevajoč madžarske posebnosti in dvig življenjskega standarda.

PRVA SOVJETSKA INTERVENCIJA (24. OKTOBRA 1956)

Že popoldne je radio javil nastop sovjetske vojske, ki da je prišla na prošnjo madžarske vlade. Svetoval je, naj jo pozdravijo kot zaveznico, ko pa bo zavladal red, se bo vrnila v svoja oporišča.

TASS je zvečer poročala, da je »sovražne avanture konec« in da v Budimpešti vladata red in mir. Poskus dobiti pomoč iz Debrecena in drugih mest, je propadel (vrelo je po velikem delu Madžarske).

Petindvajsetega oktobra je vlada sporočila, da so upornike razbili in da se upirajo le še posamezne skupine. Delavci in uslužbenci so se vrnili na delo. Kmalu zatem pa so javili, da boji še trajajo in da naj obrambni minister poskrbi za red do enajstih.

Nato je radio poročal, da so Geröja odstavili in da je njegov naslednik Janos Kadar, ki je bil zaprt, tako kot Gomulka, zaradi »titoizma«. Ta je po radiu pozval mladino, naj ne podpira upornikov. Ko bodo uvedli red, bodo v pogajanjih s SZ poiskali rešitev na podlagi enakopravnosti. Dejal je, da je nastala velika škoda, da je potrebna narodna enotnost, a da bodo s SZ že našli prijateljsko sodelovanje. Nič dosti drugače ni govoril tudi Nagy.

To je bila torej tako imenovana prva sovjetska intervencija, ki je z vojaško silo zadušila madžarsko željo po demokratičnih (in potrebnih) reformah, a kmalu zatem je povzročila še bolj krvave dogodke. Te je morda resda poskušala izrabiti tudi protirevolucija (o čemer pa ne bi mogli biti čisto prepričani).

Res se protirevolucija pojavi ob vsaki revoluciji, ker se nihče noče umakniti s trona in mu ga je treba spodnesti. Ker je sprožil revolucijo madžarski narod skorajda v celoti, moramo to protirevolucijo iskati samo v vrstah tistih, o katerih je za poljske razmere tako dobro povedal že Gomulka. Govoriti o intervenciji od zunaj, morda sicer ni iz trte izvito, natanko pa bo treba resnico o vsem tem enkrat le odkriti! Ta tako zapleteni madžarski problem bi moglo najbrž rešiti le genialno revolucionarno vodstvo, a pri tem ne gre dolžiti Nagya!

Eisenhower je že 25. oktobra izjavil, da so ti dogodki nov izraz želje madžarskega naroda po svobodi in da so zahteve študentov in delovnih ljudi v skladu s človekovimi pravicami ustanovne listine OZN. Rekel je, da obžaluje intervencijo sovjetske vojske, ki bi po mirovni pogodbi morala iz Madžarske (toda tam se je zadrževala v skladu z varšavskim paktom) in ni ostala v državi za obrambo proti tuji okupaciji.

Drugače je seveda ocenjeval dogodke na Poljskem in Madžarskem Šepilov. O prvih je dejal, da je prišlo do težav, a da jih je ljudstvo znalo premagati, ker je bilo solidarno z vlado in KP. Tako disciplinirano ljudstvo bo izpolnilo velike gospodarske naloge. O Madžarski pa je rekel, da je to »kompleksnejše vprašanje«. »Nezadovoljstvo je nastalo zaradi težavnega materialnega položaja in zaradi birokratskih upravnih metod. Ljudstvo je zahtevalo demokratizacijo režima. Prišlo

je do študentskih in mladinskih demonstracij, obstajale pa so tudi sile, ki so jih izrabile za ljudstvu sovražne namene. Te sile so širile nemire in zasedle nekatera poslopja. Vlada je bila prisiljena uporabiti silo, najprej z vojsko in varnostnimi silami, nato pa je zaprosila za pomoč sovjetsko vojsko. Vendar se svet vrti dalje.«

Madžarsko partijsko glasilo je 26. oktobra pisalo, da že tri dni teče kri. »Hočemo govoriti z voditelji, katerih neodgovorna in zločinska dejavnost je sprožila ta odpor. Hočemo govoriti o bankrotu našega gospodarstva kot o nepristojnosti in neodgovornosti, ki je dolga leta vladala v vodstvu naše dežele. Danes moramo poudariti, da ta odpor ni samo delo protirevolucionarjev, temveč tudi izraz bridkosti in nezadovoljstva delavskega razreda.«

Istega dne so vojaška letala trosila letake »revolucionarne vojaške vlade«, v kateri da sta tudi Nagy in Kadar, z zahtevo državljanov, naj pridejo v to vlado tudi voditelji odpora, naj takoj odpravijo obsedno stanje in odpovedo varšavski pakt. Letaki so zahtevali glave tistih, ki so zares odgovorni za prelivanje krvi, in amnestijo za vse zaprte, prave demokratične temelje za madžarski socializem.

Šestindvajsetega oktobra je dopisnik beograjske Borbe poročal, da je Geröjev govor — v starem stilu — učinkoval kot zažigalna vrvica. Množice so razoroževale vojsko, ki se je začela bratiti z njimi. Oborožena množica je vdirala v poslopja in tovarne. Vse se je pomešalo, komunisti, nezadovoljneži in fašistični elementi. Pred obrambnim ministrstvom, na katerega so demonstranti trikrat jurišali, je ležalo na kupe mrtvih. Tudi če so bili vmes fašistični elementi, ni šlo za protirevolucijo, temveč za protest proti odklonitvi delavskih zahtev po socialni demokraciji.

Šestindvajsetega oktobra je Nagy sprejel delegacijo delavcev, ki je zahtevala umik sovjetske vojske do 1. januarja 1957, javen proces proti odstavljenemu vojnemu ministru Farkasu, objavo zunanjetrgovinskih pogodb, odstranitev napak v planskem gospodarstvu. Nagy je ponovno pozival, naj uporniki odložijo orožje, in to do 22. ure, in obljubil, da se bodo takoj začela pogajanja s SZ o umiku njenih sil v oporišča.

Toda boji niso prenehali. Tega dne je prišlo do velikega pokola v Magyarovaru. Množica je poskušala s policijske postaje sneti zastavo s peterokrako. Policija je streljala, množica pa je vdrla v poslopje in policiste pobila.

Sedemindvajsetega oktobra je Nagy sestavil vlado narodne koalicije (s stranko malih kmetov). Oglašati so se začele »nacionalne« radijske postaje Györ, Miskolc, Szeged, Pecs itd. Madžarska do črte Komarno—Blatno jezero in južni del je bila v rokah upornikov, ki so povsod postavljali sovjete iz vseh strank. Budimpešto so obkolili sovjetski tanki, v mnogih krajih na deželi pa sovjetska vojska ni hotela iz oporišč.

Osemindvajsetega oktobra je Nagy ukazal, da madžarska vojska ustavi ogenj in da strelja le, če je napadena. Obljubil je pogajanja o odhodu sovjetske vojske z Madžarske in razpust tajne policije. Sestavili so šestčlanski odbor CK za vodenje poslov do kongresa (Kadar, Nagy itd.). Nagy je tudi izjavil, da na Madžarskem ni bilo protirevolucije, pač pa demokratično gibanje, ki je zajelo ves narod, da bi zavarovali neodvisnost. »Čeprav se je temu narodnemu gibanju pridružilo nekaj reakcionarjev, ne moremo zanikati, da se ni v boju rodila naša demokratična enotnost. Priznati moram, da so težki zločini, ki jih je povzročil stari režim, sprostili eksplozijo, a staro vodstvo si je pomišljalo izzvati posledice.«

Program Nagyove vlade je predvideval zvišanje plač in pokojnin, zasebno graditev stanovanj ob podpori vlade, reorganizacijo poljedelskega sistema, spodbudo zasebnim podjetjem, zboljšanje življenjskih razmer študentov, prostovoljnost zadrug in revizijo obveznih kmečkih oddaj. Ustanovili so narodno gardo.

Mednarodni Rdeči križ je začel pošiljati pomoč po zračnem mostu Dunaj—Budimpešta. Dunajska vlada je apelirala na sovjetsko, naj vpliva, da se končajo petdnevni boji.

Osemindvajsetega oktobra so delegati treh zahodnih velesil zahtevali nujen sklic VS z edino točko dnevnega reda: položaj na Madžarskem. Madžarska vlada je protestirala pri generalnem sekretarju OZN, da vsi dogodki po 22. oktobru spadajo izključno pod domačo jurisdikcijo in ne pod OZN. Notranji dogodki naj ne bi imeli nobenega vpliva na mednarodno varnost in mir. Vsak poseg VS bi bila kršitev madžarske suverenosti.

Toda VS se je sestal še istega dne. Sovjetski delegat je protestiral, da je bilo zasedanje sklicano brez predhodnega posvetovanja in da je to le propagandni manever zahodnih velesil ter nadaljnje hujskanje k nemirom. Madžarska vlada naj bi poklicala SZ na pomoč za obrambo proti fašizmu. Po ostri razpravi, v kateri so vsi delegati, tudi jugoslovanski — obsodili poseg SZ na Madžarskem, je dnevni red ostal nespremenjen, sejo pa so preložili na nedoločen čas.

Na sprejemu v turškem veleposlaništvu je Šepilov 29. oktobra izjavil, da bodo sovjetske sile zapustile Madžarsko, ko bodo uporniki odložili orožje in ko bo vzpostavljen red. Rekel je, da so čete ogenj že ustavile. Na vprašanje, ali bo sovjetska vojska sploh zapustila Madžarsko, ni hotel odgovoriti. Maršal Žukov pa je dejal, da so sovjetske sile na Madžarskem v skladu z varšavskim paktom in da bi bila za umik potrebna pogodba med članicami pakta.

Devetindvajsetega oktobra je pisal madžarskemu CK tudi Tito. Poudaril je, da se ZKJ noče vmešavati v notranje zadeve. »Gre le za poziv, naj bi preprečili prelivanje krvi. Delovni ljudje v Jugoslaviji razumejo ogorčenje madžarskega ljudstva spričo napak in zločinov preteklosti. Izredno nevarno bi bilo, če bi se omajala vera delovnih ljudi v socializem in v razvoj socialistične demokracije. Tega pravi

bojevniki za socializem ne bodo dopustili in tudi ne, da bi reakcionarne sile sedanje dogodke izrabljale za svoje protisocialistične težnje.«

Istega dne je objavilo madžarsko notranje ministrstvo, da uporniki že odlagajo orožje in da bo sovjetska vojska zapustila Budimpešto 24 ur po kapitulaciji zadnje uporniške skupine. Nasprotno pa je uporniški radio Györ zahteval, naj ne odlagajo orožja, ker komunističnim obljubam ne gre verjeti.

Tridesetega oktobra je madžarsko obrambno ministrstvo objavilo, da se bo sovjetska vojska umaknila iz Budimpešte do 31. oktobra zjutraj. To se je res zgodilo, vendar so ostale še majhne enote. V tem času je bila v Budimpešti tudi poljsko-sovjetska delegacija, a vsebina razgovorov ni znana.

V Nagyovi vladi so sestavili ožji vladni odbor (tudi iz stranke malih kmetov in socialdemokratov). Nagy je odločno zanikal, da bi on poklical sovjetske sile ali privolil v obsedno stanje (»Pred narodom in zgodovino sta za to odgovorna Hegedüs in Gerö«).

Dan zatem so rehabilitirali tudi kardinala Mindszentyja, ki je bil obsojen leta 1949. Izjavil je, da ne čuti nikakršnega sovraštva. »Čudovita hrabrost je osvobodila našo deželo in naš osvobodilni boj je edinstven v zgodovini. Naša mladina zasluži za to junaštvo priznanje. Naši častivredni vojaki, delavci in kmetje so postali edinstven primer enodušnega patriotizma. (Pri tem je kardinal zelo v rokavicah povedal, da »komunistična oblast« le ni od boga, in tako napovedal nadaljevanje boja proti komunizmu. To je bila njegova nespametna napaka — kot pri naših jugoslovanskih škofih med NOB, ki niso hoteli ali mogli zaradi ubogljivosti do svojega papeža tudi vedeti, da je bistvo komunizma vse kaj drugega kot »preganjanje« vere.)

Enaintridesetega oktobra je Nagy izjavil, da ne bodo dovolili nobenega vmešavanja v notranje zadeve. Pregnali so tolpo Hegedüs-Gerö, ki je zahtevala pomoč sovjetske vojske, ne pa Nagy. »Danes bodo začeli razpravljati o odpravi varšavskega pakta (!) in o odhodu sovjetskih sil iz Madžarske. More se zgoditi, da bo postala Madžarska nevtralno jedro v srednji Evropi, obrniti pa se bo treba tudi po materialno pomoč v tujini. Na sovjetsko vlado so naslovili noto, naj takoj pošlje delegacijo na ministrski ravni, da bi se pogajala o odhodu sovjetskih sil.«

To je bilo seveda nestvarno in je pomenilo podcenjevanje moči SZ (vojaške in moralne), uresničenje tega pa bi moglo privesti do silovite nove svetovne vojne, ki bi bila poleg vseh strahot še svetovnonazorska.

V noči med 31. oktobrom in 1. novembrom je bilo v Budimpešti mirno, zato so 1. novembra odpravili policijsko uro. Znane pa so bile že tudi vsaj približne številke izgub. Na madžarski strani 15 000 mrtvih in ranjenih, na sovjetski pa 2500 mrtvih in 5000 ranjenih. To so bile hude izgube intervencije in vsega, kar je sprožila.

Toda bližala se je druga, še hujša sovjetska intervencija. Prvega novembra je budimpeštanski radio javil, da je Nagy zahteval od sovjetskega veleposlanika pojasnilo, kaj pomeni novo premikanje sovjetskih sil, ki so obkolile Budimpešto in letališča. Malo pred polnočjo je dobil odgovor, da je to potrebno zaradi evakuacije ranjencev, nakar je madžarska vlada strogo prepovedala uporabo orožja.

DRUGA SOVJETSKA INTERVENCIJA

Ob tem času je Nagy objavil izstop iz varšavskega pakta in razglasil nevtralnost Madžarske. Generalnemu sekretarju OZN je sporočil, da na Madžarsko prihajajo nove sovjetske sile, in zaprosil je za pomoč zahodnih velesil pri obrambi nevtralnosti; na dnevni red plenuma OZN naj bi uvrstili vprašanje madžarske nevtralnosti in njene obrambe.

Novo prihajanje sovjetskih sil ni moglo obetati dobrega. V SZ so se odločili za tisto, kar so namenili že Poljski, a kar se je — morda tudi v drugačnih okoliščinah — posrečilo Gomulki preprečiti. Z drugo intervencijo na Madžarskem naj bi SZ »popravila« prvo, da bi rešila socializem v državi itd. Toda najti je bilo treba še tehtnejši vzrok, kot zgolj ta, da namen posvečuje sredstva. Vendar intervencija je zlo, kot umor ali uboj, in ni je mogoče opravičiti z nobenimi »višjimi« razlogi.

Drugega novembra je tudi Kadar izjavil, da je »naša stranka« za vselej prelomila z zločini preteklosti in da bo branila Madžarsko. »Madžarska mladina ni prelivala krvi, da bi zamenjala Rakosijevo tiranijo s tiranijo protirevolucije. Nismo se borili, da bi odvzeli delavcem rudnike in tovarne in kmetom zemljo.«

Tistega dne je poslala madžarska vlada SZ tri note: v prvi je terjala, naj prizna Madžarsko nevtralnost, v drugi izstop iz varšavskega pakta in v tretji odhod sovjetskih sil iz Madžarske. Predlagala je tudi mešano komisijo in protestirala je proti približevanju sovjetskih sil.

Noč med 2. in 3. novembrom je povezana tudi z našo zgodovino. Sovjetska delegacija s Hruščovom je nenadoma tajno obiskala Tita na Brionih. Hruščov je povedal, da so imeli doslej že tajne pogovore s Poljaki, Čehi, Romuni in s kitajsko delegacijo v Moskvi. Dejal je, da ni važno ali je Jugoslavija za intervencijo, da SZ bo intervenirala. Naši so odgovorili, da so za intervencijo proti kontrarevoluciji, a ne samo s sovjetskim orožjem. Na Madžarskem bi bilo potreba sestaviti vlado z revolucionarnim programom, ki bi obsodila preteklost, in od tega bi bilo marsikaj odvisno. S tem se Sovjeti niso radi strinjali, kazalo pa je, da so imeli nekakšno madžarsko vlado že sestavljeno (nevmešavanje v notranje zadeve?).

Tretjega novembra je radio javil, da se je začel v Budimpešti lov na komunistične voditelje, ki so jih pobijali brez obsodb (videti je bilo, da je zavladala v mestu popolna anarhija). V Budimpešti pa so se istočasno začela pogajanja med madžarsko in sovjetsko vojaško

delegacijo o umiku sovjetskih sil. Sovjeti so zagotavljali, da novih sovjetskih sil ne bo več prek meje. O čem in kako so se pogajali, ni jasno. Resnica pa je taka, da se madžarska delegacija z generalom Palom Maleterjem ni več vrnila s pogajanj.

V noči na 4. novembra se je na zahtevo ZDA sestal VS. Predlog resolucije je zahteval, naj SZ ustavi vsako intervencijo in umakne sile iz Madžarske v skladu z mirovno pogodbo z madžarsko vlado. Rečeno je bilo, da ima madžarski narod pravico do vlade, kakršna ustreza njegovim narodnim težnjam. Madžarski naj bi poslali pomoč v hrani in zdravilih.

Burno zasedanje je bilo s sovjetskim vetom končano šele pred poldnevom 4. novembra, ko je silna sovjetska vojaška intervencija na Madžarskem že opravila svoje delo.

Popoldansko zasedanje plenuma OZN je sicer sprejelo nekoliko razširjeni ameriški predlog s 50 : 8 (vzhodni blok) in 15 vzdržanimi glasovi (tudi Jugoslavija). Novo v resoluciji je bilo, naj madžarska in sovjetska vlada dovolita odposlancem generalnega sekretarja OZN na Madžarskem svobodno gibanje.

Madžarski delegat pri razpravi ni bil navzoč, ker nova vlada, ki jo je sestavil *Kadar* dopoldne 4. novembra, starega delegata ni priznala, novega pa še ni imenovala. Sovjetski delegat je protestiral proti razpravljanju, češ da je to vmešavanje v notranje zadeve. Rekel je, da Nagyov poziv OZN ne velja več, ker je njegova vlada padla.

Delegat ZDA je obtožil SZ pri pogajanjih z Madžarsko dvojne igre in brutalnosti. Zahteval je hitre in odločne ukrepe ter odločitev za ameriško resolucijo. »Če bi Rusi ne imeli ničesar skrivati, bi se ne bali preiskovalne komisije OZN. SZ je kršila temelje ustanovne listine OZN in suverenost narodov.« Delegat SZ je odgovoril, da bi SZ umaknila svoje sile, da pa je bila prepričana, da je bila Nagyova vlada preplavljena s protirevolucionarji in reakcionarji, ki hočejo uvesti kapitalizem in veleposestništvo, in da je zato morala intervenirati v korist maržarskega ljudstva. Naj se trije zahodni rajši posvete svojim imperialističnim ciljem. Vsak sklep plenuma OZN o Madžarski bi bil hudo vmešavanje v notranje zadeve. Delegat Velike Britanije je upal, da bo OZN odklonila priznanje marionetne (Kadarjeve) vlade in da bo SZ sprejela preiskovalno komisijo OZN. Francoski delegat pa je poudaril, da se madžarski narod ni uprl socialističnemu režimu, temveč terorju iz tujine, ne glede na stranke in razrede.

Kaže, da se je generalni napad na Budimpešto začel 4. novembra zgodaj zjutraj. Po ameriških ocenah so uporabili 15 sovjetskih oklepnih divizij in štiri motorizirane ter dva oklepna vlaka. Ob 8. uri zjutraj je dobila Nagyova vlada ultimat, naj kapitulira do 12. ure, sicer bodo Budimpešto znova bombardirali. Kardinal Mindszenty se je zatekel v ameriško veleposlaništvo. Malo pred poldnevom se je oglasil še budimpeštanski radio s pozivom madžarske zveze književnikov: »Naš čas je kratek. Dejstva so znana. Pomagajte Madžarski, pomagajte ma-

džarskemu narodu, delavcem, kmetom in inteligenci. Pomoč, pomoč, pomoč!« (Kdo naj bi pomagal?)

Nagy se je zatekel v jugoslovansko veleposlaništvo. Ob enih popoldne je radio Moskva poročal, da je protirevolucija na Madžarskem uničena in da je novo vlado sestavil Kadar. Ta vlada delavcev in kmetov naj bi prosila za pomoč pri zatrtju vstaje, ki jo je zadnje dni podpiral Nagy. Njegovo vlado so razpustili, ker so iz nje izstopili vsi »častivredni patrioti«. To vest je potrdil tudi Kadar, a po radiu Szolnok, skoraj 100 kilometrov jugozahodno od Budimpešte. Resolucija Kadarjeve vlade je v bistvu podobna Gomulkovi in Nagyovi, omenja pa, da so naprosili sovjetskega komandanta »v korist ljudstva in delavskega razreda«.

Ob obletnici oktobrske revolucije je 7. oktobra govoril sovjetski »šef-ideolog« Suslov o skupnih temeljih in različnih poteh v socializem. Omenil je tudi dogodke na Madžarskem. Poudaril je, da bivše vodstvo, ki je med drugim delalo napake, ni spoznalo zahtev časa in da je povzročilo nezadovoljstvo množic, kar so brž izrabili reakcionarji in napadli ljudskodemokratični red. »Z zlaganimi gesli so zmešali množico in zlasti mladino. Tako je prišlo do nevarnosti za socializem na Madžarskem. V takih okoliščinah je Nagyova vlada dejansko razpadla in reakcija je imela svobodno pot. Čez zahodne meje je začelo prihajati orožje, fašistični oficirji in vojaki. Nastal je kaos in grozila je nevarnost, da zavladata kapitalizem in fašizem. Grozila je nevarnost tudi drugim socialističnim deželam. V tej usodni uri so socialistične sile (čigave?) pravilno sklepale in sestavile so revolucionarno delavsko kmečko vlado, ki je zaprosila za pomoč sovjetske sile.«

Posebna učenost tega »šefa-ideologa« s poseganjem po tisočkrat uporabljenem sovjetskem besedičenju nas ne more prepričati. V posameznih delih Budimpešte je odpor še trajal (industrijsko središče Csepel, staro mesto, Pecz), oglašale so se še štiri odporniške postaje, splošna stavka pa se je začela že 4. novembra. Enajstega novembra je govoril po budimpeštanskem radiu Kadar. Dejal je, da je v Budimpešti mir, na deželi da so razbili protirevolucionarno glavnino, da pa bo v dveh dneh zavladal mir. Delavci naj se vrnejo na delo. »Za vstajo je odgovorna Rakosijeva klika, a reakcija je usmerjala Nagyovo vlado vedno bolj v desno, dokler se Nagy sam ni umaknil iz vlade. V prvi etapi revolucije so več sto komunistov zverinsko umorili, toda Nagyova vlada proti temu ni storila ničesar.« (Lahko bi podvomili, da je to Kadar res govoril!)

Napovedal pa je več takojšnjih reform (zamenjava sovjetske zvezde s starim Kossuthovim grbom, uvedba tradicionalnih uniform namesto sovjetskih, razglasitev državnega praznika 15. marca (leta 1848), odprava ruščine kot obveznega predmeta v šolah, pripadniki vseh strank lahko opravljajo vse javne funkcije, v vlado narodne enotnosti morejo vse politične skupine, katerih ideologija temelji na ljudski demokraciji, visoki politični funkcionarji se bodo zaposlili v indu-

striji, razpustitev bivše madžarske tajne policije itd. To je velika obljuba meščansko-demokratičnih reform.

Enajstega novembra je v Pulju govoril Tito in analiziral je dogodke na Madžarskem. Dejal je, da smo se 1948. Stalinu lahko uprli, ker smo bili enotni in ker je bila glavna moč reakcije strta že med NOB. »Nekateri na Vzhodu in Zahodu (KP) nas dolžijo, da smo krivi dogodkov na Poljskem in Madžarskem. To so stalinisti, ki so se v posameznih KP znova utrdili.

TITOV GOVOR V PULJU

V SZ ne gre samo za kult osebnosti, temveč za sistem, ki ga je omogočil. Kje so vzroki? Birokratski aparat, oblike vodstva, ki ni upoštevalo delovnih ljudi, razni ljudje, ki so se upirali demokratizaciji in sklepom XX. kongresa. Na počitnicah na Krimu smo spoznali, da gleda CK KPSZ drugače na Poljsko, Madžarsko in druge kot na Jugoslavijo. Toda to je le del vodstva (stalinisti), a ti so tako šibki in nimajo zaupanja v notranje revolucionarne sile v posameznih državah.

V čem je ‚Titova krivda' glede dogodkov na Poljskem? Po dogodkih v Poznanju se je spremenilo stališče SZ do nas, postala je hladnejša. Na Poljskem je po osmem plenumu CK prevzel naloge Gomulka in pogumno je stopil na novo pot, tako da reakcija in stalinisti niso mogli nastopiti. Vodstvo SZ je imelo prav, da se ni vmešavalo v notranje razmere, in stvari so se ustalile.«

»Svaril sem Moskvo pred Rakosijem, a mi niso verjeli. Tudi Gerö se ni nič razlikoval. Sovjeti so sicer Rakosija odstaviti, a so nato postavili v vlado Geröja. Mi smo se hoteli pobotati z njim in prišel je v Jugoslavijo. Toda stvar je bila že tako daleč, da se je na Madžarskem vse obrnilo proti stalinistom, zahtevali so Geröjev odstop in prehod v demokracijo. Ko se je Gerö vrnil iz Jugoslavije, je zopet pokazal stari obraz in 100 000 demonstrantov, ki so bili res samo demonstranti, je nazval s sodrgo in razžalil vse ljudstvo. A naredil je še usodno napako, dal je lekcijo svojemu narodu s pomočjo tuje armade. Poklical je sovjetsko vojsko in tako je izbruhnila vstaja, v katero so šli tudi komunisti proti svoji volji skupaj z reakcijo, ki se je vmešala vanjo in jo izrabila zase. Horthy je imel na Madžarskem še močan položaj. Že prve dni je reakcija pokazala pravi obraz; vstaja proti kliki se je sprevrgla v vstajo vsega naroda proti socializmu in SZ.

Če bi bila Nagyova vlada odločnejša, ne bi omahovala in bi nastopila proti anarhiji in pobijanju komunistov. Morda bi tekli dogodki drugače in ne bi prišlo do druge sovjetske intervencije. Toda Nagy je klical narod k orožju proti SZ in pozival je zahodne dežele, naj se vmešajo. Zahod je to pošteno izrabil in napadel Egipt, češ, SZ bo močno zaposlena z Madžarsko in ne bo mogla posegati v Egiptu.

Na Madžarskem je prišlo do novih bojev, Nagy je zbežal in postavili so novo vlado. Ljudi te vlade poznam in mislim, da bodo zastopali, kar je najbolj primerno za Madžarsko. Ti so trpeli pod Rako-

sijem. Tudi Kadarjev program to dokazuje, toda ves ta program slabi sovjetska intervencija in vlada je v zares težkem položaju.

Nastane vprašanje, ali je bila sovjetska intervencija res potrebna? Prva, ki jo je poklical Gerö, ni bila potrebna. Druga napaka je bila, da odgovorni ljudje niso storili vsega in so ukrepali šele, ko je SZ že intervenirala. Niso postavili nove vlade in niso dali nobene izjave. Če bi to naredili prej, bi se znebili reakcionarjev in bi bilo v kritičnem položaju laže. Tako pa je Nagyova vlada samo pozivala po radiu, prosila za pomoč, namesto da bi preprečila pobijanje komunistov. Izjavila je le, da izstopa iz varšavskega pakta, kot da bi bilo to takrat tako važno.

Druga intervencija je bila ‚manjše zlo' in bi jo lahko jemali za pozitivno. Kaj je manjše zlo? Ali kaos, državljanska vojna, ali zmaga protirevolucije in nova svetovna vojna ali poseg sovjetske vojske, ki je bila že tam? Prvo bi bila katastrofa, drugo pa je bila napaka. Da bi rešili socializem — čeprav smo proti vmešavanju — moramo reči, da je bila ta (druga) intervencija potrebna.

Če bi se naredilo vse, kar je bilo potrebno, ne bi prišlo do nobene intervencije. Ta napaka je nastala, ker še vedno menijo, da vojaška moč rešuje vse. Če pa gre za to, da se ohrani socializem v tej deželi in svetovni mir, potem bodo (drugo intervencijo) nekoč ocenjevali kot pozitivno. Če se bodo sovjetske sile umaknile takrat, ko se bodo razmere v tej deželi uredile in umirile.

To smo sovjetskim tovarišem tudi povedali in dejali so, da bodo sovjetske sile takrat odšle. Vedeti moramo, da je sedaj tudi SZ v težkem položaju. Vidijo, da se na Madžarskem ne bojujejo samo horthyjevci, temveč tudi delavci v tovarnah in rudnikih, vse ljudstvo. V tem je tragedija.

Upam, da so v SZ (KP) ljudje, ki gledajo dalj kot stalinisti. Nekaj je treba dati tudi na ugled ljudstva in članov KP. Toda še naprej blatijo našo državo. Vendar ti ne bodo ustavili procesa, ki se je začel leta 1948 in ki je sedaj stekel na Poljskem.

Voditelji v nekaterih vzhodnih deželah govorijo, da se to pri njih ne more zgoditi, da imajo močno KP, močno vojsko, močno policijo, da so člani o vsem poučeni in da držijo položaj krepko v rokah. To sta trdila tudi Gerö in Rakosi, a niso spremenili metod, ki so jih bili vajeni.

Nisem rekel, da smo odstranili vse ustaše, četnike in zagrizene privržence Vatikana. Toda Jugoslavija je le nekaj drugega kot Madžarska ali katera koli druga dežela. Mi smo končali revolucijo s krvjo in NOB in smo očistili hišo že med revolucijo. Ne rečem, da je naše ljudstvo stoodstotno zadovoljno. S čim nismo zadovoljni? Že pred letom sem dejal, da je treba spremeniti investicijsko politiko in da je treba predvsem skrbeti za življenjski standard. Ne samo zidati in zidati, skrbeti moramo tudi za obrambo domovine.«

Na koncu je Tito dejal, da je treba Kadarjevi vladi pomagati. »Sedaj je važno, da v KP Madžarske zmaga tisti duh, ki ga je bilo začutiti v Jugoslaviji leta 1948 in ki je dal veliko prvin tudi za sklepe XX. kongresa. Ta duh mora zmagati in ne stalinistična smer.«

S tridnevne konference v New Delhiju so se oglasile tudi države Colombo (Indija, Indonezija, Burma in Cejlon). V resoluciji obžalujejo, da je SZ kljub dani besedi znova poslala svoje sile v Budimpešto. »Vsak narod ima pravico svobodno odločati o svoji usodi brez pritiska katere koli sile. Proces na Madžarskem je spremljalo nasilje, ki se je obrnilo proti procesu samemu.« Podobno je govoril tudi Nehru pred indijskim parlamentom.

Od 15. do 18. novembra 1956 je bil v Moskvi Gomulka. Govorili so o medsebojnih odnosih, obsodili agresijo na Egipt, obžalovali, da LR Kitajske še niso sprejeli v OZN, govorili so o razorožitvi in prepovedi atomskega orožja, obsodili so Rakosijeve napake in poudarili, da temelji prijateljstvo med SZ in Poljsko na načelih popolne enakopravnosti itd. Govorili so o nedotakljivosti meje Odra—Nisa in o veliki pomoči ter kreditih SZ. Sklenili so, da je začasno bivanje sovjetskih sil na Poljskem še potrebno (meja, nemški militarizem) in da to ne krši poljske suverenosti.

Osemnajstega novembra se je v zelo previdni obliki dotaknil Titovega govora Hruščov. Dejal je, da za prijateljsko sodelovanje med socialističnimi državami ni važno najprej vprašanje, čigave izkušnje pri graditvi socialistične družbe so boljše, kitajske, sovjetske, poljske ali bolgarske. Rekel je, da mu je zelo všeč pot kitajskih tovarišev in da so v SZ ponosni na njihove uspehe. Leninisti priznavamo, da ima vsaka dežela (med zgoraj naštetimi, a Jugoslavije ne omenja) svoje specifične, nacionalne in socialne posebnosti.«

Pač pa je Jugoslavijo odkrito napadla TASS, ki je že na začetku poudarila, da Titov govor ne po obliki ne po bistvu ne ustreza načelom mednarodne solidarnosti delovnih ljudi. »Tito ostro polemizira s tistimi, ki mislijo, da je Jugoslavija vplivala na priprave akcij na Poljskem, in vztrajno poudarja pozitiven in koristen vpliv Jugoslavije v tujini. Meni, da je v KP zmagala nova smer, ki jo je začela Jugoslavija. V časopisih pišejo, da je ‚jugoslovanska pot v socializem' edino pravilna in tudi možna. Toda vsaka dežela ima svojo pot. Iz govora je razbrati namero vmešavati se v druge KP. Deliti komuniste v staliniste in nestaliniste škoduje komunističnemu gibanju. Dalje Tito trdi, da je kult osebnosti produkt sistema — torej socialističnega, kar poudarja tudi vsa reakcionarna propaganda.«

Kljub beograjski in moskovski izjavi je torej zamera pri stalinistih še ostala in je tudi vodila do velikih novih sporov. Kaj je bilo pri vsem skupaj narobe, je jasno kot na dlani, toda za zdaj še ne bi bilo umestno — tudi še niso znani vsi dokumenti — zadevo razpredati dalje. Morda bi tudi tokrat lahko uporabili znani pametni pregovor, da ni dima brez ognja!

Dogodki na Madžarskem pa so tekli dalje. Po dekretu ministrstva za poljedelstvo bi mogli kmetje izbirati med zasebnim kmetijstvom in zadrugami, katere naj bi država še naprej podpirala. Sindikalni voditelji so 21. novembra v Budimpešti imenovali »narodni delavski svet«, ki bi moral biti izvoljen, kar je doslej preprečevala sovjetska okupacija. Znova so napovedali 48-urno stavko v Budimpešti, od Kadarjeve vlade pa so zahtevali priznanje delavskega sveta kot edinega zastopnika delavcev in pristojnega tudi za pogajanja, ki naj bi jih vlada začela čimprej. Deloma je prišlo do sporazuma o tem, da se delavci vrnejo na delo, ne pa, da bi se Nagy vrnil kot predsednik vlade. Govorili so tudi o odhodu sovjetskih sil, svobodnih volitvah in večstrankarskem sistemu, o izpustitvi vseh ujetih in odpeljanih.

Zadnje je sovjetska vlada trmoglavo demantirala in trdila, da ni bilo odgonov vstajnikov v zaplombiranih vagonih v SZ. Toda pred plenumom OZN je ameriški delegat sprožil prav to vprašanje in ga podprl s številkami. To je bil povod za predlog resolucije 22. novembra, v kateri je rečeno, naj vse odpeljane vrnejo in da naj zaradi tega pošljejo na Madžarsko opazovalce OZN.

Dvajsetega novembra je jugoslovanska vlada objavila, da se je Nagy s tovariši 4. novembra zatekel v jugoslovansko veleposlaništvo in da ga je zapustil 22. novembra po dogovoru z madžarsko vlado prejšnjega dne, da se mu ne bo zgodilo nič žalega. Na jugoslovansko izjavo je madžarska vlada 23. novembra uradno sporočila, da so Nagy in tovariši pred tedni prosili za dovoljenje, da bi zapustili ambasado in odšli v kakšno drugo socialistično deželo; to jim je bilo sedaj dovoljeno in 23. novembra so odpotovali v Romunijo.

Dan zatem je dopisnik beograjske Borbe poročal, da so jih odpeljali Rusi. Jugoslovanska diplomata, ki sta v avtobusu spremljala Nagya in tovariše do sovjetske komandanture v Budimpešti, so na njun protest vrgli iz vozila, ki je odpeljalo v spremstvu sovjetskih tankov v neznano smer. Jugoslovanska vlada je takoj protestirala, da gre za »flagrantno kršitev pogodbe« in da je Nagy s tovariši hotel ostati na Madžarskem in da ni hotel v Romunijo. V noti sovjetski vladi pa je izrazila začudenje, da so sovjetski organi onemogočili izpolniti jugoslovansko-madžarsko pogodbo, in terjala, naj jo omogočijo izpolniti.

Ko se je od 26. novembra do 3. decembra romunska delegacija mudila v Moskvi, je poudarila, da je bila sovjetska intervencija na Madžarskem »izpolnitev internacionalističnih dolžnosti« in da bo sovjetska vojska zaradi varnosti še ostala v Romuniji v skladu z varšavskim paktom. Tiste dni je bila v Moskvi tudi kitajska partijska delegacija in Hruščov je poudarjal, da so sovjetski ljudje navdušeni nad zmago kitajskega ljudstva in slavne KP, ki z lastnimi metodami gradi socializem.

Devetindvajsetega novembra je budimpeštanski delavski svet zahteval pri vladi pravico, da ustanovijo delavske svete povsod, morali pa bi ostati povezani s centralnim svetom v Budimpešti. Poudaril je

tudi, da so sindikati še vedno v rokah Rakosijevih privržencev in da ne predstavljajo madžarskih delavcev.

Kadarjeva vlada je odbila večino zahtev, zlasti pa ni svetom dovolila nobenih političnih pravic in hierarhične stopnje (krajevni-okrožni-centralni svet). Končno jih je začela celo zapirati kot protirevolucionarne. Na to je budimpeštanski centralni svet zagrozil z novo splošno stavko, vlada pa je 8. decembra razglasila naglo sodišče in razpustila centralni svet in vse svete nasploh. Že prej je razpustila tudi revolucionarne svete.

Četrtega in 5. decembra (mesec dni po sovjetski intervenciji) so bile velike demonstracije črno oblečenih žensk pred spomenikom neznanega vojaka v Budimpešti; kljub ostrim intervencijam sovjetske vojske niso hotele prenehati.

Madžarska vlada je 4. decembra odgovorila generalnemu sekretarju OZN, da odklanja opazovalce svetovne organizacije kot vmešavanje v notranje razmere, da pa je pripravljena ob ugodnem času sprejeti generalnega sekretarja.

Kadar je šele na seji začasnega CK socialistične delavske stranke Madžarske — trajala je od 2. do 5. decembra 1956 — prvič analiziral madžarske dogodke. Dejal je, da je bilo prejšnje partijsko, državno in gospodarsko vodstvo sektaško s svojo dogmatično-birokratsko itd. politiko. To naj bi vodilo do težkih napak in zločinov, oviralo razvoj demokracije in povzročilo kršitve socialistične zakonitosti ter padec življenjskega standarda. Klika Rakosi-Gerö ni bila zmožna popraviti svoje napake, tudi ne po XX. kongresu KPSZ. Komunisti in nekomunisti so vodili množice v boj, da bi odpravili napake, a ostali so zvesti idejam socializma.

Ta partijska opozicija (Nagy-Losonczy) je bila pozitivna, dokler je bila enotna proti politiki Rakosi-Gerö, že spomladi 1956 pa je naredila prvo napako, ko je prenesla kritiko v partiji na ulice, čemur so se pridružili reakcionarni elementi in tako se je začela kritika v KP spreobračati v kritiko proti avtoriteti KP in ljudski demokraciji, prava opozicija pa ni imela nobenega samostojnega programa. Zato je bila Nagyova opozicija, ki je prišla na vlado, brez moči in močne protirevolucionarne sile so jo usmerjale v desno; sprejela je zahtevo po nevtralnosti Madžarske, izstopu iz varšavskega pakta, klicala vmešavanje OZN, pozivala k odporu proti sovjetskim silam, ki jih je poklicala na pomoč, dopustila reakcionarne stranke in objavila večstrankarski sistem.

Po porazu je protirevolucija silila delovne ljudi v nove boje itd., a nujno je bilo, da pride čimprej do pogajanj z vodstvom SZ, da se uredijo odnosi med obema državama.

Sedmega decembra je govoril v zvezni ljudski skupščini o dogodkih na Madžarskem tudi podpredsednik ZIS Edvard Kardelj. Poudaril je, da pri birokratskem despotizmu ne more biti govor o socializmu in komunizmu, ker se mora socializem razvijati sam iz svojih

notranjih impulzov, z večjo produkcijo in zavestno iniciativo ljudskih množic v specifičnih oblikah demokracije, ki ustrezajo socialističnim gospodarskim bazam. »Stalin je kritiziral prav te demokratične tendence, češ da se KP vtaplja v ljudski fronti. Dogodkov na Madžarskem je bil kriv politični sistem (birokratski despotizem), ne pa napake posameznikov. Ljudstvo je bilo odtrgano od oblasti in nujno je moralo priti do spopada z birokracijo, ki je jemala oblast izključno za svojo domeno. Delovno ljudstvo bi moglo po normalni poti, ali pa vsaj prek KP pokazati odgovornim organom njihove ‚napake', ne pa zagrabiti za orožje. Delavski razred se je obrnil proti sili, za spremenitev režima. Zato smo sklenili politično podpreti Kadarja, ker smo prepričani, da bo sposoben iti z delavskim razredom (delavski sveti in drugimi demokratičnimi tokovi na Madžarskem), kajti danes delavski razred na Madžarskem odstranja vse, kar je prinesla sovjetska intervencija, namreč vzpostavitev starega sistema in metod.«

Glede sovjetske intervencije je poudaril, da smo mislili — kljub načelu, da je vsaka tuja intervencija zlo — da bo preprečila nadaljnje prelivanje krvi in omogočila sestavitev vlade in sistema vseh socialističnih sil, ki bodo res vplivale na državno politiko, kar prej niso. »Zato so jugoslovansko stališče kritizirali, da nismo intervencije — v imenu proletarskega internacionalizma — brezpogojno podprli. Sicer pa danes vidimo, da sovjetska intervencija ni odigrala nobene odločilne vloge in da ni bila začetek grehov, temveč že njihova posledica (iz časov Rakosija in Geröja).«

Po Kardeljevem mnenju tudi obramba socializma ni bila glavni vzrok intervencije, temveč izraz tedanjih mednarodnih razmer, ker je bil položaj na Madžarskem tak, da bi lahko prišlo do intervencije z Zahoda.

Tudi inteligenca se ni znašla. Kdor hoče voditi, mora vedeti, kaj hoče, vedeti, da ni svobode in demokracije brez določene družbene strukture.

Prvega januarja 1957 so objavili poročilo o razpravi v politbiroju CK KP Kitajske o pomenu oktobrske revolucije, o zaslugah in napakah Stalina, o jugoslovanski kritiki stalinizma in o mednarodni solidarnosti proletariata. Glede prvega niso povedali dosti novega, pri drugem problemu pa so posebej poudarjali, da Stalinove napake niso nastale v zvezi s socialističnim sistemom, ki ga ne gre kritizirati. Tako poskušajo nekateri — tudi komunisti — z bojem med stalinisti in protistalinisti. »Povedati je treba, da je stalinizem predvsem marksizem-leninizem, da pa ima resne napake, ki bi jih bilo treba popraviti. A če jih primerjamo z uspehom, so šele na drugem mestu.«

V kritiki Tita in Kardelja — pravi poročilo — da so jugoslovanski tovariši pravo mero precej presegli, da pa je v tej kritiki »zrnce resnice«. »Mi se v notranje jugoslovanske zadeve ne bomo vtikali, a pri tem ne gre za notranje zadeve. V marsičem se s Titom strinjamo, čudimo pa se, da je nastopil skoraj proti vsem socialističnim državam

in številnim KP. In končno, če zmaga v Jugoslaviji začeta smer, ali druga ‚stalinistična', to vodi le v cepitev komunističnega gibanja.«

Kardelju pa so očitali, da trdi, da je treba temeljito spremeniti madžarsko politiko (sistem) in da so madžarski tovariši popolnoma na desni, če ne sprejmejo njegovih nasvetov.

Nadalje poročilo pravi, da je diktatura proletariata še naprej potrebna, mora pa biti najtesneje povezana z najširšo ljudsko demokracijo. »Središče internacionalnega komunizma ostane v SZ, ker je to prva dežela zmagovitega socializma. Internacionalistični solidarnostni odnosi so novost v zgodovini človeštva. KP vseh dežel se morajo združiti, a obenem ohraniti svojo samostojnost. Če ni prave združitve, nastanejo le težave. Proletarski internacionalizem se povezuje s patriotizmom vsakega naroda in KP morajo biti zastopnice pravih nacionalnih interesov in čustev svojih narodov.

Tri kategorije sil so na svetu: socialistične dežele, proletariat imperialističnih držav in države, ki se bojujejo za nacionalno neodvisnost. Vse imajo v boju proti imperializmu skupne interese.«

Iz poročila je torej razvidno, naj bi bila Moskva središče internacionalistične solidarnosti in da bi vsak poskus ali odklonitev »socialističnega tabora« pomenil rušenje enotnosti gibanja. To je bila tudi teza Hruščova, ki jo je razvijal 31. decembra 1956 v intervjuju za češkoslovaško partijsko glasilo Rude Pravo o »nacionalnem komunizmu« in proti »napihovanju posebne poti v socializem«. »Od leta 1917 je šel ves mednarodni razvoj po poti in posledicah oktobrske revolucije. To enotnost hoče reakcija razbiti in pred ideje oktobrske revolucije postaviti ideje nacionalnih posebnosti razvoja v posameznih državah. Te posebnosti je sicer opaziti, ne morejo pa odpraviti temeljnih zakonitosti socialistične revolucije.«

Teh temeljnih zakonitosti socialistične revolucije v Jugoslaviji nismo nikdar zanikali. Državni sekretar za zunanje zadeve Koča Popović je v zvezni ljudski skupščini 26. februarja 1957 poudaril, da so se še pred moskovsko delegacijo in dogodki na Poljskem in Madžarskem začele kazati ideološke razlike (v odnosih med socialističnimi deželami, pri graditvi socializma, na področju socialistične teorije in prakse, predvsem pa v stališču Jugoslavije do »socialističnega tabora«).

»Toda ‚tabor' je dejstvo in stvar države je ugotoviti, ali je z njim zadovoljna in kdo naj bi bil na njegovem vrhu. Tudi Jugoslavija je s svojo neodvisno, miroljubno in neblokovsko politiko zgodovinsko dejstvo in ne bomo pristopili k ‚taboru', ker to ni v skladu z našo zunanjo politiko in ne v korist miru ne socializmu. Zahtevamo le to, da na nas računajo, kakršni pač smo in da tudi od nobenega ne zahtevamo, da nas prizna za socialistično državo.

Pravilno sodbo bosta dali le praksa in zgodovina. Če imamo torej različne poglede in stališča, ni pravično to jemati za sovražna čustva in mnenja o SZ in drugih socialističnih državah. Z nobenimi ‚ideolo-

škimi argumenti' se ne da dokazati, da je ‚tabor' nujna oblika sodelovanja in da morajo biti v njem socialistične dežele.

Iz polemike voditeljev SZ in nekaterih vodilnih krogov vzhodnoevropskih dežel proti Jugoslaviji ni čutiti nič drugega kot jezo, da ima Jugoslavija neodvisno politiko izven bloka in politiko miroljubnega sožitja. Očitajo ji sodelovanje z drugimi državami, z vsemi tokovi delavskega gibanja, marksističnimi in nemarksističnimi itd.

Glede madžarskega vprašanja vztrajamo pri Titovi in Kardeljevi kritiki. Vsi drugi kritiki se omejujejo le na protirevolucijo, ki da so jo pripravili zahodni imperialistični krogi. Mi se trudimo poiskati še druge vzroke, a oni jih poskušajo zakriti.«

Koča Popović je govoril tudi o sožitju in razrednem boju. Dejal je, da je bivši sovjetski zunanji minister trdil, da je to temeljni kamen sovjetske zunanje politike. »Če rečemo mi podobno, nam očitajo, da pozabljamo na razredni boj. Za našo politiko je to oboje neločljivo. Naš svetovni nazor je marksizem-leninizem. Razredni boj vodi k nadaljnjemu napredku, k zmagi socializma in praktična politika tega boja je prav sožitje in zato tudi sestavni del našega svetovnega nazora. Nujno je preprečiti oživljenje stalinizma, ki je po drugi svetovni vojni povzročil socializmu neprimerno več zla kot vse imperialistične zarote. Kljub različnim gledanjem ‚tabora' na Stalina in stalinizem ne more biti ovire za razvoj prijateljskih odnosov in sodelovanja. Če je to nemogoče, samo dokazuje, da pravi vzroki za spor ne tičijo v tem. Čeprav so na Zahodu bistveno različne družbene ureditve, sodelujemo koristno z njimi. Zakaj ni to mogoče z državami, ki imajo enako družbeno ureditev in v bistvu enak svetovni nazor?«

Popovićeve odkrite besede so povzročile nestrpnost, ki je jasna iz več kot samo polemičnega odgovora Pravde, objavljenega 11. marca 1957. Ta odgovor zakriva resnico pa tudi govori neresnico. Popović nikjer ne pravi, da je sožitje idejna spojitev idej dveh različnih družbenih nazorov (spojitev idealizma in dialektičnega materializma) ali spojitev kapitalističnega in socialističnega gospodarskega reda, pač pa omenja možnost sožitja, obstoja enega poleg drugega, česar uspešnost dokazuje tudi praksa. Popović tudi ne trdi, da sta »tabora« nastala le z ustanovitvijo lastnih vojaških blokov in da če bi teh ne bilo, da bi uspevala svobodna in uspešna menjava in da bi socialistične države tudi opustile ideološki boj. Polemika gre še dlje: Jugoslavija je proti blokom, a je sama v njem. S tem misli na nam že znani balkanski pakt z dvema članicama NATO (Grčijo in Turčijo), ki je bil že od začetka bolj mrtvorojenec in ni nikdar prav zaživel. Vrhunec doseže polemika ob Popovićevi trditvi o škodi, ki jo je povzročil stalinizem po drugi svetovni vojni. Pravda trdi, da s tem blati sovjetski družbeni in državni red, politiko KPSZ, socialistični tabor itd. Res pa je, da se polemika konča z željo, da ne bi bilo med državama nobenih razlik, in s spravljivimi besedami, da je za prijateljske odnose z Jugoslavijo.

In res so že dva dni zatem v Moskvi podpisali protokol o menjavi blaga z Jugoslavijo.

S tem »spora« še ni bilo konec in se bomo z njim še srečevali, kot tudi s »sporom« med SZ in LR Kitajsko, ki ga v tistem času prav tako še ni bilo in je še obstajalo »ozračje prisrčnosti, pripravljenosti pomagati in prijateljstva«.

To je pokazal, vsaj na zunaj, obisk kitajske vladne delegacije s Ču En-lajem v Moskvi (od 7. do 11. decembra 1956 in od 17. do 19. januarja 1957). Govorili in sklepali so o marsičem, da so združene socialistične sile mnogo večje od imperialističnih agresivnih blokov, govorili so proti Eisenhowerjevi doktrini in obljubljali pomoč deželam Srednjega vzhoda in končno o skupni zunanji politiki. Govorili so tudi o miroljubnem sožitju, celo z ZDA (!), pri čemer naj bi delali težave ameriški imperialistični krogi, ki hočejo svetovno nadvlado, nadalje, da naj bi ekskluzivne vojaške kroge nadomestil sistem kolektivne varnosti in da je treba zato odpraviti varšavski pakt in NATO itd. »Četudi je bilo prej čutiti nekatere napake in pomanjkljivosti v socialističnih odnosih, so sedaj premagane in odstranjene. Vse to se da odpraviti s ‚prostodušnimi posvetovanji in tovariškim pojasnjevanjem'. Prijateljstvo in enotnost SZ s Kitajsko pa sta najvažnejša dejavnika velike enotnosti socialističnih dežel. Obe deželi sta se za večno trdno združili.«

Ostalo je samo še vprašanje Stalina. To je »uredil« Hruščov 17. januarja 1957 na velikem diplomatskem sprejemu v navzočnosti kitajske delegacije. Dejal je, da ne loči stalinizma od komunizma in da je prepričan, da je bil Stalin komunist. To je sprožilo burno ploskanje navzočih. Rekel je, da so oni korigirali Stalina in da ga bodo še, če bo treba. »A ni bil slab komunist, imel pa je pomanjkljivosti in razna odstopanja. To je vedel že Lenin in nas je na to opozoril. Želim pa, da bi bog pomagal vsakemu komunistu, da bi se tako bojeval, kot se je bojeval Stalin.«

Na Madžarskem so se po 15. decembru 1956 vrstile številne, tudi smrtne obsodbe naglih sodišč in 20. decembra so znova vpeljali internacijska taborišča. Tri sovjetske divizije so odhajale iz Madžarske, države vzhodnega bloka so obljubljale posojila (tudi Jugoslavija 2 milijona dolarjev), veliko podjetij je stalo in delavce so odpustili. Število beguncev iz Madžarske se je samo prek Avstrije konec leta 1956 povečalo na 153 000.

Sredi januarja 1957 je bila v Czepelu popolna stavka in vlada je znova vpeljala obsedno stanje. Stavko so zlomili sovjetski tanki in milica. Po madžarski uradni statistiki so ti krvavi dogodki terjali 2500 do 3000 mrtvih in 13 000 ranjenih.

Od 20. do 28. marca 1957 je bil Kadar v Moskvi. V komunikeju so objavili, da so dogodki na Madžarskem dokazali, da hoče imperializem znova spraviti svet v hladno vojno in izrabiti notranjo madžarsko protirevolucijo in zunanjo emigracijo.

III. SVET PO SUEŠKI IN MADŽARSKI KRIZI

Čeprav je bil velik del svetovne javnosti zaposlen z velikimi dogodki na Srednjem vzhodu in v Evropi, se je tudi dobršen del preostalega sveta razvijal pod njihovimi vplivi.

V ZDA so bile 6. novembra 1956 predsedniške volitve. Eisenhower je bil drugič izvoljen in je dobil 58 % glasov (1952 — 55 %), demokratski kandidat Stevenson pa 42 % (1952 — 46 %). V inavguralni poslanici ob nastopu je poudaril, da sta svet in Evropa razdeljena in razcepljena, kar je delo internacionalnega komunizma. »Cilji te sile so temni, jasna pa je praksa. Toda tudi svet internacionalnega komunizma pretresa močna sila, pripravljenost svobodoljubnih ljudi žrtvovati se za svobodo. Budimpešta ni več samo ime nekega mesta, temveč svetel simbol človeškega hrepenenja po svobodi.

Lahko je razglasiti pravičen mir, a težko mu je služiti in zanj moramo plačati polno ceno, sicer bo na svetu le nekakšno nestalno zatišje. Vladati mora pravičnost, vladati mora zakon. Zato smo dolžni varovati ugled OZN in se truditi za njeno moč. V tej organizaciji je veliko upanje naše dobe, da se bodo uresničevali zakoni, pod katerimi hočejo narodi častno živeti.

Smo prijatelji z vsemi narodi, ki so svobodni in hočejo biti svobodni. Če nas prosijo za pomoč, jo bodo dobili. S tem ne kupujemo njihove suverenosti, kot tudi sami ne prodajamo svoje.«

1. PONOVNO VPRAŠANJE ZDRUŽITVE NEMČIJE

V ZRN je prišlo do izsiljenega in nedemokratičnega dejanja. Ustavno sodišče je 17. avgusta 1956 razsodilo, da je KP Nemčije protiustavna in zato razpuščena, njena lastnina pa da pripada državi. V obrazložitvi je rečeno, da so KPN razpustili že 27. februarja 1933 (že pod Hitlerjevo vlado), v potsdamskih sklepih, ki znova dovoljujejo demokratične stranke, pa da ni natančno določen pojem »demokrati-

čen«. Diktatura proletariata ni združljiva s svobodnimi demokratičnimi temelji. KPN je poskušala strmoglaviti obstoječi državni red itd.«

Vodstvo razpuščene stranke je takoj izjavilo, da je bila razsodba izrečena v imenu nemških koncernov, militaristov in ameriških finančnih krogov, česar narod ne bo nikoli priznal.

CK KPSZ je to označil kot ljudstvu sovražno dejanje in izjavil, da gredo vladajoči krogi Zahodne Nemčije po isti poti kot Hitler in da onemogočajo »združitev Nemčije na miroljubni in demokratični podlagi«. Vlada ZRN je odgovorila, da je to grobo vmešavanje v notranje nemške zadeve. »Narod si sam izbira svojo vlado. ZRN je demokratična država na temelju delitve oblasti in njena sodna oblast je neodvisna. Za KPN ne stoji delavstvo, temveč peščica funkcionarjev. Mnenje, da bo sedaj mogoče doseči združitev Nemčije z vojno, je fantastično in bedasto hkrati.«

S tem v zvezi je tudi poslanica Pija XII. katoliški manifestaciji v Kölnu (77. katoliški dnevi); v njej svari pred »napačno koeksistenco« in poudarja »pravo«. »Prva laže, da more priti do poravnave med katoliškim svetovnim nazorom in brezboštvom in do ‚notranje izenačenosti', druga pa je ‚koeksistenca resnice'. Katoliška cerkev ne sili (!) nikogar, da bi ji pripadal, zase pa zahteva svobodo živeti po svojih zapovedih in svobodno oznanjati Kristusov evangelij.«

(Toda nikjer nismo brali, da bi Vatikan uradno obsodil npr. zagrebškega kardinala Stepinca zaradi nasilnega in krvavega »prekrščevanja« na Hrvaškem živečih Srbov med NOB!)

V začetku septembra 1956 je bilo opaziti svojevrstno ofenzivo Moskve za mednarodno priznanje NDR, kakršnega je bila deležna ZRN. Začela se je s trditvijo vzhodnonemške vlade, da je NDR pravna naslednica nemškega rajha, kar si je doslej prisvajala ZRN (Hallsteinova doktrina). Vlada ZRN je odgovarjala: ko je šlo za prenašanje skupnih bremen, ki jih je povzročila vojna, je vlada NDR trdila, da »država delavcev in kmetov« ni pravna naslednica rajha. Sedaj pa na namig Moskve nenadna sprememba, da bi NDR dobila laže mednarodno priznanje in da bi lahko nastopala na mednarodnih konferencah, ko bo govor o Nemčiji.

To je bil nekakšen uvod v ponovno reševanje nemške združitve. Nota ZRN je 7. septembra 1956 opozorila na sklepe ženevske konference šefov držav, da so se sporazumeli o rešitvi nemškega vprašanja s svobodnimi volitvami, da pa niso dosegli soglasja o poteh in načinu združitve. »Do sedaj se vprašanje ni premaknilo nikamor, a za združitev so odgovorne štiri velesile. Zato vlada ZRN predlaga novo konferenco.« Podobne note so dobili tudi trije zahodni.

Prva je odgovorila SZ, da so spričo obstoja dveh Nemčij edina možna pot pogajanja ZRN—NDR. Toda ZRN ni priznala NDR.

Nekateri v vodstvu socialne demokracije so bili mnenja, da bi ureditev problema Odra—Nisa s Poljsko tudi pripomogla k rešitvi nemške združitve. Močno pa je bilo tudi mnenje, naj problem Odra—

Nisa reši mirovna konferenca, ozemlje tokraj te črte pa da itak spada k Nemčiji, a to naj bi uredili miroljubno. Toda Adenauer je odločno poudaril, da je možen sporazum med že združeno Nemčijo in »svobodno« Poljsko, ne pa z nesvobodno. »Treba se je pogajati s kovačem, a ne s kovačkom-satelitom SZ.«

Na seji vodstva socialne demokracije so 24. januarja 1957 poudarili, da so neposredni politični cilji stranke odstraniti klerikalno diktaturo iz Bundestaga, zamenjati Adenauerjevo vlado in postaviti novo z vodilno udeležbo socialdemokratov. Treznejša pa je bila ugotovitev, da sta Suez in Madžarska dokazala Vzhodu in Zahodu, da miru in varnosti ni mogoče obvarovati z vojaškimi bloki. »Sreča, da sta to okusila oba bloka. Treba je torej nekaj novega, drugega. Teza zvezne vlade, da daje ZRN varnost NATO, se je ob sueški krizi pokazala kot napačna in narod je dobro začutil, kaj bi povzročila sprožitev večjega konflikta. Vzhod in Zahod sta spoznala, da velesili ne bosta šli v noben spopad in to je šansa za neki boljši red in varnost.«

Toda Adenauerjeva vlada je trdila svoje. Zunanji minister von Brentano je konec januarja 1957 v Bundestagu prebral vladno izjavo, da so možnosti za ureditev nemškega vprašanja spričo svetovnega položaja zelo omejene. »Vendar vrnitev Posarja dokazuje, da je možna rešitev ob sodelovanju ljudstva. Tudi za pomirjenje na Srednjem vzhodu gre zasluga OZN in Eisenhowerjevi doktrini. Na Madžarskem se je SZ posrečilo le z velikimi silami vzpostaviti zunanji mir. Po XX. kongresu je opaziti globoko razpoko v sovjetskem imperiju. Teze, da more iti vsaka dežela po svoji poti v socializem, ni več. Priznane so samo neke razlike v oblikah in metodah graditve socializma. Ču En-laj hoče znova rehabilitirati stalinizem in tudi SZ je začela omejevati dosedanjo svobodo zatiranih narodov.

Rešitev vzhodnonemškega vprašanja bi morali odložiti do mirovne konference s svobodno izvoljeno vsenemško vlado. Treba je krepiti zahodnoevropsko zvezo in NATO, a vlada ZRN je vedno pripravljena na razgovore s SZ.«

Takoj se je oglasil tudi zgovorni Ulbricht in naštel vrsto pogojev za združitev: izstop ZRN iz NATO, odprava vojaških obveznosti, obojestranska omejitev oboroženih sil, odstranitev vodilnih nacistov iz državnega in gospodarskega aparata, kolektivni evropski varnostni sistem in sodelovanje obeh Nemčij pri vzpostavitvi območja z zmanjšano oborožitvijo. Naštel je tudi *priprave* za združitev: agrarno reformo, podržavljenje ključne industrije, izvoljeni vsenemški svet s funkcijo vlade, konfederacijo itd.

Omenil je še primitivno uporabo marksizma in njegovih tez brez povezave z življenjsko prakso, to je prenašanje principov, ki so se razvili v SZ, drugam, kjer ne ustrezajo razvoju teh dežel. »Pravilno je sovjetske izkušnje proučevati, a jih tudi samostojno predelati in uporabiti. Glede razrednega boja pa je treba vedeti, da je socializem v SZ že zgrajen, v NDR pa še ni.«

Osmega februarja je prinesel v Bonn Bulganinovo poslanico poslanik Smirnov. V njej poudarjajo predvsem dvoje, da mora priti do spremembe odnosov med obema narodoma (do prijateljstva) in da je SZ pripravljena pomagati pri združitvi obeh Nemčij. A to je možno z medsebojnim zbliževanjem, za kar bo treba premagati še veliko težav.

Prva Adenauerjeva ocena vsebine tega pisma je bila, da je koristno, vendar da ne more priznati dveh Nemčij, ker je Vzhodna le okupacijska cona in ker ne more priznati njene agresivnosti. Obstoj dveh Nemčij je Adenauer zanikal tudi v drugem odgovoru Bulganinu 27. februarja in ga spomnil na njegovo obljubo v Moskvi, da si bo SZ skupaj s tremi zahodnimi prizadevala za združitev Nemčije, na kar so zahodni tudi pripravljeni. Rekel je, da je združitev možna le s skupnimi svobodnimi volitvami.

Znova so začeli glodati staro kost. Zahod: svobodne volitve v vsej Nemčiji in pri tem pomoč Zahoda, SZ: združitev je delo Nemcev samih, pri tem pa bo SZ pomagala. Za varstvo Nemčije naj bi ustanovili evropski kolektivni varnostni sistem, a druge velesile niso bile enotne glede vsebine tega sistema. Oba bloka sta občasno pristavljala še razna dopolnila, združitev pa se je vedno bolj oddaljevala, o čemer nas pouči memorandum vlade ZRN sovjetski vladi, poslan 20. maja 1957. »Zakaj ZRN odklanja pogajanja s tako imenovano NDR? Ker bi bila lažja združitev z volitvami kot združitev dveh samostojnih držav z diplomatskimi pogajanji. Nesmiselno bi se bilo pogajati in razpravljati s sovjetsko vlado o naravi režima v sovjetski coni, vlada ZRN pa se ne more pogajati z vlado NDR, ker bi s tem priznavala cepitev Nemčije. Če SZ vztraja pri teh pogajanjih, je to samo dokaz, da noče poti, ki bi omogočala nemškemu narodu svobodno odločitev.

ZRN je demokratična, miroljubna država. SZ sama priznava, da mora imeti ZRN pravico do lastnih obrambnih sil. Sile NDR so v varšavskem paktu in pod skupnim vrhovnim poveljstvom, na ZRN pa leti očitek, da so njene sile v NATO, ki ni agresiven blok. Nismo revanšisti in militaristi, čeprav nam to SZ večkrat očita, in odločno obsojamo drugo svetovno vojno. Nam očitajo razpust KPN, toda v NDR ni socialistične stranke. Ali ni to kršitev elementarnih demokratičnih pravic?

Tri zahodne velesile so z ureditvijo in združitvijo svojih con storile mnogo za združitev, SZ pa ničesar. Tako je nastala cepitev, ker SZ noče pridružiti svoje cone in ne pusti v njej svobodnih volitev.

Če hoče ZRN združitev, to ni proti pravici do samoodločbe. S pariškimi pogodbami je bilo v zahodnonemških conah konec okupacijskega režima in vzpostavljena je bila suverenost ZRN. Trije zahodni so obdržali le pravice do Berlina in Nemčije kot celote, vključno njeno združitev in mirovno pogodbo, kar je v korist ZRN.

SZ postavlja vedno nove in neizpolnljive predloge. Že na ženevski konferenci štirih zunanjih ministrov ni pokazala resne volje za pogajanja o združitvi in je vedno našla nove izgovore. Vlada NDR si nepre-

stano izmišlja nove pogoje: izstop iz NATO in drugih vojaških formacij kolektivni evropski varnostni sistem in ustanovitev cone z zmanjšano oborožitvijo v sodelovanju z obema Nemčijama itd. Od vsega tega zanima njihovo ‚delavsko' stranko le to, da obdrži lastno oblast in da jo razširi na komunistične funkcionarje, ki se napačno imenujejo delavski razred, in na vso Nemčijo. To želi tudi SZ.«

Memorandum na koncu poudarja, da naj pove SZ konkretne pogoje za pogajanja tudi o evropski varnostni pogodbi.

Sovjetska vlada je odgovorila, naj bi bila pogajanja 15. junija v Moskvi, a le o razvoju trgovanja, znanstveno-tehničnih in kulturnih odnosih, o konzularnih konvencijah in o repatriaciji Nemcev iz SZ.

2. ZAPLETI V ALŽIRIJI

Dva dogodka in njune posledice so v deželah Magreba (»deželah sončnega zahoda«), v Maroku, Alžiriji in Tuniziji, še bolj omajala politični in državniški ugled francoske vlade socialista Molleta.

Prvi je bil 17. oktobra 1956 piratski napad francoske vojne ladje na tovorno ladjo, ki je vozila »nekoliko izven alžirskih teritorialnih voda« iz Egipta 70 ton razstreliva, namenjenega za alžirsko osvobodilno vojsko. Drugi dogodek pa je bil piratski napad francoskega vojnega letala na drugo letalo, ki je bilo na preletu iz Maroka v Tunizijo in ki je peljalo delegacijo alžirske osvobodilne fronte s pogajanj v Maroku. Letalo je bilo prisiljeno pristati v Alžiriji, kjer so francoske oblasti aretirale vseh pet članov alžirskega osvobodilnega gibanja, med njimi tudi voditelja Ben Belo. Francoska vlada je predložila dogodek VS in odpoklicala svojega poslanika iz Kaira.

Sklicatelj in gostitelj sestanka je bil maroški sultan, ki je bil močno užaljen in je ostro protestiral. Poudaril je, da so ta mirovni sestanek pripravili s francoskim dovoljenjem in da so aretirani zaupali kraljevi besedi. Zato naj zaprejo njegovega sina, nedolžne pa izpustijo. Tudi tunizijski ministrski predsednik Burgiba je povedal, da je sestanek potekal, ker so zaupali Francozom; dejal je, da so to zakoni džungle.

Dogodek je sprožil velike demonstracije in v Maroku so ubili 51 Francozov. Iz Pariza so odpoklicali tunizijskega in maroškega poslanika, v vseh arabskih deželah pa so razglasili 24-urno stavko.

Mollet je sestanek v Maroku označil kot »izredno sovražno dejanje«, pred parlamentom pa je 26. oktobra trdil, da so aretacij in drugih sankcij krive civilne in vojaške oblasti v Alžiriji in da je to ukazal v imenu vlade alžirski minister Lacoste. Francoska vlada je odgovorila maroškemu sultanu, da ne sprejme nobenega posredovanja in da je vlada odklonila tudi posredovanje Tita, Nehruja in Naserja, ko so se zbrali na Brionih.

Če se spomnimo, da je Mollet v tistem času dobil v parlamentu zaupnico, vidimo, da Francije že dolgo niso vodile demokratične sile, marveč tiste, ki so skoraj istočasno popeljale deželo v napad na Egipt. Mollet je sicer 29. oktobra pozival k ustavitvi ognja v Alžiriji in tudi marsikaj obljubljal, poudarjal pa je še, da je upor — zaradi petih zajetih — obsojen na propad. Francija, »zavedajoč se svojih pravic in moči,« hoče uvesti red, ki ga zahteva narod. Francija zagotavlja upornikom amnestijo, popolno enakost vseh Alžircev, novo ustavo za Alžirce pod vodstvom Francije itd.

Tem obljubam je bilo težko verjeti, kajti v Alžiriji so se dogajale stvari, ki jih ni bilo mogoče opravičiti. Odprto pismo 357 znanih francoskih osebnosti z dne 20. marca 1957 predsedniku republike našteva zločine, ki so jih doživeli narodi pod fašistično in nacistično okupacijo, in pravi, da ti v Alžiriji niso nič manjši. Hkrati je londonski Times poudaril, da je do teh zločinov prišlo, ker policija ni bila več kos upornikom, minister Lacoste pa je vse posle policije izročil vojski (padalci, tujska legija).

Francoski »duh« se je le počasi prebujal in priti je moralo še do hudih stvari, preden so sklenili sporazume v Evianu (22. marca 1962). Razprava o dogodkih v Alžiriji v francoskem parlamentu je na zunaj skorajda pokazala, da vlada »o tem ničesar ne ve«, »armade« in njenih generalov pa se ni upal lotiti nihče, ker so bili kulisa velikega francoskega kapitala.

Šele 22. maja 1957 je Molletova vlada padla, in sicer zaradi zahtev po zvišanju davkov (213 : 250). Tako njegova vlada le ni bila več kriva za pokol 303 moških v naselju Melouse v Kabiliji. Predsednik republike René Coty pa je izjavil, da so uporniki doslej pobili že 5000 nedolžnih muslimanov.

3. MIROVNA OFENZIVA HRUŠČOVA PROTI ZDA IN NOVE ČISTKE V SZ

Opirajoč se tudi na velike tehnične dosežke v SZ (deželi socializma), ki so sledili v drugi polovici 1957, je Hruščov začel intenzivnejšo mirovno ofenzivo proti ZDA. V obširnem televizijskem intervjuju za ZDA je najprej poudaril pomembnost ureditve odnosov. Začeli naj bi odpravljati trgovinske ovire in se ne bi smeli bati sovjetskih kuharjev, ki v ZDA ne bodo delali revolucije. Potreba je izmenjavati kulturne delegacije in navezati več stikov s poslovnimi ljudmi.

»Nočete z nami trgovati, ker vaši politiki mislijo, da bodo s tem škodili komunizmu. Toda mi hočemo trgovati, naš socialistični sistem je najboljši in najmlajši na svetu. Vaši vnuki bodo živeli v socializmu in se čudili, da stari očetje niso razumeli načel znanstvenega socializma.

Seveda obstaja boj med ideologijo socialističnih in kapitalističnih dežel, a tega ne smemo nikdar zamenjati z vojno. V boju idej bo zmagala tista, ki je močnejša in bolj življenjska in jo ljudstvo podpira. Zaradi idej ne bomo napadli ameriškega naroda, pač pa bomo z njim tekmovali v gospodarstvu. Kdo bo zmagal, prepustimo zgodovini naših narodov. Socializma ne bomo prinašali z vojno, verujemo pa, da bo naš družbeni red zmagal, a mora biti tak, kot si ga želi ljudstvo. Vsaka dežela se razvija iz svojih razmer, kar ne nasprotuje načelom marksizma-leninizma.«

Druga ofenzivna smer je bila naperjena proti oborožitvi. Po mnenju Hruščova do splošne in popolne razorožitve ne more priti takoj, vendar je SZ za takojšnjo in popolno prepoved poskusov z atomskimi in vodikovimi bombami, a se je za zdaj omejila le na zmanjšanje svojih oboroženih sil.

V: Koliko je še ostalo oboroženih sil, če ste jih zmanjšali za 1,8 milijona?

O: Med pismenimi vprašanji, ki ste mi jih poslali, tega vprašanja ni bilo in zato nisem vprašal obrambnega ministra.

V: Ali se ne bojite, da ne bi bile nekatere vzhodnoevropske države več komunistične, če bi umaknili svoje sile iz njih?

O: To so pravljice in za takšen komunistični red se nismo bojevali. Komunistični red temelji na volji ljudi in če ga ti ne marajo, naj si izberejo takega, kakršnega marajo. Če umaknemo svoje sile iz teh držav, bodo svoj red še bolj branile.

V: Ali je v teh državah komunizem po volji ljudi?

O: O tem sem popolnoma prepričan, saj je pri njih vrglo ljudstvo vse intervencioniste iz dežele in leta 1942 razbilo Nemce, čeprav so prišli do Volge.

V: Ne mislimo se z vami pričkati, hočemo vedeti le vaše mnenje. Kako dolgo bi trajal Kadarjev režim brez sovjetskih sil in oklepnikov?

O: Naredimo poskus. Umaknite svoje sile iz Nemčije in Azije in mi iz Nemčije, Poljske in Madžarske in videli bomo, da bo Kadarjev režim uspeval, ker je to režim madžarskega naroda in Kadar le njegov služabnik iz njihovega delavskega razreda.

Naši sedanji radikalni predlogi ZDA so: razorožitev, konec omejevanja zunanje trgovine, izmenjava delegacij. In kaj naj še predlagamo?

Skoraj hkrati je — nehote — 2000 ameriških znanstvenikov podprlo zahteve Hruščova po prenehanju poskusov z atomsko bombo. Javno jim je odgovoril eden od profesorjev kalifornijske univerze, da ni od vseh teh 2000 niti en odstotek specialistov na tem področju. Pod tovornimi avtomobili umre vsako leto 40 000 ljudi, kar pa še ni vzrok, da bi avtomobile ustavili. »Bolje je, da nekaj ljudi umre, kot pa da bi bila v nevarnosti svoboda poskusov z vodikovo bombo.«

Oglasil se je tudi Eisenhower. Dejal je, da so nekateri znanstveniki prekoračili svoje kompetence in da zbuja njihov apel vtis, da je organiziran. ZDA bodo privolile v prepoved poskusov hkrati s pogodbo, da se jedrsko orožje v prihodnji vojni ne bo uporabljalo. Kot vrhovni komandant mora skrbeti, da ima ameriška vojska vsa orožja, ki bi se mogla uporabiti v vojni.

Hruščov pa je bil na obisku v Helsinkih odločno proti konferenci z ZDA o združitvi Nemčije. Dejal je, da so za to pristojni le Nemci.

V SZ je prišlo do nove čistke v vrhu. Na zasedanju plenuma CK KP so od 22. do 29. junija 1957 sklepali o partiji sovražni dejavnosti skupine Malenkov, Kaganovič in Molotov (ki je bil vnovič minister) in ob pomoči Šepilova. Potekale so nove volitve v prezidij CK in predlagali so spremembe v vladi.

Plenum je skupini očital vrsto napak, obsodil njihovo frakcionaško dejavnost in vse štiri odstranil s partijskih in državnih funkcij. To so sporočili tudi CK KP Kitajske in poudarili, da bo to pomagalo utrditi enotnost.

Po poročilu moskovskega dopisnika Unità so se dogodki pred plenumom razvijali zelo dramatično. Molotov in Malenkov sta 16. in 18. junija zahtevala izredno zasedanje prezidija CK, da bi se pogovorili o govorih na proslavi 250-letnice ustanovitve Leningrada. Seja je bila sklicana, a treh članov ni bilo. Na seji so Molotov, Malenkov, Kaganovič in Šepilov ostro napadli Hruščova in njegovo politiko (trockizem, oportunizem); zahtevali so spremembe v partijskem sekretariatu in vladi in imeli so že pripravljene kandidatne liste. Zahtevali so glasovanje takoj, ker so spričo odsotnosti 3 članov računali na večino. Privrženci Hruščova so zahtevali, da mora ta pomembni problem reševali CK, česar se nasprotniki niso bali, vendar so vztrajali pri takojšnjem glasovanju in tudi objavi rezultatov po radiu. Takoj po objavi pa naj bi sklicali plenum CK.

Ta boj je trajal najmanj tri dni, kajti vesti o njem so se širile tudi med člani CK, ki so živeli stalno v Moskvi. Zbujale so seveda pozornost; 18 članov CK je ves čas stalo pred sobo, kjer je razpravljal prezidij, in zahtevali so navzočnost na seji ter informacije. Toda 4 člani so bili proti temu, češ da bi to pomenilo pritisk na prezidij. Čakajoči so zahtevali takojšen sklic plenuma CK in v Moskvi se je zbralo že 107 članov.

Plenum se je začel ob polnem številu, ni pa imel natančnega dnevnega reda. To je bil boj znotraj prezidija. »Šef-ideolog« Suslov je plenum seznanil z dejstvi. Nato so govorili vsi štirje iz skupine in zahtevali spremembe v CK, vladi in politiki.

Toda kmalu so uvideli, da so izolirani. Na plenumu je govorilo 205 članov, drugi pa so svoje stališče obrazložili pismeno. Nihče ni podprl četverice, ki je začela zmanjševati svoje zahteve. Plenum je terjal popolno razkrinkanje in tako je postal tožitelj ter je zahteval izključitev vseh štirih.

Kako so te dogodke ocenjevali v ZDA? Dulles je v intervjuju trdil, da so ruski oblastniki uvideli, da ljudstvo zahteva večjo osebno varnost, svobodo in več sadov svojega dela. O tem, kako to rešiti, pa je bil prezidij CK neenoten. »Fundamentalisti« v prezidiju (Molotov in drugi) so menili, da bi morali centralizirati sile v Kremlju in zato imeti stalinistično vlado z železno knuto, »modernisti« (Hruščov) pa so mislili, da je bolje na zunaj ohraniti videz mehkobe, ki naj daje ljudem vsaj upanje na boljše dni. Hruščov je s svojimi načrti pridobil veliko večino v CK.

Vsa afera kaže, da morajo biti sile, ki hočejo kake spremembe, zelo močne, in v kakšne težave zaidejo oblastniki, da z njimi obračunajo, a vseeno obdržijo svojo absolutno oblast. To, kar se je zgodilo, opozarja, da »v Rusiji nekaj je«, je povedal Dulles in nadaljeval:

V: Ali je to ruska notranja zadeva?
O: Upam, da v prvi vrsti je.
V: Ali bi mogla ameriška vlada ta revolucionarni proces uporabiti ali je treba čakati, kaj se bo še zgodilo?
O: Nekaj smo že storili, da bi proces pospešili. Velik uspeh je bil vrhunski sestanek v Ženevi, a na ruske notranje razmere je težko vplivati samo z ambasadorji. V Rusiji vedno več ljudi več ve in tudi vedno več sprašuje. Poslušajo radio in berejo vtihotapljene knjige, kar morajo Amerikanci še pospešiti.
V: Rekli ste, da so oblastniki v zadregi in da izbirajo dvojno pot (Molotov—Hruščov). Ali je to neke vrste evolucija?
O: Ne moremo vrednotiti nobenega od teh kril. Verjetno bo politika fundamentalistov prej privedla do »močne eksplozije kot pa bolj gibčno stališče Hruščova do neke evolucije«.
V: Ali so dogodki v zadnjih tednih nekakšno manevriranje zaradi notranjega pritiska ali boj za oblast posameznikov?
O: Mislim, da je to boj, vendar boj ljudi z isto politiko, ki iščejo rešitev problemov na različne načine. Hruščov na primer obljublja več mleka in jajc, kot jih producirajo ZDA.
V: Ali bo prišlo do spremembe v ruski taktiki hladne vojne?
O: Ni posebnega dokaza za to. Molotov ni vodil slabo zunanje politike, skušal je le ovirati »dobro« politiko Hruščova, ki jo je zagovarjal tudi Bulganin.
V: Ali to kaj pomeni, da Žukova in sovjetske vojske pri teh spremembah ne omenjajo?
O: Ni jasno, kakšno vlogo ima Žukov, a kaže, da pomembno. Verjetno spada k skupini Hruščova.

Tudi Eisenhower je dal intervju:

V: Ali verjamete, da je postal Kremelj bolj gibčen, in ali to pomeni, da boste povabili enega ali dva od teh v ZDA?

O: Spremembe v Kremlju so gotovo posledica notranjih tokov. Skupina, ki je odstopila, bi se mogla imenovati tradicionalisti in je trdo jedro stare boljševiške doktrine. Tisti, ki so ostali, so za decentralizacijo industrijske kontrole in hočejo ugoditi potrebam ljudstva. Z Žukovom sem bil prijatelj. Je prepričan komunist in sva veliko govorila o najinih svetovnih nazorih. Prepričan je o pravilnosti svoje doktrine in častivreden človek.

V: Ali bi bilo koristno njegovo srečanje z našim obrambnim ministrom Wilsonom?

O: Poskusiti je treba vse. Ne sme pa to srečanje vzbujati velikega upanja; če bi se kaj ne izpolnilo, bi zavladal pesimizem.

4. BOJ ZA RAZOROŽITEV

Medtem so tekle burne razprave v posebnem pododboru OZN za razorožitev v Londonu. Sedmega julija je postavil sovjetski delegat minimalni predlog: konec poskusov z atomsko in vodikovo bombo, države pa naj opustijo to orožje in ga izločijo iz svojih arzenalov. Vse poskuse naj bi ustavili za dve ali tri leta.

Toda ZDA tega termina niso hotele sprejeti in so bile za rok le 10 mesecev. Kot je trdil ameriški delegat Stassen, je 10 mesecev dovolj, da lahko tudi druge države pristopijo k tej pogodbi, in da je tak rok »velik korak«, ker so prej ZDA sploh odklanjale ustavitev poskusov.

Sedemnajstega julija so dosegli tale sporazum: v prvi fazi naj SZ in ZDA znižajo vojsko na 2,5 milijona, Velika Britanija in Francija na 750 000, v nadaljnjih fazah pa naj se to še nadaljuje. Skrčili naj bi tudi klasično orožje in uvedli zanj mednarodno kontrolo. Načelno so sklenili poskrbeti za mednarodni nadzor nad ustavitvijo atomskih poskusov, niso pa se strinjali z rokom (ali 10 mesecev ali dve do tri leta). Sovjetskemu delegatu se je zdel rok 10 mesecev prekratek, dejal pa je, da SZ ne bo ovirala nadaljevanja že načrtovanih poskusov.

Konec julija je prišel v London Dulles in 2. avgusta so zahodni dali praktičen predlog o prvi fazi razorožitve in njenega nadzora. Glede tega so predlagali, naj bi bila vsa celinska Amerika, Aljaska, Aleuti in Kanada, ter vsa SZ odprti za nadzorstvo. Če je SZ proti, se to področje lahko zmanjša na severno od polarnega kroga. Nadzorovali naj bi iz zraka in na zemlji (postojanke v glavnih pristaniščih, na železniških križiščih, na glavnih cestah, letališčih itd.).

Sovjetski delegat Zorin je obljubil, da bo predlog preštudiral, vendar bi moralo biti nadzorstvo v tesni zvezi z razorožitvijo in obsegati tudi oporišča NATO, SEATO itd.

Že 6. avgusta je Zorin zastavil troje vprašanj, od katerih je bilo važno prvo, zakaj zahodni načrt opušča pomembna ameriška in druga

oporišča v severni Afriki, na Bližnjem vzhodu, v Turčiji in Pakistanu. Stassen je na to odgovoril z vrsto vprašanj, ki so stvar še bolj zapletla.

Delegat ZDA je 21. avgusta privolil v prepoved poskusov za eno leto, če je SZ za nadzorstvo v SZ, ZDA, Veliki Britaniji in na Pacifiku. Eisenhower je ob tem poudaril, da je tudi za suspenzijo dveh let, če v tem času SZ preneha izdelovati cepljivi material za orožje. Dokler pa ta prva faza ne začne veljati, bodo ZDA zaradi varnosti nadaljevale svoje poskuse.

Sovjetska vlada je vse to odklonila, predvsem pa »zračno špijonažo«. Vztrajala je pri prepovedi atomskega orožja, omejitvi oboroženih sil, odpravi tujih oporišč — zračna kontrola pa da je nepotrebna. Zahtevala je ponovno prepoved poskusov za dve do tri leta in kontrolo tega.

Eisenhower je 28. avgusta obžaloval sovjetsko odklonitev in dal nov predlog: določitev ukrepov, s katerimi bi se zavarovali pred presenečenjem nenadnega napada, prenehanje jedrskih poskusov za dve leti, vesolje naj bi uporabljali le v miroljubne namene, določitev datuma, po katerem bi morali oddati cepljivi material le v miroljubne namene, in začetek redukcije oboroženih sil in oborožitve.

Toda Zorin je 3. septembra to odklonil in pododbor OZN v Londonu je prenehal delati.

Na prvi pogled je videti vse to zasedanje nekakšno izigravanje drug drugega. Toda, ZDA so bile za rok 10-mesečnega prenehanja poskusov (kasneje so popuščale in se bližale sovjetskemu roku), ker so imele dovolj pripravljenega cepljivega materiala, SZ pa ne. ZDA bi po 10 mesecih lahko nadaljevale poskuse, SZ pa držale v precepu z zračno in zemeljsko kontrolo (špijonaže). Res je tudi, da kljub vsem mogočim vohunskim službam v ZDA le niso vedeli, kaj vse pripravlja SZ. Vedeli so le za izstrelitev prve večstopenjske rakete (bombe), proti kateri trenutno ni bilo nobene obrambe.

5. HRUŠČOV PONUJA NEMŠKO KONFEDERACIJO

Sredi napetih razprav v londonskem pododboru je 27. julija vlada NDR predlagala vladi ZRN novo pot k nemški združitvi: konfederacijo, ustanovitev državne zveze obeh nemških držav. Vse stranke v ZRN so predlog odklonile, ker je ta predvideval ustanovitev nemškega svèta iz obeh nemških parlamentov, ki bi imel posvetovalno naravo »za postopno zbližanje obeh nemških držav«. Na začetku naj bi obe državi sklenili politično pogodbo o prepovedi izdelovanja in skladiščenja atomskih bomb in orožja na nemškem ozemlju ter vsake propagande o atomski bombi, nadalje bi sklenili izstopiti iz NATO oziroma

varšavskega pakta, odpraviti vojaško službo in podpisali pogodbo o dovoljenih obojestranskih oboroženih silah itd.

Že čez dva dni je sledila *berlinska izjava o združitvi* (zunanji minister ZRN, veleposlanik Francije, Velike Britanije in ZDA v ZRN), v kateri je rečeno, da so za združenje odgovorne vse štiri velesile, da je Berlin nenehen vir napetosti in da more odgovornost za vso Nemčijo prevzeti le svobodno izvoljena vsenemška vlada itd.

Berlinska izjava torej ne pove nič novega in ameriški veleposlanik je ponovil, da NDR zastopa le sovjetske oblastnike in da je njen predlog zgolj odmev Moskve. Tako naj bi se sovjetski oblastniki hoteli znebiti odgovornosti za združitev Nemčije, ki so jo v Ženevi terjali.

Socialdemokratski tisk je ocenil berlinsko izjavo za nezadostno, kot nadaljevanje blokovske politike in zaostritev cepitve Nemčije in Evrope. Združitev Nemčije, ki bi z vsem svojim potencialom, morda celo z atomskim orožjem, pripadala NATO, bi bila možna le, če bi SZ kapitulirala pred zahodnimi velesilami.

Sledila je izjava sovjetske vlade, da gre le za volilni manever in podporo Adenauerju. »Štiri velesile so dolžne poskrbeti, da Nemčija ne bo nikdar ogrožala sosedov in svetovnega miru, česar se SZ dosledno drži. Tako so se tri zahodne velesile — ne SZ — izognile svoji odgovornosti do Nemčije in začele trditi, da je usoda v rokah Nemcev samih. Edino poroštvo pa je pogodba o evropski kolektivni varnosti. V Nemčiji sta dve državi, toda ZRN se noče pogajati z NDR. Sicer pa je SZ svoj čas predlagala svobodne volitve, a so zahodne velesile to odklonile.«

Partijska in vladna delegacija SZ (Hruščov in drugi) se je 6. in 7. avgusta mudila v NDR. Ob tej priliki so vzhodnonemški politiki ponovili predlog o konfederaciji in ga tudi utemeljili. »Razbitje Nemčije je delo nemških fašistov, Adenauerjeva politika pa je protinarodna. NDR je legitimna dežela kot ZRN in bo obstajala vse do združitve v demokratično Nemčijo, ko bo zavarovan vpliv socializma v vsej Nemčiji. Nemčija potrebuje mir in mirovno pogodbo. Združevalna sila je nemški narod, predvsem pa delavski razred.«

Pred ljudsko skupščino je govoril tudi Hruščov. Poudaril je, da išče SZ prijateljstvo tudi z ZRN, a ne najde razumevanja. Ustanovitev NDR je »dogodek svetovnega pomena« in v njej je delavski razred vodilna sila. »Bistvo problema združitve je, kakšna bo enotna Nemčija, kako se bo razvijala in ali bo miroljubna demokratična država. Nekateri zahodni politiki menijo, da je združitev odvisna od velesil. Toda nemški narod mora sam reševati vprašanje združitve, dolžnost štirih je le pomagati pri tem. Pot do združitve je ‚nemška državna zveza, pogodba dveh nemških suverenih držav o skupni notranji in zunanji politiki'. Ta predlog je pravilen in ga SZ podpira. NDR je za sožitje z različnimi družbenimi sistemi, Adenauer pa za ‚politiko moči'.«

Sovjetska vlada je 7. septembra 1957 v dolgi noti dokazovala, koliko se je od Potsdama dalje trudila za enotno Nemčijo. Na koncu je poudarila, da ZRN ne preostane nič drugega kot odpovedati se NATO in politiki sile in se postopoma združevati.

To je sprožilo reakcijo v zahodnonemškem meščanskem tisku, da hoče SZ vplivati na bližnje volitve v ZRN, da noče nemške enotnosti, pač pa komunistično Nemčijo. Tudi socialdemokratski tisk je poudarjal, da nemške stranke odklanjajo konfederacijo, ker bi to pomenilo priznanje obstoja NDR, SZ pa bi se tako rešila odgovornosti izpolniti potsdamske sklepe.

Parlamentarne volitve v ZRN so 15. septembra prinesle klerikalni koaliciji krščanskih demokratov in krščanskih socialistov 270 mandatov (1953 — 243), socialdemokratom pa 169 (151). Adenauer je izjavil, da so spodleteli vsi poskusi političnih nasprotnikov, da bi zanetili verske nemire, vodstvo socialne demokracije pa je trdilo, da bodo prihodnjič dosegli svoj cilj. »Izgubili smo bitko, a ne stvari. Komunisti nam niso pomagali, po večini niso volili, pač pa nas je volil velik del mladine. Danes živijo ljudje v dokajšnji blaginji in se bojijo političnih sprememb.«

Adenauer je za ameriško televizijo 22. septembra izjavil, da ZRN zaradi meje Odra—Nisa ne bo šla nikdar v vojno. »To je treba prepustiti razvoju in vprašanje bo nekoč rešeno v združeni Evropi, ko bodo politične meje izgubile svoj pomen.« (To je bila priljubljena Adenauerjeva trditev, ki jo je podpiral tudi Dulles.)

V: Ali bo bonska vlada priznala varšavsko?

O: Ne vem, ali bi to Gomulki škodovalo ali koristilo, navezali pa naj bi tesnejše trgovinske odnose, nato pa jih nadaljevali korakoma. (Schritt für Schritt — takrat priljubljena fraza vseh politikov. Adenauer je računal na napredek nemške združitve v štirih letih, če bo Zahod — kot dotlej — vodil pametno politiko.) Čas za konferenco štirih še ni prišel. V SZ še vedno vre in vodilne osebe v Moskvi potrebujejo »čas za oddih«. Bonn bo svoje obveznosti do NATO izpolnil, a odvisno je od razvoja gospodarstva. Skrbeli bomo, da bo zvezna obrambna vojska vedno oborožena z najboljšim orožjem.

Glasilo poljske združene delavske partije z intervjujem ni bilo zadovoljno in je trdilo, da se Adenauer izogiba odgovoru na vprašanje o Odri in Nisi s tem, da postavlja v ospredje združeno Evropo.

Za to je bila ZRN zelo občutljiva, poljska vlada pa je poudarjala to črto kot dokončno mejo. Bila je to nekako taka občutljivost kot priznanje države NDR. Ko je Jugoslavija navezala diplomatske stike z NDR, je ZRN 18. oktobra pretrgala diplomatske odnose z našo državo.

6. SOVJETSKI SPUTNIK

Prišel je pomemben 4. oktober 1957, ko je prvi sovjetski satelit-sputnik (s premerom 58 cm, težo 83,6 kg in z radijskim oddajnikom) obkrožil Zemljo v eni uri in 35 minut. Sledila je upravičena ponosna izjava SZ: »Zahvaljujoč se osvobojenemu in zavestnemu znanstvenemu delu ljudi nove socialistične družbe postajajo najbolj drzne sanje človeštva resničnost.«

Glasnik Bele hiše je že naslednjega dne izjavil, da je dogodek velikega znanstvenega pomena, da pa *ni* presenečenje za ZDA. »ZDA se niso nikdar spuščale v tekmovanje s SZ, kdo bo prvi izstrelil satelit. Mi zadovoljivo nadaljujemo svoj načrt.«

To je bil trezen odgovor. Zagnanejši so bili glasniki mogočnega ameriškega javnega mnenja. New York Herald Tribune je 6. oktobra zapisal, da je to huda novica, ki je razburila slehernega našega človeka. »To je triumf človeka nad svetovnim prostorom in dosežek vsega človeštva, pa tudi dejstvo, da je ‚komunistični svet potolkel svobodnega'. To je poraz Amerike in poraz je tem večji ‚spričo neomejenih ameriških sredstev in najboljših znanstvenih možganov številnih narodov'.«

Zakaj ta prednost SZ, se sprašuje časopis. SZ ne dovoli, da bi karkoli oviralo »prednost znanstvenega raziskovanja«. Ko so bili pred meseci tam na obisku ameriški znanstveniki, so ugotovili, da sovjetskim znanstvenikom ni predpisano, na koliko denarja morajo računati; kolikor ga potrebujejo, toliko ga tudi dobijo. Nadalje pravi članka, da delajo sovjetski znanstveniki pod pritiskom državne diktature, pri čemer sicer izgubljajo svojo »pravo« znanstveno svobodo. Vendar njihova stroka ne pozna nobenih meja — razen vsemirja, a od petka dalje tudi tega ni več. »Medtem ko je torej tako v komunističnem svetu, pa svobodni svet ironično molči in ovira svoje znanstvenike, ki so neke vrste drugorazredni državljani, katerih se je treba bati in jih imeti na sumu. Sovjeti so nas prehiteli tudi na smrtonosnem področju orožja z velikim dometom.« Takoj zatem je zapisal isti časopis, da ameriški satelit Vanguard še vedno čaka na Floridi, sputnik pa že brzi po nebu. Za ZDA naj bi bil to zgovoren primer, da so »premajhne in prekasne«.

Eisenhower je trezno pobijal »romantiko«. ZDA bi imele satelit že prej, a so dajali vojaškemu programu prednost. Satelit bo startal pred koncem 1958. Čestital je sovjetskim znanstvenikom in priznal, da je veliko presenečenje, da je sputnik tako težak. Sovjeti bodo imeli morda s tem politično prednost, dvomi pa, da znanstveno. Dosegli so nekakšno psihološko zmago. Toda sledila je še ostrejša kritika Eisenhowerja in obrambnega ministrstva: »Mi spimo — in še vedno spimo!«

Razumljivo je, da je bil zelo zgovoren Hruščov. Za New York Times je dal že 7. oktobra intervju, v katerem je dejal, da je potrebno miroljubno sožitje obeh sistemov in boj za mir. V SZ ni nikogar, ki

bi osvajal in delal dobiček za druge, in je dovolj materialnih dobrin za vso človeško družbo. Komunistična ideja je najbolj humana na svetu. Svet je zaradi komunikacij vedno manjši in vsi moramo postati dobri ljudje.«

Spričo trenutne napetosti na Bližnjem vzhodu (vmešavanje v Sirijo) je Dulles 16. oktobra posvaril SZ, da imajo ZDA kljub sovjetskim raketam in satelitom premoč nad SZ, veliko mornarico in letala na dolge proge. New York Herald Tribune je 19. oktobra objavil zanimivo anketo, ki so jo naredili v nekaterih državah, ali bi ostale nevtralne, če bi prišlo do vojne med SZ in ZDA. Velik odstotek vprašanih je bil za nevtralnost, le Avstralija in Nizozemska bi se bojevali na strani ZDA.

Osemnajstega oktobra je v New York Timesu napadel ameriško politiko tudi ugledni časnikar Lippmann. »Dulles ne dvomi o tem, da je narod, ki je zmožen izstreliti sputnik, zelo napredoval v znanosti, tehniki in industrijski zmogljivosti. Če bo šel ta napredek dalje, more nastati v ravnotežju na svetu tudi radikalna sprememba.

Nekaj let po 1945. je svet mislil — ker so imele ZDA monopol nad atomsko bombo — da je naša dežela močnejša, kot je bila v resnici. Sedaj je videti SZ zaradi sputnika ‚silno močna'. Toda ni tako. Dobila bo odločilno prednost le, če bo tak razvoj obdržala.

Politika Eisenhower—Dulles ni realna. Če na primer ne priznamo pekinške vlade, zaradi tega ne bo padla ali kapitulirala. Toda ko to pričakujemo, podpiramo vlado na Formozi, ki ne more nikdar postati kitajska vlada in je vedno šibkejša. Zaradi povsem nestvarne ocene resnične velesile v Aziji smo že pred sputnikom izgubili prestiž. Naša nemška politika, ki jo v veliki meri vodi Adenauer, temelji na mnenju, da bo morala SZ kapitulirati, če bi zahodna Nemčija požrla vzhodno in če postane združena Nemčija najmočnejša članica NATO.

Naša politika na Srednjem vzhodu je, da je treba največjo silo, ki je mejaš, to je SZ, odstraniti kot včasih carsko Rusijo, ko je bila na Srednjem vzhodu gospodar Velika Britanija. To je velika prevara in zato tam nimamo nobenega uspeha. SZ se ne da odstraniti in to tem manj, ker bi se uprle arabske dežele, ki si hočejo obdržati odprto cesto na obe strani.

Največja prevara vse te naše politike je, da sta naša moč in vpliv tako velika, da morata naša sovražnika, Kitajska in SZ, kapitulirati. Toda ni sledu o tem, nasprotno, rasteta.«

A v SZ čistke še niso prenehale. Na vrsto je prišel obrambni minister, heroj in maršal Žukov; njegovo mesto je zasedel maršal Malinovski. V sklepu CK 2. novembra 1957 je rečeno, da je Žukov zadnje čase kršil leninistično načelo in da je bil proti nadzoru KP nad sovjetsko vojsko, s čimer je podcenjeval KP. Gojil je tudi kult osebnosti. Začel se je poveličevati v tisku, potvarjal je vojno zgodovino itd. Pravda je objavila njegovo samokritiko, da mu je žal in da se zaveda napak. Izjavil je, da je kritika pravična in prijateljska pomoč, česar

ni priznal leta 1946, ko so ga prvič izključili iz CK. V Pravdi se je oglasil tudi maršal Konjev, da se je Žukov precenjeval in da je hotel vse odločati sam. Med vojno je delal velike napake; padec Berlina ni samo njegova zasluga.

Najsi bo tako ali drugače, težko se je strinjati z vsem, kar je bilo okrog Žukova, kajti vse to do danes še ni razčiščeno. Dejstvo je, da so 3. novembra v SZ izstrelili 2. satelit, to pot s psičko Lajko, ki je obkrožil zemljo v 103,7 ure in je imel za 508 kg uporabnega prostora. Šestega novembra je ob štirideseti obletnici oktobrske revolucije govoril sam Hruščov. Govoril je o velikih gospodarskih načrtih, ki bodo prehiteli ZDA. Znova je poudaril sožitje, kritiziral je nepravilnosti Stalina, a napovedal je tudi boj vsem, ki obrekujejo in oporekajo vse zasluge CK. Izrazil je tudi željo po sestanku na vrhu.

Mao Ce-tung je govoril o veliki zvezi med dvema velikima socialističnima državama. Poudaril je, da je sveta internacionalistična dolžnost socialističnih držav *zveza s SZ na čelu.* »Ta strnjenost se vedno bolj krepi in do izraza prihaja načelo internacionalistične enotnosti in patriotizma.«

Sedmega in 14. novembra 1957 je imel Eisenhower dva velika govora o znanosti in državni varnosti. V prvem je dejal, da je varnost ZDA velika, a še nezadovoljiva. »ZDA so močne in morejo udariti nazaj proti vsakemu vojaškemu potencialu. Močne so postajale po korejski vojni. Za raziskave in razvoj obrambe na vseh področjih je šlo vsako leto več kot 5 milijard dolarjev, pred dvema letoma smo sprejeli letno še milijardo za načrtovanje balističnih izstrelkov.

Kaj vse je nastalo v zadnjih letih? Rakete, orožje za vse razdalje in vsako uporabo (38 različnih vrst). Imajo jih vse mornariške enote že od leta 1955. Izpopolnili smo letala, atomske podmornice, na atomskem področju pa smo daleč pred SZ.

Izstrelitev satelitov v SZ je ‚dosežek prvenstvenega pomena' in vsa čast znanstvenikom. Sateliti so stvarnega vojaškega pomena in Sovjeti imajo orožje, ki bi nam naredilo resno škodo, ker danes še ni tako tesnega obrambnega sistema, da bi mogli preprečiti vdor letal in posebnih orožij. Radarski sistem smo v zvezi z obrambnim sistemom postavili na Pacifiku, na visokem severu in na Atlantiku.

Danes je skupna vojaška moč svobodnega sveta znatno večja kot komunističnih dežel.« Eisenhower je nato razvijal vojaško-tehnični program in poudaril, da je treba čim več znanosti vpreči v obrambo.

V drugem govoru je objavil, da bo šlo več denarja za satelite in raketno orožje in da bo treba črtati vrsto izdatkov za civilne potrebe. »Imeti moramo tako udarno moč, da bodo Sovjeti prepričani, da se ne splača noben napad na nas in naše zaveznike — ne glede na to, kakšno škodo bi imeli, ker bi to pomenilo uničenje njihovega naroda. Naše sile morajo biti gibljive, da bodo takoj sposobne odgovoriti na vsako obliko napada.

Za vse to pa potrebujemo denar. V zadnjih petih finančnih letih smo dali za našo varnost 211 milijard dolarjev, to je povprečno 43 milijard na leto. En sam bombnik B-52 stane 8 milijonov dolarjev, torej 4-krat več kot bombnik B-36.«

7. POSVETOVANJE PREDSTAVNIKOV KOMUNISTIČNIH IN DELAVSKIH PARTIJ SOCIALISTIČNIH DEŽEL (OD 14. DO 16. NOVEMBRA) IN KONFERENCA PARTIJ VSEGA SVETA (OD 16. DO 19. NOVEMBRA 1957) V MOSKVI

Ob proslavi oktobrske revolucije je bilo v Moskvi veliko posvetovanje predstavnikov komunističnih in delavskih partij. Hruščov je o posvetovanju govoril za ameriško televizijo in poudaril, da ima SZ veliko premoč v orožju velikega dometa, da pa ne bo nikdar začela vojne. Toda, vojna bi prinesla konec kapitalizma in zmago komunizma. Kardinalna rešitev bi bila sporazum med SZ in ZDA, kar bi bil tudi začetek konca svetovnonazorskih problemov. SZ ima popolno premoč na raketnem področju. Njene rakete morejo uničiti vsako oporišče v Evropi, Aziji in Afriki. Obžaloval je, da za zdaj ni prišlo do rešitve na najvišji ravni.

Sklepna listina prvega posvetovanja (od 14. do 16. novembra 1957) je znana pod imenom *deklaracija dvanajstih partij*. Ker je ta nasprotovala načelom in odnosom med komunističnimi partijami in socialističnimi deželami, razglašenimi v beograjski in moskovski deklaraciji in oživljala koncepcijo »tabora« z vodilno vlogo ene dežele, pozivala na boj proti revizionizmu itd., jo jugoslovanska delegacija ni podpisala, kar je znova ohladilo odnose med državama.

Pomembnost (za zgodovino) skupne izjave je določitev zakonitosti razvoja socialističnega gibanja, pri čemer je treba upoštevati nacionalne posebnosti in tradicijo. Te zakonitosti naj bi bile: delovne množice vodi delavski razred, katerega jedro je marksistična-leninistična KP; delavski razred je povezan z množico kmetov in drugih delovnih ljudi; odstranitev kapitalistične lastnine in vzpostavitev družbene v pomembnih pridelovalnih panogah; splošna socialistična preobrazba poljedelstva; načrtno gospodarstvo za graditev socializma in komunizma in dvig življenjskega standarda delovnih ljudi; uresničenje socialistične revolucije na področju ideologije in kulture (kulturna revolucija!) itd. Nadalje odstranitev nacionalnega zatiranja in bratovsko prijateljstvo med narodi; varovanje socialističnih pridobitev pred zunanjimi in notranjimi sovražniki, solidarnost delavskega razreda vseh dežel (proletarski internacionalizem).

»Pri vsem tem je treba upoštevati stvarne zgodovinske okoliščine v vsaki deželi in ne sme biti nobenega mehaničnega kopiranja politike in taktike drugih KP. Teoretična podlaga marksizma-leninizma je dialektični materializem (svetovni nazor), temu nasproti pa sta metafizika in idealizem.

Prevzem oblasti delavskega razreda je šele začetek in ne dovršitev revolucije. Prva naloga delavskega razreda, ko prevzame oblast, je preobrazba gospodarstva in postavitev gospodarske tehnične podlage socializma, paziti pa mora na reakcijo, ki hkrati poskuša restavrirati stari red.

Danes so najvažnejša naloga obramba miru, boj narodov za nacionalno osvoboditev in neodvisnost, boj proti kolonialni agresiji in fevdalnemu podjarmljenju.

Oblike prehoda iz kapitalizma v socializem so različne. Možno je doseči oblast s pomočjo delavske enotnosti in ljudske fronte brez državljanske vojne in zagotoviti ljudstvu produkcijska sredstva. Doseči torej stabilno parlamentarno večino, da parlament služi delovnemu ljudstvu. Če pa izžemalec dela silo, je treba poseči po nemiroljubni fronti. Zgodovina uči, da vladajoči razredi ne odstopajo oblasti prostovoljno.

Načela proletarskega internacionalizma so: podpora Sovjetski zvezi in vsem socialističnim državam pri ustvarjajnu miru; odnosi socialističnih dežel na temelju popolne enakopravnosti, spoštovanja ozemeljske nedotakljivosti, državne neodvisnosti, nevmešavanja in bratovska pomoč; gospodarski in kulturni odnosi z vsemi deželami; proti delitvi sveta v vojaške bloke; skupna pot socialističnih dežel v socializem.

Doseči je treba tudi sodelovanje s socialističnimi strankami (akcijska enotnost). Umestna sta občasno sestajanje funkcionarjev KP in izmenjava informacij.«

Tega torej naša delegacija ni hotela podpisati. Nadaljevanje posvetovanja je bilo od 16. do 19. novembra, tudi v Moskvi; udeležilo se ga je 64 delegatov KP in delavskih strank iz socialističnih in kapitalističnih dežel. Sprejeli so *manifest miru*, ki ga je podpisala tudi jugoslovanska delegacija. Manifest zahteva odpravo oboroževanja, prepoved jedrskega orožja in poskusov, konec vojaških blokov in oporišč, konec vojaških provokacij na Bližnjem in Srednjem vzhodu, podporo miroljubnemu sožitju z različnimi družbenimi sistemi, gospodarsko in kulturno sodelovanje vseh narodov. V OZN je treba voditi politiko miru, ne pa hladne vojne.

Plenum CK KPJ 7. decembra 1957 na Brionih je poudaril pomen moskovskega manifesta za mir in sožitje. Odobril je delo jugoslovanske delegacije in tudi to, da ni podpisala splošne izjave dvanajstih KP, ker nekatera stališča niso ustrezala stališčem KPJ in so bila tudi ne-

pravilna. »Vendar razlike v pogledih na določene probleme in naloge v boju za mir in socializem med KPJ in nekaterimi KP niso ovira za bratovsko sodelovanje v tem boju.«

8. NATO IN SOVJETSKI MIROVNI NAČRT

Šestega decembra se ZDA ni posrečilo izstreliti njihovega prvega satelita. Od 16. do 19. decembra je bilo v Parizu zasedanje sveta NATO, na katerem so se zbrali vsi šefi držav članic. Na začetku je Eisenhower poudaril, da je treba prositi in moliti, da bi bilo vse delo namenjeno miru. »Za mir bodo potrebni še veliki napori. Treba bo ujeti korak z znanstvenim napredkom v SZ, ki nenehno raste, zlasti pa je vedno več vseh vrst novega orožja. Res pa je tudi, da ima NATO najmodernejši vojaški aparat na svetu, a tudi politične in moralne vrline. Toda znebiti se moramo napačnega mišljenja, da je na primer naš sistem že po naravi sposobnejši kot totalitaristični. Napačno je tudi misliti, da je čas vedno nam v prid, in končno, da more svoboda nasilno triumfirati nad despotizmom, kot si včasih mislijo naši rojaki.

Danes je nujno ohraniti prednost moči (Churchillova teza), ki jo ima Zahod. A napore je treba združiti in — če SZ hoče — združiti tudi njene sile za blaginjo vsega človeštva pod preudarnim nadzorstvom. Prevzeti je treba tudi odgovornost za nerazvite dežele.«

Adenauer na tem sestanku ni povedal v bistvu nič novega, zahteval pa je boljšo oborožitev NATO, večjo strumnost, boljšo organizacijo in izboljšanje komandne strukture (v kateri naj bi bilo premalo Nemcev!).

Dulles je ponujal zaveznikom atomsko orožje in srednjedaljinske rakete. ZDA so bile pripravljene v Evropo prenesti središče NATO, kar sta Norveška in Danska zavrnili, medtem ko so Velika Britanija, Nizozemska in Turčija to sprejele. Adenauer tega ni ne sprejel ne odklonil. V sklepnem dokumentu so posebej poudarili nadaljevanje pogajanj s SZ, kar so še zlasti podčrtavali časopisni komentarji, pa tudi, da se bo NATO oborožil z raketnim orožjem.

Prav ko se je končala ta seja, je začel zasedati vrhovni sovjet SZ, ki je 21. decembra 1957 sprejel *mirovni načrt v 7 točkah.* Na zasedanju je najprej govoril Hruščov, za njim pa novi zunanji minister Gromiko. Govoril je o mednarodnih problemih, a povedal je v bistvu isto kot v intervjuju za angleški tisk. Da je SZ za pogajanja Vzhod—Zahod in za nujno miroljubno sožitje z deželami, ki so za staus quo in ki hočejo končati hladno vojno. Priznanje statusa quo bi veljalo tudi za obstoj dveh nemških držav. Ponavljal je misli Hruščova, zahteval posebno zasedanje OZN ali razorožitveno konferenco in poudaril, da zasedanje sveta NATO ni prineslo uspehov, pa tudi, da sta se sovjetska sputnika zelo izkazala. »Ustaviti je treba vse atomske poskuse in uporabo tega

orožja. Skleniti je treba pogodbo o nenapadanju, uvesti brezatomsko cono v Evropi, torej uresničiti že znani načrt poljskega zunanjega ministra Rapackega, da naj bi ta cona obsegala tudi del držav, ki mejijo na obe Nemčiji.«

Sedem točk mirovnega načrta se glasi:

1. SZ, ZDA in Velika Britanija se odpovedo uporabi atomskega orožja.
2. Vse atomske poskuse naj bi ustavili 1. januarja 1958.
3. Pogodba treh velesil o neskladiščenju kakršnegakoli jedrskega orožja v Nemčiji in sprejetje predloga Poljske, NDR in ČSR o prepovedi izdelovanja in skladiščenja jedrskega orožja na ozemlju teh držav ter zahodne Nemčije.
4. Bistveno zmanjšanje sil in oborožitve predvsem velesil, ki imajo najmočnejšo vojsko.
5. Pogodba NATO—varšavski pakt o nenapadanju.
6. Nobenega koraka proti neodvisnosti držav na Bližnjem in Srednjem vzhodu.
7. Ustavitev vsake vojne propagande.

9. OSTALA KRIZNA ŽARIŠČA

Dvanajstega junija 1957 se je francoskemu parlamentu predstavila nova vlada, a je dobila le pičlo zaupnico (240 : 198 in 74 vzdržanih glasov). Njena deklaracija je povedala, da se je »treba bojevati v Alžiriji tako dolgo — ker nam je ta boj vsiljen — da ustvarimo novo Alžirijo«. Dala je novo in polno priznanje francoski vojski. »Uporniki sedaj vedo, da ne bodo nikdar zmagali, in imajo edino upanje, če vlada popusti. Prebivalstvu Alžirije je treba zbuditi zaupanje v novo prihodnost ter upornike izolirati. Priznati je treba ‚alžirsko osebnost', a obdržati jo v francoski zvezi. Izdati je treba okvirni zakon o novi politični strukturi.«

ALŽIRIJA

Predsednik republike Coty je 9. julija izjavil, da je proti neodvisnosti Alžirije. »Pravi alžirski problem je v sožitju in nujno je sodelovanje obeh skupnosti, ne pa, da bi zatirali druga drugo. Tega neodvisnost ne more rešiti. Uporniki terorizirajo predvsem muslimane, ki so zvesti Franciji; ubitih je že 5000. Kako more Francija prepustiti te ljudi ‚rezalcem grl'? Kar zadeva 1 200 000 alžirskih Evropejcev, jim dajejo uporniki na izbiro, ali naj zapustijo deželo, ki so jo kultivirali, ali pa naj ostanejo kot tujci. Svetovni javnosti postavljam preprosto vprašanje: če bi šlo za tolikšno število vaših državljanov, kdo od vas bi jih zapustil?«

Četrtega julija je Quai d'Orsay poslal predsednika vlade in zunanjega ministra s tajnim poslanstvom v Tunizijo, da bi dobila stik z

vodstvom alžirskega upora. (Saj so jih vendar imeli zaprte v Franciji!) Toda alžirsko vodstvo upora je izjavilo, da je proti internacionalizaciji spora (pred OZN), ki se bo vlekel, če francoska vlada odklanja pogajanja. »Smo za priznanje alžirske osebnosti, ker bi že to zboljšalo odnose.«

Burgiba je obljubil uspešno pomoč pri pogajanjih in določil tudi branilca ujetega Ben Bele, ki naj bi ga obiskal v zaporu in dosegel morebitna pogajanja. Toda tega so ob prihodu v Pariz — na ukaz ministra Lacosta — prijeli in mu odvzeli vse dokumente. Na protest tunizijskega veleposlanika so ga sicer izpustili, niso mu pa vrnili papirjev in dovolili razgovora z Ben Belo.

Ponavljalo se je staro vprašanje, ali je Lacoste nad francosko vlado? Ali je vojska nad francosko administracijo? Zato je stalni delegat alžirske osvobodilne fronte v OZN zahteval internacionalizacijo alžirskega problema.

Triindvajsetega septembra 1957 je alžirska osvobodilna fronta odklonila v francoski skupščini sprejeti okvirni načrt o »alžirski osebnosti« in napovedala nadaljevanje boja za neodvisnost. To je povzročilo padec francoske vlade in nastale so težave pri izbiranju novega mandatarja. Šele v začetku novembra je radikalni socialist Gaillard sestavil novo vlado z veliko zaupnico (337 : 173).

Plenum OZN je sprejel resolucijo o Alžiriji, v kateri je bilo rečeno, da so močno zaskrbljeni zaradi tamkajšnjega položaja, da sprejemajo dobre usluge maroškega kralja in tunizijskega predsednika (kar je Francija odklanjala) in da naj se začno razgovori.

V ZRN so ugotovili, da znašajo letni stroški za okupacijsko vojsko 1,2 milijarde mark. Na kongresu socialdemokratske stranke v Dortmundu (sredi junija 1957) so poudarili, da se je mednarodni položaj v bistvu spremenil, da sta SZ in ZDA za prenehanje napetosti v svetu in da je nemško vprašanje moč rešiti le s pogajanji. Opozorili so, da so nujna pogajanja o razorožitvi in njenem nadzorstvu.

OBE NEMČIJI

Vedno zgovorni Ulbricht je 1. julija pri strmoglavljenju Adenauerja na volitvah predlagal akcijsko enotnost. V Zahodnem Berlinu so izvolili za vladajočega župana enega od mlajših politikov socialdemokratske stranke *Willyja Brandta.* Ta je pred berlinskim senatom (vlado) izjavil, da Berlin ne bo imel lastne zunanje politike, temveč bo povezana z ZRN. Meje Evrope niso na Labi in kazalci svetovne ure se nikdar ne ustavijo. »Ureditev nemškega problema je povezana z ureditvijo svetovnih in evropskih problemov«.

Ponovno izvoljeni Adenauer je 29. oktobra v vladni izjavi povedal, da se bo klerikalna koalicija nadaljevala. »Le delo in varčevanje ustvarjata kapital. Skupna blaginja je najvišja zapoved za podjetnike in delavce pa tudi znižanje delavnika in zvišanje zaslužka.« Naštel je celo vrsto socialnih reform za delavce in kmete, ki naj bi *ostali na vasi.*

Kritiziral je SZ, da je v 40 letih spremenila okrog 200 milijonov ljudi v množico, ki ji poljubno vladajo diktatorske sile. Dogodki na Madžarskem naj bi dokazali, da tam še živijo svobodoljubni in samostojni ljudje. Obljubljal je tudi pomoč Nemcem onkraj črte Odra—Nisa in da bo Berlin bodoče glavno mesto združene Nemčije. Na to bo seveda treba še čakati, verjetno pa se enkrat bo zgodilo!

Od 15. do 18. maja 1957 je potekal deveti plenum CK poljske združene delavske partije. Na njem je Gomulka poudaril, da je treba odpraviti in premagati vsa ideološka omahovanja in politične zmede med delom aktivistov (dogmatizem, sektaštvo, revizionizem). Temeljne naloge politike so: ustaliti življenjski standard, zvečati aktivnost delavskih svetov in kmečkih samoupravnih organov, sodelovati z drugimi strankami, konsolidirati enotno ljudsko fronto ter delati z mladino.

POLJSKA

V Lodzu je 12. in 13. julija stavkalo 5000 transportnih delavcev. Posebna vladna komisija je ugotovila, da je bil vzrok premajhen zaslužek. Vlada je trdila, da se plače ne morejo zvišati. Svarila in prepričevanja niso zalegla in stavko sta nasilno zatrli milica in policija. V začetku oktobra so bile v Varšavi hude študentovske demonstracije. KP je zahtevala predhodno cenzuro študentovskega lista, v kar študentje niso privolili in oblast je glasilo prepovedala. Začele so se demonstracije proti vladi, policija jih je razbila in zasedla tehniško visoko šolo. Komisija je trdila, da je časopis hujskal proti politiki KP, da ni priznaval vlade, da je kritiziral gospodarski in politični položaj in da je širil »nazore, popolnoma tuje socializmu«.

Študenti so poslali Gomulki odprto pismo zaradi nastopanja milice, kar da spominja na oktobrske dogodke. Kardinal Wyszynsky je svaril študente in zahteval, da delajo za boljšo prihodnost domovine.

Od 24. do 26. oktobra 1957 je bil deseti plenum. Gomulka je poudarjal, da so pred sklicanjem kongresa nujne čistke, ker bo kongres moral rešiti vrsto stvari; dejal je, da so še ideološke zmede revizionistov itd. »Treba je odpreti vrata demokratični svobodi, a ne v korist sovražnikom socializma.« Poudaril pa je, da se dviga standard.

OZN je 21. junija 1957 objavila poročilo posebnega odbora za Madžarsko, ki je o dogodkih zaslišal 111 prič. Poročilo pravi, da so sovjetske sile zadušile spontano vstajo vsega naroda. »Le Madžari sami — in ne zahodni krogi — so odgovorni za vstajo. Predsednik Nagy ni poklical sovjetskih sil za prvo intervencijo, kot je to poročal radio Budimpešta. Takrat so ga že aretirali in prvo izjavo kot ministrski predsednik je dal pod revolverjem, pritisnjenim v hrbet.

MADŽARSKA

Nesporno je, da hoče velika večina madžarskega naroda popolno neodvisnost. Nočejo v predvojne čase, hočejo demokratični socializem in da ostane agrarna reforma. Med vstajo je bila oblast (moč) v revolucionarnih svetih, Nagya pa so gnali dogodki in ni jih vodil sam. Revolucionarni odbori so skrbeli za glavni odpor proti sovjetskim

silam. Kljub temu je bila Nagyova vlada legalna in vrgli so jo proti volji večine ljudstva.

Triindvajsetega oktobra 1956 je potekala popolnoma mirna demonstracija, a policija je prva streljala na množico pred budimpeštanskim radiom. Nobenih dokazov ni, da bi imela Kadarjeva vlada po drugi intervenciji podporo ljudstva. Sovjetska vojska je zadušila nacionalno gibanje in odstranila Nagyovo vlado. Prve dni Kadarjeve vlade je bila uprava Madžarske dejansko v rokah sovjetskega poveljstva, ki je preiskovalo in zapiralo brez madžarskih oblasti vse do aprila 1957.«

K temu poročilu je madžarsko zunanje ministrstvo izjavilo, da je vse to zbirka laži izdajalskih beguncev, da je to vmešavanje v notranje zadeve in da je dal ameriški delegat navodila, kako naj poročilo sestavijo.

Plenum OZN je na podlagi tega poročila sprejel resolucijo o Madžarski (60 : 10 — vzhodni blok in Jugoslavija — 10 vzdržanih): da je bila vstaja spontano nacionalno gibanje, da je SZ prekršila ustanovno listino OZN o človekovih pravicah, da so sedanji režim vsilili z vojaško intervencijo SZ, da je SZ množično odganjala madžarsko prebivalstvo na svoje ozemlje itd.

Prvega decembra 1957 je madžarska vlada objavila konec izrednega stanja in razpustila nagla sodišča.

Tam so se stvari zaostrile. Velika Britanija je namreč izgubljala kolonialno dominacijo in hotele so si jo prilastiti ZDA. Res pa je tudi, da SZ ni držala križem rok; tako je postalo to območje nadvse ugodno za številne obveščevalne službe in vohunstvo. Arabska enotnost — kolikor moremo o njej sploh govoriti — je preživljala zelo hude preizkušnje.

BLIŽNJI IN SREDNJI VZHOD

Egipt in Jordanija sta 11. junija 1957 obojestransko odpoklicala svoje diplomatske zastopnike in razpustila vrhovno poveljstvo nad egiptovskimi in jordanskimi silami. Po drugi strani pa sta se zbližala jordanski kralj Husein in iraški kralj Fejsal. Bila sta za tesno sodelovanje pri varovanju arabskega ozemlja in za pomoč Alžiriji. Strinjala sta se glede pravic Arabcev do Palestine.

Ob prvi obletnici nacionalizacije prekopa in ob peti obletnici revolucije je imel Naser oster govor. To je bilo že po volitvah v egiptovsko narodno skupščino, v kateri niso bile več zastopane stranke, temveč sloji, in po odkritju zarote proti Naserju. V svojem govoru je hudo napadel Eisenhowerjevo doktrino, pa tudi Jordanijo, Irak in Libanon. Poudaril pa je korektno zadržanje ZDA ob napadu na Egipt in med razpravo v OZN, a da se je kmalu izkazalo, da je uporabljal Washington ta miroljubna sredstva, da bi dosegel iste cilje kot Francija in Velika Britanija. Skupaj naj bi začeli operacijo »vojne lakote«, toda številni prijatelji so Egiptu pomagali, da je zmagal tudi v tej vojni.

»Zlobna propaganda je ob pomoči sionizma z Zahoda poskušala ustvariti javno mnenje, da bi poraz Velike Britanije in Francije zapustil na Srednjem vzhodu praznino. Toda to se ni zgodilo. Eisenhowerjeva doktrina pa je ostala mistifikacija in arabske države ne bodo svoje politike podredile politiki ZDA. ZDA hočejo Egipt izolirati od drugih arabskih držav. Same pravijo, da cilj te politike ni boj proti komunizmu — ki pri nas ni nobena prava nevarnost — temveč arabski nacionalizem.

Vse arabske dežele — razen Sirije in Saudske Arabije — so v vojni 1948. odklonile bojevati se za končno zmago proti Izraelu. Nikdar se ne bomo uklonili zahtevam arabske solidarnosti, če ta rabi imperializmu. Še dolgo bomo čakali na resnično arabsko solidarnost, ker odklanjamo solidarnost z izdajalci in tistimi, ki svojo domovino prodajajo izdajalcem.«

Od 24. julija do 7. avgusta se je v Moskvi mudila sirska delegacija; obljubili so ji veliko pomoč za graditev komunikacij, elektrarn, industrije in oborožitve. Poudarili pa so nevmešavanje v notranje zadeve.

Sovjetska vlada je 3. septembra poslala trem zahodnim noto o nevmešavanju v dežele Bližnjega in Srednjega vzhoda. Nota, poslana ZDA, je trdila, da hočejo tam še vedno voditi politiko moči, ker to zahtevajo naftni monopolisti. To naj bi vodilo do zaostritve in raznih zarot (Sirija!). Nota Veliki Britaniji jo obtožuje intervencije v Omanu in Jemenu. »To je nasilje, a Velika Britanija ne pusti o tem razpravljati v VS. Francija opravičuje bagdadski pakt in se povezuje z Izraelom«.

Egipt je 3. septembra sklenil gospodarsko zvezo s Sirijo. Eisenhower pa je 7. septembra govoril o pospešenem pošiljanju orožja sirskim sosednim deželam. Poudaril je, da je na Bližnjem vzhodu čutiti veliko zaskrbljenost zaradi vedno bolj očitnega napredovanja komunizma v Siriji in kopičenja sovjetskega orožja, ki ni samo defenzivno.

Zato in zaradi vedno pogostejših obmejnih spopadov naj bi bilo Eisenhowerjevo pošiljanje orožja Jordaniji, Iraku, Turčiji, Libanonu in Saudski Arabiji upravičeno, upa pa, da internacionalni komunizem ne bo silil Sirije v agresijo proti sosedam.

Sirska vlada je takoj izjavila, da ne misli napasti nikogar, da pa ne bo trpela nobene akcije proti sebi. TASS je poročala, da se hočejo ZDA odkrito vmešavati v notranje zadeve arabskih držav.

Bulganin je poslal 11. septembra svarilno poslanico turškemu predsedniku Menderesu in trem velesilam; v njej je rečeno, da SZ nima nobenih gospodarskih ali drugih interesov na Bližnjem in Srednjemu vzhodu, da pa hoče varovati mir in neodvisnost držav in njihov razvoj. »Mnoge druge države hočejo tam izkoriščati naravna bogastva in se grobo vmešavajo. Zadnje čase je hud pritisk na Sirijo, kjer tudi Turčija igra svojo vlogo.« Bulganin resno svari, naj Turčija ne sodeluje pri oboroženem napadu itd.

Vse tri velesile so na noto zelo ostro odgovorile.

Zadeva je prišla 19. septembra pred plenum OZN. Dulles je govoril o razorožitvi in Srednjem vzhodu in je podal zelo zanimivo podobo tega območja in ameriške zunanje politike do njega. »Teža zunanje politike ZDA po vojni je bila v Evropi, nato pa v Aziji (Kitajska, Koreja, Indokina itd.). Leta 1955 je obrnila svojo pozornost na Srednji vzhod, kjer je SZ hotela naščuvati arabski nacionalizem, da bi pretrgal vse stike z Zahodom in da bi sama prevzela tam nadoblast. Propagirala je, da bo arabski nacionalizem dosegel svoje cilje s sovjetskim orožjem, tehnično in politično pomočjo.

Z vsem tem je imela SZ uspehe v Siriji, kjer so sprejeli sovjetsko orožje z velikim navdušenjem, in oblast so prevzeli ljudje, v glavnem odvisni od Moskve. Turčija se je bala te nevarnosti in zadnji teden jo je Bulganin še zastrašil.«

Šef sirske obrambe je 23. septembra izjavil, da Sirija ne bo nikdar pripadala kateri koli velesili in da ne bo dopustila vmešavanja. Tudi sovjetskega ne, čeprav je sicer dobila od SZ orožje, in to brez vsakih obveznosti. »ZDA so nam orožje odklonile in so poskušale v Damasku tudi vojaški udar.«

Petindvajsetega septembra sta bila na spravni misiji v Siriji saudski kralj in iraški ministrski predsednik. Sirijo so obiskale tudi sovjetske vojne ladje. Kralj Saud je 1. oktobra pisal Eisenhowerju, da je bil odmev na dogodke pretiran in da so dobile arabske države vtis vmešavanja v njihove zadeve. Eisenhower je odgovoril, da gleda na položaj Sirije še vedno resno.

Kazalo je, da bo Turčija napadla Sirijo na pritisk ZDA. Zato so se 13. oktobra v Siriji izkrcale egiptovske sile (en sam bataljon?), kot je določal sporazum o pomoči pri obrambi. Radio Kairo je poročal, da se imperialistične sile zanašajo na turške na severu in izraelske na jugu in da hočejo zlomiti živce Sirije z grožnjami. »Toda egiptovske in sirske sile so dovolj močne, da ustavijo vsako agresijo.«

V istem času sta se sestala na iraški meji jordanski in iraški kralj, da bi pomagala urediti finančne razmere Jordanije. Britanska finančna pomoč je namreč odpadla, Egipt in Sirija pa nista držala obljub.

TASS je 19. oktobra pojasnila zadevo tako, da se je namestnik ameriškega podsekretarja posvetoval v Turčiji s turškim predsednikom in iraškim in jordanskim kraljem o oboroženi intervenciji v Siriji. Načrt naj bi izpeljale iraška, jordanska, turška in izraelska vojska, ki naj bi strmoglavile obstoječi demokratični red. Toda Irak in Jordanija nista bila za to, Izrael pa je bil pripravljen. Tudi Libanon se ni dal pregovoriti. Ko je postalo jasno, da arabske dežele odklanjajo intervencijo, so se ZDA obrnile na Turčijo in oba generalna štaba sta izdelala tajni operativni načrt. TASS dodaja, da je vse to res in

da je ameriški senat preveril podatke. Vse to naj bi bilo delo Dullesove-Eisenhowerjeve doktrine in »dolžnost OZN je takoj poseči vmes«.

Pomudimo se še pri velikem neurejenem problemu v ZDA, pri problemu črncev. Po ustavi imajo vse pravice, po administrativni in sodni praksi pa ne. To je v bistvu tudi problem črncev samih. Nekateri se povzpno celo do visokih služb in položajev, se proslavijo v umetnosti, znanosti in politiki, a le ne morejo prodreti na raven svojih belih sodržavljanov. Do 9. septembra 1957, ko je Eisenhower podpisal zakon o zavarovanju volilne pravice črncev, je imelo tako pravico (bili so vpisani v volilne imenike) le 858 471 črncev od 3 753 263. (V zvezni državi Mississippi na primer od 496 354 le 19 367 ali 4 %.)

PROBLEM ČRNCEV (LITTLE ROCK-ARKANSAS)

V zvezni državi Arkansas se je v tem času zaostril problem, ali morejo črnski otroci skupaj z belimi obiskovati *višjo šolo*. Prišlo je do hudih demonstracij, ki so — kot je izjavil Eisenhower — škodovale ugledu ZDA. Gre za dogodke v glavnem mestu zvezne države, v Little Rocku.

Že od 17. maja 1955 je veljala v ZDA razsodba vrhovnega sodišča, da imajo federalne administrativne oblasti pravico odločati, kdaj je čas primeren za rasno integracijo v raznih šolah. Tako je zvezni sodnik za Arkansas 27. avgusta 1956 odločil, da se smejo v prihodnjem šolskem letu v začetku septembra v Little Rocku začasno vpisati v višje šole tudi črnci. To je zbudilo protest belih meščanskih združenj in guverner Arkansasa je odločil, da čas za intergracijo še ni zrel in da se boji izgredov. Predstavniki črncev so se pritožili, da je to protiustavno, in vpis črnskih otrok so zopet dovolili. Toda guverner je dal šolo obkoliti z narodno gardo in policijo, šolske oblasti pa niso dovolile vpisa, dokler se stvari ne razčistijo.

Zvezni sodnik je ukazal šolo takoj odpreti tudi za črnce, a bila je obkoljena. Ministrstvo za pravosodje je zaukazalo preiskavo, guverner pa se je pritožil pri Eisenhowerju zaradi vmešavanja zveznih organov v njegovo področje. Hkrati se je pritožil tudi mestni župan zaradi guvernerjevega vmešavanja v mestne zadeve.

Eisenhower je guvernerju odgovoril, da bo branil ustavo z vsemi razpoložljivimi sredstvi in da se mora držati razsodbe zveznega sodišča. Varovanje reda in zakonitosti je stvar guvernerja, a ta je odgovoril, da se integracije ne da izpeljati čez noč in da mora zavarovati prebivalstvo pred nasiljem.

Končno je guverner odstranil stražo pred šolo, a začeli so se novi nemiri. Zato je 23. septembra devet črnskih otrok zapustilo šolo, pred šolskim poslopjem pa so izbruhnile demonstracije in spopadi. Zato je dal župan odstraniti iz šole vse črnske otroke.

Eisenhower je znova opozoril, da je treba zakone spoštovati, 24. septembra pa je postavil gardo pod zvezno oblast in poslal v Little Rock dele 101. padalske divizije. Toda takoj je nastalo vprašanje, ali

sme predsednik to storiti ne da bi vprašal guvernerja. Eisenhower je odgovoril, da je storil zato, da ne bi prišlo do anarhije.

Tako so padalci prevzeli varovanje integracije, guverner pa je ugovarjal, da je to uvajanje policijskih upravnih metod. Zvezni sodnik ne pozna težavnih rasnih problemov. Treba jih je rešiti počasi in po miroljubni poti.

Konec septembra so na konferenci južnih držav imenovali odbor petih guvernerjev za pogajanja z Eisenhowerjem o odpoklicu zveznih sil, a en guverner je odstopil. Tako so štirje predlagali Eisenhowerju kompromis: da bi prišla garda zopet pod oblast guvernerja, da bi odpoklicali zvezne sile, guverner pa naj ne bi več oporekal zveznemu sodišču in bi skrbel za red.

Drugega oktobra je Eisenhower odločil, da zveznih sil ne bo odpoklical in da mora guverner obljubiti, da bo preprečil vsako vmešavanje v integracijo šolarjev.

Kronološki pregled najpomembnejših svetovnih dogodkov (1945–1957)

1945

4.—11. februar *jatlska konferenca* Churchill, Roosevelt, Stalin o sklepnih operacijah proti Nemčiji in Japonski ter o ureditvi sveta po vojni.

22. marec: v Kairu ustanove Egipt, Irak, Sirija, Libanon, Transjordanija, Saudska Arabija in Jemen *arabsko ligo,* ki naj bi varovala njihovo neodvisnost.

25. april—26. junij: v San Franciscu je na konferenci petdesetih držav sprejeta ustanovna listina Organizacije združenih narodov *(OZN),* ki je pričela veljati 24. oktobra 1945.

8. maj: v Berlinu podpišejo brezpogojno *kapitulacijo nemške vojske,* ki prične veljati opolnoči.

5. junij: v Berlinu sprejete *štiri deklaracije o Nemčiji.* Štirje zavezniki so določili Nemčiji meje izpred leta 1937 in jo razdelili na štiri okupacijske cone.

17. julij—2. avgust: *potsdamska konferenca* velikih treh SZ, ZDA in Velika Britanija (Stalin, Truman, Churchill, od 29. julija Attlee) o nadaljnjem obravnavanju Nemčije in o mirovnih pogodbah.

6. avgust: ZDA vržejo *prvo atomsko bombo* na Hirošimo, 9. avgusta pa še na Nagasaki, s čemer 14. avgusta prisilijo Japonsko k predaji, ki je bila podpisana 2. septembra.

14. avgust: *SZ in Kitajska* skleneta prijateljski in zavezniški pakt.

2. september: po zlomu Japonske, ustanovi v Moskvi šolani Ho Ši Minh z revolucionarnim gibanjem Vietminh Demokratično repu-

bliko *Vietnam*. 22. septembra se začne v Indokini francoska intervencija, ki traja devet let.

11. september—2. oktober: v Londonu je bilo *prvo zasedanje sveta* zunanjih ministrov SZ, ZDA, Velike Britanije in Francije za pripravo mirovnih pogodb. Kot to, sta bili tudi naslednji dve zasedanji (april, december 1947) neuspešni.

1946

10. januar: v Londonu se začne *prvo zasedanje OZN*. Za generalnega sekretarja je izvoljen Norvežan Trygve Lie, ki ga je aprila 1953 nasledil Šved Dag Hammarskjöld. Od leta 1949 je stalni sedež OZN v New Yorku.

5. marec: Churchill je v protikomunističnem govoru v Fultonu (ZDA) dejal, da deli vzhodno od zahodne Evrope »*železna zavesa*«.

29. julij—15. oktober: v Parizu *plenum mirovne konference*, kjer je bil sprejet tudi sklep o meji med Jugoslavijo in Italijo ter ustanovitvi Svobodnega tržaškega ozemlja (STO).

1. oktober: po skoraj enoletnem sojenju je bila na *nürnberškem procesu* izrečena sodba 22 (od 24 obtoženih) največjim nacističnim vojnim zločincem. Glavnemu procesu je sledilo še 12 »malih« nürnberških procesov.

3. november—12. december: v New Yorku *konferenca sveta zunanjih ministrov* kot nadaljevanje pariške mirovne konference.

1947

1. januar: veljati začne sporazum, da se britanska in ameriška okupacijska cona v Nemčiji združita v *bicono*.

10. februar: v Parizu *podpisane mirovne pogodbe* z Italijo, Bolgarijo, Madžarsko, Romunijo in Finsko; v sporazumu med Jugoslavijo in Italijo so bile določene nove meje med državama in STO.

10. marec—24. april: v Moskvi konferenca zunanjih ministrov štirih velesil o Nemčiji. Neuspeli dogovori predstavljajo začetek *hladne vojne*.

12. marec: v ZDA je predlagana *Trumanova doktrina* o pomoči Grčiji in Turčiji ter ostalim majhnim državam, ki hočejo ohraniti svojo integriteto pred »totalitarnimi režimi socialističnih držav«.

5. junij: v ZDA predlagan *Marshallov načrt* ekonomske pomoči Evropi.

30. september—5. oktober: v Skljarski Porembi na Poljskem ustanovljen informacijski biro komunističnih partij *(IB)*. Na posvetovanju devetih partij je bila sprejeta teorija Ždanova o imperialističnem (ZDA) in protiimperialističnem taboru (SZ).

1948

30. januar: v atentatu *ubit Mahatma Gandhi.*
13. februar: začne se *kriza češkoslovaške koalicijske vlade* in čistke nekomunističnih politikov, kar pripelje do velikih pretresov in sprememb.
17. marec: *bruseljska pogodba* med Veliko Britanijo, Francijo, Italijo in Beneluksom o vojaški, gospodarski in kulturni zahodni zvezi.
14. maj: v Tel Avivu, po poteku britanskega mandata, ustanove *državo Izrael.*
15. maj: *ofenziva arabskih držav na Izrael.* Vojna je trajala do oktobra, ko je Izrael razbil arabske sile.
konec junija: zaradi naraščajoče sovjetske blokade Berlina so zahodni zavezniki prisiljeni vzpostaviti *zračni most* med mestom in zahodno okupacijsko cono, ki traja 13 mesecev.
28. junij: objavi *IB* »*Resolucijo* o stanju v komunistični partiji Jugoslavije«, ki jo je sprejel na sestanku v Bukarešti.
10. december: generalna skupščina OZN sprejme Mednarodno *deklaracijo o človeških pravicah.*

1949

25. januar: v Moskvi osnujejo socialistične države svet za medsebojno ekonomsko pomoč *(SEV).*
18. marec: v Washingtonu ustanovljen in 4. aprila podpisan *NATO pakt* (North Atlantic Treaty Organization).
5. maj: zasnovan in 3. avgusta uradno ustanovljen *Evropski svet* s sedežem v Strasbourgu.
23. maj: v Bonnu razglašena Zvezna republika Nemčija *(ZRN)* z začasno ustavo za parlamentarno, večstrankarsko državo.
1. julij: katoliška cerkev (papež Pij XII.) razglasi kazen z *izobčenjem za prostovoljno pripadnost komunistični partiji* ali podporo njenim organizacijam.
sredi julija: v puščavi Ust-Urt eksplodira *prva sovjetska atomska bomba.*
22. september: v Budimpešti po *inscenirani procesu* zaradi »titoizma« usmrčen zunanji minister Rajk in njegova »skupina« (rehabilitiran leta 1956); temu procesu je sledilo mnogo podobnih v ostalih državah vzhodnega bloka.
7. oktober: v Berlinu — Pankowu razglašena Nemška demokratična republika *(NDR).*

1950

9. maj: v Parizu objavi francoska vlada *Schumanov načrt* o gospodarski in politični obnovi Evrope, ki ga junija podpiše šest držav.

15. maj: z govorom senatorja McCarthyja se začenja v ZDA najostrejša protikomunistična gonja *(lov na čarovnice, makartizem).*
25. junij: z vdorom Severne Koreje prek 38. vzporednika se začne *korejska vojna.*
6. julij: NDR uredi s Poljsko *vprašanje meje* na Odri in Nisi ter s ČSR vprašanje sudetskih Nemcev.
20. december: Hooverjev govor o *izolacionistični politiki,* politiki nevmešavanja ZDA v Evropi.

1951

18. april: na osnovi Schumanovega načrta v Parizu podpisana pogodba *o Evropski skupnosti za premog in jeklo* s sedežem v Luxemburgu.
30. junij—3. julij: v Frankfurtu obnovljena *socialistična internacionala.*
7. julij: v Washingtonu sprejeta *resolucija ameriškega kongresa* o prijateljstvu med sovjetskim in ameriškim narodom.
8. september v San Franciscu podpiše Japonska *mirovne pogodbe* z 48 državami (s SZ šele 19. oktobra 1956).

1952

9. maj: v Parizu parafiran *Plevenov načrt* o ustanovitvi zahodnoevropske armade.
26. maj: v Bonnu podpisana generalna ali *nemška pogodba* o ureditvi in suverenosti ZRN z Zahodnim Berlinom ter o njenih obveznostih do zahodnih zaveznikov.
27. maj: v Parizu sprejeta pogodba o *evropski obrambni skupnosti.*
23. julij: Nagibov *državni udar v Egiptu* zruši monarhijo.
začetek oktobra: v Veliki Britaniji eksplozija *prve atomske bombe.*
17. november: ZDA objavijo novico o uspešnih poskusih z *vodikovo bombo* na Marshallovih otokih.

1953

28. februar: podpisana *ankarska pogodba* o prijateljstvu in sodelovanju med Jugoslavijo, Grčijo in Turčijo, ki ji je sledila 9. avgusta 1954 na Bledu podpisana balkanska zveza.
5. marec: v Moskvi objavijo *Stalinovo smrt.*
16.—20. junij: *v NDR* krvavo zatrte *delavske demonstracije.*
27. julij: v Panmunjomu sklenjeno *premirje v korejski vojni.*
20. avgust: objavi SZ eksplozijo *vodikove bombe.*

1954

25. januar—18. februar: *berlinska konferenca* štirih zunanjih ministrov o združitvi obeh Nemčij in ostalih svetovnih problemih.
25. april: v New Delhiju med srečanjem *Nehru—Ču En-laj* formuliranih pet principov odnosov in sožitja med državami.
26. april—21. julij: *prva ženevska konferenca* o Koreji in Indokini.
28. april—2. maj: v *Colombu* konferenca Indije, Pakistana, Indonezije in Burme o političnem sodelovanju in nevmešavanju.
7. maj: *padec Dien Bien Fuja,* Francozi se morajo 21. julija umakniti iz Indokine.
8. september: v Manili ustanovljen *SEATO pakt* (South East Asia Treaty Organization).
5. oktober: v Londonu parafiran *memorandum o soglasju,* ki določa današnjo mejo med Italijo in Jugoslavijo.
19.—23. oktober: podpis *pariških protokolov* o suverenosti ZRN in o njeni vključitvi v NATO (epilog londonske konference 27. septembra—3. oktobra).
1. november: v *Alžiriji* se začnejo prvi upori proti francoski oblasti, ki jih Francija vedno bolj brutalno duši. Vojno stanje traja več kot sedem let.
16. decembra—11. februar 1955: Tito obišče Indijo, kjer v govoru indijskemu parlamentu izrazi idejo o *aktivni miroljubni koeksistenci* držav z različnimi družbenimi ureditvami.

1955

15. januar: SZ razglasi *konec vojnega stanja z Nemčijo.*
17. januar: ZDA dela prve poskuse z *atomsko podmornico* Nautilus.
24. februar: ustanovljen bagdadski ali *CENTO pakt* (Central Treaty Organization).
19.—24. april: *v Bandungu* je bila azijsko-afriška konferenca 29 držav proti kolonializmu in imperializmu.
11.—15. maj: ustanovljen *varšavski pakt* socialističnih držav o prijateljstvu, sodelovanju, medsebojni pomoči in skupni vojski.
15. maj: na Dunaju podpisana *avstrijska državna pogodba.*
26. maj—2. junij: Beograd obišče državno-partijska delegacija SZ na čelu z Nikito Hruščovom, kjer podpišejo *beograjsko deklaracijo.*
17.—23. julij: *druga ženevska konferenca* na vrhu posvečena nemškemu vprašanju.
22. september: formulirana *Hallsteinova doktrina,* po kateri ZRN avtomatično prekine diplomatske odnose z državami, ki priznajo NDR. Prvič je bila uporabljena 19. oktobra 1957 proti Jugoslaviji.
9.—13. september: obisk kanclerja ZRN Konrada *Adenauerja v Moskvi.*
27. september—16. november: *tretja ženevska konferenca.*

1956

14.—25. februar: v Moskvi *XX. kongres KPSZ* s tajnim referatom Hruščova.
17. in 18. april: *razpust informativnega biroja* KP.
18.—27. april: obisk Bulganina in *Hruščova v Veliki Britaniji.*
1.—23. junij: obisk jugoslovanske delegacije v SZ in podpis *moskovske izjave.*
28. in 29. junij: v *Poznanju* krvavo zadušeni upori delavcev.
19. in 20. julij: *sestanek Naser, Nehru, Tito* na Brionih, kjer je bila sprejeta izjava o miroljubnem aktivnem sožitju in izvenblokovski usmeritvi.
26. julij: Egipt nacionalizira sueški prekop, kar sproži *sueško krizo* in vojno, v katero so poleg Izraela in arabskih držav vmešane vse velesile.
23. oktober: začne se *madžarska vstaja,* ki je s pomočjo dveh sovjetski intervencij dokončno zadušena sredi januarja 1957.
30. oktober: SZ zaradi težav v vzhodnem bloku objavi *deklaracijo o krepitvi prijateljstva* in sodelovanja med SZ in ostalimi socialističnimi državami.
2.—3. november: tajni obisk sovjetske delegacije s *Hruščovom na Brionih* zaradi intervencije na Madžarskem.
11. november: *Titov govor v Pulju* z oceno dogodkov na Madžarskem in o agresiji na Egipt.

1957

1. januar: s priključitvijo *Posarja* ZRN je rešeno ozemeljsko vprašanje med Francijo in ZRN.
22.—29. junij: moskovski plenum CK KPSZ odstrani *skupino Malenkov, Kaganovič, Molotov, Šepilov.*
24. september: predsednik ZDA pošlje vojsko, da *zaščiti črne študente* v Little Rocku (Ark.).
4. oktober: SZ izstreli prvi umetni satelit *Sputnik.*
3. november: SZ izstreli *drugi umetni satelit* s psičko Lajko.
14.—19. november: v Moskvi posvetovanje zastopnikov KP in delavskih strank. Sprejeta *izjava dvanajstih partij* in *mirovni manifest.*

Pregled funkcij in mandatov najpomembnejših v knjigi obravnavanih tujih politikov od leta 1945 do 1957

AFRIKA

Egipt

kralj Faruk (1920—1965) od 28. aprila 1936 do 26. julija 1952 predsednik republike

Ali Mohamed Nagib (1901) od 18. junija 1953 do 14. novembra 1954

Gamal Abdel Naser (1918—1970) od 17. novembra 1954 do 28. septembra 1970

Libija

kralj Idris I. (1890) od 24. decembra 1951 do 1. septembra 1969

Maroko

Mohammed V. (1909—1961) sultan od 17. novembra 1927 do 20. avgusta 1953, vladar do 3. marca 1956, kralj do 14. avgusta 1957

Tunis

vladar Mohammed VIII. al-Amin (1881—1962) od 20. marca 1956 do 25. julija 1957

predsednik republike Habib Burgiba (1903) od 25. julija 1957 naprej, ministrski predsednik od 15. aprila 1956 naprej

AZIJA

Indija

predsednik vlade Jawaharlal Nehru (1889—1964) od 15. avgusta 1947 do 27. maja 1964

Indonezija

predsednik republike Ahmed Sukarno (1901—1970) od 17. avgusta 1945 do 22. februarja 1967

Irak

kralj Faisal II. (1935—1958) od 4. aprila 1939 do 14. julija 1958

Iran

šah Mohammed Reza Pahlavi (1919—1980) od 16. septembra 1941 do 16. januarja 1979

Izrael

predsednika republike:

Chaim Weizmann (1874—1952) od 14. maja 1948 do 9. novembra 1952

Izaak Ben Zwi (1884—1963) od 8. decembra 1952 do 23. aprila 1963

predsedniki vlade:

David Ben Gurion, soc. (1886—1973) od 17. maja 1948 do 7. decembra 1953

Mosche Scharett, soc. (1894—1965) od 7. decembra 1953 do 15. avgusta 1955

Ben Gurion (drugič) od 2. novembra 1955 do 16. junija 1963

Jordanija

kralji:

Abdallah (1882—1951) od 25. maja 1946 do 20. julija 1951

Talal (1909—1972) od 20. julija 1951 do 11. avgusta 1952

Husein (1935) od 11. avgusta 1952 naprej

Kambodža

Norodom Sihanuk (1922) kralj od 26. aprila 1941, vladar od 9. novembra 1953 do 2. marca 1955

Kitajska

predsednik Čankajšek (1887—1975) od 30. maja 1943 do 21. januarja 1949 (od 1. marca 1950 do 5. aprila 1975 predsednik Formoze)

predsednik republike Mao Ce-tung (1893—1976) od 1. oktobra 1949 do 27. aprila 1959

predsednik vlade Ču En-laj (1898—1976) od 21. septembra 1949 do 8. januarja 1976

partijski vodja Mao Ce-tung (1893—1976) od maja 1945 do septembra 1976

Koreja (Južna)

predsednik Syngman Rhee (1875—1965) od 12. avgusta 1948 do 27. aprila 1960

Koreja (Severna)
predsednik vlade Kim Il Sung (1912) od 9. septembra 1948 do 28. decembra 1972

Vietnam (Južni)
šefa države:
Bao Dai (1913) od (1949) 1954 do 30. aprila 1955
Ngo Dinh Diem (1901—1963) od 26. oktobra 1955 do 1. novembra 1963

Vietnam (Severni)
predsednik Ho Ši Minh (1894—1969) od (1945) 1954 do 3. septembra 1969
predsednik vlade Pham Van Dong (1906) od 20. septembra 1955 naprej

EVROPA IN ZDA

Avstrija
kanclerji:
Karl Renner, soc. (1870—1950) od 27. aprila 1945 do 20. decembra 1945
Leopold Figl, ÖVP (1902—1965) od 20. decembra 1945 do 25. februarja 1953
Julius Raab, ÖVP (1891—1964) od 1. aprila 1953 do 11. aprila 1961

Bolgarija
predsedniki vlade:
Georgij Dimitrov (1882—1949) od 23. novembra 1946 do 2. julija 1949
Vasil Petrov Kolarov (1877—1950) od 20. julija 1949 do 23. januarja 1950
Vilko Červenkov (1900) od 1. februarja 1950 do 16. aprila 1956
Anton Jugov (1904) od 17. aprila 1956 do 5. novembra 1962

Češkoslovaška republika (ČSR)
predsedniki republike:
Edvard Beneš (1884—1948) od 4. maja 1945 do 7. junija 1948
Klement Gottwald (1896—1953) od 14. junija 1948 do 14. marca 1953
Antonin Zapotocky (1884—1957) od 21. marca 1953 do 13. novembra 1957
predsedniki vlade:
Zdeněk Fierlinger (1891—1976) od 4. maja 1945 do 19. junija 1946
Klement Gottwald (1896—1953) od 3. julija 1946 do 14. junija 1948
Antonin Zapotocky (1884—1957) od 15. junija 1948 do 21. marca 1953
Villem Široky (1902—1971) od 21. marca 1953 do 21. septembra 1963
šefa partije:
Klement Gottwald (1896—1953) od aprila 1945 do marca 1953
Antonin Novotny (1904) od septembra 1953 do januarja 1968

Francija

predsednika IV. republike:

Vincent Auriol (1884—1966) od 16. januarja 1947 do 16. januarja 1954
René Coty (1882—1962) od 16. januarja 1954 do 8. januarja 1959

predsedniki vlade:

Charles de Gaulle (1890—1970) od 29. avgusta 1944 do 20. januarja 1946
Félix Gouin, soc. (1884—1977) od 26. januarja 1946 do 12. junija 1946
Georges Bidault, krščan. (1899) od 24. junija 1946 do 28. novembra 1946
Léon Blum, soc. (1872—1950) od 16. decembra 1946 do 16. januarja 1947
Paul Ramadier, soc. (1888—1961) od 22. januarja 1947 do 19. novembra 1947
Robert Schuman, krščan. (1886—1963) od 24. novembra 1947 do 19. julija 1948
André Marie, rad. (1897) od 27. julija 1948 do 27. avgusta 1948
Schuman (drugič) od 5. septembra 1948 do 8. septembra 1948
Henri Queuille, rad. (1884—1970) od 13. septembra 1948 do 6. oktobra 1949
Bidault (drugič) od 28. oktobra 1949 do 24. junija 1950
Queuille (drugič) od 30. junija 1950 do 4. julija 1950
René Pleven, dem. stranka odpora (1901) od 11. julija 1950 do 28. februarja 1951
Queuille (tretjič) od 10. marca 1951 do 10. julija 1951
Pleven (drugič) od 8. avgusta 1951 do 8. januarja 1952
Edgar Faure, rad. (1908) od 18. januarja 1952 do 29. februarja 1952
Antoine Pinay, neodv. rep. (1891) od 7. marca 1952 do 23. decembra 1952
René Mayer, rad. (1895—1972) od 7. januarja 1953 do 21. maja 1953
Joseph Laniel, neodv. rep. (1889) od 26. junija 1953 do 14. junija 1954
Pierre Mendès-France, rad. (1907) od 18. junija 1954 do 5. februarja 1955
Christian Pineau, soc. (1904) od 17. februarja 1955 do 19. februarja 1955
Faure (drugič) od 23. februarja 1955 do 19. januarja 1956
Guy Mollet, soc. (1905—1975) od 31. januarja 1956 do 10. junija 1957
Maurice Bourgès-Maunory, rad. (1914) od 11. junija 1957 do 30. septembra 1957
Félix Gaillard, rad. (1919—1970) od 6. novembra 1957 do 15. aprila 1958

Italija

predsedniki vlade:

Pietro Badoglio (1871—1956) od 9. junija 1944 do 8. junija 1945
Ivanoe Bonomi (1873—1951) od 19. junija 1945 do 26. novembra 1945
Feruccio Parri (1890) od 4. decembra 1945 do 28. julija 1953

Alcide de Gasperi, krščč. (1881—1954) od 15. avgusta 1953 do 6. januarja 1954
Giuseppe Pella, krščč. (1902) od 18. januarja 1954 do 31. januarja 1954
Amintore Fanfani, krščč. (1908) od 9. februarja 1954 do 22. junija 1955
Mario Scelba, krščč. (1901) od 6. julija 1955 do 6. maja 1957
Antonio Segni, krščč. (1891—1972) od 19. maja 1957 do 19. junija 1958

Madžarska

predsedniki vlade:
Zoltan Tildy (1889—1961) od 15. novembra 1945 do 1. februarja 1946
Ferenc Nagy (1903—1979) od 4. februarja 1946 do 30. maja 1947
Lajos Dinnyes (1900—1961) od 31. maja 1947 do 9. decembra 1948
Istvan Dobi (1898—1968) od 9. decembra 1948 do 14. avgusta 1952
Matyas Rakosi (1892—1971) od 14. avgusta 1952 do 2. julija 1953
Imre Nagy (1896—1958) od 4. julija 1953 do 14. aprila 1955
Andras Hegedüs (1922) od 18. aprila 1955 do 23. oktobra 1956
I. Nagy (drugič) od 24. oktobra 1956 do 4. novembra 1956
Janos Kadar (1912) od 4. novembra 1956 do 29. januarja 1958

šefi partije:
Matyas Rakosi (1892—1971) od maja 1945 do julija 1956
Ernö Gerö (1898) od julija 1956 do novembra 1956
Janos Kadar (1912) od novembra 1956 naprej

Nemška demokratična republika (NDR)

predsednik republike Wilhelm Pieck (1876—1960) od 11. oktobra 1949 do 7. septembra 1960
predsednik vlade Otto Grotewohl (1894—1964) od 11. okt. 1949 do 21. septembra 1964

šefi partije (SED):
Wilhelm Pieck (1876—1960) in Otto Grotewohl (1894—1964) od leta 1946 do 1954
Walter Ulbricht (1893—1973) od leta 1954 do leta 1971

Poljska

predsednika republike:
Boleslaw Bierut (1892—1956) od 5. februarja 1947 do 20. novembra 1952
Aleksander Zawadzki (1899—1964) od 20. novembra 1952 do 7. avgusta 1964

predsedniki vlade:
Edward Osobka-Morawski (1909) od 1. januarja 1945 do 4. februarja 1947
Jozef Cyrankiewicz (1911) od 7. februarja 1947 do 20. novembra 1952
Boleslaw Bierut (1892—1956) od 21. novembra 1952 do 19. marca 1954
Cyrankiewicz (drugič) od 19. marca 1954 do 23. decembra 1970

šefi partije:
Wladyslaw Gomulka (1905—1982) od novembra 1943 do septembra 1948
Boleslaw Bierut (1892—1956) od septembra 1948 do marca 1956
Edward Ochab (1906) od marca 1956 do oktobra 1956
Gomulka (drugič) od oktobra 1956 do decembra 1970

Romunija
predsednika republika:
Constantin Parhon (1874—1969) od 2. aprila 1948 do 3. junija 1952
Petru Groza (1884—1958) od 3. junija 1952 do 7. januarja 1958

Sovjetska zveza (SZ)
predsedniki vlade:
Josif Visarionovič Stalin (1879—1953) od 7. maja 1941 do 5. marca 1953
Georgij Malenkov (1902) od 6. marca 1953 do 8. februarja 1955
Nikolaj Bulganin (1895—1975) od 8. februarja 1955 do 27. marca 1958
šefi partije:
Josif Visarionovič Stalin (1879—1953) od aprila 1922 do marca 1953
Georgij Malenkov (1902) od marca 1953 do septembra 1953
Nikita Sergejevič Hruščov (1894—1971) od septembra 1953 do oktobra 1964

Velika Britanija
ministrski predsednik:
Sir Winston Churchill, konz. (1874—1965) do 26. julija 1945
Clement Attlee, lab. (1883—1967) od 26. julija 1945 do 26. oktobra 1951
Churchill (drugič) od 26. oktobra 1951 do 5. aprila 1955
Sir Anthony Eden, konz. (1897—1977) od 6. aprila 1955 do 9. januarja 1957
Harold MacMillan, konz. (1894) od 10. januarja 1957 do 18. oktobra 1963

Zvezna republika Nemčija (ZRN)
predsednik Theodor Heuss, FDP (1884—1963) od 12. septembra 1949 do 12. septembra 1959
kancler Konrad Adenauer, CDU (1876—1967) od 15. septembra 1949 do 15. oktobra 1963

Združene države Amerike (ZDA)
predsednika:
Harry S. Truman, dem. (1884—1972) od 12. aprila 1945 do 20. januarja 1953

Dwight D. Eisenhower, rep. (1890—1969) od 20. januarja 1953 do 20. januarja 1961

zunanji ministri:

Edward R. Stettinius jr. (1900—1949) od 12. aprila 1945 do 27. junija 1945

James F. Byrnes (1879—1972) od 2. julija 1945 do 20. januarja 1947

George C. Marshall (1880—1959) od 20. januarja 1947 do 7. januarja 1949

Dean G. Acheson (1893—1971) od 7. januarja 1949 do 20. januarja 1953

John Foster Dulles (1888—1959) od 21. januarja 1953 do 15. aprila 1959

Imensko kazalo

ABAKUMOV, Viktor S. 265
ACHESON, Dean G. 137, 138, 140, 142, 143, 144, 147, 156, 157, 158, 161, 162, 164, 168, 169, 173, 175, 176, 177, 185, 189, 196, 203, 206, 208, 212
ADENAUER, Konrad 17, 18, 20, 23, 24, 25, 30, 45, 101, 102, 119, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 158, 183, 184, 185, 187, 190, 192, 193, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 214, 215, 219, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 238, 250, 251, 253, 255, 256, 258, 259, 260, 270, 273, 274, 275, 276, 277, 346, 347, 355, 356, 358, 362, 364
ALEXANDER, Harold 46
ANDERS, Wladyslaw 46
ANTONESCU, Jon 48
ATTLEE, Clement 37, 40, 55, 63, 67, 68, 74, 76, 77, 93, 155, 158, 159, 160, 169, 187, 199, 200, 226, 252, 263, 309
AURIOL, Vincent 90, 97, 212

BALFOUR, Arthur J. 75
BAO DAI 16, 128, 151, 161, 186, 202, 269
BEN BELA, Ahmed 348, 364
BEN GURION, David 75, 76, 78, 119, 122, 163, 312, 316, 317, 320, 321, 322
BENEŠ, Edvard 47, 72, 97, 103, 104, 105, 115, 117
BERLINGUER, Enrico 196
BERIJA, Lavrentij P. 21, 226, 227, 265, 288
BERNADOTTE, Folke 124, 125
BEVAN, Aneurin 319, 323
BEVIN, Ernest 43, 44, 57, 58, 67, 68, 69, 74, 78, 80, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 98, 99, 110, 115, 139, 140, 143, 155, 185, 186
BIDAULT, Georges 88, 90, 92, 107, 108, 110, 182, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 241, 242
BIERUT, Boleslaw 45
BISMARCH, Oto 221
BLUM, Léon 68, 97, 98, 133, 155
BOR-KOMOROWSKI, Tadeusz 45
BRADLEY, Omar N. 174, 175
BRANDT, Willy 364
BRATIANU, Jon 73
BRENTANO, Heinrich von 275, 277, 278, 300, 346
BULGANIN, Nikolaj A. 22, 23, 26, 28, 187, 261, 264, 270, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 279, 280, 281, 284, 291, 293, 313, 315, 316, 318, 347, 352, 367, 368
BUNCHE, Ralph Johnson 124, 125, 126, 163
BURGIBA, Habib 290, 348, 364
BURNS, John H. 315, 317
BYRNES, James F. 51, 55, 56, 57, 58, 59, 64, 65, 68, 74, 79
BYRON, George G. 230

CLARK, Mark W. 178, 179, 180
CLAY, Lucius D. 102, 109, 112
CHURCHILL, Winston 11, 14, 20, 24, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 44, 48, 49, 59, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 78, 87, 88, 89, 93, 105, 110, 112, 117, 118, 119, 126, 135, 139, 140, 141, 142, 146, 154, 158, 160, 164, 168, 169, 184, 191, 196, 199, 200, 202, 204, 207, 210, 213, 214, 215, 219, 220, 221, 222, 225, 227, 229, 230, 231, 232, 239, 242, 243, 252, 253, 255, 263, 281, 291, 293, 319, 362
COTY, René 349, 363
COUDENHOVE-KALERGI, Richard 89
CYRANKIEWICZ, Josef 297

ČANKAJŠEK 16, 25, 84, 85, 126, 127, 142, 151, 161, 162, 167, 171, 172, 177, 241, 266, 267, 268
ČU DE 266
ČU EN-LAJ 16, 85, 166, 167, 169, 179, 181, 243, 260, 261, 266, 267, 268, 273, 343, 346
ČUJKOV, Vasilij I. 142, 147, 198, 208, 209

DAWEY, THOMAS E. 135
DE GASPERI, Alcide 45, 52, 190, 211, 215

DE GAULLE, Charles 19, 20, 45, 49, 50, 51, 62, 63, 64, 66, 69, 70, 92, 94, 96, 97, 98, 105, 107, 117, 133, 142, 150, 160, 183, 184, 187, 188, 189, 192, 193, 197, 202, 208, 212, 214, 215, 216, 220, 230, 231, 249, 257
DIMITROV, Georgij 48, 106
DISRAELI, Benjamin 304
DJILAS, Milovan 130
DUCLOS, Jacques 19, 209
DULLES, John Foster 18, 153, 180, 181, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 226, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 241, 252, 253, 254, 262, 263, 266, 268, 269, 270, 271, 273, 279, 280, 283, 290, 291, 298, 299, 305, 308, 309, 310, 313, 314, 319, 321, 322, 352, 353, 356, 358, 362, 368, 369
DUPONT, Eleuthère I. 248

EDEN, Anthony 18, 19, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 182, 200, 202, 205, 207, 210, 215, 220, 233, 234, 236, 237, 238, 241, 243, 253, 255, 263, 271, 272, 280, 295, 302, 305, 306, 308, 309, 310, 312, 316, 317, 318, 319, 323
EINSTEIN, Albert 102, 222, 223
EISENHOWER, Dwight D. 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 38, 42, 62, 179, 180, 188, 189, 190, 191, 206, 208, 209, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 225, 227, 229, 231, 232, 233, 241, 242, 243, 247, 248, 252, 256, 258, 259, 261, 262, 266, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 279, 280, 281, 283, 286, 290, 292, 293, 294, 298, 299, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 328, 344, 351, 352, 354, 357, 358, 359, 362, 366, 367, 368, 369, 370
ENGELS, Friedrich 276

FAISAL 366
FARKAS, Mihaly 326, 329
FARUK 21, 123, 210
FAURE, Edgar 22, 25, 262, 271, 282
FIERLINGER, Zdenek 47
FIGL, Leopold 262, 263
FORD, Henry 248

GAILLARD, Félix 364
GANDHI, Mahatma 17, 129, 223
GAITSKELL, Hugh 305, 310
GEHLEN, Reinhard 260
GERÖ, Ernö 29, 326, 327, 328, 329, 331, 335, 336, 339, 340
GOETHE, Johann W. 230
GOMULKA, Wladyslaw 28, 46, 297, 323, 325, 326, 328, 332, 334, 335, 337, 356, 365
GOTTWALD, Klement 104, 105, 115, 117
GROMIKO, Andrej A. 79, 80, 81, 115, 116, 117, 122, 124, 165, 167, 362
GROTEWOHL, Otto 147, 148, 149, 151, 184, 187, 190, 192, 198, 201, 207, 224, 228, 238, 273, 280
GROZA, Petru 48
GRUBER, Karl 88
GRUENTHER, Alfred M. 249, 277

HAMMARKSKJÖLD, Dag 299
HEDEGÜS, Andras 29, 327, 331
HEUSS, Theodor 145, 201, 224
HITLER, Adolf 37, 49, 67, 96, 101, 102, 108, 133, 134, 138, 145, 235, 274, 275, 276, 286, 287, 390, 294, 295, 297, 305, 319, 344, 345
HO ŠI MINH 16, 21, 82, 83, 128, 161, 206, 240, 241
HOOVER, Herbert C. 188, 189
HORTHY DE NAGYBANYA, Miklós 47, 73, 335
HRUŠČOV, Nikita S. 8, 22, 24, 25, 26, 29, 30, 39, 217, 218, 261, 264, 265, 271, 272, 275, 276, 277, 279, 280, 282, 284, 285, 286, 287, 290, 294, 295, 296, 297, 300, 301, 302, 304, 323, 325, 332, 337, 338, 341, 343, 349, 350, 351, 352, 355, 357, 359, 360, 362
HUSAK, Gustav 104
HUSEIN 323, 366
HUSEINI 75

JOHNSON, Lyndon B. 71
JOLIOT-CURIE, Frédéric 214
JUIN, Alphonse Pierre 249, 269

KADAR, Janos 30, 326, 327, 328, 329, 330, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 343, 350, 366
KAGANOVIČ, Lazar M. 30, 351
KARDELJ, Edvard 88, 130, 339, 340, 341, 342
KIM IL SUNG 166
KONJEV, Ivan S. 24, 264, 359

LACOSTE, Robert 31, 348, 349, 364
LANIEL, Joseph 231, 241, 242, 243
LATTRE DE TASSIGNY, Jean Marie Gabriel de 38
LAVAL, Pierre 51, 133
LENIN, Vladimir Iljič 154, 217, 285, 286, 287, 298
LESSEPS, Ferdinand de 304
LIE, Trygve 139
LIPPMANN, Walter 170, 171, 229, 309, 358
LLOYD, Selwyn 280, 299, 308, 309, 318, 319
LOSONCZY, Pal 339

MACARTHUR, Douglas 21, 42, 117, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 190, 206, 209
MACMILLAN, Harold 262, 263, 271, 320
MAKARIOS 292
MALENKOV, Georgij M. 23, 30, 211, 212, 217, 228, 232, 261, 351
MALETER, Pal 333
MALIK, Jakov A. 162, 165, 166, 176
MALINOVSKI, Rodion J. 358
MANIU, Juliu 73
MAO CE-TUNG 16, 83, 84, 127, 142, 161, 162, 163, 164, 217, 266, 359
MARKOS, Vafijades 73
MARSHALL, George C. 13, 68, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 101, 107, 108, 110, 112, 153, 173, 174
MARX, Karl 226, 276
MASARYK, Jan 103, 104, 105, 108, 115, 116
MASARYK, Tomáš G. 97
MAYER, René 221, 225
MCCARTHY, Joseph R. 20, 157, 223, 231, 274, 248
MCCLOY, John J. 151, 152
MEIR, Golda 320, 322
MELLON, Andrew W. 248
MENDERES, Adnan 367
MENDÈS-FRANCE, Pierre 202, 241, 243, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 262, 269, 290, 291
MIHAEL I. 48
MIKOJAN, Anastas I. 264
MINDSZENTY, Joszef 141, 331, 333
MOLLET, Guy 27, 31, 98, 155, 157, 283, 288, 289, 290, 291, 309, 310, 316, 318, 319, 323, 348, 349
MOLOTOV, Vjačeslav M. 13, 19, 30, 54, 55, 56, 57, 58, 65, 67, 85, 86, 87, 88, 90, 92, 97, 98, 99, 112, 113, 114, 118, 156, 179, 182, 211, 226, 230, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 243, 255, 257, 258, 261, 262, 263, 270, 271, 275, 276, 278, 290, 299, 323, 351, 352
MONTGOMERY, Bernard 38, 42, 46
MORGAN, John P. 248
MORRISON, Herbert S. 196
MUSSOLINI, Benito 190, 305, 319

NAGY, Imre 28, 29, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 365, 366
NASER, Gamal Abdel 21, 27, 239, 240, 270, 279, 284, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 317, 319, 321, 322, 348, 366
NAGIB, Mohammed 21, 210, 213, 220, 239, 240, 270
NEHRU, Jawaharlal 129, 169, 180, 182, 222, 241, 242, 260, 261, 265, 280, 284, 291, 302, 313, 314, 337, 348
NENNI, Pietro 108, 138, 156, 297
NIXON, Richard 209

OKULICKI, Leopold 45
OPPENHEIMER, Robert J. 229
OSOBKA-MORAWSKI, Edward 46, 72

PÉTAIN, Henri 51, 133
PIECK, Wilhelm 145, 147, 148, 149, 152, 184, 201, 207, 238
PIJ XII., Pacelli Eugenio 141, 142, 279, 345
PINAY, Antoine 212, 262, 263, 271, 282
PINEAU, Christian 300, 309
PLEVEN, René 20, 186, 187, 190
POPOVIĆ, Koča 216, 341, 342
POUJADE, Pierre 279

RAAB, Julius 262
RAKOSI, Matyas 326, 332, 334, 335, 336, 337, 339, 340
RANKOVIĆ, Aleksander 130
RAPACKI, Adam 363
REIMANN, Max 185
RENNER, Karl 53
RI, Singman 128, 162
RIDGWAY, Matthew 19, 170, 176, 177, 178, 208
ROCKEFELLER, John D. 248
ROKOSOVSKI, Konstantin K. 323, 325, 326
ROLA-ZIMIERSKI, Mihal 46
ROOSEVELT, Franklin D. 11, 35, 36, 42, 43, 47, 58, 64, 66, 74, 137

SARAGAT, Giuseppe 156
SARTRE, Jean-Paul 214
SAUD 368
SCHUMACHER, Kurt 63, 68, 91, 101, 145, 148, 156, 158, 184, 188, 192, 198, 201, 208, 251
SCHUMAN, Robert 20, 45, 98, 139, 140, 143, 149, 150, 159, 196, 197, 199, 203, 205, 206
SCHUSTER, Ildefonso 97
SFORZA, Carlo 138, 139, 140
SIMIĆ, Stanoje 60, 88
SLANSKY, Rudolf 104
SMIRNOV, Andrej A. 347
SOKOLOVSKI, Vasilij D. 69, 106, 107, 108, 109, 110, 114, 133
SOUSTELLE, Jacques 269
SPAAK, Paul Henri 156, 184
STALIN, Josip V. 8, 11, 14, 15, 17, 21, 26, 35, 37, 39, 40, 43, 55, 59, 62, 66, 67, 68, 88, 95, 96, 98, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 134, 135, 136, 137, 148, 149, 151, 152, 154, 165, 170, 172, 187, 199, 206, 211, 212, 214, 216, 217,

219, 224, 226, 238, 258, 266, 275, 286, 287, 288, 294, 297, 298, 300, 324, 327, 335, 340, 342, 343, 359
STASSEN, Harold E. 168, 353, 354
STEPINAC, Alojzij 345
STTETINIUS, Edvard R. 80, 81
STEVENSON, Adlai E. 209, 213, 216, 267, 307, 344
STILWELL, Joseph W. 161
SUKARNO, Ahmed 16, 83, 129
SUSLOV, Mihail A. 334, 351
SVOBODA, Ludvik 104
SZALASI, Ferenc 48

ŠEPILOV, Dimitrij T. 30, 299, 303, 308, 328, 330, 351
ŠVERNIK, Nikolaj M. 195

TAFT, Robert A. 153, 169, 189, 206, 209
THOREZ, Maurice 50, 91, 137, 138, 154, 158
TITO, Josip Broz 25, 29, 130, 153, 155, 192, 213, 216, 256, 260, 264, 265, 273, 279, 297, 300, 302, 313, 318, 330, 332, 335, 337, 340, 342, 348
TOGLIATTI, Palmiro 52, 96, 100, 117, 138, 154, 165, 190, 187, 288
TOLSTOJ, Lev N. 230
TROCKI, Lev 287
TRUMAN, Harry S. 13, 15, 17, 19, 35, 39, 40, 42, 43, 45, 55, 62, 63, 68, 70, 71, 74, 76, 77, 80, 84, 85, 90, 93, 100, 102, 103, 108, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 127, 135, 136, 137, 138, 144, 153, 156, 157, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 185, 187, 188, 189, 190, 195, 197, 199, 202, 204, 206, 208

ULBRICHT, Walter 68, 108, 152, 203, 208, 224, 227, 228, 278, 346, 364

VANDENBERG, Arthur H. 136
VIŠINSKI, Andrej J. 79, 87, 95, 114, 134, 135, 143, 144, 167, 186, 206

WALLACE, Henry A. 66, 70, 71, 102, 103, 108, 117, 118, 119, 135, 140
WEDEMEYER, Albert C. 161
WEIZMANN, Chaim 77, 120
WILHELM II. 290
WILSON, Charles E. 353
WILSON, Woodrow T. 54
WYSZYNSKI, Stefan 326, 365

ZILLIACUS, Conny 96
ZORIN, Valerijan 105, 115, 116, 353, 354

ŽUKOV, Georgij K. 22, 24, 30, 38, 39, 262, 271, 272, 330, 352, 353, 358, 359
ŽDANOV, Andrej A. 14, 95, 97, 100

Kazalo

UVOD 7
STRNJEN PREGLED DOGAJANJA OD LETA 1945 DO 1957 11
PRVI DEL 1945—1948/49 11
DRUGI DEL 1948/49—1954/55 17
TRETJI DEL 1954/55—1957 22

PRVI DEL (1945—1948/49) 33

I. Hladna vojna in železna zavesa (dva bloka) 35

Štiri deklaracije o Nemčiji 39
Konferenca v Potsdamu 40

II. O nekaterih evropskih in izvenevropskih državah do prve londonske konference 44

Poljska 45
Češkoslovaška 47
Madžarska 48
Romunija 48
Bolgarija 48
Grčija 48
Velika Britanija 49
Francija 49
Italija 52
Avstrija 53
Koreja 53
ZDA 53

III. Priprave mirovnih konferenc 54

Prvo zasedanje sveta zunanjih ministrov v Londonu od 11. septembra do 2. oktobra 1945 54
Plenum mirovne konference v Parizu (od 29. julija do 15. oktobra 1946) in konferenca sveta zunanjih ministrov v New Yorku (od 3. novembra do 12. decembra 1946) 56

IV. Neenotnost zaveznikov, medsebojna trenja ter poskusi napredovanja 62

1. Prvi koraki pri reševanju nemškega vprašanja 63

2. Francoska unija in Trumanova doktrina 69
3. Vzhodno od železne zavese v Evropi in drugod 72
Nemčija 72
Češkoslovaška 72
Poljska 73
Madžarska 73
Bolgarija 73
Romunija 73
Grčija 73
Palestina 74
Sirija in Libanon 78
Egipt 79
Iran 79
Indokina 82
Indonezija 83
Kitajska 84

V. Hladna (tudi vroča) vojna raste, ponehuje in se ponovno vnema 86
1. Nemškega vprašanja še ni mogoče rešiti 86
2. Marshallov načrt 89
3. Informacijski biro komunističnih partij (IB) 95
4. Trenja in boji med obema oblikama demokracije (od novembra 1947 do junija 1948) 97
Kriza v Franciji 97
Nemško vprašanje 98
Berlinski problem 101
Zaostrovanje češkoslovaške krize 103
Začetki zahodno- in vzhodnonemške državnosti 106
Blokada Berlina 108
Razrešitev češkoslovaške krize 115
5. Ustanovitev države Izraela 119
6. Še o razvoju petih azijskih držav 126
Kitajska 126
Koreja 127
Indokina 128
Indonezija 129
Indija 129
7. Informbirojevski spor 129

DRUGI DEL (1948/49—1954/55) 131

I. Utrjevanje blokov, a hladna vojna nič manjša 133
Ustanovitev NATO (North Atlantic Treaty Organization) 138
Nemčija 140
Madžarska 141
Kitajska 142
1. Problemi ob razdelitvi Nemčije 142
2. Politično in gospodarsko dogajanje v drugi polovici leta 1949 in prvi polovici leta 1950 153

NATO 153
Posledice informbirojevskega spora 154
Napetost med SZ in ZDA 156
Evropski svèt 157
Francija in Anglija 158
Schumanov plan 158
3. Azijske države 160
Koreja 160
Indonezija 160
Indokina 161
Vietnam 161
Kitajska 161
Izrael 163
4. Korejska vojna 163
Vdor kitajskih sil 167
Odstavitev generala MacArthurja 171
Priprave za premirje 175
Ženevska konferenca o Koreji (od 26. aprila do 21. julija 1954) 181

II. Blokovska nasprotja v senci korejske vojne 183
Evropska skupnost za premog in jeklo 183
Izolacionistična politika v ZDA 189
Obnovitev socialistične internacionale 194
Resolucija ameriškega kongresa o prijateljstvu med sovjetskim in ameriškim narodom (7. julija 1951) 195
Plevenov plan, generalna pogodba, pogodba o evropski obrambni skupnosti 207
Nagibov državni udar v Egiptu (23. julija 1952) 210
Eisenhower predsednik ZDA 214
Stalinova smrt 216

III. Nekaj odjuge? 219
Eisenhowerjeva mirovna ofenziva 219
Naraščanje preganjanja komunizma v ZDA 222
Krvavo zatrte demonstracije v NDR (junija 1953) 223
Washingtonska konferenca treh zahodnih zunanjih ministrov 226
Moskovski protokol 228
1. Berlinska konferenca (od 25. januarja do 18. februarja 1954) 232
Še o Bližnjem in Daljnem vzhodu 239
Egipt 239
Indokina 240

TRETJI DEL (1954/55—1956/57) 245

I. Obdobje odjuge ženevskih konferenc ali obdobje moskovske odjuge? 247
Lov na čarovnice 247
1. Obe Nemčiji 250
Londonska konferenca 254

Pariški protokoli (od 19. do 23. oktobra 1954) 255
SZ konča vojno stanje z Nemčijo 259

2. Dogajanja po svetu med prvo in drugo ženevsko konferenco . . 260
STO 260
Rojstvo ideje o neuvrščenosti 260
Avstrijska državna pogodba (15. maja 1955) 262
Varšavski pakt 264
Pot v Canosso (Hruščov v Beogradu) 264

3. Daljni vzhod in severna Afrika 265
SEATO 265
Vprašanje Formoze 266
Azijsko-afriška konferenca v Bandungu (aprila 1955) 267
Indokina 268
Alžirija 269
Egipt 270

4. Druga ženevska konferenca (od 17. do 23. julija 1955) 270

5. Adenauer v Moskvi 274

6. Tretja ženevska konferenca (od 27. septembra do 16. novembra 1955) 278

7. Izvenevropske države 281
Alžirija 281
Izrael 283
Ciper 284
Egipt 284
Indija 284

II. Dvajseti kongres KPSZ (od 14. do 25. februarja 1956) in njegove posledice 285

Francija 289
Prizadevanja za razorožitev 293
Bulganin in Hruščov v Veliki Britaniji 293
Prvi procesi, ki jih je sprožil XX. kongres KPSZ 297
Jugoslovanska delegacija v Moskvi 300
Brionsko srečanje Naser, Nehru, Tito (19. in 20. julija 1956) 302

1. Sueška kriza 303
Naser nacionalizira Sueški prekop (26. julija 1956) 303
Izraelski napad na Egipt (29. oktobra 1956) 312
Eisenhowerjeva doktrina 319

2. Poljska 323

3. Madžarska vstaja 326
Prva sovjetska intervencija (24. oktobra 1956) 328
Druga sovjetska intervencija 332
Titov govor v Pulju 335

III. Svet po sueški in madžarski krizi 344

1. Ponovno vprašanje združitve Nemčije 344

3. Zapleti v Alžiriji 348

3. Mirovna ofenziva Hruščova proti ZDA in nove čistke v SZ . . . 349
4. Boj za razorožitev 353
5. Hruščov ponuja nemško konfederacijo 354
6. Sovjetski sputnik 357
7. Posvetovanje predstavnikov komunističnih in delavskih partij socialističnih dežel (od 14. do 16. novembra) in konferenca partij vsega sveta (od 16. do 19. novembra 1957) v Moskvi . . . 360
8. NATO in sovjetski mirovni načrt 362
9. Ostala krizna žarišča 363
Alžirija 363
Obe Nemčiji 364
Poljska 365
Madžarska 365
Bližnji in Srednji vzhod 366
Problem črncev (Little Rock — Arkansas) 369

KRONOLOŠKI PREGLED NAJPOMEMBNEJŠIH SVETOVNIH DOGODKOV (1945—1957) 371

PREGLED FUNKCIJ IN MANDATOV NAJPOMEMBNEJŠIH V KNJIGI OBRAVNAVANIH TUJIH POLITIKOV OD LETA 1945 DO 1957 377

IMENSKO KAZALO 385

Dr. METOD MIKUŽ

SVET PO VOJNI
(1945—1957)

Urednik

JANEZ STANIČ

Tekst pregledala in izbrala slike

MARJETA IN JURE MIKUŽ

Lektorirala

MAJDA JEGLIČ

Opremil

CVETO JERAŠA

Izdala

CANKARJEVA ZALOŽBA V LJUBLJANI

Za založbo

MARTIN ŽNIDERŠIČ

Tiskala

TISKARNA »JOŽE MOŠKRIČ«
V LJUBLJANI 1983

Naklada 2000 izvodov